

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НОВОМ
САДУ

СПЕЦИФИЧНОСТИ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:

Проф. др Татјана Бугарски

Кандидат:

Миња Блажић Павићевић ДЈ 7/16

Нови Сад, 2023. године

НАВЕСТИ НАЗИВ ФАКУЛТЕТА ИЛИ ЦЕНТРА

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА¹

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Миња Блажић Павићевић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	Проф. др Татјана Бугарски, редовни професор Правног факултета у Новом Саду
Наслов рада:	Специфичности кривичног поступка за кривична дела против животне средине
Језик публикације (писмо):	Српски (ћирилица)
Физички опис рада:	Унети број: Страница: 533 Поглавља: 6 Референци: 955 Табела: 150 Слика: / Графикона: 6 Прилога: 1
Научна област:	Право
Ужа научна област (научна дисциплина):	Кривичноправна, Кривично процесно право
Кључне речи / предметна одредница:	кривични поступак, кривично дело, животна средина, откривање и доказивање, модификација кривичног поступка,

¹Аутор докторске дисертације потписао је и приложио следеће Обрасце:

5б – Изјава о ауторству;

5в – Изјава о истоветности штампане и електронске верзије и о личним подацима;

5г – Изјава о коришћењу.

Ове Изјаве се чувају на факултету у штампаном и електронском облику и не кориче се са тезом.

	специјализација процесних субјеката
Резиме на језику рада:	<p>Живот у здравој и очуваној животној средини је основни предуслов развоја и опстанка цивилизације, због чега је очување животне средине и заштита од угрожавања приоритет савременог друштва. Због тога сваки правни систем посебну пажњу посвећује регулативи која се односи на унапређење и заштиту животне средине у разним гранама права, као што су уставно право, грађанско право, управно право и кривично право, а свест о значају наведене проблематике је имала за последицу и стварање нове гране права у појединим законодавствима, еколошког права, односно права животне средине.</p> <p>Право појединца на живот у здравој животној средини, које је уздигнуто у ранг уставом загарантованог права, подобног за развој и опстанак живог света, отворило је питање шта се то подразумева под животом у здравој животној средини, као и како се појединцу може обезбедити живот у здравој животној средини. Свест о штетном коришћењу природних и енергетских ресурса, климатске промене, изумирање флоре и фауне и препознавање негативних промена у животној средини као последици најтежих облика угрожавања, довела је до стварања кривичноправне заштите животне средине.</p> <p>Улога кривичног права у остваривању права човека на живот у здравој животној средини мора бити посматрана као <i>ultima ratio</i>, односно као крајњи механизам заштите који има корективну, али и превентивну сврху, због чега је посебно значајна проблематика кривичног поступка као главног и јединог инструмента за примену кривичног права на конкретне случајеве.</p> <p>Кривична дела против животне средине представљају саставни део кривичних законодавстава бројних земаља, као и питање које завређује пажњу и међународне сарадње кроз</p>

бројне инструменте. Анализирајући регулативу и судску праксу у области кривичних поступака за кривична дела против животне средине, постављено је питање да ли кривични поступци за кривична дела против животне средине имају одређене специфичности, које одступају од правила општег кривичног поступка. Упоредивањем различитих теоријских приступа, анализа и упоредноправних решења утврђено је да постоје одређене специфичности код кривичних дела и кривичних поступака за кривична дела против животне средине, као и да постоје одређени недостаци у домаћем законодавству. Испитивањем активног деловања кроз компаративну анализу регулативе и судске праксе сагледане су предности и недостаци у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине, те учињени предлози за ефикасније откривање кривичних дела против животне средине, као и предлози унапређења доказних радњи. Препознати проблеми у спровођењу кривичних поступака за кривична дела против животне средине посматрани су са циљем побољшавања остваривања права човека на живот у здравој животној средини, а засновани су на сложеном чињеничном стању и доказној грађи, као и специфичностима процесних субјеката. Домаћи и инострани аутори последњих година указују на проблем еколошког организованог криминалитета и прекограничног еколошког криминалитета, те су ови савремени облици еколошког криминалитета посматрани и кроз аспект међународне правне помоћи у кривичним стварима.

Теоријско сагледавање кривичних дела и кривичних поступака за кривична дела против животне средине употпуњено је спроведеним емпиријским истраживањем које је обухватило праксу свих основних судова на територији Републике Србије у периоду од 1.1.2006. до

	20.10.2021, односно расположивих предмета у архивама судова и омогућило изношење закључака о смеру у ком је потребно извршити модификације домаћег законодавства кроз предлоге <i>de lege ferenda</i> .
Датум прихватања теме од стране надлежног већа:	23. јун 2022. године
Датум одбране: (Попуњава одговарајућа служба)	
Чланови комисије: титула, име, презиме, звање, институција)	Председник: Проф. др Снежана Бркић, редовни професор Правног факултета у Новом Саду, Универзитета у Новом Саду Члан: Проф. др Милан Шкулић, редовни професор Правног факултета у Београду, Универзитета у Београду Члан: Проф. др Татјана Бугарски, редовни професор Правног факултета у Новом Саду, Универзитета у Новом Саду
Напомена:	/

UNIVERSITY OF NOVI SAD
FACULTY OR CENTER

KEY WORD DOCUMENTATION²

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Minja Blažić Pavićević
Supervisor (title, first name, last name, position, institution)	Tatjana Bugarski, Ph.D., Full Professor, Faculty of Law in Novi Sad
Thesis title:	Specifics of the criminal procedure for crimes against the environment
Language of text (script):	Serbian language (cyrillic script)
Physical description:	Number of: Pages: 533 Chapters: 6 References: 955 Tables: 150 Illustrations: / Graphs: 6 Appendices: 1
Scientific field:	Law
Scientific subfield (scientific discipline):	Criminal Law, The Law of Criminal Procedure
Subject, Key words:	criminal procedure, criminal act, detection and proving, modification of criminal procedure, specialization of

²The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:

5đ – Statement on the authority,

5B – Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and about personal data,

5r – Statement on copyright licenses.

The paper and e-versions of Statements are held at the faculty and are not included into the printed thesis.

	process subjects
Abstract in English language:	<p>Living in a healthy environment is a basic precondition for civilization's further development and sustainability. That is a main reason why the preservation of the environment is modern society's priority. Every legal system therefor is paying special attention to rules and regulation regarding the development and preservation of healthy environment though legal norms in various law branches, such are constitutional law, civil law, administrative law and criminal law and the awareness of such issue helped the effort in development of a brand new law branch in particular legal systems – environmental law, that is right on helthy environment.</p> <p>A right of an individual to a healthy environment fit for development and survival, which was raised to a level of a constitution guaranteed right, has brought up a question, what does the term living in a healthy environment mean, as well as how can life in a healthy environment be guaranteed to a person. Awareness regarding hazardous use of natural and energy resources, climate change, extinction of flora and fauna, recognition of negative changes in the environment as an aftermath of the most serious threats, has helped in making criminal law legal norms which would protect the environment.</p> <p>The role of criminal law in realizing the human right to live in a healthy environment must be viewed as an ultima ratio, i.e. as the ultimate protection mechanism that has a corrective as well as preventive purpose, which is why the issue of criminal procedure as the main and only instrument for applying criminal law to specific cases is particularly significant.</p> <p>Criminal acts against healthy environment are integral part of criminal legislation in various countries and it is a topic which earns attention of international cooperation though various means and instruments. While analyzing the regulation and court practice in the area of criminal procedures regarding the criminal</p>

acts against the environment, question is brought up regarding whether the criminal procedures for criminal acts against healthy environment have any specific , which would differentiate them from general criminal procedure. By comparing various theoretical approaches, analyzing comparative solutions, it is determined that there are some specifics in criminal acts against the environment, as well as it's criminal procedure, and deficiency in domestic legislation is unveiled.

Examining active action through a comparative analysis of regulations and court practice discovered the advantages and disadvantages in detecting and proving criminal acts against the environment, and suggestions were made for more effective detection of criminal acts against the environment, as well as suggestions for improving evidentiary actions. Recognized problems regarding the criminal procedure for criminal acts against the environment are observed with the aim of improving the realization of human's right to live in a healthy environment, and they were based on the complex factual situation and evidence, as well as the specifics of the procedural subjects.

Domestic and international authors in recent years have pointed to a growing problem of organized crime against healthy environment, as well as international ecological crime, so these modern forms of ecological crime are viewed though a perspective of international legal aid in criminal matters.

The theoretical analysis of criminal offenses and criminal proceedings for criminal offenses against the environment was completed by empirical research that included the practice of all Basic courts on the territory of the Republic of Serbia in the period from January 1, 2006. until 10.20.2021, i.e. available cases in the archives of the courts and made it possible to present conclusions about the direction in which it is necessary to make modifications to the domestic legislation through *de lege ferenda* proposals.

Accepted on Scientific Board on:	Jun 23, 2022
Defended: (Filled by the faculty service)	
Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)	<p>President: Snežana Brkić, Ph.D., Full Professor Faculty of Law in Novi Sad, University of Novi Sad</p> <p>Member: Milan Škulić, Ph.D., Full Professor, Faculty of Law in Belgrade, University of Belgrade</p> <p>Member: Tatjana Bugarski, Ph.D, Full Professor, Faculty of Law in Novi Sad, University of Novi Sad</p>
Note:	/

САДРЖАЈ

САЖЕТАК.....	15
SUMMARY.....	17
УВОДНА РАЗМАТРАЊА	19
I КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	39
1. Кривична дела против животне средине.....	42
1.1. Теоријски поглед на кривична дела против животне средине	44
1.2. Међународни прописи значајни за нормирање кривичних дела против животне средине	47
1.2.1. Конвенција о заштити животне средине путем кривичног права	48
1.2.2. Директива Европског парламента 2008/99/ЕЗ.....	49
1.2.3. Значајне резолуције, препоруке и закључци.....	51
1.3. Кривична дела против животне средине у законодавству Републике Србије	54
1.3.1. Релевантни прописи	57
1.4. Карактеристике кривичних дела против животне средине.....	60
1.4.1. Загађење животне средине.....	66
1.4.2. Непредузимање мера заштите животне средине.....	70
1.4.3. Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења који загађују животну средину.....	72
1.4.4. Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине	74
1.4.5. Оштећење животне средине	75
1.4.6. Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	76
1.4.7. Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	79
1.4.8. Недозвољена изградња нуклеарних постројења	82
1.4.9. Повреда права на информисање о стању животне средине	83
1.4.10. Убијање и злостављање животиња	84
1.4.11. Преношење заразних болести код животиња и биљака	86
1.4.12. Несавесно пружање ветеринарске помоћи	87
1.4.13. Производња штетних средстава за лечење животиња.....	89
1.4.14. Загађивање хране и воде за исхрану односно напајање животиња	89
1.4.15. Пустошење шума.....	90

1.4.16. Шумска крађа.....	92
1.4.17. Незаконит лов	93
1.4.18. Незаконит риболов	95
1.5. Специфичности радње извршења кривичних дела против животне средине	96
1.6. Специфичности последице извршених кривичних дела против животне средине	102
2. Појам и карактеристике организованог криминала у вези кривичних дела против животне средине	107
2.1. Теоријски аспекти настанка организованог криминала у животној средини	108
2.2. Организовани еколошки криминалитет	110
2.3. Организовани еколошки криминалитет у пракси	113
3. Предлози унапређења кривичноправне заштите	116
II ОТКРИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	118
1. Фактори еколошког криминалитета	118
2. Проблем откривања кривичних дела против животне средине.....	122
2.1. Улога полиције у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине	128
2.1.1. Овлашћења полиције у откривању кривичних дела против животне средине	131
2.1.2. Улога форензике у откривању кривичних дела против животне средине....	133
2.1.3. Специјализација органа откривања кривичних дела против животне средине и унапређење техника откривања	136
2.1.4. Улога еколошких база података у откривању кривичних дела против животне средине	139
2.2. Улога инспекцијских органа у откривању кривичних дела против животне средине	142
2.2.1. Модалитети инспекција за заштиту животне средине	145
2.3. Улога удружења грађана (невладине организације) и јавно поговарање у откривању кривичних дела против животне средине	150
2.4. Кривичне пријаве оштећених лица, пријаве грађана, анонимне пријаве	154
2.5. Праћење стања и извештавање о стању животне средине	157
3. Откривање и доказивање кривичних дела против животне средине	159
3.1. Поједина упоредно-правна решења организације припремног стадијума кривичног поступка	161
3.2. Овлашћења полиције у припремном стадијуму кривичног поступка	165

3.2.1. Поједина упоредноправна решења овлашћења полиције у припремном стадијуму кривичног поступка.....	167
3.3. Овлашћења носилаца јавнотужилачке функције у припремном стадијуму кривичног поступка	170
3.3.1. Поједина упоредноправна решења овлашћења јавног тужиоца у припремном стадијуму кривичног поступка	173
3.4. Овлашћења суда у припремном стадијуму кривичног поступка	176
3.4.1. Поједина упоредноправна решења овлашћења суда у припремном стадијуму кривичног поступка.....	179
4. Предлози за ефикасније откривање кривичних дела против животне средине .	181
III ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	183
1. Доказне радње.....	191
1.1. Развој доказних радњи у домаћем законодавству.....	192
1.2. Доказне радње у упоредноправном законодавству	194
2. Врсте доказних радњи	196
2.1. Саслушање окривљеног.....	199
2.1.1. Саслушање окривљеног у судској пракси Републике Србије.....	201
2.2. Испитивање сведока	203
2.2.1. Испитивање сведока у судској пракси Републике Србије.....	207
2.3. Вештачење	209
2.3.1. Вештачење у судској пракси у Републике Србије	214
2.4. Увиђај	217
2.5. Реконструкција догађаја	224
2.5.1. Реконструкција догађаја у пракси и рачунарска реконструкција догађаја...	227
2.6. Исправе.....	229
2.7. Узимање узорка	232
2.7.1. Узимање узорка из животне средине.....	234
2.8. Провера рачуна и сумњивих трансакција	239
2.9. Привремено одузимање предмета	241
2.10. Претресање.....	243
2.10.1. Претресање у судској пракси Републике Србије.....	244
2.11. Специфичности доказних радњи у кривичном поступку за кривична дела против животне средине	245
3. Предлог унапређења доказних радњи	252

IV СПЕЦИФИЧНОСТИ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	254
1. Врсте кривичних поступака.....	258
2. Кривични поступак за кривична дела против животне средине.....	264
2.1. Примена правила опште процесне форме у поступцима за кривична дела против животне средине.....	267
2.2. Примена правила посебне процесне форме у поступцима за кривична дела против животне средине.....	270
2.2.1. Примена правила скраћеног поступка у поступцима за кривична дела против животне средине	271
3. Специфична питања у поступку за кривична дела против животне средине од значаја за преиспитивање адекватности процесне форме	276
3.1. Оправданост основа одступања код процесног субјекта одлучивања.....	283
3.2. Сложеност чињеничног стања	286
3.3. Сложеност доказне грађе.....	291
4. Специфичности субјеката кривичног поступка за кривична дела против животне средине.....	294
4.1. Специјализација органа поступка.....	295
4.1.1. Специјализација полиције	296
4.1.2. Специјализација јавног тужилаштва	299
4.1.3. Специјализација суда	300
4.2. Специфичности окривљеног физичког лица за кривична дела против животне средине	308
4.3. Специфичности окривљеног правног лица за кривична делима против животне средине	311
4.4. Специфичности оштећеног лица кривичним делима против животне средине	320
4.4.1. Имовинскоправни захтев оштећеног у поступцима за кривична дела против животне средине	330
5. Предлог унапређења поступка за кривична дела против животне средине	332
V МЕЂУНАРОДНА ПРАВНА ПОМОЋ У КРИВИЧНИМ СТВАРИМА	334
1. Инструменти међународне кривичноправне помоћи	338
2. Међународне организације и борба против еколошког криминалитета.....	341
2.1. Интерпол	345
2.2. Европол	347
3. Облици остваривања међународне помоћи у кривичним стварима у Републици Србији	349

3.1. Изручење окривљеног или осуђеног лица	351
3.2. Преузимање и уступање кривичног гоњења	353
3.3. Извршење кривичне пресуде	355
3.4. Остали облици међународне правне помоћи у кривичним стварима.....	357
4. Заједнички истражни тимови	358
5. Узајамно признавање судских одлука.....	362
5.1. Европски налог за хапшење	363
5.2. Европски налог за спровођење истрага.....	365
6. Међународна правна помоћ у кривичним стварима у пракси министарства надлежног за послове правосуђа Републике Србије за кривична дела против животне средине	367
VI ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ	372
1. Приказ и анализа резултата истраживања према броју кривичних поступака по кривичним делима	374
2. Приказ и анализа резултата истраживања који се односе на окривљеног у кривичном поступку за кривична дела против животне средине	425
3. Приказ и анализа резултата истраживања према спроведеним доказним радњама.....	427
4. Приказ и анализа резултата истраживања по врсти одлуке	436
5. Проблеми идентификовани током анализе података емпиријског истраживања..	453
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	458
ЛИТЕРАТУРА.....	470
План третмана података.....	523

САЖЕТАК

Живот у здравој и очуваној животној средини је основни предуслов развоја и опстанка цивилизације, због чега је очување животне средине и заштита од угрожавања приоритет савременог друштва. Због тога сваки правни систем посебну пажњу посвећује регулативи која се односи на унапређење и заштиту животне средине кроз норме у разним гранама права, као што су уставно право, грађанско право, управно право и кривично право, а свест о значају наведене проблематике је имала за последицу и стварање нове гране права у појединим законодавствима, еколошког права.

Право појединца на живот у здравој животној средини, које је уздигнуто у ранг уставом загарантованог права, подобној за развој и опстанак живог света, отворило је питање шта се то подразумева под животом у здравој животној средини, као и како се појединцу може обезбедити живот у здравој животној средини. Свест о штетном коришћењу природних и енергетских ресурса, климатске промене, изумирање флоре и фауне и препознавање негативних промена у животној средини као последици најтежих облика угрожавања, довела је до стварања кривичноправне заштите животне средине.

Улога кривичног права у остваривању права човека на живот у здравој животној средини мора бити посматрана као *ultima ratio*, односно као крајњи механизам заштите који има корективну сврху, због чега је посебно значајна проблематика кривичног поступка као главног и јединог инструмента за примену кривичног права на конкретне случајеве.

Кривична дела против животне средине представљају саставни део кривичних законодавстава бројних земаља, као и питање које завређује пажњу наднационалне и међународне сарадње кроз бројне инструменте. Анализирајући регулативу и судску праксу у области кривичних поступака за кривична дела против животне средине, постављено је питање да ли кривични поступци за кривична дела против животне средине имају одређене специфичности, које одступају од правила општег кривичног поступка. Упоредивањем различитих теорисјких приступа, анализа и упоредноправних

решења утврђено је да постоје одређене специфичности код кривичних дела и кривичних поступака за кривична дела против животне средине, као и да постоје одређени недостатци у домаћем законодавству. Испитивањем активног деловања кроз компаративну анализу регулативе и судске праксе сагледане су предности и недостатци у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине, те учињени предлози за ефикасније откривање кривичних дела против животне средине, као и предлози унапређења доказних радњи. Препознати проблеми у спровођењу кривичних поступака за кривична дела против животне средине посматрани су са циљем побољшавања остваривања права човека на живот у здравој животној средини, а засновани су на сложеном чињеничном стању и доказној грађи, као и специфичностима процесних субјеката. Домаћи и инострани аутори последњих година указују на проблем еколошког организованог криминалитета и прекограничног еколошког криминалитета, те су ови савремени облици еколошког криминалитета посматрани и кроз аспект међународноправне помоћи у кривичним стварима.

Теоријско сагледавање кривичних дела и кривичних поступака за кривична дела против животне средине употпуњено је спроведеним емпиријским истраживањем које је обухватило праксу свих основних судова на територији Републике Србије у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021, односно расположивих предмета у архивама судова и омогућило изношење закључака о смеру у ком је потребно извршити модификације домаћег законодавства кроз предлоге *de lege ferenda*.

SUMMARY

Living in a healthy environment is a basic precondition for civilization's further development and sustainability. That is a main reason why the preservation of the environment is modern society's priority. Every legal system therefor is paying special attention to rules and regulation regarding the development and preservation of healthy environment though legal norms in various law branches, such are constitutional law, civil law, administrative law and criminal law and the awareness of such issue helped the effort in development of a brand new law branch in particular legal systems – environmental law.

A right of an individual to a healthy environment fit for development and survival, which was raised to a level of a constitution guaranteed right, has brought up a question, what does the term living in a healthy environment mean, as well as how can life in a healthy environment be guaranteed to a person. Awareness regarding hazardous use of natural and energy resources, climate change, extinction of flora and fauna, recognition of negative changes in the environment as an aftermath of the most serious threats, has helped in making criminal law legal norms which would protect the environment.

The role of criminal law in realizing the human right to live in a healthy environment must be viewed as an ultima ratio, i.e. as the ultimate protection mechanism that has a corrective purpose, which is why the issue of criminal procedure as the main and only instrument for applying criminal law to specific cases is particularly significant. .

Criminal acts against healthy environment are integral part of criminal legislation in various countries and it is a topic which earns attention of international cooperation though various means and instruments. While analyzing the regulation and court practice in the area of criminal procedures regarding the criminal acts against the environment, question is brought up regarding weather the criminal procedures for criminal acts against healthy environment have any specific , which would differentiate them from general criminal procedure. By comparing various theoretical approaches, analyzing comparative solutions, it is determined that there are some specifics in criminal acts against the environment, as well as it's criminal procedure, and deficiency in domestic legislation is unveiled.

Examining active action through a comparative analysis of regulations and court practice discovered the advantages and disadvantages in detecting and proving criminal acts

against the environment, and suggestions were made for more effective detection of criminal acts against the environment, as well as suggestions for improving evidentiary actions. Recognized problems regarding the criminal procedure for criminal acts against the environment are observed with the aim of improving the realization of human's right to live in a healthy environment, and they were based on the complex factual situation and evidence, as well as the specifics of the procedural subjects.

Domestic and international authors in recent years have pointed to a growing problem of organized crime against healthy environment, as well as international ecological crime, so these modern forms of ecological crime are viewed through a perspective of international legal aid in criminal matters.

The theoretical analysis of criminal offenses and criminal proceedings for criminal offenses against the environment was completed by empirical research that included the practice of all Basic courts on the territory of the Republic of Serbia in the period from January 1, 2006. until 10.20.2021, i.e. available cases in the archives of the courts and made it possible to present conclusions about the direction in which it is necessary to make modifications to the domestic legislation through *de lege ferenda* proposals.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Компаративном анализом домаће и иностране литературе може се закључити да је материјални аспект кривичних дела против животне средине тема бројних радова, али да се занемарљива пажња посвећује питању процесног аспекта, односно питању кривичног поступка за кривична дела против животне средине. Имајући у виду да је животна средина тема која је предмет интересовања и других грана права, али и других природних и друштвених наука, примећено је да је сегмент кривичнопроцесног аспекта заштите животне средине тема која је без оправданог разлога запостављена. Ипак, постоји одређена група аутора, који у највећем броју објављују публикације на територији Сједињених Америчких Држава, који се баве елементима кривичног поступка за кривична дела против животне средине, али и питањем оправданости одступања од опште форме.

Имајући у виду да је циљ одговор на постављену хипотезу да ли кривични поступак за кривична дела против животне средине има одређене специфичности, у уводном делу обрађена су питања која су од важности за сагледавање комплетног проблема.

Наиме, имајући у виду да се анализира научно сазнање у области друштвених појава сагледане су све три димензије и то: садржина, метод и пракса.³ У циљу сагледавања садржине, питању се приступило кроз терминолошку димензију, различите неправничке аспекте, комплексне утицаје, институционални развој, са освртом на друге гране права, али и место које ово питање заузима у општој проблематици. Имајући у виду да циљ није био да се само проблем примети, није се примењивала само описна методологија, већ и нормативна методологија.⁴ С обзиром на то да је објекат разматрања постављен, применом различитих правничких метода описивана је, али и објашњавана постављена хипотеза. Трећа димензија, која се односи на праксу, анализирана је са циљем одговора на постављено питање и то кроз примере поступања домаћих и иностраних судова.

³Печујлић М, *Методологија друштвених наука*, Београд, 1977, 5.

⁴Лукић Р, *Методологија права*, Београд, 1979, 8.

Пре свега, веома је важно указати на место ове теме у општој проблематици, као и на улогу других грана права у изгледу коначне регулативе у области кривичног права.

Тема животне средине у савременом друштву представља нешто што је фокус данашњице, односно у савременом друштву је и лаицима јасно колико је животна средина значајна за опстанак човека, као и шта све угрожава или може угрозити животну средину. Наведеном је у највећој мери допринело то што животна средина јесте предмет изучавања најразличитијих наука, које се пре свега могу поделити на природне и друштвене, али и то што је животна средина тема којом се баве стручњаци из области политике, економије, социологије, новинарства, здравства, односно стручна и општа јавност. Различити приступ тематици животне средине допринео је актуелизацији теме, али је такође заслужан и за место које има у општој проблематици. Несумњиво је да животна средина представља предмет интересовања скоро свих природних наука, али и друштвених наука где посебно место заузимају правне науке.

Политичке странке као носиоци политичких активности у данашњим државама, интересовање за животну средину исказују кроз своје програме, који у великој мери могу утицати на позиционирање права на живот у здравој животној средини у односу на остала загарантована права. Политички живот, који изражава политичку вољу, може бити анализиран кроз програм политичке странке, њихову идеологију, учешће у представљању воље већине, односно утицај идеје политичке странке која се може испољити кроз креирање националне или глобалне политике. Животна средина као саставни део идеологије појединих политичких странака јавила се 70их година прошлог века и већина политичких странака које су заговорници ових идеологија, с почетка се искључиво бавила питањима животне средине. Често назване као странке зелених⁵ своје програме су везивале за животну средину, а временом укључивале и друга питања, као што су борба за питања незапослености, корупцију, инфраструктуру, правосуђе итд. Оно што је специфично за ове политичке странке јесте да је њиховим учешћем у вршењу власти животна средина постала део савремене политике, односно део политичког живота који је пренет и на институције. На глобалном нивоу зелене странке постоје на свим континентима и у највећем броју случајева представљају

⁵Орловић С, О зеленим политичким странкама, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2015, 1109-1125.

опозиционе странке⁶, али и равноправне учеснике у раду парламента⁷, премда је утицај ових странака значајан и због њихових представника такозваних „представника зелених“ у Европском парламенту.⁸ Утицај и домети политичког аспекта животне средине огледају се и у њиховом институционалном позиционирању, који се може сагледати и кроз призму постојања владиних тела који имају за циљ заштиту животне средине, али и невладиног и приватног сектора који се баве овим питањем.

Економски аспект животне средине је у тесној фези са функционисањем државе и друштва, исти је од велике важности, премда на први поглед изгледа као однос две супротстављене стране. Са једне стране економија се бави функционисањем тржишта, односно релацијом произвођач-тржиште-потрошач⁹, док се животна средина бави апстрактнијим предметима који се не могу увек економски изразити. У смислу наведеног економски раст представља главни циљ економиста, коме ништа не сме стати на пут.¹⁰ Животну средину са друге стране загађује производња и потрошња, те се поставља питање како повезати ове две крајности. Са једне стране могуће је да се мањак створен смањењем производње надомести трошењем државног новца, док са друге стране може се другачије улагати и то у чисте енергије и технологије, како би експлоатација истих ипак остварила профит. Наведено није могло бити подржано од стране традиционалних економских концепата¹¹, који су у основи имали за циљ економски развој, који је експлоатацијом природних ресурса доводио до прекомерне производње и потрошње која је изазивала поремећаје у природним процесима.¹² У том смислу решење је могло бити да се економски раст успори или ограничи. Промене у економији које се темеље на вредновању природних ресурса узроковале су стварање

⁶ Аргентинска иницијатива зелених се залаже за смањење емисије гасова, нулти отпад, Аргентину без нуклеарног оружја, забрану употребе хемијских супстанци и прелазак на коришћење чисте енергије. Ова опозициона странка је учествовала самостално на изборима. Вид: O' Tolle G, *Politics Latin America*, New York, 2013, 245.

⁷ Бразилска странка зелених се залаже за зелену економију, обновљиве изворе енергије, чисте технологије, биодиверзитет и представља странку која је имала председничке кандидате и која учествује у раду конгреса. Вид: Hochstetler K, Keck M, *Greening Brazil – Environmental Activism in State and Society*, London, 2007, 89. Поред ове странке у раду парламента учествују и зелене странке Аустрије, Немачке, Финске, Белгије, Луксембурга и Ирске. Вид: <https://www.greens-efa.eu/en/fighting-for-you/greens-in-governments>, 02. Април 2022.

⁸ Van Haute E, *Green parties in Europe*, London, 2016, 2.

⁹ Влаховић Б, *Тржиште и маркетинг*, Нови Сад, 2018, 15.

¹⁰ Galbraith J, *Economics and the public purpose*, Boston, 1973, 257.

¹¹ Ризнић Д, et al, *Економски аспекти одрживог развоја и утицај на животну средину*, Међународна конференција о обновљивим изворима електричне енергије, МКОИЕЕ, Београд, 17-18. Октобар 2016, 139-147.

¹² Д. Ризнић, Глобализација и промене у економији и њихов утицај на животну средину, *Ecologica* бр. 55/2009, 484-489.

другачије економије, која има еколошки опрез¹³, односно која минимизује штету на уштрб профита. Поред предложених решења, модерна економија је профит стварала наметањем пореза и накнада којим се заправо опорезује емисија штетна по животну средину.¹⁴ Сви наведени предлози који у бити имају ограничење економског раста, морају бити утемељени на правној норми, јер без правне норме предложени систем не би могао функционисати.

На темељу односа економије и животне средине, али и политике и животне средине може се сагледати веза са социологијом, која истражује утицај човека на животну средину, односно ставља човека између природног и индустријског система.¹⁵ Постоје различити приступи односу животне средине и социологије, а имајући у виду да социологија за предмет свог проучавања има друштво, иста није могла остати равнодушна према односу човека, односно друштва и природе.¹⁶ Развојем односа, социологија почиње да посматра утицај човека на животну средину, али и квалитет живота човека у животној средини.¹⁷ Спона између социологије и животне средине назива се социјална екологија и у домаћој литератури темељи се на три хипотезе: технолошког суфицита, социјалног максимума и еколошког дефицита.¹⁸ Хипотеза технолошког суфицита полази од потребе за технолошком експанзијом, доминантном у индустрији, хипотеза еколошког дефицита пренаглашава угрожавање животне средине, а хипотеза социјалног максимума полази од захтева и потреба друштва. Управо се прожимањем ове три хипотезе, односно успостављањем баланса и комбинацијом, постиже оптималан однос коме треба тежити.¹⁹

Веома је занимљиво да се полазна основа о мултидисциплинарности животне средине протеже чак и до филозофије и религије, а који почива још на учењу Томе Аквинског који полази од библијске визије света који обухвата и исправан став и однос

¹³ Popović S, *Between Products and Processes: An Equilibrium of Economic and Ecological Demands, International conference Finding Way to the Economic Growth of Montenegro*, Budva, 29-30. May 2012, 249-257.

¹⁴ Бараненко Е, Станковић И, Значај еколошких накнада за политику заштите животне средине у Србији и Републици Чешкој у *Економски аспекти еколошке политике* (ур. Драшковић Б), Београд, 2012, 223-241.

¹⁵ Башановић Б, Научна и друштвена потреба социолошког изучавања екологије, *Социолошка луча* бр. IV/2, 159-165.

¹⁶ Mlinar Z, Teune H, *Social Ecology of Change: From Equilibrium to Development*, London, 1978, 77.

¹⁷ Лазаревић Љ, Чикашка школа социјалне екологије, *Глобус* бр. 36/2011, 35-52.

¹⁸ Čifrić I, Kontekst socijalne ekologije, *Revija za sociologiju* br. 1-2/1988, 61-73.

¹⁹ Huber J, *Humanökologie als Grundlage einer präventiven Umweltpolitik*, Berlin, 1983, 14-16.

човека према свету.²⁰ Занимљиво је да се термин еколошка криза може наћи и у говорима и записима верских поглавара, који и своје вернике упозоравају на значај животне средине.²¹ У смислу наведеног у хришћанском свету постоји доста извора на тему еколошке кризе, различитих узрока и тумачења²², од којих се може издвојити савремена мисао Папе Бенедикта XVI који се залагао за елиминацију свих узрока светске економије који нису повољни за одржавање животне средине.²³ Сличан став, мада верски различит, може се наћи и у обраћањима васељенског Патријарха Његове Светости Вертоломеја.²⁴ Далај Лама је тврдио да је највећи изазов са којим се човечанство суочава проблем заштите животне средине и заштита од нас самих²⁵, а по *исламу* ни једно биће сем човека није способно да изврши задатак очувања животне средине.²⁶ Наведено указује и на чињеницу да свест о потреби за очувањем животне средине једина превазилази верске различитости.

Уколико сагледамо филозофски аспект, свест људи о поштовању животне средине може бити исказан кроз две крајности. Једну у којој човек у потпуности задовољава своје потребе, без обзира на цену коју мора платити и другу у којој човек очување животне средине сматра као једнако вредну и даје јој примат у односу на сопствене потребе.²⁷ Најдубља веза животне средине и филозофије је изражена у екософији, која представља заокружен филозофски систем састављен од процеса истинског искуства, дубоког преиспитивања и активног деловања²⁸.

Поред наведеног животна средина је имала утицај и на историју, те постоји еколошка историја која се бави утицајем природних појава на људско друштво, психологију, те постоји еколошка психологија која се бави стварањем бољих односа

²⁰ Bolšec N, Filozofija ekologije Tome Akvinskog kao valjana duhovnost, *Obnovljeni život* br. 4/2015, 443-456.

²¹ Беук С, Еколошка теологија и хришћанска демократија, *Зборник радова хришћанство и демократија између антагонизма и стварности*, 2010, 153-173.

²² Различита тумачења везују се за Лин Вајта, Св. Фрању Асишког, Папу Фрању, представнике покрета екоотеологије и библијске екологије. Вид. Ћорић Д, *Увод у еколошку етику*, Крагујевац, 2017, 187-192.

²³ <https://w2.vatican.va/content/vatican/en.html>, 07. Новембар 2019.

²⁴ http://www.spc.rs/sr/vesti_vesti_iz_sestrinskih_crkava?page=6, 07. Новембар 2019.

²⁵ Lama D, *Snaga suošećanja*, Zbirka predavanja Njegove Svetosti Dalaj Lame XIV, Zagreb, 1999, 54.

²⁶ Никола Угрчић, Верско мишљење и обликовање еколошке етике и свести, *Религија и толеранција* бр. 10/2008, 90-102.

²⁷ Ћорић Д, Дубинска екологија- настанак, принципи, перспектива, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2012, 349-367.

²⁸ *Ibidem*, 350.

човека према животној средини и етику, те постоји еколошка етика у ком је животна средина постављена као естетски објекат.²⁹

Управо је све наведено, заједно са појединим друштвеним догађајима имало утицаја на развој институција, формулисање еколошке политике, али и уопште на став друштва о животној средини. Иако постоје мишљења да је напад на друштвену средину започео још када је човек заменио „шуму за храну“³⁰ распрострањеније је мишљење да су друштвени догађаји који су довели до данашњег односа према животној средини прекомерна експлоатација природних ресурса, глобално загревање, смањење биодиверзитета и негативан утицај производа хемијске индустрије (наведено се везује за период након Првог светског рата). Са друге стране друштвени догађаји се могу посматрати и кроз организовање конференција, формирање еколошких покрета, а на институционалном нивоу кроз појављивање првих министарстава за бригу о животној средини (наведено се везује за 70. и 80. године прошлог века). Управо наведени друштвени догађаји су у ширем смислу били темељ на ком су донети бројни међународни документи, односно на основу ког се развило национално законодавство.

Иако се истакло да су друштвени догађаји променили став друштва према животној средини, поставља се питање зашто се и данас на светском нивоу суочавамо са информацијама о еколошким катастрофама, константним загађењима и вечитим борцима за права животне средине који се уједињују и на микро и макро плану. Од еколошке катастрофе у Чернобилу, преко излива нафте у Мексичком заливу, изливања дизел горива у реку Охајо³¹, до савремених проблема јаловишта, одговорности великих компанија за загађење ваздуха (као што је случај Volkswagen³²), чини се да се проблем загађења животне средине налази на целој „географској мапи“.

Уколико се осврнемо на институционални развој, као и на место које заузима у општој проблематици, не смемо занемарити ни тип државног уређења који је у великој мери и подстицао развој и бригу за животну средину. Данас у савременим демократским режимима несумњиво је да је у нормативном и институционалном смислу животна средина део стварности и реалности. Грађани учествују у одлучивању

²⁹Вид. Callicott J. B, Frodeman R, *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy*, Detroit, 2009, 141.

³⁰Situ Y, Emmons D, *Environmental crime: The Criminal Justice System's Role in Protecting the Environment*, London, 2000, 1.

³¹Case United States of America v. Duke Energy Corporation, 278 F.Supp.2d 619 (2003), United States District Court, M.D. North Carolina, No. CIV. 1:00CV01262.District Court, M.D. North Carolina, 26. Август 2003.

³²https://cfpub.epa.gov/compliance/criminal_prosecution/index.cfm?action=3&prosecution_summary_id=3009, 22. Март 2022.

о питањима животне средине, покрећу иницијативе, односно имају на располагању средства којима се могу противити одлукама донетим на различитим нивоима, али имају и могућност да буду информисани и да добију информације о стању животне средине. Све наведено управо у ширем смислу и дефинише место које животна средина завређује у општој проблематици како друштвеној, тако и нормативној.

Указивањем на место које животна средина заслужује, дошло се до најважнијег дела, а то је позиционирање овог питања кроз призму права, односно интерес питања у односу на струку уопште. Како би се успоставио ред и омогућило функционисање једног система, па чак и замисли, неопходно је постојање правне норме. Правна норма представља посебну врсту друштвених норми, односно правило понашања снабдевано санкцијом, или са могућношћу накнадног одређења и извршења санкције.³³ Правна норма мора садржати диспозицију и санкцију, као два основна елемента, а може имати и претпоставку диспозиције и/или претпоставку санкције, као два споредна елемента. Правни акт са друге стране производи правну норму, претходи јој и ствара њена формална и материјална својства.³⁴ Уколико шире сагледамо норме које се односе на питање животне средине можемо приметити да већина норми које регулишу животну средину заправо представљају техничке норме³⁵, односно упутства којима се регулише човеков однос према природи, како би исти произвео жељено дејство у стварности. То даље значи да се већина норми које регулишу питање животне средине састоји из описа пожељног понашања.

Еколошкоправна норма постаје саставни део правног поретка на националном нивоу кроз међународне докуменате, од којих је најзначајнија Штокхолмска Декларација о животној средини³⁶, али и бројне друге докуменате који су утицали на стварање правног оквира који путем норме уређује питања животне средине. Национални правни системи су стварани на темељу међународних докумената, али и утицаја појединих организација и владиног и невладиног сектора.³⁷ На овој полазној основи створен је систем правних норми који регулише питања животне средине кроз норме сврстане у области управног, грађанског, уставног, пореског, прекршајног и кривичног права.

³³ Митровић Д, *Теорија државе и права*, Београд, 2010, 374.

³⁴ *Ibidem*, 394.

³⁵ *Ibidem*, 370.

³⁶ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, <http://legal.un.org/avl/ha/dunche/dunche.html>, 25. Септембар 2019.

³⁷ Kiss A, Shelton D, *Guide to International Environmental Law*, Boston, 2007, 4.

Из наведеног може се закључити да је мултидисциплинаран приступ животној средини неопходан како би се проблематика сагледала у целини, а за развој кривичноправне заштите животне средине од велике важности био је и развој еколошкоправне норме у другим гранама права.

Савремени устави прописују опсег права и обавеза везаних за питање животне средине, чиме уздижу ово право у ранг уставне категорије, односно обезбеђују му уставноправну заштиту.³⁸ Наведено не значи да је општеприхваћени стандард уставноправна заштита животне средине, већ да поједини уставни текстови уређују ову материју, као и да постоји одређени стандард права загарантованих уставом за које се може очекивати да ће се ширити и увећавати. Регулатива питања животне средине у области уставног права у великој мери зависи и од уставне културе, а одређени устави посебну пажњу посвећују и елементима животне средине које сматрају угроженијим.³⁹ Веза између животне средине и управног права може се свести на два најзначајнија питања и то еколошку управну ствар, односно на одлучивање управе у еколошким стварима⁴⁰ и одлучивање у управном спору. У смислу наведеног највећи број правних норми еколошког права садржан је у нормама управног права.⁴¹ Питање везе између животне средине и грађанског права може се свести на поступке које за циљ имају заштиту права на животну средину у вези са питањем штете.⁴² Заштита се у овој области права остварује кроз деликтну и уговорну одговорност, али и осигурање од одговорности настанка еколошких ризика.⁴³ Веза пореског и финансијског права и права животне средине заснива се на инструментима економске заштите животне средине, односно стимулисању спречавања загађења, стварања сталног извора финансирања и пореских подстицаја.⁴⁴

³⁸ Микић В, Заштита животне средине у упоредном уставном прегледу у *Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић-Бојовић А), Београд, 2012, 212-229.

³⁹ Животна средина је уздигнута у ранг уставне категорије Уставима Републике Србије, Црне Горе, Македоније, Албаније, Босне и Херцеговине, Грчке, Бугарске, Румуније, Словеније, Немачке, Шпаније, Анголе, Египта, Сејшла, Афганистана, Азербејџана, Ирана, Кине, Ирака, Аргентине, Боливије, Бразила, Чилеа и др.

⁴⁰ Дреновак-Ивановић М, *Приступ правди у еколошким управним стварима*, Београд, 2014, 63.

⁴¹ Лилић С, Дреновак-Ивановић М, *Еколошко право*, Београд, 2014, 31.

⁴² Дреновак-Ивановић М, Ђорђевић С, Важић С, *Правни инструменти еколошке заштите-грађанскоправна и кривичноправна заштита*, Београд, 2015, 59-69.

⁴³ Салма Ј, Облигационоправна заштита животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2009, 33-53.

⁴⁴ Димитријевић М, Порески подстицаји у функцији заштите животне средине у *Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић-Бојовић А), Београд, 2012, 230-241.

Најсличнији однос са питањем односа животне средине и кривичног права свакако је однос животне средине и прекршајног права и питање односа животне средине и права привредних преступа. Сличност се огледа у природи саме норме, која је снабдевена и диспозицијом и санкцијом, али и у погледу мера заштите и механизма спречавања. Оно што чини разлику кривичних дела и прекршаја јесте да се кривична дела везују за најтеже облике деликата, које самим тим носе већу опасност, односно потребу за строжијом реакцијом.⁴⁵

У домаћем законодавству Законом о прекршајима (у даљем тексту: ЗОП), прекршај се дефинише као противправно дело које је законом или другим прописом надлежног органа одређено као прекршај и за које је прописана прекршајна санкција (чл. 2 ЗОП).⁴⁶ Основна разлика се заснива на правном извору који се примењује, али и на врсти санкције која је забрањена. Компарацијом се закључује да се ради о блажим санкцијама, уз напомену да законодавац предвиђа да се у случају прекршајне одговорности, из области животне средине, новчана казна може прећи максимално прописану казну и сезати до петоструког износа највеће новчане казне прописане овим законом (чл. 39 ЗОП). Поред ЗОП, који регулише процесни аспект поступка, за животну средину су значајни и бројни материјални закони из области заштите животне средине који регулишу питања прекршаја различитих елемената животне средине.⁴⁷ Питање односа животне средине, кривичног права и права привредних преступа карактерише различитост у погледу извршиоца, односно чињеница да се привредни преступи везују искључиво за радње и одговорност правног лица, односно одговорног лица у правном лицу или предузетника.⁴⁸ Привредни преступ је Законом о привредним преступима (у даљем тексту: ЗОПП) дефинисан као друштвено штетна повреда прописа о привредном или финансијском пословању, која је проузроковала или је могла проузроковати теже последице и која је прописом надлежног органа одређена

⁴⁵ Јолцић В, Јовашевић Д, *Еколошки прекршаји у правном систему Републике Србије, теоријско-практични приступ*, Београд, 2013, 12.

⁴⁶ *Сл. гласник РС* бр. 65/2013, 13/16, 98/16 – одлука УС, 91/19 и 91/19 – др. закон.

⁴⁷ Прекршаји из области животне средине садржани су у: Закону о заштити животне средине, *Сл. гласник РС* бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закони 95/2018 – др. закон; Закону о заштити природе, *Сл. гласник РС* бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр., 14/2016, 95/2018 – др. закон и 71/2021; Закону о режиму вода, *Сл. гласник РС* бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 и 95/2018 – др. закон; Закону о водама, *Сл. гласник РС* бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 и 95/2018 – др. закон; Закону о заштити ваздуха, *Сл. гласник РС* бр. 36/2009, 10/2013 и 26/2021 – др. закон; Закону о пољопривредном земљишту, *Сл. гласник РС* бр. 62/2006, 65/2008 – др. закон, 41/2009, 112/2015, 80/2017 и 95/2018 – др. закон; Закону о пољопривредном и руралном развоју, *Сл. гласник РС* бр. 41/2009, 10/2013 – др. закон 101/2016, 67/2021 – др. закон и 114/2021 и др.

⁴⁸ Јолцић В, Јовашевић Д, *Еколошки привредни преступи*, Београд, 2013, 61.

као привредни преступ (чл. 2 ЗОПП).⁴⁹ Еколошки привредни преступи се односе на заштиту еколошких права, вредности, обавеза и одговорности.⁵⁰ Оно што представља различитост јесте и што је као казна предвиђена искључиво новчана казна. ЗОПП регулише питања поступка, као и у случају ЗОП, а занимљиво је да је материјални аспект садржан у скоро истим законима као и код прекршаја.⁵¹ Наведени коментар се односи на домаће законодавство, премда поједини упоредноправни прописи не разграничавају регулативу, односно регулишу и прекршаје и привредне преступе кроз један закон, али је суштинско разликовање у погледу правне природе исто.

Месту које животна средина има у општој проблематици свакако је допринела и еколошка политика која може бити анализирана кроз активности Европске уније, почевши од Јединственог европског акта⁵² преко различитих „зелених докумената“ Европске Комисије⁵³, институција Европске уније⁵⁴, акционих програма заштите животне средине, еколошких покрета, странака зелених, односно еколошке политике која се формулише на националном и наднационалном нивоу. Еколошка политика је допринела и спознаји потребе да се животна средина заштити и нормама кривичног права, односно да је неопходно одређена понашања инкриминисати као недозвољена. Еколошка политика у контексту постављеног проблема имала је превентивну улогу, односно повезала је политику и животну средину кроз обједињавање животне средине, социологије и економије. Нужан услов за спровођење еколошке политике подразумева постојање норме, односно разграничење жељеног и нежељеног понашања, санкције и

⁴⁹Сл. лист СФРЈ бр. 4/77, 36/77 – испр., 14/85, 10/86 (пречишћен текст), 74/87, 57/89 и 3/90 и Сл. лист СРЈ бр. 27/92, 16/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 и 64/2001 и Сл. гласник РС бр. 101/2005 – др. закон.

⁵⁰Јолцић В, *Кривична, дисциплинска и материјална одговорност за загађивање животне средине, казнена политика у области заштите у свету и код нас*, Београд, 2007, 45-54.

⁵¹Привредни преступи из области животне средине садржани су у: Закону о заштити животне средине, Сл. гласник РС бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закони 95/2018 – др. закон; Закону о заштити природе, Сл. гласник РС бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр., 14/2016, 95/2018 – др. закон и 71/2021; Закону о режиму вода, Сл. гласник РС бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 и 95/2018 – др. Закон; Закону о водама, Сл. гласник РС бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 и 95/2018 – др. закон; Закону о заштити ваздуха, Сл. гласник РС бр. 36/2009, 10/2013 и 26/2021 – др. закон, Закону о планирању и изградњи, Сл. гласник РС бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 – одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 –одлука УС, 50/2013 –одлука УС, 98/2013 –одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 –др. закон, 9/2020 и 52/2021 и др.

⁵² Single European Act, *Official Journal of the European Communities* L 163/1, <http://eur-lex-europa.eu>, 07. Април 2023.

⁵³www.europa.eu/european-union/documents-publications/official-documents_en, 09. Новембар 2019.

⁵⁴Тубић Б, *Правна начела у области заштите животне средине у Европској унији*, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2012, 491-506.

државног апарата који ће штитити еколошке вредности, односно примењивати правну норму и изрицати санкцију.⁵⁵

Уколико се постави питање у чему се огледа значај животне средине, може се извести закључак да животна средина заправо представља скуп основних вредности које човеку обезбеђују настанак, развој и продужење врсте. С тим у вези задатак науке је да пружи потпуни допринос⁵⁶, односно да на ширем плану створи основ по ком би функционисала одрживост, развој и прогрес животне средине. На темељу наведеног право има несумњиво веома важну улогу и то улогу регулатора пожељног понашања, а кривично право улогу санкционисања најнепожељнијег понашања.

Уколико сагледамо наведено можемо закључити да би улога кривичног права у контексту животне средине могла да се посматра као остваривање уставом загарантованог права⁵⁷, односно стварање норме која својим постојањем може пружити највећу заштиту и која може имати дејство најјаснијег и најснажнијег механизма спречавања, али и јасног стандарда који има заштитну улогу. У општој проблематици кривично право нема примарну улогу, али има најснажније превентивно и репресивно дејство, односно секундарну улогу када примарна улога не доводи до жељених резултата. Уколико би се сагледало питање интереса овог питања у односу на струку уопште одговор би се могао наслонити на предходни закључак, а то је да се кроз кривично право на свеобухватан начин заједно са уставним, управним, грађанским, прекшајним и пореским правом ствара комплетна еколошка норма. Еколошка норма би у смислу наведеног могла да се дефинише као правна норма која за предмет регулисања има животну средину. Тако би норма из области кривичног права могла да се дефинише као норма која има за циљ да забрани друштвено непожељно понашање против животне средине и да исто санкционише.

Како је већ и наведено животна средина бива регулисана нормом након што друштво сазна за постојање одређеног проблема. Тако је и у области кривичног права норма постала потреба када је друштво постало свесно стања у ком се животна средина налази, односно неоствареног очекивања да ће појединац живети окружен пожељним понашањем. Данашњи изглед норме мењан је и под утицајем криминалне политике,

⁵⁵ Јолцић В, *Еколошко-правна заштита као развојна променљива: Теоријско практични приступ*, Београд, 2011, 43.

⁵⁶ *Ibidem*, 8.

⁵⁷ У земљама где има ранг уставом загарантованог права, а тамо где је законска категорија законом загарантованог права.

односно политике сузбијања криминалитета⁵⁸, која подразумева и борбу против еколошког криминалитета. До сазнања о обиму, динамици и структури криминалитета долази се увидом у податке⁵⁹, те ће посебан део ове дисертације бити посвећен статистичким подацима о извршеним кривичном делима против животне средине. Подаци за потребе анализе нису само приказани, већ су и критички анализирани, односно сагледани кроз целокупан друштвени контекст, односно призму ефикасности органа поступања.

Постоје бројне студије које су се бавиле питањем територијалне одреднице, односно простора подобног за извршење кривичних дела против животне средине, а које су имале утицај и на формирање криминалне политике. Закључак је углавном био да су подобнија подручја за извршење кривичних дела против животне средине простори у којима живи сиромашније становништво, индустријске зоне и центри градова.⁶⁰ Постоје и мишљења да савремени трендови друштвене реакције теже контроли криминалитета, односно да напуштају модел спречавања и сузбијања криминалитета.⁶¹ Као један од разлога оваквог става наводи се социјална несигурност изазвана загађењем животне средине, а која доводи до губитка вере у превентиву и за последицу има тренд строжијег кажњавања. Наведено се везује и за директан утицај казнене политике, односно политике кажњавања на коначну садржину саме норме, односно дела норме који садржи санкцију. Изгледу норме је са друге стране допринела и казнена политика односно политика кажњавања, која је значајна у контексту ефикасности поступка и делотворности санкције. У смислу наведеног постоје мишљења да је емпиријско истраживање реалних случајева једини начин реалног сагледавања утицаја политике кажњавања⁶², који је сагледан и са становишта адекватности, делотворности и ефикасности санкције.

Пре анализе терминолошког аспекта, потребно је подсетити се појма правне норме у контексту еколошке норме. Правна норма као правило понашања представља посебну врсту друштвених норми и има за циљ да уреди друштвене односе, те

⁵⁸Ристивојевић Б, Негативна криминално-политичка кретања у материјалном кривичном законодавству Србије од доношења КЗ: Темелно опредељење законодавца или инцидент, *Crimen* бр. 2/2012, 170-190.

⁵⁹ Николић-Ристановић В, Константиновић-Вилић С, *Криминологија*, Београд, 2018, 89.

⁶⁰*Ibidem*, 106.

⁶¹Соковић С, Савремене глобалне тенденције у контроли криминалитета (карактеристике, перспективе и осврт на домаће прилике), *Crimen* бр. 2/2011, 212-226.

⁶²Horvatić Ž, Problem odnosa u zakonu propisane i sudskim presudama primijenjene kaznenopravne represije prema počiniteljima kaznenih djela (zakonska i sudska kaznena politika), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 2/2004, 381-434.

произведе жељено дејство у стварности.⁶³ Логичким тумачењем се може закључити да правна норма која уређује животну средину има за циљ да произведе пожељну животну средину за друштво.

Правне норме које уређују животну средину предмет су проучавања бројних грана права⁶⁴, а у терминолошком смислу посебна правна грана која се бави животном средином назива се још и еколошко право, право заштите животне средине, право заштите човекове околине и право животне средине, али је веома важно указати на чињеницу да наведени термини нису у односу једнакости, иако поједини аутори паралелно користе термине еколошко право и животна средина.⁶⁵ Основна разлика се састоји у различитим значењима термина екологија и животна средина, односно у различитом значењу појмова екос⁶⁶ и животна средина. Наведеном разликовању није посвећена посебна пажња у овом раду, али је исто поменуто због потребе за терминолошким разликовањем појмова значајних за тему која се обрађује. Појам екос се сматра ширим од појма животне средине, а разликовање ових израза темељи се на различитостима објашњеним кроз природне науке, које је право преузело, а посебно кроз документе међународног јавног права.

Екологија се тако може дефинисати на различите начине, а једна од првих дефиниција чији је творац *Ernst Haeckel*, екологију дефинише као науку о односу организама и њихове средине.⁶⁷ Постоје мишљења да се еколошке идеје јављају и раније, али преовладава мишљење да је *Ernst Haeckel* творац дефиниције екологије, која се касније употпуњавала и рашчлањивала. Тако биолози, екологију најчешће дефинишу као науку о животној средини⁶⁸, али постоји и једна врло занимљива дефиниција која екологију објашњава кроз биолошко истраживање у ком се посматра однос појединачног организма са његовим окружењем и ниво интеракције група организама са животном средином.⁶⁹ Међу појединим биолозима влада уверење да је биолошка дефиниција темељ из ког су се касније развијале различите дефиниције које су пажњу усмеравале ка појединим биолошким процесима и формама.⁷⁰ Са друге

⁶³ Митровић Д, (2010), 375.

⁶⁴ Лилић С, Дреновак-Ивановић М, (2014), 15.

⁶⁵ Јолцић В, *Еколошко право- Општи и Посебан део (Пример Србије-државе у транзицији)*, Београд, 2008, 12-17.

⁶⁶ Вид. Јолцић В, (2008), 14.

⁶⁷ Главач В, *Увод у глобалну екологију*, Загреб, 2001, 75.

⁶⁸ Cain M, Bowman W, Hacker S, *Ecology*, Sunderland, 2008, 10.

⁶⁹ Пешић В, Црнобрња-Исаиловић Ј, Томовић Љ, *Принципи екологије*, Подгорица, 2009, 9.

⁷⁰ Odum E, Barrett G, *Fundamental of ecology*, Philadelphia, 1971, 4.

стране животну средину биолози одређују као ужи појам, односно као физичке, хемијске и биолошке факторе који делују на организме, као окружење неког организма са којим је у интеракцији⁷¹, односно као скуп елемената спољашње средине у одговарајућем спољашњем оквиру који непрекидно делује на организме и за које је везан.⁷² Из наведеног се може закључити да је по становишту биолога животна средина само област којом се екологија бави. Дистинкција је можда и најбоље објашњена кроз еколошко инжењерство које екологију дефинише као науку која уочава проблеме, а инжењерство заштите животне средине као дисциплину која проналази механизме за решавање уочених проблема.

У конкретном смислу наведено је значајно због коришћења израза еколошки криминал, еколошки криминалитет и кривична дела против животне средине. За потребе анализе постављене хипотезе, веома је важно термилошки објаснити појмове који су коришћени, као и разлоге зашто се одређана терминологија усваја. Разлогу потребе за посебним дефинисањем и објашњењем појединих појмова, допринело је и запажање да се у домаћој литератури не прави разлика у коришћењу термина еколошки криминал, еколошки криминалитет и кривична дела против животне средине, односно да се ови појмови користе као синоними. Наведена ситуација је веома слична термилошком изједначавању појмова права заштите животне средине и еколошког права.⁷³

Имајући у виду поменути дистинкцију, важно је указати да постоји разлика између еколошког права и права на живот човека у здравој животној средини. Наиме еколошко право се може дефинисати као систем правних норми којима се регулише и усмерава утицај човека на његово природно окружење са циљем заштите животне средине и одржавање еколошке равнотеже, а право на живот у здравој животној средини представља само једну од еколошких вредности.⁷⁴

У контексту кривичноправне заштите животне средине, релевантна је правна дефиниција садржана у Закону о заштити животне средине (у даљем тексту ЗЗЖС) у

⁷¹ Ристић Т, Коматина С, *Увод у екологију*, Брчко, 2014, 3.

⁷² *Ibidem*, 4.

⁷³ Наведени пример се узео као модел из разлога честог поистовећивања појмова који нису еквиваленти, али имају заједнички именитељ. Појам екологија је далеко шири од појма животна средина, јер исти сублимира појам животна средина у оквиру свог појмовног одређења. Свакако да оба појма имају заједнички именитељ, јер је екологија уствари наука о животној средини, односно иста се бави позитивним и негативним, односно жељеним еколошким односима. Вид: Јолчић В, (2008), 12-17.

⁷⁴ Лилић С, Дреновак-Ивановић М, (2014), 19.

ком је животна средина дефинисана као скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот (чл. 3 ЗЗЖС).

Иностранци аутори се најчешће опредељују за коришћење термина *environmental crime* и *offenses/crime against the environment*. *Environmental crime* се у преводу на српски језик може превести као еколошки криминалитет, а *offenses/crime against the environment* се може превести као кривична дела против животне средине. Иностранци аутори користе оба израза, а Clifford⁷⁵ сматра да се и теоретичари и практичари користе овим терминима, иако није утврђено њихово право значење нити разлика. Дефиниције еколошког криминалитета су бројне, а могу се сврстати у социолошке, економске, криминолошке, политичке, правне, оне које се темеље на кршењу закона и поштовању закона.⁷⁶ Имајући у виду да се анализира правно питање, дефиниције којима ће се посветити пажња су управо правне дефиниције еколошког криминалитета. Clifford се у својим радовима користи термином *environmental crime* који дефинише као радњу учињену умишљајно или нехатно, а која за последицу има наношење штете животној средини.⁷⁷ Clifford и Edwardsy својој коауторској публикацији полазе од две дефиниције и то једне која је цитирана, коју проширују радњама које представљају повреду еколошке норме.⁷⁸ Занимљиво је да у својој публикацији напомињу и да према њиховом мишљењу ни једна публикација не садржи теоријски корисну дефиницију, односно дефиницију која би на свеобухватан начин објаснила предметни појам. Situ и Emmons такође користе термин еколошки криминалитет и дефинишу га као противправну радњу чињења или нечињења која је у супротности са законом, те је стога предмет кривичног гоњења и кривичне санкције.⁷⁹ Иако је фокус на правним теоријама, постоји једна занимљива теорија, која се може сврстати у криминолошке теорије, која има своје поборнике, а то је да еколошки криминал заправо представља такозвани *white-collar crime*⁸⁰ (у буквалном преводу криминал белог оковратника),

⁷⁵Clifford M, *Environmental Crime: Enforcement, Policy, and Social Responsibility*, Gaithersburg, 1998, 5.

⁷⁶Clifford M, Edwards T, *Environmental Crime*, Burlington, MA, 2012, 38.

⁷⁷Clifford M, (1998) 23. Овај аутор нуди још једну дефиницију која је заправо основна дефиниција проширена са одређеним филозовским концептом поимања еколошког криминалитета која гласи да еколошки криминалитет представља радњу учињену умишљајно или нехатно, а која за последицу има наношење штете животној средини, а све то у циљу остваривања личне или пословне надмоћи.

⁷⁸Clifford M, Edwards T, (2012), 33.

⁷⁹Situ Y, Emmons D, (2000), 3.

⁸⁰White-collar crime се према творцу ове идеје *Edwin Sutherland* дефинише као кривично дело извршено од стране лица које је на положају, кога краси углед и високи друштвени статус. Вид. Sutherland E, *White-Collar Crime*, New York, 1949, 9.

премда сматрају да не могу сва кривична дела против животне средине бити сврстана у овај појавни облик криминалитета.

Најчешћа дефиниција кривичног дела против животне средине у домаћој литератури ослања се на законску терминологију Кривичног законика (у даљем тексту КЗ) којим је на општи начин предвиђено да је кривично дело против животне средине дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и скривљено⁸¹ и које за свој заштитни објект има право човека на здраву животну средину.⁸² Кривична дела против животне средине се такође могу дефинисати и као дела која имају сва обележја бића кривичног дела, а која су специфична по свом заштитном објекту.⁸³ Термин еколошки криминалитет користи највећи број иностраних аутора, као што су White⁸⁴, Kluin⁸⁵, Brisman⁸⁶, Drielak⁸⁷, Clifford⁸⁸, Edwards⁸⁹, Bricknell⁹⁰, али и бројни други аутори, док се израз кривична дела против животне средине користе у радовима мањег броја аутора, као што су Hawke⁹¹, Rebovich⁹², Freeland.⁹³ У теорији постоје и аутори који се искључиво баве темама транснационалног еколошког криминалитета, као и екоцида, односно злочина које је нанет животној средини, као последици војних дејстава, односно као термин који је шири од појма кривичног дела, јер свој настанак везује за штету која је начињена у ратним догађајима, као што је пример Вијетнама у Вијетнамском рату.⁹⁴

Домаћи аутори у својим радовима највише користе изразе еколошки криминал, еколошки криминалитет и кривична дела против животне средине. Израз кривична

⁸¹ *Службени гласник РС* бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁸² Стојановић З, Перић О, *Кривично право: посебан део*, Београд, 2009, 210.

⁸³ Поједини аутори су мишљења да је заштитни објект код ових кривичних дела сама животна средина, стога ће посебна пажња бити посвећена овом питању.

⁸⁴ White R, What is to be done about environmental crime? in *The Routledge Handbook of International Crime and Justice Studies* (ed. Arrigo B, Bersot H), London, 2014, 445-468.

⁸⁵ Kluin M, Jagtman E, A Decade of Violations in the Dutch Chemical Industry in *Environmental crime and its victim: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 149-170.

⁸⁶ Brisman A, Environment and Conflict: A Typology of Representations in *Environmental Crime and Social Conflict: Contemporary and Emerging issue* (ed. South N, White R, Brisman A), Surrey, 2015, 285-312.

⁸⁷ Drielak S, *Environmental Crime: Evidence Gathering and Investigative Techniques*, Springfield, 2019, 27.

⁸⁸ Clifford M, (1998), 23.

⁸⁹ Clifford M, Edwards T, (2012), 38.

⁹⁰ Bricknell S, *Environmental Crime in Australia*, Canberra, 2010, 23.

⁹¹ Hawke N, Crimes against the Environment, *Anglo-American Law Review* 16/1987, 90-96.

⁹² Rebovich D, Curtis G, *Crimes against the Environment*, New York, 2020, 15.

⁹³ Freeland S, Crimes against the environment: a role for the International Criminal Court, *Revue Juridique Polynésienne* 4/2004, 201-237.

⁹⁴ McDonnell-Elmetri Z, The Crime of Ecocide: The answer to our Environmental emergency? <https://www.otago.ac.nz/law/research/journals/otago828558.pdf>, 07. Мапр 2022.

дела против животне средине представља законску терминологију, садржану у важећем кривичном закону, коју користе и домаћи аутори као што су: Стојановић⁹⁵, Бугарски⁹⁶, Ристивојевић⁹⁷, Дракић⁹⁸ и други. Употреба израза еколошки криминалитет може се наћи у радовима бројних домаћих аутора, с тим да постоје и домаћи аутори који користе термин кривична дела против животне средине, а када говоре о организованом или транснационалном криминалитету у вези са кривичним делима против животне средине користе термин еколошки криминалитет.⁹⁹ Домаћи аутори који користе термин кривична дела против животне средине уједначени су по питању дефинисања овог појма и везују га за законску дефиницију дела, док аутори који користе термин еколошки криминалитет користе и различите дефиниције овог термина. Тако Јолцић еколошки криминалитет дефинише као чињење и нечињење одговорних субјеката права, које је директно или индиректно уперено против еколошких вредности самим тим што исте угрожава или повређује.¹⁰⁰ Бошковић под еколошким криминалитетом сматра групу кривичних дела којима се штити животна средина, а који су прописима инкриминисани као кривична дела.¹⁰¹ Костић еколошки криминалитет дефинише као сваку радњу супротно еколошкоправној норми, којом се причињава штета или угрожава животна средина и здравље људи.¹⁰²

За разлику од домаћих аутора код иностраних аутора криминолози користе термин еколошки криминалитет, док се правни теоретичари и практичари у својим радовима користе изразима еколошки криминалитет и кривична дела против животне средине. Домаћи аутори, као је и наведено, користе израз кривична дела против животне средине, али се и изрази еколошки криминал и еколошки криминалитет користе и од стране правника и криминолога. Приликом употребе ових термина треба бити обазрив, пре свега због различитог значења термина криминал и криминалитет, али и чињенице да кривично право и криминологија, криминалистика и

⁹⁵ Стојановић З, Перић О, (2009), 210.

⁹⁶ Бугарски Т, Кривични поступак за кривична дела против животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2015, 1633-1647.

⁹⁷ Ристивојевић Б, Бугарски Т, Кривично дело „убијање и мучење животиња“ из члана 269 КЗ РС у светлу Закона о добробити животиња, *Наука, безбедност, полиција* бр. 1/2014, 1-19.

⁹⁸ Дракић Д, Кривично дело загађења животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2009, 2019-229.

⁹⁹ Писарић М, Сузбијање прекограничног еколошког криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2011, 425-439; Бугарски Т, Изазови еколошког организованог криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2015, 1097-1107.

¹⁰⁰ Јолцић В, *Еколошки криминалитет у праву и стварности*, Београд, 1995, 20.

¹⁰¹ Бошковић М, *Методика откривања и разјашњавања еколошког криминалитета*, Београд, 1993, 52.

¹⁰² Костић М, Еколошки криминал и његово сузбијање, *Правни живот – Право и време* бр. 10/2009, 175-182.

виктимологијане користе исту терминологију. Разумевање дистинкције између ова два појма отежана је и чињеницом да међу домаћим ауторима проналазимо иста објашњења за различите појмове. Тако је Лукић мишљења да се под појмом криминал подразумева скуп свих кривичних дела у одређеном времену и простору или скуп одређене врсте кривичних дела, односно сматра да криминал обухвата и криминалитет и друге асоцијалне појаве.¹⁰³ Са друге стране Игњатовић на исти начин дефинише појам криминалитета, који још рашчлањује на примарни и секундарни, с тим да поделу врши на основу критеријума поврата.¹⁰⁴ Здравковић сматра да је изналажење јединствене дефиниције веома тешко имајући у виду да различити аутори користе различита становишта о узроцима и приступу.¹⁰⁵ Из наведеног се може закључити да дефинисање ових појмова није јединствено, те имајући у виду да се ова дисертација бави правним аспектом, у наставку ће се користити терминологија коју користи Лукић.

Имајући у виду анализу која је обухватила однос екологије и животне средине, као и законску терминологију, у наставку ће бити коришћена терминологија кривична дела против животне средине, осим у случајевима када се анализира публикација аутора који користи други термин, односно само када је неопходно искористити други термин ради разјашњења. Иако постоје бројне дефиниције кривичних дела против животне средине, оно што представља полазну основу у кривичноправној материји мора бити предвиђеност у закону, а оно што чини прву разлику јесте да кривична дела против животне средине не морају бити садржана само у нормама кривичног закона. Дефиниција тако мора обухватати повреду прописа садржаних у кривичном и споредном законодавству, којим је регулисано питање животне средине или елемената животне средине.

Радови на тему кривичноправне заштите животне средине, са акцентом на материјални аспект, предмет су анализе домаћих и иностраних аутора, као и радови који се баве субјектима кривичног поступка, положајем оштећеног и специјализацијом органа поступања. Са друге стране изостаје заинтересованост за суштинска процесна питања, како код иностраних, тако и код домаћих аутора, што свакако представља један од разлога за избор ове теме. Поред атрактивности и недовољно публикација у домаћој литератури, интригира чињеница да се наведена проблематика констатно

¹⁰³ Лукић Т, *Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију*, Нови Сад, 2008, 9.

¹⁰⁴ Игњатовић Ђ, *Криминологија*, Београд, 2010, 15.

¹⁰⁵ Здравковић Љ, *Криминологија*, Ниш, 2012, 13.

продубљује. Различитост радњи извршења, комплексност последица, чије се праве сразмере не могу тако лако просторно и временски сагледати, подстакло је на размишљање да ли правна природа ових кривичних дела може утицати на кривични поступак. Последњих година сусрећемо се са све чешћим указивањем стручне јавности о деловању организованих криминалних група које врше кривична дела против животне средине, као и указивању на проблем транснационалног еколошког криминалитета, који код нас остају забележени само као теоријски појам. Тешкоће у откривању кривичних дела против животне средине, који су примећени од стране домаћих и иностраних аутора, наметнули су питање да ли постоји потреба за применом другачијих метода откривања ових кривичних дела, а проблем доказивања који је сагледан из угла теорије и праксе, односно угла расположивих доказних радњи, наметнуо је предлог доказних радњи који би омогућили разјашњење чињеница у кривичном поступку. Тешкоће у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине цењене су из угла кривичног поступка, па је постављено питање да ли различитост радње извршења и последице оправдавају примену другачијих метода откривања и посебна доказна средства, или опште доказне радње могу да утврде чињенично стање и постојање штете, сагледају ко може бити оштећен кривичним делом и ко може бити одговоран. Могућност диференцијације у погледу откривања и доказивања поставило је питање потребе за специјализацијом органа поступања, као и да ли кривична дела против животне средине захтевају посебну кривичнопроцесну форму или процесни варијабилитет, или општи кривични поступак даје довољно могућности за спровођење кривичног поступка за кривична дела против животне средине.

Поред садржински утврђеног оквира методологија која је примењена јесте методологија применљива у друштвеним наукама, прецизније методологија права. Сва питања су анализирана применом догматичког, језичког, логичког и социолошког метода, са циљем сазнавања права.¹⁰⁶ Поред наведеног нормативни метод је коришћен у свим фазама овог рада, док је историјскоправни метод коришћен у деловима који се односе на развој норме и регулативу која се више не примењује. Упоредноправни метод је коришћен приликом анализе упоредноправне регулативе, а емпиријски кроз анализу домаће, стране и међународне судске праксе.

¹⁰⁶Лукић Р, (1979), 107-124.

Имајући у виду да су на глобалном нивоу последњих година вођени бројни судски поступци у којима су извршиоци кривичних дела против животне средине били физичка лица, корпорације и мултинационалне компаније, да су радње извршења обухватале најразличитије активности, а последице имале штету прекограничних сразмера, тема се учинила као веома актуелна, атрактивна и потребна. Зачуђује податак да су на глобалном нивоу највећи загађивачи компаније, да се формирају тимови за борбу против кривичних дела против животне средине и еколошког организованог криминалитета¹⁰⁷, као и тимови стручњака који учествују у истрагама, јер на локалном нивоу подаци показују да су извршиоци кривичних дела против животне средине физичка лица, а деловање организованих криминалних група није примећено. Резултати који су различити у односу на упоредноправну судску праксу, а који су садржани у оквиру емпиријског истраживања оправдавају постављену хипотезу, а која је објашњена кроз реалне случајеве, односно окончане судске поступке вођене пред домаћим судовима.

Уколико поставимо питање зашто је предметна проблематика важна за струку, односно зашто постављена хипотеза има своје оправдање, можемо поћи од претпоставке да је струка увек заинтересована за нова сазнања, али и да иста могу бити корисна у примени права. Било да се ради о теоријском или практичном приступу, нови погледи на проблем, без обзира да ли смо са истим сагласни или не могу развити нове идеје и продуктивније приступе постављеном проблему, односно конкретној ситуацији.

¹⁰⁷Situ Y, Emmons D, (2000), 69-83.

I КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Човечанство почиње да исказује интересовање за животну средину након увиђања стања у којем се животна средина налази, потенцијалне угрожености и живота човека, односно увидевши појаву изумирања биљних и животињских врста и погоршања животних услова човека у урбаним срединама.¹⁰⁸ Погоршање стања животне средине већина аутора везује за привредни развој, индустријски напредак и техничке иновације¹⁰⁹, те у контексту наведеног технолошки и индустријски напредак третира се као резултат привредног развоја, али и узрок погоршања стања животне средине. Заинтересованост јавности за стање животне средине, али и потреба за привредним напредком, као две супротстављене премисе наметнуле су питање да ли би ограничење привредног напретка на штрб животне средине довело до стагнације, односно да ли би ограничавање обављања привредних делатности довело до привредног назадовања.¹¹⁰ Различите модерне економске теорије дале су одговор на постављено питање, те покушале да успоставе равнотежу, али са друге стране несумњиво указале да свако ограничење мора имати темељ у правној норми, која је у почетку обухватала скупину норми које су пожељне, подношљиве или на граници подношљивости.¹¹¹ Наведене норме су имале за циљ да заштите животну средину у степену допуштености привредног напретка, а то су биле одредбе примарне заштите животне средине, односно норме садржане у прописима које регулишу област управног права, грађанског права, пореског права и прекршајног права.

Стање животне средине и појединих елемената животне средине, односно константно погоршање стања животне средине, врло брзо је показало да примарна заштита није довољна, већ да је потребно да се креирају норме које ће пружити већи и другачији степен заштите. Наведено значи да механизми примарне заштите животне средине нису успели да остваре очекиване резултате, те се као мера заштите морала наметнути кривичноправана заштита као најригорознија мера, односно механизам који

¹⁰⁸ Јолцић В, Јовашевић Д, *Еколошко кривично право, међународни и уствани основи, стварности и могућности*, Београд, 2011, 13.

¹⁰⁹ Вид. Јолцић В, Јовашевић Д, (2011), 15; Јоксић И, *Кривичноправна заштита животне средине у законодавству и пракси у Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић-Бојовић А), Београд, 2012, 20-32; Дракић Д, *Кривично дело загађења животне средине, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2009, 219-229; Лукић Т, *Кривичноправна заштита животне средине, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2011, 237-247.

¹¹⁰ Дракић Д, (2009), 219-229.

¹¹¹ Јолцић В, (2008), 46.

штити конкретан објект. Основни циљ кривичног права и јесте обављање заштитне функције, односно пружање заштите најзначајнијим добрима и вредностима од понашања који их повређују или угрожавају.¹¹² У смислу наведеног примарна заштита, која је имала превентиван карактер није била довољна, већ је кривичноправна заштита, која у бити има репресиван карактер, као и карактер супсидијарности¹¹³, морала правном нормом регулисати питања непожељног понашања упереног против заштитног објекта. Са друге стране не сме се изоставити чињеница да кривично право у савременом друштву служи и остваривању људских права¹¹⁴, па тако и права на животну средину¹¹⁵. Кривичноправна норма од свог настанка има задатак да врши социјалну контролу¹¹⁶ и да се примењује у случајевима који су унапред предвиђени законом. Кривично правна норма тако представља правно правило које садржи диспозицију и санкцију, садржану у кривичном закону/законику или евентуално у споредном законодавству. У том смислу постоје различите теорије које оправдавају или негирају кривичноправну заштиту у ширем смислу, али свакако да доминира схватање да је таква заштита у интересу читавог друштва, односно у интересу остваривања живота људи у заједници.¹¹⁷

Настанак кривичноправне норме у области заштите животне средине у великој мери зависила је од криминалне политике, која је условљена тренутним друштвеним интересом, али и конкретним културно-цивилизацијским и економским степеном развитка појединачног друштва.¹¹⁸ Посматрана као претња по друштво иста бива инкриминисана на различите начине у различитим правним системима. Оно што чини разлику јесте да мере еколошке политике јесу добровољне, јер се заснивају на добровољности, а исте се називају још и аквионо-ефективни фокус који почива на васпитању и образовању, а резултира еколошком освешћивању¹¹⁹, док са друге стране мере криминалне политике имају репресивни карактер, односно формулисане су кроз адекватну норму са карактером обавезе. Поред утицаја криминалне политике, на

¹¹²Стојановић З, *Кривично право – општи део*, Београд, 2010, 3.

¹¹³*Ibidem* 10.

¹¹⁴Стојановић З, Гарантивна функција кривичног права у *Казнена реакција у Србији VI део – тематска монографија* (ур. Игњатовић Ђ), Београд, 2016, 2.

¹¹⁵Како је наведено већина савремених Устава право човека на здраву животну средину сврстава у ранг уставом загарантованих права.

¹¹⁶Стојановић З, Кривично право и душевна болест, *Социологија* бр. 2/2015, 226.

¹¹⁷Стојановић З, (2010), 64.

¹¹⁸Јолџић В (2007), 9-10.

¹¹⁹Вукићевић М, Еколошизација друштвене надградње (Добровољне мере еколошке политике и синтеза њиховог оживотворења – право на здраву животну средину) *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1-2/2003, 71-81.

заштиту животне средине нормама кривичног права, утицај је видљив и кроз ортодоксну криминологију, која акценат ставља на контролу кривичних дела које се испољавају на јавним местима, као и алтернативу у виду зелене криминологије која акценат ставља на злочине које су учињени животној средини¹²⁰. Заговорници зелене криминологије тако инсистирају на премиси да било који деликт учињен према животној средини доводи до наступања квантитативно веће штете од осталих кривичних дела.

И поред постојања свести о потреби за заштитом окружења у коме живимо, савремени трендови, односно живот у капиталистичком систему, захтевају од појединца да толерише одређене радње које стварају спрегу између одвијања животних токова и очувања средине у којој живимо. Управо је наведено и створило поље изучавања различитих друштвених наука, па тако и еколошку етику, која покушава да уреди однос између људи и природе.¹²¹ Регулаторне мере у контексту наведеног имају за циљ да поставе границу дозвољености, односно недозвољености нарушавања природног баланса. Управо те крајње мере јесу мере криминалне политике које у великој мери диктирају крајњи изглед кривичноправне норме. Уколико поставимо питање на који начин је криминална политика имала утицај на данашњи изглед кривичноправне регулативе, пре свега морамо да дефинишемо криминалну политику, а она се може дефинисати као свака активност која је усмерена ка сузбијању и спречавању друштвено недозвољених понашања.¹²² У том смислу веза између криминалне политике и кривичних дела против животне средине може се дефинисати као адекватан одговор на чињења која угрожавају живот човека, односно као одговор на радње које на ширем плану угрожавају живот. Даље се однос може посматрати и као одговор на недозвољене радње, односно криминалитет који је променљива, а не константна варијабила. Имајући у виду да је на ширем плану кривично право у функцији криминалне политике¹²³, остаје да се одговори на питање зашто је питање заштите животне средине уопште регулисано нормама кривичног права. Одговор на постављено питање се управо налази у нужној репресији, немогућности превентивне

¹²⁰Lynch M et al, *Is it a Crime to Produce Ecological Disorganization? Why Green Criminology and Political Economy Matter in the Analysis of Global Ecological Harms*, *The British Journal of Criminology* 53/2013, 997–1016.

¹²¹Торић Д, Еколошка етика – појам, историјат и правци развоја, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2012, 459-473.

¹²²Милутиновић М, *Криминална политика*, Београд, 1984, 128.

¹²³Лазаревић ЈБ, Однос између криминалне политике и кривичног права – прилог схватањима професора Милутиновића, *Анали Правног Факултета у Београду* бр. 1-2/1994, 119-133.

заштите, односно на последицама које су у узрочној вези са радњама, а које на други начин не би могле имати адекватну санкцију. Уколико поставимо питање ка чему је усмерен криминалитет код кривичних дела против животне средине, одговор на постављено питање је заправо одговор на питање шта представља објект заштите код ових кривичних дела, а то је право човека на живот у здравој животној средини.

Имајући у виду да је кривичноправна заштита животне средине нужна у савременом друштву, питању ће се приступи са аспекта теорије, регулативе и праксе.

1. Кривична дела против животне средине

Кривична дела против животне средине установљена су са циљем спречавања угрожавања и/или повреде еколошких вредности, док са друге стране постоје мишљења да постоје и кривична дела која нису намењена заштити животне средине директно, већ да својом инкриминацијом и санкцијом индиректно пружају заштиту и животној средини.¹²⁴

Кривична дела против животне средине представљају специфична кривична дела, односно кривична дела која се према формулацији саме норме, бића кривичног дела, радње извршења и последице у великој мери разликују од осталих кривичних дела. Поред наведеног за кривична дела против животне средине се може рећи да са аспекта њиховог настајања представљају новија, односно кривична дела модерног друштва. Наиме, кривична дела против животне средине представљају кривична дела, која су у савремено законодавство унета секундарно, односно чији је заштитни објект с почетка штићен уз примарни заштитни објект.¹²⁵ Наведено значи да је инкриминација чињења, односно нечињења, које за циљ има заштиту животне средине, у савремена законодавства унета последњих деценија.

Постоје и мишљења да репресивне мере нису ефикасне и то из разлога што се инкриминацијом умањује стигма криминализације, умањују индивидуална права и

¹²⁴Јолџић В, Јовашевић Д, (2011), 17-18.

¹²⁵Стојановић З, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2018, 846.

држава приближава ауторитарном режиму.¹²⁶ Надаље постоје аутори који критикују инкриминацију друштвено непожељног понашања против животне средине сматрајући да се овако конципираним нормама „срозава“ концепт кривице. Наведено темеље на проблему утврђивања одговорности, као и проблему изрицања санкције која је широко постављена, а веома често неефикасна и неадекватна.¹²⁷ Наведена критика понајвише се односи на поступке пред судовима Сједињених Америчких Држава у контексту проблема одговорности и изрицања кривичних санкција мултинационалним компанијама.¹²⁸

Мишљења заступника и опонената наведеног, имају један заједнички именоватељ, а то је да се ради о специфичним кривичним делима. Поред различите правне природе и специфичног заштитног објекта, узроци и појавни облици овог друштвено непожељног понашања се у великој мери разликују у односу на остала кривична дела. Разлике у самој кривичноправној норми, радњи извршења и последицама су нешто што кривична дела против животне средине чине другачијим у односу на већину кривичних дела, односно нежељених друштвених понашања. Наведено указује да разлика у материјалном смислу постоји, али се поставља питање да ли је иста довољна за диференцијацију, односно разичитост кривичног поступка.

Несумњиво је да се ради о кривичним делима која су садржана у већини кривичних закона, односно да инкриминација која има за циљ заштиту животне средине представља савремену норму кривичних законодавстава. Бар једно кривично дело у упоредноправним кривичним законодавствима посвећено је питању заштите животне средине, премда неретко су и посебне главе посвећене овом питању. Доношењем важећег Кривичног законика Републике Србије у великој мери изменио се третман кривичних дела против животне средине и то пре свега из разлога што је новим закоником посебна глава посвећена питању регулативе кривичних дела против животне средине. Наведено не значи да се сва кривична дела против животне средине налазе у одредбама важећег законика, већ да су одређена кривична дела садржана у посебној глави Кривичног законика и то укупно 18 кривичних дела. Често називана као „права“ еколошка кривична дела, јер су садржана у кровном кривичном законодавству и јер регулишту заштиту животне средине у целости, према важећим нормама

¹²⁶Hedman S, Expressive functions of criminal sanctions in environmental law, *George Washington Law Review* 59(4)/1991, 889-899.

¹²⁷Situ Y, Emmons D, (2000), 43.

¹²⁸Hedman S, (1991), 889-899.

обухватају много ширу материју у односу на раније законодавне одредбе. Поред правих еколошких кривичних дела постоје и „неправа” еколошка кривична дела¹²⁹, која су садржана у Кривичном законнику, али не у глави која је посвећена животној средини, као и споредна еколошка кривична дела која су инкриминисана споредним законодавством.¹³⁰

1.1. Теоријски поглед на кривична дела против животне средине

Теорије о кривичним делима против животне средине се могу поделити у две групе и то: теорије стварања права и теорије кршења права. У теорије стварања права спадају теорија слободног тржишта, која полази од премисе да тржишне промене мењају еколошку свест, а у фокус стављају еколошки прихватљиве производе. Марксисте сматрају да еколошки закони нису према свима једнаки, а да кривично дело против животне средине настаје, јер капиталистичко уређење дозвољава да одређени степен загађења буде легалан, док анархисти и поједини еколози са друге стране сматрају да све негативно потиче од корпорација. Теорија стабилног стања економије полази од претпоставке да економски развитак нужно води загађењу¹³¹, те да су кривична дела против животне средине неминовност савременог функционисања тржишта. Теорија социјалне јуриспруденције сматра да је проблем у праву, које треба да буде флексибилније и да се прилагођава, а што сматрају и поборници зелене економије.¹³² Недостатци ових теорија јесу да се исте баве уопштено овом проблематиком, а не конкретним питањима разлога настанка ових кривичних дела.

Теорије које су сврстане у теорије кршења прва су: теорије одвраћања, по којој свако ко учини кривично дело против животне средине треба да буде кажњен, теорија социјалне везе према којој у фокусу друштва мора бити контрола криминалитета и теорија самоконтроле која наводи да ко нема контролу ка себи, нема ни контролу ка

¹²⁹ Вид. Јолџић В, Јовашевић Д, (2011), 272-304.

¹³⁰ *Ibidem*, 255.

¹³¹ Постоје и мишљења да економски раст смањује загађење, односно да деградација животне средине и приходи имају обрнути однос. Ово мишљење објашњава се Кузнетсовом кривом која ставља у обрнуту пропорцију деградацију и економски раст. Вид. Ekins P, The Kuznets curve for the environment and economic growth: examining the evidence, *Environment and Planning A: Economy and Space* 29/1997, 805 – 830.

¹³² Clifford M, Edwards T, (2012), 33-43. Аутор наводи још и теорије екоминизма и екорасизма, које у фокусу имају друге приоритете. Наведене теорије у својим публикацијама наводе и аутори M. Lynch, M. Long, P. Stretesky.

природи. Даље постоји теорија социјалног учења која сматра да се кривична дела против животне средине чине по принципу обрасца понашања, а теорија напора сматра да је срж проблема у корпорацијама, које су спремне све да учине зарад остваривања профита.¹³³

Постоје аутори који у својим радовима не посвећују посебну пажњу објашњавању што је то еколошки криминалитет и зашто постоји потреба за заштитом заштитног објекта, већ општом нормом која дефинише кривично дело регулишу и ово питање, а као потребу заштите наводе ужасе учињене према природи¹³⁴, док са друге стране постоје аутори који стварају нове дефиниције кривичних дела против животне средине и који подробно разрађују питање потребе заштите. Имајући у виду чињеницу да је право на заштиту животне средине уврштено у ранг уставно загарантованог права у великом броју земаља, као и да скоро сви закони који регулишу област кривичног права садрже бар једну норму која за свој заштитни објект индиректно има животну средину, може се рећи да је предметно питање превазишло питање оправдања важности, јер се исто може подвести под опште познату чињеницу о важности животне средине. Довољно је указати на већ наведено, а то је да механизми примарне заштите животне средине нису довели до жељених резултата, те је добровољност морала постати обавезност. Постоји и мишљење које заступа Lazarus¹³⁵ да је кривично право животне средине последица процеса еволутивне трансформације, која остварује тежњу јавности да правни систем заштити животну средину.

У смислу наведеног од кривичноправне материје се и не очекује да се бави оправдањем нормирања нежељеног понашања, па тако ни остала кривична дела у материјалном смислу немају објашњење већ садрже нормирану радњу извршења описану уз елементе потребне за постојање кривичног дела. Наведено, у правним системима има неке заједничке именитеље, а то је да се ради о делима која су предвиђена као кривична дела, уз специфичности које су заједничке свим кривичним

¹³³ Clifford M, Edwards T (2012), 43-51.

¹³⁴ Situ Y, Emmons D, (2000), 3.

¹³⁵ Lazarus R, Meeting the Demands of Integration in the Evolution of Environmental Law: Reforming Environmental Criminal Law, *GEO. L.J.* 83/1995, 2407- 2419.

делима против животне средине и које их уједно разликују у односу на остала кривична дела.¹³⁶

Теоријском погледу на кривична дела против животне средине несумњиво су допринели бројни радови из ове области, који су анализирани, али и међународне конференције које су имале за циљ размену мишљења и извођење закључака.

Имајући у виду да се говори о теоријском погледу на кривична дела против животне средине, оно што би могло да се издвоји као закључак јесте да постоје одређене тачке разликовања кривичних дела против животне средине и осталих кривичних дела. Прва разлика у формулацији саме норме се огледа у радњи извршења која је у највећем броју случајева описног или бланкетног карактера.¹³⁷ Поред тога радња извршења је најчешће алтернативно постављена, као и последица која је неретко окарактерисана минимумом стандарда који морају бити испуњени. Надаље разликовање се везује за питање последице, односно оштећених лица, имајући у виду да оштећени могу бити животна средина, човек, али и становници једног кварта, града, па и читаве регије. С тим у вези постоје подељена мишљења око одговора на питање да ли заштитни објект кривичних дела против животне средине јесте животна средина¹³⁸ или право човека на живот у здравој животној средини. Постоје мишљења да се овим кривичним делима штити самостално добро, а то је животна средина, односно право човека на очувану животну средину.¹³⁹ Исти аутори на постављено питање да ли се животна средина штити због животне средине, или због човека, заступају став да објект заштите ових кривичних дела треба да се заснива на праву човека на живот у здравој животној средини¹⁴⁰. Уколико се вратимо ка општим одредбама и теорији кривичног права, морамо поћи од премисе да се кривичним правом штите како добра појединца, тако и општа добра без којих се добра појединца не би могла остварити¹⁴¹. Наведено се може надовезати на загарантовано право Уставом Републике Србије на здраву животну средину, којим се гарантује право свакога на здраву животну средину

¹³⁶Постоје и мишљења да кривичноправна заштита животне средине треба бити део еколошког права, а не кривичног права. Вид. Hertz M, Structures of Environmental Criminal Enforcement, *Fordham Environmental Law Review* 7/2011, 679-718.

¹³⁷Наведено не треба бити тумачено у контексту једне разлике него изгледа целокупне норме, а имајући у виду да ово нису једине норме бланкетног карактера, или алтернативно постављене.

¹³⁸Постоје и мишљења да се објект заштите не треба схватати у ширем смислу, већ у смислу различитих еко-медијума и његових посебних појавних форми. Вид. Дракић Д, (2009), 219-229.

¹³⁹Стојановић З, Перић О, (2009), 210.

¹⁴⁰*Ibidem*, 211-212.

¹⁴¹Стојановић З, (2010), 114.

(чл. 74)¹⁴², а не право животне средине. Даље, међународном регулативом право човека на живот у здравој животној средини уврштено је у ранг загарантованог права, што наводи на закључак да установљена правна правила нису имала за циљ да заштите животну средину, већ да гарантују остваривање права човека на живот у здравој животној средини, те стога се може сматрати да је оправдан став да се као објект заштите посматра право човека на здраву животну средину.

На основу наведеног једна од карактеристика која се одмах уочава односи се на извршиоце ових кривичних дела, а то су и правна и физичка лица. Посебна специфичност код ових кривичних дела јесте да најтеже облике ових кривичних дела најчешће извршавају велике корпорације, мултинационалне компаније, али и државни органи, односно различита јавна предузећа. Све специфичности побројане у оквиру питања теоријског погледа, представљају уједначено мишљење домаћих и иностраних аутора, док су различитости посебно обрађене у делу који се односи на правну природу кривичних дела против животне средине.

1.2. Међународни прописи значајни за нормирање кривичних дела против животне средине

Највећи број међународних докумената који регулишу питање животне средине, или елемента животне средине, у себи садрже одредбу која има диспозицију, али не и санкцију, те због тога нису сврстани у категорију међународних докумената којим се пружа кривичноправна заштита животне средине. Несумњиво велики број међународних уговора од значаја за заштиту животне средине, пратећи протоколи, билатерални споразуми и други акти садрже норму, односно правно правило које се односи на пожељно понашање, дозвољено или забрањено чињење или нечињење. Међународни уговори усвајани су последњих седамдесет година и њихов број и опсег регулативе је изузетно велики.¹⁴³ Велики број докумената садржи одредбе о забрањености одређеног понашања, односно чињења или нечињења¹⁴⁴, док са друге стране постоји мали број међународних докумената који се баве питањем кривичне

¹⁴²Сл. гласник РС бр. 98/2006 и 115/2021.

¹⁴³Вид. Јолџић В, (2006), 86.

¹⁴⁴Конвенција о спречавању поморског загађења бацањем отпада и других материја (Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter – London Convention, enacted 1972, in force 1975) представља пример оваквих документа.

санкције и кривичног поступка. Постоји одређени број међународних докумената као што је Међународна Конвенција о спречавању загађења мора са бродова¹⁴⁵ која садржи члан под називом „откривање прекршаја и спровођење закона“ али се исти више односи на поступање инспекције, односно на управни и прекршајни поступак.

1.2.1. Конвенција о заштити животне средине путем кривичног права

Један од најзначајнијих међународних уговора који регулише питање кривичноправне заштите животне средине је Конвенција о заштити животне средине путем кривичног права¹⁴⁶ донета од стране Савета Европе и то на темељу уверења чланица Савета Европе да је потребно спроводити заједничку криминалну политику у циљу заштите животне средине. На темељу уверења да индустријски развој увећава ризик од загађења животне средине, а технолошке иновације и експлоатација ресурса представљају опасност по животну средину, државе чланице Савета Европе заузеле су став да је секундарна заштита животне средине кроз кривично право од велике важности за заштиту животне средине уопште. У смислу наведеног став да најтежи облици повреде животне средине морају да подлежу и одговарајућој санкцији, допуњен је потребом осигурања адекватног кривичног гоњења и кажњавања и то кроз међународну сарадњу. Препорука чланица је да стране уговорнице националним законодавствима предвиде кривична дела чија радња извршења обухвата конкретне радње, које су посебно наведене (чл. 2).¹⁴⁷ Државама потписницима је остављена могућност да наведене повреде имплементирају у домаћа законодавства, те радње

¹⁴⁵ Закон о потврђивању протокола из 1997. о изменама и допунама Међународне Конвенције о спречавању загађења мора са бродова из 1973, измењене и допуњене Протоколом из 1978, који се на њу односи, *Службени гласник РС – Међународни уговори* бр. 1/10 и Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and See, www.imo.org, 28. Октобар 2019.

¹⁴⁶ Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Council of Europe, Strasbourg 1998, *European Treaty Series* No. 172, <https://rm.coe.int/168007f3f4>, 17. Октобар 2019. Овој Конвенцији предходила је Данска иницијатива за доношење оквирне одлуке о заштити животне средине путем кривичног права.

¹⁴⁷ Незаконито пражњење, испуштање или уношење недозвољених супстанци или емисија јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду или ризик по ове радње, чија последица обухвата наступање смртне последице или озбиљне повреде било ког лица; оштећења заштићених добара, флоре и фауне; незаконито одлагање, складиштење, обраду, транспорт, извоз и увоз опасног отпада, чија последица обухвата опасност односно наступање смрти, наступање озбиљних повреда по било које лице, односно нарушавање квалитета ваздуха, воде, земље и флоре и фауне; незаконит рад постројења у ком се обављају опасне активности које проузрокују или могу проузроковати смрт, тешке повреде било ком лицу, односно штету води, ваздуху, земљи и флори и фауни; незаконито одлагање, складиштење, обраду, транспорт, увоз и извоз нуклеарних материја или других опасних радиоактивних супстанци које проузрокују или могу проузроковати смрт, тешке повреде било ком лицу, односно штету води, ваздуху, земљи и флори и фауни.

извршења вежу за грубу непажњу односно нехат, у зависности од духа закона. Овом Конвенцијом је такође препоручено да се радње требају подвести под кривична дела или прекршаје и то тачно одређене радње (чл. 5).¹⁴⁸ Конвенција такође подсећа на потребу регулисања питања надлежности у случају када је противправна радња извршена на тлу, авиону, броду, у случају извршења на територији иностране државе, односно у случају извршења од стране страног држављанина. У погледу питања кривичне санкције, државе уговорнице препоручују да државе предузму одговарајуће мере како би омогућиле спровођење поступка и изрицање кривичне санкције, која укључују и најстрожију казну лишења слободе, новчану казну, али и обавезу поновног успостављања стања животне средине које је нарушено, као и одузимање противправно стечене имовинске користи. Конвенцијом је препоручено изрицање мера успостављања претходног стања животне средине, као мере која се изриче одговорном лицу. Обавеза кажњавања односи се и на правна лица, а препоручена је и међудржавна сарадња у циљу ефикасног спровођења поступка. Текст ове Конвенције садржи и одредбе о територијалној примени, могућности стављања резерви, односу са другим конвенцијама и споразумима, амандманима, одступању од примене и решавању спорова у погледу тумачења који је поверен Европском комитету за криминалитет.

1.2.2. Директива Европског парламента 2008/99/ЕЗ

Директивом Европског парламента 2008/99/ЕЗ¹⁴⁹ регулисана је заштита животне средине путем кривичног права на нивоу Европске Уније и то на темељу уверења да је повећан број кривичних дела против животне средине, као и да последице извршених кривичних дела веома често прелазе границе држава у којима су извршена, односно да примарна заштита животне средине нормама других грана права није остварива. Заједничка правила донета су на темељу уверења да би унификација у овој области допринела ефикасности истраге и међународној сарадњи, односно да би иста осигурала

¹⁴⁸ Незаконито пражњење, испуштање, уношење недозвољених супстанци или јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду; незаконито изазивање буке, незаконито одлагање, складиштење, третман, транспорт, извозу и увоз отпада, незаконит рад постројења; незаконита производња, обрада, употреба, транспорт, увоз и извоз нуклеарних материја, радиоактивних супстанци и опасних хемијских елемената; незаконито изазивање и промена природних компоненти националних паркова, резервата природе, заштићених подручја; незаконито поседовање, одузимање, уништење и убијање и трговина заштићеном дивљом флором и фауном.

¹⁴⁹ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, *Official Journal of the European Union* L 3285/28, <http://legislation.gov.uk>, 07. Април 2023.

успешнију заштиту животне средине. Државе чланице су предвиделе овом Директивом да кривична дела извршена противправно, умишљајно или барем из крајње непажње представљају тачно одређене радње извршења.¹⁵⁰ Директива предвиђа кажњавање и у случају подстрекавања, помагања и саучесништва, а препоручује прописивање одговарајућих кривичних санкција, као и одговорност правних лица. Директива 2008/99/ЕЗ Европског парламента и савета¹⁵¹ донета је након поништавања Оквирне одлуке 2005/667/ПУП о јачању кривичноправног оквира за спровођење прописа против загађења са бродова, а која је допуњавала Директиву 2005/35/ЕЗ¹⁵² у погледу кривичноправних мера. На темељу уверења да је у овој области неопходна примена кривичних санкција, као и да би заједничка правила допринела ефикаснијој истрази и међудржавној сарадњи циљ доношења ове Директиве био је и уврштавање радње загађења са бродова, као противправне и кажњиве радње, а све у циљу заштите морске средине. Кривична одговорност се везује за намеру, непажњу и тешки немар, предвиђа се одговорност за саучесништво и подстрекавање, а државе су дужне да обезбеде ефикасно спровођење поступка у односу на физичка и правна лица. Претходна Директива 2005/35/ЕЗ која је регулисала ову материју представљала је документ који је донет с циљем унуфикације санкција држава чланица за радње испуштања штетних

¹⁵⁰Испуштање, емисија или уношење недозвољених супстанци или емисија јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду, а што узрокује или може узроковати смрт или тежу повреду било ког лица, односно оштећење стања воде, ваздуха, тла или флоре и фауне; сакупљање, транспорт, коришћење или складиштење, као и вршење надзора над овим поступцима, контролу локације складиштења и друге радње које узрокују или могу узроковати смрт или тежу повреду лица, односно нарушавање стања ваздуха, воде, земљишта или флоре и фауне; слање отпада; рад постројења у којем се одвија опасна делатност или у ком су складиштене или се користе опасне ствари или припадци, а које би изван постројења могле узроковати или узрокују смрт, тешке повреде, односно оштећење воде, ваздуха, земљишта или флоре и фауне; производња, прерада, руковање, коришћење, држање, складиштење, транспорт, извоз, увоз или одлагање нуклеарних материја или других радиоактивних супстанци које узрокују или би могле узроковати смрт, тешке повреде, односно оштећење воде, ваздуха, земљишта или флоре и фауне; убијање, уништавање, поседовање или узимање јединки заштићених врста дивље флоре и фауне; трговина јединкама заштићених врста дивље флоре и фауне или њиховим деловима или прерађевинама; свако понашање које значајно нарушава станишта унутар заштићеног подручја; производња, увоз, извоз, стављање у промет или коришћење ствари које оштећују озонски омотач (чл. 2). Слање отпада се везује за посебну Уредбу бр. 1013/2006 Европског парламента о пошљкама отпада, којом је (чл. 35) предвиђено да се мора осигурати управљање растављањем бродова, као и на који начин брод може постати отпад. Вид: Regulation (EC) No. 1013/2006 of European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on shipments of waste, *Official Journal of the European Union* L 190/1, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32006R1013>, 27. Октобар 2019.

¹⁵¹Пун назив Директиве је Директива 2009/123/ЕЗ Европског парламента и савета о измени Директиве 2005/35/ЕЗ о загађењу бродова и увођењу санкција за кршење, Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, *Official Journal of the European Union* L 258/52, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0123&from=EN>, 28. Октобар 2019.

¹⁵²Directive 2005/35/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on ship-source pollution and on the Introduction of penalties for Infringements, *Official Journal of the European Union* L 255/11, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0035>, 28. Октобар 2019.

ствари са бродова, а чији је циљ заправо био превенција. И пре доношења ове Директиве став Европског парламента је био да се применом одредби других грана права, које имају улогу примарне заштите животне средине, не може извршити довољан притисак, односно ефикасно спровести превентивне, као ни репресивне мере заштите и очувања животне средине. У погледу предлога санкција, наводи се да би санкције требале бити пропорционалне, одговарајуће и ефективне.

Директива 2008/99/ ЕЗ се показала као веома неуспешна, те је Европски парламент поднео предлог за замену ове Директиве новом Директивом.¹⁵³ Овај Предлог као разлог измене важеће Директиве наводи да примена Директиве 2008/99/ЕЗ није довела до жељених резултата, идентификовани су бројни проблеми у примени, који се огледају кроз веома ниске казне које су изрицане у државама чланицама, проблеме у откривању, прекограничној сарадњи, недовољности ресурса, стручног кадра, знања и образовања. Оно што наводе као обавезну промену јесте побољшање ефикасности истрага, оперативног рада и откривања кривичних дела против животне средине, побољшање прекограничне истраге и изрицање санкција које би имала улогу одвраћања од поновног извршавања ових кривичних дела.

1.2.3. Значајне резолуције, препоруке и закључци

Поред међународних докумената који су обавезујућег карактера у области кривичноправне заштите животне средине постоје и документи који нису обавезујућег карактера, али представљају препоруке државама за разматрање и усвајање.

Комитет Министара Савета Европе је Резолуцијом (77)28¹⁵⁴ на темељу уверења да различити аспекти данашњег живота, а посебно индустријски развој могу довести до загађења које је опасно по животну средину, као и потребу да се животна средина заштити, предложио одређене мере и препоручио државама чланицама њихово разматрање и усвајање. Комитет министара је мишљења да се заштита животне средине путем кривичног права мора користити када су друге мере неадекватне или

¹⁵³ Proposal for a Directive of the European Parliament and of Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, Brussels, 15.12.2021 COM(2021) 851 final 2021/0422 (COD).

¹⁵⁴ Resolution (77)28 on the contribution of criminal law to the protection of the environment, adopted by the Committee of Ministers on 28. September 1977, at the 275th meeting of the Ministers' Deputies, <http://rm.coe.int/16804efa66>, 28. Октобар 2019.

неефикасне, те препоручују усвајање следећих мера: проширивање врста казни, посебно новчаних казни, односно увођење дневних новчаних казни, условних новчаних казни и усмеравање новчаних средстава за заштиту животне средине, проширење кривичне одговорности на одговорност правних лица, специјализација органа поступања, стварање посебног регистра осуда и искључење могућности амнестије за најтежа кривична дела против животне средине. Комитет Министара је мишљења да унификација законодавства у области кривичних дела против животне средине може олакшати хармонизацију прописа на нивоу држава чланица.

Генерална Скупштина Уједињених Нација је на осмом конгресу о превенцији криминалитета и поступању са извршиоцима¹⁵⁵ изразила своју забринутост због пораста криминалитета, који карактеришу различите и унапређене форме извршења, које имају негативне ефекте и на животну средину, те указала на опасности и потребу за укључивањем свих тела Уједињених Нација у решавање овог проблема. Резолуцијом 1992/22 ЕКОСОК¹⁵⁶ проблематика улоге кривичног права у заштити животне средине уврштена је у приоритете Комисије за спречавање криминалитета и кривично правосуђе, односно у теме које морају програмски бити разрађене и за које су се морала обезбедити финансијска средства у периоду од 1992-1996 (одељак 6). Резолуцијом 1993/28¹⁵⁷ је указано на то да би Генерални Секретар могао да узме у разматрање да проблематику кривичних дела против животне средине уврсте у програм Уједињених Нација за превенцију криминалитета и поступање са извршиоцима, као и да већу пажњу посвети овом питању. Саставни део ове Резолуције 1993/28 представља и Анекс којичине закључци са семинара о политици кривичног права у области заштите природе и животне средине у европској перспективи¹⁵⁸, а који полазе од основе да су забринути за стање у којој се животна средина налази, као и да

¹⁵⁵ Resolution 45/121 adopted at Eight United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders on 68th plenary meeting 14 Decembar 1990, https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1990-1999/1990/General_Assembly/A-RES-45-120.pdf, 07. Април 2023.

¹⁵⁶ Resolution 1992/22 – Implementation of General Assembly resolution 46/152 concerning operational activities and coordination in the field of crime prevention and criminal justice <https://www.un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/documents/2020/resolution-1992-22.pdf>, 07. Април 2023.

¹⁵⁷ Resolution 1993/28-The role of criminal law in protection of the environment, 43rd plenary meeting, 27 July 1993, http://old.radicali.it/search_view.php?id=21648&lang=&cms=7, 07. Април 2023.

¹⁵⁸ Conclusions of the Seminar on the Policy of Criminal Law in the Protection of Nature and the Environment in a European Perspective, held at Lauchhammer, Germany, from 25 to 29 April 1992, https://www.un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/documents/2021/resolution-1993-28_0.pdf, 04. Децембар 2022.

иста захтева адекватније мере. Предложене мере се односе на питање штете која би морала да буде елиминисана или умањена, а ризик сведен на минимум. Питање заштите животне средине путем кривичног права би требало да има секундарну, споредну улогу, односно корективну улогу која би пре свега била превентивна. Закључак је такође и да сви елементи животне средине требају бити једнако заштићени, а посебно да у погледу заштите животне средине није довољно бавити се само наступелом штетом, већ је кључно бавити се могућим радњама и евентуалним последицама. Овакви закључци ипак указују да се радње извршења кривичних дела против животне средине, као и последице које могу наступити разликују од класичних кривичних дела. Закључак који је такође значајан је да се код блажих повреда може говорити о прекршају или административном преступу, али да се код тежих повреда мора прописати радња извршења која је окарактерисана као кривично дело и то на нивоу националног законодавства, али и међународних стандарда. Поред наведеног предложено је и развијање документа на нивоу Европе који би омогућио усаглашавање, хармонизацију и једнаке стандарде. Резолуција 1993/32¹⁵⁹ се не бави посебно питањем заштите животне средине путем кривичног права, али сврстава ово питање у ранг проблема организованог криминалитета. Резолуцијом 1994/15¹⁶⁰ препоручено је разматрање и усвајања неких од следећих предлога: усвајање принципа загађивач плаћа, проширење круга мера, правних лекова и санкција у области кривичноправне заштите животне средине, проширење кривичноправне заштите на све елементе животне средине, проширење кривичноправне одговорности на правна лица, координацију и сарадњу на међународном нивоу, посебну заштиту оштећених лица, која укључује и адекватну новчану накнаду и усклађивање регулативе на светском нивоу. Резолуцијом 1996/10¹⁶¹ одлучено је да кривичноправна заштита животне средине треба да настави да буде један од приоритета Комисије за превенцију криминалитета и поступање са извршиоцима, као и да се сарадња мора наставити на међудржавном нивоу који укључује и ангажовање невладиног сектора, спровођење кривичног поступка на националном нивоу, а који укључује изрицање адекватнијих санкција.

¹⁵⁹ Резолуција 1993/32 је заправо представљала припрему за Девети конгрес Уједињених Нација о превенцији криминала и поступању са извршиоцима, односно агенду у којој је као једна од тема одређена и улога кривичног права у у заштити животне средине, Preparations for the Ninth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, <https://digitallibrary.un.org/record/157567>, 07. Април 2023.

¹⁶⁰ Resolution 1994/15 – The role of criminal law in the protection of the environment, 43rd plenary meeting, <https://digitallibrary.un.org/record/169068>, 07. Април 2023.

¹⁶¹ Resolution 1996/10 – The role of criminal law in the protection of the environment, 45rd plenary meeting, 23. July 1996, <https://digitallibrary.un.org/record/222528>, 07. Април 2023.

Резолуцијом 2004/55¹⁶² указано је на забринутост коришћења производа који су штетни по здравље, као и на потребу за стратешким приступом управљању хемикалијама. Резолуцијом 2010/18¹⁶³ похваљен је рад Комисије за питања која укључују и кривична дела против животне средине, али је такође указано да велики изазов представља борба са савременим облицима кривичних дела против животне средине који се мењају и прилагођавају друштвеним променама.

Једна од последњих препорука садржана је у документу који је на предлог Комисије за превенцију криминалитета и кривично правосуђе усвојио Економско социјални савет Уједињених нација¹⁶⁴ у ком се позивају државе чланице да усвоје ефикасне мере за спречавање кривичних дела против животне средине, а посебно указују на проблем транснационалног организованог криминалитета, као и потребу за формирањем базе података, те препоручују размену података, сарадњу и едукацију.

Анализом међународних докумената у овој области уочава се тежња и потреба за развијањем кривичноправне заштите животне средине, али је интересантно да се предлогом за замену Директиве 2008/99/ ЕЦ од 15.12.2021. по први пут захтева да промене морају обухватити и процесна питања и то откривање кривичних дела, прекограничну сарадњу, обуку и едукацију органа поступка. Предлог за замену Директиве се налази у процедури, те ће тек коначна верзија показати да ли ће бити донет први међународни документ који обухвата и процесна питања.

1.3. Кривична дела против животне средине у законодавству Републике Србије

Мишљење које преовладава код домаћих аутора јесте да су кривична дела против животне средине, која као примаран циљ имају заштиту животне средине, нормирана кривичним законодавством тек од 1977. године.¹⁶⁵ У упоредноправном законодавству временска одредница се везује за средину двадесетог века, иако су и

¹⁶² Resolution 2004/55 – Protection against product harmful to health and the environment, 50th plenary meeting, 23 July 2004, <http://un.org/en/ecosoc/docs/2004/resolutin%202004-55.pdf>, 31. Октобар 2019.

¹⁶³ Resolution 2010/18, Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, 45th plenary meeting 22 July 2010, <http://un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/documents/2010/res-2010-18.pdf>, 31. Октобар 2019.

¹⁶⁴ E/CN.15/2021/L.4/Rev.1, https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_30/ECN152021_L4_Rev1_approved_COW_unedited.pdf, 04. Децембар 2022.

¹⁶⁵ Мишљење заступају Стојановић, Перић, Дракић, као и већина домаћих аутора која своје радове базира на њиховим делима.

раније постојале одредбе које су индиректно штитиле животну средину. Наиме у нашим законима који регулишу кривичноправну област постојале су одредбе које су помињале заштиту шума и недозвољени лов, или упућивање на законодавство које регулише ову материју. У литератури наилазимо и на мишљења да Душанов законик из 1349. и Новела из 1354. нису саджали одредбе које за свој примарни заштитни објект имају заштиту животне средине, али и мишљење Шаркића који сматра да је намера законодавца да кроз ограничење права на сечу шума и крчење земље директно заштити животну средину.¹⁶⁶ Кривични законик из 1947¹⁶⁷ регулише само општи део казненог законодавства, те у том смислу појединачна кривична дела нису била предмет регулативе овог закона, а кривична дела која су имала за циљ заштиту појединих елемената животне средине садржана су у Општем Закону о лову (чл.18)¹⁶⁸, Општем Закону о шумама (чл. 41 и 44)¹⁶⁹ и Општем Закону о спречавању и сузбијању заразних болести (чл. 25).¹⁷⁰ Закони који су предходили овом закону, а то су Казнени закон за Књажевину Србију из 1860. и Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. са Новелом из 1959. нису имали одредбе које би се могле сврстати у инкриминацију кривичних дела против животне средине, односно одредбе које за свој примарни заштитни објект имају заштиту животне средине. Кривични Законик из 1951. регулише одређена кривична дела, али исте сврстава у групу кривичних дела против народне привреде, која је примарни заштитни објект. Кривични законик ФНРЈ из 1951.¹⁷¹ у глави која носи назив кривична дела против народне привреде регулише одређена кривична дела која су данас сврстана у групу кривичних дела против животне средине¹⁷², којима се пре свега штитила народна привреда, па тек онда право човека на здраву животну средину. Овај Законик претрпео је две крупније измене 1959. и 1962. али се исте нису односиле на проблематику заштите животне средине.

¹⁶⁶ Шаркић С, Може ли се говорити о заштити животне средине у средњовековној Србији, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/14, 46-48.

¹⁶⁷ *Сл. лист ФНРЈ* бр. 106/47.

¹⁶⁸ *Сл. лист ФНРЈ* бр. 105/47.

¹⁶⁹ *Сл. лист ФНРЈ* бр. 106/47.

¹⁷⁰ *Сл. лист ФНРЈ* бр. 37/48.

¹⁷¹ *Сл. лист ФНРЈ* бр. 13/51.

¹⁷² У кривична дела против народне привреде спадала су кривична дела: незаконитог лова (чл. 247), незаконитог риболова (чл. 248), преношења заразних болести код животиња, биља и дрвећа (чл. 244), загађивање сточне хране или воде (чл. 245), пустошење шума (чл. 246), производња штетних средстава за лечење стоке (чл. 242), несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 243).

У домаће законодавство кривична дела против животне средине су први пут уведена Кривичним законом Републике Србије¹⁷³ из 1977. године.¹⁷⁴ Кривична дела против животне средине налазила су се у две главе и то у глави 14. која је носила назив кривична дела против здравља људи и човекове околине и глави 15. која је носила назив кривична дела против привреде. Већина кривичних дела, која се данас подводе под кривична дела против животне средине, тада су третирана као кривична дела против привреде.¹⁷⁵ Поред наведених кривичних дела само једно кривично дело је окарактерисано као „право“ кривично дело против животне средине и инкриминисано чл. 133. под називом Загађивање животне средине, а којим је прописана казна у случају кршења прописа о заштити, чувању и унапређењу животне средине, које за последицу имају загађење ваздуха, воде или земљишта. Истим чланом била је предвиђена одговорност лица које је било дужно, сагласно прописима о заштити, чувању и унапређењу животне средине да предузме мере спречавања загађења животне средине, пре свега мислећи на одговорна лица у постројењима и погонима. У погледу питања степена кривице била је предвиђена одговорност за умишљај и нехат, тежи облик овог кривичног дела, као и могућност да се у случају изрицања условне осуде осуђеном наметне обавеза предузимања мера за заштиту, чување и унапређење животне средине. Овај закон је мењан неколико пута, а изменама из 1990. извршене су значајне промене у области животне средине и уведена су кривична дела Загађење воде за пиће и животних намирница (ово дело било је већ инкриминисано у Кривичном закону Републике Хрватске, у то време засебне федералне јединице), Загађивање воде и ваздуха и Загађивање земљишта.¹⁷⁶ Све касније измене овог Закона нису у великој мери утицале на одредбе о животној средини, осим што је изменама из 2002. допуњен чл. 133. и то у делу који се односио на количину загађења која је према овим изменама

¹⁷³Важно је напоменути да је Уставом СФРЈ из 1974. извршена подела законодавне надлежности између федерације и федералних јединица, те је посебан део кривичног права подељен између федерације и федералних јединица. Више у: Стојановић З, *Кривично право-општи део*, Београд, 2006, 52. У смислу наведеног постојале су разлике у регулативи одређених кривичних дела на нивоу законодавства федералних јединица. На пример Кривични закон Републике Хрватске из 1977. (*Народне новине* бр. 25/77, 50/78, 25/84, 52/87, 43/89, 8/90, 9/91, 33/92, 39/92, 77/92 и 91/92) инкриминисао је и кривично дело загађивање воде за пиће и животних намирница и загађивање сточне хране и воде.

¹⁷⁴*Сл. гласник СРС* бр. 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 и *Сл. гласник РС* бр. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98 од 08.12, 10/02.

¹⁷⁵Производња штетних средстава за лечење стоке (чл. 155), несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 156), преношење заразних болести код животиња, биља и дрвећа (чл. 157), загађивање сточне хране или воде (чл. 158), уништење засада употребом штетне материје (чл. 159), пустошење шума (чл. 160), шумска крађа (чл. 161), незаконити лов (чл. 162) и незаконити риболов (чл. 163).

¹⁷⁶Петакковић Р, *Кривични закон Србије са судском праксом и регистром појмова и Закон о извршењу кривичних санкција*, Београд, 1991, 55-56.

морала бити у већем обиму или већој мери, без дефинисања у односу на шта се врши мерење. Имајући у виду да су од момента доношења Кривичног закона Републике Србије па све до последње измене извршене бројне промене, укупно 18¹⁷⁷, исте се нису односиле на кривична дела против животне средине, а пре свега имајући у виду на који начин и коју важност су заузимала у самој регулативи. Наведеним се пре свега мисли на чињеницу да су кривична дела против животне средине била несистематизована, чинила су допуну већ постојећег кривичног законодавства, унета су без реда, односно сврстана су по принципу сличности групи кривичних дела, с обзиром на врсту и тежину последице, а и висина запређене казне није их сврставала у тешка кривична дела. Основним Кривичним законом¹⁷⁸ уведена су нова кривична дела и то Неовлашћено прибављање и располагање нуклеарним материјама, Угрожавање безбедности нуклеарним материјама и Уношење опасних материја у Републику Србију.

1.3.1. Релевантни прописи

Основи извор кривичног права у Републици Србији је Кривични законик (у даљем тескту: КЗ) који у глави двадесет и четири нормира 18 кривичних дела против животне средине.¹⁷⁹ Поред наведеног кривична дела садржана су и у споредном законодавству и то Закону о здрављу биља¹⁸⁰, Закону о средствима за заштиту биља¹⁸¹, Закону о генетички модификованим организмима¹⁸² и Закону о водама.¹⁸³ Закона о

¹⁷⁷Бингулац Н, Драгојловић Ј, Развој кривичних санкција у Републици Србији у периоду након Другог светског рата до данас, *Култура полиса* бр. 33/2017, 275-289.

¹⁷⁸*Сл. лист СФРЈ* бр. 44/76, 36/77 – испр., 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 – испр. и 54/90, *Сл. лист СРЈ* бр. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 41/93, 50/93, 24/94, 61/2001 и *Сл. гласник РС* 39/2003. Основни Кривични закон заправо представља назив који је додељен Закону о изменама и допунама КЗ СРЈ, који је настао из потребе за регулисањем ове материје од стране државне заједнице Србије, а која је у том тренутку чинила део државне заједнице Србија и Црна Гора.

¹⁷⁹*Службени гласник РС* бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016, предвиђа следећа кривична дела: загађење животне средине; непредузимање мера заштите животне средине; противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења који загађују животну средину; оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине; оштећење животне средине; уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра; уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја; неодзвољена изградња нуклеарних постројења; повреда права на инормисање о стању животне средине; убијање и злостављање животиња; преношење заразних болести код животиња и биљака; несавесно пружање ветеринарске помоћи; производња штетник средстава за лечење животиња; загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња; пустошење шума; шумска крађа; незаконит лов и незаконит риболов представљају права кривична дела против животне средине.

¹⁸⁰*Сл. гласник РС* бр. 41/2009 и 17/2019.

¹⁸¹*Сл. гласник РС* бр. 41/2009 и 17/2019.

¹⁸²*Сл. гласник РС* бр. 41/2009.

здрављу биља предвиђа радњу уношења и ширења штетних организама, увоза биља и биљних производа, као кривично дело (чл. 95).¹⁸⁴ На исти начин производња, стављање у промет и примена супстанце уписане у Листу забрањених супстанци¹⁸⁵ предвиђена је као кривично дело Законом о средствима за заштиту биља (чл. 78)¹⁸⁶, а употребљавање генетички модификованих организама Законом о генетички модификованим организмима (чл. 45).¹⁸⁷ Законом о водама предвиђена су два кривична дела и то неовлашћено пуњење и коришћење акумулације (чл. 209)¹⁸⁸ и оштећење при експлоатацији речних наноса (чл. 210).¹⁸⁹ Иако регулисано споредним законодавством свако кривично дело поред радње извршења и последице има и запрећену казну.¹⁹⁰

¹⁸³Сл. гласник РС бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 и 95/2018 – др. Закон.

¹⁸⁴„Ко противно забрани уношења и ширења штетних организама или увоза биља, биљаних производа и прописаних објеката исте унесе, шири или увезе у Републику Србију или у заштићено подручје, казниће се казном затвора у трајању до 1 године“. За разлику од домаћег законодавства у Републици Хрватској (Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine* бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19) овокривично дело је садржано у основном извору кривичног права.

¹⁸⁵Садржане у Правилнику о утврђивању списка психоактивних контролираних супстанци, *Сл. гласник РС* бр. 31/2016.

¹⁸⁶„Ко произведе, стави у промет или примени нерегистровано средство за заштиту биља или активну супстанцу, или основну супстанцу која се не налази на Листи одобрених супстанци, или произведе, стави у промет или примени средство за заштиту биља за које постоји забрана производње, стављања у промет или примене и тиме проузрокује штетне последице по здравље или животну средину, казниће се казном затвора до 1 године, а у случају нехата новчаном казном или казном затвора до 1 године“. Тежи облик захтева наступање знатне штете и предвиђена је казна затвора до 3 године.

¹⁸⁷Закон о генетички модификованим организмима (чл. 5) као скраћеницу за генетички модификоване организме користи израз ГМО, те предвиђа забрану употребе ГМО и производа од ГМО у затвореним системима, а ко намерно исту уводи у животну средину, ставља у промет, гаји у комерцијалне сврхе или одлаже у животну средину и тиме проузрокује штетне последице по здравље људи и животну средину, казниће се казном затвора до 3 године, а ГМО ће се одузети о трошку учиниоца. За разлику од домаћег решења ово кривично дело садржано је у кривичном законодавству Хрватске (Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine* бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19), Црне Горе (Кривични законик Црне Горе *Сл. лист РЦГ* бр. 70/2003, 13/2004-испр. И 47/2006 и *Сл. лист ЦГ* бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – др. закон, 40/2013, 56/2019 – испр. 14/2015, 42/2015, 58/2015 – др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020), СР Немачке (Strafgesetzbuch – StGB, *Federal Law Gazette* I. 3. 3322, 844, art. 307c), Перуа (Codigo Penal, *Decreto Legislativo* N. 635 del 3 de abril de 1991 -Ley 31178, art. 308d).

¹⁸⁸Пуњење акумулације или коришћење воде из акумулације, без дозволе, чиме се изазове опасност по живот и здравље људи или имовину кажњиво је казном затвора од 6 месеци до 5 година.

¹⁸⁹Инкриминисана је радња оштећења при експлоатацији речних наноса и експлоатисање речног наноса из корита водотока чиме се оштети корито, обала или регулациони објекти и запрећена је казна затвора од 6 месеци до 5 година или новчана казна уз одузимање предмета извршења кривичног дела. Ово кривично дело регулисано је кривичним законима СР Немачке (Strafgesetzbuch – StGB, *Federal Law Gazette* I. 3. 3322, 844, чл. 324) и Руске Федерације (Уголовниј кодекс Руска Федерација 13.06.1996. Н-63-ФЗ (пед. от 05.04.2021, с изм. от 08.04.2021, чл. 250).

¹⁹⁰Стојановић на врло прецизан начин врши разликовање између кривичне санкције и казне, те под кривичном санкцијом подразумева законом предвиђене репресивне мере које се с циљем сузбијања криминалитета примењују према учиниоцу противправног дела које је у закону предвиђено као кривично дело на основу одлуке суда донете након спроведеног кривичног поступка, а у врсте кривичних санкција сврстава казне, мере упозорења, мере безбедности и васпитне мере. Казну дефинише као најважнију кривичну санкцију, односно законом предвиђену репресивну меру која се у циљу сузбијања криминалитета примењује према учиниоцу кривичног дела на основу одлуке суда након спроведеног кривичног поступка, а у врсте казни убраја: затвор, новчану казну, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе. Вид. Стојановић 3, (2010), 255-263.

Поред правих кривичних дела против животне средине постоје и неправна кривична дела против животне средине која су регулисана Кривичним закоником, а која нису кривична дела против животне средине, али радња извршења или објекат заштите јесу у индиректној вези са животном средином. Имајући у виду постављену хипотезу, али и доступне податке судске праксе, пажња ће бити посвећена „правим“ кривичним делима против животне средине, односно кривичним делима која су предвиђена основним извором кривичног права.

Када се анализирају препоруке садржане у међународним докуменатима уочава се да већина међународних докумената садржи препоруку уношења одредби о емисији јонизујућег зрачења у ваздух, земљу или воду. Термин јонизујуће зрачење у домаћем законодавству садржан је само код радње извршења кривичног дела изазивања опште опасности (чл. 278 КЗ), које је сврстано у групу кривичних дела против опште сигурности људи и имовине. У контексту правих кривичних дела против животне средине емисија јонизујућег зрачења је само поменута код кривичног дела које се односи на отпад (чл. 266 КЗ) и то у контексту налагања предузимања мера заштите од јонизујућег зрачења и отпада. Наведено указује да се недовољна пажња посвећује питању јонизујућег зрачења, односно да постоји потреба за изменом регулативе у складу са међународним препорукама.

Имајући у виду чињеницу да су кривична дела против животне средине садржана у бројним кривичним законима, компаративна анализа упоредноправних кривичних закона које својим нормама регулишу питања кривичних дела против животне средине, имала је за циљ да пронађе специфичности и различитости. У циљу свеобухватне анализе изабрана су законодавства држава које се географски налазе на различитом континентима, имају другачију историју, културу и језик. Анализа законодавства Република Хрватске, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Краљевине Шпаније, Савезне Републике Немачке, Сједињених Америчких Држава, Руске федерације, Народне Републике Кине, Република Анголе и Перу показала је и да ли регулатива домаћег Законика одговара упоредноправним трендовима, односно да ли постоји потреба за изменама и допунама.

1.4. Карактеристике кривичних дела против животне средине

Кривично дело (чл. 14 КЗ) је оно дело, које је законом предвиђено као кривично дело, противправно и скривљено. Код свих кривичних дела, односно приликом испитивања да ли постоје обележја бића кривичног дела, мора се утврдити да ли одређено дело -радња¹⁹¹ испуњава услове предвиђене за радњу кривичног дела, те би било пожељно да радња извршења буде формулисана прецизно и јасно. Након тога потребно је утврдити да ли одређена радња одговара законском опису кривичног дела, посебно примењујући временско важење, територијални, односно у случају потребе реални, персонални и универзални принцип за дела учињена у иностранству.¹⁹² Даље се мора утврдити да ли постоји противправност, односно да ли је искључена противправност из разлога предвиђених законом (нужна одбрана, крајња нужда итд.), и да ли постоји кривица учиниоца дела.

Радња извршења кривичног дела везује се за људску радњу, односно према заступљеном становишту радња је вољно телесни покрет или вољно пропуштање телесног покрета, али је за кривична дела против животне средине корисно поменути и социјалне теорије према којима се мора посматрати и однос људске радње према спољном свету и друштвеној стварности¹⁹³. Сама радња наравно није довољна већ је потребно да радња доведе до одређене последице, као и да постоји узрочна веза између радње и последице. Када постоји предвиђеност одређеног понашања као дела у закону, потребно је испитати да ли постоје његова објективна и субјективна обележја, односно да ли постоји однос учиниоца према делу, који се испољава кроз умишљајно и нехатно поступање.

¹⁹¹ Термин дело се везује за радњу, која суштински одступа од раније владајућег схватања домаће теорије, а постоје мишљења да је иста оправдана само код последичних кривичних дела, али не и код делатностних. Вид. Стојановић З, (2010), 85.

¹⁹² Временско важење Кривичног законика дефинише се као могућност примене законика само уколико је у моменту извршења конкретног дела одређено дело предвиђено као кривично дело, уз обавезу ретроактивне примене блажег закона за учиниоца. Територијални принцип везује се за просторно важење законика, односно омогућава примену закона за сва кривична дела учињена на територији Републике Србије независно од држављанства учиниоца. У случају да се не може применити територијални принцип, реални принцип омогућава примену законика за сва кривична дела учињена на штету Републике Србије и њених грађана. Персонални принцип се примењује када домаћи држављанин учини кривично дело ван територија своје земље и универзални принцип када инострано лице у иностранству учини кривично дело за које се може изрећи казна затвора у трајању од 5 година или више, а затекне се у Републици Србији и не буде екстрадиран. Вид. Стојановић З, (2010), 68-75.

¹⁹³ *Ibidem*, 89.

Опште карактеристике кривичних дела против животне средине, поред испуњавања свих законских услова да једно дело буде кривично дело, састоји се у самој формулацији кривичноправне норме, за коју се може рећи да је описног карактера, односно да је апстрактнија у односу на остала кривична дела. Наиме, већина кривичних дела из ове области захтева познавање прописа из области заштите животне средине. Чини се да је у домаћем законодавству једино кривично дело убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ) кривично дело које је прецизно дефинисано и које не ствара недоумице. Законски опис кривичног дела је тако садржан у већиних оптужних предлога, односно радња извршења кривичних дела против животне средине је најчешће описана кроз цитирање правне норме.

Кривична дела против животне средине имају сва обележја бића кривичног дела, али се на одређени начин разликују у односу на остала кривична дела и то у погледу самог дела. Наиме већина кривичних дела против животне средине у домаћем законодавству, али и у упоредноправним законодавствима су бланкетног карактера, односно упућују на примену неких других прописа, као што су прописи којим се штите поједине еколошке вредности. У том смислу сама радња извршења везује се са једне стране за одређене радње које нису прецизно дефинисане, а са друге стране ослањају се на друге прописе. Мање добра страна изгледа саме норме је што је последица врло често уопштено одређена, или није јасно квантитативно или квалитативно изражена.

Препознавање и прихватање кривичних дела против животне средине било је теже схватити и препознати у односу на друга кривична дела, на пример она која су директно усмерена према личности.¹⁹⁴ Наведеном је допринела чињеница да ова кривична дела имају за циљ да омогуће остваривање права човека на живот и развој у здравој животној средини, односно да заштите животну средину и привредни развој. Наиме, имајући у виду да се ради о делима која морају бити на неки начин сазната и пријављена надлежним органима, говори се о делима која морају бити препозната од стране човека као свесног појединца, а сама радња препозната као недозвољена.

Код ових кривичних дела оно што чини специфичност јесте да се најчешће иде од краја, односно да последица тражи узрочну везу са конкретном радњом. У највећем броју случајева учинилац неће бити затечен приликом извршења кривичног дела, или неће бити непосредних доказа о предузетој противправној радњи, већ ће наступела

¹⁹⁴Bricknell S, (2010), 23.

последница показивати пут ка учиниоцу кривичног дела. Поред наведеног оно што представља специфичност ових кривичних дела јесте да је криминалитет уперен и ка човеку и свему што га окружује. Код кривичних дела против животне средине мотив је најчеће користољубље, а не наруштавање животне средине.

Питање противправности је веома комплексно питање, када се говори о кривичним делима против животне средине и то из разлога јер друштво не би могло да функционише без производних процеса, који су сами по себи загађујући. Тврдња да човечанство мора да поднесе жртву у циљу општег напретка, може се сматрати депласираном, јер би сопствена жртва на путу прогреса могла угрозити читаво човечанство¹⁹⁵. Ипак реалност захтева функционисање процеса производње, које у контексту противправности мора бити схваћено као нужно, које постаје недозвољено када премаши дозвољени ниво загађења.

Питање кривице по многим ауторима представља највећи проблем код кривичних дела против животне средине и то посебно у контексту умишљајног¹⁹⁶ и нехатног поступања.¹⁹⁷ У прилог наведеном говоре и међународни извори који указују на потребу за проширењем одговорности. Питање *mens rea* је најбоље објашњено кроз један случај у Сједињеним Амричким Државама, који представља преседан, а који је касније постао извор права у англосаксонском правном систему. У предмету *Babbitt v. Sweet Home Chapter of Communities for a Great Oregon*¹⁹⁸ основно питање односило се на питање примене правила и свести о противправности код кривичних дела учињених са умишљајем. Након овог случаја пред Врховним судом вођено је неколико поступака у којима се тужилаштво борило са проблемом терета доказивања умишљаја код кривичних дела против животне средине¹⁹⁹. Један од првих преседана везан је за шире тумачење одредби који се своди на обавезу тужилаштва да докаже свест о минималним чињеницама кривичног дела²⁰⁰. Још једно важно објашњење Врховног суда у предмету

¹⁹⁵Шкулић М, Кривичноправна заштита животне средине, *Правни живот* бр. 9/2001, 257-280.

¹⁹⁶Чл. 25 КЗ предвиђа да умишљај постоји када је учинилац био свестан свог дела и хтео је његово извршење, односно био је свестан да може учинити дело па је на исто пристао.

¹⁹⁷Чл. 26 КЗ предвиђа да нехат постоји када је учинилац био свестан да својом радњом може учинити дело, али је олако држао да до тога неће доћи, или да ће моћи спречити, или када није био свестан да својом радњом може учинити дело иако је према околностима под којим је дело учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности.

¹⁹⁸ *Case Babbitt v. Sweet Home Chapter of Communities for a Great Oregon*, Supreme Court 115 S.Ct. 2407 (1995).

¹⁹⁹ Lazarus R, *Mens rea in Environmental criminal law: Reading Supreme Court Tea level*, *Fordham Environmental Law Journal* 3/ 2011, 861-880.

²⁰⁰ *Case United States v. Hopkin*, Supreme Court 116 S Ct. 733 (1996).

*Lipartova v. Uited States*²⁰¹ темељи се на ставу да непознавање законане може да се цени када се ради о елементу кривичног дела, односно да тужилаштво има обавезу да докаже не све, него само неке од релевантних чињеница.

Уколико сагледамо узроке настанка ових дела, различити аутори указују на различите узроке, при чему се издвајају два мишљења и то према једном узрок настанка је: изградња индустријских постројења, модерна урбанизација, откривање енергетских извора²⁰², а према другом се не оспоравају побројани узроци, али се сматра да доминантнији утицај имају: пропусти надлежних органа, различити политички и економски фактори.

Уколико се осврнемо на појавне облике еколошког криминалитета чини се да се исти налазе свуда око нас, од неразградивих пластичних кеса које ветар премешта са једног краја на други крај, до озбиљних загађења свих еко медијума. Узрок наведеног са једне стране јесте еколошка (не)свест, односно изостанак васпитања и образовања, а са друге стране трговина утицајима и политичке одлуке, односно тежња ка стицању профита.

Поред радње извршења, оно што представља разлику у односу на остала кривична дела јесте последица. Последица извршеног кривичног дела против животне средине може попримити немерљиве размере, а посебно је важно истаћи да последица извршеног кривичног дела не мора наступити одмах након извршене противправне радње, нити мора одмах бити видљива, али дугорочно може произвести бројна нежељена дејства. Последице које могу настати могу бити несагледиве, некада чак и непоправљиве.

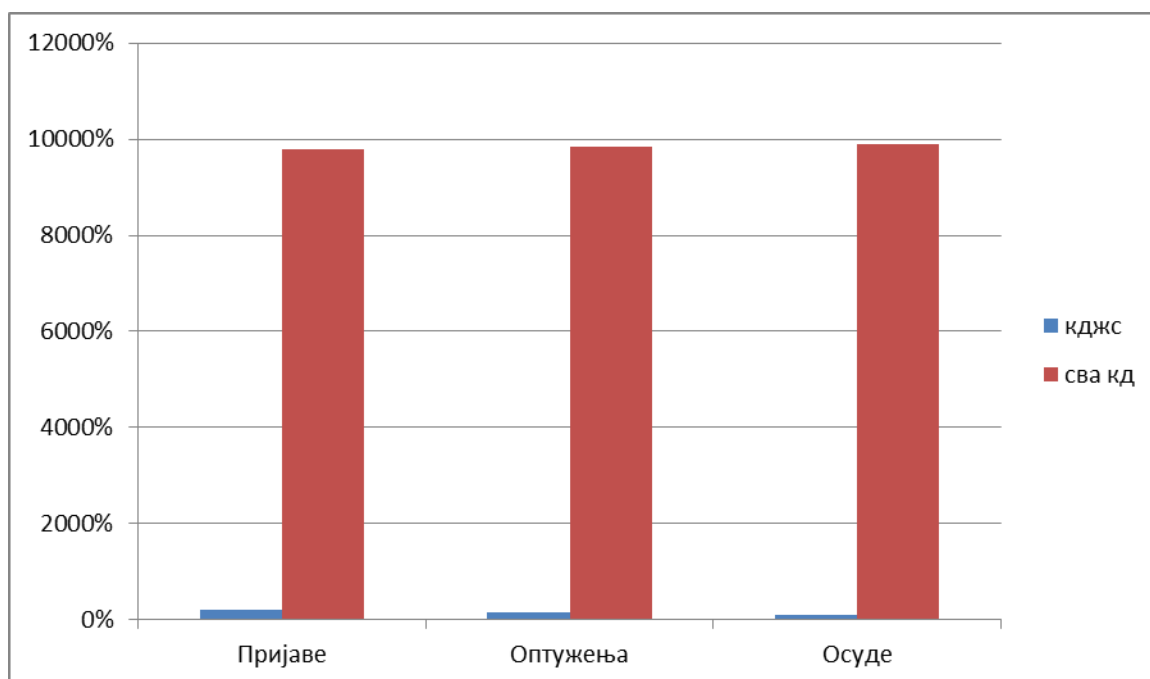
На темељу наведеног наилазимо и на проблеме, штете и накнаде штете. Имајући у виду да су највећи светски загађивачи мултинационалне компаније, поставља се питање како се борити против највећих загађивача и да ли треба правити квантитативну разлику међу загађивачима. Није само питање да ли новац може да поправи штету, него како да се дугорочно утиче да се наношење штете животној средини више не чини. Управо је за наведено, поред кривичног права, важно функционисање читавог система, почевши од едукације, превенције, па све до

²⁰¹ Case *Liparova v. United States*, Supreme Court 471 U.S. 419, 425 n. 9(1985).

²⁰² Амицић Г, Ђулум Д, Петричевић В, Дефинисање, карактеристике и узоци еколошког криминалитета у Зборник радова – *Сузбијање криминалитета и европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет* (ур. Шикман М), Међународна научна конференција, Требиње, 18-20. Март 2014, 33-42.

спорвођења репресивних мера. У прилог наведеном говори и чињеница да је одговорност правних лица за кривична дела против животне средине код нас потпуно неразвијена, односно да правна лица одговарају у такође малом броју случајева за привредне преступе. Са тим у вези је и питање санкције, која би требала да буде адекватна и ефикасна, односно да се истом оставари сврха кажњавања и утиче на глобалном нивоу да се оваква дела не чине.

Правна норма не би имала сврху свог постојања уколико се не би анализирила и примена саме нормe. У Републици Србији према податцима Републичког завода за статистику број пријава пунолетних учиниоца за кривична дела против животне средине у периоду од 1.01.2006. до 31.12.2021. у односу на сва кривична дела кретао се од 2% до 2,5%. Број оптужења у односу на укупан број оптужења кретао се од 1,3% до 2%, а број осуда од 1,1% до 1,6%.²⁰³ Број пријава износио је од 1789 до 2507, број оптужења од 501 до 1039, а број осуда од 417 до 589. У односу на број пријава који се од доношења КЗ константно увећавао, само око 25% укупно пријављених кривичних дела, након спроведеног кривичног поступка оконча се осуђујућом пресудом. У односу на остала кривична дела где је однос пријава и осуђујућих пресуда око 33%, код кривичних дела против животне средине тај број је нешто мањи.

²⁰³ Подаци су преузети са званичне странице Републичког завода за статистику и Публикација о пунолетним учиниоцима кривичних дела, односно билтенима објављеним од 2005-2021, <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/>, 06. Децембар 2022.

Графикон 1-1: Однос кривичних пријава, подигнутих оптужних аката и осуђујућих пресуда за кривична дела против животне средине у односу на сва кривична дела у периоду од 1.01.2006. до 31.12.2021. године

Ситуација није много другачија ни у државама у региону, па тако према подацима Државног завода за статистику Републике Хрватске укупан број осуђених лица за сва кривична дела против животне средине у 2017. години износио је 102 пунолетна учиниоца, у 2018. години 63 учиниоца, а у 2019. години 71 учиниоца²⁰⁴. Према подацима Управе за статистику, објављеним у Статистичког годишњаку Црне Горе укупан број осуђених лица за сва кривична дела против животне средине и уређења простора је укупно износио у 2017. години 159 пунолетних учиниоца, у 2018. број је износио 21, а у 2019. године 90 пунолетних учиниоца.²⁰⁵ Према подацима Агенције за статистику Босне и Херцеговине, укупан број осуђених лица за сва кривична дела против животне средине у 2017. износио је 836 пунолетна учиниоца, у 2018. износио је 633, а у 2019. износио је 429 пунолетна учиниоца.²⁰⁶

Према подацима Националног института за статистику Краљевине Шпаније, укупан број осуђених лица за сва кривична дела против животне средине у 2017. износио је 606 пунолетних учиниоца, у 2018. износио је 657, а у 2019. износио је 671 пунолетна учиниоца.²⁰⁷ У Савезној Републици Немачкој је у току 2011. регистровано је 31847 случајева за кривична дела против животне средине, а у наредној години 33038 случајева.²⁰⁸ Према подацима Федералног статистичког сервиса Руске Федерације,

²⁰⁴ <https://www.dzs.hr/>, 13. Мај 2021. Казнени закон Хрватске поред наведених нормира и кривична дела: испуштање загађења са пловног објекта (односи се и на морске и копнене воде - чл. 194) угрожавање озонског омотача (чл. 195), угрожавање буком, вибрацијама или нејонизујућим зрачењем (чл. 199), угрожавање станишта (чл. 201), противправна експлоатација рудног блага (чл. 211) и противправна градња (чл. 212).

²⁰⁵ <http://monstat.org/uploads/files/publikacije/godisnjak%202020/29.pdf>, 13. Мај 2021. Кривични законик Црне Горе поред побројаних дела предвиђа још и оштећење озонског омотача (чл. 303б), грађење објекта без пријаве и документације (чл. 326а), грађење сложеног инжењерског објекта без грађевинске дозволе (чл. 326б) и противправно прикључење на инфраструктуру (чл. 326ц).

²⁰⁶ <http://www.bhas.ba/Calendar/Category/16>, 13. Мај 2021. На територији БиХ инкриминисана су још и кривична дела: угрожавање животне средине буком или нејонизујућим зрачењем (чл. 372), угрожавање животне средине непрописним грађењем објеката и постројења (чл.373), уништење станишта (чл. 376), угрожавање озонског омотача (чл. 380), несавесно поступање у промету пестицида (чл. 382) и унитење засада (чл. 385).

²⁰⁷ <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=25997>, 13. Мај 2021. Кривични закон Шпаније (Lei Organica 1/2015, BOE num. 281 de 24/11/1995, BOE-A-1995-25444) инкриминише и кривична дела у вези са уређењем територије и урбанистичким планом (чл. 319, 320.) кривична дела против добара историјске баштине (чл. 321, 322, 323, 324.), а чл. 327. посвећен је одговорности правних лица.

²⁰⁸ Sina S, Fighting Environmental Crime in Germany: A Country Report, 2014, 10 https://www.ecologic.eu/sites/default/files/publication/2015/efface_fighting_environmental_crime_in_germany.pdf, 07. Април 2023. Кривични закон Савезне Републике Немачке предвиђа и кривично дело повреде

укупан број осуђених лица за кривична дела против животне средине у 2018. години износио је 16591 учинилаца.²⁰⁹ Народна Република Кина је у 2018. покренула 42.195 судских поступака против учинилаца кривичних дела против животне средине²¹⁰, а Република Ангола је по стопи криминалитета тридесетдруга од педесетчетири афричке државе, а укупан проценат кривичних дела против животне средине има коефицијент 11, у односу на укупан број кривичних дела.²¹¹ Током 2018. од укупно 20.000 пријава за кривична дела против животне средине, више од 10% пријављено је у Перуанској регији *Madre de Dios*, а све већи број пријава резултирао је стварањем посебног суда за кривична дела против животне средине.²¹²

Имајући у виду да су радње извршења код кривичних дела против животне средине веома различите, иако спадају у групу истих кривичних дела, анализа свих појединачних елемената кривичног дела би најбоље била сагледана кроз анализу сваког дела појединачно.

1.4.1. Загађење животне средине

Кривично дело загађења животне средине у КЗ Републике Србије регулисано је чл. 260. и представља прво кривично дело у глави 24 Законика. Постоје мишљења да је ово кривично дело бланкетног карактера, али и мишљење да се ради о норми мешовитог карактера, с обзиром на то да је непоштовање прописа само додатан услов, као и да оваква норма не задаје веће проблеме у пракси.²¹³ Радња извршења обухвата повреду прописа којим се штите еколошке вредности и зависи од последице, која није

сигурносних правила о поступању са микробиолошким или другим биолошким реагенсима и токсинима (чл. 248), загађење земљишта (чл. 324а), загађење ваздуха (чл. 325) и изазивање буке, вибрација и нејонизујућег зрачења (чл. 325а).

²⁰⁹ <https://www.statista.com/statistics/1063005/russia-environmental-crimes-count-by-type/>, 13. Мај 2021. Кривични закон Русије предвиђа и кривично дело загађења атмосфере (чл. 251) загађења морина (чл. 252) кршења закона у вези са ексклузивном економском зоном (чл. 253), загађења земљишта (чл. 254), кршење правила о заштити и коришћењу простора испод земље (чл. 255), уништавања критичних станишта (чл. 259) и кршење правила о заштити животне средине током извођења радова (чл. 246).

²¹⁰ <https://www.reuters.com/article/us-china-environment-crime-idUSKCN1Q30ZE>, 13. Мај 2021. Кривични закон Кине (Criminal Law of the People's Republic of China, <https://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/criminal-law-of-the-peoples-republic-of-china>) предвиђа и кривично дело илегалног заузимања пољопривредног земљишта (чл. 342) и обављање рударских радова без дозволе (чл. 343).

²¹¹ <https://ocindex.net/country/angola>, 15. Мај 2021.

²¹² <https://news.mongabay.com/2018/04/special-judiciary-on-environmental-crimes-established-in-peru/>, 14. Мај 2021. Кривични закон Перуа предвиђа још и кривично дело незаконитог финансирања рударства (чл. 307ц), онемогућавање управног надзора (чл. 307д), недозвољну употребу пољопривредних земљишта (чл. 311), незаконито одобравање обављања делатности (чл. 312) и измену животне средине и пејзажа (чл. 313).

²¹³ Стојановић 3, (2018), 849.

прецизно дефинисана, већ је описног карактера.²¹⁴ Основним обликом инкриминисано је кршење прописа о заштити, очувању и унапређењу животне средине, које за последицу има загађење ваздуха, воде или земљишта у већој мери или на ширем простору.²¹⁵ Инкриминација обухвата одговорност за умишљајно и нехатно поступање²¹⁶, што значи да је важност заштитног објекта и тежина могуће последице, навела законодавца да немар, односно непажљив однос²¹⁷ регулише као кажњиво понашање. Тежи облик постоји када је услед радњи из основног облика дошло до уништења или оштећења животињског или биљног света великих размера или до загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови.²¹⁸

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске²¹⁹ прецизније дефинише радњу и објект заштите у који укључује у јонизујуће зрачење, а Кривични законик Црне Горе²²⁰ комбинује решења Српског и Хрватског закона, укључујући и јонизујуће зрачење. Оно што представља разлику јесте да ово кривично дело, као и сви квалификовани облици и то по градацији поређани од знатне штете, тешке телесне повреде и тешког

²¹⁴ Термин штета већих размера код кривичног дела против животне средине, био је предмет оцене Врховног суда Србије, а правним схватањем кривичног одељења ВСС од 09. Новембра 1994, штета већих размера, код кривичног дела загађења животне средине, постојала је када је штета прелазила износ од 100.000 рсд, <http://www.propisionline.com/Practice/Decision/46377>, 04. Мај 2021.

²¹⁵ Чл. 260. КЗ прописује кумулативно новчану казну и казну затвора у трајању од 6 месеци до 5 година.

²¹⁶ У случају умишљајног поступања предвиђена је кумулативно казна затвора у трајању од 1 до 8 година и новчана казна, а у случају нехатног поступања уз новчану казну, казна затвора се изриче у трајању од 6 месеци до 5 година.

²¹⁷ Стојановић З, (2010), 152.

²¹⁸ За умишљајно потупање предвиђена је кумулативно новчана казна и казна затвора од 1 до 8 година, а у случају нехатног поступања новчана казна и казна затвора од 6 месеци до 5 година. У случају да суд изрекне условну осуду, која може бити изречена у случају из ст. 1. и 4. овог члана, може се изрећи и мера заштите, очувања и унапређења животне средине. Наведена мера није посебно предвиђена у оквиру мера безбедности, те није јасно како би изгледала и колико би трајала мера заштите, очувања и унапређења животне средине.

²¹⁹ *Narodne novine* бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19. Чланом 193 предвиђено је исто кривично дело, с тим да је шире постављено, односно прецизније дефинисано као испуштање, или уношење ствари или јонизујућег зрачења у ваздух, земљу, испод земље, у воду или море, противно прописима, а што за последицу има трајније угрожавање квалитета, или у већој мери и на ширем угрожавање животиња, биљка, печурака или живота и здравља људи и забрањена је казна затвора од 6 месеци до 5 година. Квалификан облик је предвиђен када се радњом извршења угрози живот или здравље људи и предвиђена је казна затвора од 1 до 8 година, а предвиђена је и нехатна одговорност.

²²⁰ *Сл. лист РЦГ* бр. 70/2003, 13/2004-испр. и 47/2006 и *Сл. лист ЦГ* бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – др. закон, 40/2013, 56/2019 – испр. 14/2015, 42/2015, 58/2015 – др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020. Члан 303. радњу извршења везује за кршење прописа о животној средини, односно испуштање, уношење или одлагање одређене количине материје или јонизујућег зрачења у ваздух, воду или земљиште, а последицу као изазивање опасности по живот, тело, здравље људи или опасност од наступања знатне штете у односу на квалитет ваздуха, воде или земљишта или за животињски или биљни свет и предвиђа казну затвора до 3 године.

нарушења здравља, до смртног исхода једног или више лица, предвиђају и нехатну одговорност, а максимална казна затвора у случају последице са смртним исходом је 12 година. На територији Босне и Херцеговине важе четири кривична закона и то Кривични закон Босне и Херцеговине²²¹, Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине²²², Кривични закон Брчко Дистрикта²²³ и Кривични законик Републике Српске.²²⁴ Само Кривични законик Републике Српске главом 29. предвиђа кривична дела против животне средине, а Кривични закон Босне и Херцеговине инкриминише само два дела у оквиру кривичних дела против човечности и вредности заштићених међународним правом. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине и Кривични закон Брчко Дистрикта не инкриминишу ни једно дело из области кривичних дела против животне средине. Кривично дело загађења животне средине регулисано је Кривичним закоником Републике Српске (чл. 370) и усвом основном облику не разликује се од КЗ Републике Србије, осим у погледу висине запрећене казне²²⁵, а тежи облик предвиђа наступање последице у виду оштећења шумских или биљних заједница и њихових станишта на ширем простору, или када је угрожено здравље људи или животиња²²⁶. Кривични закон Шпаније²²⁷ предвиђа кривично дело загађења животне средине, а радњу извршења одређује као кршење закона или других општих одредби о животној средини, које узрокују директну или индиректно штету, односно којом се врше емисије, испуштање, зрачење, вађење, ископавање, слетање, бука, вибрације у атмосферу, тло, испод тла, копнене, подземне или морске воде, отворено море или прекогранични простор и тако проузрокују или може проузроковати значајну штету ваздуху, земљишту, води, животињама или биљкама (чл. 325).²²⁸ Кривични закон Немачке не предвиђа кривично дело загађења животне средине у основном облику, већ посебан члан (чл. 300) посвећује тешким кривичним делима против животне средине, док кривична дела усмерена против појединих елемента животне средине појединачно

²²¹Сл. гласник БИХ бр. 3/2003, 32/2003 – испр., 37/2003, 54/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018.

²²²Сл. новиде Федерације БИХ бр. 36/2003, 21/2004 – испр., 36/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017.

²²³Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, Сл. гласник Брчко дистрикта БИХ бр. 19/2020.

²²⁴Сл. гласник РС бр. 64/2017, 104/2018 – одлука УС и 15/2021.

²²⁵Запрећена казна затвора код умишљајног поступања је од 6 месеци до 3 године, а код нехата од две године.

²²⁶Запрећена казна затвора код умишљајног поступања је од 1 до 5 године, а код нехата од 6 месеци до 3 године.

²²⁷Lei Organica 1/2015, BOE num. 281 de 24/11/1995, BOE-A-1995-25444.

²²⁸Запрећена је казна затвора у трајању од шест месеци до две године, новчана казна и казна забране обављања делатности. Квалификованим обликом овог кривичног дела предвиђена је затворска казну у трајању од две до пет година, новчана казна и забрана обављања делатности.

и дефинише.²²⁹ Кривични закон Русије²³⁰ у поглављу 26. предвиђа кривична дела против животне средине, али је већина кривична дела везана за конкретне радње и заштиту одређених објеката заштите, те се не предвиђа кривично дело заштите животне средине, већ њених елемената. Кривични закон Кине²³¹ предвиђа под делом 6. кривична дела заштите ресурса животне средине, али се такође кривична дела односе на прецизиране радње и појединачне елементе животне средине, односно не предвиђа се општија одредба која инкриминише заштиту животне средине. Кривични закон Анголе у глави која носи назив кривична дела против опште опасности, у групи кривичних дела против опште опасности (чл. 267)²³² регулише питање напада на животну средину. Кривични закон Перуа²³³ посебним одељком регулише кривична дела против природних ресурса и животне средине. Регулише питање загађења животне средине и предвиђа као радњу извршења кршење правила о заштити животне средине, контаминирање и изливање чврсте, течне, гасовите супстанце или било чега другог, изнад утврђених лимита, а као последицу штету или промене у флори, фауни или воденим организмима (чл. 304).²³⁴ У Сједињеним Америчким државама, које нису изоловани пример, загађење животне средине и остала кривична дела против животне средине, а што је у складу са генералним духом регулативе, садржана су кроз различите еколошке законе који регулишу заштиту појединачних елемената животне средине, а не кроз сам кривични закон.²³⁵ Наиме још 1970. Конгрес је одлучио да

²²⁹ *Strafgesetzbuch – StGB, Federal Law Gazette I. 3. 3322, 844.* Ко намерно изврши недозвољену радњу и то посебно када омета водени ток, земљиште или заштићено подручје и на тај начин причини штету чија би санација изискивала ванредне трошкове или више времена, уколико тиме оштети јавни водовод, трајно оштети популацију животиња или биљака, казниће се казном затвора у трајању од 6 месеци до 10 година. У случају да последица буде смртни исход, нарушавање здравља, стављање људи у опасност, учинилац ће се казнити казном затвора у трајању од 1 године до 10 година.

²³⁰ Уголовниј кодекс Рускај Федерацијиот 13.06.1996. Н-63-ФЗ (пед. от 05.04.2021, с изм. от 08.04.2021.)

²³¹ Criminal Law of the People's Republic of China, <https://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/criminal-law-of-the-peoples-republic-of-china>, 26 Април 2021.

²³² Penal Code of Angola, <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/07/Penal-Code-Angola.pdf?x96812>, 26 Април 2021. Ко кршећи норме важећих закона и прописа, својим радњама доведе до изумирања животињских и биљних врста, флоре и фауне, или спречи обнављање ресурса казниће се казном затвора у трајању од 6 месеци до 3 године или новчаном казном. Ко испушта супстанце у животну средину у виду радиоактивне материје и то на тлу, испод тла, у море, реке и језера казниће се казном затвора од једне до шест година.

²³³ *Código Penal, Decreto Legislativo N. 635 del 3 de abril de 1991*, са последњим изменама од 28.04.2021. објављеним у *Ley 31178*.

²³⁴ Запрећена је казна затвора у трајању од једне или више од три године или мера друштвено корисног рада.

²³⁵ National Environmental Policy Act, Saft Drink Water Act, Emergency Planning and Community Right to Know Acr, Fderal Insectide, Fungicide, and Rodenticide Acr, Federal Wather Pollution Control Act, Rivers and Harbors Act, Clean Air Act, Resource Conservation and Recovery Act, Toxic Substances Control Act, The Comperhensive Environmenal Response, Compensation and Liability Act, Endanger Species Act, Migratory Bird Treaty Act и други.

кривичне одредбе имплементира у еколошке законе, које су из године у годину допуњавали²³⁶.

Имајући у виду наведена упоредно-правна решења долази се до закључка да је радња извршења овог кривичног дела слично инкриминисана, изузев инкриминације емисија јонизујућег зрачења, односно да се у већини случајева ради о нормама бланкетног карактера, а да се највећа разлика састоји у последицама, које су у неким законима проширене и на промене у флори и фауни.

Према подацима Републичког завода за статистику Републике Србије²³⁷ кривично дело загађења животне средине се ретко открива, што је потврдило и спроведено емпиријско истраживање, које је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,37 %.

1.4.2. Непредузимање мера заштите животне средине

Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261 КЗ) формулисано је као дело које у свом основном облику предвиђа одговорност службеног или одговорног лица које не предузме прописане мере заштите животне средине, алтернативно уколико не поступа по одлуци надлежног органа о предузимању мера заштите.²³⁸ Код овог кривичног дела изражен је његов бланкетни карактер, али и акцесорност, поготово у делу који се односи на то да ово дело може зависити од појединачног акта управноправне норме.²³⁹

Извршилац овог дела може бити само службено или одговорно лице, што значи да извршилац може бити само лице које приликом вршења своје дужности, пропусти да предузме одређене радње са којима би требало да је упознат због природе посла.

²³⁶ Uhlmann J. D, Environmental Crime Comes of Age: The Evolution of Criminal Enforcement in the Environmental Regulatory Scheme, *Utah L. Rev.* 4/2009, 1223-1252.

²³⁷ Подаци су преузети са званичне странице Републичког завода за статистику и Публикација о пунолетним учиниоцима кривичних дела, односно билтенима објављеним од 2005-2021. године, <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/>, 05.Мај 2022.

²³⁸ Ово кривично дело може бити учињено умишљајно, када је забрањена новчана казна или казна затвора у трајању до 3 године, односно нехатно када је забрањена новчана казна или казна затвора у трајању до 1 године. У случају да суд изрекне условну осуду може да изрекне и обавезу предузимања мера заштите животне средине, а уколико је услед ових радњи наступило загађење животне средине, одговараће се као у случају загађења животне средине.

²³⁹ СтојановићЗ, (2018),853.

Радња извршења код овог дела се заправо састоји од нечињења, односно пропуштања оног на шта је својом струком или одлуком надлежног органа обавезан. Ово кривично дело захтева да је дело свршено, а објекат радње је мера заштите.²⁴⁰

Непредузимање мера заштите животне средине регулисано је и у упоредноправном законодавству, а Кривични законик Црне Горе (чл. 304) предвиђа ово кривично дело и у првом ставу га регулише на исти начин, као КЗ Републике Србије²⁴¹, док тежи облик захтева конкретну последицу у виду погоршања квалитета ваздуха, воде, земљишта, уништења или оштећења биљног или животињског света²⁴². Овај Закон предвиђа и кривично дело неизвршавања одлука о мерама заштите (чл. 316). Кривични законик Републике Српске предвиђа ово кривично дело и то само у основном облику, а које се разликује у односу на домаћу регулативу само у погледу висине казне (чл. 386).²⁴³ Кривични закон Шпаније (чл. 326) предвиђа радњу извршења која одговара радњи извршења непредузимања мера заштите и то тако што предвиђа одговорност када индустријско постројење или активности индустријског постројења послују незаконито, односно без предходног одобрења или противно одобрењима, када се игнорише наредба надлежних органа о исправци или суспензији активности, када се онемогућава инспекцијски надзор, када је настао ризик од неповратног или великог погоршања животне средине и када је дошло до незаконите експлоатације воде током рестрикција. Овај закон предвиђа и кривично дело давања незаконитих дозвола код индустријских постројења (чл. 329). Кривични закони Хрватске, Немачке, Русије, Кине и Анголе не предвиђају ово кривично дело, да Кривични закон Перуа, другим одредбама проширује инкриминацију и на радњу извршења која се може подвести и под ово кривично дело.

Занимљивост код овог кривичног дела јесте да се у домаћим научним круговима дуго низ година указивало на потребу инкриминисања овог кривичног дела, док већина упоредноправних закона који су анализирани не предвиђају кривично дело непредузимања мера заштите, али зато инкриминишу дело одговорних лица као носиоца јавних овлашћења најчешће кроз заштиту појединих елемената животне средине или кроз активности на самим постројењима. Емпиријско истраживање које је

²⁴⁰ Јолџић В, Јовашевић Д, (2011), 186-188.

²⁴¹ С тим да је запређена казна новчана казна или казна затвора до 3 године, а у случају нехата новчана казна или казна затвора до 6 месеци.

²⁴² Запређена је казна затвора од 6 месеци до 5 година, а у случају нехата до 3 године.

²⁴³ Казна затвора од 6 месеци до 3 године.

спроведено је показало укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,15 %.

1.4.3. Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења који загађују животну средину

Кривично дело противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења које загађују животну средину (чл. 262 КЗ), везује се за службено или одговорно лице, као извршиоца кривичног дела, с тим што радња извршења подразумева чињење, односно поступање на начин да лице противно прописима о заштити, очувању и унапређењу животне средине дозволи изградњу, стављање у погон или употребу објеката или постројења или примену технологије којом се у већој мери или на ширем простору загађује живона средина. Иако се чини да свака радња упућује на радњу нечињења, ипак постоје мишљења²⁴⁴ да би у случају примене технологије, могло да се говори о пропуштању да се спречи примена одређене технологије. Код овог кривичног дела такође постоји упућивање на опште прописе о заштити животне средине, односно ради се о кривичном делу бланкетног карактера, а у погледу последице захтева се да се у већој мери или на ширем простору загади животна средина. У погледу стандарда шта то представља већу меру и шири простор, ова одредба се може третирати као непрецизна, али која би могла бити прецизирана у случају када би правни стандард био прецизиран ставом Врховног Касационог суда, односно када би се правним закључком дефинисали предметни појмови. У случају овог кривичног дела предвиђена је само умишљајна одговорност²⁴⁵, иако се дело не разликује у превеликој мери од предходних дела, а квалификовани облик подразумева уништење биљног и животињског света великих размера или у тој мери да је за отклањање потребно дуже време и велики трошкови.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске предвиђа слично дело које се назива

²⁴⁴Стојановић З, (2018),854.

²⁴⁵Запређена је казна затвора у трајању од 6 месеци до 5 година, а код квалификованог облика од 1 до 8 година. У случају изрицања условне осуде, може се изрећи и мера заштите животне средине.

угрожавање животне средине постројењем (чл. 197)²⁴⁶, а Кривични законик Црне Горе (чл. 305. ст. 1 и 2) регулише ово дело на исти начин као КЗ Србије, с тим да предвиђа квалификовани облик у случају када је наступила тешка телесна повреда и тешко нарушавање здравља једног или више лица²⁴⁷. Кривични закон Шпаније предвиђа дело које се у великој мери разликује од овог дела, али са којим постоји одређена веза, а то је да се ради о постројењима која могу загадити животну средину (чл. 329). Наиме, инкриминација подразумева постојање постројења у којима се врши одређена опасна активност, у којима се користе опасне супстанце, или се чувају опасне супстанце, а одговоран је онај ко противно прописима врши експлоатацију таквих постројења, а последица која наступи таквим радњама узрокује или може проузроковати смрт или озбиљну повреду људи или последицу која може наступити у односу на квалитет ваздуха, земљишта, воде, животиња и биља.²⁴⁸ Кривични закон Немачке (чл. 327. ст.2) предвиђа кривично дело које се односи на управљање објектима за које је потребна дозвола у смислу Закона о контроли емисија, а чији је рад забрањен ради заштите од опасности, управљања објектима за цевовод за транспорт материја које загађују воду у смислу Закона о анализи утицаја на животну средину за који је потребна дозвола, управљања објектима за одлагање отпада у смислу Закона о затвореном циклусу супстанци, управљања постројењем за пречишћавање отпадних вода у смислу Савезног закона о водама и то на начин да када се управља без дозволе или одобрења или противно забрани.²⁴⁹ Кажњиво је и уколико се без потребне дозволе или одобрења или супротно забрани, управља објектом, у држави чланици ЕУ где се користе или чувају штетне материје или где се обављају опасне активности, на начин којим се може нанети штета људском животу или којим се може нанети повреда људском животу, животињама, биљкама, води, ваздуху или земљи.²⁵⁰ Кривични закони Босне и Херцеговине, Русије, Кине и Анголе не предвиђају ово кривично дело, као и Кривични закон Перуа, али другим одредбама које се односе на рударска постројења проширује инкриминацију и на ово дело.

²⁴⁶Предвиђено је да ће се казнити онај ко рукује постројењем у ком се одвијају опасне производње, или где су смештене или се користе опасне материје које могу у спољном свету у знатној мери угрозити ваздух, земљу, испод земље, воду, море или у знатној мери или на ширем простору угрозити животиње, биљке или печурке или живот и здравље људи, казном затвора од 6 месеци до 5 година у случају умишљајног поступања, односно до 2 године затвора за нехатно поступање.

²⁴⁷Запређена је казна затвора од 1 до 10 година.

²⁴⁸Запређена је казна затвора од 6 месеци до 2 године, новчана казна и забрана обављања делатности.

²⁴⁹Извршилац ће се казнити казном затвора у трајању до 3 године или новчаном казном.

²⁵⁰Запређена је казна затвора у трајању до 3 године или новчана казна.

У контексту наведеног кривичног дела, сагледавши упоредноправну регулативу, закључује се да се ради о кривичном делу које представља правни стандард, с тим што примећујемо да код нас исто не обухвата неиндустријске објекте који изградњом такође могу угрозити животну средину. Илегална градња, као и легална градња која доноси профит, али оштећује животне средину, би такође морала бити уврштена у друштвено непожељно понашање, како је то регулисано у неким упоредноправним законодавствима.

Према подацима Републичког завода за статистику број пријава од 2006-2021 износи 10, а ни једну оптужбу нити осуду, што зачуђује јер ово дело има своје корене још у законима од 1984. (Закон о изградњи објеката, Закон о планирању и изградњи).²⁵¹ Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,03 %.

1.4.4. Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине

Кривично дело оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263 КЗ) може извршити било које лице, а радња извршења се састоји од чињења и то оштећења, уништења, или на други начин чињења неупотребљивим објекта или уређаја за заштиту животне средине.²⁵² Кривично дело бланкетног карактера, у свом основном облику предвиђа апстрактну, а у тежем конкретну опасност. Тежи облик постоји када је дошло до загађења ваздуха, воде или земљишта у већој мери или на ширем простору²⁵³, а квалификовани облик постоји када је услед умишљајног поступања дошло до уништења или оштећења биљног или животињског света, односно када је за отклањање последица потребно дуже време или више средстава.²⁵⁴

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске не предвиђа кривично дело непредузимања мера заштите, као ни кривични закони Шпаније, Немачке, Русије, Кине и Перу.

²⁵¹ Јолџић В, Јовашевић Д, (2011), 189.

²⁵² У случају умишљаног поступања запређена је казна затвора до 3 године, а у случају нехатног поступања новчана казна или затвор до 1 године.

²⁵³ Казна код умишљаја је казна затвора од 6 месеци до 5 година, а код нехата до 3 године.

²⁵⁴ Запеђена је казна затвора у трајњу од 1 до 8 година, а код нехатног поступања од 6 месеци до 5 година. У случају изрицања условне осуде, могу се наметнути мере заштите животне средине.

Кривични законик Црне Горе на исти начин регулише ово кривично дело (чл. 306), као и КЗ Србије, а Кривични законик Републике Српске предвиђа ово кривично дело које се код основног облика разликује у висини казне, док тежи облик захтева наступање последице у виду наступања опасности за живот и здравље људи (чл. 374).²⁵⁵ Кривични закон Анголе предвиђа кажавање оног ко уништи, оштети или поквари објекат за производњу, складиштење, спровођење или дистрибуцију воде, нафте, бензина, гаса, електричне енергије, спречава или омета рад пружаоца услуга допремања воде, светлости, енергије и тако створи опасност по живот, безбедност или имовину (чл. 275).²⁵⁶

Имајући у виду упоредноправну анализу чини се да се ради о реткој норми у развијеним земљама, док у неразвијеним земљама свакако постоје кривична дела која су условљена и елементом економске стагнације и сиромаштва, које неминовно доводе до обавезе регулације друштвено непожељног понашања које у развијенијим деловима света није заступљено. Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,03 %.

1.4.5. Оштећење животне средине

Кривично дело оштећење животне средине (чл. 264 КЗ) представља кршење прописа, искоришћавање природних богатстава, извођење радова или на други начин изазивање оштећења животне средине у већој мери или наширем простору.²⁵⁷ Код овог кривичног дела мисли се на радње које саме по себи не представљају загађење, али којима се може оштетити животна средина, као и које су начелно дозвољене, али које несмеју имати нежељене последице. На основу наведеног чини се да се ради о делу које је најшире постављено, односно да је циљ ове инкриминације да се све евентуалне празнине регулишу, односно да се пружи највећи могући спектар заштите животне средине.

²⁵⁵Код основног облика предвиђена је казна затвора од 1 до 5 година, а код тежег облика до 2 до 8 година.

²⁵⁶Запрећена је казна затвора од 1 до 6 година, а уколико је опасност проузрокована непажњом, запрећена је казна затвор од 6 месеци до 3 године или новчана казна, а у случају нехата, предвиђена је казна затвора до 2 године или новчана казна.

²⁵⁷Запрећена је казна затвора у трајању до 3 године, односно у случају нехатног поступања до 1 године. У случају изрицања условне осуде, могу се изрећи заштитне мере.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске не предвиђа кривично дело оштећење животне средине, као ни кривични закони Русије, Кине, Перуа, Босне и Херцеговине. Кривични законик Црне Горе предвиђа исто дело, с тим да нормира и квалификовани облик, када је наступила штета већих размера (чл. 307).²⁵⁸ Кривични закон Шпаније сврстава ово дело у групу дела којим се штити флора и фауна и на шири начин штити животну средину, те предвиђа да ће се казнити онај ко са озбиљном штетом по животну средину посече, запали, одломи, убере или незаконито тргује било којом врстом или подврстом угрожене флоре, или уништава или озбиљно мења станиште (чл. 322).²⁵⁹ Други облик постоји код уношења неаутохтоне врсте чиме се поремети биолошка равнотежа, незаконито или противно одредбама споредног законодавства (чл. 333).²⁶⁰ Овај закон посебно штити заштићена подручја, односно подручја заштите природе и националне паркове, предвиђајући кажњавање у случају да се противно закону или забрани минира или ваде минерални ресурси, стварају, мењају или уклањају водене површине, мочваре и тако оштете или уклоне биљке (чл. 329).²⁶¹ Кривични закон Анголе предвиђа као кажњиво кршење закона, односно радње којима се загађује вода, земљиште или ваздух (чл. 268).²⁶²

Компаративна анализа је показала да се ради о кривичном делу које није регулисано у свим анализиранм законодавствима, а емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,07 %.

1.4.6. Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра

Кривичним делом уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265 КЗ) штите се заштићена природна добра,

²⁵⁸ Предвиђена казна за квалификован облик је затворска казна од 1 до 8 година, а код нехатног поступања од 6 месеци до 5 година затвора.

²⁵⁹ Запрећена је казна затвора од 4 месеца до 1 године или новчана казна.

²⁶⁰ Запрећена је казна затвора од 4 месеца до 2 године или новчана казна или забрана обављања делатности.

²⁶¹ Запрећена је казна затвора до 5 година или новчана казна.

²⁶² Предвиђена је казна затвора до 3 године или новчана казна, а у случају неханог поступања до 18 месеци или новчана казна. Уколико је овим радњама угрожен живот, безбедност, или имовина велике вредности, предвиђена је казна затвора од 1 до 6 година, у случају немара предвиђена је новчана казна или казна затвора до 3 године.

која су као таква предвиђена другим прописима. Радња извршења подразумева чињење, уништење или оштећење природног добра²⁶³, а извршилац може бити било које лице. Истим делом предвиђена је као радња извршења и изношење у иностранство и уношење у Републику Србију заштићене врсте биљака или животиња.²⁶⁴ Радња извршења тако обухвата промет који није дозвољен, а који најчешће у пракси подразумева кријумчарење или коришћење фалсификованих исправа у форми фалсификованих дозвола.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске предвиђа кривично дело уништавања заштићених делова природе (чл. 200) али је радња извршења овог кривичног дела проширена и на убијање, уништавање, поседовање, хватање и узимање, али не и на уношење и изношење заштићених вредности из земље (чл. 203).²⁶⁵ Посебним чланом предвиђено је као дело трговање дивљим врстама (чл. 202), а што укључује и мртве јединке (наведено је значајно јер је став по питању извоза препарираних и угинулих животиња у домаћој пракси неуједначен). Кривични законик Црне Горе кроз неколико чланова регулише ову материју и то предвиђа кривично дело уништења биљака, којим се предвиђа уништење и оштећење биљака, посебно заштићених биљака или неовлашћено поседовање заштићених биљака (чл. 308), инкриминише уништење и оштећење заштићеног природног добра (чл. 310), а посебно регулише крађу заштићеног природног добра (чл. 311), где у случају разбојничке крађе заштићеног природног добра или кадавредност прелази износ од 30.000 ЕУР, прописује казну затвора у трајању од пет до петнаест година. Посебним чланом забрањено је изношење и уношење заштићеног природног добра и посебно заштићених биљака, као и трговање њима (чл. 312). Кривични законик Републике Српске предвиђа ово кривично дело, које се разликује у односу на норму садржану у КЗ Србије само у погледу висине казне затвора у основном облику²⁶⁶, док се посебан став односи на генетички модификоване организме (чл. 379). Кривични законик Републике Српске предвиђа и дело уништења и

²⁶³ Запређена је казна затвора од 6 месеци до 5 година, а у случају нехатног поступања новчана казна или казна затвора до 6 месеци.

²⁶⁴ Запређена је казна затвора од 3 месеца до 3 године и новчана казна. Код овог кривичног дела предвиђена је одговорност и за покушај изношења или уношења у земљу, као и обавезно одузимање предмета.

²⁶⁵ Запређена казна је казна затвора до 3 године, а уколико као последица наступи смањење броја јединки у популацији или истребљење, казна је затвор од 6 месеци до 5 година. У случају нехата, запређена казна је иста за оба облика и износи до 2 године затвора.

²⁶⁶ Запређена је казна затвора у трајању од 1 до 5 година.

оштећења заштићених природних добара и вредности (чл. 375) и противзаконито заузимање и експлоатацију природних богатстава и добара од општег значаја (чл. 391). Кривични закон Шпаније предвиђа кажњивост за озбиљно оштећење било ког од елемената заштићеног природног добра (чл. 330).²⁶⁷ Кривични закон Немачке предвиђа заштиту природних добара, односно подручја која су под посебном заштитом и предвиђа као кажњиво дело сваког ко супротно закону, посебно Закону о контроли емисија загађењем ваздуха, буком или где су повећани штетни утицаји на животну средину управљао објектима (чл. 328).²⁶⁸ Кривични закон Русије предвиђа одговорност за повреду режима заштићеног природног добра (резервати, резервати дивљачи, национални паркови, споменици природе) и наношење знатне штете (чл. 262).²⁶⁹ Кривични закон Кине инкриминише кријумчарење ретких биљака (чл. 151).²⁷⁰ Кривични закон Перуа инкриминише нелегалну трговину врстама флоре и фауне (чл. 308), незакониту трговину воденим врстама флоре и фауне (чл. 308а) и умањење флоре и фауне (чл. 308с).²⁷¹ Само кривични закон Анголе не предвиђа ово кривично дело.

Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,59%. Насупрот овог податка, у медијима се неретко објављују подаци о честим покушајима изношења разних животињских врста ван државних граница бројних држава, а имајући у виду да је Република Србија станиште бројних ретких птица чини се да би се овом питању требала посветити већа пажња. Посебна пажња би се морала усмерити и ка проблему тумачења израза заштићене врсте, односно проширењу значења израза заштићено природно добро и на угинуле и препариране животиње. Сврставање угинулих и препарираних животиња у заштићена природна добра не представља непознаницу упоредноправних законодавстава, док код нас ово питање још увек није регулисано, а у научним круговима постоје опречна мишљења, а судска пракса неуједначена.

²⁶⁷ Запрећена је казна затвора до 4 године и новчана казна.

²⁶⁸ Запрећена је казна затвора до 3 године и новчана казна, а предвиђено је и једнако кажњавање за лице које управља објектима.

²⁶⁹ Запрећена је новчана казна, забрана обављања делатности и друштвенкористан рад.

²⁷⁰ Запрећена је казна затвора до 5 година и новчана казна, а у озбиљнијим случајевима преко 5 година и новчана казна.

²⁷¹ Код кривичних дела из чл. 308а, б и ц предвиђена је иста казна, казна затвора од 3 до 5 година и новчана казна.

1.4.7. Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја

Кривичним делом уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 КЗ) имплементирана је обавеза преузета ратификовањем Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала²⁷², а којом се регулише питање коришћења нуклеарног материјала у мирнодопске сврхе. Уношење овакве инкриминације је веома значајно, јер се држава штити од уношења и складиштења опасних материја. Инкриминисано је уношење у земљу, противно прописима, радиоактивних, опасних материја или опасног отпада, као и превоз, прерада, одлагање, сакупљање или складиштење.²⁷³ Радња извршења овог кривичног дела веома је широко постављена, односно обухвата скоро све радње које се могу предузети у вези са опасним материјама. Инкриминисана је и одговорност лица које злоупотребом свог положаја или овлашћења дозволи или омогући да се у Србију унесу ове материје, односно да се исте превозе, прерађују, складиште, одлажу и скупљају.²⁷⁴

Формулација радње извршења омогућава вођење поступка и у ситуацијама када мултинационалне компаније, зарад стицања профита врше „пребацивање“ отпада у неразвијене земље, што је „исплативије“ у односу на прописно складиштење опасног отпада, а што се показало као веома чест начин неетичког пословања у свету. Из наведеног веома је важна ратификација Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала, а посебно уношење инкриминације у кривично законодавство. Код овог кривичног дела мора да се води рачуна да ли је нека радња дозвољена, односно оно што чини отежавајућу околност, може бити постојање посебних дозвола. Оно што може представљати проблем јесте како и на који начин се утврђује врста отпада, односно да ли је могуће да се фалсификовањем исправа прикрије опасна материја. Управо наведено представља опасан терен примене права и то из разлога јер је ово дело бланкетног карактера. Тежи облик је предвиђен када је као последица наступило оштећење животињског или биљног света већих размера, односно када је за отклањање

²⁷²Закон о ратификацији Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 9/85.

²⁷³Запрећена је новчана казна и казна затвора од 6 месеци до 5 година.

²⁷⁴Предвиђена је казна затвора у трајању од 1 до 8 година и новчана казна.

последница потребно дуже време и већа количина новца.²⁷⁵ Код свих облика овог кривичног дела потребно је постојање умишљаја, иако се ставом два и четири предвиђа одговорност службених лица, где би морала постојати и одговорност за кривично дело учињено из нехата.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске предвиђа кривично дело угрожавања животне средине радиоактивним супстанцама, којим се може трајније угрозити ваздух, земља, испод земље, вода или море или у знатној мери или на ширем подручју угрозити животиње, биљке или печурке, као и живот или здравље људи (чл. 198).²⁷⁶ Кривични законик Црне Горе (чл. 313) предвиђа ово кривично дело на веома сличан начин као КЗ Републике Србије, с тим да предвиђа ниже казне, а регулише и питање загађења животне средине отпадом (чл. 303а) и поступања са опасним материјама (чл. 314). Кривични законик Републике Српске предвиђа основни облик кривичног дела загађивање животне средине опасним материјама и квалификовани облик када долази до загађења великих размера (чл. 371). Посебним чланом регулисано је уношење опасних материја у земљу (чл. 387). Кривични закон Шпаније предвиђа као кривично дело радњу складиштења чврстог и течног отпада или остатака који су опасни, те могу озбиљно нарушити равнотежу животне средине (чл. 328)²⁷⁷, а регулише и питање угрожавања животне средине отпадом (чл. 328. ст. 3 и 4). Кривични закон Русије предвиђа кривично дело повреде правила у поступању са опасним материјама и отпадом и предвиђа кажњавање у случају када неко производи илегалан и опасан отпад, транспортује га, складишти, одлаже, употребљава радиоактивне, бактериолошке и хемијске супстанце, уколико исте представљају опасност за нарушавање људског здравља или животне средине, а тежи облик је предвиђен када се истим радњама угрози људско здравље, или масовно угрозе животи, или уколико се ове радње врше у еколошким зонама (чл. 247).²⁷⁸ Кривични закон Кине предвиђа као кажњиво дело испуштање или одлагање радиоактивног отпада, или отпада који узрокује заразне болести или токсичне материје или другог опасног отпада у земљу, воду, ваздух и то

²⁷⁵Учиниолац ће се казнити казном затвора у трајању од 2 до 10 година и новчаном казном. У случају изрицања условне осуде, могу се наметнути мере, а у случају да неко организује вршење ових дела предвиђена је казна затвора од 3 до 10 година и новчана казна.

²⁷⁶Извршилац ће се казнити казном затвора од 6 месеци до 5 година, а за нехатно поступање казном затвора до 2 године. Овај закон регулише и питање угрожавања животне средине отпадом (чл. 196).

²⁷⁷Запређена је казна затвора од 6 месеци до 2 године, забрана обављања делатности и новчана казна.

²⁷⁸За основни облик запређена је новчана казна и казна затвора у трајању до 3 године, а за тежи облик новчана казна и казна затвора до 5 година.

кршећи прописе, чиме се изазива веће загађење животне средине, велики губици, наступање смрти или повреде (чл. 328).²⁷⁹ Посебним чланом предвиђено је као кажњиво одлагање, складиштење или уношење отпада из иностранства, са градацијом облика у зависности од тежине последице (чл. 339).²⁸⁰ Кривични закон Анголе инкриминише производњу, куповину, давање у закуп, увоз, транспорт или држање радиоактивних материја, експлозива, запаљивих, токсичних гасова или супстанци погодних за њихову производњу (чл. 264)²⁸¹, а Кривични закон Перуа инкриминише кршење прописа у вези са чврстим отпадом, нелегалну трговину и незаконито уношење опасног отпада.²⁸² Кривични закон Немачке регулише само питање неовлашћеног управљања отпадом (чл. 326) и ослобађања супстанци које садрже отрове (чл. 330a).

Наведено говори о значају овог питања и заинтересованости држава да сузбију ово кривично дело, а што се може видети из детаљно и широко формулисаних радњи извршења и релативно високих казни. Број кривичних пријава у Републици Србији је изузетно мали, а чини се да питање отпада још увек није у фокусу кривичноправне заштите, већ да се као и код већине неразвијених земаља овај проблем занемарује. Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,43 %.

²⁷⁹ Казна затвора се може изрећи у максималном трајању од 3 године, а могуће је и додатно или искључиво изрицање новчане казне. Уколико наступе изузетно тешке последице може се изрећи казна затвора у максималном трајању до 7 година и новчана казна.

²⁸⁰ Уколико као последица наступи озбиљно загађење, велика штета, уколико се озбиљно угрози здравље људи, казниће се казном затвора најмање 5, а највише 10 година. Уколико наступе веома озбиљне последице, казна може бити и виша од 10 година затвора. Предвиђено је да је дозвољен увоз чврстог отпада, али уз одобрење, а уколико исто изостане и проузрокује се озбиљно загађење, велика штета или нарушавање здравља, изрећиће се казна затвора до 5 година и новчана казна. Уколико наступе веома озбиљне последице, казна може бити и виша од 10 година затвора.

²⁸¹ Запрећена је казна затвора до 3 године или новчана казна.

²⁸² У случају да се озбиљно наруши животна средине, здравље људи, или поремете еколошки процеси, изрећиће се казна затвора не дужа од 4 године затвора. Чланом 307 предвиђена је инкриминација нелегалне трговине опасног отпадом и предвиђа се да свако ко уђе на територију државе и употреби, уништи, постави, или пребаци без одобрења опасан отпад, казниће се казном затвора од 4 до 6 година и новчаном казном. Чланом 307б предвиђено је незаконито уношење опасног отпада, без потребе за наступањем последице, а извршилац ће се казнити казном затвора од 4 до 8 година и новчаном казном.

1.4.8. Недозвољена изградња нуклеарних постројења

Кривично дело недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267 КЗ) представља недозвољену изградњу нуклеарних постројења и то у случају када неко противно прописима, одобри или приступи изградњи нуклеарне електране, постројења за производњу нуклеарног горива или постројења за прераду исслуженог нуклеарног отпада.²⁸³ Дело је кажњиво у случају умишљајног поступања, а извршилац је онај ко одобрава или приступа изградњи противно прописима.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Кривични законик Црне Горе (чл. 315) на исти начин формулише ово дело као КЗ Републике Србије, Кривични закон Босне и Херцеговине предвиђа кривично дело угрожавања нуклеарног објекта (чл. 194а), што значи да дозвољава њихову изградњу, на супрот КЗ. Кривични закон Хрватске, Шпаније, Немачке, Кине, Анголе и Перуа не предвиђају ово кривично дело. Кривични закон Немачке (чл. 327. у ставу 1) на супрот решењу из КЗ регулише питање поступања без потребне дозволе или супротно изреченој забрани и то у погледу радње управљања нуклеарним објектом, модификовања постројења и других радњи који су везани за нуклеарно постројење. Наведени члан заправо указује да је изградња нуклеарних постројења уз адекватну дозволу могућа, те се у том смислу ова одредба разликује од КЗ.

Иако се ради о кривичном делу које постоји као инкриминисано дело дуги низ година, похвално је да је у домаћој судској пракси постојала само једна пријава из 2012. године.²⁸⁴ Када наводимо да је похвално да је постојала само једна пријава, не мислимо на неефикасност органа поступања, него на помисао на евентуалне последице које могу наступити у случају извршења овог кривичног дела. Због наведеног, стиче се утисак да је потпуно оправдано постојање овакве инкриминације и да оно сигурно представља важан фактор одвраћања.

²⁸³ Запрећена је казна затвора од 6 месеци до 5 година.

²⁸⁴ Иако је Републички завод за статистику објавио овакав податак, емиријско истраживање је обухватило судску праксу свих судова на територији Републике Србије, који су доставили податке и за 2012, али ни један суд није у свом допису навео да је поступао у кривичном поступку за кривично дело из чл. 267 КЗ.

1.4.9. Повреда права на информисање о стању животне средине

Кривичним делом повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268 КЗ) предвиђена је као кажњива радња ускраћивања података или давање неистинитих податка о стању животне средине.²⁸⁵ Код овог кривичног дела радња извршења се састоји у чињењу или пропуштању, а извршилац може бити само лице које располаже подацима, при чему се мора водити рачуна о ситуацијама када је оправдано ускратити податке, као и да је ускраћивање могуће у тачно одређеним ситуацијама, које су предвиђене Законом о заштити животне средине (чл. 81) које не би требало да се злоупотребљавају. Одговорност постоји само код умишљајног поступања.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Кривични закони Хрватске, Босне и Херцеговине, Кине, Немачке и Анголе не предвиђају ово кривично дело, а Кривични законик Црне Горе (чл. 317) на исти начин формулише ово дело, као и КЗ. Кривични закон Шпаније (чл. 326 регулише основни облик, а чл. 325, тежи облик) предвиђа радњу извршења која одговара радњи извршења овог кривичног дела и третира као противправну радњу дело прикривања или фалсификовања информација о стању животне средине (чл. 326 ц). Кривични закон Русије информације о животној средини сврстава у члан који се налази у одељку који носи назив кривична дела против здравља људи и јавног морала, односно (чл. 237) регулише све информације, па и информације о стању животне средине.²⁸⁶ Кривични закон Перуа инкриминише прикривање или давање неистинитих информација о загађивачу и загађењу (чл. 315).²⁸⁷

Кривично дело које се тиче информација о стању животне средине, уведено је због обавеза преузетих усвајањем Закона о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у

²⁸⁵ Запређена је новчана казна или казна затвора до 1 године.

²⁸⁶ У случају прикривање или представљања нетачних података од стране овлашћених лица која су дужна да извештавају јавност о овим подацима запређена је новчана казна или казна затвора до 2 године или забрана обављања делатности. Уколико је ово дело учинило лице на функцији у Влади Руске Федерације, локалној самоуправи или ако су радње извршења за последицу имале штету по здравље људи или друге тешке последице, извршилац ће се казнити новчаном казном или казном затвора до 5 година, уз суспензију од максимум 3 године.

²⁸⁷ Прописана је казна затвора од 4 до 6 година и новчана казна, а у случају да наступе озбиљније последице, запређена је казна од 6 до 10 година затвора и новчана казна. Овај закон посебно поглавље посвећује одговорности службеника и давању лажних информација, а чл. 314б се односи баш на приказивање лажних података у извештајима и предвиђа затворску казну од 1 до 6 година и суспензију.

питањима животне средине²⁸⁸, те је превентивни карактер постојања ове норме израженији од репресивног карактера, иако је емпиријско истраживање показало да нису вођени кривични поступци за ово кривично дело. Наиме чини се да се инкриминисањем овог дела, без обзира на то да ли је оно инкриминисано као самостално, или као део информација генерално, дају веће гаранције за потпуно остваривање права човека на живот у здравој животној средини.²⁸⁹

1.4.10. Убијање и злостављање животиња

Кривично дело убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ) се у одређеној мери разликује у односу на остала кривична дела имајући у виду да се овим чланом штите искључиво животиње, а не животна средина у ужем смислу. Радња извршења се може састојати од чињења и нечињења, односно односи се на убијање, повређивање, мучење или злостављање животиња противно прописима, а тежи облик постоји када је радња извршења учињена у односу на већи број животиња или у односу на посебно заштићену врсту²⁹⁰. У погледу питања шта се подразумева под већим бројем животиња, постоје мишљења, чини се недовољно образложена, зашто је баш тај број еквивалентан термину већи, да је то најмање пет животиња.²⁹¹ Када се ради о делу које је учињено према заштићеној врсти, тада се може говорити о правом кривичном делу против животне средине, имајући у виду да се на тај начин штити и животна средина. Са друге стране уколико се у обзир узме да животиње чине део животне средине, као и биљке, јасно је да је ово кривично дело исправно сврстано у ову групу кривичних дела.²⁹² Код овог кривичног дела специфично је то што објект заштите није животиња, као што објект заштите није ни животна средина, већ човек. Објект заштите је у том смислу осећање човека које има према животињама и уједно одговорност коју има према њима.²⁹³ Иако одређене животиње човек има право да лови и да се истим храни,

²⁸⁸Сл. гласник РС- Међународни уговори бр. 38/09.

²⁸⁹Као и у случају предходног кривичног дела подаци Републичког завода за статистику разликују се од Дописа судова, према којима није вођен ни један кривични поступак за ово кривично дело.

²⁹⁰За основни облик предвиђена је новчана казна или казна затвора до 2 године, а за тежи облик новчана казна или казна затвора до 3 године.

²⁹¹Стојановић З, (2018),865. Аутор сматра да би судска пракса требала да да крајњи суд шта се то сматра под већим бројем животиња, али износи став да је према његовом мишљењу то најмање пет животиња.

²⁹²Коментар је заснован на чињеници да је ово кривично дело у упоредноправним законодавствима сврстано и у друге главе, као што су кривична дела против живота и здравља људи, против имовине и др.

²⁹³Стојановић З, (2018),864.

недозвољена је свака радња која укључује мучења (у смислу наношења патњи), повреде или злостављања, а термин убијања се у конкретном случају не везује за лов, који је у одређеним случајевима и према одређеним врстама животиња дозвољен. Квалификовани облик постоји за најнехуманију врсту поступања, а то је организовање, финансирање борби животиња, или учествовање у клађењу на овим борбама.²⁹⁴

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске (чл. 205.) предвиђа кривично дело под истим називом и то основни и тежи облик, учињен из користољубља.²⁹⁵ Кривични законик Црне Горе предвиђа ово дело, с тим да радњу извршења нормира као убијање, повреду и мучење, а тежим обликом предвиђена је иста радња учињена према заштићеним врстама, односно када се разори или оштети станиште у заштићеним подручјима (чл. 309). Кривични законик Републике Српске предвиђа ово кривично дело на исти начин као и КЗ, кроз основни и тежи облик, с тим да предвиђа искључиво казну затвора до 2 године (чл. 390). Кривични закон Шпаније (чл. 632) предвиђа дело којим се штите кућни љубимци или питоме животиње, забрањује свако неправедно малтретирање, са последицом смрти, или озбиљног оштећења здравља.²⁹⁶ Кривични закон Немачке (чл. 329) посебно штити животиње у заштићеним подручјима, односно подручјима заштите природе и националне паркове и кажњава сваког ко противно закону или забрани убија, хвата, лови, уништава или уклања јаја животиња, а посебно врсте заштићене Савезним законом о заштити природе.²⁹⁷ Кривични закон Русије (чл. 325) ово дело сврстава у члан који се налази у одељку који носи назив кривична дела против здравља људи и јавног морала.²⁹⁸ Кривични закон Кине предвиђа одговорност за кријумчарење ретких животиња (чл. 115), а посебним чланом (чл. 328) штити животиње за вучу.²⁹⁹ Кривични закон Анголе не предвиђа ово кривично дело, док

²⁹⁴ Запређена је казна затвора од 6 месеци до 3 године и новчана казна.

²⁹⁵ За основни облик прописана је казна до 1 године затвора, а за тежи облик казна затвора у трајању до 2 године.

²⁹⁶ Запређена је казна затвора од 3 месеца до 1 године уз обавезну забрану обављања делатности.

²⁹⁷ Запређена је казна затвора до 5 година или новчана казна.

²⁹⁸ Кажњива је окрутност према животињама која је довела до смртног исхода, или повреде, а ако је иста учињена злонамерним или плаћеничким мотивом или употребом садистичких метода или у присуству малолетног лица, извшилац ће се казнити новчаном казном, радом у јавном интересу, или затвором до 6 месеци. Уколико је исто учинила група или организована група казниће се новчаном казном или казном затвора до 2 године.

²⁹⁹ Ко убија или повређује животиње за вучу, или користи друга недозвољна средства према овим животињама казниће се казном затвора до 3 године, а када се ради о озбиљнијим последица препоручено је да казна буде најмање 3 године, али не више од 7 година затвора.

Кривични закон Перуа не предвиђа ово кривично дело, али животиње штити кроз друга кривична дела која су већ објашњена.

Кривично дело убијања и мучења животиња је кривично дело које постоји у већини кривичних законодавстава, а оно је најалост оправдано јер постоји велики број кривичних дела која се чине према животињама, а чији смо свакодневни сведоци.

Спроведено емпиријско истраживање је показало да кривично дело убијања и мучења животиња представља једно дело за која су кривични поступци вођени пред свим Основним судовима у Републици Србији, изузев судова који нису имали ни један поступак за кривична дела против животне средине, а проценат у односу на сва кривична дела из ове области износи скоро 6,68%.

1.4.11. Преношење заразних болести код животиња и биљака

Кривично дело преношење заразних болести код животиња (чл. 270 КЗ) постоји када у време епидемије болести код животиња, која може угрозити сточарство, а која мора бити објављена, се не поступа по прописима, одлукама или наредбама надлежних органа. Ово кривично дело односи се на популацију која се бави сточарством и болестима које могу нанети штету осталим животињама, иако постоје мишљења да иста не би требала да буду искључиво везана за сточарство.³⁰⁰ У том смислу специфично је везано за одређену област, а радња извршења се састоји у нечињењу. Важно је напоменути и да су заразне болести код животиња регулисане Законом о ветеринарству³⁰¹, што даје овој норми бланкетни карактер. Посебан облик предвиђа исту казну када неко за време постојања опасности од болести и штеточина које могу угрозити биљни свет не поступа по прописима, одлукама и наредбама надлежних органа у циљу спречавања или сузбијања болести, односно штеточина.³⁰² Одговорност

³⁰⁰Стојановић З, (2018),867.

³⁰¹Сл. гласник РС бр. 91/2005, 30/2010, 93/2012 и 17/2019 – др. закон.

³⁰²Запређена је новчана казна или казна затвора у трајању до 2 године. У случају да су наведене радње учињене нехатно предвиђа се блажа казна и то новчана казна и казна затвора у трајању до 1 године. Уколико у овим случајевима наступи угинуће животиња, уништење биљака или друга знатна штета прописана је казна затвора до 3 године.

обухвата умишљајно и нехатно поступање, а тежи облик подразумева угинуће животиња, уништење биљака или другу знатну штету.³⁰³

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске предвиђа ово кривично дело (чл. 206), а разлика је само у погледу казне, као и Кривични законик Републике Српске (чл. 381), а Кривични законик Црне Горе предвиђа исто дело, које се допуњује и одговорношћу ветеринарске службе која прикрива постојање заразне болести (чл. 318). Кривични закони Шпаније, Перуа и Немачке не предвиђају ово кривично дело. Кривични закон Русије (чл. 249) предвиђа кривично дело које се у ставу 2. односи на ширење заразних болести и истим је предвиђена одговорност у случају кршења правила о контроли епидемије и штеточина.³⁰⁴ Кривични закон Кине сврстава ово кривично дело у групу кривичних дела против јавног здравља (чл. 337)³⁰⁵, а Кривични закон Анголе (чл. 269) инкриминише радње ширења болести штеточином, корова, или ко болесном животињом ствара опасност за разбољевање већег броја животиња (преко 500 животиња), или усева, плантажа (преко 50 ха) и предвиђа кривичну одговорност учињену из нехата.³⁰⁶

Питање инкриминације овог кривичног дела зависи и од самог друштва, односно дисциплинованости друштва како поступа у одређеној ситуацији.

Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,07 %.

1.4.12. Несавесно пружање ветеринарске помоћи

Кривично дело несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271 КЗ) предвиђа одговорност ветеринара или овлашћеног ветеринарског радника који приликом

³⁰³Правним схватањем кривичног одељења ВСС од 09. Новембра 1994. знатна штета код овог кривичног дела, постојала је када је штета прелазила износ од 10.000 рсд, а правним схватањем истог одељења од 20. Марта 2002. износ је увећан на 600.000 рсд, <http://www.propisionline.com>, 05. Мај 2021.

³⁰⁴Запређена је новчана казна, друштвенокористан рад или казна затвора до 2 године.

³⁰⁵Ко прекрши одредбе о карантину, односно уласку и изласку животиња и биљака и проузрокује велико ширење болести животиња или биљака, казниће се казном затвора до 3 године, или новчаном казном

³⁰⁶Запређена је казна затвора до 3 године или новчана казна, услучају непажње предвиђена је затворска казна до 18 месеци или новчана казна, а у случају нехата предвиђена је казна затвора до 1 године или новчана казна.

пружања своје помоћи препише или примени неподобно средство или употреби неподобан начин лечења, односно несавесно поступа приликом лечења и тиме проузрокује угинуће животиња или другу знатну штету.³⁰⁷ Извршилац овог кривичног дела може бити само ветеринар или овлашћени ветеринарски радник, а последица јесте угинуће или друга знатна штета.³⁰⁸ Овим кривичним делом се штити право човека на савесно и одговорно лечење животиња, а радња извршења, сем заштитног објекта, слична је кривичном делу несавесног пружања лекарске помоћи, с тим да се овде као последица захтева угиниће или друга знатна штета, а код лекарске помоћи погоршање здравственог стања човека.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске предвиђа ово кривично дело (чл. 208) које је на исти начин регулисано, с тим да је запрећена само казна затвора, а Кривични законик Црне Горе (чл. 319) предвиђа исто дело, с тим што другу знатну штету опредељује у износу од преко 3.000 ЕУР, а посебно је предвиђена одговорност за надриветинарство (чл. 320). Кривични законик Републике Српске предвиђа ово кривично дело, које се разликује у односу на домаћу регулативу само у погледу висине казне, а предвиђа и одговорност за надриветинарство (чл. 382). Кривични закони Шпаније, Немачке, Кине, Анголе и Перуа не предвиђају ово кривично дело. Кривични закон Русије (чл. 249) предвиђа кривично дело које се у једном делу односи на несавестан рад ветеринара, али се више везује за ширење заразних болести.³⁰⁹

Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело, у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије, износи 0,04 %, а примећено одступање је да упоредноправна регулатива регулише и надриветинарство.

³⁰⁷ Запрећена је новчана казна или казна затвора до 2 године, а у случају нехатног поступања новчана казна или казна затвора до 6 месеци.

³⁰⁸ Не можемо рећи да се ради о јасној и прецизној норми, а знатна штета једино може да се веже за трошкове лечења.

³⁰⁹ Предвиђа одговорност ветеринара у случају нехатног проузроковања ширења епидемије и новчана казна, друштвенокористан рад или казна затвора до 2 године.

1.4.13. Производња штетних средстава за лечење животиња

Лице које продаје или ставља у промет средства за лечење или спречавање заразе код животиња, може бити извршилац кривичног дела (чл. 272КЗ) и то оних средстава које су опасне за њихов живот или здравље.³¹⁰ Код овог кривичног дела не захтева се наступање конкретне последице, али тежи облик предвиђа наступање последице у виду угинућа животиња или друге знатне штете.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске предвиђа ово дело (чл.207) на исти начин као и КЗ Републике Србије, с тим да не постоји алтернативна новчана казна, већ само казна затвора, затим Кривични законик Црне Горе (чл. 321) предвиђа исту норму, док Кривични законик Републике Српске (чл. 377) предвиђа ово кривично дело, које се разликује у односу на домаћу регулативу само у погледу висине казне. Кривични закони Шпаније, Немачке, Русије, Кине, Анголе и Перуа не предвиђају ово кривично дело.

Чини се да ово кривично дело познају само кривични закони региона и то вероватно из разлога јер је ово кривично дело постојало још у Кривичном законнику ФНРЈ (1951) који је важио на територији све четири данашње државе. Емпиријско истраживање које је спроведено је показало да у Републици Србији нису вођени кривични поступци за ово кривично дело у периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.

1.4.14. Загађивање хране и воде за исхрану односно напајање животиња

Радња извршења овог кривичног дела везује се за загађење штетним материјом воде или хране намењене за исхрану или напајање животиња, загађење воде у рибњаку, језеру, реци, каналу или порибљавање из заражених вода, а последица за довођење у опасност живота или здравља, проузроковање опасности за опстанак риба

³¹⁰Код основног облика запређена је новчана казна или казна затвора у трајању до 1 године, а код тежег облика новчана казна или казна затвора у трајању до 2 године. У случају нехатног поступања предвиђена је блажа казна и то новчана казна или казна затвора до 6 месеци.

или других водених животиња³¹¹, док тежи облик постоји када наступи угинуће животиња или друга знатна штета (чл. 273 КЗ).³¹²

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Кривични закони Хрватске, Шпаније, Немачке, Русије и Кине не предвиђају ово кривично дело. Кривични законик Црне Горе (чл. 322) и Кривични законик Републике Српске (чл. 378) предвиђају исто дело као КЗ, које се разликује само у погледу висине запрећене казне. Кривични закон Анголе (чл. 270) инкриминише радњу када неко поквари, или загади сточну храну или храну за животиње или увози, извози, транспортује, поседује, нуди на продају, продаје, испоручује или дистрибује такву храну³¹³, а Кривични закон Перуа (чл. 205 ст. 2) инкриминише одговорност када се чврст отпад користи у исхрани животиња намењених за људску исхрану.

Кривично дело загађивања хране и воде за исхрану је у упоредноправној регулативи чешће индиректно регулисано кроз одредбе о генетички модификованим организмима,³¹⁴ а емпиријско истаживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 0,15 %,

1.4.15. Пустошење шума

Кривично дело пустошење шума (чл. 274 КЗ) представља радњу лица које противно прописима или наредбама надлежних органа врши сечу или крчење шуме, оштећује стабла или на други начин пустоши шуме или обори једно или више стабала у парку, дрвореду или на месту где сеча није дозвољена. Тежи облик подразумева да је радња извршена у заштићеној шуми, националном парку или шуми са посебном

³¹¹Запрећена казна за оба облика је новчана казна или казна затвора до 2 године, док је нехат могућ само код првог облика, где је предвиђена блажа казна и то новчана казна или казна затвора у трајању до 6 месеци. За тежи облик запрећена је новчана казна или казна затвора у трајању до 3 године.

³¹²Правним схватањем кривичног одељења ВСС од 09. Новембра 1994. знатна штета код овог кривичног дела, постојала је када је штета прелазила износ од 15.000 рсд, а правним схватањем истог одељења од 20. Марта 2002 износ је увећан на 850.000 рсд, <http://www.propisionline.com>, 05. Мај 2021.

³¹³Запрећена је казна затвора до 3 године или новчана казна. У случају непажње запрећена казна је до 18 месеци затвора или новчана казна, а у случају нехата казна затвора до 1 године или новчана казна.

³¹⁴Одрдбама које регулишу генетички модификоване организме обухваћене су и радње које су у нашем законодавству обухваћене овим кривичним делом.

наменом.³¹⁵ У конкретном случају важно је рећи да сеча шума може бити дозвољена у одређеним случајевима, као и крчење шума, дакле мора се радити о радњи која је противна прописима који уређују ова питања.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске предвиђа ово дело (чл. 209) не тако опширно као КЗ, а Кривични законик Црне Горе (чл. 323) прописује исту норму као КЗ. Кривични законик Републике Српске (чл. 388) предвиђа ово кривично дело на исти начин уз другачије казне, а посебно регулише (чл. 389) изазивања пожара. Кривични закон Шпаније не предвиђа ово дело као самостално, али санкционише на општи начин радње које се могу подвести под пустошење шума. Кривични закон Немачке (чл. 329) инкриминише крчење шума у заштићеним подручјима, односно подручјима заштите природе и националних паркова.³¹⁶ Кривични закон Русије (чл. 260) прописује кривично дело илегалне сече дрвећа и грмља и предвиђа одговорност у случају нелегалне сече дрвећа, грмља и лијана, у великој мери, од стране групе лица, службеника или у великим размерама. Квалификовани облик постоји када се ради о посебно великом месту или организованој криминалној групи. Посебним чланом (чл. 261) предвиђено је кривично дело истребљења и оштећења шума, као последице неопрезног руковања ватром или неким другим извором³¹⁷. Кривични закон Кине (чл. 344) инкриминише незакониту сечу и оштећење дрвећа повредом прописа Закона о шумарству, а посебно нормира тежи облик и квалификован облик (чл. 345). Тежи и квалификован облик тако имају различите градације од веће количине дрвећа, када се учини безобзирна сеча у великим количинама, када постоји мотив користољубља, односно у ситуацији кад неко илегално купи такво дрво. Уколико се илегална и безобзирна сеча врши унутар заштићене зоне, наводи се да учиниоци морају бити строго кажњени. Кривични закон Анголе не предвиђа ово кривично дело. Кривични закон Перуа посебан члан (чл. 310) посвећује заштити шума и инкриминише уништавање шума, природних или засађених, као и илегалну трговину стаблима (чл. 310 а).³¹⁸

³¹⁵ За основни облик предвиђена је новчана казна или казна затвора до 1 године, а за тежи облик казна затвора од 3 месеца до 3 године.

³¹⁶ Запређена је новчана казна или казна затвора до 5 година.

³¹⁷ Запређена казна за оба облика је новчана казна, суспензија и друштвенкористан рад, а код тежег облика и казна затвора.

³¹⁸ Запређена казна за прво дело је казна затвора од 4 до 6 година, а за друго дело до 4 године затвора и новчана казна.

Из наведеног можемо закључити да се ради о кривичном делу заступљеном у већини кривичних закона, односно да је потреба за заштитом шума препозната на глобалном нивоу.

Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 5,27 %.

1.4.16. Шумска крађа

Кривично дело шумска крађа (чл. 275 КЗ) дефинисано је као обарање ради крађе у шуми, парку или дрвореду једног или више стабала и то више од 1м³, као основни облик и крађу извршену у намери да се дрво прода, или ако је количина већа од 5 м³, или уколико је дело извршено у заштићеној шуми, националном парку или шуми са посебном наменом, као тежи облик.³¹⁹ Постоје мишљења да код овог кривичног дела иако у свом називу садржи реч крађа, не долази до одузимања туђе покретне ствари, а да радња извршења не мора бити свршена, већ је довољно да стабло буде оборено у циљу вршења крађе. Наведено значи да се кривично дело шумске крађе у великој мери разликује од обичне крађе јер је инкриминисана припремна радња за крађу.³²⁰ Уколико не посматрамо инкриминацију као припремну радњу, тада би морали да шире тумачимо одузимање туђе покретне ствари на темељу чињеница да се ради о ствари која сечењем постаје покретна, односно сечењем губи своје функције. Иако се шумска крађа у великој мери разликује од обичне крађе, важно је напоменути да уколико лице у шуми присвоји већи број стабала на било који начин, биће одговоран за кривично дело крађе, а не шумске крађе.³²¹

Оно што је такође стварало недоумице у пракси тиче се односа према обореним стаблима које су предмет овог кривичног дела. Наиме постојала су мишљења да се стабла могу посматрати као предмети који требају бити одузети, али и као имовинска корист прибављена кривичним делом. Дилема је решена ставом који је заузео Врховни

³¹⁹ За основни облик предвиђена је новчана казна или казна затвора до 1 године, а за тежи облик новчана казна или казна затвора до 3 године, а законодавац је предвидео и кажњавање за покушај.

³²⁰ Стојановић З, (2018), 873.

³²¹ *Ibidem*, 873.

суд Србије, који је закључио да се ради о имовинској користи прибављеној кривичним делом.³²²

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Кривични законик Црне Горе (чл. 323) прописује исту норму као КЗ, док Кривични закони Босне и Херцеговине, Немачке, Кине, Анголе и Перуа не предвиђају ово кривично дело. Кривични закон Шпаније не предвиђа ово дело као самостално, али санкционише на општи начин радње које се могу подвести под шумску крађу.

Имајући у виду кривично дело пустошења шума, чини се да је упоредноправни тренд да се заштита шума регулише само кроз норму која је описана у предходном одељку. Емпиријско истраживање је показало јако велики борој поступака, а укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 77,97 %.

1.4.17. Незаконит лов

Незаконити лов представља лов дивљачи за време ловостаја или на подручју где је лов забрањен. Период када је лов дозвољен регулисан је посебним прописима, који регулишу и питање на којим подручјима је лов забрањен (нпр. природни резервати). Имајући у виду да лов подразумева бројне радње, за ово кривично дело није потребно да постоји уловљена животиња. Инкриминисан је и лов на туђем ловишту, односно убијање или рањавање дивљачи или хватање, као и лов на крупну дивљач. Код овог облика потребно је или да се лови на туђем земљишту, без потребе да постоји улов, односно код убијања и рањавања дивљачи потребно је да постоји конкретна последица, као и када се ради о крупнијој дивљачи и да је посебним прописима дивљач сврстана у крупну дивљач. Уколико је лов на одређену дивљач дозвољен само уз посебну дозволу, онај ко прекрши или лови средствима за масовно уништавање казниће се казном затвора у трајању до три године, а сва уловљена дивљач ће се одузети (чл. 276 КЗ).

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске у једном члану (чл. 204) регулише дело незаконитог лова и риболова. Први став се не разликује од КЗ с тим да је запрећена

³²² *Ibidem*, 874.

тежа казна, а кажњиво је и изошеће из земље трофеја дивљачи. Кривични законик Црне Горе (чл. 323) прописује исту норму, као и КЗ, а Кривични законик Републике Српске (чл. 392) регулише ово дело на исти начин као и КЗ, с тим да предвиђа другачије казне и забрањује изношеће у иностранство трофеја дивљачи. Кривични закон Шпаније(чл. 334) инкриминише незаконит или противно споредном законодавству лов или лов угрожене врсте, вршење активности којим се спречава или омета њихова репродукција, мењање станишта, трговање живим животињама или њиховим остатцима³²³. Посебни је инкриминисан лов и риболов животиња, које су посебним прописима забрањене, као и уколико се лов врши на јавном земљишту или приватном поседу, код којих су предвиђени посебни режими лова (чл. 335).³²⁴ Тежи облик постоји уколико се нанесе озбиљна штета ловном добру и у случају примене недозвољених средстава за лов, као и коришћење недозвољених средстава и експлозива (чл. 336). Кривични закони Немачке, Анголе и Перу не предвиђају ово кривично дело. Кривични закон Русије предвиђа кривично дело незаконитог лова, који се третира као незаконит у зависности од последице, а уколико су наступиле последице у виду велике штете, уколико је коришћено пловило, експлозив, хемикалије, методе истребљења, уколико је то учињено у односу на птице и дивљач, уколико је то учињено у мрестилиштима и резерватима, извршилац ће се казнити новчаном казном, друштвенкористним радом или казном затвора (чл. 258). Уколико су ова дела учињена од стране особе која је коришћењем свог положаја, у групи или организованој групи, учинила ова дела предвиђена је и обавезна суспензија. Кривични закон Кине инкриминише илегалан лов, убијање ретких врста и угрожених дивљих животиња, а радњу извршења одређује као илегалну куповину, превозење и продају ретких животиња и производа од ретких животиња, а тежи облик описује само термином озбиљнији случајеви (чл. 341).³²⁵

³²³ Запређена је казна затвора од 4 месеца до 2 године, или новчана казна и забрана обављања делатности, као и забрана остваривања права на лов или риболов на период од 2 до 4 године.

³²⁴ Запређена је новчана казна и забрана издавања дозволе за лов и риболов у трајању од 2 до 5 година, односно од 1 до 3 године.

³²⁵ За основни облик запређена је казна затвора која максимално може износити 5 година и новчана казна, а за тежи облик запређена је од најмање 5 година затвора, а максимум 10 година и новчана казна. Када се ради о посебно озбиљним случајевима, казна која се изриче може бити и више од 10 година затвора, новчана казна и одузимање имовине. Кажњиво је и коришћење нехуманих средстава у лову, у зонама у којима лов није дозвољен или у време ловостаја, односно на начин на који се оштећује станиште животиња и предвиђа се казна затвора у трајању до 5 година и новчана казна.

Кривично дело које је веома заступљено у упоредноправној регулативи, као што је случај у Кини, предвиђа изузетно високе казне затвора, које се могу поредити и са неким тешким кривичним делима против здравља људи или имовине.

Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 3,78 %.

1.4.18. Незаконит риболов

Незаконити риболов (чл. 277 КЗ) представља лов рибе и других животиња за време ловостаја или у водама где је лов забрањен, као основни облик и тежи облик који предвиђа употребу експлозива, електричне струје, отрова, средстава за омамљивање, као и радње штетне за размножавање животиња или које доводе до масовног уништавања.³²⁶ Код овог кривичног дела није потребно да постоји улов, односно конкретна последица. Истом казном казниће се и онај ко лови рибу веће биолошке вредности, у већој количини или ко уништи већу количину рибе или других водених животиња, а улов ће се одузети. Код лова рибе веће биолошке вредности није потребно да наступи конкретна последица, али се мора радити о риби која је посебним прописима сврстана у групу риба веће биолошке вредности. У односу на лов веће количине или уништење потребно је да наступи конкретна последица, премда се не дефинише шта се то подразумева под већом количином.

Уколико се осврнемо на упоредноправну регулативу овог кривичног дела можемо видети да Казнени закон Хрватске заједно регулише питање незаконитог лова и риболова, како је већ истакнуто, а чл. 204. ст.2. предвиђа само масовно уништење или коришћење недопуштених средстава, док Кривични законик Црне Горе (чл. 326) прописује исту норму, као и КЗ. Кривични законик Републике Српске (чл. 393) регулише ово дело на исти начин као КЗ, с тим да су забрањене казне другачије. Кривични закони Немачке и Анголе не предвиђају ово кривично дело. Кривични закон Русије предвиђа (чл. 256) кривично дело незаконитог лова водених животиња и убирање воденог биља и предвиђа одговорност за илегални улов рибе, морске немани и убирање морских биљака, уколико су наступиле последице у виду велике штете,

³²⁶Забрањена казна код основног облика је новчана казна или казна затвора до 6 месеци, а код тежег облика казна затвора до 3 године.

уколико је коришћено пловило, експлозив, хемикалије, методи истребљења, уколико је то чињено у мрестилиштима и резерватима.³²⁷ Иста казна предвиђена је и за одређене морске сисаре, а уколико су ова дела учињена од стране лица које је злоупотребом свог положаја, у групи или организованој групи учинила ова дела предвиђена је и обавезна суспензија, а посебно су заштићени рибљи резервати (чл. 257). Кривични закон Кине предвиђа (чл. 340) одговорност оног ко кршењем прописа о заштити воденог света и ловом воденог света у забрањеним подручјима или у периодима када риболов није дозвољен, или уколико се користе недозвољна средства.³²⁸ Кривични закон Перуа предвиђа незаконит риболов у зонама које су забрањене, за време када је риболов забрањен, употребом нехуманих средстава (чл. 308б).

Кривично дело незаконитог лова представља кривично дело које је оправдано регулисано у већини кривичних закона и то из разлога што су штете учињене морском живљу немерљиве, а доказ томе су изумирање разних врста риба и воденог света флоре и фауне. Емпиријско истраживање је показало да укупан број кривичних поступака за ово кривично дело у односу на сва кривична дела против животне средине на територији Републике Србије износи 4,08 %.

1.5. Специфичности радње извршења кривичних дела против животне средине

Појединачна анализа кривичних дела домаћег и упоредног законодавства имала је за циљ да укаже на различитости ових кривичних дела, са идејом да се одговори на питање да ли постоје специфичности радње извршења код кривичних дела против животне средине и уколико постоје у чему се огледају.

Радња извршења представља људску радњу, односно радњу која под одређеним условима постаје кривично дело.³²⁹ Опште усвојена теорија јесте каузална теорија, која под радњом подразумева вољно телесни покрет или вољно пропуштање телесног покрета³³⁰. Радња извршења се може испољити као чињење и пропуштање, остварити умишљајно и нехатно и бити довршена и недовршена. Наведено је значајно због саме

³²⁷ Запрећена је новчана казна, друштвенкористан рад или казна затвора у трајању од 4 до 6 месеци.

³²⁸ Запрећена је казна затвора од највише 3 године или новчана казна.

³²⁹ Стојановић 3, (2010), 88.

³³⁰ Стојановић 3 (2010), 89. Постоје и друге теорије, које су представљене у цитираном раду, као што су финална, објективна, социјална и персонална, које на различите начине дефинишу појам радње.

примене правне норме, односно због градације у примени права у погледу одмеравања казне. Радња извршења је самостална у односу на остале елементе бића кривичног дела, а с обзиром на врсту може бити алтернативно и кумулативно постављена, у зависности од тога да ли је за радњу извршења потребно да је било која од радњи предузета, односно да ли је потребно да буду предузете све набројане радње.

Радња извршења код кривичних дела против животне средине је бланкетног карактера, јер у највећем броју случајева упућује на повреде закона који регулишу материју из области животне средине. Поред наведеног радња извршења се састоји од чињења, али врло често и од пропуштања предузимања радњи и то по правилу умишљајног поступања, а у највећем броју случајева одговорност постоји и код нехатног поступања. Поред радње извршења коју може предузети било које лице, код одређених кривичних дела радња извршења се везује и за поступање службених или одговорних лица.³³¹ Поред кривичних дела код којих је у самој радњи извршења садржана реченична конструкција „ко противно прописима“³³² постоји и кривично дело чија се радња извршења састоји у оштећењу, уништењу и повреди животне средине.³³³ Код одређених кривичних дела³³⁴ радња извршења се начелно не позива на прописе из области заштите животне средине, али чињенично стање може бити утврђено, а норма примењена само узимајући у обзир прописе из области заштите животне средине. Наведено значи да се за правилну примену и правилно подвођење чињеничног стања под радњу извршења ових кривичних дела морају консултовати прописи³³⁵ или одлуке из области заштите животне средине (нпр. да ли је проглашена епидемија неке болести код животиња).³³⁶ Наведено значи да радња извршења може бити било која радња која доведе до конкретне или апстрактне опасности, имајући у виду да није могуће набројати све радње које би могле довести до последица, посебно из разлога што се веома често радња извршења врши континуирано.³³⁷ У смислу

³³¹У нашем законодавству кривична дела из чл. 261 и 262 КЗ.

³³²У нашем законодавству кривична дела из чл. 260, 264, 266, 267, 268, 269, 270. и 274. КЗ.

³³³У нашем законодавству кривично дело из чл. 263 КЗ.

³³⁴У нашем законодавству кривична дела из чл. 271, 272, 273, 275, 276. и 277 КЗ.

³³⁵Као пример се може навести кривично дело из чл. 265 КЗ –Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра које не девинише појам природног добра, већ је овај појам дефинисан Законом о заштити природе, *Сл. гласник РС* бр.36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр., 14/2016, 95/2018 –др. закон и 71/2021.

³³⁶По овом питању постоје опречна мишљења, па тако Стојановић сматра да је испуњеност осталих елемената кривичног дела довољна, односно да консултовање прописа није тесно везано, док Дракић сматра да постоји зависност постојања кривичног дела у односу на кршење прописа из области животне средине.

³³⁷Дракић Д, (2009), 219-229.

наведеног радњи извршења се неправедно не придаје велики значај, имајући у виду да то може бити било које понашање човека, које доводи до одређене штетне последице.³³⁸

Све наведено се може рећи и за кривична дела против животне средине садржана у упоредноправном законодавству која најчешће садрже норму бланкетног карактера, а радњу извршења може предузети било које лице, службено, односно одговорно лице. Сама радња извршења је формулисана описно, уз позивање на прописе из области животне средине.

Постоје мишљења да је радња извршења кривичних дела против животне средине специфична из разлога јер учиниоци врло често врше одређену радњу без свести да је она забрањена³³⁹ посматрајући то на начин да „једна радња“ не може имати тешку последицу.³⁴⁰ Такође радња извршења се врло често базира на побуди да је неко понашање лакше, погодније, економски исплативије или једноставније. Неретко радња извршења се у просторном смислу може везивати за нпр. двориште које је у приватној својини имаоца права, који радњама на свом поседу чини загађење, а који може створити нежељене последице много већих размера. Затим радња извршења се може везивати и за хобије, које често називају „кривичним делима из рекреације“.³⁴¹ Оно на шта је подједнако важно указати јесте и чињеница да се остваривање права на живот човека у здравој животној средини некада супротставља правима прве и друге генерације, као што су право на приватност, имовину и друга права појединца.³⁴² Разлог преваге у јачини права заснован је на важности објекта заштите који намеће одговорност и обавезу да се нешто не чини, а не оставља могућност избора да се нека радња, која можда задире и у приватну сферу, врши или не врши.

Различитости у погледу радње извршења код кривичних дела против животне средине у односу на остала кривична дела можемо сврстати у неколико категорија:

-Прва различитост своје утемељење налази у проблему недозвољености, односно у чињеници да је препознавање и прихватање противправног понашања према животној средини, као недозвољеног, много теже него код кривичних дела којим се

³³⁸Lynch M, et al, *Green Criminology: Crime, justice , and the environment*, Oakland, 2017, 37.

³³⁹Не мисли се на институт правне и стварне заблуде.

³⁴⁰Situ Y, Emmons D, (2000),113-114.

³⁴¹*Ibidem*, 114.

³⁴²Case *Camara v. Municipal Court of the City and County of San Francisco*, Supreme Court of United States, 387 U.S. 523 (1967).

штити личност и имовинска права.³⁴³ Игнорисање и негирање очигледно противправног поступања, водило је и ка негирању последица, које су довеле до демистификовања важности одговорности окривљеног и деградацију оштећеног лица. Наведеном је допринела и чињеница да већина радњи могу бити и дозвољене и недозвољене.

-Друга различитост огледа се у поимању саме радње извршења кривичног дела, која се традиционално дефинише као људска радња чињења и нечињења. Уколико ову дефиницију шире тумачимо она је применљива код кривичних дела против животне средине, када полазимо од претпоставке да иза свега стоји човек, као извршилац. Али уколико уже тумачимо ову дефиницију морамо приметити да извршиоци кривичних дела против животне средине могу бити физичка лица и правна лица.

-Трећа различитост везује се за питање дозвољености радње, која прелажењем законског лимита постаје противправна, односно поприма облик којим постаје кажњиво понашање. Наведено ствара велики проблем имајући у виду да овакве норме доводе до правне несигурности, а посебно су изазовне код доказивања умишљајног поступања. Код класичних кривичних дела не сусрећемо се са оваквим недоумицама, имајући у виду да већина законских одредби предвиђа да је било која радња забрањена, те је ситуација врло јасна, али када је нешто до одређене границе дозвољено, а након тога недозвољено, ствара се простор за бројне недоумице, али и злоупотребе. На пример емисија гасова у атмосферу није незаконита, али уколико емисија премаши дозвољену норму, тада постаје противправна.

-Четврта различитост везује се за временско одређење радње извршења. Код класичних кривичних дела релативно је једноставно одредити време извршења конкретног кривичног дела, или уколико се ради о кривичном делу са продуженим трајањем. Код кривичних дела против животне средине питање временске одређености радње извршења неретко представља проблем. Кривични законик регулише питање времена извршења кривичног дела одређујући да је то време у ком је окривљени радио или био дужан да ради (чл. 16 КЗ). Када говоримо о кривичним делима бланкетног карактера, који неретко упућују на примену других прописа, а који описују радњу на нетрадиционалан начин, поставља се питање да ли примена чл. 16. КЗ може да се примени на ова кривична дела. Наиме, мисли се на то да се говори о радњама које су

³⁴³Bricknell S, (2010), 2.

дозвољене до одређеног лимита, а када се лимит премаши радња постаје недозвољена. У том смилу се поставља питање који је то тренутак који једну радњу из дозвољене претвара у недозвољену, имајући у виду да се време извршења кривичног дела не може везивати за последицу.

-Пета различитост везује се за просторно одређење радње извршења кривичних дела против животне средине које као и у случају временског одређења неретко може стварати проблем. Наиме, питање места извршења кривичног дела регулисано је на начин да је то место у ком је извршилац радио или био дужан да ради или где је у целини или делимично настала последица (чл. 17 КЗ). Ова норма се може сматрати применљивом код једне групе кривичних дела против животне средине код којих је релативно једноставно утврдити место где је радња предузета, али уколико за дело сазнамо након наступања последице која може захватити већи простор, поставља се питање да ли одговор на питање места извршења кривичног дела може бити нпр. цео ток реке Ибар, што свакако не би био одговор подобан за примену кривичноправне норме. Наведеном се може додати и појава прекограничног еколошког криминалитета код ког је веома тешко класичним методама утврдити место извршења кривичног дела.

Препознате различитости радње извршења кривичних дела против животне средине и осталих кривичних дела имају утемељење и у ставовима појединих иностраних аутора, па тако Uhlman наводи да се радња извршења мора везивати и за стално присутне отежавајуће факторе који су најчешће веровање извршиоца у дозвољеност радње која иначе није дозвољена, деловање у сивој зони и несразмерна штета која се причињава.³⁴⁴

Све наведено се може поткрепити и реалним случајевима, од којих су неки постали планетарно познати. Један од првих јесте случај који је задесио град Манамата у Јапану, у ком је недозвољеним испуштањем живе у море, који је представљао отпад процеса производње, нанета огромна штета воденом систему, рибама, али која се пренела и на животиње и људе.³⁴⁵ Општепознате су и еколошка катастрофа у Чернобилу, азбестно загађење у Монтани, цурење нафте у Мексичком заливу, али и бројни други случајеви које су последице ратних дејстава. Највећи број еколошких катастрофа проузрокован је радњама чињења или пропуштања великих компанија у

³⁴⁴ Uhlmann D, Prosecutorial Discretion and Environmental Crime, *Envtl. L. Rep.* 45/2015, 10801-10808.

³⁴⁵ Вид. Hachiya N, The history and the present of Minamata disease, *Japan Medical Association Journal* 3/2006, 112-118.

процесима производње, а неретко се радња извршења састојала од незаконитог складиштења опасних материја³⁴⁶ и незаконитог одлагања отпада.³⁴⁷ У смислу поменутог, да радње извршења могу бити најразличитије, у пракси се сусрећемо са тровањем животиња³⁴⁸, трговањем заштићеним врстама³⁴⁹, убијањем заштићених врста³⁵⁰, илегалним организовањем лова³⁵¹, испуштањем канализације у воду³⁵², загађењем ваздуха које је настало емитовањем угљен монооксида из старе кућне пећи која није одржавана³⁵³ и многим другим, а што све потврђује тврдњу да се ради о најразличитијим радњама.

Питање *mens rea* је за разлику од домаће регулативе питање које је било предмет тумачења судске праксе у Сједињеним Америчким Државама. Извори права у англосаксонском правном систему омогућавају коришћење судских одлука, као извора права и доприносе указивању на различитости и могућношћу за разјашњењем правних питања. У предмету *Babbitt v. Sweet Home Chapter, Communities for Great Ore*³⁵⁴ прецизно су дефинисани и објашњени појмови еколошке штете, односно шта се може подвести под конкретан појам штете, одговорности, као и на који начин се појмови радње извршења могу језички тумачити. Друго питање које такође објашњава судска пракса, а у вези је и са питањем радње извршења јесте питање објашњено у предмету *United States v. International Minerals and Chemical Cor*³⁵⁵ а тиче се тумачења израза кршење норми о заштити животне средине. Наиме у овом предмету је јасно објашњено да свако лице које обавља послове на које се могу применити правила и норме о животној средини, мора бити свесно, односно упознато са чињеницама, те се не може позивати на непознавање закона.

Радња извршења кривичног дела је у контексту постављеног питања значајна из разлога што чињенични аспект може бити један од разлога оправданости процесног

³⁴⁶ Case Southern Union Company v. United States, Supreme Court of United States, 132S.Ct. 2344 (2012).

³⁴⁷ Case United States of America v. D. Hoflin, United States Court of Appeals, 880F.2d 1033 (1989).

³⁴⁸ Case P.Berger and E. Berger v. Hanlon and others, United States Court of Appeals, 129.F3d 505 (1977).

³⁴⁹ Case Geer v. Connecticut, Supreme Court of United States, 161 U.S. 519 (1896).

³⁵⁰ Case Department of fish and Game v. Anderson-Cottonwood irrigation district, Court of Appelas of California, 8Cal.App.4th 1554 (1992).

³⁵¹ Case United States of America v. Melville O'Neal Atkinson, United States court of Appeals, 966 F. 2d 1270 (1992).

³⁵² Case Middlesex country sewerage authority et al. v. National sea Clammers association, Supreme Court of Unitet States, 453 U.S. 1 (1981) .

³⁵³ Case American states insurance co v. Harvey Koloms, Supreme Cort of Illinois, 87 N.E.2d 72 (1997) .

³⁵⁴ Case Babbitt v. Sweet Home Chapter, Communities for Great Ore, Supreme Court of Unitet States 515 U.S. 687 (1995).

³⁵⁵ Case United States v. International Minerals and ChemicalCorp, Supreme Court of Unitet States, 402 U.S. 558 (1971).

варијабилитета. Наиме за процесни аспект кривичног права, веома је важан материјалноправни аспект и то самог кривичног дела кроз аспект значаја, тежине и врсте самог дела.³⁵⁶ У том смислу полази се од премисе да се ради о кривичним делима која би требала бити сврстана у ранг кривичних дела већег друштвеног значаја, а који би требао бити праћен и одговарајућом, односно строжијом казном, не само у погледу постојања нормe, већ и примене.

Радња извршења код кривичних дела против животне средине представља веома важан елемент од кога зависи и сам кривични поступак, јер тешкоће у разјашњењу чињеничног стања које полазе од радње извршења, неминовно повлаче и питање тешкоћа у откривању, доказивању и утврђивању одговорности.

Специфичност радње извршења тако може представљати и проблем за субјекте откривања и доказивања, имајући у виду да органи поступања приликом постављања самог чињеничног стања морају бити упознати са прописима из области животне средине, а што указује на потребу за специјализацијом органа поступања.

Поједини аутори заступају тезу да поступак неприлагођен природи кривичног дела, не остварује циљ, док постоје и аутори који сматрају да одступање не пружа заштиту као унифициран кривични поступак.³⁵⁷ С обзиром на наведено, јасно је да радња извршења поседује одређене специфичности, али за оправданост одступања није довољно да радња извршења буде једини елемент кога карактеришу различитости.

1.6. Специфичности последице извршених кривичних дела против животне средине

Последица извршеног кривичног дела се може дефинисати као произведена промена или стање у спољном свету.³⁵⁸ Уколико посматрамо појединачно кривично дело последица се може дефинисати као тачно одређена промена, која је законом предвиђена као последица конкретног кривичног дела. Код кривичних дела против животне средине конкретна последица извршеног кривичног дела може наступити и

³⁵⁶ Бркић С, *Рационализација кривичног поступка и упрошћене процесне форме*, Нови Сад, 2004, 172.

³⁵⁷ *Ibidem*, 177.

³⁵⁸ Живановић Т, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Општи део, прва књига, Београд, 1935, 139.

тада је тачно одређено која врста последице наступа. Са друге стране одређена кривична дела предвиђају и апстрактну последицу, односно не захтевају наступање конкретне последице, већ само опасност да до исте може доћи. У том смислу може се говорити о последици у ужем смислу, која је ирелевантна за постојање дела и последици у ширем смислу, односно последици која погађа заштитни објект.³⁵⁹ Последице извршеног кривичног дела се могу разликовати и у различитом степену друштвене опасности, а последица извршеног кривичног дела може наступити у односу на конкретан објект заштите, али може произвести различите промене које се надовезују на последицу у ужем смислу.³⁶⁰ Када говоримо о промени у спољном свету важно је напоменути да код кривичних дела против животне средине последица може реално наступити, али и не мора, односно иста не мора бити видљива, те је у том случају тешко и спознати последицу, као и њен узрок.

Последице кривичних дела против животне средине могу бити видљиве и невидљиве, сагледиве или несагледиве у потпуности и краткорочне и дугорочне. Видљиве, сагледиве и краткорочне последице кривичних дела против животне средине уливају наду да ће у кривичном поступку, моћи да се прибаве докази који ће бити довољни за доношење одлуке. Насупрот томе невидљиве, несагледиве и дугорочне последице могу да изазову накнадне промене, код којих је узрочна веза веома тешко доказива, а испољавају се кроз малигна обољења, урођене деформитете, тешка системска оштећења, деградацију и бројна друга обољења.

Код кривичних дела против животне средине последица може бити загађење, уништење или оштећење воде, ваздуха, земљишта, биљног и животињског света, односно последица која је увек уперена ка праву човека на живот у здравој животној средини. Еколошка вредност на којој се испољила последица, ипак не представља објект заштите, јер се сваким кривичним делом првенствено штити човек. Оно што представља проблем код саме последице, јесте да је она често описана непрецизно, односно терминима (нпр. у већој мери, на ширем простору итд.) који нису прецизирани и који могу створити проблем у пракси. Наведено је значајно и из разлога јер степен загађења ствара разлику у погледу дозвољености, али и између врсте одговорности, односно чини разлику између прекршаја и кривичног дела. На основу наведеног потребно је све описне појмове вредновати према еколошким мерилима, а не према

³⁵⁹Стојановић З, (2010), 96.

³⁶⁰Пешић В, *Основи практичне истраживачке криминолошке методологије*, Београд, 1969, 21.

другим критеријумима. Код кривичних дела која не предвиђају обавезу наступања конкретне штете, апстрактна штета је инкриминисана због друштвене опасности, односно из разлога када би конкретна штета заиста наступила, последице штете би биле немерљиве.

Оно што чини разлику између последице код кривичних дела против животне средине и других кривичних дела јесте то што, последице могу бити трајне, ненадокнадиве и могу нанети штету некад и читавој популацији. Најбољи пример наведеном јесу нуклеарне катастрофе и случај Чернобила, које су за последицу имале огромне губитке људских живота, помор рибе, угинуће животињског и биљног света, уништење земљишта, али и трајно нарушавање здравља људи. Помор биљног и животињског света и мртве рибе које плутају Дунавом³⁶¹, разне болести којима се не зна узрок³⁶², само су неке од последица кривичних дела против животне средине. Уколико штету изразимо нумеролошки, односно економски, увидећемо да се ради о милионским износима. Токсично блато које је пуцањем бране доспело и ширило се реком Доце у Бразилу, нанело је огромну штету људима, флори и фауни, а према процени стручњака животна средина је претрпела толику штету, да се на годишњем нивоу требало издвојити 521 милиона америчких долара за санацију.³⁶³

Са друге стране Higgins објашњава ова кривична дела које назива екоцидом као злочин последице, а не намере, те у том смислу сматра да постоји суштинска разлика у поимању последице код ових кривичних дела.³⁶⁴

Уколико посматрамо појам штете, циљ санације штете јесте да се поправи учињено, односно да се по могућству врати у стање у ком се налазило пре одређене радње извршења кривичног дела. Код кривичних дела против животне средине некада је немогуће поправити оштећено, или је за исто потребно дуже време. На темељу

³⁶¹Последица изливања цијанида у Румунији, познатија као случај Баиа Маре, довело је изумирања биљног и животињског света на десетинама километара од места загађења. Вид. https://www.researchgate.net/profile/RaduRautiu/publication/240634761_Evaluation_of_Soil_Pollution_with_Copper_Lead_Zinc_and_Cadmium_in_the_Mining_Area_Baia_Mare/links/0deec52fdf90259d83000000/Evaluation-of-Soil-Pollution-with-Copper-Lead-Zinc-and-Cadmium-in-the-Mining-Area-Baia-Mare.pdf, 22. Мај 2021.

³⁶²Случај домородачке заједнице у Перуу код којих се јављају учестале болести, а сумња се да је узрок свему испуштање нафте у амазонске сливове.

³⁶³Вид. Garcia L C, et al, Brasil's worst mining disaster: Corporations must be compelled to pay the actual environmental cost in *Ecological application*, (ed.Schimmel D), vol. 27, 5-9, <https://esajournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/eap.1461>, 05. Децембар 2022.

³⁶⁴Higgins P, *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and political parties destroying the planet and proposing the laws needed to eradicate ecocide*, London, 2010, 68.

наведеног можемо издвојити одређене специфичности последица код кривичних дела против животне средине:

-Прва специфичност везује се за питање дефинисања последице у спољном свету. Неретко се догађа да се сазна да је река загађена, или да је крчена шума, али да не можемо тачно утврдити ни када је догађај настао, који је узрок, нити колика је штета. У примеру загађења реке, сама констатација да је загађена вода, не значи да није загађено и тло, биљни и животињски свет. Наведено значи да се неретко сагледавање последице у спољном свету не може ни изразити, јер не можемо утврдити који су све заштитни објекти погођени једним загађењем. Надаље се долази до проблема утврђивања узрочне везе, као и кривичне одговорности, али и ситуације да је извршена противправна радња, а да уопште не можемо сагледати последице извршеног кривичног дела. Све наведено говори у прилог томе да дефинисање последице мора обухватати садашњу и евентуално будућу последицу. Постоје и аутори који су мишљења да се разлика у последици огледа у чињеници да је немогуће сагледати последицу у спољном свету, односно да је „немогуће саставити делове сломљене слагалице“.³⁶⁵

-Друга специфичност тиче се временске и просторне одреднице, односно чињенице да последица не мора наступити на месту извршеног кривичног дела, односно да није одмах видљива, што не значи да није наступила. Наведено значи да и након извршеног кривичног дела, просторно и временски, последица не мора наступити истовремено и на месту критичног догађаја. Наравно да кривична дела против животне средине нису једина кривична дела код којих последица просторно и временски не мора да се поклапа са временом и местом извршења кривичног дела, али оно што чини разлику јесте чињеница да видљива последица може наступити након неколико година, а да се просторно може проширити чак и ван територија државе на којој је извршено кривично дело, што отвара и питање територијалног важења законодавства и надлежности поступања органа гоњења.

-Трећа специфичност тиче се саме штете, те када се говори о штети причињеној човеку, нпр. у виду нарушавања здравља, тада се штета може изразити кроз материјалну штету (стварни трошкови, као што су нпр. трошкови лечења) и нематеријалну штету (у смислу претрпљеног душевног бола и страха). Као пример се

³⁶⁵Lazarus R, (2011), 861-880.

може узети случај *Енерлидиз против Турске*³⁶⁶ у ком је на депонији смећа дошло до експлозије метана, а која је довела до смртног исхода и нарушавања здравља у ком је штета прецизно изражена, али само као штета причињена оштећеним као физичким лицима. Насупрот овом примеру, поставља се питање да ли се класичним методама може изразити штета која је причињена животној средини. Сматрамо да могућност тачног изражавања последице у већини случајева није могућа, већ да само може бити описног карактера.

-Четврта специфичност се надовезује на претходну, а у вези је и са радњом извршења која може бити и дозвољена и недозвољена, а то је да се штета посматра као нешто што је дозвољено и што је добило сагласност друштва³⁶⁷, па се поставља питање како је иста радња до одређене мере прихватљива, а од одређене мере није. Иако се истом може упутити критика да савремени начин живота не може функционисати без загађења, ипак се чини да прецизност никада није сувишна одлика једне правне норме. Уколико је загађење до једне мере дозвољено, како израчунати обим последице која је настала управо од дела загађења који је прекорачио лимите. Наведено заједно са тешкоћама сагледавања последица, изражавањем обима последице и проценом висине штете представља одступање од класичног поимања штете.

-Као пета специфичност последице може се истаћи да се код ових кривичних дела ради о потенцијалним последицама, али и реалним последицама чији смо сведоци, а које су изазивале и могу изазвати природне катастрофе. Последице великих природних катастрофа, које су поменуте, осећају се и до данашњих дана, а оставиле су трага на многим генерацијама. Уколико сагледамо питање последице из угла сразмере и могућности санације, у неким случајевима могућност потпуне санације није изводљива, па самим тим није ни оствариво начело репарације.

Уколико сагледамо све специфичности последице извршеног кривичног дела против животне средине закључујемо да класично поимање последице кривичног дела није одговарајуће, односно да се истим не може сагледати ни обухватити последица у свом пуном обиму, већ да се могу сагледати делићи целокупне слике.

³⁶⁶Case Enerildiz v. Turkey, European Court for Human Rights, App. No. 48939/99.

³⁶⁷Korsell L. E, Big stick, little stick: Strategies for controlling and combating environmental crime, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2(2)/2001, 127–148.

Оно што посебно забрињава, а примећено је кроз истраживање спроведено у овој дисертацији је чињеница да се у судским поступцима домаћи судови нису бавили питањем последице извршеног кривичног дела против животне средине, нити су изрицали било какве мере заштите животне средине.

2. Појам и карактеристике организованог криминала у вези кривичних дела против животне средине

Организовани криминал у области животне средине представља проблем савременог друштва, који разликује однос према овој очигледној појави. Пре одређења појма и карактеристика организованог криминалитета у области животне средине, неопходно је дефинисати појам организованог криминала. Суштински не постоји општеприхваћена дефиниција организованог криминала, већ постоје појмовне одреднице које теоријски дефинишу овај појам и нормативне дефиниције садржане у законима. Појмовне одреднице код теоријског поимања овог појма³⁶⁸ могу бити: постојање одређене криминалне групе³⁶⁹ чији су чланови повезани, у хијерархијском односу са јасном поделом улога, а које одликује континуитет у деловању, неретко праћен употребом насиља, чији је циљ стицање добити или моћи³⁷⁰ и која је често повезана својим деловањем са државним врхом. Нормативна дефиниција садржана у Законнику о кривичном поступку (у даљем тексту ЗКП)³⁷¹ дефинише појам организованог криминала, као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, а организовану криминалну групу дефинише као групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела, за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, а ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи (чл. 2 ЗКП). Организована криминална група

³⁶⁸ Постоје и мишљења да је организовани криминал једноставно криминал који је организован, који се везује за активности мафије (коришћен осамдесетих година у америци) Вид. Vynum T, *Controversies in the study of organized crime in Organized Crime In America: Concepts And Controversies* (ed. Vynum T), New York, 1987, 3-11.

³⁶⁹ Поред термина група, коју познаје домаћи законик, употребљавају се и термини организација, удружење, скуп итд.

³⁷⁰ Лукић Т, *Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију*, Нови Сад, 2008, 36-37.

³⁷¹ *Сл. гласник РС* бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 –одлука УС и 62/2021 –одлука УС.

је на исти начин дефинисана и КЗ-ом (чл. 112 КЗ), који не дефинише израз организовани криминал. Нормативне дефиниције могу садржати још и елемент хијерархијске организације, односно јасне поделе улога, који наш закон специфицирано не предвиђа, али подразумева, као и примена различитих насилничких метода.

Већина савремених кривичних закона познаје термин организоване криминалне групе, који се могу називати различитим именима, али који подразумевају исте криминалне активности, с тим да мања одступања могу постојати код броја чланова и обавезних елемената који су побројани.

Појам организованог криминала препознат је као проблем и на међународном нивоу, те је Конвенцијом Уједињених нација против транснационалног организованог криминала³⁷² дефинисан појам организоване криминалне групе као организоване групе од три или више лица, која постоји у извесном временском периоду, делује споразумно у циљу вршења једног или више тешких злочина (дела за која је забрањена казна од најмање четири године затвора или тежа казна) или кривичних дела утврђених у складу са овом конвенцијом, ради посредног или непосредног задобијања финансијске или друге материјалне користи (чл. 2).

2.1. Теоријски аспекти настанка организованог криминала у животној средини

Објашњењу везе између организованог криминала и кривичних дела против животне средине, односно дела које организоване криминалне групе врше против животне средине, може се приступити кроз неколико теоријских аспеката:

Теорија расула, по Мертону, настала је четрдесетих година двадесетог века за време хемијске револуције која је значајно повећала ниво загађења, а која је самим тим значајно увећала трошкове легитимног функционисања индустрија. Жељу за брзом и великом зарадом, кроз различите начине загађења животне средине, називали су још и начином остварења „Америчког сна“ а могућност да се профит не умањује, развио је појаву незаконитог загађења. У том смилу теорија расула организовани криминалитет

³⁷² Закон о потврђивању Конвенције Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 6/2001.

у области животне средине третира као планско кршење прописа о заштити животне средине, односно избегавање поступања по стандардима, ради остварења профита.³⁷³

Теорија различитости удруживања, по Судерланду, полази од претпоставке да људи уче како да избегавају закон, односно учине кривично дело кроз интеракцију и контакте са другим људима унутар свог окружења. На тај начин уче не само технике како да избегну закон, већ и мотиве и побуде.³⁷⁴

Теорија културалног процеса, по Ребовичу, представља активности организоване криминалне групе која проналази ниже рангиране запослене у индустријама или производњама, којима дају маргиналне задатке, са циљем да кроз процес активно учествују у задацима и избегавају закон. На овај начин нешто недозвољно постаје рутина запослених.³⁷⁵

Теорија социјалне контроле, по Хиршију, полази од претпоставке да интерна (породица, школа, друштво) и екстерна (страх од кажњавања) ограничења понашања одређују да ли ће човек кренути у смеру криминалних активности или не. Екстерна ограничења наводи као кључна из разлога што је загађење у одређеној мери дозвољено (мисли се на дозвољен ниво загађења, који је неминован), чему додаје и неефикасност инспекцијских органа, распрострањеност корупције и тешко утврђивање одговорности. Све наведено омогућава да систем недозвољеног загађења функционише, јер како наводи организација је увек неколико корака испред државног апарата.³⁷⁶

Када говоримо о настанку организованог еколошког криминалитета код кривичних дела против животне средине, можемо истаћи да се организовани криминалитет код ових кривичних дела јавља у време индустријског напретка. Наиме дозвољавање загађења, кроз дозволе и лиценце које су давале приватним превозницима смећа и власницима депонија сматрају се почетком. Велики профит ових делатности привукао је бројне непоштоваоце закона, те је педесетих година двадесетог века „бизнис са смећем“ био у рукама различитих криминалних група.³⁷⁷ Потом су се компаније суочиле са све већим наметима легалног третмана опасног отпада, а решење

³⁷³ Abadinsky H, *Organized crime*, Chicago, 1990, 46.

³⁷⁴ Situ Y, Emmons D, (2000), 78-79.

³⁷⁵ Rebovich D, *Dangerous ground: The world of hazardous waste crim*, New York, 1992, 54.

³⁷⁶ Hirschi T, *Causes of delinquency*, Berkely, 1969, 36.

³⁷⁷ Situ Y, Emmons D, (2000), 70-71.

су налазиле у корупцији и приватним депонијама на које су неконтролисано одлагали опасан отпад.

У контексту наведеног елемента повезаности са државним влашћу, за који неки аутори сматрају да не представља обавезан елемент, код организованог еколошког криминалитета по мишљењу већине америчких аутора представљао неизоставан елемент.

2.2. Организовани еколошки криминалитет

Када говоримо о кривичним делима против животне средине, као што смо већ и навели, упоредноправна научна литература поред овог термина користи и термин еколошки криминалитет, којим означава криминалне активности против животне средине. Када се говори о кривичним делима против животне средине који се врше од стране организованих криминалних група, термин који се најчешће користи јесте термин еколошки организовани криминалитет и термин екомафија.

Имајући у виду да се ради о термину који је заступљен у иностраној литератури термин који преовладава је еколошки организовани криминалитет, док се термин екомафија више користи код објашњавања конкретних случајева. Тако већина америчких аутора, од којих су већ поменути Rege, Wright, Elliot, Situ, Emmons, Clifford, Edwards користе термин *organized environmental crime*, док постоје и аутори који у случају постојања елемента транснационалности у сам термин уносе и реч *transnational*.

Распрострањеност организованог криминала у области животне средине у теоријским круговима створио је термин екомафија, под којим се подразумева криминални сектор, изузетно опасан по животну средину, активан у илегалној градњи или одлагању опасног отпада.³⁷⁸ Постоје мишљења да је разлог инволвирања криминалних група у овакве активности пре свега могућност стицања великог профита, али и понуде и потражње на тржишту, односно да недостатак одређеног производа на тржишту, отвара поље деловања криминалних група. У прилог говори и

³⁷⁸Rege A, Lavorgana A, Organization, operations, and success of environmental organized crime in Italy and India: a comparative analysis, *The European Journal of Criminology* 14/ 2017, 160-182.

чињеница да су наркокартели Централне и Јужне Америке своје активности преусмерили на трговину илегалним минералима, а чланови Ирске криминалне групе³⁷⁹ на илегалну продају рогова носорога.³⁸⁰

Оно што инострани аутори, који се баве овом проблематиком, истичу као најдоминантнији проблем јесте чињеница да се криминална политика фокусира на друге облике организованог криминала, а да се недовољна пажња посвећује организованом еколошком криминалитету.³⁸¹ Оно што издвајају као специфичност јесте да су извршиоци неретко склони криминалним активностима, односно да „живе од криминала“ да се организовани еколошки криминалитет врши уз још неке организоване криминалне активности, или да у оквиру деловања организоване криминалне групе чине и друга кривична дела. Све наведено ствара дистинкцију између кривичних дела против животне средине и организованог еколошког криминалитета, али и организованог криминалитета уопште. У том смислу се може извести закључак да је организовани еколошки криминалитет специфичан из разлога јер поред негативне усмерености ка животној средине има елементе организованог и привредног криминалитета.

Оно што се показало као специфичност је да се кривична дела која су вршена од стране организованих криминалних група различита, логистички јако добро организована, што у великој мери отежава њихово откривање.³⁸² Оно што се даље уочава као различитост јесте да „савези“ могу настати из пословне повезаности субјеката који су у легалним пословима³⁸³, у којој пословни партнери уговорају дугорочну сарадњу која подразумева илегалне послове³⁸⁴, који могу подразумевати и вршење других кривичних дела, а које се могу трансформисати у привредне субјекте

³⁷⁹ Rathkeale Rovers.

³⁸⁰ Uhlman J, Nijman R, The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum, *European Journal of Criminology*, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1477370820904585>, 23. Мај, 2021.

³⁸¹ Wright G, Conceptualising and combating transnational environmental crime, *Trends of Organized Crime* 14(4)/2011, 332-346.

³⁸² Uhlman J, Nijman R, (2020), 1.

³⁸³ Gounev P, Ruggiero V, *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal Partnerships*, London, 2012, 131.

³⁸⁴ Felson M, *Crime and Nature*, London, 2006, 131.

које наводно обављају одређену легалну делатност³⁸⁵, или који могу створити монопол деловања у одређеној делатности.³⁸⁶

За разлику од иностраних аутора, домаћи аутори малу пажњу посвећују овом питању, а домаћа судска пракса не познаје случајеве организованог еколошког криминалитета. Овакво стање судске праксе може бити објашно на два начина, од којих је један да организоване криминалне групе не врше кривична дела против животне средине. Имајући у виду да већина међународних извештаја указује на тренд деловања организованих криминалних група, посебно у економски нестабилнијим земљама, чини се да је ова могућност мање вероватна. Друга могућност је да организоване криминалне групе врше кривична дела против животне средине, али да криминална политика није фокусирана на ова кривична дела.

Према подацима Вишег суда у Београду, посебно одељење за организовани криминал од периода оснивања 1.10.2010. до 21.01.2021. није водило ни један поступак против организованих криминалних група због кривичних дела против животне средине.³⁸⁷

Вршење кривичних дела против животне средине од стране организованих криминалних група препознато је и од стране Канцеларије Уједињених Нација за дрогу и криминал, који сматрају да се организовани криминал налази свуда где се може остварити профит илегалним активностима. Њихова бојазан за питање животне средине се посебно односи на кријумчарење дивљих животиња и илегалну сечу шума и трговање истим.³⁸⁸ У Интерполовим обавештењима и извештајима се може видети да еколошки криминалитет сматрају једним од најлукративнијих недозвољених бизниса и то одмах након наркотика и трговине људима.³⁸⁹ Занимљиво је такође и становиште које заступају, а то је да се еколошки организовани криминал не разликује од класичног организованог криминалитета, у смислу мотива и побуда извршилаца, као и да је погрешно посматрати ову врсту криминалитета као криминалитет ниског ризика, имајући у виду да се противправно стечена имовинска корист из ових радњи користи

³⁸⁵ Dishman C, Terrorism, crime, and transformation, *Studies in Conflict and Terrorism* 24(1)/2001, 43–58.

³⁸⁶ Cressey D, *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, New York, 1969, 28.

³⁸⁷ Допис председника Вишег суда у Београду Су VIII-48 21/2022 од 24.01.2022.

³⁸⁸ https://www.unodc.org/documents/toc/factsheets/TOC12_fs_environment_EN_Plain.pdf, 04. Август 2021.

³⁸⁹ <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-marks-a-decade-of-tackling-serious-organized-environmental-crime>, 04. Август 2021.

за финансирање терористичких група, побуњеника и друге незаконите радње.³⁹⁰ Према становишту Европола који се понавља кроз бројне извештаје и обавештења, организовани еколошки криминалитет је за криминални миље веома примамљив, јер је исплатив, санкције су блаже и веома често остаје неоткривен.³⁹¹

Канцеларија УН за дрогу и криминал у једном свом извештају наводи да организовани еколошки криминалитет садашњице посебно погађа неразвијене земље које не успевају да сачувају своје природне ресурсе.³⁹² Као највећи и најраспрострањенији вид организованог еколошког криминалитета наводе трговину дивљим животињама и сечу шума.

Према програму УН за животну средину из 2014. међународна илегална трговина дивљим животињама доноси профит између 50 и 150 милијарди америчких долара годишње, незаконити риболов између 10 и 23,5 милијарди долара, а бесправна сеча шума између 30 и 100 милијарди долара.³⁹³ *Eurojust* у свом извештају наводи да један од проблема представља и неразумевање еколошког криминалитета као врсте организованог еколошког криминалитета, којим се спутава могућност примене посебних доказних радњи, а самим тим и могућност ефикаснијег откривања ових кривичних дела.³⁹⁴

Када посматрамо упоредноправну регулативу примећујемо да само Кривични закон Русије помиње организоване криминалне групе и то код квалификованог облика извршења кривичног дела илегалне сече дрвећа и грмља (чл. 260).

2.3. Организовани еколошки криминалитет у пракси

Према истраживању које је спровела *Global Financial Integrity* противправна имовинска корист стечена трговином дивљих животиња у 2009. је износила између 7,8

³⁹⁰ The Interpol General Assembly Resolution AG-2010-RES-03, <https://www.interpol.int>, 07. Август 2021.

³⁹¹ <https://www.google.com/search?q=google+translate&oq=google+translate&aqs=chrome.0.69i59l2j0l7j0i271.4399j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>, 08. Август 2021.

³⁹² https://www.unodc.org/documents/toc/factsheets/TOC12_fs_environment_EN_Plain.pdf, 09. Март 2022.

³⁹³ Stoett P, The evolution of and future prospects for transnational environmental crime prevention, Commission on Global Security, Justice & Governance, https://www.stimson.org/wp-content/files/Commission_BP_Stoett.pdf, 08. Март 2022.

³⁹⁴ Report on Eurojust's Casework on Environmental Crime January 2021, 21 https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf, 12. Март 2022.

и 10 билиона америчких долара, а само три године касније 19 билиона америчких долара³⁹⁵, што сврстава стечену противправну имовинску корист по профитабилности на пето место лествице. У 2011. према подацима Европола приход стечен трговином дивљим животињама износио је 7,8 до 10 милијарди долара, трговина илегално посеченим стаблима 7 милијарди долара, а незаконити лов између 4,2 и 9,5 милијарди долара, те се процењује да се приход од транснационалног еколошког криминалитета процењује на 70 до 213 милијарди долара, што ову врсту криминалитета чини једном од најлукративнијих.³⁹⁶

Када говоримо о илегално стеченом профиту, сусрећемо се са подацима да је организовани еколошки криминалитет четврти по реду у погледу могућности стицања противправне имовинске користи, а да исти непрекидно расте за 5-7% сваке године.³⁹⁷

Иако се стиче утисак да је општеприхваћено уверење да организовани еколошки криминалитет постоји, јако је мали број случајева до којих се може доћи у којима су кривични поступци вођени за организоване криминалне групе које су вршиле кривична дела против животне средине. Иако у извештају Европола наводе да од 57 кривичних дела 17 су извршена од стране организованих криминалних група³⁹⁸, у реалности су веома ретко објављивани подаци о овим предметима.

Неки од примера организованог криминала против животне средине везује се за случај крчења шуме у округу који припада Чешкој од стране пет извршилаца кривичног дела, чиме је причињена штета у износу од 830.000 евра, које је окарактерисано као кривично дело против животне средине учињено од стране организоване криминалне групе.³⁹⁹ Наведен случај је узет као пример из разлога јер се ради о класичном кривичном делу против животне средине, који заједно са елементима потребним за примену одредби о организованом криминалу представља кривично дело против животне средине извршено од стране организоване криминалне групе. У другом случају, који наизглед није деловао као нешто више од кривичног дела против

³⁹⁵ Transnational Environmental Crime-a common crime in need of better enforcement, https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8524/-UNEP%20global%20environmental%20alert%20service_%20January%202013-2013GEAS-Jan2013.pdf?sequence=3&isAllowed=y, 07. Август 2021.

³⁹⁶ <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/environmental-crime>, 12. Март 2022.

³⁹⁷ <https://gijn.org/organized-crime-chapter-7-environmental-crimes/>, 09. Март 2022.

³⁹⁸ Report Eurojust's Casework on Environmental Crime, January 2021, https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf, 22. Март 2022.

³⁹⁹ Case District Court of Vsetin, No. 1T 100/2001-1421.

животне средине у току поступка је откривена делатност организоване криминалне групе и то када је на Мађарској граници засуостављен италијански држављанин за ког се утврдило да илегално преноси заштићене врсте птица, чија је вредност процењена на 120.000.00 евра, али се утврдило и да се ради о организованој групи која се бави илегалном трговином мртвих животиња.⁴⁰⁰

Насупрот наведеном у Немачкој питање везе између кривичних дела против животне средине и организованог криминалитета је веома сложено, имајући у виду да према мишљењу већине немачих аутора кривична дела против животне средине не спадају у ону врсту кривичних дела која се могу довести у везу са организованим криминалитетом. Проблем представља непостојање дефиниције организованог криминала, као и чињеница да се о организованом еколошком криминалитету може говорити само у контексту елемената припадности организацији и прања новца.⁴⁰¹

Имајући у виду критик у којој се упућује, а то је да се ради о кривичним делима примамљивим криминалним групама из разлога блажих кривичних санкција које су забрањене, поставља се питање да ли је оправдано сврставање ове групе кривичних дела у групу кривичних дела мање друштвене опасности. Наиме у законском смислу сматра се опаснијим кривично дело које проузрокује тежу последицу⁴⁰², а самим тим већи степен друштвене опасности повлачи и строжију врсту и висину забрањене казне. Са друге стране важно је указати да организоване криминалне групе врше кривична дела против животне средине као облик обављања делатности, условно речено у виду занимања, које им на тај начин доносе противправну имовинску корист, односно профит. Наведеном треба додати и чињеницу да знатно мање казне и могућност за илегално прибављање противправне имовинске користи могу створити поље деловања организованих криминалних група.

Анализа је показала да организовани еколошки криминалитет представља грану криминалних активности која се развија, а посебно у неразвијеним земљама. Имајући у виду тенденције распрострањивања ове врсте криминалитета, упозорења на нове криминалне активности пристижу од бројних међународних тела и организација. Неколицина домаћих аутора је препознала проблем организованог еколошког

⁴⁰⁰Uhman D, Nijman R, (2020), 5.

⁴⁰¹ Sina S, *Fighting Environmental Crime in Germany: A Country Report*, Study in the framework of the EFFACE research project, Berlin, 2015, 58.

⁴⁰²Пешић В, (1969), 19.

криминалитета, али и опасности које развијање и деловање ове криминалне делатности може изазвати. У том смислу потребно је да се фокус криминалне политике усмери и ка проблему сузбијања организованог еколошког криминалитета, који несумњиво зависи и од могућности откривања и доказивања ових кривичних дела.

3. Предлози унапређења кривичноправне заштите

Кривичноправна заштита животне средине је неопходан механизам заштите који има корективну сврху. Кривична дела против животне средине могу представљати изузетно тешка кривична дела, која за разлику од осталих кривичних дела последично утичу на много шири круг људи. Наиме сведоци смо бројних информација о стању животне средине, односно о различитим загађењима, које доводе до осећаја нелагодности, нарушавања осећаја сигурности и безбедности и поверења у државни апарат⁴⁰³, али статистички подаци нису усклађени са информацијама које до нас допиру.

Упоредноправна анализа је показала да основно и споредно законодавство у Републици Србији не штити угрожавање озонског омотача и простора испод земље, док заштиту од буке сврстава у домен прекршајне одговорности⁴⁰⁴, а угрожавање непрописно грађеним објектима и урбанистичким плановима на одређени начин регулише кроз Закон о планирању и изградњи⁴⁰⁵ али не у циљу заштите животне средине, већ санкционисања недозвољене градње. У смислу наведеног проширење кривичноправне заштите животне средине би требало обухватити и заштиту озонског омотача и простора испод површине земље, као и угрожавање које може настати непрописно грађеним објектима и урбанистичким плановима.

⁴⁰³Gosling J, The Global Response to Transnational Organized Environmental Crime - Part of the Global Initiative against Transnational Organized Crime series on Environmental Crime, Geneva, 2014, 7, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2019/04/TGIATOC-The-Global-Response-to-Transnational-Organized-Environmental-Crime-web.pdf>, 06. Август 2021.

⁴⁰⁴Закон о заштити од буке у животној средини, *Сл. гласник РС* бр. 96/2021 и Закон о јавном реду и миру, *Сл. гласник РС* бр. 6/2016 и 24/2018.

⁴⁰⁵*Сл. гласник РС* бр. 72/2009, 81/2009 -испр., 64/2010 – одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – одлука УС, 50/2013 – одлука УС, 98/2013 –одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – др. закон, 9/2020 и 52/2021.

Имајући у виду да се ради о глобалном проблему, али и о општем интересу, неопходно је пре свега препознати проблеме, а оно што представља проблем у материјалном смислу тиче се радње извршења и последице извршеног кривичног дела.

Оно што се може навести као предлог унапређења кривичноправне заштите, а у контексту кривичног поступка односи се на питање формулације и тумачења кривичне и прекршајне норме. Наиме емпиријско истраживање је показало да је чест узрок доношења решења о обустави поступка доношење одлуке у прекршајном поступку која је везана за исти догађај. Наиме као пример се може навести поступак који се водио пред Првим основним судом у Београду у ком је након спровођења доказног поступка који је укључивао саслушање сведока који су имали непосредна сазнања о самом догађају, као и ветеринара који је доставио извештај о повредама нанетим животињи, оптужена пред сам крај кривичног поступка доставила Решење Прекршајног суда у Београду у ком је у односу на исти догађај ослобођена кривице.⁴⁰⁶ Имајући у виду да се радило о истом догађају, који је у великој мери разјашњен у кривичном поступку, суд је ипак одлучио да обустави поступак имајући у виду да се ради о истом догађају и да би другачија одлука била повреда начела *ne bis in idem*.⁴⁰⁷ Наведени проблем би могао бити превазиђен специјализацијом органа поступања и формирањем еколошке базе података.

Кривичноправна заштита животне средине би такође могла бити унапређена изменама у погледу висине запређених казни. У упоредноправним законодавству еколошке вредности које су посебно угрожене добијају већу заштиту која се огледа кроз запређену кривичну санкцију која је строжија, док су код нас кривичне санкције прилично благе, а изречене кривичне санкције у судским поступцима не остварују улогу одвраћања од друштвено непожељног понашања.

⁴⁰⁶Пресуда Пр 179229/10 Прекршајног суда у Београду од 26.02.2013. године.

⁴⁰⁷Решење К 24691/10 Првог основног суда у Београду од 06.03.2012, потврђено Решењем Кж2 1481/13 Апелационог суда у Београду од 10.04.2013. године.

II ОТКРИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Откривање кривичних дела представља долажење до сазнања о учињеним радњама које имају елементе бића неког кривичног дела. Начини и извори сазнања за припремање извршења кривичног дела, да је кривично дело извршено, као и ко је извршилац кривичног дела су бројни и разноврсни.⁴⁰⁸ Откривање кривичних дела у том смислу обухвата одговоре на питања који укључују објективно-идентификациони аспект (шта се догодило); просторни аспект (где се догодило); временски аспект (када се догодило); модални аспект (како се догодило); инструментални аспект (којим средством је кривично дело извршено); субјективно-идентификациони аспект (ко је извршио дело); виктимолошки аспект (ко је оштећен кривичним делом) и мотивационо-узрочни аспект (шта је мотив кривичног дела).⁴⁰⁹

Савремени методи откривања се у великој мери разликују у односу на раније кривичне истраге, те се прилагођавају природи кривичног дела, а коришћење научних метода и техника, у великој мери зависи и од примене савремених техничких и технолошких достигнућа. Имајући у виду специфичности кривичних дела против животне средине, као и тренд прилагођавања савремених техника и тактика откривања природи и карактеристикама кривичних дела, анализиран а је потреба за унапређењем метода откривања, као и овлашћења и механизми органа откривања у складу са уоченим проблемима.

1. Фактори еколошког криминалитета

Кривична дела против животне средине имају одређене особине које карактеришу савремени криминалитет, а то су: масовност, динамичност, адекватан степен организованости, експанзија праћена елементом иностраности и вешто прилагођавање друштвено-политичким и економским променама.⁴¹⁰ Елемент масовности заснивамо на тврдњи да постоји велики број кривичних дела против

⁴⁰⁸Алексић Ж, Шкулић М, *Криминалистика*, Београд, 2010, 28.

⁴⁰⁹*Ibidem*, 17-21.

⁴¹⁰Бошковић М, (1993), 53.

животне средине, које се манифестују кроз последице које су видљиве, односно чији смо сведоци, али које можда нису видљиве кроз број осуда код ових кривичних дела. Наиме, велике промене које нису настале саме од себе, већ су продукт људске радње, често бивају неоткривене, а узрок томе налазимо у осталим особинама ових кривичних дела. Елемент динамичности, у смислу брзине живљења и егзистенцијалних потреба, у великом броју случајева наводе човека да учини одређену радњу или пропусти да је учини, док са друге стране динамика свакодневних промена и потреба за конкурентношћу на тржишту, изазвана различитим технолошким достигнућима ствара спрегу између економије и животне средине. Динамика може бити посматрана и кроз ширење криминалних активности у овој области, које се примећује у последњој декади, али и кроз аспект потребе за прилагођавањем савременом начину живота, који не оставља много времена за избор шта је то исправније урадити, што није оправдање нити може ослободити од одговорности вршења противправних радњи. Адекватан степен организованости и експанзија праћена елементом иностраности се може везати за реалну појаву, а то је да последица извршеног кривичног дела против животне средине некада не може бити ни временски, али ни просторно одредива. Наиме последица не мора наступити одмах након извршеног кривичног дела, а не мора настати ни на месту где је предузета радња или је требала бити предузета, а није. Управо наведено чини ова кривична дела примамљивим за извршиоце, док са друге стране отвара бројне проблеме у откривању ових кривичних дела. Питање прилагодљивости друштвено-политичким и економским променама код ових кривичних дела је израженије него код осталих кривичних дела из разлога јер савремен начин живота подразумева одређен степен загађења, као дозвољен, односно као неминован, али се поставља питање која је то права мера, која ће омогућити привредни и економски развој и живот човека у здравој животној средини. Са друге стране друштвено-политичке промене су и отварале пут ка загађењима, а економска моћ заташкавала одговорност загађивача.

Поред питања особина, потребно је одговорити и на питање који су то главни узрочници настанка ових кривичних дела.

Постоје мишљења да су једни од главних узрочника подељена надлежност у откривању кривичних дела, нестручност кадрова, недовољна техничка опремљеност, недовољна превентивна активност, али и недовољан репресиван утицај и сарадња

органа поступања.⁴¹¹ Чини се да оволико негација у једној реченици намеће одговор на питање зашто постоји „тамна бројка криминалитета“, зашто постоје загађења, односно случајеви који нису разјашњени. Са друге стране одговор на питање који је главни узрочник може се тражити на пољу потребе за економским, технолошким и индустријским напретком. Наиме уколико би кренули од полазне основе, која би била потпуно здрава животна средина, иста би захтевала потпуну обуставу рада индустријских постојења и производњи и искључиву употребу бицикла као превозног средства. Имајући у виду да наведено није нити реално нити могуће, мора се поћи од полазне основе да је одређен степен загађења неминован, али да исти треба бити контролисан. Чим је нешто дозвољено у одређеној мери, а у мало већој мери није, отвара простор за бројне недоумице. Као пример се може навести Закон о заштити ваздуха Републике Србије, који предвиђа (чл. 21) да се категорије квалитета ваздуха утврђују сваке године, а уколико за одређену материју није утврђена граница толеранције, гранична вредност ће се узети као толерантна вредност.⁴¹² Наведено управо даје легитимитет загађењу ваздуха, али и отвара могућност за одређену политичку одлуку, која у конкретном случају може бити узрочник загађења у дужем временском периоду. Оно што примећујемо јесте да се свакодневно сусрећемо са упозорењима о лошем квалитету ваздуха, али сем тога се ништа конкретно не предузима око наведеног, те се у том смислу може поставити питање како то да смо свесни загађења, али да не можемо да откријемо узрок. Да ли је проблем то што поменути закон не даје прецизан одговор на питање шта то чини квалитет ваздуха, нити какав је то квалитет ваздуха пожељан на макро плану за живот човека у здравој животnoj средини.⁴¹³ Остаје нејасно да ли је разлог томе неки од наведених узрочника, или је потребно да се учине неке промене на пољу откривања и доказивања ових кривичних дела.

Чињеница је да кривична дела против животне средине спадају у такозвану „тамну бројку криминалитета“, која се објашњава кроз сумњу о постојању извршених, а неоткривених кривичних дела против животне средине. Поједини аутори сматрају да статистички подаци о укупном броју кривичних дела против животне средине не

⁴¹¹*Ibidem*, 85. Занимљиво је да је аутор још 1993. указивао на узрочнике који се до данашњег дана нису променили. Једина разлика је у томе што је аутор указивао на расцепканост регулативе, која је данас унифицирана, али су остали узрочници и даље остали непромењени.

⁴¹²Сл. гласник РС бр. 36/2009, 10/2013 и 26/2021 – др. закон.

⁴¹³Тодић Д, Дујић И, Квалитет ваздуха у прописима Републике Србије и Европске Уније (од нејасне дефиниције до сложеног система заштите ваздуха), *Зборник радова Правног Факултета у Нишу* бр. 87/2020, 37-54.

одговарају реалном броју евидентираних кривичних дела, односно да статистички подаци не показују реално стање, већ само број забележених забрањених понашања.⁴¹⁴ Љуштина сматра да број откривених кривичних дела против животне средине и њихова структура не одражавају право стање, већ да само представљају индикатор степена успешности откривања, делотворности и развијености заштитних система. Такође наводи и да се закључак о еколошком криминалитету може извести тек након што се изврши корелативна процена међусобне зависности тамне и светле бројке, познавање елементарног каузалитета и примене суптилније аналитичке методе.⁴¹⁵ Постоје мишљења да се разлог постојања тамне бројке еколошког криминалитета може наћи у олигосимптоматској природи последице, односно чињеници да су испољене спољне манифестације, а да нису предузимане мере заштите, да је инкриминација овог забрањеног понашања новијег датума, да изостаје еколошка свест грађана, да постоји нестручност кадра,⁴¹⁶ али и да се кривична одговорност не утврђује због преваге економских и политичких интереса.⁴¹⁷

Поред домаћих аутора који изражавају сумњу о постојању извршених, а неоткривених кривичних дела против животне средине постоји и одређени број иностраних аутора који износе слична размишљања, а у Русији је чак и спроведено истраживање, за које се не може рећи да садржи потпуно прецизне податке, а које показује да 90-95 % кривичних дела учињених према животној средини остане неоткривено и неразјашњено.⁴¹⁸

Наиме, уколико се пође од претпоставке да се кривична дела против животне средине извршавају, поставља се питање да ли се ова кривична дела у довољној мери откривају, односно да ли постоји потреба за унапређењем радњи откривања ових кривичних дела.

⁴¹⁴ Корајлић Н, et al, Криминалистичко-криминолошке специфичности еколошког криминалитета, *Универзитетска хроника* бр. 3/2010, 71-76.

⁴¹⁵ Љуштина А, Безбедност грађана и еколошки криминалитет, *Криминалистичке теме* бр. 1-4/2006, 199-208.

⁴¹⁶ Миладиновић А, Поповић П, Криминолошко-криминалистичке специфичности еколошког криминалитета, Међународна полицијска сарадња у функцији унапређења безбедности и сузбијања еколошког криминала у *Сузбијање криминалитета, европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет* (ур. Шикман М) Зборник радова са међународне стручне конференције Требиње, 18-20 март 2014, 425-440.

⁴¹⁷ Рамљак А, Жртве еколошког криминалитета (масовна и интензивна виктимизација), *Криминалистичке теме* бр. 1-2/2002, 75-94.

⁴¹⁸ Solodov D, Zebek E, Environmental Criminal Enforcement in Poland and Russia: Meeting Current Challenges, *Utrecht Law Review* 16(1)/2020, 140–150.

Често наилазимо на мишљење да сложеност чињеничне основе, не може бити оправдање за неуспехе обавештајног рада⁴¹⁹, те је потпуно оправдано анализирати разлоге „неуспеха“ и покушати отклонити узроке, а на шта упућују и бројни извештаји међународних тела.

2. Проблем откривања кривичних дела против животне средине

Претпоставка сузбијања криминалитета, са циљем заштите најзначајнијих добара и вредности, подразумева предан и посвећен рад органа, а посебно оних који раде на откривању и доказивању кривичних дела. Иако политика сузбијања криминалитета обухвата бројне превентивне и репресивне мере, чини се да поверење грађана у владавину права и функционисање правне државе почива на ефикасном и преданом раду органа откривања и доказивања кривичних дела уопште. Борба против савременог облика криминалитета захтева заједничко и усклађено деловање свих надлежних органа, а заједничко и усклађено деловање у неким случајевима превазилази и суверене границе једне државе, односно проширује се и на међународну сарадњу и заједничко деловање различитих тела, организација и мрежа.

Развој демократског друштва праћен је правним, економским, социјалним и културолошким развојем, али и негативним појавама које нарушавају развој демократског друштва. Када се говори о кривичним делима против животне средине, наилази се на мишљење које најбоље осликава негативне последице целокупног друштвеног развоја, у ком се надоди да је „начин извршења ових кривичних дела пратио савремене друштвене токове“.⁴²⁰ У смислу наведеног савремени криминалитет се прилагођавао друштвеним променама и технолошким иновацијама, док превентивне и репресивне мере криминалне политике нису ишле у корак са криминалним активностима. Криминалне активности актера су постајале све разноврсније, поступци опрезнији и технолошки напреднији, што је укључивало употребу различитих знања и

⁴¹⁹https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8524/-UNEP%20global%20environmental%20alert%20service_%20January%202013-2013GEAS-Jan2013.pdf?sequence=3&isAllowed=y, 07. Август 2021.

⁴²⁰Garland D, Sparks R, Criminology, social theory and the challenge of our times, *British Journal of Criminology* 40 (2)/ 2000, 1-22.

способности, а што је резултирало тиме да употреба класичних метода откривања постане неефикасна и недовољна.

Борба против најтежих кривичних дела захтевала је и ограничавање различитих права као што су право приватности, неповредивости стана, тајности писама и других средстава комуникације и то у циљу откривања и доказивања кривичних дела и учинилаца. У смислу наведеног савремени друштвени токови су проширили корпус људских права, али са друге стране борба против криминалитета који је у фокусу, условила је и легитимно ограничавање неких од загарантованих права. Могућности које су дате у виду ограничавања права нису се односиле на кривична дела против животне средине, имајући у виду да иста нису била у фокусу криминалне политике.

Кривична дела против животне средине имају одређене специфичности које отежавају сам посао откривања и у вези са тим, важно је поставити полазне параметре.

Сваком кривичном делу се мора приступити са становишта манифестације, односно кроз начин на који се испољава и са становишта етиологије, односно узрочне везе кривичног дела и криминалне појаве.⁴²¹ Проблем код кривичних дела против животне средине јесте што се манифестацији, као и узрочној вези кривичног дела и криминалне појаве не придаје скоро никакав значај. Постоје аутори који су мишљења да је важно анализирати мотив због којих се врше кривична дела, јер без истог не можемо открити етиолошки аспект кривичног дела, као и да мотив морамо раздвајати од чиниоца који их условљавају.⁴²² У том смислу потреба за стицањем финансијске користи, која се неретко карактерише као мотив код кривичних дела против животне средине, заправо представља чинилац који мотивише, а сам мотив најчешће бива неразјашњен и истом се не поклања довољна пажња. Наведеном доприноси и природа европско-континенталних система, премда у англосаксонском систему, код кривичних дела против животне средине, запажамо да мотив никада није уперен ка животној средини или појединачној еколошкој вредности. Надаље је важно утврдити извор криминолошких података који могу бити практични извори, односно које ствара пракса и оних који су резултат истраживачког и теоријског рада.⁴²³ У том смислу, извор података могу бити само статистички подаци које је створила пракса, а који чини занемарљив проценат укупног криминалитета.

⁴²¹Пешић В, (1969), 34-35.

⁴²²*Ibidem*, 42.

⁴²³*Ibidem*, 51-55.

Кривична дела се са становишта тактике откривања могу поделити у кривична дела чије су последице очигледне и кривична дела за чије се постојање уопште не зна или не претпоставља.⁴²⁴ Чини се да је подела Водинелића веома применљива код кривичних дела против животне средине, имајући у виду да код кривичних дела против животне средине последица може бити врло уочљива, а може се догодити и одређена промена у животној средини за коју уопште не можемо да утврдимо чиме је узрокована.

Кривична дела против животне средине карактеришу специфичности радње извршења⁴²⁵ и последице, које утичу и на само откривање ових кривичних дела. Проблем откривања кривичних дела против животне средине објашњава се кроз различите утицаје, као што су недовољан истражни капацитет проузрокован недовољном стручношћу, мањкавошћу законодавног оквира, слабости у примени постојећих прописа и блага казнена политика.⁴²⁶ Недовољан истражни капацитет објашњава се кроз непознавање техничког аспекта проблема, или преоптерећености, неспецијализованости органа који раде на различитим предметима, који самим тим бивају суочени са прописима који су оптерећени стручним и комплексним терминима, чему се могу додати и остале слабости које се генерално упућују органима поступања. Недовољан истражни капацитет може бити сагледан заједно са мањкавошћу законодавног оквира, који је неразумљив и слабостима у примени постојећих прописа, који су комплексни. Свему наведеном се може додати елемент запрећене казне, који сврстава ова кривична дела у дела мањег значаја, а што доприноси пасивности органа поступања.

У упоредноправној литератури примећено је уједначено мишљење око проблема откривања кривичних дела против животне средине, али у веома малом броју радова дати су конкретни предлози на који начин унапредити истражне технике или сам начин откривања нове врсте криминалитета.⁴²⁷

⁴²⁴ Водинелић В, *Криминалистика*, Београд, 1972, 41.

⁴²⁵ Лукић Т, Писарић М, Специјализација правосудних и других органа у борби против еколошког криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/12, 219-239.

⁴²⁶ Уљанов С, Стандарди Интерпола у борби против еколошког криминала у *Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић Бојовић А), Београд, 2012, 71.

⁴²⁷ Као један од примера може се навести: Wyatt T, Environmental prosecution report tackling environmental crime in Europe, LIFE14 GIE/UK/000043, *LIFE-ENP*, 2017, https://www.environmentalprosecutors.eu/sites/default/files/document/Cap%20and%20Gap%20report_FINAL_Print.pdf, 22. Март 2022.

Оно што можемо извести као закључак је да ефикасно откривање кривичних дела против животне средине почива на три стуба. Први се односи на методiku откривања, други на укључивање научно-техничке експертизе, а трећина специјализацију органа откривања. Сва три стуба чине једну целину, која не функционише уколико изостане било који од елемената.

Методика откривања мора бити прилагођена савременом криминалитету, односно примена специјализованих техника треба да се стално унапређује. Методика откривања се у великој мери ослања на учешће експерата, који заправо преузимају улогу истражитеља. Унапређење методике откривања са аспекта домаћег законодавства не би било у колизији са важећим прописима нити би било у колизији са криминалном политиком.

Укључивање научно-техничке експертизе је неодвојиво од методике јер омогућава да се на исправан начин узоркују и анализирају узорци, који могу бити веома важно доказно средство у кривичном поступку. Експерти у том смислу могу имати кључну улогу код препознавања репрезентативних узорака, руковања и чувања узорака на лицу места, одлучивања о методу испитивања, припремања узорковања, процедурама узорковања и обезбеђивања подручја.⁴²⁸ Питање могућности ангажовања, а касније и коришћења научно-техничке експертизе није у супротности са одредбама домаћег законодавства, те не би ни постојала сметња укључивања стручњака у фазу откривања, кроз доказну радњу увиђаја.

Питање специјализације органа откривања представља модел начина едукације службеника, којим се омогућава да се уз помоћ науке и струке, као и адекватне опреме унапреди откривање, а која такође не би било у колизији са важећим прописима. Постоје мишљења да се специјализација оперативе у области еколошког криминалитета не разликује од специјализације у области наркотика, убистава или пожара, јер свака од наведених области захтева посебна стручна знања, која су неопходна за откривање кривичних дела.⁴²⁹

Питање које се не односи на само откривање, али је у директној вези са откривањем, тиче се и коришћења одговарајуће опреме, која у развијеним земљама

⁴²⁸Resource guide for investigation of Environmental crimes, Central Virginia – Environmental Crimes Task Force, January 2005, <https://hsdl.org/?view&did=772257>, 10. Април 2022.

⁴²⁹Drielak S, *Environmental Crime: Evidence Gathering and Investigative Techniques*, Springfield, Illinois, 1998, 4.

представља предуслов. Оно што представља реалан проблем јесте да опрема и лабораторије, које могу да изврше потребне анализе, изискују значајна финансијска средства, која би се могла обезбедити кроз аплицирање за одређене програме и донације.

Обрадом статистичких података дошло се до информација да се у Републици Србији из области кривичних дела против животне средине откривају кривична дела убијања и мучења животиња, пустошења шума, шумске крађе, незаконитог лова и незаконитог риболова, док се остала кривична дела из ове области ретко откривају. Из угла откривања значајно је приметити да су сва наведена кривична дела у највећем броју случајева откривана на основу пријава очевидаца, који су најчешће били једина извор сазнања о извршеном кривичном делу. За разлику од кривичних дела која су откривана у Републици Србији, у Сједињеним Америчким Државама 70% укупног еколошког криминалитета односи се на загађење вода⁴³⁰, а у Савезној Републици Немачкој 35 % укупног еколошког криминалитета односи се на загађење воде, а већи проценат 39% односи се на складиштења отпада.⁴³¹

Проблем откривања кривичних дела против животне средине примећен је и у државама у региону. Као пример наведеном могу се навести објављени подаци Државног завода за статистику Републике Хрватске за период од 2016. – 2020. у ком се јасно може видети да проценат пријављених кривичних дела против животне средине⁴³² у односу на све пријаве износи 0,01%, проценат оптужења 0,02%⁴³³, а проценат осуђујућих одлука⁴³⁴ 0,005% укупних осуђујући пресуда у Републици Хрватској.

Проблем откривања се може сагледати и кроз пример објављених статистичких података о кривичним делима против животне средине Руске Федерације у ком је

⁴³⁰<https://www.uscourts.gov/news/2016/12/22/environmental-crime-tops-list-organizations>, 11. Април 2022.

⁴³¹<http://www.ecologic.eu/18422>, 11. Април 2022.

⁴³²Укупан број пријава у 2016. износио је 340, у 2017. износио је 347, у 2018. износио је 373, у 2019. износио је 317, а у 2020. износио је 397 пријава.

Вид, <https://podaci.dzs.hr/hr/arhiva/kazneno-pravosude-i-socijalna-zastita-metodologija-esspros/punoljetni-pocinitelji-kaznenih-djela-prijave-optuzbe-i-osude/>, 22. Март 2022.

⁴³³Укупан број оптужења у 2016. износио је 120, у 2017. износио је 142, у 2018. износио је 82, у 2019. износио је 104, у 2020. износио је 2010. Вид, <https://podaci.dzs.hr/hr/arhiva/kazneno-pravosude-i-socijalna-zastita-metodologija-esspros/punoljetni-pocinitelji-kaznenih-djela-prijave-optuzbe-i-osude/>, 22. Март 2022.

⁴³⁴Укупан број осуда у 2016. износио је 91, у 2017. износио је 102, у 2018. износио је 63, у 2019. износио је 71, у 2020. износио је 90.

Вид, <https://podaci.dzs.hr/hr/arhiva/kazneno-pravosude-i-socijalna-zastita-metodologija-esspros/punoljetni-pocinitelji-kaznenih-djela-prijave-optuzbe-i-osude/>, 22. Март 2022.

објављено да највећи број кривичних дела против животне средине који се открива, се односи на кривично дело сече шума, док је на другом месту кривично дело недозвољеног лова, које је ипак 7 пута мање од броја откривених извршиоца кривичног дела сече шума.⁴³⁵ Сва остала кривична дела се много теже откривају, те је и проценат покренутих поступака значајно мањи.

Када говоримо о различитостима кривичних дела које утичу на фазу откривања наилазимо на мишљење појединих аутора, који указују да код ових кривичних дела у фази откривања пре свега морамо јасно разграничити које чињенице постоје, а које се претпостављају, односно на који начин ће се одредити значење појава са којим се сусрећемо.⁴³⁶ Поред овог разграничења, несумњиво је да одређене појаве не могу бити откривене без укључивања експерата, јер перцепција оног ко открива зависи од разумевања принципа функционисања биолошких организама и механизма. С друге стране не захтева ни свако загађење примену свих расположивих анализа, али мора постојати могућност која би за резултат могла имати напуштање мишљења да се ради о кривичним делима која стварају мању друштвену опасност са аспекта традиционалног поимања друштвено опасног понашања, као и да проблем треба посматрати кроз призму опасности последица.⁴³⁷ Постоје мишљења да различити приступ зависи не само од врсте загађења, већ и од потенцијалног загађивача, те у случају да постоји сумња да је једно правно лице извршило загађење, у фази откривања неопходно је прибавити све податке о привредном субјекту и анализирати целокупна пословна документација.⁴³⁸

Важност сегмента откривања свих кривичних дела, поред тога што је неизоставан, видимо и кроз могућности да у овом сегменту поступка дођемо до одређених чињеница која се могу сазнати само у овој фази поступања, односно да је могућност за откривање у овој фази поступка знатно лакша. За откривање кривичних дела у том смислу могу бити од значаја поред рада полиције и рад инспекција и других

⁴³⁵<https://www.statista.com/statistics/1063005/russia-environmental-crimes-count-by-type/>, 22. Март 2022.

⁴³⁶Tillers P, There Universal Principles or Forms of Evidential Inference? Of Inference Networks and Onto-Epistemology in *Crime, Procedure and Evidence in a Comparative and International Context - Essays in Honour of Professor Mirjan Damaška* (ed. Jackson J, Langer M, Tillers P), Portland, 2008, 179-198.

⁴³⁷Plečić M, Kazneni progon i istraživanje kaznenih djela protiv okoliša, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* br. 2/2016, 601-622.

⁴³⁸Wright M, Imfeld W, Environmental crimes: Investigative Basics, *FBA Law Enforcement Bullten* 4/1991, 2-5.

државних органа, учешће удружења грађана, пријаве оштећених, пријаве грађана, анонимне пријаве и псеудонимне дојаве.⁴³⁹

2.1. Улога полиције у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине

Делатност полицијских службеника састоји се од примене закона, одржавања реда, прикупљања података и сервисних дужности⁴⁴⁰, а подразумева предузимање низа активности које укључују прикупљање, обраду и анализу различитих података које могу допринети откривању учиниоца, радње извршења, последице и узрочне везе. Активности полиције везане за расветљавање кривичних дела и проналажење учиниоца кривичних дела састоје се од следећих мера и радњи: откривање, која се везује за почетну фазу рада полиције; проналажење, која се односи на активности сазнавања за учиниоца, противправну радњу и евентуалне предмете извршења; расветљавање, којом се установљавају важне чињенице на темељу којих се може покренути кривични поступак.⁴⁴¹ Делатност органа унутрашњих послова заснива се на оперативној делатности, која подразумева коришћење различитих оперативно-тактичких мера и средстава, које имају за циљ да омогуће сазнавање чињеница које указују или доказују да је кривично дело извршено.⁴⁴² Рад органа унутрашњих послова темељи се на брзом, одлучном и смишљеном поступању, на основу сазнања који потичу од различитих пријава грађана и других лица, дојава, самопријава, преношења вести, а посебно различитих криминалистичких радњи.

Радње полиције могу бити кривичнопроцесне радње, које се могу користити у кривичном поступку и оперативне радње, које се не користе у кривичном поступку.⁴⁴³ Оперативне радње карактеришу поверљивост, ограниченост у погледу субјекта који их предузимају, специфичност форме и начина вршења, који се не спроводе према формално-процесним одредбама ЗКП.⁴⁴⁴ У смислу наведеног кривичнопроцесне криминалистичке радње везују се за доказне радње, док се оперативне криминалистичке

⁴³⁹ Алексић Ж, Шкулић М, 28-29.

⁴⁴⁰ Игњатовић Ђ, (2010), 146.

⁴⁴¹ Бркић С, *Кривично процесно право II*, Нови Сад, 2016, 59.

⁴⁴² Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 34.

⁴⁴³ *Ibidem*, 34.

⁴⁴⁴ Шкулић М, *Увиђај и криминалистичке верзије: Савет пројекта Конституисање Србије као правне државе*, Београд, 1998, 219.

радње везују за различите активности које имају за циљ да открију кривично дело, пронађу учиниоца и прикупе информације које могу бити од значаја за даљу оперативну делатност полиције. Оперативно криминалистичке радње су бројне, али посебну пажњу завређују радње праћења, присмотре, прикупљања обавештења, коришћење сарадника, заседа и полиграфско испитивање.⁴⁴⁵

Важећи Закон о полицији⁴⁴⁶ предвиђа да полицијски службеници могу и пре постојања основа сумње да је извршено кривично дело, а ради провере добијених обавештења, непосредним опажањем и опсервацијом прикупљати обавештења и податке које могу бити од значаја за утврђивање да ли су се стекли основи сумње да је кривично дело извршено (чл. 50). Правилником о начину обављања појединачних полицијских послова⁴⁴⁷ предвиђено је да полицијски службеници непосредним запажањем и уочавањем, прикупљањем информација, података и обавештења, осматрањем, коришћењем криминалистичко-оперативних средстава и метода, коришћењем разних извора прикупљају информације, податке и обавештења о извршеним кривичним делима (чл. 9). ЗКП предвиђа да у току предистражног поступка полиција има овлашћења да предузме одређене радње и то у случају уколико постоје основи сумње да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности (чл. 286). Полиција је дужна да предузме мере у циљу проналажења учиниоца кривичног дела, откривања и обезбеђивања трагова, који могу послужити као доказ, као и да прикупи обавештења која могу бити од значаја за вођење кривичног поступка. Приликом предузимања одређених радњи полиције сачињавају се записници или службене белешке о предузетим радњама, а у одређеним случајевима полиција може, на предлог носиоца јавнотужилачке функције⁴⁴⁸, а по налогу судије за претходни поступак, да прибави евиденцију телефонске комуникације, коришћених базних станица и изврши лоцирање места са ког се обавља комуникација (чл. 286 ЗКП).

⁴⁴⁵ Водинелић В, Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави, *Безбедност* бр. 2/ 1994, 177-188.

⁴⁴⁶ *Сл. гласник РС* бр. 6/2016, 24/2018, 87/2018.

⁴⁴⁷ *Сл. гласник РС* бр. 63/2018 и 72/2018.

⁴⁴⁸ Нови Закон о јавном тужилаштву, *Сл. гласник РС* бр. 10/2023, уместо термина јавни тужилац, користи увео је термин нисилац јавнотужилачке функције.

Постоје и мишљење које заступа Шикман да у фази истраге полиција поступа на основу постојања основа сумње, а да „неформални“ докази стварају индиције које се надграђују и тако стварају основану сумњу, односно оправдану сумњу.⁴⁴⁹

Све радње које су предузете у фази истраге, могу се користити и у самом кривичном поступку, уколико су спроведене у складу са ЗКП. Полиција, чији је рад од кључног значаја у фази предистражног поступка, предузима бројне криминалистичке радње од којих, како је већ и наведено, одређене могу бити коришћене у кривичном поступку, док друге не могу бити коришћене у кривичном поступку. Могућност коришћења прикупљених информација, мора се разликовати од појма правно неваљаних доказа, односно доказа који не могу бити коришћени у кривичном поступку, јер њихова правна неваљаност почива на супротности са правилима садржаним у Уставу или потврђеном међународном уговору и закону, као и доказа који су према начину прибављања у супротности са Уставом или потврђеним међународним уговорима⁴⁵⁰. Разликовање се мора извршити и у односу на појам доказних забрана, које се уско везују за питање забране коришћења одређених метода приликом извођења, прибављања и коришћења доказа до којих се дошло на незаконит начин⁴⁵¹. Као што је већ и наведено, разликовање се врши на основу врсте и форме податка, што не значи да је начин прибављања противправан, већ је важно да ли постоји могућност коришћења конкретног податка у кривичном поступку.

На основу свега наведеног може се извести закључак да се, осим код флагрантних деликата, или у поступку за кривична дела оптуженог откривена на главном претресу, не може очекивати да у почетном стадијуму истраге располажемо чврстим доказима који би јасно утврдили или разјаснили чињенично стање, већ да се у стадијуму откривања користимо подацима и информацијама које се касније разјашњавају и потврђују.

⁴⁴⁹ Шикман М, Примјена индицијалног метода у откривању и разјашњавању кривичних дела организованог криминалитета, *Часопис за криминалистику, криминологију и сигурносне студије* бр. 3-4/2011, 99-116.

⁴⁵⁰ Шкулић М, *Кривично процесно право*, Београд, 2011, 202.

⁴⁵¹ Бугарски Т, *Доказне радње у кривичном поступку*, Нови Сад, 2014, 21.

2.1.1. Овлашћења полиције у откривању кривичних дела против животне средине

Кривична дела против животне средине имају одређене специфичности, од којих је за питање откривања значајно да се најчешће креће од последице, а не од радње извршења. Класичне оперативне радње, као што су патролирање и осматрање несумњиво представљају оперативне радње које могу открити и спречити извршавање ових кривичних дела. Тако унутрашње⁴⁵² и спољашње⁴⁵³ патролирање, као и велике патроле и рације могу имати снажну превентивну улогу⁴⁵⁴, али могу представљати и ефикасан начин откривања кривичних дела против животне средине. Важно је напоменути да се анализом домаће судске пракса дошло до закључка да је поред пријава очевидаца, полицијско патролирање довело до откривања одређеног броја кривичних дела шумске крађе и пустошења шума. Наведено примећујемо и у упоредноправној судској пракси где се патролирање показало као ефикасна оперативна радња код откривања кривичних дела против шума и заштићених животињских врста. Имајући у виду наведено поставља се питање да ли полицијске снаге располажу довољним капацитетом за учестало патролирање, као и да ли су класичне оперативне радње довољне за ефикасно откривање кривичних дела против животне средине, уколико се уз помоћ ове оперативне радње, према реалним подацима, откривају само одређена кривична дела. Мора се узети у обзир и да патролне службе код нас немају искључиву надлежност да се баве специфичним криминалитетом, да се може радити о огромним подручјима које је тешко прегледати, али и веома битној чињеници да радња извршења код ових кривичних дела веома често „голим оком“ није видљива. Због наведеног се поставља питање да ли је потребно да се оперативне радње унапреде научно-технолошким иновацијама и решењима.

Када анализирамо кривична дела против животне средине као извор сазнања за извршено дело пожељно би било да се ослонимо на оперативни рад органа упутрашњих послова, односно тзв. оперативну делатност која подразумева коришћење различитих тактичких мера. У том смислу веома је важно да организованим, планским, унапред планираним⁴⁵⁵, циљним, усресређеним поступањем и опажањем појава и понашања око себе припадници полиције запазе промене у животној средини. Уколико разматрање започнемо класичном криминалистичко-тактичко и форензичком методом

⁴⁵²Установе, привредни субјекти, постројења, индустријски објекти.

⁴⁵³Шуме, паркови, јавне површине, обале.

⁴⁵⁴Водинелић В, (1972), 69.

⁴⁵⁵Алексић Ж, Шкулић М, (2010) 29.

увидећемо да је један од првих корака преглед лица места и радње. Наведено веома често није довољно за откривање учинилаца кривичног дела против животне средине, а неретко је тешко утврдити одакле почети. Имајући у виду да је улога криминалистичке технике да пронађе најподесније методе и средства из природних и техничких наука које служе за откривање кривичног дела, а да је задатак криминалистичке методике да истражи посебности, односно да пронађе решење за откривање одређеног кривичног дела⁴⁵⁶, несумњиво је да у теоријском смислу постоје све могућности да се приступи решавању проблема откривања кривичних дела против животне средине. Наиме када се сусретнемо са великом количином отпада у реци, не можемо закључити да је отпад бачен на месту где је пронађен. У наведеној ситуацији, полицијски службеници ће обезбедити лице места⁴⁵⁷, прикупљати обавештења, вршити увиђај, реконструкцију догађаја, обавити ситуационо вештачење, с тим да неретко полицијски службеници до информација долазе кроз прикупљање обавештења од грађана, уз опрез да исти могу из различитих мотива навести службенике у погрешном смеру.⁴⁵⁸

Правилник о полицијским овлашћењима⁴⁵⁹ као једну од криминалистичко-тактичких радњи предвиђа и хемијски, биолошки, радиолошки и нуклеарни контрадиверзиони преглед, којим се могу детектовати, пронаћи, обезбедити, паковати и транспортовати опасни материјали (чл. 51), а што представља радњу која може бити врло корисна код откривања кривичних дела против животне средине. Наведено је значајно из разлога што овај вид контрадиверзионог прегледа обављају обучени службеници, уз помоћ експерата и уз коришћење одговарајуће опреме, односно из разлога јер је кроз ову радњу описано све што је потребно да би се откривање кривичних дела против животне средине учинило ефикаснијим.

Оперативна делатност због наведеног мора почети одмах након добијања првих информација, и то прикупљањем индиција и сачињавањем реалних верзија догађаја, које се проверавају кроз увиђајне радње, а касније кроз друге доказне радње.⁴⁶⁰ Преглед лица места тако захтева и ангажовање научно-техничких експерата уз помоћ

⁴⁵⁶ Коларевић Д, Форензичка наука и криминалистика, *Наука, безбедност, полиција* бр. 1/2008, 123.

⁴⁵⁷ Лице места означава место кривичног догађаја, односно сваки простор где се могу пронаћи трагови кривичног дела, или предмети који су у релевантној вези са извршеним кривичним делом. Вид. Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 18.

⁴⁵⁸ Водинелић В, (1972), 42-43.

⁴⁵⁹ *Сл. гласник РС* бр. 4/2019 и 93/2022.

⁴⁶⁰ Писарић М, Претпоставке за откривање еколошког криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2015, 785-795.

којих се једино могу прикупити релевантни докази, који касније могу бити коришћени у кривичном поступку.

Имајући у виду да органи унутрашњих послова имају превентивну и репресивну улогу, може се рећи да се превентивна делатност разликује код кривичних дела против животне средине и других кривичних дела. Иако се чини да превентивна делатност органа унутрашњих послова у овој области не може допринети спречавању извршења ових кривичних дела, ипак није занемарљива улога полицијских службеника, који би на ширем плану могли остварити превентивну сврху деловања. Поље на ком несумњиво органи унутрашњих послова могу дати велики допринос јесте контрола саобраћајне полиције о техничкој исправности возила, уз појачану контролу степена издувних гасова⁴⁶¹, контрола превоза опасних материја, као и вршење хемијских и биолошких контрадиверзионих прегледа.

Имајући у виду резултате емпиријског истраживања који су показали да се 99,5% кривичних поступака за кривична дела против животне средине води за кривична дела: Убијање и злостављање животиња (чл. 296 КЗ), Пустошење шума (чл. 274 КЗ), Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Незаконити лов (чл. 276 КЗ), Незаконити риболов (чл. 277 КЗ), а да се 1,88 % кривичних поступака води за сва остала кривична дела из групе кривичних дела против животне средине, поставило се питање зашто постоје толике статистичке разлике.

Резултати емпиријског истраживања навели су на размишљање да ли је примена општинских оперативних сазнања довољна код откривања ових кривичних дела, или је потребно користити и научну методологију и адекватну техничку експертизу, како би се у потпуности искористио капацитет полиције.

2.1.2. Улога форензике у откривању кривичних дела против животне средине

Форензика се може дефинисати као употреба науке у праву⁴⁶², или употреба науке у решавању правних проблема, или примена природних наука у правном контексту.⁴⁶³ Оно што представља тачку раздвајања у литератури у погледу

⁴⁶¹Бошковић М, (1993)79.

⁴⁶²Марјановић Д, Приморац Д, *Молекуларна форензичка генетика*, Сарајево, 2009, 17.

⁴⁶³Коларевић Д, (2008), 123-124.

дефинисања форензике, заснива се на чињеници да одређена група аутора сматра да су појмови форензичка наука и криминалистика синоними, док постоји друга група аутора који сматрају да је форензичка наука шира од криминалистике. Присталице појмовне различитости свој став темеље на Гросовој концепцији, који је један од првих правника који је уочио потребу за применом других наука у праву, чији представник Саферстајн дефинише форензичку науку као примену науке у области кривичноправних и грађанскоправних процеса, а које у оквиру кривичног поступка спроводи полиција⁴⁶⁴, а Хоук и Сигел као науку о повезивању људи, места, ствари укључених у криминалну активност.⁴⁶⁵ Присталице појмовне еквивалентности, свој став темеље на Локаровој концепцији по којој су криминалистика и форензичка наука синоними. Поред јасног става по питању термилошког значења, Локарова концепција је значајнија по томе што уводи обавезу укључивања високообразованих стручњака из области природних наука, односно тезу да послове проналажења, фиксирања и анализе трагова не могу обављати обични полицијски службеници. Чини се да су обе концепције омогућиле напредак и развој односа криминалистике и форензичке науке, односно учиниле ефикаснијим употребу науке у праву, што не значи да је ово једина разлика између форензичке науке и криминалистике. Постоје и заговорници трећег правца, које се наслања у једном делу на Гросову концепцију, који помирљиво износе мишљење да је форензичка наука уствари криминалистичка техника, док у другом делу прихватају мишљење обавезног укључивања стручњака у процес проналажења, фиксирања и анализе трагова. И заговорници трећег правца имају своје опоненте које своја уверења темеље на идеји да је форензичка наука примењена наука, код које преовлађује природнонаучни модел, а да криминалистичка техника користи поједностављена научна знања прилагођена за стручњаке чија је основно образовање из правних наука.⁴⁶⁶

Криминалистичка техника је комплексна грана криминалистике која се бави проналажењем, проучавањем прилагођавањем и усавршавањем најпогоднијих научно-техничких метода и средстава за сузбијање криминалитета из области техничких и природних наука, а ради осигурања, фиксирања и тумачења трагова у сврхе откривања и доказивања кривичних дела. Криминалистичка техника обухвата балистику,

⁴⁶⁴ Saferstein, R. *Criminalistics – An introduction to forensic science*, New Jersey, 2007, 2.

⁴⁶⁵ Houck, M. M., Siegel, J. *Fundamentals of forensic science*, Amsterdam, 2006, 4.

⁴⁶⁶ Вид. Коларевић Д, (2008), 126.

анализирање папиларних линија (дактилоскопију), испитивање саобраћајних незгода, физичких трагова, аутентичности докумената и предмета и др.⁴⁶⁷

Употреба науке у праву увела је могућност укључивања високообразованих стручњака у послове проналажења, фиксирања и анализе трагова, па тако форензичка патологија подразумева укључивање доктора, форензичка одонтологија - стоматолога, форензичка археологија - археолога, форензичко инжењерство - стручњака за грађевинске материјале и конструкције, форензичка токсикологија - хемичаре, форензичка психијатрија - психијатре, форензичка психологија - психологе, форензичка генетика - генетичаре, а форензичка биологија - биологе. Имајући у виду да се употреба науке у праву ширила током година, у иностраној литератури наилазимо на термин *environmental forensics*, односно на форензику у области заштите животне средине, као вид укључивања науке у право.

Форензика заштите животне средине по Morrison и Hone представља систематску и научну обраду физичке, хемијски или историјске информације у циљу стварања одбрамбених научних и правних закључака о извору или старости испуштања загађења у животну средину.⁴⁶⁸ По мишљењу друге групе аутора форензика заштите животне средине развила се из потребе за проценом контаминација насталих загађењем животне средине, али и из потребе за проценом правичне компензације оштећеним лицима.⁴⁶⁹ Форензика животне средине се дефинише и као реконструкција контаминације заснована на доказима који су пронађени⁴⁷⁰, а постоје и аутори који сматрају да је форензика заштите животне средине механизам за техничку подршку у комплексним кривичним поступцима за кривична дела против животне средине.⁴⁷¹

Форензика заштите животне средине почиње да се развија осамдесетих година двадесетог века у Сједињеним Америчким Државама из потребе за коришћењем прилагођених стручних знања у откривању кривичних дела против животне средине и заснива се на коришћењу различитих техника које варирају у зависности од врсте загађења. Први пут се форензика заштите животне средине помиње у научној

⁴⁶⁷*Ibidem*, 19.

⁴⁶⁸ Morrison R. D, Hone J. R, *Introduction to Environmental forensics*, <https://www.eolss.net/sample-chapters/C09/E6-38A-17.pdf>, 14. Децембар 2022.

⁴⁶⁹ Megson D. et al, *A review of the determination of persistent organic pollutants for environmental forensic investigations*, https://e-space.mmu.ac.uk/617385/8/ACA-16-17-Rev%205_clean.pdf, 18. Децембар 2022.

⁴⁷⁰ Petrisor I, *Environmental forensics Fundamental: A Practical Guide*, New York, 2014, 4.

⁴⁷¹ http://eprints.staffs.ac.uk/6883/1/DETRITUS%2010-2020_pages%20III-IV_Environmental%20forensic%20%281%29.pdf, 18. Децембар 2022.

литератури средином деведесетих година двадесетог века и то у радовима McGee и Block.⁴⁷² Коришћење различитих техника је тако створило и поделе у оквиру форензике заштите животне средине, које се прилагођају врсти загађења, па тако данас постоје развијене технике за анализу живе, азбеста, хрома, метана, пестицида, радиоактивних компоненти, гасова, живе и др.

Имајући у виду да форензика заштите животне средине унапређује откривање и доказивање кривичних дела против животне средине, могућности различитих техника су обрађене у оквиру поглавља доказивања кривичних дела против животне средине.

2.1.3. Специјализација органа откривања кривичних дела против животне средине и унапређење техника откривања

Упоредноправна решења нуде унапређене технике откривања кривичних дела, прилагођене природи кривичних дела, као и специјализацију органа откривања, чији је циљ прилагођавање радњи откривања кривичним делима против животне средине.

У Италији је борба са илегалним депонијама ујединила тужилаштво и полицију у намери да смање стопу криминалитета, односно да смање број кривичних дела против животне средине. Као резултат заједничких напора, створена је платформа која омогућава полицији у превентивној делатности да ефикасно открива нелегалне активности. Наиме неколико платформи и иновативна примена термографије омогућили су откривање нелегалне санитарне канализације, кишне канализације, а све у вези са недозвољеним испуштањем отпадних вода.⁴⁷³ Наиме природа ових кривичних дела довела је до закључка да се проблему мора прићи двосмерно и то од краја ка почетку и од почетка ка крају. Наведеним се мисли да се од последице, делатностима полиције мора ићи у правцу радње извршења и обратно. Имајући у виду да човек опажан није довољан, увидела се потреба за технолошким помагалима. Поред термографије, употребом ваздушне инфрацрвене демографије омогућило се изналажење и указивање на различита загађења, уз помоћ сензора који детектује зрачење, односно промене у виду загревања и радијације.

⁴⁷²McGee R, Block W, Pollution Trading Permits as a form of market socialism and the search for a real market socialism and the search for a real market solution to Environmental Pollution, *Environmental Law Journal* 6/1194, 51-77.

⁴⁷³Lega M, et al, Remote sensing in environmental police investigations: aerial platforms and an innovative application of thermography to detect several illegal activities, *Environ Monit Assess* 186/2014, 8291-8301.

У Руској Федерацији не постоје специјализована еколошка полиција, јер су стручни кругови сматрали да се треба унапредити форензичка истрага. У том смислу Министарство правде је заузело став да код кривичних дела против животне средине форензичка истрага животне средине мора обухватати: еколошку процену стања и истраживање граматичког објекта.⁴⁷⁴

Након бројних иницијатива локалних полиција за формирање посебно обучених одељења у Краљевини Шпанији, основана је Служба за заштиту природе Цивилне гарде (*Seprona*) која је специјализована за кривична дела против животне средине.⁴⁷⁵ У Народној Републици Кини се уназад неколико година говори о потреби за конституисањем специјалне еколошке полиције, за коју сматрају да би требала бити одговарајући начин борбе за бројна загађења са којима се суочавају.⁴⁷⁶ У Сједињеним Америчким Државама постоје посебне еколошке полиције, у неким државама чак специјализоване за одређене области.⁴⁷⁷

Поједини аутори сматрају да је предуслов да полицијски службеници буду специјализовани, односно да прођу специфичну обуку и тренинге неопходне у борби против овог облика криминалитета.⁴⁷⁸ Поред наведеног сматра се да је потребно да полицијски службеници имају одговарајућу опрему за рад, која укључују одговарајуће рукавице за узимање узорака, контејнере у које ће се одлагати прикупљени докази, прибор за прикупљање доказа, реагенсе и базу у коју ће се уносити прикупљени подаци.⁴⁷⁹ Занимљиво је да је услов за „еколошког полицајца“ државе Масачусетс, најмање две године професионалног или полупрофесионалног рада на пословима очувања флоре и фауне, природних ресурса, или вокација везана за биолошке науке или екологију.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ Lavrov V. P, Vasilyeva M. A, Issues of Forensic Inquiries and Preliminaries in Investigating Ecological Crimes, *European Research Studies Journal* 2/2018, 348-355.

⁴⁷⁵ Fajarado T. et al, *Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report*, Study in the framework of the EFFACE research project, Granada, 2015, 56.

⁴⁷⁶ Khan M. I, Chang Y. C, Environmental Challenges and Current Practices in China—A Thorough Analysis, *Sustainability* 10/2018, 2547, https://www.researchgate.net/publication/326508568_Environmental_Challenges_and_Current_Practices_in_China-A_Thorough_Analysis, 29. Maj 2021.

⁴⁷⁷ <https://portal.ct.gov/DEEP/Environmental-Conservation-Police/Environmental-Conservation-Police-Officers>, 26. Maj 2021.

⁴⁷⁸ Drielak S, (1998), 6.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, 7-52.

⁴⁸⁰ <http://mass.gov.com>, 27. Maj 2021.

У Индији постоје специјализоване обавештајне јединице које су формиране у оквиру Бироа за контролу криминалитета против дивљих животиња, који се фокусира на јак обавештајни рад. У Азији је чак формирана мрежа *Sky-Hole Patching* која се бави сарадњом и дељењем података на нивоу континента, а која има за циљ да олакша откривање кријумчарења царинским службеницима, односно да се кординисаним радом свих актера откривања кривичних дела повећа степен успешног откривања.⁴⁸¹

За разлику од наведених упоредноправних примера у Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске основно је тело, које се бави истраживањем кривичних дела против животне средине, Агенција за заштиту животне средине (*EA*) и Агенција за заштиту животне средине Велса (*CEPA*) као владина тела који функционишу као органи који истражују загађења животне средине.⁴⁸² Поред Агенција за заштиту животне средине у Уједињеном Краљевству постоје још и *Natural England*, владино тело које је основано са циљем укључивања стручњака у полицијске истраге.⁴⁸³

Можда најкомплекснији пример уређења начина откривања кривичних дела против животне средине постоји у Аустралији где постоји више нивоа надлежности од одељења у оквиру Федералне полиције преко граничне полиције и посебних јединица за појединачна загађења, до владиних одељења, агенција и сервиса специјализованих за еколошка питања.⁴⁸⁴ Оно што чини разлику јесте да конкретно загађење детерминише који конкретан орган ће бити укључен у фазу истраге.⁴⁸⁵

Потреба за специјализацијом службеника је препозната и од стране Интерпола, који организује едукацију и аналитичку подршку и округле столове студија случаја.⁴⁸⁶ Као начин подршке оформљен је интернационални тим експерата из различитих области (полиције, аналитике, економије, адвоката, научника), али и посебна глобална мрежа *ICCWC*. Са друге стране Европол поред потребе за специјализацијом стручњака, дефинише и потребе у борби против кривичних дела против животне средине и то:

⁴⁸¹Banks D, et al, *Environmental crime: A threat to our future*,

https://www.unodc.org/documents/NGO/EIA_Ecocrime_report_0908_final_draft_low.pdf, 08. Март 2022.

⁴⁸²Mitsilegas V, Fitzmaurice M, Fasoli E, *Fighting Environmental Legal Instruments Relevant to Fighting Environmental Crime*, Country Report on Germany, Study in the framework of the EFFACE research project, Berlin, 2015, 57.

⁴⁸³*Ibidem*, 63.

⁴⁸⁴<https://www.afp.gov.au/what-we-do/crime-types/environmental-crime>, 23. Март 2022.

⁴⁸⁵Bricknell S, (2010), 45-111.

⁴⁸⁶Интерполов Информативни документ о заштити животне средине, <https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime>, 27. Мај 2021.

потребу за тактичким и прилагођеним анализама, разменом метода истрага, разменом информација и сарадњом.⁴⁸⁷ Европол је у ту сврху направио мрежу под називом *EnviCrimeNet*⁴⁸⁸ која има за циљ да умрежи и повеже све полицијске службенике који се баве борбом против кривичних дела против животне средине.

На основу наведеног чини се пожељним специјализовати одређен број службеника, који би на основу дате информације могли рационално и ефикасно предузмати радње у надлежности полиције. Потребно је указати да овакве јединице не постоје у државама у региону, али да је Република Србија препознала потребу за специјализацијом, те је почетком 2022. формирана Јединица за сузбијање еколошког криминала и заштиту животне средине.⁴⁸⁹

Са друге стране технолошко унапређење би несумњиво допринело бржем и лакшем откривању кривичних дела против животне средине, али би истовремено имало и превентивну улогу. Превентивна улога би се огледала у томе што би се можда одређен број учиниоца одговорио од непоштовања закона.

2.1.4. Улога еколошких база података у откривању кривичних дела против животне средине

Борба против савременог облика криминалитета, а посебно специфичних кривичних дела, захтева адекватан приступ проблему од стране полиције и служби јавне и државне безбедности. Савремени услови живота и рада у смислу дигитализације значајно могу да допринесу борби против еколошког криминалитета, посебно у делу који се односи на формирање и претрагу електронских база података релевантних за оперативни рад надлежних органа. Компјутеризована база омогућавала би брзо и ефикасно коришћење података, при чему би база морала бити допуњавана свим новим информормацијама, како би се исте могле упоређивати и анализирати од стране стручних лица. Имајући у виду чињеницу да криминалитет веома често

⁴⁸⁷ <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/environmental-crime>, 29. Мај 2021.

⁴⁸⁸ <http://www.envicrimenet.eu/>, 29. Мај 2021.

⁴⁸⁹ Према подацима Министарства унутрашњих послова, Дирекција полиције броји 15 организационих јединица у седишту и 27 организационих јединица ван седишта полицијске управе и то на површини територије која обухвата 88. 361 км², односно 77.474 м². Свака подручна полицијска управа у свом саставу има полицијске станице, које могу имати полицијске испоставе и полицијска одељења. Организационе јединице не обављају исте послове већ да је делокруг рада различит и обухвата и антитерористичку јединицу, хеликоптерску јединицу, оперативни центар, управу саобраћајне јединице и друге. Вид. <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ministarstvo>, 26. Мај 2021.

превазилази и суверене границе једне државе, потреба за сарадњом и разменом информација из базе података препозната је и од стране бројних међународних тела и агенција, а иста је регулисана и бројним међународним документима.⁴⁹⁰ Уколико се осврнемо на питање саме анализе података, значајну улогу у процесу анализе података има криминалистичко обавештајна аналитика која може бити тактичка, стратешка, административна, истражна, оперативна и криминалистичка.⁴⁹¹ Свака од наведених анализа има другачију улогу у сузбијању криминалитета, односно бави се краткорочним и дугорочним циљевима сузбијања криминалитета, али је важно истаћи да анализе зависе и од конкретног проблема коме се приступа. У том смислу приступ анализи зависи и од врсте кривичног дела, јер у зависности од врсте кривичног дела примениће се и различита истражна анализа.⁴⁹² Едукација и усавршавање аналитичара је неопходно у борби против савременог криминалитета, а и техничка подршка је нешто што не сме изостати. Поред наведеног организован, координисан и стручан рад не само органа унутрашњих послова и служби јавне и државне безбедности, већ и инспекцијских органа, агенција при министарствима и другим владиним агенцијама, свакако дају добру полазну основу за решавање наведеног проблема.⁴⁹³ Како би се наведено могло и остварити потребно је да полицијски службеници имају приступ бази података, која би садржала што потпуније информације. То даље значи да би свака полицијска станица требала да има приступ умреженој бази података, која би требала садржати податке о кривичним пријавама, казненој евиденцији, што потпуније податке о лицима и евентуално податке о преласцима државне границе. Садашње могућности полиције су нажалост ограничене, а имајући у виду чињеницу да базе података нису потпуне, да се велика количина података складишти у интерној евиденцији, као и да је приступ подацима ограничен, односно да је доступност података о кривичним пријавама и евиденција о кажњавању ограничена на Сектор за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије. То даље значи да се брзо, одлучно и смишљено поступање на самом почетку онемогућава ограниченим приступом информацијама.

⁴⁹⁰*Ibidem*, 290.

⁴⁹¹Osborne D,Wernicke S, *Introduction to Crime Analysis: Basic resources for criminal justice practice*, New York, 2003, 5-11.

⁴⁹²Bennett W, Hess K, *Criminal investigation*, Belmont, 2007, 8.

⁴⁹³Наведен став је садржан и у Извештају о скринингу Србије, Поглавље 24 – Правда, слобода и безбедност, Комисија, РГ за проширење + земље у процесу преговора о чланству у ЕУ.

Уколико проблему приступимо са аспекта упоредноправне регулативе једно од решења налазимо у Уједињеном Краљевству где је Законом о полицији и кривичним доказима⁴⁹⁴ формиран компјутерски систем за Енглеску и Велс (*PNC*) који садржи евиденцију осуда, упозорења, кауција, опомена за све деликте који се кажњавају затворском казном, као и оне које се у складу са посебним прописима морају регистровати. Све полицијске снаге са територије Енглеске и Велса имају приступ овом компјутерском систему. Поред ове базе у Уједињеном Краљевству постоји и засебна форензичка ДНК база података (*NDNAD*) која се састоји од узорака који могу бити узети од било ког ухапшеног лица.⁴⁹⁵ Ова база је успостављена 1995, а коришћење података из ове базе врло брзо је показало веома добре резултате, па је наредних година иста база направљена и у Аустрији, Немачкој, Холандији, Финској, Норвешкој, Белгији, Данској, Швајцарској и Шведској.⁴⁹⁶ У Сједињеним Америчким Државама се отишло и корак даље те је формирана база „банди“ (*gang database*) која садржи податке о индивидуалним члановима, али и одређене генералне информације.⁴⁹⁷ Показало се да је наведена база показала добре резултате, као и да је мотивисала службенике да траже и идентификују припаднике ових банди.

База података која би садржала еколошку информацију несумњиво би била од велике важности за сузбијање и брже откривање кривичних дела против животне средине. Формирањем еколошке базе података, створио би се регистар који би могао садржати податке о врсти кривичног дела, месту и времену извршења кривичног дела, последици извршеног кривичног дела и учиниоцу кривичног дела. На овај начин би се створила база података којом би се у географском смислу издвојили региони у којима је становништво склоније извршењу одређеног кривичног дела из области кривичних дела против животне средине. На овај начин би и патроле могле бити усмераване ка конкретним подручјима, а што би поред ефикасног оперативног рада превенивно деловало на становништво. Формирање еколошке базе података би са друге стране могло да утиче и на спровођење мера заштите животне средине, односно преоријентисање ка подручјима ка којима је потребно предузети мере заштите.

⁴⁹⁴Police and criminal evidence act, 1984,

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/117611/pace-code-a-2011.pdf, 09. Фебруар 2019.

⁴⁹⁵Вид. <https://www.gov.uk/government/collections/na-database-documents>, 07. Април 2023.

⁴⁹⁶Martin P, Schmitter H, Schneider P, A brief history of the formation of DNA databases in forensic science within Europe, *Forensic Science International* 119/2001, 225-231.

⁴⁹⁷Caudill J, et al, On gang Affiliation, Gang Databases and Prosecutorial outcomes, 2014, 1-20, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0011128714541203>, 08. Децембар 2022.

Формирање базе података би садржало и податке о загађењима за која учинилац није пронађен, већ је само забележено загађење, које би опет мерама заштите, односно репарације могло бити санирано.

Са друге стране формирање еколошке базе података би решило проблем кривичне и прекршајне одговорности у контексту начела *ne bis in idem* у вези истог догађаја, јер би информација о покретању поступка могла бити доступна.

Како Drilak наводи за откривање кривичних дела против животне средине делотворне су оперативне радње посматрања, коришћење надзорних камера, прикупљање обавештења од стране грађана, али и употреба напредне технологије.⁴⁹⁸ Препорука унапређења откривања кривичних дела против животне свакако подразумева специјализацију органа откривања, укључивање експерата, употребу одговарајуће опреме које на одређени начин надграђују традиционалне криминалистичке радње. Специфичности ових кривичних дела у том смислу и захтевају да се одступи од класичног оперативног рада, који наравно не треба да се напусти, већ да се унапреди савременим технологијама. Предлог постајања базе података, такође представља веома значајан сегмент технолошког развоја, који би несумњиво допринео лакшем откривању кривичних дела против животне средине.

2.2. Улога инспекцијских органа у откривању кривичних дела против животне средине

Инспекцијски надзор представља врсту управног надзора и остварује се непосредним увидом у правне и фактичке ситуације.⁴⁹⁹ Циљ рада инспекцијских органа је надзор над применом прописа од стране физичких лица, правних лица и органа управе. Овлашћења инспекцијских органа регулисана су Законом о инспекцијском надзору РС⁵⁰⁰, а циљ установљавања инспекцијских органа је да се превентивним деловањем или налагањем мера обезбеди законитост и безбедност пословања и поступања надзираних субјеката и спрече или отклоне штетне последице по законом и другим прописом заштићена добра, права и интересе (чл. 2). Врсте инспекцијског

⁴⁹⁸Drilak S, (1998), 15-45.

⁴⁹⁹Лилић С, Еколошка инспекција у законодавству Србије и Европске Уније у *Педесет година европске Уније* (ур. Ћирић Ј), Београд, 2010, 277-278.

⁵⁰⁰Сл. гласник РС бр. 36/2015, 44/2018 - др. закон и 95/2018.

надзора су редован, ванредан, мешовит (када се предмет редовног и ванредног надзора делимично поклапају или су повезани), контролни (врши се ради контроле изречених мера) и допунски, а облици могу бити теренски и канцеларијски (чл. 6 и 7). У случају када се код надзираног субјекта открије незаконитост која је кажњива, инспектор је у обавези да поднесе кривичну пријаву надлежном органу (чл. 42 ст. 1). Инспекцијски надзор је Законом о државној управи РС дефинисан као спровођење закона и других прописа непосредним увидом у пословање и поступање физичких и правних лица, а у зависности од резултата надзора изричу се и предвиђене мере (чл. 18).⁵⁰¹ Послови инспекцијског надзора могу бити поверени органима аутономне покрајине и локалне самоуправе.

Надзор над применом прописа у области животне средине поверен је инспекцији за заштиту животне средине, која првенствено има превентивну улогу. Дужност инспекцијских органа је да у случају откривања незаконите радње, која има обележје кривичног дела, поднесе кривичну пријаву надлежном тужилаштву. Закон о заштити животне средине Републике Србије предвиђа да Министарство надлежно за питања животне средине преко инспектора за заштиту животне средине врши надзор над применом прописа из ове области.⁵⁰² Према тренутној расподели министарстава, Министарство заштите животне средине има Инспекцију за заштиту животне средине и то за заштиту од хемијског удеса код *SEVESO* постројења⁵⁰³, контролу управљања хемикалијама и биоцидним производима, нејонизујућег зрачења, заштиту у индустријским објектима, контролу управљања отпадом и заштиту природе и засебну инспекцију за рибарство.⁵⁰⁴

Према извештају о раду инспекције за заштиту животне средине за 2020. од укупно 2886 предмета поднете се само 2 кривичне пријаве⁵⁰⁵, док инспекција за

⁵⁰¹Сл. гласник РС бр.79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018 и 30/2018 – др. закон.

⁵⁰²Сл. гласник РС бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закон и и 95/2018 –др. закон. Поред кривичног закона, инспекцијски надзор је регулисан и Законом о стратешкој процени утицаја на животну средину, Законом о процени утицаја на животну средину, Законом о интегрисаном спречавању и контроли загађења животне средине.

⁵⁰³Seveso постројења су постројења у којем се обављају активности у којима је присутна или може бити присутна опасна материја у једнаким или већим количинама од прописаних.

⁵⁰⁴<https://www.ekologija.gov.rs/inspekcija>, 31. Мај 2021.

⁵⁰⁵Извештај о раду инспекције за заштиту животне средине за 2020, Министарство заштите животне средине, Сектор за надзор и превентивно деловање у животној средини, Београд, 2021, <https://www.ekologija.gov.rs>, 31. Мај 2021.

рибарство од укупно 398 предмета није поднела ни једну кривичну пријаву⁵⁰⁶. Према извештајима Инспекције за заштиту животне средине за предходне године, у 2019. поднето је укупно 5 кривичних пријава, као и у 2017. и 2018. (исти број пријава по пет), а у 2016. укупно 3 кривичне пријаве.⁵⁰⁷ Поред инспекције за заштиту животне средине на републичком нивоу, постоје и инспекцијски органи, односно органи аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе и други субјекти са јавним овлашћењима којима су поверени послови инспекцијског надзора.

Покрајински Секретаријат за урбанизам и заштиту животне средине има одељење контроле индустријских објеката и контроле заштите и коришћења природних добара и рибљег фонда. Према подацима Покрајинског Секретаријата, објављеним у годишњем извештају у 2020.⁵⁰⁸ инспектори су у својим контролама уочили само мање недостатке. Сектор за контролу индустријских објеката је поднео једну кривичну пријаву, а Сектор за контролу заштите и коришћење природних добара и рибљег фонда две кривичне пријаве.⁵⁰⁹ Број пријава у 2019. укупно је износио 4⁵¹⁰, а годину дана пре поднете су 3⁵¹¹ кривичне пријаве.

Рад инспекцијских органа је веома важан у откривању загађења, без обзира да ли се конкретно загађење може подвести под кривичну одговорност или прекршајну

⁵⁰⁶Извештај о раду инспекције рибарство за 2020, Министарство заштите животне средине, Сектор за надзор и превентивно деловање у животној средини, Београд, 2021, <https://www.ekologija.gov.rs>, 31. Мај 2021.

⁵⁰⁷<https://www.ekologija.gov.rs/inspekcija>, 31. Мај 2021.

⁵⁰⁸Годишњи план инспекцијског надзора урбанистичке инспекције покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине за 2021. бр. 140-350-36/2020-06 од 20.11.2020. године, <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/rs/%d0%bd%d0%b0%d0%b4%d0%bb%d0%b5%d0%b6%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b8/%d0%b8%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%86%d0%b8%d1%98%d1%81%d0%ba%d0%b8-%d0%bf%d0%be%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b8/%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8-%d1%81%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d0%b8%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%86%d0%b8%d1%98%d1%81%d0%ba%d0%b5-%d0%bf%d0%be/>, 24. Август 2021.

⁵⁰⁹Извештај о раду инспекције за заштиту животне средине за 2020. - Сектор за инспекцијске послове Одељење за контролу индустријских објеката и Одељења за контролу заштите и коришћење природних добара и рибљег фонда, <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2021/03/KONACAN-Predlog-Izvestaja-za-2020-zivotna-sredina-ZA-SAJT-A31.03.2021.pdf>, 24. Август 2021.

⁵¹⁰Извештај о раду инспекције за заштиту животне средине за 2019. годину - Сектор за инспекцијске послове Одељење за контролу индустријских објеката и Одељења за контролу заштите и коришћење природних добара и рибљег фонда, <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2020/05/god.izvest-2019sektor-za-insp.pdf>, 24. Август 2021.

⁵¹¹Извештај о раду инспекције за заштиту животне средине за 2018. годину - Сектор за инспекцијске послове Одељење за контролу индустријских објеката и Одељења за контролу заштите и коришћење природних добара и рибљег фонда, <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2019/03/IZVESTAJ-2018-INSPEKCIJA-ZBIRNO-A.pdf>, 24. Август 2021.

одговорност, а имајући у виду статистичке податке, може се закључити да је рад инспекцијских органа неефикасан. Објављени подаци не одступају ни од општеприхваћеног мишљења које заступају инострани аутори да је инспекцијски надзор неефикасан, а као разлоге неефикасности углавном наводе лошу опремљеност, недостатак средстава и мањак возила.⁵¹²

2.2.1. Модалитети инспекција за заштиту животне средине

У бројним извештајима Европске Уније исказивала се забринутост у погледу поступања и ефикасности еколошких инспекција држава чланица, а Европска комисија је још 2001. указивала на значај еколошких инспекција у примени прописа, те је донела и Препоруку 2001/331/ЕЗ о минималним критеријумима еколошких инспекција.⁵¹³ Забринутост за ефикасност рада еколошких инспекција исказана је кроз Препоруке, Директиве, Акционе програме, формирање директората за спровођење инспекцијских стандарда и бројне друге активности, али и поред свега наведеног сматра се да није успостављен минимум стандарда.⁵¹⁴

Постоје аутори који сматрају да је немогуће да инспекција за заштиту животне средине редовним контролама изврши надзор над свим потенцијалним загађивачима, па предлажу да се проблем може решити такозваним таргетирањем.⁵¹⁵ Таргетирање се може извршити различитим моделима, а један од њих је таргетирање државног одељења које полази од статистичких података, односно од резултата ранијих инспекцијских контрола.⁵¹⁶ Фламманска агенција – инспекција за заштиту животне средине користи методе рутинских инспекција, активне инспекције и регулаторних пројеката.⁵¹⁷ Поред ових методологија, постоје и методологије које као кључне узимају различите факторе, које се уносе у већ постојеће формуле и које израчунавањем дају

⁵¹²Јилић С, Дреновак-Ивановић М, (2014), 63.

⁵¹³Recommendation 2001/331/EU of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 providing for minimum criteria for environmental inspections in the Member States, *Official Journal L 118*, 27/04/2001 P. 0041 – 0046.

⁵¹⁴Вид. Hedemann-Robinson M, Environmental Inspections and the EU: Securing an Effective Role for a Supranational Union Legal Framework, *TEL 6:1/2017*, 31-58.

⁵¹⁵ Rousseau S, Timing of environmental inspections: Survival of the compliant, *Journal of Regulatory Economics* 32/2007, 17-36.

⁵¹⁶*Ibidem*, 20.

⁵¹⁷<https://en.vmm.be/>, 01. Јун 2021.

податак који касније бива меродаван за „аларм потенцијалног загађења“, односно за инспекцијску проверу.⁵¹⁸

Проблем неефикасности инспекцијског надзора видљив је и у државама у региону, код којих је примећено да поред малог броја кривичних пријава велики проблем представља и подељена надлежност на различите службе и секторе. Инспекцијски надзор у Републици Хрватској поверен је Уредбом о унутрашњем уређењу Државном инспекторату и то: сектору за ветеринарски надзор и надзор сигурносне хране, сектору за надзор пољопривреде и фитосанитарни надзор, сектору за надзор у шумарству и ловству, сектору за надзор рударства, енергетике и опреме под притиском, сектору за надзор заштите животне средине, природе и сектору за водоправни надзор. Сектор за надзор заштите животне средине има још осам подсектора и то за индустријско загађење, ваздух и климатске промене, управљање отпадом, надзор копнених и морских екосистема, воду и сарадњу.⁵¹⁹ Инспектори Државног инспектората су, као и код нас, инспекцијски органи овлашћени и обавезни да подносе кривичне пријаве и то најкасније у року од 15 дана од дана заршетка инспекције (чл. 74). У Босни и Херцеговини, као што постоје четири кривична закона и законика о кривичном поступку, тако постоји федерална управа за инспекцијске послове, федерално урбанистичко-еколошки инспекторат и федерални еколошки инспектор⁵²⁰, кантонални инспекторат, Управа за инспекцијске послове и инспекторат Републике Српске, инспекторат Брчко дистрикта, а на нивоу локалне самоуправе у општинама постоје еколошки инспектори, који су дужни да пријаве кривично дело.⁵²¹ Као пример се може навести Инспекторат Републике Српске који је у 2020, поднео само једну кривичну пријаву која се тичала инспекције шума и шумског земљишта.⁵²² Анализирајући период од 2007. – 2019, по једна пријава је поднета 2008, 2018. и 2019. Године.⁵²³ За разлику од ова два примера у региону, у Црној Гори послове инспекцијског надзора у области заштите животне средине обавља еколошка инспекција⁵²⁴, која нема обавезу подношења кривичне пријаве. Овој инспекцији

⁵¹⁸*Ibidem*, 21-30.

⁵¹⁹*Narodne novine* br. 97/20 i 119/20.

⁵²⁰Закон о инспекцијама Федерације Босне и Херцеговине, *Službene novine* br. 73/14.

⁵²¹Закон о инспекцијама Републике Српске, *Сл. гласник РС* бр. 18/2020.

⁵²²Извештај о раду Републичке управе за инспекцијске послове Републике Српске за 2020. годину, 60, <http://inspektorat.vladars.net/stranica/223/pregled>, 02. Јун 2021.

⁵²³Извештаји о раду Републичке управе за инспекцијске послове Републике Српске за 2007-2019. годину, <http://inspektorat.vladars.net>, 02. Јун 2021.

⁵²⁴Закон о животној средини, *Сл. лист РЦГ* бр. 52/16.

упућене су бројне критике и то због проблема загађења реке Таре, депоније у Бјелом Пољу, изградње пута Бар-Бољаре и многих других еколошких проблема. У бројним извештајима се може видети да један од главних проблема представља неспровођење решења донетих од стране еколошке инспекције.⁵²⁵ У Шпанији постоји мрежа еколошких инспектора којих има 200 и поред тога што имају обавезу подношења кривичних пријава за кривична дела против животне средине, постоје мишљења да је рад инспекцијских органа неефикасан и да исти утиче на мали проценат правих кривичних дела против животне средине⁵²⁶. У Русији постоји велики број инспекција који су подељене по врсти заштитног објекта⁵²⁷, а у Немачкој⁵²⁸ и Перуу инспекцијски послови су поверени Агенцији за процену и заштиту животне средине.⁵²⁹ У Анголи у оквиру Министарства за заштиту животне средине постоји 200 еколошких инспектора.⁵³⁰

У Сједињеним Америчким Државама еколошке инспекције постоје, али је њихов рад ограничен четвртим амандманом. Наиме, Врховни суд Сједињених Америчких Држава је још пресудом 1959. у предмету *Frank v. Maryland*⁵³¹ установио да четврти уставни амандман⁵³² ограничава могућност инспекцијског надзора без налога за претрес. Наиме еколошкој инспекцији је на неки начин онемогућен слободан приступ, имајући у виду да ни једна радња не можете бити предузета без постојања налога. Иако се можда чини да је могућност добијања налога једноставна радња, ипак иста одузима време и онемогућава брзу реакцију инспекцијских органа⁵³³, а како је већ и наведено за откривање кривичних дела против животне средине време представља кључни фактор. За разлику од наведених упоредноправних примера у Сједињеним Америчким Државама најзначајнију улогу код откривања кривичних дела имају федералне агенције. Настанак организација које се баве питањима животне средине се

⁵²⁵ Мишљење заштитника људских права и слобода Црне Горе бр. 496/16-13 од 21.02.2017., https://www.ombudsman.co.me/docs/1492516359_21022017-preporuka-ep.pdf, 24. Август 2021.

⁵²⁶ Fajardo T et al (2015), 10.

⁵²⁷ <http://aimcontrolgroup.com/en/russia-inspection/survey.html>, 02. Јун 2021.

⁵²⁸ <https://www.umweltbundesamt.de/en/topics/sustainability-strategies-international/environmental-law/environmental-compliance-assurance>, 02. Јун 2021.

⁵²⁹ <https://www.oecd.org/countries/peru/regulatory-enforcement-and-inspections-in-the-environmental-sector-of-peru-54253639-en.htm>, 02. Јун 2021.

⁵³⁰ https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/Angola_-_Environmental_Sector_Support_Project_ESSP_-_Appraisal_Report.pdf, 02. Јун 2021.

⁵³¹ Case *Frank v. Maryland*, U.S. Supreme Court 359 U.S. 360 (1959).

⁵³² <https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/amendment/amendment-iv#:~:text=The%20right%20of%20the%20people,and%20the%20persons%20or%20things>, 01. Јун 2021.

⁵³³ Cauley D, Constitutionality of Warrantless Environmental Inspections, *Columbia Journal of Environmental Law* 15/83, 85 – 97.

и везује за Америчку Агенцију ЕПА, која је осамдесетих година прошлог века, за време Регана доживела процват, а ова агенција је још 1982. пријавила 21 кривично дело, а 1991. укупно 81 кривично дело против животне средине⁵³⁴. Агенција ЕПА има веома важну улогу у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине, имајући у виду да су службеници ове агенције у потпуности овлашћени да спроводе законе о животној средини. Наиме службеници ЕПА су надлежни за истрагу кривичних дела против животне средине и имају право да носе ватрено оружје, уручују и извршавају налоге, лишавају слободе учиниоце кривичних дела против животне средине.⁵³⁵ Поред ЕПА као најпознатије агенције, значајна је и улога одељења за енергију, нуклеарно регулаторна комисија и одељење за становање и урбани развој.

Експериментални пројекат у Индији познатији под називом GPCB (*Gujarat Pollution Control Board*) повећао је инспекцијске провере по принципу да је прво идентификована категорија високо потенцијалних загађења, од којих су насумично одабрали одређени број и започели проверу⁵³⁶. Провере су довеле до побољшања, због фактора неизвесности и могућности ненајављене контроле. Са друге стране пример Кине и њихов покушај реорганизације инспекцијског деловања на примеру загађења ваздуха довело је до смањења загађења за 25-27%, али истраживање је показало да се након завршетка контроле проценат загађења поново увећавао. Како наводе тренутно смањење загађења није резултирало трајним унапређењем животне средине.⁵³⁷

Имајући у виду наведено, стиче се утисак да се инспекцијама за заштиту животне средине оправдано упућује критика неефикасности, недовољног капацитета и непокретања потребних поступака. Наведеном се мора додати и зависност инспекција за заштиту животне средине од министарства или органа коме хијерархијски припадају и којем одговарају. Као пример се може узети случај у Украјини у којој је 2019.

⁵³⁴ Klahsen K. D, Environmental crime and correlation with Environmental Protection Agency variables, *University of Houston-Clear Lake - ProQuest Dissertations Publishing*, 1999, <https://www.proquest.com/openview/ff3fed8b4f4e29f985de49217d3b0c6a/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>, 2.

⁵³⁵ Powers of Environmental Protection Agency, 18 U. S. Code 3063.

⁵³⁶ Duflo E et al, *The value of Regulatory Discretion: Estimates from Environmental Inspections in India*, NBER Working Paper 20590/2014, 6.

⁵³⁷ Karplus V, Wu M, Crackdowns in Hierarchies: Evidence from China's Environmental Inspections, *MIT Sloan Research Paper* 5700/2019, 4. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3449177, 01. Јун 2021.

привремено обустављена контрола пловила у украјинским лукама, а еколошкој инспекцији забрањена даља контрола.⁵³⁸

Може се извести закључак да инспекције за заштиту животне средине генерално подносе јако мали број кривичних пријава, а код нас се чешће опредељују за покретање прекршајног поступка или за привредне преступе. Можда је један од проблема наведеног то што постоји сличност између прекршаја, привредних преступа и кривичних дела у погледу правне норме, односно формулације радње извршења и последице. Прекршајни поступак пред домаћим судовима је бржи, али је и погоднији за учиниоца, јер је санкција блажа. Наведено отвара још једно питање, а то је *ne bis in idem* при суђењу за сличне прекршаје и кривична дела. Иако је Уставни суд Републике Србије у образложењу Пресуде Уж 1285/2012 навео да непостојање јасног разграничења кривичног дела и прекршаја не сме довести до ситуације да прекршајна одговорност представља сметњу за вођење кривичног поступка⁵³⁹, чини се да исто може довести до проблема у пракси. Наиме пракса Европског суда за људска права је врло разнолика по питању примене начела *ne bis in idem* када се ради о истом догађају⁵⁴⁰, а код кривичних дела и прекршаја против животне средине ситуације сличне регулативе су небројане. Наведено ствара и простор за злоупотребу због могућности самопријаве учиниоца.

Имајући у виду наведено, може се закључити да један од проблема свакако представља сличност у формулацији кривичних дела, привредних преступа и прекршаја против животне средине, што на неки начин и отежава рад инспекцијских органа. Са друге стране наведено не може бити оправдање, имајући у виду да се ради о професионалцима који би требали бити специјализовани за послове на које су распоређени. С обзиром на то да је улога инспекције од велике важности за откривање кривичних дела против животне средине, али уједно и за правилну примену прописа у смислу врсте одговорности, неопходно је да инспекцијски органи врше сталне контроле, односно надзиру примену прописа, али и да прођу адекватну обуку која би им омогућила да стручно обављају посао инспекцијског надзора. Наведено је посебно значајно из разлога јер од инспекцијских органа у највећој мери зависи и покретање поступка према правним лицима.

⁵³⁸ <https://safety4sea.com/ukraine-ecological-inspections-temporarily-halted/>, 24. Август 2021.

⁵³⁹ Пресуда Уставног суда Уж-1285/2012, 26.03.2014.

⁵⁴⁰ Вид. Мрвић-ПетровићН, Поштовање начела *ne bis in idem* при суђењу за сличне прекршаје и кривична дела, *Журнал за криминалистику и правобр.* 2/2014, 27-40.

2.3. Улога удружења грађана (невладине организације) и јавно поговарање у откривању кривичних дела против животне средине

Код откривања кривичних дела против животне средине институционално најзначајнија улога би морала бити поверена полицијским снагама и инспекцијама за заштиту животне средине, али одређени допринос може потицати и од удружења, односно невладиних организација.

Удружење је дефинисано Законом о удружењима⁵⁴¹ и представља добровољну и невладину недобитну организацију засновану на слободи удруживања више физичких или правних лица, основану ради остваривања и унапређења заједничког или општег циља и интереса који нису забрањени законом (чл. 2).

Иако је примарна улога удружења, али и међународних организација у области животне средине базира на очувању и унапређењу животне средине, или неке еколошке вредности, а активности у већој мери базирани на мониторингу, препорукама и указивању на евентуална загађења, њихов утицај у домену кривичноправне заштите животне средине може имати одређени значај. Улога ових организација се заснива пре свега на изграђивању еколошке свести, едукацији, спровођењу еколошке политике и примени закона у домену коме припадају, али постоје упоредноправни модели који на различите начине укључују ове асоцијације у откривање кривичних дела.

У Републици Србији не постоји пропис који регулише могућност укључивања удружења, невладиних тела и других организација у откривање кривичних дела, већ се конкретна улога огледа у њиховом утицају и моћи када сазнају за извршено кривично дело. Еколошки активисти указују на случајеве еколошких штета, указују на проблеме и пропусте, а све у циљу побољшавања откривања кривичних дела против животне средине⁵⁴², а њихова улога се неретко преваљује и на јавно поговарање, односно преношење вести о томе да је извршено неко кривично дело, или да је одређено лице извршило кривично дело.⁵⁴³ Управо због наведеног ове две категорије су спојене под истим поднасловом, јер се утицајем еколошких активиста може извршити легалан притисак на државне органе да се упусте у истрагуи откривање ових кривичних дела.

⁵⁴¹Сл. гласник РС бр. 51/2009, 99/2011 – др. закон и 44/2018 – др. закон.

⁵⁴²WhiteR, (2014), 445-468.

⁵⁴³Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 33.

Сведоци смо бројних примера указивања ових удружења на штетности које поједина постројења могу изазвати животној средини, али и преношења вести путем медија о различитим загађењима. Тако су у домаће медије великом брзином доспеле скорашње вести о борби за реке Старе планине, бојазан за изградње мини хидроелектрана⁵⁴⁴, огромно загађење Потпећког језера⁵⁴⁵, али и случај отварања рудника и јаловишта код Лознице.⁵⁴⁶ Иако су наведене неке од медијски пропраћенијих случајева, колико је познато кривична одговорност загађивача за сада није утврђена. Када наводимо улогу ових удружења и њихову моћ освешћивања, наравно не мислимо на прејудуцирање исхода поступка, већ само могућност да се укаже на постојање евентуалног загађења или оштећења, које ће бити евентуални предмет судског поступка. Управо у наведеном можемо видети и опасност или злоупотребу ових удружења, имајући у виду притиске које медији могу створити. У контексту наведеног, улога невладиног сектора искључиво је могућа кроз пријављивање кривичног дела, која ће даље бити у надлежности поступајућих институција. У том смислу чини се да би улога ових удружења могла да буде и кључна код пријављивања ових кривичних дела, имајући у виду да се ради о организацијама које су стручне у области заштите животне средине, али које имају и жељу да побољшају животну средину.

Иако се чини да је јавност јако заинтересована за питања животне средине, један случај из Тексаса може потврдити и супротно. Наиме у великом предмету против *CITGO Petro* у ком се радило о загађењу ваздуха, заинтересованост медија је рапидно опадала од момента публиковања информације о загађењу, до окончања кривичног поступка. Наиме скоро сви амерички и инострани медији су пренели вест о загађењу ваздуха и помпезно најављивали почетак кривичног поступка, али је заинтересованост медија и обавештавање јавности о исходу поступка изостала.⁵⁴⁷

Улога невладиних организација у Сједињеним Америчким Државама огледа се и у њиховом активном учествовању у спровођењу закона, саветодавној улози, едукативним кампањама, стварању стратегија, а све из разлога јер је друштво препознало да се само заједничким снагама могу супротставити еколошком

⁵⁴⁴ <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-53773502>, 03. Јун 2021. Удружење Одбранимо реке Старе планине је било водеће удружење еколошког активизма у предходној години.

⁵⁴⁵ <https://rs.n1info.com/vesti/ekoloski-genocid-smeca-toliko-da-se-ne-vidi-povrsina-potpeckog-jezera/>, 03. Јун 2021.

⁵⁴⁶ <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-55646178>, 03. Јун 2021.

⁵⁴⁷ Jarrell M, Environmental Crime and Injustice: Media Coverage of a Landmark Environmental Crime Case, *The Southwest Journal of Criminal Justice* 6(1)/ 2009, 25-44.

криминалитету.⁵⁴⁸ Поред наведеног невладине организације врше функцију мониторинга, директног учесника у кривичном гоњењу и лобирању.⁵⁴⁹ Када се говори о улози које ове организације могу имати у откривању кривичних дела против животне средине, може се навести пример да америчка невладина организација финансира Интерполов одељак за еколошке злочине, као и да су невладине организације директно укључене у прикупљање доказа у својим независним истрагама (пример Бразила). У Русији је забележен случај у ком јеневладина организација имала својство информатора, односно активисти невладине организације, који су се представљали као купци дивљих животиња, а заједничким радом полиције и невладине организације разоткривена је криминална група која се бавила кријумчарењем дивљих животиња.⁵⁵⁰ У Великој Британији, британска невладина организација *RSPCA*, која се бави животињама тако може бити укључена у истрагу и кривично гоњење злостављача животиња, а познато интернационално удружење *Зеленимир* се активно укључује у прикупљање доказа који се могу користити на суду. Ово нису изоловани примери, имајући у виду да у упоредноправним системима постоје и бројни други примери који директно укључују невладине организације у откривање кривичних дела против животне средине.⁵⁵¹

И поред наведених примера, мора се узети у обзир да се у основи ради о сарадњи институционалног и ванинституционалног сектора, односно о облику јавно-приватног партнерства, који није карактеристичан за све правне системе.

Осврнувши се на упоредноправне примере укључивања удружења у фазу истраге, поставља се питање да ли је могуће оправдати учешће недржавног органа у фази преткривичног поступка у нашем правном систему, имајући у виду одредбе важећег ЗКП. Према одредбама важећег ЗКП поверавање одређених послова не може излазити из домена класичне истраге, односно не постоји могућност да се одређене радње измeste ванинституционално. У смислу наведеног једини начин укључивања се односи на обавештавање надлежних органа о сазнањима да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности (чл. 280 ЗКП).

⁵⁴⁸ Ayling J, Reducing Demand for Illicit Wildlife Products: Crafting a 'Whole-of-Society' Approach in *Handbook of Transnational Environmental Crime* (ed. Elliot L, Schaedla W) Northampton, 2016, 346-368.

⁵⁴⁹ Stretesky P, Knight O, The Uneven Geography of Environmental Enforcement INGOs in Emerging Issues in *Green Criminology Exploring Power, Justice and Harm* (ed. Walters R, Westerhuis D, Wyatt T), Hampshire, 2013, 173-196.

⁵⁵⁰ White R, (2014), 461.

⁵⁵¹ *Ibidem*, 462.

Удружења су такође неретко била укључена и залагала се за доношење одређених прописа, или повлачења из скупштинске процедуре прописа за које су сматрали да штете животној средини. Поред наведеног њихова улога је видљивија код питања која се тичу локалних проблема, који није безначајан јер може указати на постојање одређеног загађења са којима локалне власти нису биле упознате.⁵⁵²

Из свега наведеног се може закључити да удружења грађана, односно невладине организације могу допринети и доприносе откривању ових кривичних дела, да се њихови капацитети искоришћавају у већој мери у одређеним системима, али и да могућност искоришћавања зависи од законом прописане границе.

Као пример се може узети учешће невладиних организација у Шпанији у којој невладине организације, као и сви грађани не само да могу да указују на промене и загађења која уочавају, већ у складу са одредбама Закона о кривичном поступку имају могућност непосредног оптужења, односно покретања поступка, без обзира на то да ли су директно оштећени конкретним кривичним делом.⁵⁵³ У односу на поменут пример може се направити паралела са два случаја из домаће преке у ком је код кривичног дела убијање и злостављање животиња, постављено питање ко може бити оштећен кривичним делом, као и ко има могућност да поднесе пријаву када се ради о љубимцу без власника. Представник удружења за заштиту животиња *ОПКА* је у једном кривичном поступку изнео тврдњу да поступак нису покренули јер су обавештени о истом од полиције, а да код паса који немају власника нема оштећеног, те да се они не могу декларисати као оштећени.⁵⁵⁴ За разлику од овог предмета у предмету К 5526/12 Удружење за заштиту животиња је поднело кривичну пријаву против лица које је ударало пса који нема власника.⁵⁵⁵

Јавно поговарање, као што је већ наведено, представља преношење вести о извршеном кривичном делу или извршиоцу кривичног дела. Невладин сектора има велики утицај у јавном поговарању, као и у јавном преношењу вести, имајући у виду да савремено коришћење интернет портала, друштвених мрежа и других носача интернет вести у веома кратком року прошири једну вест или догађај ка великом броју корисника. На овај начин се такође врши и притисак на државне органе да истраже

⁵⁵² Вид. Clifford M, Edwards T, (2012), 287-303.

⁵⁵³ Fajardo T, (2015), 51.

⁵⁵⁴ Пресуда Окружног суда у Београду Кж 3159/2008 од 20.03.2008. године.

⁵⁵⁵ Пресуда К 5526/12 Првог основног суда у Београду од 29.11.2012. године.

неки догађај који је доспео у медије. Колико јавно поговарање може бити корисно, толико може бити и непожељно јер може одвести истрагу у погрешном смеру или ка погрешном трагу. У контексту наведеног чини се да превагу дајемо ипак јавном поговарању, имајући у виду да се ради о кривичним делима чије последице могу бити немерљиве, стога је улога и допринос сваког појединца пожељна.

2.4. Кривичне пријаве оштећених лица, пријаве грађана, анонимне пријаве

Пријава као извор сазнања представља веома чест начин сазнања за класична кривична дела и дела из области саобраћајних деликата.⁵⁵⁶ Пријаве могу бити поднете од стране оштећених, физичких лица, правних лица, инспекција, здравствених и других служби.

Пријава у формалном смислу може бити дата усмено, писмено или електронски полицији, тужилаштву или суду, а у случају да је пријава поднета суду, полицији или ненадлежном тужилаштву, иста се доставља надлежном тужилаштву. Сама форма кривичне пријаве није дефинисана ЗКП, али је пожељно да се из навода утврди која је то радња или последица на коју се пријава односи. Државни и други органи, физичка и правна лица пријављују кривична дела која се гоне по службеној дужности, а непријављивање кривичног дела само по себи представља кривично дело (чл. 280 ЗКП). У случају да се кривична пријава поднесе усмено, о њој ће се сачинити записник, уколико је иста саопштена телекомуникационим средством сачиниће се службена белешка, а уколико је послата у форми електронског записа, сачуваће се електронски и одштампати (чл. 281 ЗКП).

Пријаву може поднети једно лице или више лица који су оштећена кривичним делом, правна лица која имају сазнања о извршеном кривичном делу, или су и сама оштећена кривичним делом, инспекције и друге службе које су дошле до сазнања за извршено кривично дело. Здравствене установе пријављују кривична дела за која сазнају најчешће од оштећених, као и друге институције које долазе у контакт са оштећеним лицима, али и грађани који имају непосредна или посредна сазнања о извршеном кривичном делу. Када говоримо о институцијама које се брину за животну

⁵⁵⁶ Алексић Т, Шкулић М, (2010), 30.

средину неопходно је поменути поред кровног Министарства заштите животне средине, Агенцију за заштиту животне средине, Завод за заштиту природе Србије, Секретаријат за заштиту животне средине, покрајинске, регионалне, локалне, градске и општинске центре за заштиту животне средине.⁵⁵⁷

Поред наведених пријава постоје још и анонимне и псеудонимне пријаве, као и самопријаве. Анонимне пријаве су писмена обавештења која су непотписана, а псеудонимне која су потписана лажним именом.⁵⁵⁸

Када говоримо о кривичним делима против животне средине, важно је нагласити да оштећени овим кривичним делима могу бити човек (мисли се на једно лице, више лица, а некад и становнике читавог града) односно погођени могу бити животна средина или еколошка вредност.⁵⁵⁹ Када је кривичним делом оштећен човек, тада је он активно легитимисан за подношење кривичне пријаве, односно „колективне кривичне пријаве“ када је радњом оштећено више лица. Разлика између ова два термина нема свој законски основ, већ се у пракси кривичне пријаве у којима је активно легитимисано више лица називају колективним⁵⁶⁰, а разлика је само у броју оштећених лица. Када се говори о штети нанетој неком елементу животне средине или животној средини уопште, тада су активно легитимисани за подношење кривичних пријава поред инспекција⁵⁶¹ сви носиоци јавних функција, организације, привредна друштва, јавна предузећа и сва физичка и правна лица.

Када се говори о осталим легитимним подносиоцима кривичне пријаве оно што је важно за сам кривични поступак јесте да су подносиоци кривичне пријаве дужни да наведу доказе који су им познати и предузму мере да би се сачували трагови кривичног дела, предмети или други докази (чл. 280 ЗКП). Наведеној одредби се може упутити критика да можда није најпрецизнија, јер нико не би требало да се упушта у прикупљање трагова или да исте сортира. У Коментару Законика о кривичном поступку се објашњава да се наведеним мисли да се предузму неопходне мере, у

⁵⁵⁷Када говоримо о пријавама кривичних дела генерално, упоредноправно законодавство се суштински не разликује, већ постоје одређене формалне разлике, које нису од значаја имајући у виду постављену хипотезу, те из тог разлога неће бити предмет дубље анализе.

⁵⁵⁸Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 31-32.

⁵⁵⁹Наведено се не односи на питање заштитног објекта, већ процесне легитимације.

⁵⁶⁰Термин се више користи у парничним и радним споровима.

⁵⁶¹У конкретном случају не мисли се само на инспекцију за заштиту животне средине, већ применом одредби ЗКП свако ко има сазнања о одређеном кривичном делу дужно је да исто пријави.

складу са животним и професионалним искуством⁵⁶², али се исто мора тумачити у контексту одредбе о незаконитим и неваљаним доказима. Носилац јавнотужилачке функције након подношења кривичне пријаве доноси одлуку да ли ће сам прикупити потребне податке, прикупити обавештења од стране грађана или поднети захтев државним и другим органима и правним лицима да му пруже потребна обавештења. Носилац јавнотужилачке функције може овластити полицију да прикупи потребна обавештења и предузме одређене радње (чл. 282 ЗКП).

У Замбији постоји занимљив начин укључивања грађана у откривање кривичних дела против животне средине који се заснива на укључивању становништва локалне заједнице, који активно прикупљају обавештајне податке о криволову, тако што врше грађанске патроле. Ове грађанске патроле су биле кључан фактор у разоткривању великог броја кривичних дела, а посебно криминалне групе која се бавила илегалном трговином слонове кости.⁵⁶³

Оно што чини разлику јесте чињеница да оштећени може пријавити кривично дело, али да код кривичних дела против животне средине најчешће сам оштећени нема сазнања о кривичном делу, радњи извршења, већ само последици, коју можда не може ни целокупну сагледати. Све ван наведеног не може допринети или олакшати откривање ових кривичних дела, тако да се улога оштећеног и грађана који пријављују, најчешће заснива само на пријави наступеле последице.

Оно што чини разлику између учешћа грађана у откривању кривичних дела против животне средине и ангажованости грађана у проблему генералног загађења животне средине темељи се на чињеници да кривично право подразумева укључивање у пријављивање кривичних дела када постоји сумња да је оно извршено, док код других грана права које такође пружају вид заштите учешће грађана може бити много шире. Најбољи показатељ наведеног може се представити кроз случај иницијативе младих, која је доспела до судског поступка у ком су се млади у Аустралији забринули за стање животне средине у којој живе, те своју забринутост изазвану климатским променама изразили кроз иницијативу, која је добила судски епилог у предмету⁵⁶⁴ *Sharmav Minister for the Environment* у ком су тражили да се обустави проширење

⁵⁶² Илић Г, et al, Коментар Законика о кривичном поступку, Београд, 2014, 675.

⁵⁶³ Banks D, et al, Environmental crime: A threat to our future, https://www.unodc.org/documents/NGO/EIA_Ecocrime_report_0908_final_draft_low.pdf, 08. Март 2022.

⁵⁶⁴ Case Sharma (by her litigation representative Sister Marie Brigid Arthur) v Minister for the Environment, Federal Court of Australia, FCA 560, File no.VID 607of 2020, 27 May 2021.

рудника угља. Овај случај је значајан из разлога јер је доказ да уједињење грађана око општег интереса може довести до одлука које могу изменити намере великих индустрија.

Анализа судске праксе је показала да грађани пријављују кривична дела која су опазили, а који је у пракси примећен код кривичног дела шумске крађе, пустошења шума, незаконитог лова, незаконитог риболова и убијања и мучења животиња. Анализа је такође показала да поред пријава на основу непосредних сазнања и пријава оштећених лица, других пријава није било.

2.5. Праћење стања и извештавање о стању животне средине

Праћење стања и извештавање о стању животне средине има свој правни основ у бројним домаћим и међународним изворима, али у контексту предметне дисертације, сагледаће се кроз аспект извора сазнања о загађењима животне средине.

Пре анализе улоге праћења стања и извештавања о стању животне средине у откривању кривичних дела против животне средине, неопходно је дефинисати појам еколошке информације.

Еколошка информација представља податак од јавног значаја коју поседује орган јавне власти или други субјект чије активности имају утицај на животну средину, а која се односи на елементе животне средине и пласирана је у одговарајућем документу⁵⁶⁵. Директивом Европског Парламента и Савета 2003/4/ЕЗ⁵⁶⁶ еколошка информација је дефинисана као податак о стању животне средине, као што су ваздух, вода, земљиште, атмосфера, пејзаж, природна станишта, биолошка разноврсност и генетички модификовани организми (чл. 7). Архунска Конвенција⁵⁶⁷ еколошку информацију дефинише као сваки податак о факторима који утичу или могу утицати на неки од елемената живоне средине (чл. 5). Архунска Конвенција поред дефиниције еколошке информације садржи и одредбу која је битна за извештавање о стању

⁵⁶⁵Дреновак-Ивановић М, (2014), 85-86.

⁵⁶⁶Directive 2003/4/EU of the European Parliament and Council on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC, *Official Journal of the European Union* L 41/2 of 28. January 2003.

⁵⁶⁷Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, signed on 25 June 1998 in Aarhus, entered into force on 30 October 2001.

животне средине, а којом обавезује државе потписнице да редовно извештавају о стању животне средине у интервалу од три до четири године (чл. 5).⁵⁶⁸ Побуда за уношењем овакве одредбе темељи се на потреби за извештавањем јавности, односно доступности података о стању животне средине. Имајући у виду да извештаји требају бити доступни јавности, стварањем електронске базе сваки појединац може остварити увид у стање животне средине. У Републици Србији, Законом о заштити животне средине (чл. 76) установљена је обавеза Владе да једном годишње објављује извештаје о стању животне средине. У смислу наведеног значај ових података служи подизању свести о стању животне средине, подстицају за учешће јавности у одлукама у еколошким управним стварима и подизању одговорности органа управе.⁵⁶⁹

У оквирима важећег законодавства, које се не разликује у великој мери од упоредноправне регулативе, имајући у виду да се ради о савременом правном стандарду, праћење стања и извештавање о стању животне средине може представљати извор сазнања о постојању загађења, односно елементима кривичног дела.

Праћење и извештавање пре свега треба посматрати као индикатор, који може указати да је настало одређено загађење. Наиме кроз праћење стања и извештавање о стању животне средине могу се увидети промене које настају, а које могу указивати на евентуална загађења. Како је већ и наведено код откривања кривичних дела против животне средине неретко се креће од краја ка почетку, односно од последице ка радњи извршења кривичног дела. Тако узорковање и провера квалитета може бити индикатор одређеног загађења, а објављивање података о узорковању и провери квалитета може бити коришћена и у сврху праћења стања кроз формирање базе података. Национална листа индикатора животне средине⁵⁷⁰ усклађена је са домаћим прописима, ратификованим међународним уговорима и међународним стандардима и кроз тематске целине омогућава прикупљање података о индикаторима на годишњем нивоу. Методологија за израду базе података о загађивачима регулисана је посебним Правилником⁵⁷¹ који предвиђа обавезу увођења националног и локалног регистра, а исти укључује емисије у ваздуху, води, тлу и управљање отпадом. Систем се заснива

⁵⁶⁸ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, signed on 25 June 1998 in Aarhus, entered into force on 30 October 2001.

⁵⁶⁹ Дреновак-Ивановић М, (2014), 92-96.

⁵⁷⁰ Правилник о националној листи индикатора животне средине, *Сл. гласник РС* бр. 37/2011.

⁵⁷¹ Правилник о методологији за израду националног и локалног регистра извора загађивања, као и методологији за врсте, начине и рокове прикупљања података, *Сл. гласник РС* бр. 91/2010, 10/2013 и 98/2016.

на подношењу пријава, а подаци већином нису доступни, осим изолованог случаја општине Велика Плана која поседује катастар загађивача у ком су доступни подаци о загађивачима и врсти загађења.⁵⁷²

Имајући у виду да овлашћена лица која прате стање, обрађују податке и извештавају о стању животне средине долазе до различитих индиција које могу указивати на извршење кривичног дела против животне средине, било би целисходно да се унапреди сарадња са органима гоњења, односно да се успостави боља размена информација. Оно што је симптоматично јесте да неретко овакве информације прво доспеју у медије, па тек онда до органа гоњења. Други проблем са којим се сусрећемо последњих месеци јесте учестало извештавање о великој загађености ваздуха, а да никада није испитано који је и да ли је детектован извор загађења. Наведено управо говори у прилог тези да није довољно да се испуни законска обавеза у смислу објављивања података, већ да је потребно уочити загађење и покренути одговарајући поступак. Наводи се пример квалитета ваздуха, који није изолован случај, односно представља проблем у већини држава.

На основу свега наведеног, праћење стања и информисање о стању животне средине представља погодан извор сазнања о могућим загађењима, а извештаји о стању животне средине о могућим загађивачима, могу бити корисна индиција за откривање кривичних дела против животне средине.

3. Откривање и доказивање кривичних дела против животне средине

Након сазнања за извршено кривично дело против животне средине, до кога се најчешће долази подношењем приватне кривичне пријаве, поговарањем или радом надлежних инспекцијских и других органа, предузимају се све неопходне мере и радње у предистражном поступку, којим руководи носилац јавнотужилачке функције. Овај поступак претходи кривичном поступку и управно-правни је по својој правној природи, у коме полиција има најважнију улогу, као орган откривања и доказивања кривичних дела, а судија за претходни поступак у предистражном поступку одлучује о ограничењу основних слобода и права осумњиченог лица.

⁵⁷²http://www.velikaplana.rs/podaci/katastar_150902_234223.pdf, 27. Август 2021. године.

Овај поступак се води против осумњиченог када постоје основи сумње који представљају најмањи степен сумње, односно по ЗКП скуп чињеница које непосредно указују да је учињено кривично дело, или да је одређено лице учинилац кривичног дела (чл. 2 ст. 1 т. 17). Пре или непосредно после предузимања прве доказне радње од стране носиоца јавнотужилачке функције или полиције, а најкасније у року од 30 дана од дана када је носилац јавнотужилачке функције обавештен о првој доказној радњи коју је предузела полиција, доноси се наредба о спровођењу истраге (чл. 296 ст. 2 ЗКП). Наредбом о спровођењу истраге почиње прва фаза општег кривичног поступка коју спроводи носилац јавнотужилачке функције.

Иако предистражни поступак није део кривичног поступка, а истрага представља прву фазу кривичног поступка, исте су неодвојива целина која представља припремни стадијум кривичног поступка.

Значај припремног стадијума кривичног поступка се огледа у чињеници да у највећем броју случајева од резултата спроведеног предистражног поступка и истраге зависи исход кривичног поступка.

Предистражни поступак у нашем законодавству, претходи кривичном поступку и по својим карактеристикама претежно је неформалног карактера, иако суштински представља врсту истраге.⁵⁷³ Оно што је специфично за овај поступак јесте да већину радњи предузима полиција, али да руководећу функцију има носилац јавнотужилачке функције. У погледу прикупљања доказа разлика се базира на поменутом начелу које преовладава, те у том смислу код европско-континенталних система постоји обавеза прикупљања доказа на штету и у корист окривљеног.

Утицај адверзијалног кривичног поступка на мешовити систем није само заступљен у домаћем законодавству, већ се стиче утисак да исти представља савремени тренд. Разлог увођења елемената адверзијалног кривичног поступка објашњава се потребом за ефикаснијим кривичним поступком и адекватнијом заштитом загарантованих права.⁵⁷⁴ Међутим модел који у једном систему чини поступак ефикаснијим не може бити рецепт ефикасности, те имплементирање одредби које се чине функционалним, често не доводе до жељеног резултата. У том смислу оно што се

⁵⁷³ Шкулић М, *Кривично процесно право*, Београд, 2016, 298.

⁵⁷⁴ Bošković A, Pavlović Z, *Problemski osvrti na organizaciju prethodnog krivičnog postupka u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj*, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* br. 1/2016, 189-207.

најчешће упућује као критика јесте преписивање целих закона или одредби појединих закона који су прављени за неке друге државе, уместо да су прилагођени природи конкретног кривичног поступка.

Истрага је фаза кривичног поступка која претходи суђењу и чија ја основна сврха прикупљање доказа потребних за оптужење, или констатовање да нема услова за подизање оптужнице.⁵⁷⁵ Истрага се покреће против одређеног лица за које постоје основи сумње да је учињено кривично дело или против непознатог учиниоца када постоје основи сумње да је учињено кривично дело (чл. 295 ЗКП). У истрази се прикупљају докази и подаци потребни да се утврди идентитет учиниоца, докази за које постоји опасност да неће моћи да се понове на главном претресу, или би њихово извођење било отежано, други докази од значаја за поступак, а чије се извођење с обзиром на околности случаја сматра целисходним (чл. 295 ст. 2 ЗКП). Иако опредељена као тужилачка истрага, постоје мишљења да институт тужилачке истраге у нашем систему има и обележја страначке истраге, јер омогућава одбрани да самостално прикупља доказе у своју корист.⁵⁷⁶

Када је у питању откривање и доказивање кривичних дела против животне средине, с озиром на то да се за скоро сва кривична дела против животне средине води скраћени поступак, главно тежиште откривања и доказивања је у предистражном поступку који претходи подизању оптужног предлога, где се не уочавају никакве специфичности у односу на откривање и доказивање других кривичних дела. Чињеница да нису препознате специфичности у погледу процесних субјектата, као ни специфичности у погледу радњи карактеристичних за предистражни поступак не значи да нису препознати проблеми који су индуковани кроз постојање „тамне бројке криминалитета“.

3.1. Поједина упоредно-правна решења организације припремног стадијума кривичног поступка

⁵⁷⁵ Шкулић М, (2016), 316.

⁵⁷⁶ Шкулић М, (2013), 223.

У Републици Хрватској Закон о казном поступку⁵⁷⁷ предвиђа државно тужилачки извидни и истражни поступак, с тим да је јасно прописао да извиди нису фаза кривичног поступка (чл. 38). Истрага се спроводи за кривична дела за која је прописана казна затвора тежа од пет година, а код кривичних дела код којих је прописана казна затвора преко петнаест година истрага је обавезна (чл. 216.). У Црној Гори Законик о кривичном поступку⁵⁷⁸ предвиђа тужилачку истрагу и истрагу у оквиру предходног поступка, али и фазу извиђаја која предходи претходном поступку. Овај Законик не специфицира посебно када је истрага обавезна или није, али (чл. 274) предвиђа да се истрага спроводи против лица против ког је донета наредба о спровођењу истраге, а скраћени поступак се покреће оптужним предлогом за кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању до пет година (чл. 446). У Федерацији Босне и Херцеговине на снази су четири закона о кривичном поступку и то Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине⁵⁷⁹, Закон о кривичном поступку Републике Српске⁵⁸⁰, Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине⁵⁸¹ и Закон о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине⁵⁸². Сви поменути закони предвиђају само фазу истраге, а реформа која је спроведена базирала се на уношењу истих примеса акузаторског типа, као и у државама у региону. У Немачкој Закон о кривичном поступку (*Strafprozeßordnung*)⁵⁸³ предвиђа истражни поступак, који се разликује од поменутих решења у томе што тужилаштво треба све важније доказе да изведе у овој фази, при чему су му на располагању класичне и низ модернијих истражних радњи.⁵⁸⁴

За разлику од наведених упоредноправних решења, постоје и поједина упоредноправна решења, која предвиђају модификације у односу предистражне поступке за кривична дела против животне средине.

⁵⁷⁷*Narodne novine* br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19.

⁵⁷⁸*Сл. лист ЦГ* бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 – одлука УС, 2/2015 – одлука УС, 35/2015, 58/2015 - др. закон, 28/2018 – одлука УС и 116/2020 –одлука УС.

⁵⁷⁹*Sl. glasnik BiH* br. 3/2003, 32/2003 - ispr, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - др. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018.

⁵⁸⁰*Službeni glasnik Republike Srpske* br. 53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021.

⁵⁸¹*Sl. glasnik Brčko distrikta BiH* br. 34/2013 - prečišćen tekst, 27/2014, 3/2019 i 16/2020.

⁵⁸²*Službene novine Federacije BiH* br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10 i 8/13.

⁵⁸³*Federal Law Gazette I*, p. 1074, 1319, last amended by Article 3 of the Act of 11 July 2019, *Federal Law Gazette I*, p. 1066.

⁵⁸⁴Purner S, Marković D, *Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Nemačke*, Sarajevo, 2011, 16.

У Русији Закон о кривичном поступку⁵⁸⁵ предвиђа тужилачку истрагу, с тим да даје шира контролна овлашћења судији у предходном поступку. Важно је указати да постоје мишљења да у Русији 90-95% кривичних дела против животне средине остану неразјашњена, односно не утврди се ко је извршио кривично дело, које је евидентно учињено.⁵⁸⁶ Оно што представља разлику у односу на остале законе јесте да Истражни комитет спроводи истрагу посебно тешких кривичних дела против животне средине и кривичних дела против животне средине учињених од стране службених лица.⁵⁸⁷ Поред преткривичног поступка, фаза истраге је предвиђена за одређена кривична дела, односно истрага је обавезна за кривична дела који су посебно побрајана чл. 150. ст. 3. и чл. 151. Закона о кривичном поступку, а у овој фази поступка предвиђене су најразличитије врсте реконструкција догађаја, лица и радњи. У Шпанији, као и у до сада анализираним решењима не постоји посебан поступак за кривична дела против животне средине⁵⁸⁸, већ се примењују општа правила, уз примену посебног кривичног поступка - предпретресног поступка, који се спроводи код кривичних дела за која се може изрећи новчана казна или казна затвора до девет година (чл. 757).⁵⁸⁹ Закон о кривичном поступку предвиђа обавезу свих који учествују у кривичном поступку да прикупе доказе који иду на штету и у корист окривљеног (чл. 2) и у фази истраге учествују полиција, тужилаштво и суд. Шпанија, за разлику од система држава у региону, има мешовити систем оптужења који одликује тужилац који заступа оптужни акт, али и судија који контролише процедурални аспект поступка. Оштећени као приватни тужилац може бити било које лице које има интерес (чл. 101). Уставни суд Шпаније је дао тумачење ове одредбе којим је у складу са Уставом и Законом о кривичном поступку заузео став да се под лицима која имају интерес могу сматрати и невладине организације за заштиту животне средине.⁵⁹⁰ Фаза истраге се као и у већини закона спроводи код тежих кривичних дела, а за остала кривична дела предвиђен је скраћени поступак. У Перуу Закон о кривичном поступку фазу истраге заједнички

⁵⁸⁵ No. 174-FZ of December 18, 2001, with Amendments and Additions of May 29, July 24, 25, October 31, 2002, June 30, July 4, 7, December 8, 2003, April 22, June 29, December 2, 28, 2004, June 1, 2005.

⁵⁸⁶ Жевлаков Э, Сулова Н, 'Экологическая преступность в Российской Федерации в 1990–2000 гг, *Уголовное Право* 3/2000, 69.

⁵⁸⁷ Litvishko P, *Investigation of Environmental Crime in the Russian Federation*, 2013, https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_22/Thematic_Discussions/Presentation_Panellists/EEG_Russia_Litvishko_Presentation.pdf, 8, 10. Септембар 2021.

⁵⁸⁸ Наведено не значи да закон не познаје посебне поступке, јер предвиђа посебан поступак за кривична дела учињена путем штампе и других средстава информисања, део 5, чл. 816-823а.

⁵⁸⁹ <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal%20Procedure%20Act%202016.pdf>, 08. Септембар 2021.

⁵⁹⁰ Fajarado T, et. al, (2015), 54.

поверава тужилаштву, полицијским снагама и обалској стражи (чл. 53).⁵⁹¹ Кривичном поступку предходи припремна истага - *La Investigación Preparatoria* којом руководи тужилаштво, које може тражити подршку од свих полицијских јединица, института, универзитета и других правних субјеката (чл. 321). Животна средина се у овом закону посебно помиње код превентивних мера према правним лицима (чл. 313) којим је предвиђено да превентивне мере могу трајати дуже.⁵⁹² У Ангола Закон о кривичном поступку предвиђа општи поступак и посебне поступке који могу бити скраћени поступак, сумарни поступак, поступак повреда и поступак у коме у првом степену суди Врховни суд (чл. 299 и 300).⁵⁹³ Претходни поступак се спроводи независно од тога да ли ће се применити правила општег или посебних кривичних поступака (чл. 302). Занимљиво је да овај закон захтева да кривична пријава буде потписана, без обзира на то да ли је подноси полиција, или директно физичко или правно лице (чл. 304) Овом фазом, која има карактер истраге, руководи јавни тужилац уз помоћ полиције. Кина има доста другачији поступак истраге, који се заснива на доминантном учешћу органа јавне безбедности и ограниченом учешћу тужилаштва. У Кини се последњих година већа пажња усмерава ка кривичним делима против животне средине, посебно оних који су нанети ваздуху, земљишту и води, а који су последица економског прогреса. Тако је у 2018. покренуто 15.095 поступака, што је за 51,5% више у односу на годину која јој је претходила.⁵⁹⁴

За разлику од наведених примера, у Сједињеним Америчким Државама је ЕРА (*Environmental Protection Agency*) надлежна за откривање, али не и покретање кривичног поступка, већ предмет прослеђује тужилаштву.⁵⁹⁵ Када се ради о федералној надлежности у кривичним стварима, тужилаштво прво мора или да изда информацију или да сазове велику пороту и тражи подизање оптужнице. Ова фаза поступка захтева доказивање постојања основане сумње, која се не разликује од осталих кривичних поступака, с тим да разлика постоји код обавезе позивања на конкретан пропис који је

⁵⁹¹Decreto Legislativo No. 957, <https://cdn.www.gob.pe/uploads/document/file/1542316/Libro%20Procesal%20Penal.pdf>, 09. Септембар 2021.

⁵⁹²Закон предвиђа ограничено трајање привремених мера према правним лицима која се односе на затварање и суспензију, а уколико се поступак води за кривична дела против животне средине, ова ограничења не важе, већ је допуштено да мере трају онолико колико је потребно да за опоравак животне средине (чл. 313. ст. 3).

⁵⁹³Lei 39/20, Diario de Republica Orgao oficial dea Republica de Angolai Serie N.º 179 , de 11 de Novebro de 2020.

⁵⁹⁴<https://www.reuters.com/article/us-china-environment-crime-idUSKCN1Q30ZE>, 13. Септемабар 2021.

⁵⁹⁵Clifford M, EdwardsD, (2012), 174.

повређен, а који се односи на прописе о животној средини. Поред обавезе доказивања постојања основане сумње, постоји и обавеза презентовања доказа пред великом поротом.

Важно је указати да рационализација кривичних поступака представља савремени тренд, те да зарад економичности и ефикасности поступка бројини закони предвиђају и посебне кривичне поступке, који су неретко условљени висином запређене казне. Управо је наведено важно за предметну анализу, имајући у виду да се ради о кривичним делима за која је запређена блажа кривична санкција. Иако се ради о друштвено непожељним понашањима, анализом упоредноправног законодавства се може закључити да кривична санкција код кривичних дела против животне средине неретко испуњава услов за вођење скраћеног кривичног поступка.⁵⁹⁶ Наведено је значајно из разлога што у случају када се води скраћени кривични поступак, најчешће изостаје фаза истраге.

3.2. Овлашћења полиције у припремном стадијуму кривичног поступка

Делатност полицијских органа може бити профилактичка (одвија се пре извршеног кривичног дела) и репресивна (одвија се након извршеног кривичног дела), односно реактивна (иницирана од стране других лица) и проактивна (самоиницирана од стране полицијских службеника).⁵⁹⁷ Улога полиције се може посматрати кроз стратегије полицијског деловања, које могу бити деловање у сарадњи локалне заједнице⁵⁹⁸, стратегија „развијених прозора“⁵⁹⁹, приступ нулте толеранције⁶⁰⁰, стратегија решавања проблема⁶⁰¹ и ситуациона превенција криминалитета.⁶⁰²

⁵⁹⁶ Наведеном се мора додати да се исто односи на већину кривичних дела против животне средине, имајући у виду да се скраћени поступак води за кривична дела за која је као главна казна прописана новчана казна или казна затвора до осам година.

⁵⁹⁷ Игњатовић Ђ, (2010), 146.

⁵⁹⁸ Овај вид деловања заснива се на сарадњи и поверењу локалне заједнице у рад полицијских органа, а све у циљу отклањања узрока криминалитета. Вид. *Ibidem*, 147.

⁵⁹⁹ Термин развијени прозор симболизује акт насиља, који непријављивањем оснажује противправна понашања и отвара пут ка тежим видовима криминала. Вид. *Ibidem*, 147.

⁶⁰⁰ Базира се на ангажовању полицијских службеника у сузбијању сваког деликта, почевши од оних малог значаја па све до најтежих кривичних дела.

⁶⁰¹ Заснива се на проактивном приступу, односно решавању проблема који потичу од скривених фактора.

⁶⁰² Смањење стопе криминалитета се базира на обликовању околине која чини неподобно поље за злочин. Вид. *Ibidem*, 146-149.

Надлежности полиције, у предистражном поступку су јасно дефинисане Закоником о кривичном поступку, а оно што је важно јесте да полиција предузима највећи број активности у овом поступку, уз руководећу улогу носиоца јавнотужилачке функције. Након подношења кривичне пријаве носилац јавнотужилачке функције може овластити полицију да предузме радње, односно прикупи потребна обавештења од грађана, државних и других органа, а полиција је дужна да поступи у року од 30 дана, од дана примања захтева и да о свему извештава тужиоца (чл. 282 и 285 ЗКП). Полиција у овом поступку има обавезу да предузме све потребне мере да пронађе учиниоца, открије и обезбеди трагове и предмете који могу послужити као доказ, да прикупи сва потребна обавештења и то прикупљањем обавештења од стране грађана, прегледом превозних средстава, путника и пртљага, ограничи кретање на одређеном простору (не дуже од 8 часова), утврди истоветност лица и предмета, распише потрагу, прегледа просторије, изврши увид у документацију и по потреби је привремено одузме (чл. 286 ЗКП). По налогу судије за предходни поступак, а на предлог носиоца јавнотужилачке функције, може прибавити евиденцију телефонске комуникације, коришћених базних станица или лоцирања места са ког се врши комуникација (чл. 286 ЗКП). По одобрењу судије за предходни поступак полиција може прикупити обавештења и од притвореника. У овом поступку полиција може саслушати лице за које постоје основи сумње да је извршило кривично дело у својству осумњиченог о чему полиција мора одмах известити носиоца јавнотужилачке функције, који може донети одлуку да сам обави саслушање, да присуствује саслушању или да саслушање повери полицији. У случају да полиција током прикупљања обавештења од стране грађана оцени да лице може имати својство осумњиченог, мора га одмах упознати са правима⁶⁰³. У случају да полиција обави саслушање, сачиниће записник који се може користити у кривичном поступку. Полиција је такође овлашћена да лица затечена на месту извршења кривичног дела задржи до доласка носиоца јавнотужилачке функције

⁶⁰³Осумњичени мора бити правовремено упознат са правима из чл. 68 ЗКП и то праву да пре саслушања буде обавештен о делу које му се ставља на терет, природи и разлозима оптужбе и да све што изјави може бити коришћено као доказ у поступку и то обавезно на језику који разуме. У случају да се ради о домаћем држављанину, лице ће бити упозорено на матерњем језику, а у случају да се ради о страном држављанину обезбедиће се преводилац за језик који лице разуме; да има право да да исказ, да ништа не изјави, да ускрати одговор на постављено питање, да неометано изнесе своју одбрану, призна или не призна кривицу; да се брани сам или уз помоћ браниоца; да његовом саслушању присуствује бранилац, да у најкраћем времену буде изведен пред суд и да му буде суђено непристрасно, правично и у разумном року; да пре саслушања буде упознат са кривичном пријавом, записником о увиђају и налазу и мишљу вештака, уколико исти постоје; да има довољно времена за припремање одбране; разгледа списе; прикупља доказе; да се изјасни о свим наводима, чињеницама и доказима, износи чињенице и предлаже доказе, испитује сведоке оптужбе и присуствује свим саслушањима сведока; користи правна средства и правне лекове; предузима све потребне правне радње.

и то не дуже од шест сати, или их може упутити ка носиоцу јавнотужилачке функције, уколико постоји опасност да лица касније не би могла бити саслушана, уколико би њихово саслушање било скопчано са одуговлачењем, или уколико имају важне податке о самом предмету (чл. 290 ЗКП). Полиција такође има овлашћења да ухапси лице, у случају постојања разлога за одређење притвора⁶⁰⁴, у случају флагрантног деликта и да га без одлагања спроведе носиоцу јавнотужилачке функције, уз предају извештаја о разлозима и времену хапшења. У случају да је хапшење трајало дуже од 8 часова, полиција је дужна да сачини службену белешку. Иако ЗКП наводи да носилац јавнотужилачке функције или по одобрењу полиција, након хапшења осумњиченог може донети решење о задржавању не дужем од 48 часова (чл. 294 ЗКП), против истог се може изјавити жалба у року од 6 часова од тренутка достављања, о којој одлучује судија за предходни поступак у року од 4 сата.

Истраживање које је обухватило праксу судова у Републици Србији показало је да је полиција у преткривичном поступку за кривична дела против животне средине спроводила само радње саслушања осумњичених, увиђаја и прикупљање информација од стране грађана. Поред наведеног полиција је вршила претрес возила и преглед лица места, док ни у једном поступку нису коришћени подаци базних станица, нити је одређивано полицијско задржавање.

3.2.1. Поједина упоредноправна решења овлашћења полиције у припремном стадијуму кривичног поступка

У Хрватској полиција има овлашћења да уколико постоје основи сумње да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности пронађе учиниоца, уколико постоји опасност од бекства или скривања, открије и осигура трагове и предмете који могу бити од значаја за утврђивање чињеница и прикупи сва

⁶⁰⁴Чл. 211 предвиђено је да се притвор може одредити према лицу за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело ако се крије, или се не може утврдити идентитет или избегава да дође на главни претрес, или уколико постоје околности које указују на опасност од бекства; постоје околности које указују да се може сакрити, уништити, изменити или фалсификовати доказе или трагове, или да ће боравком на слободи утицати на сведоке, саучеснике или прикриваче; уколико постоји опасност да ће у кратком временском периоду поновити кривично дело или довршити започето кривично дело или учинити кривично дело којим прети; када је за кривично дело за које се терети запређена казна затвора у трајању од преко 10 година затвора, односно преко 5 година затвора за кривична дела са елементом насиља или када је првостепеном пресудом изречена казна затвора у трајњу од најмање 5 година затвора, а начин или тежина последице су довели до узнемиравања јавности, које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

обавештења која би могла бити од значаја за успешно вођење поступка (чл. 207).⁶⁰⁵ О свим радњама полиција мора благовремено обавестити државног тужиоца. Уколико полиција накнадно сазна за нове чињенице или доказе, или открије трагове кривичног дела, дужна је прикупити потребна обавештења и обавестити државног тужиоца. Полиција може прикупљати информације од грађана и исти се испитују у својству сведока или вештака (чл. 208). У случају да одређена сазнања могу добити од притворених лица, одобрење даје државни тужилац, а уколико је притвор продужен одобрење даје истражни судија. Уколико се лице налази у истражном затвору или установи за смештај лица лишених слободе, на писмени предлог државног тужиоца одобрење даје истражни судија или председник већа (чл. 208). Полиција има право да сними и/или узме отисак прстију од лица за ког не може да утврди идентитет, а код кривичних дела за која је предвиђена казна затвора и узорке ради молекуларно-генетске анализе. Полиција такође може да објави фотографију осумњиченог у случају да не може да утврди идентитет, али уз одобрење државног тужиоца (чл. 211). Код хитних доказних радњи полиција може у фази преткривичног поступка, за дела за која је прописана казна затвора у трајању до пет година обавити претрагу, привремено одузети предмете, извршити радњу препознавања, увиђаја, узети отиске прстију и других делова тела. Када је запређена казна преко пет година затвора полиција мора прво да извести државног тужиоца, осим када привремено одузима предмете и врши претрагу (чл. 212). У Црној Гори у фази извиђаја полиција је дужна да предузме радње у циљу проналажења учиниоца кривичног дела, да обезбеди или открије трагове и предмете, као и да прикупи сва обавештења значајна за вођење кривичног поступка и то самоиницијативно или на захтев тужиоца, из обавезу да га о свему извештава (чл. 257).⁶⁰⁶ У фази извиђаја полиција може тражити обавештења од грађана, полиграфски тестирати, извршити анализу гласа, изврши антитерористички преглед, ограничи слободу кретања, расписати награду, извршити преглед превозних средстава, путника, пртљага, утврдити идентитет лица, узети узорак за днк анализу, прегледати објекте и постројења и остварити увид у пословну документацију (чл. 257). Полиција такође има могућност да, уколико државни тужилац није у могућности да изађе на лице места, изврши увиђај и одреди потребна вештачења, која не трпе одлагања, осим обдукције и ексхумације. Након спроведеног извиђаја полиција подноси надлежном тужилаштву

⁶⁰⁵ Zakon o kaznenom postupku, *Narodne Novine* br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19.

⁶⁰⁶ Законик о кривичном поступку, *Сл. лист ЦГ* бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 – одлука УС, 2/2015 – одлука УС, 35/2015, 58/2015 – др. закон, 28/2018 – одлука УС и 116/2020 – одлука УС.

кривичну пријаву (чл. 270). У Босни и Херцеговини тужилаштво руководи истрагом, а као и у осталим државама у региону оперативни послови су поверени овлашћеним службеним лицима, уз контролу тужилаштва. У државама у региону, које су предмет анализе, не постоје посебне јединице или одељења специјализована за откривање кривичних дела против животне средине.

У Шпанији постоји Служба за заштиту природе Цивилне гарде- *Seprona*, која у највећем броју случајева покреће поступке, премда су постојале и идеје да се локалне полицијске службе обуче за истраживање кривичних дела против животне средине. Полиција, у закону правосудна полиција (чл. 282)⁶⁰⁷ предузима радње у циљу откривања кривичних дела, у границама својих овлашћења, с тим да фазом до оптужења руководи и тужилаштво и суд (чл. 283). У Перу-у полиција, као и у већини система, активно учествује у фази истраге и о свим радњама обавештава и поступа по налогу тужилаштва (чл. 67).⁶⁰⁸ Полиција у овој фази може узимати изјаве, обезбедити критично место, те предузети већином опште радње које се преузимају када се сазна за извршено кривично дело (чл. 68). У Анголи полиција има значајну улогу у фази истраге и предузима радње под надзором и по налогу надлежног тужилаштва. Служба криминалистичке истраге и национална полиција овлашћени су да врше уобичајене радње карактеристичне за полицију у овој фази поступка (чл. 55).⁶⁰⁹ У Русији постоје истражитељи Министарства унутрашњих послова који се баве посебно тешким делима против животне средине, а у фазу истраге могу бити укључене и јединице полиције, граничне службе и ватрогасне службе. Истражитељ је у смислу наведеног овлашћен да прихвати и покрене кривични поступак и усмерава истрагу, али је ипак увек под коктролом начелника истражног одељења и наравно тужиоца (чл. 38, 39).⁶¹⁰ У компликованим предметима фаза претходне истарге може бити поверена и истражним тимовима (чл. 163). У Немачкој, полиција у фази истраге предузима бројне радње, али под руководством тужилаштва. Полиција има право да по сопственој иницијативи предузме потребне криминалистичке радње, а некада и сама спроведе целу истрагу, о чему накнадно мора извести тужилаштво, што је навело поједине ауторе да истрагу у

⁶⁰⁷ Ley de Enjuiciamiento Criminal,

https://www.imolin.org/doc/amlid/Espana_Ley%20de%20Enjuiciamiento%20Criminal.pdf.

⁶⁰⁸ Decreto Legislativo No. 957.

⁶⁰⁹ Lei 39/20, Diario de Republica Orgao official dea Republica de Angolai Serie N.º 179 , de 11 de Novebbro de 2020.

⁶¹⁰ Criminal-Procedural Code of the Russian Federation No. 174-FZ of December 18, 2001, with Amendments and Additions of May 29, July 24, 25, October 31, 2002, June 30, July 4, 7, December 8, 2003, April 22, June 29, December 2, 28, 2004, June 1, 2005.

Немачкој називају тужилчко-полицијском истрагом.⁶¹¹ У Кини су органи јавне безбедности задужени за спровођење истраге (чл. 89)⁶¹², а након истраге ће извршити, како називају, преткривичну проверу којим се врши контрола над чињеницама и прикупљеним доказима (чл. 90). Овакав систем регулативе даје до сада најшири домен овлашћења полицијским снагама у фази истраге. Сличан пример постоји и у Републици Финској у којој постоји полицијска истрага, односно главно тело за спровођење истраге је полиција, а код одређених дела и саобраћајна полиција, Државно одељење за истраге, пореска полиција, гранична полиција и војни истражитељи. Полиција одлучује без одобрења о већини истажних радњи, док суд одлучује о предлогу полиције или тужилаштва за одређење притвора.⁶¹³

У већини система које су предмет анализе, полиција предузима веома сличне радње у фази откривања кривичних дела против животне средине, с тим да је све распрострањеније правило специјализације органа откривања.

3.3. Овлашћења носилаца јавнотужилачке функције у припремном стадијуму кривичног поступка

Јавно тужилаштво је кривичнопроцесни субјект који примарно обавља функцију кривичног гоњења за кривична дела која се гоне по службеној дужности⁶¹⁴, односно гони учиниоце кривичног и другог кажњивог дела и врши друге надлежности којим штити јавни интерес одређен законом. Јавно тужилаштво представља државни орган, који је самосталан и јединствен и који поред кривичног гоњења има улогу заштитника јавног интереса.

Имајући у виду да су уставне промене захтевале и измену Закона о јавном тужилаштву, Народна скупштина Републике Србије усвојила је нови Закон о јавном тужилаштву (у даљем тексту ЗЈТ)⁶¹⁵, чија примена је одложена до конституисања Високог Савета тужилаштва (чл. 154 ЗЈТ). Новим законом укинута је начело монократског уређења, а функцију јавног тужиоца обављаће врховни јавни тужилац,

⁶¹¹ Шкулић М, (2013), 191.

⁶¹² <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/cn/cn204en.pdf>, 13. Септембар 2021.

⁶¹³ Рајишић В, Нови хрватски Закон о казненом поступку, *Хрватски лјетопис за казнено право и праксу* бр. 2/2008, 489-602.

⁶¹⁴ Шкулић М, (2016), 109.

⁶¹⁵ *Сл. гласник РС* бр. 10/2023.

главни јавни тужиоци и јавни тужиоци. Систем јавног тужилаштва чине: Врховно јавно тужилаштво, апелациона јавна тужилаштва, виша јавна тужилаштва, основна јавна тужилаштва и јавна тужилаштва посебне надлежности (чл. 13 ЗЈТ). Врховни јавни тужилац и главни јавни тужилац представљају јавно тужилаштво којим руководе (чл. 4 ЗЈТ). Начело хијерархијског односа је ублажено проширењем надлежности Високог савета тужиоца (чл. 22 ЗЈТ), а врховни тужилац и главни јавни тужилац имају хијерархијска овлашћења у односу на поступање нижег главног јавног тужиоца и јавног тужиоца у конкретном предмету. Главни јавни тужилац одговара за свој рад Врховном јавном тужиоцу и непосредно вишем главном јавном тужиоцу (чл. 15 ЗЈТ). Врховни јавни тужилац издаје опште обавезно упутство за поступање сваког главног јавног тужиоца, а непосредно виши јавни тужилац може издати опште обавезно упутство за рад и поступање нижем главном тужиоцу (чл. 16 ЗЈТ). Начела супституције и деволуције нису претрпела измене.

Према одредбама ЗКП носилац јавнотужилачке функције руководи предистражним поступком, одлучује о гоњењу, спроводи истрагу, закључује споразуме, подиже и заступа оптужбу, одустаје од оптужбе и изјављује жалбе против неправноснажних судских одлука и подноси ванредне правне лекове против шавноснажних одлука (чл. 43 ЗКП).

Начело легалитета обавезује јавног тужиоца на покретање и вођење кривичног поступка, када су испуњени законски услови, уз пружање доказа о наводима садржаним у оптужном акту.⁶¹⁶ Након подношења кривичне пријаве носилац јавнотужилачке функције може да предузме одређене радње ради прикупљања додатних обавештења, да одложи кривично гоњење, одбаци кривичну пријаву или предузме радње у циљу спровођења истраге. У случају када наводи из кривичне пријаве нису довољни, односно у бити не пружају довољно основа за покретање истраге, тужилац може сам прикупити податке, прикупити обавештења од грађана или прикупити обавештења од државних и других органа (чл. 289 ЗКП). Полиција је дужна да пружа обавештења о свим предузетим радњама, а јавни тужилац може поднети предлог судији за претходни поступак за прибављање евиденције телефонске комуникације, коришћених базних станица или лоцирања места са ког се врши

⁶¹⁶Николић Д, Начела тужилачког концепта истраге као основа њене нормативне разраде (са посебним освртом на нови ЗКП Србије) у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 33-42.

комуникација (чл. 286 ст. 3 ЗКП). Носилац јавнотужилачке функције може присуствовати саслушању осумњиченог пред полицијом, може овластити полицију да предузме нову радњу или сам саслушати осумњиченог.

Носилац јавнотужилачке функције покреће истрагу против лица за које постоје основи сумње⁶¹⁷ да је извршио кривично дело које се гони по службеној дужности и против *ни* лица када постоје основи сумње да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности. У фази истраге прикупљају се докази и подаци који би били довољни за оптужење, односно обуставу поступка, докази који су потребни да се утврди идентитет лица, докази који се неће моћи поновити или би њихово извођење било отежано на главном претресу и докази који могу бити корисни, односно целисходни за поступак (чл. 295 ЗКП). Истрага се покреће наредбом носиоца јавнотужилачке функције, чиме уједно и започиње кривични поступак. У овој фази поступка изводе се докази тужилаштва и докази одбране, те када је случај довољно разјашен, носилац јавнотужилачке функције доноси наредбу о завршетку истраге. Важно је указати да против наредбе о спровођењу истраге није дозвољена жалба нити приговор, а постоје мишљења да је оваква одлука законодавца оправдана јер би се редовним корективним средством носилац јавнотужилачке функције онемогућио у прикупљању доказа.⁶¹⁸ Са друге стране свака одлука би морала бити подложна контроли, у прилог чему Шкулић наводи да је оваква одбрѣба потенцијално противуставна, односно сматра да је оваква норма у потенцијалној супротности са уставом загарантованим правом на правично суђење.⁶¹⁹

Када се говори о улози носиоца јавнотужилачке функције чини се важним и да је потребно упутити и одређене критике. Наиме када се говори о улози и надлежностима јавног тужилаштва, носилац јавнотужилачке функције је дужан да прикупи доказе у корист и на штету окривљеног. Како право и правда нису увек у односу једнакости, тако ни носилац јавнотужилачке функције не прикупља једнако доказе у корист и на штету окривљеног. Наведено се наједноставније може видети кроз читање оптужнице или оптужног предлога, када се обично изјава сведока цитира само

⁶¹⁷Према ЗКП (чл. 2 ст. 1 т. 17) основ сумње је дефинисан као скуп чињеница који посредно указују да је кривично дело учињено или да је одређено лице извршило кривично дело.

⁶¹⁸Николић Д, (2014), 38-39.

⁶¹⁹Шкулић М, Један поглед на Законик о кривичном поступку у контексту улоге Уставног суда и односа између кривичног процесног права/кривичног права и уставног права, Зборник радова 34. сусрета *Копачичке школе природног права – „Слободан Перовић“* – међународна научна конференција, Том I, Београд, 2021, 379 – 431.

у делу који погодује оптужењу, а у делу који му не погодује изоставља. Наведено је приказано само као пример, са којим је пракса упозната, те је у том смислу важно и схватити колико се и у којој мери прибављају сви докази у корист и на штету окривљеног. Иако се чини да је наведена формулација јасна, не чини се спорним да се прикупе докази, али се чини да је потребно све доказе третирати једнако, те оставити суду на одлуку да ли докази подржавају оптужбу или одбрану.

Када говоримо о коришћењима расположивих процесних могућности у поступцима за кривична дела против животне средине, стиче се утисак да носиоци јавнотужилачке функције не користе потпуни капацитет, односно не користе све расположиве доказне радње. Према анализираним подацима носиоци јавнотужилачке функције су само код кривичног дела убијања и мучења животиња (чл. 269 КЗ) налагали вештачења, док су се код других кривичних дела понашали веома пасивно. Већина оптужних предлога, као предлог доказних радњи садржи саслушање окривљеног и испитивање сведока и евентуално читање исправа о привремено одузетим предметима.

3.3.1. Поједина упоредноправна решења овлашћења јавног тужиоца у припремном стадијуму кривичног поступка

Закон о казненом поступку Хрватске (чл. 206г) предвиђа да државни тужилац у фази изvida и фази претходног кривичног поступка може позивати особе ради прикупљања информација или тражити од државних органа достављање података којим би се прикупила додатна објашњења. Поред наведеног државни тужилац може захтевати и контролу пословања физичког или правног лица и привремено одузимање новчаних средстава, вредносних папира, документације или предмета који могу послужити као доказ, као и наложити обављање надзора. Државни тужилац може наложити полицији да прикупи информације потребне за разјашњење, односно одлучивање о кривичној пријави (чл. 206 х). У случају постојања основа сумње да је кривичним делом прибављена знатна противправна имовинска корист, у фазу изvida државни тужилац може укључити и финансијске истражитеље, саветнике и сараднике, службенике министарства полиције и финансија (чл. 206 и). Државни тужилац ће бити обавештен о свим радњама предузетим од стране полиције, а за поједине радње ће дати предлог или одобрење. Када постоји основана сумња да је окривљени извршио

кривично дело, за кривична дела за која је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, државни тужилац може сам предузети спровођење доказних радњи или их поверити истражитељу (чл. 213). Државни тужилац доноси решење о спровођењу истраге када постоји основана сумња да је одређено лице извршило кривично дело (чл. 217) и може сам спроводити истрагу или је поверити истражитељу (чл. 219).⁶²⁰ Решење се доставља окривљеном који може изјавити приговор, а уколико државни тужилац не усвоји приговор дужан је да га достави истражном судији, који уколико усвоји приговор може да наложи државном тужиоцу предузимање одређене радње (чл. 239а). Након спровођења истраге државни тужилац подиже оптужницу и то у року од месец дана, уз могућност продужења за још два месеца (чл. 230). Наведено указује да је у надлежности државног тужиоца одлучивање о кривичном гоњењу, прикупљање доказа и утврђивање чињеница које иду у корист и на штету окривљеног⁶²¹. Оно што представља разлику јесте да је изменама из 2013. уведен јединствен кривични поступак за сва кривична дела, без обзира на висину запрећене казне. У фази извиђаја у Црној Гори државни тужилац може саслушати осумњиченог (чл. 261) и саслушати сведоке (чл. 262) и одлучити о задржавању. У фази извиђаја већину радњи преузима полиција и то све до момента подношења кривичне пријаве, када тужилаштво доноси наредбу о спровођењу истраге. Оно што представља разлику јесте да се осумњичени саслушава пре доношења Наредбе о спровођењу истраге (чл. 275). У Босни и Херцеговини тужилац доноси наредбу о спровођењу истраге када постоје основи сумње да је извршено кривично дело, те у фази истраге може предузети све класичне истражне радње (чл. 216 и 217). У Шпанији тужилаштво има мање слободе у преткривичном поступку у односу на примере држава региона и то из разлога јер је под сталним надзором суда. Оно што чини значајну разлику јесте постојање кординатора за еколошки криминал при канцеларији јавног тужиоца. У почетку није постојало посебно тужилаштво, већ одређена упутства поступања, али је мала стопа решених случајева узроковала потребу за специјализацијом. Тако је Канцеларија јавног тужиоца донела Статут⁶²² у ком је донела одлуку о стварању Секција за животну средину,

⁶²⁰Истражитељу се не може поверити доказна радња испитивања окривљеног, када у првом степену суди Жупанијски суд (специфицирана кривична дела и кривична дела за која се може изрећи казна затвора од 12 година или тежа казна).

⁶²¹Ђурђевић З, Главна обележја тужитељске истраге према хрватском ЗКП од 2008. до 2013. године у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 59-78.

⁶²² The Prosecution service – Organic statute, <https://www.fiscal.es/documents/20142/147455/Spanish+Law+on+Prosecutors.pdf/d9362d59-1d2f-9659-349b-a4fe61ef5b7c?version=1.1>, 09. Септембар 2021.

првенствено намењену за прекршаје, али уз препоруку да се секције могу формирати и у регионалним тужилаштвима, где постоји потреба за истим. Поред секција за заштиту животне средине, тужиоцима подршку може пружати и Служба за заштиту природе Цивилне гарде или стручњаци из различитих области. У Перуу тужилаштво руководи претходном истрагом и на располагању су му све службе које му могу помоћи у фази истраге, а оно што је посебно значајно јесте постојање специјализованих тужиоца за животну средину у појединим регијама. У Анголи фази пре оптужења руководи тужилаштво које поред свих класичних радњи, обавезно узима и заклетву од сведка и вештака (чл. 312), али у великој мери радње тужилаштва зависе од одобрења судије. Наиме тужилаштво више има улогу предлагача, а суд даје одобрења и налаже предузимање појединачних радњи. У Русији тужилац у фази претходног поступка руководи претходним поступком и одлучује о испуњености законских услова за кривично гоњење, учествује у фази претходне истраге и може усмеравати истрагу (чл. 37). Занимљиво је да поред вештака, Закон о кривичном поступку Русије предвиђа и могућност укључивања специјалиста, у фази истраге, у поједине процесне радње, који могу бити ангажовани од стране органа гоњења, а могу учествовати како у поступку који се тичу упознавања са предметима и списима, али и у фази испитивања (чл. 58). Преткривични поступак започиње доношењем формалне одлуке, а истрагу спроводе истражитељи или истражни тимови. У Кини истрага је поверена у већој мери органима јавне власти, с тим да је улога тужилаштва када органи јавне власти спроводе истрагу да по захтеву даје одређена одобрења (чл. 103), као и да евентуално након компетираног предмета захтева да се одређене радње ураде или понове (чл. 106). Са друге стране постоји могућност да истрагу спроводи директно тужилаштво (чл. 131-135), али чак и тада тужилаштво може тражити асистенцију органа јавне власти и након тога одлучи о кривичном гоњењу. Кривични поступак Немачке карактерише европскоконтинентални кривичнопроцесни систем, с тим да претходним поступком руководи државно тужилаштво. У том смислу тужилаштво је дужно да покрене поступак за сва кривична дела, односно увек када постоји довољно чињеница које указују на постојање кривичног дела (чл. 152). Истрага се сматра започетом, када се започне са прикупљањем доказа, док се у формалном смислу доноси закључак о започињењу истраге.⁶²³ У овој фази предузимају се радње које имају за циљ да поткрепе тврдњу да је кривично дело учињено, или да нема места оптужењу. Оно што

⁶²³ М. Шкулић, (2013), 192.

је специфично јесте да тужилаштво има задатак да утврди отежавајуће и олакшавајуће околности, а када се говори о доказима, поред опшних доказних радњи пажња се усмерава и на околности од значаја за одређивање последица извршеног кривичног дела.⁶²⁴

Упоредноправна анализа је показала да специјализација тужиоца у области кривичних дела против животне средине постаје све чешћа, уз могућност ангажовања стручњака, који нису вештаци, већ помажу тужилаштву у фази која претходи оптужењу. Са друге стране Хрватска, која нема специјализацију органа, својим законодавством успоставља јединствен поступак, који не искључује могућност вођења истраге код кривичних дела мање друштвене опасности, те у том смислу омогућава спровођење истаге у поступцима за кривична дела против животне средине. Имајући у виду да је важећи ЗКП у великој мери различит у односу на ранију регулативу, стиче се утисак да постоје механизми који би омогућили измене и допуне поступка за кривична дела против животне средине.

3.4. Овлашћења суда у припремном стадијуму кривичног поступка

Суд представља основни кривичнопроцесни субјект, који је самосталан и независан државни орган и врши функцију суђења. Имајући у виду да су уставне промене захтевале и измену Закона о уређењу судова, Народна скупштина Републике Србије усвојила је нови Закон о уређењу судова (у даљем тексту ЗУС)⁶²⁵, чија примена је одложена до конституисања Високог Савета судства (чл. 97), као и нови Закон о судијама⁶²⁶, чија примена је такође одложена до конституисања Високог Савета судства (чл. 114). Судска власт је јединствена и припада судовима, а судови штите правни поредак Републике Србије, слободе и права грађана, законом утврђена права и интересе субјеката права, обезбеђују уставност и законитост, јединствену примену права и једнаку заштиту свих пред законом (чл. 2 ЗУС). Спољашње уређење судова предвиђа јединствену судску власт на територији Републике Србије, а судска власт припада судовима опште надлежности и посебне надлежности (чл. 14 ЗУС). Стварна надлежност представља право и дужност једног суда првог степена да пресуди за

⁶²⁴*Ibidem*, 192.

⁶²⁵Сл. гласник РС бр. 10/2023.

⁶²⁶Сл. гласник РС бр. 10/2023.

одређено кривично дело с обзиром на врсту или тежину или с обзиром на својства окривљеног.⁶²⁷ Наиме у поступку за кривична дела поступа суд стварне надлежности, а норме о стварној надлежности нису претрпеле измене, те у првом степену стварно је надлежан основни суд за кривична дела за која се може изрећи новчана казна или казна затвора до десет година и десет година, ако није надлежан други суд који одлучује о молби за меру безбедности или правним последицама осуде за кривична дела из своје надлежности (чл. 24 ЗУС). Виши суд суди у првом степену када се као главна казна може изрећи казна затвора преко десет година (чл. 25 ЗУС)⁶²⁸ или у другом степену о мерама за обезбеђење присуства окривљеног, за кривична дела за која је прописана новчана казна или казна затвора до пет година. Апелациони суд одлучује као другостепени суд у поступцима по жалби на одлуке вишег суда, као првостепеног, односно основног када виши није надлежан као другостепени суд (чл. 26 ЗУС). Врховни суд одлучује о ванредном правном средству (чл. 32 ЗУС), али има још једну веома важну улогу ван суђења а то је да обезбеђује јединствену примену права и једнакост странака у судским поступцима, разматра примену закона и других прописа и врши друге надлежности поверене законом (чл. 32 ЗУС). Наведено значи да се деликтни критеријум и даље одређује методом прописане казне, као и методом еnumerације кривичних дела, а да се примењује и статусни критеријум.⁶²⁹ Месна надлежност представља право и дужност суда да пресуди за одређено кривично дело, с обзиром на територијалну везу између кривичне ствари и подручја суда.⁶³⁰ Месна надлежност суда одређује се према редовном критеријуму који одређује место извршења кривичног дела –*forum loci delicti commisi*, односно места где је кривично дело извршено или покушано, односно супсидијарном критеријуму месту пребивалишта или боравишта окривљеног, места рођења, хапшења или самопријаве

⁶²⁷Бркић С, Бугарски Т, *Кривично процесно право I*, Нови Сад, 2020, 87.

⁶²⁸За кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, против Војске РС, одавања државне и службене тајне, кривична дела која уређују тајност података, насилну промену уставног уређења, изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпеливости, повреде територијалног суверенитета, удруживања ради противуставне делатности, повреде угледа РС, повреда угледа стране државе или међународне организације, прање новца, кршење закона од стране судије, јавног тужиоца или заменика јавног тужиоца, угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја, убиство на мах, силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба злоупотребом положаја, отмица, трговина малолетним лицима ради усвојења, насилничко понашање на спортским прередбама и јавном скупу, примање мита, злоупотреба положаја одговорног лица, кривична дела за која је посебним законом утврђена надлежност вишег суда у првом степену и злоупотреба положаја у јавним набавкама, поступку према малолетним учиниоцима кривичног дела, молби за престанак мере безбедности или правне последице осуде, захтевима за рехабилитацију и забрани растурања штампе и ширења информација средствима јавног информисања.

⁶²⁹*Ibidem*, 87.

⁶³⁰*Ibidem*, 89.

окривљеног (чл. 23-25 ЗКП) или према допунским критеријумима.⁶³¹ Функционална надлежност представља право и дужност суда да спроведе одређени део кривичног поступка или послове који су тесно везани са кривичним поступком.⁶³² Тако у основним судовима постоје судије за претходни поступак, судија појединац или судско веће, председник судског већа, председник суда и судија за извршење кривичних санкција. Кривична дела против животне средине спадају под стварну надлежност основних суда у првом степену, а у поступку по жалби одлучују виши судови, као другостепени. Имајући у виду висину запређених казни за кривична дела против животне средине у првом степену суди судија појединац (чл. 22 ЗКП), осим за кривично дело из уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 ст.3 и ст. 5 КЗ) у ком суд суди у већу које чине један судије и двоје судија-поротника (чл. 21 ЗКП), а у другом степену суди троје судија.

Као што је већ и наведено улога суда у припремном стадијуму кривичног поступка у Републици Србији је врло ограничена. Наиме, судија за претходни поступак одлучује о ограничењима слобода и права осумњиченог (нпр. доноси решење о притвору, наредбу за спровођење посебне доказне радње и друго). Осим тога, судија за претходни поступак у фази истраге има врло ограничена одређена овлашћења, која се односе на предузимање доказних радњи у корист одбране. У том смислу уколико осумњичени и његов бранилац сматрају да је потребно предузети одређену доказну радњу у овој фази поступка, предложиће носиоцу јавнотужилачке функције предузимање одређене доказне радње. У случају када носилац јавнотужилачке функције одбије предлог одбране за извођењем доказне радње или уколико не одлучи о предлогу у року од осам дана од дана подношења предлога, осумњичени и његов бранилац могу поднети предлог судији за претходни поступак, који одлуку о томе доноси у року од осам дана, а уколико одлучи да усвоји предлог, судија за претходни

⁶³¹Шкулић М, (2016), 96. Ванредни критеријум су допунски критеријуми и примењују се када одређено место се не може апсолутно одредити као место извршења кривичног дела, или када постоји стицај, извршење кривичног дела на домаћем броду или ваздухоплову, путем средстава јавног обавештавања и непознатог места. За предметну проблематику од значаја може бити случај извршења кривичног дела на домаћем броду или ваздухоплову, када је дело извршено док је брод или авион у домаћем пристаништу, када је установљена надлежност суда места пристаништа, а у осталим случајевима надлежан је суд налажења матичне луке брода или ваздухоплова, односно пристаништа заустављања. У случају када место извршења кривичног дела није познато, надлежан је суд места пребивлишта или боравишта окривљеног.

⁶³²Бркић С, Бугарски Т, (2020), 91.

поступак може наложити јавном тужиоцу предузимање доказне радње и одредити рок за предузимање (чл. 302 ЗКП).

У кривичним поступцима за кривична дела против животне средине нису издаване наредбе за прибављање евиденције електронске комуникације, коришћење базних станица и лоцирања места са ког се комуникација врши (чл. 286 ст. 3 ЗКП), што значи да носиоци јавнотужилачке функције нису предлагали предузимање ових радњи, а судије у претходном поступку су у малом броју предмета одлучивао о предлогу за одређење притвора.

3.4.1. Поједина упоредноправна решења овлашћења суда у припремном стадијуму кривичног поступка

У Хрватској и даље постоји истражни судија, који има ограничену улогу у фази поступка до оптужења, која се састоји од давања дозвола, али је његова улога и да руководи доказним рочиштем (чл. 235). Доказно рочиште се може одржати на предлог државног тужиоца, оштећеног као тужиоца и окривљеног, а на доказном рочишту се изводи доказ саслушање сведока (чл. 236)⁶³³, а истражни судија одлуком прихвата или одбија предлог. У Црној Гори у фази извиђаја судија за истрагу даје налог полицији да прибави податке о електронском комуникационом саобраћају (чл. 257а), налог за прибављање података о банковним рачунима и банкарским трансакцијама (чл. 257б), одобрење за прикупљање обавештења од притворених лица (чл. 260) и одлучује о притвору (чл. 268). У фази истраге искључиво судија за истрагу одлучује о спровођењу одређених доказних радњи и то: претресању стана, просторија и лица, привременом одузимању предмета и ексхумацији леша (чл. 278). Како у фази која предходи истрази, тако и у фази истраге судија за истрагу одлучује о притвору. Имајући у виду овлашћења судије у фази до подизања оптужнице, чини се да је оправдан став да суд има искључиво улогу контролора.⁶³⁴ Улога суда у фази истраге у Босни и Херцеговини своди се на контролора мера ограничења слобода осумњиченог, доношења наредби на предлог тужиоца о претресању стана, ексхумацији, мерама и притвору. Једини

⁶³³ Доказно рочиште се не одржава код кривичних дела која се гоне по приватној тужби, уколико је лице извршило кривично дело у стању неурачунљивости и код наступања застарелости, амнестије, помиловања, или уколико су искључени услови за кривично гоњење.

⁶³⁴ Радуловић Д, Сврха истраге као фактор њеног обима (осврт на ЗКП Црне Горе) у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 153-161.

специфичан институт представља судско обезбеђење доказа, када суд у фази истраге може извести доказе када постоји опасност да тај доказ неће моћи бити изведен на главном претресу.⁶³⁵ Улога судије у Шпанији у поступку до оптужења је доста шира у односу на остала анализирана законодавства, имајући у виду да судија има улогу контролора целог поступка. У смислу наведеног судија може давати инструкције и усмеравати тужилаштво (чл. 311). У Перу припремна истрага је под контролом судије који поступа у овој фази и који има шира овлашћења него судија у предходном поступку акузаторског типа. Шира овлашћења се огледају о у томе што истражни судија може по службеној дужности или по притужби покренути истрагу против лица које је на било који начин подстакло извршење одређених кривичних дела међу којима је и кривично дело против снабдевања водом (чл. 81). У Анголи суд има значајну улогу у фази истаге, који се и назива суд гаранције и он контролише ову фазу, одлучује о притужбама упућеним тужилаштву, саслушава, издаје налоге за претрес, именује помоћнике у поступку, одлучује о одузимању предмета и притвору (чл. 313.), одлучује о вештачењима и прислушкивању. У Русији улога суда у фази до оптужења је прилично сведена и заснива се на одобрењу истражних радњи на предлог истражитеља уз сагласност тужилаштва (чл. 165). Поред наведеног у овој фази, истражитељ може предложити судско испитивање (чл. 195), а предвиђени су и случајеви када је судско испитивање обавезно (у случају када је потребно установити узрок смрти, нарушавања здравља, психичког стања осумњиченог итд. - чл. 196.). У Немачкој је улога суда, као и у РС врло ограничена, те судија у фази истраге издаје налог за хапшење (чл. 114), одлучује о притвору и посебним истражним радњама, а закон прописује и посебну судијску истрагу. Наиме, када тужилаштво сматра да је потребна судска истрага поднеће захтев, а судија само има право да разматра да ли је тужилац овлашћен да га ангажује, а не и да ли је исто целисходно (чл. 162), док у хитним ситуацијама може предузети истражне радње, ако јавни тужилац није доступан (чл. 165). Судијска истрага је посебно предвиђена у предметима пред Савезним судом и Вишим регионалним судом (чл. 169). У Кини суд нема важнију улогу у фази преткривичног поступка, већ је скоро читав поступак у надлежности органа јавне власти и тужилаштва.

⁶³⁵Симовић М, Концепција тужилачке истраге у Закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине: стање и проблеми у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 43-58.

У већини анализираних упоредноправних система улога суда у фази до оптужења је сведена на минимум, а у пракси судија за претходни поступак се одлучује о притвору, предложеном од стране тужилаштва и даје одобрење за посету притвореном лицу. У фази до оптужења судија учествује у поступку прихватања споразума о признању кривичног дела⁶³⁶, споразума о сведочењу окривљеног, док код кривичних дела за чије откривање могу бити коришћене посебне доказне радње, улога судије за претходни поступак је значајнија.

Сprovedено истраживање је показало да је судија за претходни поступак код кривичних дела против животне средине једино имао улогу у поступцима у којима је поднет предлог споразума о признању кривичног дела и код одлучивања о предлогу тужилаштва за одређење притвора.

Када се сагледа упоредноправна регулатива закључује се да питање специјализације суда у фази преткривичног поступка није била тема о којој је расправљано, али и да специјализација судија у фази предистражног поступка није нужна.

4. Предлози за ефикасније откривање кривичних дела против животне средине

Анализом упоредноправних решења дошло се до закључка да специјализација органа откривања представља начин унапређења ефикасности откривања кривичних дела против животне средине, која је као таква препозната и од стране међународних тела и организација, те се може очекивати да ће иста временом постати препорука европским државама. Специјализација органа откривања заснивала би се на прилагођеном начину едукације, којим би се омогућило да уз помоћ научних сазнања и адекватне опреме специјализованих службеника унапреди откривање кривичних дела против животне средине. Специјализација органа откривања би првенствено обухватала едукацију полицијских службеника и инспектора за заштиту животне средине, стварање посебних тимова, који би у оквиру својих група морали имати и

⁶³⁶ Вид. Блажић Павићевић М, Споразум о признању кривичног дела – појам, правна природа и коришћења споразума о признању кривичног дела као доказа, *Crimen* бр. 3/2020, 346-365.

експерте из области заштите животне средине (биолози, хемичари, технолози). Поред специјализације органа откривања, неопходно је и да методика откривања буде прилагођена савременом криминалитету, односно да се осавремене техничке могућности и да се обуче службеници за њихову примену, а које постоје у упоредноправним решењима која су обрађена. Оправданост предлога темељи се на статистичким подацима који су обрађени у оквиру емпиријског истраживања, односно чињеници да постоји само одређени број кривичних дела против животне средине у Републици Србији која се откривају. Потреба за специјализацијом органа откривања је препозната и од стране Републике Србије, те је недавно и формирана посебна јединица при Министарству унутрашњих послова.

Ефикасности откривања кривичних дела против животне средине допринело би и формирање еколошке базе података, која би поред регистра осуда служила и у сврхе анализе географских подручја које захтевају већу укљученост полицијских службеника и инспекцијских органа на терену.

Унапређењу рада органа откривања свакако би допринео и координисан рад са органима који прате стања и извештавају о стању животне средине, чиме би се омогућило да органи откривања имају правовремене информације.

Поред специјализације полицијских службеника и инспектора заштите животне средине, специјализација би требала да обухвата и носиоце јавнотужилачке функције.

III ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Кривични поступак се може дефинисати као поступак у ком држава, штитећи правни поредак, односно борећи се против друштвено непожељног понашања, има право да санкционише понашање које је друштвено неприхватљиво. Чињенице којима органи поступања располажу, у савременим системима не могу бити довољан основ кажњавања, већ морају бити предмет провере. Да би се чињенице провериле потребно је да се упустимо унајважнији, најкомплекснији и најзахтевнији сегмент поступка, а то је утврђивање чињеница, односно доказивање. Од доказа ће зависити исход поступка, уколико се посматра коначни исход, али једнака важност доказа може бити посматрана и кроз аспект следа, у ком један доказ може преусмерити даљи ток истраге или главни стадијум поступка. У том смислу, да би се дефинисао појам доказа, најпре би морали да рашчланимо све његове саставне делове, а то су појам, предмет доказивања, ваљаност доказа, доказне радње и извор доказа. Све наведено подводи се под радњу доказивања кривичних дела, али доказивање такође може бити посматрано и кроз појединачни доказ или скуп свих доказа коришћених у једном поступку.

Доказ је метод, радња или поступак, којим се утврђује постојање правно релевантних чињеница.⁶³⁷ Доказ у кривичном поступку је радња којом се утврђује постојање правно релевантних чињеница у кривичном поступку. Чињенице се могу дефинисати кроз теорију општег сазнања по којој су чињенице мисаоно-чулна делатност којом се утврђује постојање одређене ствари, појаве, процеса, дешавања, особине или односа.⁶³⁸ Чињенице у кривичнопроцесом смислу се могу дефинисати као сазнање, односно садржај до ког се у поступку долази с циљем примене кривичноправних одредаба.⁶³⁹ Сваки кривични поступак мора бити темељен на чињеницама које се потврђују или оповргавају доказима. Занимљив је начин на који Tillers објашњава сложеност доказивања примећујући да поред утврђивања истинитости тврдњи који потичу од менталне опсервације спољних чинилаца, исте те

⁶³⁷ Лукић Р, (1979), 232.

⁶³⁸ Ђурђић В, Трајковић М, О истини у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* бр. 65/2013, 111-128.

⁶³⁹ Илић Г, et al, (2014), 282.

тврдње које не можемо подвести ни под објективне, тачне ни нетачне, морамо ставити у контекст правног стандарда од којих ће зависити исход спора.⁶⁴⁰

Историјски посматрано, у доба Старог Рима питање доказа није било предмет правничке оцене, нити питање које је подразумевало одређену форму, већ су се чињенице цениле од случаја до случаја, да би касније почела да се установљавају правила, која су се односила на конкретно доказно средство, као што је на пример саслушање сведока.⁶⁴¹ Акузаторски поступак у ранофеудалним државама није познавао институт рационалних доказних радњи, као што су сведоци, али је познавао институт заклетве очишћења окривљеног. Ова доказна радња није била довољна за доказивање тежих кривичних дела, већ је тада сам окривљени требао наћи особе које би под заклетвом потврдиле да је заклетва окривљеног истинита.⁶⁴² Ни у инквизиторском поступку нису цењене доказне радње, те се одступање од ирационалних потврђивања чињеница тек примећује у средњем веку и то у кодификацији *Constitutio criminalis Carolina*. Тек почетком деветнестог века увиђамо појаву закона о кривичним поступцима, који уносе појам оцене доказа и обавезу суда да цени доказе изведене у кривичном поступку.⁶⁴³ За разлику од наведеног периода, данас сваки закон о кривичном поступку садржи јасна правила о доказима и доказним радњама.

Када говоримо о терминима доказни поступак, доказивање и доказ, ови појмови се користе као речи истог и/или различитог значења. Наведеном доприноси и неуједначеност кривичнопроцесне теорије по питању дефинисања и тумачења наведених појмова.⁶⁴⁴ Постоје различити ставови аутора који дају другачије дефиниције наведених појмова, којима је и поред различитости заједничко да сви појмови служе остваривању циљева и сврхе кривичног поступка. Ове појмове можемо посматрати као синониме, а што је тенденција код иностраних аутора, а можемо их посматрати као антониме. Када их посматрамо као антониме, доказни поступак дефинишемо као поступак у ком се изводе докази, доказивање као радњу извођења доказа, а доказ као средство помоћу ког се утврђују чињенице. Уколико би учинили

⁶⁴⁰Tillers P, There Universal Principles or Forms of Evidential Inference? Of Inference Networks and Onto-Epistemology in *Crime, Procedure and Evidence in a Comparative and International Context - Essays in Honour of Professor Mirjan Damaška* (ed. Jackson J, Langer M, Tillers P), Portland, 2008, 179-198.

⁶⁴¹Марковић Б, *О доказима у кривичном поступку*, Београд, 1908, 26.

⁶⁴²Фејеш И, Положај окривљеног у истрази у неким историјским моделима кривичног поступка, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2014, 103-129.

⁶⁴³Један од примера је Пруски закон о кривичном поступку, Вид. Марковић Б, (1908), 40.

⁶⁴⁴Соковић С, *Вештачење као доказ у кривичном поступку*, Крагујевац, 1997, 12.

покушај ка изналагању истог значења, сва три појма би могли дефинисати као начин доказивања чињеница у поступку.

Уколико се осврнемо на дефинисање појма доказа, можемо увидети да је дефинисање појма доказа у вези са доказним начелима материјалне истине или слободне оцене доказа. Имајући у виду да је у домаћем кривичнопроцесном законодавству дуги низ година преовладало начело материјалне истине, не чуди што већина аутора који су се бавили овом тематиком до увођења начела слободног судијског уверења појам доказа везују за начело материјалне истине. Тако Марковић наводи да су докази у формалном смислу све процесне радње управљене ка томе да се утврди истинитост чињеница које су од важности за судску пресуду. Доказ у материјалном смислу објашњава као скуп основа или разлога који говоре о истинитости или извесности неке важне чињенице у поступку.⁶⁴⁵ Грубач дефинише доказе као основе или разлоге који су садржани у одређеном доказном средству, а који говоре о истинитости неке чињенице важне за поступак.⁶⁴⁶ Васиљевић сматра да је доказ основ из ког се изводи закључак о истинитости или неистинитости чињеница које се утврђују у поступку⁶⁴⁷, а Грубиша сматра да су докази чињенице које су од значаја за примену материјалног или процесног права у одређеном кривичном предмету.⁶⁴⁸

Увођењем теорије о слободној оцени доказа измењен је и појам доказа, имајући у виду да се овом теоријом уводи правило да суд није везан формалним доказним правилима по питању утврђивања вредности појединих доказа.⁶⁴⁹ Тако савременији аутори дефиниције доказа не везују за појам материјалне истине, већ за чињенице. Шкулић тако доказе дефинише као податке чињеничне природе, који произлазе из кривичнопроцесних радњи које су преузели субјекти кривичног поступка, на темељу којих се изводе кривичноправно релевантни закључци у погледу битних елемената кривичног дела, те избора, односно мере конкретне кривичне санкције, када су за то испуњени потребни материјални и процесни услови, или се захваљујући тим подацима изводе кривичноправно или кривичнопроцесно релевантни закључци органа кривичног поступка, а такви закључци се у процесном смислу уобличавају у оквиру одлуке којом

⁶⁴⁵Марковић Б, (1908), 4-6.

⁶⁴⁶Грубач М, *Кривично процесно право*, Београд, 2009, 234.

⁶⁴⁷Васиљевић Т, *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Београд, 1981, 294.

⁶⁴⁸Грубиша М, *Чињенично стање у кривичном поступку*, Загреб, 19980, 2.

⁶⁴⁹СтевановићЧ, Став суда према доказима у кривичном поступку, *Зборник Правног Факултета у Нишу*, 1976, 257-272.

се на законом регулисан начин решава предмет кривичног поступка.⁶⁵⁰ Јекић доказе дефинише као фактичке податке до којих се долази у законом прописаном поступку, а који су извор сазнања о чињеницама на које треба применити кривичноправне и кривичнопроцесне норме.⁶⁵¹

У упоредноправној теорији доказ се дефинише у највећем броју случајева као начин утврђивања или оповргавања чињеница. Тако Речник правних термина доказе дефинише као начин утврђивања чињеница у судском поступку.⁶⁵² Gardner дефинише доказ као средство за утврђивање и доказивање наводних чињеница⁶⁵³, а Roberts и Zuckerman у својој публикацији, ни једног момента не дефинишу појам доказа, већ описују улогу доказа на различите начине, а један од њих је да су докази у кривичном поступку подијум правне праксе.⁶⁵⁴ Иностранци аутори не посвећују превелику пажњу дефинисању појама доказа, неретко га дефинишући и кроз појмове доказивања и доказног поступка, али зато већу пажњу посвећују доказним средствима.⁶⁵⁵

Доказни поступак се може дефинисати као поступак у ком се по унапред утврђеном поступку уз помоћ доказних радњи потврђују или оповргавају чињенице. Доказни поступак тако обухвата доношење одлуке о томе који се докази могу извести, прикупљање доказа, извођење доказа и оцену доказа. Некада се доказни поступак везивао за стадијум главног поступка, који је измењен увођењем посебних поступака и стварањем јавнотужилачке истраге.⁶⁵⁶ Тако у савременим кривичним поступцима неретко доказни поступак, односно фаза прикупљања доказа, започиње у преткривичном поступку, а зависи од законом предвиђених доказних средстава. Иако постоји мишљење да поред именованих доказа, докази могу да се прикупљају и изводе помоћу неименованих доказних средстава⁶⁵⁷, не сме се заборавити да се доказне радње морају посматрати кроз доказну снагу. Тако индиција може бити третирана као неименовано доказно средство, али иста неће имати доказну снагу. Став Врховног Суда Србије да је дозвољено утврђење чињеница помоћу других дозвољених доказа⁶⁵⁸

⁶⁵⁰ Шкулић М, (2016), 171.

⁶⁵¹ Јекић З, *Докази и истина у кривичном поступку*, Београд, 1989, 12.

⁶⁵² Gifis S, *Dictionary of Legal Terms: definitions and explanations for non-lawyers*, New York, 2016, 299.

⁶⁵³ Gardner T, Anderson T, *Criminal evidence: Principles and cases*, Boston, 2016, 78.

⁶⁵⁴ Roberts P, Zuckerman A, *Criminal evidence*, Oxford, 2010, 39.

⁶⁵⁵ Brown M, *Criminal Investigation: Law and Practice*, Woburn, 2001, 85; Bex F, *Arguments, Stories and Criminal Evidence: A Formal Hybrid Theory*, New York, 2011, 12-15.

⁶⁵⁶ Илић Г, et al, (2014), 280.

⁶⁵⁷ *Ibidem*, 281.

⁶⁵⁸ Став ВСС Кж1 бр. 350/07 од 25. Децембра 2007. године.

не сме бити широко тумачен, имајући у виду да доказна радња без доказне снаге не може бити цењено као правно ваљан доказ, односно важно је направити разлику између доказа који има карактер доказа и чињеница које могу иницирати неку доказну радњу. Тако Познић даје једну врло конкретну дефиницију доказне снаге, а то је да је доказна снага подобност доказног средства да утиче на стварање уверења о чињеницама које се помоћу њих утврђују.⁶⁵⁹

Доказивање се по Шешићу дефинише као кретање у сазнању од непознатог ка познатом, утврђивање новог става на основу раније утврђених ставова, а све у оквирима законске форме.⁶⁶⁰ Димитријевић, Лазин и Златић појам доказивања дефинишу као системски став оперативних активности помоћу којих се долази до сазнања релевантних чињеница у кривичном поступку.⁶⁶¹

Предмет доказивања су чињенице које могу бити од значаја за исход самог поступка, кривичну санкцију, али и чињеница од којих зависи примена одредби материјалног и процесног права. Непосредно пре залажења у питање предмета доказивања, указаће се на чињеницу да ће се појам чињенице користити само у контексту чињеница значајних за кривични поступак, односно одлучних чињеница, чињеница-индиција и помоћних чињеница.⁶⁶² Наведено је да предмет доказивања јесу чињенице од којих зависи примена одредби материјалног и процесног законодавства, а када се говори о одредбама материјалног законодавства не мисли се само на Кривични законик, већ и на споредно кривично законодавство који садржи одредбе о кривичним делима.⁶⁶³ Одредбе материјалног законодавства се у смислу наведеног односе на обележја бића кривичног дела, друге институте садржане у кривичном законодавству, као и питање кривичне санкције. Неопходно је навести и да су одређене чињенице изузете од доказивања, чињенице чије доказивање није потребно, односно чињенице које су очигледно општепознате, али је важно навести да нешто што нпр. у једном предмету предствља општепознату чињеницу не мора и у другом предмету представљати опште познату чињеницу, већ може бити предмет доказивања. Изузете од доказивања су и чињенице које су довољно расправљене, претпоставке, искуства и

⁶⁵⁹Познић Б, *Коментар Закона о кривичном поступку према тексту Закона из 1976. године са доцнијим изменама и допунама*, Едиција Коментари, књига 22, Београд, 2009, 562.

⁶⁶⁰Шешић Б, *Опита методологија*, Београд, 1980, 140.

⁶⁶¹Димитријевић Д, Златић М, Лазин Ђ, *Кривично процесно право*, Београд, 1986, 183.

⁶⁶²Бауер В, *Југословенско кривично процесно право, књига друга, Право о чињеницама и њиховом утврђивању у кривичном поступку*, Загреб, 1978, 8-9.

⁶⁶³*Ibidem*, 284.

правне норме. Поред чињеница чије доказивање није потребно, постоје и чињенице чије је доказивање забрањено, а то су чињенице које се искуствено сматрају немогућим или чије је извођење забрањено правном нормом.⁶⁶⁴ Постоји и мишљење које заступа Водинелић, а којим критикује став о могућности утврђивања чињеница властитим опажањем, јер сматра да се индиције не могу поистоветити са доказима.⁶⁶⁵ Бркић и Бугарски сматрају да је предмет доказа чињеница коју треба доказати⁶⁶⁶, а Glaser сматра да су предмет доказивања чињенице које морају да буду доказане, да би се испуниле све претпоставке од којих зависи доношење одлуке.⁶⁶⁷ Roeder сматра да је предмет доказивања скуп чињеница значајних за судску одлуку⁶⁶⁸, а Dohring чињенице од којих зависи наступање неке правне последице.⁶⁶⁹

У вези са доказном снагом и предметом доказивања важно је указати и на категорију незаконитих и правно неваљаних доказа. Незаконити доказ је доказ који није изведен или прикупљен по унапред утврђеној процедури.⁶⁷⁰ Правно неваљани докази су докази који су у супротности са одређеним правилима или чија се неваљаност заснива на забрањености законом, као и докази који су по начину прибављања противни одређеним правилима.⁶⁷¹ Још један појам који је важан тиче се доказних забрана које се односе на забрану коришћења одређених доказних средстава и забрану вредновања, односно коришћења резултата добијених одређеним доказним средством.⁶⁷²

Доказне радње, доказна средства или доказни начини представљају законом предвиђене радње или средства помоћу којих се изводе и прикупљају докази, односно на основу којих се ствара доказна грађа. Васиљевић тако доказна средства дефинише као изворе из којих се добијају доказни основи, односно чињенице које служе као подлога за извођење закључака о истинитости или неистинитости онога што је предмет доказа.⁶⁷³ Шкулић доказна средства дефинише као начине или методе чијом применом

⁶⁶⁴Бркић С, Бугарски Т, (2020), 177-178.

⁶⁶⁵Водинелић В, Научни проблеми на релацији доказни извор-доказ-доказивање у кривичном процесном праву, *Анали Правног факултета у Београду* бр. 3-4/1994, 282-297.

⁶⁶⁶Бркић С, Бугарски Т, (2020), 174.

⁶⁶⁷Glaser J, *Handbuch des Strafprozesses: Erster Band, Systematisches Handbuch der Deutschen Rechtswissenschaft. Neunte Abtheilung, vierter Theil, erster Band. Hrsg.* Leipzig, 1883, 358.

⁶⁶⁸Roeder H, *Lehrbuch des Österreichischen Strafverfahrensrechtes*, Vienn, 1963, 136.

⁶⁶⁹Döhning E, *Die Erforschung des Sachverhalts im Prozeß*, Berlin, 1964, 15.

⁶⁷⁰Бугарски Т, (2014), 20.

⁶⁷¹*Ibidem*, 21.

⁶⁷²Шкулић М, (2016), 188.

⁶⁷³Васиљевић Т, (1981), 301.

орган поступања изводи доказе, а све у циљу извођења закључка у погледу постојања или непостојања одређених кривичноправно или кривичнопроцесно релевантних чињеница.⁶⁷⁴ Бркић и Бугарски у својој коауторској публикацији доказно средство дефинишу као извор из ког се добија чињеница која представља доказну радњу.⁶⁷⁵ Постоје и мишљења да доказно средство представља форму у којој се докази јављају.⁶⁷⁶ Имајући у виду да се законска терминологија користи изразом доказне радње у даљем тексту ће се користити термин доказне радње, а не доказна средства и доказни начини.

Извор доказа Водинелић дефинише као сигнал, који је материјални носилац информације, а информација је његова слика, која има материјално-стварну и енергетску страну.⁶⁷⁷ Шкулић извор доказа дефинише као конкретно лице или предмет из ког су произашли доказни подаци, а свако доказно средство се везује за конкретан извор доказа. Тако карактер извора доказа може бити лични и материјални, те подаци до којих се дође применом доказних средства произлазе из доказних извора.⁶⁷⁸ Извор доказа се може дефинисати и као основ из ког добијамо податке о кривично релевантном догађају.

Доказивање у кривичном поступку може се посматрати кроз неколико фаза, а то су: предлагање, одлучивање о предлогу за извођењем доказа, извођење доказа, оцена доказа и образлагање оцене доказа.⁶⁷⁹ Терет доказивања у кривичном поступку је на тужиоцу. Странке, оштећени и бранилац имају право на предлагање доказа, а изузетно и суд (чл. 15 ст. 4 ЗКП), који може дати налог странци да предложи допунске доказе или изузетно сам одредити да се такви докази изведу, ако оцени да су изведени докази противречни или нејасни и да је то неопходно да би се предмет доказивања свестрано расправио.

Оцена доказа може се посматрати као делатност суда којом се утврђује вредност чињеница откривених и утврђених из свих законом дозвољених доказних средстава у односу на спорне чињенице које чине предмет доказивања и које чине садржину

⁶⁷⁴Шкулић М, (2016), 182.

⁶⁷⁵Бркић С, Бугарски Т, (2020), 175.

⁶⁷⁶Ђурђић В, *Кривично процесно право –општи део*, Ниш, 2014, 251.

⁶⁷⁷Водинелић В, (1994), 289.

⁶⁷⁸Шкулић М, (2016), 182-183.

⁶⁷⁹Писарић М, *Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала – докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, 130.

кривичне ствари.⁶⁸⁰ Оцена доказа представља круну једног кривичног поступка у ком поступајући суд примењујући теорију о законској оцени доказа или теорију о слободној оцени доказа цени сваки доказ појединачно и заједно са свим осталим доказима. Теорија о законској оцени доказа била је доминантна у инквизиторском кривичном поступку и подразумевала је да закон одређује вредност сваког доказа, а теорија о слободној оцени доказа оставља суду дискреционо право да цени сваки доказа.

Оцена доказа подразумева да суд утврђује вредност чињеница, односно да утврди вредност чињеница на темељу резултата доказивања.

ЗКП предвиђа да је суд дужан да непристрасно оцени изведене доказе и да на основу њих са једнаком пажњом утврди чињенице које терете или иду у корист окривљеног. Изведене доказе суд цени на основу слободног судијског уверења, а одлука се може засновати само на чињеницама у чију је извесност суд уверен. Уколико постоји сумња у погледу чињеница од којих зависи вођење кривичног поступка, постојање обележја кривичног дела, или примена неке одредбе Кривичног законика, суд ће решити у корист окривљеног (чл. 16 ЗКП). У смислу наведеног оцена доказа не дозвољава произвољност, арбитрарност и слободно закључивање, већ представља садржајну суштинску анализу и оцену сваког доказа по његовој унутрашњој вредности, материјалној вези, објективној стварности и узајамној вези са осталим доказима или утврђеним чињеницама.⁶⁸¹ Суд пресуду може да заснује само на чињеницама у чију извесност је уверен, односно на резултатима доказног поступка које оцени као логичне и уверљиве.

Када говоримо о кривичним делима против животне средине у домаћој судској пракси долазимо до закључка да се у судској пракси користи веома мали број доказних радњи, односно да се у највећем броју случајева одлука темељи на саслушању окривљеног и испитивању сведока. У одређеном броју предмета користе се и доказна радња вештачења, најчешће код кривичних дела убијање и злостављање животиња и шумска крађа, а веома је мали број предмета у којима се предузимају остале доказне радње.

⁶⁸⁰Стевановић Ч, (1976), 257.

⁶⁸¹Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж1 76/21 од 23.02.2021. године.

За разлику од домаће судске праксе, судска пракса Сједињених Америчких Држава располаже много већим бројем предмета, код којих је уочена разлика у погледу коришћења доказних радњи у односу на домаћу праксу. Наиме за разлику од домаћег модела, у Сједињеним Америчким Државама се одлуке из кривичних поступака за кривична дела против животне средине у највећој мери темеље на резултатима до којих се дошло доказним радњама увиђаја, вештачења, е-днк анализа, ангажовањем прикривеног иследника, коришћењем тајног надзора комуникације и контролисаном испоруком. Оно што је уочено као разлика јесте да се судске одлуке судова у Сједињеним Америчким Државама темеље на резултатима доказних радњи који се допуњују, односно који доводе до истог закључка. За разлику од уочене разлике, чини се да се у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине код нас, у не малом броју случајева пресуде заснивају искључиво на исказима сведока.

1. Доказне радње

Доказне радње представљају најзначајнији и најзанимљивији инструмент кривичног поступка, имајући у виду да од резултата доказног поступка, зависи и коначан исход поступка. Доказне радње увек треба посматрати као радње подобне да допринесу ефикасности и поузданости у правосудни систем, које открива истину не нарушавајући притом права кривичнопроцесних субјектата.⁶⁸²

У садашњем времену можемо говорити о рационалним доказним радњама, које су мање или више развијене у правним системима појединачне државе. Насупрот садашњем времену право познаје и доказне радње која се могу назвати ирационалним, а које су предходиле уређеном поступку и начину прикупљања и извођења доказа. Један од примера свакако је и Душанов законик⁶⁸³ који је познавао ирационалне доказна радње и то заклетву, пороту и божије судове. Заклетву је давало лице, које је непорочно и честито и за које се веровало да ће говорити истину, без обзира да ли је заиста имало непосредна сазнања о неком догађају, те се исказ овог лица сматрао као

⁶⁸²Соковић С, (1997), 11.

⁶⁸³ Законик Цара Стефана Душана, (превод Никола Радојчић), САНУ, Београд, 1959, https://archive.org/stream/RadojcicZakonikCaraStefanaDusana1960/Radojcic%20-%20Zakonik%20cara%20Stefana%20Dusana%20%281960%29_djvu.txt, 17. Октобар 2021.

истинит и доказан. Порота или саклеветници су били лица која су потврђивала наводе онога на чијој страни иступају пред судом⁶⁸⁴, а божији судови представљали су обичајно веровање, које се заснивало на реакцији на одређену радњу, која је у потпуности ирационална и утемељена на празноверју. Поред ирационалних радњи, Душанов законик познавао је и рационалне доказне радње, за која се према данашњим стандардима не би могло рећи да представљају доказне радње, а то су обличеније (које се везује за флагрантни деликт), свод (служио је као доказ код крађе и сличних кривичних дела, а истим се доказивало да предмет није украден⁶⁸⁵), признање, сведоци (који су ближи саклеветницима) и исправе (које се више везују за владалачка писма и тестаменте).⁶⁸⁶

Савремени закони о кривичном поступку предвиђају само рационалне доказне радње, која су у појединим правним системима усавршаване пратећи тренд општег друштвеног напретка, док се у појединим правним системима задржао њихов изворни облик и значење. Наведно има упориште у самој форми која се кретала од строгог формализма, односно строгог задовољавања форме, па све до прихватања слободног судијског уверења уз поштовање загарантованих права и слобода.

1.1. Развој доказних радњи у домаћем законодавству

Када говоримо о развоју доказних радњи у домаћем законодавству примећујемо да су доказне радње испитивања сведока, увиђај и вештачење постојале још у доба Књажевине Србије. Такође можемо приметити да сваки од закона о кривичном поступку регулише питање доказа, премда их сврстава у различите главе и одељке. Законик о поступку судском у кривичним делима за Књажеводство Србију из 1865.⁶⁸⁷ посебну главу посвећивао је доказима, у које је сврставао судски увиђај, вештачење, признање оптуженог, исказ сведока и оштећеног и исправе (чл. 222). Законик о судском кривичном поступку из 1929.⁶⁸⁸ предвиђао је радње претресања стана и лица –

⁶⁸⁴ Мирков Ж, Судски поступак у Душановом законнику – доказна средства и положај окривљеног, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2019, 1283-1296.

⁶⁸⁵ *Ibidem*, 1291.

⁶⁸⁶ *Ibidem*, 1291.

⁶⁸⁷ <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=3303&m=2#page/4/mode/2up>, 31. Јануар 2022.

⁶⁸⁸ *Службене новине* бр. 45/29.

узапћење, испитивање окривљеног, испитивање сведока, судски увиђај и вештаке (чл. 135-201). Закон о кривичном поступку из 1948.⁶⁸⁹ предвиђао је у оквиру главе иследне радње, претресање стана и лица, одузимање предмета, поступак са сумњивим стварима, испитивање окривљеног, испитивање сведока, увиђај и вештачење (чл. 146-179). Законик о кривичном поступку из 1953.⁶⁹⁰ није користио термин докази, већ је исте регулисао у оквиру главе која је носила назив радње у извиђају и истрази (чл. 200-247). Од доказних радњи предвиђао је претресање лица и стана, привремено одузимање предмета, поступање са сумњивим стварима, испитивање окривљеног, саслушање сведока, увиђај и вештаке. Законик о кривичном поступку из 1977.⁶⁹¹ у оквиру главе која је посвећена истражним радњама нормирао је доказне радње (чл. 206-260), на исти начин као Законик о кривичном поступку из 1953, с тим да је раздвајао радње увиђаја и вештачења. Законик о кривичном поступку из 2001.⁶⁹² посебну главу посвећивао је доказним радњама (чл. 77-132), које се нису разликовале у односу на Законик из 1977. године. Законик о кривичном поступку из 2006.⁶⁹³ посебну главу посвећивао је доказним радњама (чл. 77-144), а за разлику од Законика из 2001. заједно регулисао увиђај и реконструкцију, док поступање са сумњивим стварима није предвиђао као доказну радњу. Као нова доказна радња уведена је радња увида у фотографије, слушање звучних снимака и увида у звучне и видео снимке (чл. 145).

Важећи ЗКП користи термин доказне радње, а не доказна средства, те регулише питање доказивања чињеница у поступку, предмета доказивања, незаконитих доказа и предвиђа опште доказне радње и посебне доказне радње. Опште доказне радње представљају радње чија примена није условљена нити је ограничена одређеним критеријумом, већ се опште доказне радње могу предузимати у сваком кривичном поступку. Опште радње су: саслушање окривљеног, испитивање сведока, вештачење, увиђај, реконструкција догађаја, исправе, узимање узорака, провера рачуна и сумњивих трансакција, привремено одузимање предмета и претресање (чл. 85-160). Посебне доказне радње, којима се задире дубоко у зону приватности, примењују се само

⁶⁸⁹Сл. лист ФНРЈ бр. 97/48.

⁶⁹⁰Сл. лист ФНРЈ бр. 40/53.

⁶⁹¹Сл. лист СФРЈ бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86 74/87, 57/89 и 3/90 и Сл. лист СРЈ бр. 27/92 и 24/94.

⁶⁹²Сл. лист СРЈ бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник РС бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон, 72/2009 и 76/2010.

⁶⁹³Сл. гласник РС бр. 46/2006, 49/2007, 122/2008, 72/2009. Законик о кривичном поступку из 2006. је донет 25. Маја 2006, објављен је дана 02.06.2006, а ступио је на снагу осам дана од дана објављивања, али иако је формално ступио на снагу никада није био примењен у свом пуном обиму. Вид. Шкулић М, Илић Г, *Нови Законик о кривичном поступку Србије: Како је пропала реформа – шта да се ради?* Београд, 2012, 18.

изузетно уз испуњење посебних материјалних и формалних услова. Материјални услови за примену посебних доказних радњи морају бити испуњени кумулативно, а то су постојање основа сумње да је извршено кривично дело; да се ради о кривичном делу из чл. 162 ЗКП и је примена посебне доказне радње *ultima ratio*, односно да се користи као крајње средство прикупљања доказа потребних за кривично гоњење, односно када је прикупљање потребних доказа значајно отежано (чл. 161 ЗКП). Посебне доказне радње се изузетно могу одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко кривично дело из чл. 162 ЗКП, а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити, доказати или би исто изазвало несразмерне трошкове и велику опасност (чл. 161 ст. 2 ЗКП). Формални услов за примену посебних доказних радњи је наредба донета од стране судије за предходни поступак, осим код посебне доказне радње контролисана испорука, у ком случају наредбу доноси Врховни јавни тужилац односно тужилац посебне надлежност (чл. 181 ЗКП).

Посебне доказне радње се могу поделити у мере инфилтрације и мере опсервације,⁶⁹⁴ а ЗКП предвиђа: тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, симуловане послове, рачунарско претраживање података, контролисану испоруку и прикривеног иследника.

1.2. Доказне радње у упоредноправном законодавству

Закон о казненем поступку Хрватске предвиђа доказну радњу препознавања, којом се врши упоређивање не само особа, већ и предмета, простора, звука, начина кретања или другог опаженог обележја. Поред ове доказне радње у општа доказна средства сврстани су и снимци и дигитални докази (чл. 301). Закон о кривичном поступку Црне Горе⁶⁹⁵, Закон о кривичном поступку Немачке, Закон о кривичном поступку Анголе и закони о кривичном поступку који важе на територији Босне и

⁶⁹⁴Бркић С, Бугарски Т, (2020), 232.

⁶⁹⁵Једина разлика у односу на домаћи законик је доказна радња поступања са сумњивим стварима (чл. 98 и 99) и фотографисање и аудио-визуелни снимци и увид у снимке (чл. 156).

Херцеговине⁶⁹⁶ не предвиђају другачије доказне радње које би могле бити од важности за откривање и доказивање кривичних дела против животне средине.

Закон о кривичном поступку Шпаније предвиђа да извештај са увиђаја лица места мора садржати визуелни и дескриптивни опис догађаја, опис места, локације и предмета, са посебним акцентом на опажања уочена приликом увиђаја. Посебна пажња се посвећује прикупљању и чувању трагова и отисака, уз могућност налагања примене посебних мера како би се прикупљени материјал на одговарајући начин транспортовао, складиштио, чувао, испитао и задржао своју аутентичност (чл. 326). У случају да на лицу места нису пронађени видљиви материјални трагови или отисци, истражни судија је у обавези да испита да ли су докази нестали намерно, који је узрок нестанка, као и која средства су могла бити коришћена за уклањање трагова (330). Закључујемо да не постоје већа одступања, односно да се предвиђају уобичајане доказне радње, с тим да се у улози вештака-експерта могу наћи и квалификована и неквалификована лица. Појам квалификованих лица одговара општепознатом значењу и улози вештака у судском поступку, док се неквалификовано лице објашњава као стручно лице које није судски вештак, али поседује теоријска и практична знања из потребне области (чл. 457). Друго разликовање заснива се на обавези поступања два вештака у кривичним предметима. Закон о кривичном поступку Кине предвиђа материјалне доказе; испитивање сведока, са слушање окривљеног, вештачење и увиђај. Занимљиво је да се исказ сведока може користити као основ за одлучивање само након унакрсног испитивања и провере исказа сведока, с напоменом да, уколико се у току провере посумња у истинитост сведочења, тужилаштво одмах покреће поступак против сведока за кривично дело лажног сведочења. Занимљиво је и да сведок приликом давања исказа треба да приложи доказе, који поткрепљују његове тврдње. Закон о кривичном поступку Русије садржи посебан одељак посвећен доказима и доказивању, а оно што чини разлику у односу на домаћи законик је да доказ може бити поред опште познатих доказних радњи и сведочење и закључак специјалисте, а што представља различиту доказну радњу у односу на доказну радњу вештачења. Писмени налаз и мишљење специјалисте регулисано је на исти начин као и налаз и мишљење вештака и има једнаку тежину у фази оцене доказа. Оно што је такође специфично јесте да предмет доказивања јесте и питање отежавајућих и олакшавајућих околности које се доказују у

⁶⁹⁶Поступање са опасним стварима предвиђено је чл. 75 и 76. у Законима о кривичном поступку Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта.

самом поступку (чл. 73). Овај закон предвиђа да материје које садрже етил, етил алкохол, алкохол, производе које садрже алкохол, опојне дроге, психотропне супстанце и др. чије је дуго чување опасно по живот, здравље људи и животну средину ће бити дате на технолошку обраду или уништење, а да ће бити сачуван узорак довољан за судски поступак (чл. 82). Начин техничке обраде, уништења и чувања потребног узрока је као и у Републици Србији регулисан подзаконским актима. У Сједињеним Америчким Државама правила о доказивању уређена су на федералном нивоу, а свака федерална држава има и своја правила о доказивању, која не морају бити различита од федералних. Федералним правилима је дефинисан појам релевантних доказа, као доказа који имају тенденцију да учине постојање једне чињенице вероватном или мање вероватном, него што би била без постојања доказа.⁶⁹⁷ Федерална правила о доказима су „кровна“ правила, која су употпуњена прописима из области животне средине које садрже норме о кажњавању. Подела доказних средстава је прилично разнолика у америчкој литератури, с тим да већина познаје материјалне доказе, демонстративне доказе, документоване доказе и сведочења. Поред физичких доказа, доказно средство су и форензички докази, трагови, вештачења, аудио и видео снимци, фотографије, дигитални докази и научна открића. Под правим доказима подразумевају се сви докази које порота може физички опазити, као што су предмети, отисци прстију, узорци крви, днк. Документовани докази су писани извори, а демонстративни докази су дисплеји, графикони, дијаграми или модели уз помоћу којих се судија и порота на неки начин едукују о неком питању, или којим се потврђује или оповргава нека чињеница.

2. Врсте доказних радњи

Подела доказних радњи се може извршити према различитим критеријумима, од којих већина има теоријски значај. Да ли једна радња може бити начин прикупљања, начин сазнања или начин провере сазнатог има теоријски значај, али и у пракси представља неопходну полазну основу.

Једна од најрационалнијих подела доказних средстава је подела на посредне и непосредне доказе, која је од пресудне важности за судски поступак, имајући у виду да

⁶⁹⁷ United States Code, 2018 Edition, Supplement 1, Title 1, <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title1&edition=prelim>, 15. Април 2022.

је основна разлика ове поделе утемељена на вези између извора сазнања и конкретне чињенице која је предмет доказивања⁶⁹⁸, а која може бити директна или пренесена. Наиме посредни докази, индиције или основи подозрења су чињенице утврђене са одређеним степеном истинитости које нису предмет доказивања саме за себе, али се на основу њих, уз примену логичког закључивања или искуства, може извести закључак о истинитости чињеница које су предмет доказивања.⁶⁹⁹ Домаћи аутори углавном врше поделу доказних радњи на посредне и непосредне, оригинарне и изведене, личне и стварне, а с обзиром на предлагача доказа на доказе оптужбе и доказе одбране⁷⁰⁰. Подела према извору доказа подразумева окривљеног, сведока, вештачење и предмете, који с обзиром на карактер извора доказа могу бити лични и материјални.⁷⁰¹ У Сједињеним Америчким Државама поред поменутих демонстративних доказа, које наш правни систем не познаје, подела доказа обухвата и доказе о навикама, поткрепљујуће доказе, ослобађајуће доказе и прихватљиве доказе.⁷⁰² У Закону о кривичном поступку Русије такође подела доказа обухвата и доказе о оштећеном и демонстративне доказе (чл. 78 и 81).

Када се говори о доказним радњама може се рећи да већина савремених закона познаје сличне доказне радње, с тим да треба указати на терминолошку разлику између појмова доказне радње и извора доказа. Наиме сведок представља извор доказа, али сам сведок није доказна радња, већ је његов исказ средство помоћу ког се може разјаснити чињенично стање или извести одређени закључак. Иако о предметном питању постоје различита мишљења⁷⁰³, ипак се на примеру сведока може извести логичан закључак о разликовању између ова два појма.

Како Шкулић наводи сама радња којом се стиче одређени доказни закључак, представља доказну радњу, а у савременим законима који регулишу процесну материју кривичног поступка радње доказивања могу бити опште, применљиве у сваком кривичном поступку, без обзира на врсту кривичног дела и висину запрећене казне и посебне, које се примењују у фази преткривичног поступка и код тачно одређених

⁶⁹⁸Шкулић М, (2016), 173.

⁶⁹⁹Бркић С, Бугарски Т, 2020, 175.

⁷⁰⁰*Ibidem*, 175.

⁷⁰¹Шкулић М, (2016), 182-183.

⁷⁰² <https://www.findlaw.com/criminal/criminal-procedure/real-and-demonstrative-evidence.html>, 16. Април 2022.

⁷⁰³Соковић С, (2017), 35.

кривичних дела.⁷⁰⁴ Смисао увођења посебних доказних радњи везује се за тешкоће у откривању и доказивању кривичног дела општим доказним радњама. По мишљењу Бугарски посебне доказне радње се користе када класичне криминалистичке мере не дају резултате, са циљем коришћења резултата посебних доказних радњи у судском поступку као доказа.⁷⁰⁵

Посебне доказне радње у већини правних система, па и код нас, уз мање разлике обухватају доказне радње тајног надзора комуникације, тајног праћења и снимања, симуловане послове, контролисану испоруку, рачунарско претраживање података и прикривеног иследника (чл. 166-187 ЗКП).

Могућност коришћења посебних доказних радњи код кривичних дела против животне средине у већини европских правних система није могућ, имајући у виду да кривична дела против животне средине не спадају у групу кривичних дела на која се могу применити посебне доказне радње. За разлику од примера европских држава, у Сједињеним Америчким Државама коришћење доказних радњи, које код нас носе назив посебне доказне радње, могуће је у поступцима за кривична дела против животне средине, а примена ових доказних радњи у пракси даје резултате. Корисност посебних доказних радњи у контексту кривичне одговорности за кривична дела против животне средине видљива је у поступцима против физичких лица, правних лица и организованих криминалних група. Имајући у виду да само деловање организоване криминалне групе аутоматски омогућава коришћење посебних доказних радњи у већини европских земаља, оно што представља разлику јесте коришћење посебних доказних радњи у поступцима против физичких и правних лица.

Пракса иностраних судова је значајна и због узимања случајног узорка јер према подацима домаћих судова у периоду од доношења регулативе којом се уређује кривична одговорност правних лица до данас, покретнута су само два кривична поступка против правних лица за кривична дела против животне средине. Са друге стране Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал није покренуло ни један кривични поступак против организоване криминалне групе која је вршила кривична дела против животне средине, те посебне доказне радње нису ни предузимане у контексту ових кривичних дела.

⁷⁰⁴Шкулић М, (2016), 182.

⁷⁰⁵Бугарски Т,(2014), 23.

Наведено мора бити посматрано и из перспективе, да већина иностраних аутора, организација и тела као највеће загађиваче означавају правна лица, а као најразвијенију грану криминала еколошки организовани криминалитет.

Наведеном можемо додати и непостојање регистра свих притужби и обавештења државних органа о загађењима животне средине, као и података о евентуалним исходима или поступањима по овим притужбама.

2.1. Саслушање окривљеног

Упоредноправна теорија и законодавство су прилично уједначени по питању дефинисања окривљеног лица сматрајући да је окривљени лице против кога се води кривични поступак, због постојања доказа на којима се темељи релевантан степен сумње.⁷⁰⁶

Саслушање окривљеног представља једно од најстаријих доказних средстава, које је још у средњем веку третирано као веома важно, поготово уколико саслушање окривљеног садржи признање, које се сматрало као најважнији доказ.

Саслушање окривљеног у савременој регулативи представља уобичајену и једну од првих доказних радњи која се предузима у већини кривичних поступака, па тако и у поступцима за кривична дела против животне средине. Саслушање окривљеног, као једна од првих доказних радњи настала је из потребе решавања проблема немогућности да се окривљени на суду појави као доказно средство.⁷⁰⁷

Права и дужности окривљеног, односно процесни положај, развијао се од акузаторског поступка до данас, али оно што је у директној вези са питањем саслушања окривљеног је загарантована претпоставка невиности, а која од настанка познаје само разлике у погледу терета доказивања, који се кретао од обавезе окривљеног до обавезе тужиоца.⁷⁰⁸ Поред наведеног, оно што је утицало на доказну радњу саслушања окривљеног, везује се и за његов положај, који је у једном периоду

⁷⁰⁶ Шкулић М, (2016), 122.

⁷⁰⁷ Крапс Д, *Engleski kazneni postupak*, Zagreb, 1995, 53.

⁷⁰⁸ Томашевић Г, Крстуровић Драгићевић А, Плеић М, *Pravni položaj okrivljenika u kaznenom postupku Dalmatinskih statuta*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 1/2014, 77-108.

окривљеног третирао као објект над којим се може вршити притисак, односно вид присиле, који је окривљени био дужан трпети.⁷⁰⁹

Када говоримо о карактеристикама ове доказне радње можемо рећи да се ради о општој, личној, непосредој, усменој и оригинерној доказној радњи, а по Bayer и доказној радњи у ужем смислу.⁷¹⁰

Саслушање окривљеног састоји се од формалног дела и дела који се односи на критичан догађај. У формалном делу окривљени ће бити питан за основне податке и обавештен о својим правим и обавезама, као и шта му се ставља на терет, те праву да ангажује или му се постави бранилац по службеној дужности, у законом предвиђеним случајевима. Окривљени се саслушава усмено, односно преко тумача и преводиоца (чл. 87 ЗКП). Након формалног дела, следи део који се односи на сам критични догађај који се састоји од неометаног излагања окривљеног, који уједно представља и изношење одбране и одговоре на постављена питања. Окривљени тако бива саслушан у фази преткривичног поступка, када може изнети своју одбрану или одлучити да одбрану не изнесе, а потом у фази главног поступка⁷¹¹, када поново може самостално одлучити о изношењу одбране. Оно што је важно, а утиче на питање оцене доказа, јесте да окривљени није дужан да говори истину, нити да призна или негира наводе, већ је само дужан да се одазове судском позиву и обавештава суд о промени адресе пребивалишта или боравишта. Привилегија окривљеног да себе не инкриминише загарантована је у већини правних система⁷¹², те ова привилегија представља ретко правило у кривичном поступку.

Исказ окривљеног у процесном смислу може бити посматран као доказна радња, али и као одбрана окривљеног, без обзира да ли ће окривљени у било којој фази поступка признати извршење кривичног дела. Циљеви саслушања окривљеног су потпуно различити и обухватају испуњавање обавезе о предочавању оптужби и давање прилике за одбрану.⁷¹³ Окривљени у савременим системима има право да мења свој исказ, да призна или негира извршење кривичног дела, као и да уопште не изнесе своју одбрану. Постоје мишљења да је саслушање окривљеног од изузетног значаја за

⁷⁰⁹Bayer V, Okrivljenik kao procesni subjekt i kao objekt prisilnih procesnih mjera, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* br. 2/1957, 165.

⁷¹⁰Bayer V, *Kazneno postupovno pravo*, Zagreb, 1943, 3.

⁷¹¹Симоновић Б, *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Крагујевац, 1997, 119.

⁷¹²Dunmore W, Failure of accused to testify, *Yale Law Journal* 6/1917, 464-470.

⁷¹³Бејатовић С, *Кривично процесно право*, Београд, 2014, 297.

правилно утврђење чињеничног стања, имајући у виду да је окривљеном најбоље позната радња извршења кривичног дела⁷¹⁴, која би била одржива да је окривљени дужан да говори истину. Имајући у виду привилегију окривљеног о неинкриминацији, треба бити врло обазрив приликом оцене важности једне доказне радње, а посебно код поклањања поверења исказу окривљеног. С тим у вези савремена кривичноправна теорија и законодавство признање окривљеног не сматрају довољним, већ је потребно да и други докази буду у складу са датим признањем (чл. 88 ЗКП).

Већина савремених закона о кривичном поступку, укључујући и земаље које су предмет анализе у овом раду, на уједначен начин регулишу права и обавезе окривљеног у кривичном поступку, а чему је свакако допринео и велики број међународних докумената који се баве правима и положајем окривљеног лица.

Према одредбама ЗКП окривљени поред давања исказа, може и постављати питања, а у току доказног поступка бити суочен са сведоком или другим окривљеним (чл. 89 ЗКП), док у случају потребе за препознавањем одређеног лица или предмета може се утврдити препознавање кроз директно показивање лица, предмета или фотографија (чл. 90 ЗКП).

Коришћење доказне радње саслушања окривљеног код кривичних дела против животне средине не разликује се у односу на коришћење ове доказне радње код осталих кривичних дела. Као и у осталим кривичним поступцима дешава се да окривљени признају извршење кривичног дела, те да се на основу признања окривљеног донесе пресуда, или да одбрана иницира споразум о признању кривичног дела, који се такође у највећој мери темељи на исказу окривљеног.

2.1.1. Саслушање окривљеног у судској пракси Републике Србије

Емпиријско истраживање које је спроведено показало је да окривљени најчешће признају кривично дело у судском поступку када им се предочи врста и висина запређене казне, као и када им се предочи да постоје сведоци недозвољног понашања. Признање у случају предочавања постојања сведока очевидаца не представља велику новину, али је уочено да окривљени признају извршење кривичног дела када сазнају да ће репресивна мера бити само условна осуда. Оваква мера упозорења изрицана је без

⁷¹⁴Мирков Ж, О појму окривљеног и његовом исказу у кривичном поступку, *Civitas* бр. 2/2019, 161-176.

обзира на питање раније осуђиваности, као отежавајуће околности, те иста није могла имати ни превентивни утицај на окривљена лица, нити друштво.⁷¹⁵ Велики је број предмета у којима су окривљени признали извршење кривичног дела против животне средине⁷¹⁶, а веома често су и негирали извршење пред носиоцем јавнотужилачке функције, да би након подизања оптужног предлога, односно сазнавања предлога казне признавали извршење кривичног дела. Наведено не би требало бити посматрано у контексту негирања важности признања кривичног дела, већ кроз указивање на потребу за унапређивањем других доказних радњи којим би се у довољној мери разјаснило чињенично стање, те садржина саслушања окривљеног не би имала већу доказну снагу од уобичајене, нити би се истом прекорачили циљеви саслушања окривљеног. Са друге стране примећена појава би требала бити посматрана и кроз преиспитивање позиционирања значаја ових кривичних дела, односно измена КЗ у погледу нормирања адекватне казне. Иако се чини да у укупном збиру признање поспешује статистику брзине суђења, односно оправдава тежњу ка рационализацији, не сме се заборавити која је сврха кажњавања, поред утицаја на извршиоца и утицаја који би требала имати на друштво. Занимљиво је и да се проценат признања не разликује у пракси Првог и Трећег основног суда у Београду у периоду од 1.1.2010. до 20.10.2021, односно Другог основног суда у Београду у периоду од 1.1.2014, до 20.10.2021, те је од 40%-50% окривљених признало извршење конкретног кривичног дела против животне средине.

Држање окривљеног у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине може бити посматрано и кроз аспект политике кажњавања. Спроведено истраживање је показало да је најчешћа мера упозорења која се изриче у домаћој судској пракси условна осуда, а да се казна затвора изриче веома ретко и то најчешће у трајању до годину дана.

За разлику од домаће судске праксе, занимљиво је да се у пракси судова у Сједињеним Амерички Државама исказу окривљеног не придаје већи значај, него да се већа пажња усмерава на друге доказне радње, поготово материјалне.⁷¹⁷

⁷¹⁵ Пресуда Првог основног суда у Београду К 41/13 од 13.02.2014. године

⁷¹⁶ Пресуда Првог основног суда у Београду К 1896/14 од 21.01.2015., Пресуда Првог основног суда у Београду К 763/13 од 17.06.2016., Пресуда Првог основног суда у Београду К 4250/12 од 6.09.2013., Пресуда Првог основног суда у Београду К 187/19 од 27.02.2019. године.

⁷¹⁷ <https://www.epa.gov/enforcement/environmental-crimes-case-bulletin>, 16. Децембар 2022.

Може се закључити да исказ окривљеног представља неизоставну доказну радњу, чији резултат мора бити предмет провере, без обзира на то да ли окривљени признаје или негира извршење кривичног дела, а што је задатак носиоца јавнотужилачке функције имајући у виду терет доказивања у кривичном поступку.

На основу наведеног може се закључити да се доказна радња саслушања окривљеног у поступцима за кривична дела против животне средине не разликује у великој мери у односу на остале кривичне поступке. Разлика је примећена разлика у погледу редоследа предузимања доказних радњи. Анализирајући упоредноправну праксу, посебно у Сједињеним Америчким Државама, закључило се да је пожељно да доказној радњи саслушања окривљеног претходе доказне радње увиђаја, вештачења, претресања, узимања узорака, привременог одузимања предмета, односно да је пожељно да јој само следују испитивање сведока и реконструкција догађаја.

2.2. Испитивање сведока

Испитивање сведока представља доказну радњу која се у савременим кривичним поступцима најчешће користи, односно које је доминантна лична доказна радња утврђивања чињеница у кривичном поступку. Испитивање сведока као доказна радња има дугу историју, јер су сведоци били важно и значајно средство, које се користило веома често. Садашњој рационалној доказној радњи испитивања сведока претходиле су ирационалне доказне радње заклетве и пороте, али и рационална доказна радња саклеветника. У домаћем законодавству доказна радња испитивања сведока постојала је у свим законима који су регулисали кривичнопроцесну материју од Законика о поступку судском у кривичним делима из 1865. до данас важећег Законика.

Када говоримо о карактеристикама ове доказне радње можемо рећи да се ради о општој, личној, непосредој или посредној, усменој, а по Вауеру и доказној радњи у ужем смислу.⁷¹⁸

Ова доказна радња постоји у свим упоредноправним системима, укључујући и све државе чији су законици о кривичном поступку анализирани, а регулатива је махом

⁷¹⁸ Соковић С, (1997), 117-122.

истоветна и не предвиђа посебности у односу на кривична дела против животне средине.

Сведок је лице које има непосредна или посредна сазнања, а не знања, о одређеним чињеницама које су од значаја за питање учиониоца, самог критичног догађаја, последице, настале штете, односно чињеница који се утврђују у кривичном поступку. Сведок има обавезу да репродукује, односно саопшти своја чулна опажања из прошлости, без могућности изношења закључака и ставова. Сведок може репродуковати и сазнања до којих је дошао посредно, а основна карактеристика ове доказне радње је субјективизирање личног доживљаја.⁷¹⁹ Испитивање сведока омогућава сазнавање садржине сећања о одређеним околностима важним за откривање и доказивање кривичног дела.⁷²⁰

Оно што је важно код питања сведока јесте да ли се у конкретном случају ради о оригинарном или деривативном сведоку, односно да ли сведок има непосредна или посредна сазнања о чињеницама значајним за кривични поступак. За сваки кривични поступак је пожељно постојање оригинарних сведока који су својим опажајима најчешће нешто чули, осетили или видели. Иако наведено ствара идеалну слику о доказној радњи којом би се могле разјаснити све чињенице у кривичном поступку, мора се посебно нагласити да се говори о најсубјективнијој доказној радњи. Кренућемо од чињенице да су сва лица различита, да су опажаји и доживљаји субјективна ствар, као и да протек времена утиче на сећање. У смислу наведеног утисак једног лица о нечему што се догодило може бити прожето утицајима простора у контексту удаљености и угла гледања, временских прилика и доба дана, протеча времена од опажаја до репродукције и многих других фактора који могу утицати на информацију, који се не депонује на носач информација на који протек времена не би утицао. У том смислу у пракси доказна радња саслушања сведока претстваља једно веома непоуздано доказно средство, које управо због наведеног мора бити контролисано. Контрола исказа сведока се пре свега врши кроз могућност постављања питања приликом испитивања, могућност суочења, уз како Шкулић наводи у апстрактном смислу⁷²¹, наду да ће упозорење да је сведок дужан да говори истину и да давање лажног исказа

⁷¹⁹Бугарски Т, Испитивање сведока, *Зорник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2013, 131-143.

⁷²⁰Фејеш И, Модели испитивања окривљеног и сведока у савременом кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2011, 141-166.

⁷²¹Шкулић М, (2016), 210.

представља кривично дело, утицати на сведока да говори истину. О наведеном најбоље говори Васиљевић који истиче да сведочење јесте било револуционарна доказна радња у инквизиторском поступку, али да у садашњем времену она представља несигурну и опасну доказну радњу.⁷²² Васиљевић то објашњава наводима да опажај може бити базиран на грешкама у перцепцији, сећању и репродукцији, немарности, а некад и утицају, док Шкулић сматра да је овакав став преоштар, те да не треба генерализовати улогу сведока у кривичном поступку. Оправданост става негенерализације има своје упориште у реалности у којој често материјални докази не постоје, а и када постоје неопходно је да исти имају потврду кроз личне доказе. Како Фејеш наводи потребно је да материјални докази своју аутентичност потврде личним доказима, а да начела савременог кривичног права захтевају присуство личних доказа.⁷²³

Уколико посматрамо испитивање сведока као врсту доказне радње, важно је да исказ сведока мора бити појединачно и у вези са осталим доказима цењен од стране поступајућег судије, тестиран и контролисан, те да судија примењујући начело слободног судијског уверења ипак има кључну улогу и могућност да поклони поверење или неповерење једном доказу, односно уколико је потребно да питањима провери наводе сведока или изведе друге доказе. Као пример се може навести кривични поступак пред Трећим општинским судом у Београду у ком су сведоци који нису имали непосредна сазнања обавестили полицију да имају сумњу да је лице извршио кривично дело пустошења шума (чл. 274 КЗ), а своје сумње су темељили на траговима у снегу за које су тврдили да потичу од конкретног лица. Поступајући суд је донео Решење којим се одбија оптужни предлог уз образложење да је у судском поступку посебним питањима утврђено и разјашњено да сведоци немају непосредних сазнања, а да своју претпоставку базирају само на траговима у снегу.⁷²⁴

ЗКП сведока дефинише као лице за које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку (чл. 91 ЗКП). Способност сведочења се темељи на могућности преношења сазнања и опажања, а сведок може бити свако лице које има сазнања, док се у својству сведока могу испитати и оштећени, оштећени као тужилац и приватни тужилац. Оно што разликује окривљеног и сведока у позицији исказа темељи се на чињеници да је сведок

⁷²²Васиљевић Т, (1981), 367.

⁷²³Фејеш И, (2011), 142.

⁷²⁴Решење Трећег општинског суда у Београду К 1094/09 од 6.11.2009. године.

дужан да сведочи, да говори истину и положи заклетву. Посебним правилима регулисано је питање искључења од дужности сведочења (чл. 93 ЗКП), ослобођења од дужности сведочења (чл. 94 ЗКП), услови када сведок не полаже заклетву (чл. 97 ЗКП) и заштита сведока (чл. 102-112 ЗКП). Сведок ће се прво упитати за основне податке и упознат о правилима испитивања да се испитује понаособ, без присуства других сведока, да може да изнесе све што му је познато, да му се могу постављати питања, да може бити суочен са другим сведоком или окривљеним, и да му се може предочити предмет или лице ради препознавања. Сведок такође мора бити упознат са могућношћу да није дужан да одговори на питања којим би себе или своју породицу изложио тешкој срамоти, знатној материјалној штети или кривичном гоњењу (чл. 95 ЗКП). Питања која се постављају сведоку не смеју бити сугестивна, осим код унакрсног испитивања, с тим да у упоредноправној регулативи, примећујемо одступање и то у Сједињеним Америчким Државама. Иако начелно недозвољена, сугестивна питања су допуштена на основу дискреционе оцене суда у конкретном случају, а када се ради о сведоку који је непријатељски настројен према странци која врши директно испитивање, или када се ради о питању које поставља странка која није предложила конкретног сведока.⁷²⁵

Класично поимање испитивања сведока унапређено је могућношћу унакрсног испитивања, које представља последицу утицаја адверзијалног поступка и својеврсну контролу доказа, као и начин увођење сугестивних питања као дозвољених. Наиме унакрсно испитивање може бити схваћено као, како наводи Wigmore, најбољи начин откривања истине.⁷²⁶ Унакрсно испитивање служи контроли исказа добијених кроз основно испитивање, односно следи након основног испитивања и упознавања са садржином исказа, а на одређени начин и чини дозвољеним сугестивна питања.⁷²⁷

Основна разлика између домаћег и упоредног законодавства у погледу регулисања доказне радње испитивања сведока тиче се заштите сведока, а посебно спровођења мера и програма посебне заштите.

⁷²⁵Бугарски Т, (2013), 136.

⁷²⁶Wigmore J. H, *Evidence in trials at common law*, Boston, 1940,1367.

⁷²⁷Лазаров З, Испитивање сведока као доказна радња и заштита сведока у кривичном поступку, *Crimen* бр. 1/2018, 103-120.

2.2.1. Испитивање сведока у судској пракси Републике Србије

Доказна радња испитивања сведока у судским поступцима за кривична дела против животне средине представља најчешће коришћену доказну радњу. Анализирајући упоредноправну и овдашњу судску праксу закључујемо да се доказна радња испитивања сведока најчешће користи, с тим да је примећено да се у упоредноправној судској пракси коначна одлука веома ретко темељи само на исказу сведока, односно да се исказ сведока контролише другим доказним радњама и да испитивање сведока најчешће бива последња доказна радња у кривичном поступку. За разлику од упоредноправне судске праксе у домаћој пракси испитивање сведока је неретко једина доказна радња која се изводи у доказном поступку уз саслушање окривљеног, а веома често и доказна радња која се темељи коначна одлука. Оно што је проблематично код судских поступака у којима је само извођен доказ испитивања сведока је то што овај доказ није могао бити контролисан другом доказном радњом.

Одступање од предузимања доказне радње испитивања сведока у домаћој судској пракси примећено је у предмету који се водио пред Трећим основним судом у Београду за кривично дело загађење животне средине (чл. 260 КЗ) у ком ова доказна радња није извођена с обзиром на то да је полиција приликом претреса возила посумњала да је „боца која се налазила у задњем делу аутомобила чудног течног састава”.⁷²⁸ Наведени случај је узет као пример, јер суд није имао потребу да посебно испитује полицијске службенике, већ је одредио извођење доказа вештачењем које је поткрепило сумњу о садржини, јер се радило о тачности која у себи садржи живу (Hg).⁷²⁹ Овај пример најбоље показује и поткрепљује тврдњу да материјална доказна средства објективније утврђују чињенице у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине.

Емпиријско истраживање је показало да је у већини судских поступака за кривична дела против животне средине који су вођени на територији Републике Србије испитивање сведок коришћено као доказна радња, с тим да је учестало коришћено код одређених кривичних дела: Код кривичног дела убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ) у скоро сваком предмету коришћена је доказна радња испитивања сведока

⁷²⁸ Цитирано из оптужног предлог Трећег основног јавног тужилаштва у Београду КТ 1803/21 од 17.05.2021. године.

⁷²⁹ Пресуда К 701/21 Трећег основног суда у Београду од 23.08.2021. године.

који су имали посредна и непосредна сазнања.⁷³⁰ У највећем броју случајева радило се о непосредним сведоцима, док код ових кривичних дела велики број оштећених је испитан у својству сведока, као оригинарних сведока. Код кривичног дела пустошење шума (чл. 274 КЗ) у највећем броју случајева су кривична дела и откривана и доказивана уз помоћ сведока – реонских чувара који су затицали извршиоце кривичних дела приликом сече.⁷³¹ Код кривичног дела шумска крађа (чл. 275 КЗ) у скоро свим случајевима који су покренути пред судовима ово кривично дело је откривано, пријављивано и доказивано уз помоћ сведока – реонских чувара који су затицали лица приликом сече, утовара или приликом изласка из шумског подручја. У случајевима када реонски чувари нису имали непосредна сазнања, по пријави реонских чувара полицијски службеници су кроз проверу подручја налазио посечена стабла.⁷³² Код кривичног дела незаконити лов (чл. 276 КЗ) у највећем броју случајева као и код шумске крађе ова кривична дела су откривана и доказивана уз помоћ сведока очевидаца односно чувара.⁷³³ Код кривичног дела незаконитог риболова (чл. 277 КЗ) у највећем броју случајева као и код незаконитог лова ова кривична дела су откривана и доказивана уз помоћ сведока очевидаца односно чувара.⁷³⁴

Веома је значајно указати на сазнање до ког се дошло у емпиријском истраживању, а то је да је откривање већине кривичних дела против животне средине код нас могуће само у случају постојања сведока. Скоро да не наилазимо ни на један случај пријаве кривичног дела када не постоји пријава од стране непосредног сведока или пријава кроз рутинску контролу полиције. Једино кривично дело које одступа од овог модела односи се на кривично дело убијања и мучења животиња у ком су оштећени подносили пријаве иако немају непосредна сазнања, најчешће базирајући своје сумње на конфликтима са трећим лицима, које су претходиле самим догађајима.

⁷³⁰Пресуда Трећег основног суда у Београду К 461/18 од 3.02.2021., Пресуда Другог основног суда у Београду К 943/20 од 12.10.2021., Решење Четвртог општинског суда у Београду К 17185/10 од 17.07.2009., Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1095/06 од 16.05.2007., Пресуде Првог основног суда у Београду К 10777/10 од 11.08.2009. године.

⁷³¹Пресуда Другог основног суда у Београду К 668/14 од 11.08.2014., Пресуда Првог основног суда у Београду К 22265/10 од 17.01.2012., Решење Трећег општинског суда у Београду К 8455/10 од 06.11.2009., Пресуда Петог општинског суда у Београду К 14059/10 од 19.06.2008. године.

⁷³²Пресуда Другог основног суда у Београду К 380/14 од 02.03.2015., Пресуда Првог општинског суда у Београду К 684/07 од 19.02.2009., Пресуда Петог општинског суда К 902/07 од 11.09.2007., Пресуда Првог основног суда у Београду К 23015/20 од 9.12.2011. године.

⁷³³Пресуда Другог основног суда у Београду К 49/11 од 8.07.2014., Пресуда Првог основног суда у Београду К 5148/11 од 19.09.2012., Пресуде Првог општинског суда у Београду К 1811/07 од 10.06.2008., К 683/07 од 27.02.2009. године.

⁷³⁴Пресуда Трећег основног суда у Београду К 701/21 од 23.08.2021., Пресуда Првог општинског суда у Београду К 893/08 од 27.02.2009. године.

Оно што је примећено као разлика између домаће и упоредне судске праксе јесте да се код нас веома мали број доказних радњи предузима у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине, а да се неретко поверење поклања исказима сведока, те да се у доказном поступку и не предлажу друге доказне радње од стране носилаца јавнотужилачке функције. Наведено значи да када постоји сведок, носилац јавнотужилачке функције је неретко неамбициозан по питању предлагања других доказних радњи, а што не би смело да буде случај имајући у виду да би сваки резултат доказне радње морао бити проверен контролом уз помоћ других доказних радњи.

2.3. Вештачење

Вештачење као доказна радња развија се након других доказних радњи као што су саслушање окривљеног и испитивање сведока, иако постоје мишљења да су у кривичноправној историји постојали институти који су имали сличности са доказном радњом вештачења. Вештачење, као доказна радња развија се из потребе за ангажовањем помагача који су имали улогу да помогну суду у разјашњењу и утврђивању чињеница које превазилазе домен правничког и општег образовања. Вештачење тако прво бива зависна доказна радња која се предузимала у оквиру мешовитог увиђаја у ком учествују судија и вештак.⁷³⁵ Потом се јављају схватања, махом међу немачким заступницима антрополошке школе кривичног права, да вештачење треба да буде самостална доказна радња, која поред установљавања чињеница има улогу и методолошко-стручног објашњења података.⁷³⁶ Поред наведених схватања постојало је и схватање да вештак није ништа друго до сведок који сведочи о научним и стручним мишљењима, њиховим односима и последицама.⁷³⁷ Надаље постојала су и мање прихваћена мишљења да вештачење представља само начин провере доказа⁷³⁸, доказно средство *sui generis* и формално логичку конструкцију.⁷³⁹

⁷³⁵Glaser J, (1883), 673.

⁷³⁶Gorphe F, *L'appréciation des preuves en justice, Essai d'une méthode technique*, Paris, 1947, 45.

⁷³⁷Соковић С, (1997), 48.

⁷³⁸Строгович М. С, *Кривични судски поступак – уџбеник за правне факултете и институте*, Београд, 1948, 175.

⁷³⁹С. Соковић, (1997), 54-57.

У савременом кривичнопроцесном законодавству вештачење је неизоставна самостална доказна радња у ком вештак користећи своја стручна знања и примењујући стручну методологију спроводи истраживање чији резултат представља налаз и мишљење.⁷⁴⁰ Вештачењем се заправо разјашњавају чињенице, које се на други начин не могу установити, а које су од значаја за кривични поступак. Оно што је неопходно код ове доказне радње јесте постојање извора који може да буде предмет вештачења, који се кроз поступак вештачења не мења, већ само опсервира. На овај начин ствара се нова информација којом се чини корак даље у сазнавању о кривичном делу и учиниоцу.⁷⁴¹

Вештачење у савременим кривично процесним законима по Соковић представља посебну процесну радњу, која се одвија у правно регулисаном поступку, а коју врше лица која су на основу стручних квалификација и стручног искуства компетентна да на основу налога органа кривичног поступка спроведу одређена истраживања.⁷⁴² Васиљевић вештачење дефинише као доказну радњу којом се долази до исказа процесно незаинтересованог стручног лица о чињеницама за чије утврђење правничка спрема и опште образовање судија или носиоце јавнотужилачке функције нису довољни.⁷⁴³ Вештачење као стручна експертиза треба да се разликује од стручног знања, имајући у виду да се стручна знања користе за анализу чињеница које су значајне за судски поступак.

Када говоримо о карактеристикама вештачења можемо закључити да се ради о посредном⁷⁴⁴, изведеном⁷⁴⁵ и личном доказу.

Предмет вештачења треба разликовати од објекта вештачења, с обзиром на то да предмет вештачења предствалају све релевантне чињенице и околности од значаја за кривични поступак⁷⁴⁶, а објекат вештачења су предмети или лица на које је усмерена пажња.

⁷⁴⁰*Ibidem*, 36.

⁷⁴¹*Ibidem*, 37.

⁷⁴²*Ibidem*, 153-157.

⁷⁴³Васиљевић Т, (1981), 334.

⁷⁴⁴Постоје и опречна мишљења, заступљена у совјетској теорији, да закључак вештака може бити и посредан и непосредан доказ и то када непосредно указује на главну чињеницу. Вид. Притузова В. А, *Закључение эксперта как доказательство в советском уголовном процессе*, Минск, 1959, 73.

⁷⁴⁵Постоје и мишљења, која заступа Притузова, да вештачење представља оригинаран доказ.

⁷⁴⁶Соковић С, (1997), 201.

Важеће кривичнопроцесно законодавство, када је у питању вештачење као доказна радња обухвата норме које се односе на питања права и обавезе вештака, односно разлозима одређивања, изузећа вештака, поступку, садржини и недостатцима налаза и мишљења вештака и стручног саветника. ЗКП регулише и посебне случајеве вештачења и то: вештачење телесних повреда (чл. 127) ЗКП, вештачење леша (чл. 129 ЗКП) и психијатријско вештачење (чл. 131 ЗКП), који нису од посебног значаја за кривичне поступке за кривична дела против животне средине.

Вештачење врши вештак, који даје исказ о чулним опажајима чињеница које постоје у време вођења кривичног поступка на основу свог стручног знања⁷⁴⁷. Вештак мора имати пословну способност и према Закону о судским вештацима⁷⁴⁸ одговарајуће стечено образовање, најмање пет година искуства, знање и достојност (чл. 6). Вештак може бити физичко или правно лице⁷⁴⁹ који је уписано у одговарајући регистар за правна лица и регистар вештака. У Републици Србији Регистар судских вештака води Министарство правде, у ком постоји списак сталних судских вештака. Основна карактеристика једног судског вештака је стручност у конкретној научној области, док су некада једни од првих стручњака, односно судских помагача били лекари, мајстори за ковање новца, занатлије, геометри и еснафске старешине.⁷⁵⁰ Вештак се у конкретном предмету изјашњава на садашње чињенице којим располаже, законито, потпуно, активно, по правилима струке, објективно и одговорно.

Када говоримо о класификацији вештачења, важно је да се применом одговарајућих знања одговори на тачно постављена питања, која су од значаја за разјашњење чињеница која превазилазе домен права. Када говоримо о класификацији вештачења или о врстама вештачења свакако би могли говорити о најразличитијим научним областима која су се с годинама шириле и усложњавале. Тако су раније поједини аутори сматрали да су одређена вештачења облигаторна, најчешће из области медицине, док су друге сматрали факултативним.⁷⁵¹ У погледу класификације вештачења према предмету примећујемо да се код појединих руских аутора с краја

⁷⁴⁷Грубач М, Вештачење у кривичним стварима према новом законикау о кривичном поступку, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* бр. 2/2015, 75-91.

⁷⁴⁸Сл. гласник РС бр. 44/2010.

⁷⁴⁹Постоје мишљења да је вештак појединачна особа, али и мишљења да стручност није везана за појединца као експерта, већ за струку, те да вештачење може бити поверено и стручној установи. Уколико је експертиза поверена стручној установи налаз ће свакако дати појединац, али као представник стручне установе.

⁷⁵⁰Соковић С, (1997), 21.

⁷⁵¹Стевановић Ч, *Вештачење у кривичном поступку*, Београд, 1976, 16.

двадесетог века као посебна категорија издваја судско- еколошко вештачење.⁷⁵² Група руских аутора је тако још крајем прошлог века препознала потребу за издвајањем посебног судско-еколошког вештачења, које би укључивало посебне експертизе и то медицинску, ботаничку, зоолошку, као и експертизу проучавања нарушавања стања животне средине.⁷⁵³

У прилог наведеном несумњиво је да се сложеност и комплексност вештачења ширила и продубљивала развојем технике, технологије, индустрије и науке уопште. Тако су сложеност објекта вештачења, комплексност садржаја и различитост ситуација, које су неретко захтевале експертизу више струка, захтевале од стручњака да се користе и знањима друге научне области, или да употребљавају више научних дисциплина, односно да захтевају ангажовање више стручњака из различитих области.

Доказна радња вештачења је општа доказна радња коју познаје већина савремених закона о кривичном поступку, као и упоредноправни закони који су до сада анализирани. Одступања која су примећена односе се на могућност, предвиђену Законом о кривичном поступку Немачке, вештака да присуствује испитивању окривљеног и сведока и да им директно поставља питања (чл. 80). Законом о кривичном поступку Шпаније предвиђено је да се вештачење може поверити вештаку који испуњава услов квалификације, која не мора бити формална, већ подразумева да се ради о стручњаку, који поседује посебна знања и способности, а вештачење обавезно обављају два вештака (чл. 457-459), док је Законом о кривичном поступку Анголе вршење вештачења од два вештака постављено као могућност (чл. 193).

Када говоримо о вештачењима у кривичним предметима за кривична дела против животне средине морамо указати на податке објављене на званичном сајту Министарства правде о регистрованим вештацима - физичким лицима који би могли вештачити у овим предметима. Као посебна област није издвојена екологија, већ се ангажовање стручњака везује за области ветерине, грађевинарства, географије, пољопривреде, машинске технике, металургије и неорганске технологије, биологије, хемије и шумарства. Као пример се може навести надлежност Вишег суда у Београду, за који је регистровано укупно 15 вештака и то по два вештака регистрована из области биологије, хемије, ветеринарске форензике, грађевинарства (водно-еколошки

⁷⁵² Колдин, Белкин, Шљаков, Давидов, Резван, Гуњан, Винберг. Вид. Соковић С, (1997), 238.

⁷⁵³ Колдин А. Ј, et. al, *Криминалистика социјалистических стран*, Москва, 1986, 296.

инжењеринг), 3 из области шумарства и по један из области географије, машинске технике, технологије и металургије и пољопривреде-рибарство. Слична ситуација је и у државама у региону, док у Сједињеним Америчким државама уско специјализоване области иду и до стручњака за карбон-моноксид форензику.⁷⁵⁴

ЗКП предвиђа да се вештачење користи као доказна радња, у оним ситуацијама када је за утврђивање или оцену неке чињенице, која није правно питање, потребно стручно знање. Вештачење ће обавити један вештак, с тим да у случају сложених вештачења ову доказну радњу могу извршити два и више вештака. Вештачење се прво поверава вештаку са листе сталних судских вештака, а други вештаци могу бити одређени само у случају опасности од одлагања или ако су остали вештаци спречени или то захтевају друге околности. У случају да за одређену врсту вештачења постоје стручне установе или се вештачење може обавити у оквиру државног органа, а ради се о сложеном вештачењу, вештачење се поверава овој установи или органу, која ће потом одредити стручњака. У случају да не постоји ни једна од пређашњих могућности вештачење се може поверити страном држављанину или страном установи или државном органу (чл. 114 ЗКП). Вештак се одређује писаном наредбом, односно усменом уз обавезу састављања службене белешке у случају опасности од одлагања, која мора садржати законом прописане елементе које обавезно укључују и конкретна питања на које се вештак треба изјаснити, односно дати свој налаз и мишљење. Вештак има обавезу да се одазове позиву суду, да достави налаз и мишљење у наложеном року, да положи заклетву, одговара на питања и даје објашњења. Вештачење може наложити орган поступка по службеној дужности, али и странка или бранилац у поступку, који су обавезани да предујме трошак вештачења (чл. 117 ЗКП).

Ситуационо вештачење подразумева присуство вештака на месту догађаја и учешће у откривању, прикупљању, фиксирању и сортирању трагова⁷⁵⁵, које се разликује од вештачења у процесном смислу. Наиме ситуациона вештачења за непосредни објекат имају ситуацију на месту догађаја и то када чињенично стање не може да се разјасни без специјалних знања, а за циљ имају разјашњење кривичног догађаја као система, кроз ситуацију лица места као подсистема, односно извођење

⁷⁵⁴ <https://www.jurispro.com/category/environmental-s-118>, 20. Април 2022.

⁷⁵⁵ Бошковић М, Јединство криминалистичке методике и криминалистичке технике у прикупљању и оперативном коришћењу материјалних доказа са освртом на кривична дела у вези са опојним дрогама, *Безбедност* бр. 1/1993, 21.

информација из динамичке структуре лица места у целини.⁷⁵⁶ Водинелић ситуационо вештачење назива ситуационом експертизом и сматра да је иста експертиза *sui generis* у којој тим експерата испитује поједине елементе ситуације лица места, а криминалистички експерти усмеравају и управљају ситуационим вештачењем у циљу формулисања јединственог закључка о лицу места као систему.⁷⁵⁷

2.3.1. Вештачење у судској пракси Републике Србије

Када говоримо о примерима из праксе запажамо да је вештачење доказна радња која се код нас предузима, али у не тако великом броју случајева. Најчешће ангажовање вештака везује се обдукциони налаз код кривичног дела убијање и злостављање животиња⁷⁵⁸ и процену штете код шумске крађе.⁷⁵⁹

Предмет који је наведен као изузетак од обавезног извођења доказне радње саслушања сведока и који је коришћен у сврхе указивања на важност објективних доказа, представља добар пример коришћења доказне радње вештачења у доказивању постојања кривичног дела загађења животне средине, у ком је вештачење поверено Институту за општу и физичку хемију са задатком да анализирају садржину течности, који је извео закључак да течност има присуство Hg (жива), уз помоћу ког је разјашњено чињенично стање и окривљени оглашен кривим.⁷⁶⁰

Код кривичног дела убијање и мучење животиња (чл. 269 КЗ) чешће је као доказ коришћен извештај ветеринара, потврда ветеринара, форензички извештај или обдукциони налаз, него што је одређивана доказна радња вештачења. Као један од примера коришћења доказне радње вештачења може се навести предмет, који је покренут по оптужном предлогу Петог општинског јавног тужилаштва у Београду против два лица, за која је постојао основ сумње да су убили пса на начин што су га оштрим предметом уболи неколико пута у пределу главе, потом га ударили мотком по телу, закачили за кола и вукли, а вештак ветеринарске струке је имао задатак да вештачи узрок смрти пса и изнео налаз да је смрт наступила као последица повреда и

⁷⁵⁶Соковић С, (1997), 255-256.

⁷⁵⁷Водинелић В, *Нова врста вештачења – ситуациона експертиза*, Приручник, Загреб, 1986, 5.

⁷⁵⁸Пресуда Апелационог суда Кж1 3031810 од 27.04.2010., Пресуда Окружног суда у Београду Кж 3159/08 од 20.03.2008., Пресуда Основног суда у Старој Пазови К 365/21 од 06.10.2021. године

⁷⁵⁹Пресуда К 380/14 Другог основног суда у Београду од 02.03.2015. године.

⁷⁶⁰Пресуда К 701/21 Трећег основног суда у Београду од 23.08.2021. године.

вучења пса по путу.⁷⁶¹ У ситуацијама када је кривично дело убијања и мучења животиња извршено коришћењем ватреног оружја у појединим предметима је одређено и балистичко вештачење, које има задатак да потврди поклапање оружја и патрона.⁷⁶²

Код кривичног дела пустошења шума (чл. 274 КЗ) се у много мањој мери предлаже доказна радња вештачења, него што је то случај код кривичног дела шумске крађе (чл. 275 КЗ). У поступцима се задатак утврђивања штете поверава и вештацима економско-финансијске струке, као што је случај у једном предмету Првог основног суда у Београду у ком се лице теретило да је извршио сечу шуме, на тај начин што је оштетио кору 3 стабла укупне вредности 134.308,08 рсд, раскопао 15м³ земље и депоновао 8м³ шљунка. Прво основно јавно тужилаштво у Београду предложило је вештачење вештака економско-финансијске струке, а вештак који је имао задатак да израчуна висину штете, у свом налазу се бавио питањем самониклих биљака и проценом настале штете. Имајући у виду да се вештак економско-финансијске струке изјаснио да се не ради о засађеним, већ самониклим биљкама, саслушани су и представници Градског зеленила који нису могли да се изјасне о биљкама, тврдивши да немају регистар засада и да не знају да ли су у парку исечене самоникла или засађена стабла и саднице. Иако је у конкретном случају било познато место извршења кривичног дела, као и настала штета, овакав налаз вештака и сведочење оштећеног били су недовољни за поткрепљивање оправдане сумње, те је у овом предмету донета ослобађајућа пресуда.⁷⁶³ За разлику од овог предмета уобичајено је да вештак шумарске струке утврђује врсту и вредност посечене дрвене масе.⁷⁶⁴

Вештачење вештака економско-финансијске струке одређено је и у једном предмету Првог основног суда у Београду, у ком је вештак требао да се изјасни на околност вредности јелена.⁷⁶⁵

За разлику од праксе домаћих судова ангажовање експерата у кривичним предметима за кривична дела против животне средине у Сједињеним Америчким

⁷⁶¹Пресуда К 899/07 Петог општинског суда у Београду од 20.03.2008. године.

⁷⁶²Пресуда К 13327/10Првог основног суда у Београду од 17.07.2012. године.

⁷⁶³Пресуда К 8422/10 Првог основног суда у Београду од 05.11.2012., потврђена пресудом Апелационог суда у Београду Кж1 305/13 од 05.02.2013. године.

⁷⁶⁴Пресуда К 380/14 Другог основног суда у Београду од 02.03.2015. године.

⁷⁶⁵Пресуда К 5148/11 Првог основног суда у Београду од 19.09.2012. године.

Државама је правило.⁷⁶⁶ У поступку који се водио пред Врховним судом Сједињених Америчких Држава, а који се тицао опасног отпада, суд је дао образложење да је учешће вештака у оваквим поступцима веома значајно због правилне процене штете.⁷⁶⁷ Такође поступак који се такође водио пред Врховним судом Сједињених Америчких Држава због одлуке о изградњи бране у Ореону, представља добар пример како струка може дати кључан допринос у разјашњењу чињеничног стања. Наиме одлука о изградњи бране уследила је након година истраживања и студија случаја које су препоручивале изградњу бране, те су у једном судском поступку предочена опречна мишљења стручњака у погледу оправданости одлуке о изградње бране. Суд је у овом поступку указао да је учешће вештака неопходно у овим поступцима, као и да се ЕПА увек треба ослонити на разумна и образложена мишљења својих стручњака приликом сваког одлучивања, уз оцену сваког релевантног фактора.⁷⁶⁸ Наведено наравно не значи да вештачење не може бити предмет контроле, као што је урађено у поступку пред Врховним судом Сједињених Америчких Држава у ком суд није поклатио поверење налазу и мишљењу вештака, сматрајући да мишљење вештака не доказује узрочну везу између загађења и малигног обољења код оштећеног.⁷⁶⁹

На основу спроведеног истраживања можемо закључити да вештачење у кривичним поступцима пред судовима у Републици Србији јесте присутна, али није честа доказна радња код кривичних дела против животне средине. Разлог малог броја предмета у којима се користи доказна радња вештачења може бити темељена на уверењу о непотребности ангажовања вештака, или непостојању потребе за разјашњењем чињеница које захтевају ангажовање стручњака или постојање чињеничних околности које могу бити разјашњене уз помоћ општег и судијског образовања или других доказних радњи. Наведеном доприноси и вредновање ових кривичних дела као кривичних дела мање друштвене опасности, али и незаинтересованост кривималне политике за санкционисање друштвено непожељних понашања према животу човека у здравој животној средини.

⁷⁶⁶<https://www.epa.gov/enforcement/environmental-crimes-case-bulletin>, 16. Децембар 2022.

⁷⁶⁷Case Southern Onion Company v. United States, 132 S.Ct. 2344 (2012)567 U.S. 343, no. 11-94, Argued March 19, 2012., Decided June 21, 2012.

⁷⁶⁸Case Marsh, Secretary of the Army et al v. Oregon Natural Resource Council et al, 490 U.S. 360 (1989), no. 87-1704, Argued January 9, 1989, Decided May 1, 1989.

⁷⁶⁹Case General electric co. et al. v. Joiner et ux. 522 U.S. 136 (1997) No. 96-188 Argued October 14, 1997. Decided December 15, 1997.

Развој науке, технике, технологије и индустрије допринео је и развоју криминалних активности, о чему поједини инострани аутори говоре у прилог. Наиме Pring заступа став да еколошки предмети захтевају обавезно ангажовање вештака, а да би било целисходно да у неким предметима буде ангажовано и неколико вештака из различитих области.⁷⁷⁰ Pring наводи и да је учешће вештака неопходно приликом процене врсте и висине штете, последице, начина поновног успостављања баланса и процене целокупне штете.

Поред потребе за коришћењем ове доказне радње у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине, оно што би било једнако корисно у поступку откривања и доказивања кривичних дела, а што важећи ЗКП омогућава јесте ангажовање лица одговарајуће струке које би у претходном поступку помогло носиоцу јавнотужилачке функције у разјашњењу стручних питања (чл. 300 ЗКП) која би била значајна и не би била у колизији са одредбама ЗКП.

2.4. Увиђај

Увиђај представља доказну радњу која се предузима када је за утврђивање или разјашњење одређене чињенице потребно непосредно опажање органа поступка, а предмет увиђаја може бити лице, ствар или место (чл. 133 ЗКП). Доказна радња увиђаја омогућава да орган поступка затражити помоћ, односно асистенцију стручњака форензике, саобраћајне, медицинске или друге струке, који ће предузети потребне радње за проналажење, обезбеђивање, описивање, узорковање, мерење и снимање.

Увиђај представља доказну радњу која је у домаће законодавство унета још Закоником о поступку судском и кривичним делима из 1865, а представља и општу доказну радњу у упоредноправном законодавству, без обзира на то да ли је регулисана посебним чланом, или је регулисана заједно са другом доказном радњом (Законик о кривичном поступку из 1953. је у оквиру једног члана регулисао доказне радње вештачења и увиђаја).

Аутори који се баве увиђајем као доказном радњом дефинишу увиђај на сличне начине, од којих највеће разлике постоје у зависности од тога да ли је угао гледања

⁷⁷⁰Pring G, Pring C, *Greening Justice: Creating and Improving environmental courts and tribunals*, 2009, 55.

процесуалистички или криминалистичких. Кривичари процесуалисти се тако ослањају на одредбе ЗКП, са посебним акцентом на то са се ради о непосредном чулном опажају. Тако Огорелица, Чубински, Марковић, Петрић, Вауер, Златарић, Дамашка и Васиљевић на сличан начин дефинишу појам увиђаја са заједничким елементима чулног опажаја чињеница важних за кривични поступак. По Шкулићу увиђај суштински представља систем разноврсних криминалистичких радњи, којима се опажају све битне околности наступелог догађаја, обрађују трагови и предмети кривичног дела, уз мисаону реконструкцију догађаја у циљу прикупљања и регистравања свих релевантних информација, ради разјашњења кривичног дела и прикупљања доступних доказа.⁷⁷¹ Шкулић сматра да су слабости класичних дефиниција увиђаја то што увиђај не би требао да представља само чулни опажај чињеница, значајних за кривични поступак, већ да појам увиђаја мора обухватати и оне чињенице односно трагове који се не могу опазити чулним опажајем, као што су нпр. микро честице.⁷⁷² Шкулић наводи да се фазе увиђаја могу поделити на вербално-информативну фазу, статистичку фазу и динамичну фазу, која се завршава мишљењем⁷⁷³, које би и требале бити припремане и спровођене на описан начин.

За разлику од ових дефиниција криминалистичке дефиниције су доста опширније и указују на комплексност саме доказне радње. Тако у дефиницијама Алексића, Миловановића и Водинелића можемо видети описе који укључују и разлоге због којих се врши увиђај. Водинелић тако увиђај дефинише као процесно регулисан систем криминалистичко-тактичких и техничких радњи које се предузимају чулним опажајем. Циљ увиђаја описује као утврђење постојања или непостојања кривичног дела, утврђивање врсте кривичног дела, утврђивање доказа, проналажење и утврђивање идентитета оштећеног, утврђивање врсте и висине штете и контролу доказа којима се располаже. Задатак увиђаја са друге стране дефинише као проналажење, прикупљање и фиксирање свих предмета и трагова, проучавање околности и проналажење извршиоца, а све у циљу разјашњења структуре кривичног догађаја.⁷⁷⁴ Водинелић наводи и да је код ове доказне радње правовремено деловање једна од основних услова за квалитетно спровођење увиђаја, те да неправовремено деловање може довести до промене ситуације на лицу места. Због свега наведеног

⁷⁷¹Шкулић М, *Увиђај и криминалистичке верзије – верзије и увиђај у кривичном поступку*, Београд, 1998, 53.

⁷⁷²*Ibidem*, 12-15.

⁷⁷³*Ibidem*, 131-140.

⁷⁷⁴Водинелић В, *Криминалистика*, Београд, 1972, 210-212.

веома је важно увиђај посматрати дао доказну радњу, која је по правилу предузимана одмах по сазнању за дело, односно у предистражном поступку.

Оно што је од пресудне важности је питање места на ком се увиђај спроводи. У том смислу важно је да се увиђај врши не на простору већ у амбијенту места извршења кривичног дела, над стварима које својим скупом, функционалним односом и међуделовањем представљају амбијенталну целину⁷⁷⁵. У термилошком смислу, како наводе Васиљевић и Грубач, увиђај се врши над местом које је у вези са кривичним делом, односно местом извршења и сваким другог местом на ком се могу наћи трагови и предмети кривичног дела.⁷⁷⁶

Када говоримо о карактеристикама ове доказне радње можемо рећи да се ради о непосредном, општем, стварном и оригинерном доказу.

Иако је ЗКП јасан по питању лица чије је присуство пожељно и потребно приликом спровођења доказне радње увиђаја, занимљиво је да је увиђај као доказна радња коришћена у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине и то код кривичних дела убијања и злостављања животиња (чл. 269 КЗ), пустошења шума (чл. 274 КЗ), шумске крађе (чл. 275 КЗ), незаконитог лова (чл. 276 КЗ) и незаконитог риболова (чл. 277 КЗ), али без асистенције стручњака. У свим предметима у којима је увиђај спровођен исти је спровођен у предистражном поступку од стране полиције без присуства стручњака, вештака, суда и тужилаштва.⁷⁷⁷

Запажање је значајно и због ранијих ставова у теорији које су заступали Савић⁷⁷⁸ и Марковић⁷⁷⁹ који су сматрали да највећу доказну вредност има увиђај извршен у присуству судије. Они су става да доказни кредибилитет увиђаја може бити потпун само уколико радњи увиђаја присуствује суд, те у контексту тужилачке истраге у садашњем времену могло би се сматрати да би доказни кредибилитет увиђаја био комплетан када би истом присуствовао и носилац јавнотужилачке функције и судија који поступа у предмету. Ово мишљење деле и савремени аутори Бркић и Бугарски које сматрају да су резултати добијени увиђајем од стране органа поступка изузетно

⁷⁷⁵Шкулић М, (1998), 63.

⁷⁷⁶Васиљевић Т, Грубач М, *Коментар закона о кривичном поступку*, Београд, 1982, 405.

⁷⁷⁷Пресуда Првог основног суда у Београду К 21180/10 од 10.11.2010., Пресуда Петог општинског суда у Београду К 14095/10 од 19.06.2008., Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1154/07 од 08.02.2008., Пресуда Првог основног суда у Београду К 22874/10 од 24.10.2011. године.

⁷⁷⁸Савић П. Ј, *Теорија судских доказа у кривичним делима*, Београд, 1886, 152.

⁷⁷⁹Марковић Б, (1930), 79.

поуздани за утврђење чињеница, као и да су могуће грешке минималне, док с друге стране сматрају да уколико се увиђај врши ван главног претреса од стране неког другог органа поступка, а не суда, поузданост утврђених чињеница је мања.⁷⁸⁰

У највећем броју случајева, посебно код кривичних дела против животне средине радњи увиђаја присуствује само полиција, док се носиоци јавнотужилачке функције и суд о увиђају информишу кроз службене белешке и извештаје.⁷⁸¹ У свим предметима који су обрађивани увиђај је вршен у предистражном поступку, што је важно због хитности ове доказне радње, односно са аспекта временске удаљености од момента извршења кривичног дела, односно сазнања за учињено дело, јер увиђај спроведен у предистражном поступку ипак не субјективизује и не релативизира прикупљене чињенице.

Поред присуства полиције, само је у појединим предметима за кривично дело убијање и мучење животиња (чл. 269 КЗ) коришћена форензичка анализа⁷⁸², а у већини предмета, посебно када се радило о убијању животиња на територији града Београда, животиња је ношена на Факултет Медицинске ветерине и то искључиво од стране оштећених лица. Значајно је указати и да преглед места ни у једном случају није вршен уз ангажовање стручних лица, већ да је у само мањем броју предмета стручњак из области форензике асистирао при увиђају лица места.

Када говоримо о спровођењу увиђаја од стране полиције, која најчешће једина присуствује и спроводи ову доказну радњу не смемо заборавити да поред стручности, припадници органа унутрашњих послова морају располагати потребном опремом. Поред заштитне опреме, неопходно је да полиција користи одговарајуће инструменте. Могућности и реалне потребе коришћења савремене опреме требале би да прате развој науке и технологије, те не смемо занемарити чињеницу каквом опремом полиција располаже у данашњем времену.

Код кривичних дела против животне средине, односно у предметима у којима је доказна радња увиђаја предузимана, фотографије су постојале највише код кривичних

⁷⁸⁰Бркић С, Бугарски Т, (2020), 215.

⁷⁸¹Пресуда Првог основног суда у Београду К 21180/10 од 10.11.2010., Пресуда Петог општинског суда у Београду К 14095/10 од 19.06.2008., Пресуда Петог општинског суда К 1154/07 од 08.02.2008., Пресуда Првог основног суда у Београду К 22874/10 од 24.10.2011. године.

⁷⁸²Решење Четвртог општинског суда у Београду К 1575/07 од 17.07.2009., Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1095/06 од 16.05.2007., Пресуда Трећег основног суда у Београду К 1290/20 од 10.03.2021. године.

дела незаконитог лова (чл. 276 КЗ) и убијања и мучења животиња (чл. 269 КЗ).⁷⁸³ Ни у једном анализираном предмету нису обрађивани трагови папиларних линија, нису коришћене методе изазивања латентних трагова, нису забележени трагови стопала, а и када су постојали трагови ватреног оружја извештај најчешће није садржао опис, скицу, информацију да ли је пронађена муниција или зрна, већ само калибар и марку оружја. У вези са наведеним у предметима убијања и злостављања животиња постоје балистички извештаји у неколико предмета, који нису потпуни јер не садрже податке о томе да ли је пронађена муниција, односно да ли је пронађено зрно, већ само садрже податке о оружју, а што је рецимо у поступцима за кривична дела убиства неизоставан део извештаја. Чак и у случају када је средство извршења кривичног дела секира или мотка неретко не постоји никакав опис предмета, па чак ни у потврди о привремено одузетим предметима.

На основу наведеног може се извести закључак да је приликом вршења доказне радње увиђаја спроведена статичка фаза и то делимично, имајући у виду да је према извештајим ова фаза углавном обухватала визуелно посматрање, обележавање трагова и фотографисање, а да је лабораторисјко испитивање обављано у малом броју предмета, док из извештаја не можемо закључити да ли је и у којој мери динамичка фаза спроведена.⁷⁸⁴

Увиђај несумњиво представља доказну радњу која је веома важна и неопходна код доказивања кривичних дела против животне средине, али која нажалост не подразумева и присуство стручног лица. Наиме као пример се може узети вршење увиђаја ветеринара форензичара, који треба да процени анамнестичке податке, опише или прибави опис клиничких симптома који су предходили угинућу, обради место догађаја, обави патоморфолошки преглед, узоркује материјал за хемијско-токсиколошку анализу.⁷⁸⁵ Ветеринар форензичар би требао да обради и шире подручје у односу на место проналаска леша. Анализирајући домаћу судску праксу није се наишло на извештај који је садржао овако потпуне податке. Из наведеног јасно је да би се већа пажња морала усмерити ка комплетирању извештаја у складу са правилима криминалистичког поступања.

⁷⁸³Пресуда Првог основног суда у Београду К 21180/10 од 10.11.2010., Пресуда Првог општинског суда у Београду К 683/08 од 27.02.2009. године.

⁷⁸⁴*Ibidem*, 217. Динамичка фаза подразумева мењање затеченог стања лица места ради проналажења других доказа.

⁷⁸⁵Алексић Ј, et al, Тровање животиња-ветеринарско медицински и кривично правни аспект, *Ветеринарски гласник* бр. 3-4/2014, 251-263.

Увиђај представља доказну радњу која се предузима без формалног услова, те је на тај начин веома слично регулисано у упоредноправним системима. Оно што је значајно и што раздваја увиђај од осталих доказних радњи је што предузимање увиђаја у предистражном поступку бива забележено кроз записник, који се касније у фази главног претреса изводи у форми исправе, која садржи резултате доказне радње увиђаја. Разлика у регулативи увиђаја примећена је у Закону о кривичном поступку Кине, која посебно предвиђа могућност понављања увиђаја, која према ЗКП није посебно предвиђена, али није ни забрањена, као и извођење истражних експеримената (чл. 135), која не представља доказну радњу већ криминалистичку радњу која служи прикупљању нових доказа и/или провери прикупљених доказа, као и проверавању чињеница који могу бити од значаја за откривање кривичног дела.

Сједињене Америчке Државе су пример упоредноправних решења, с обзиром на то да у поступцима за кривична дела против животне средине, радњи увиђаја обавезно присуствују експерти из различитих области, Служба за заштиту животне средине, Одељење за кривичне истраге ЕПА⁷⁸⁶, као и друге потребне службе у зависности од конкретног случаја.

У скоро свим кривичним поступцима који су се односили на отпад, увиђај је представљао обавезну доказну радњу.⁷⁸⁷

Крајем двадесетих година већи део бизниса са картингом у Њујорку припадало је двојци већинских акционара једне компаније чији приходи су превазилизили милионске износе на годишњем нивоу. На простору који је обухватао преко 110 хектара неизграђеног земљишта на Стејт Ајленду двојица акционара преваром су добили дозволу за одлагање отпада, који је укључивао и инфективни медицински отпад. Истражитељи су кроз рутинску инспекцију пронашли ђубре у једној од јама на депонији, те затворили депонију и покренули истрагу. Увиђајем на лицу места уз помоћ експерата откривено је да се на депонији налази азбест, труле материје грађевинског отпада, кућно смеће и медицински отпад, а да је сав отпад илегално депонован, као и да се недозвољним одлагањем избегло плаћање око 4.625.000 долара

⁷⁸⁶Case United States v. Robert Yost et al., No. 2:21-CR-00467, W.D. Pensylvania.

⁷⁸⁷<https://www.epa.gov/enforcement/environmental-crimes-case-bulletin>, 16. Децембар 2022.

компаније акционара и да су за одлагање отпада другим компанијама стекли противправну имовинску корист од 2,6 милиона долара.⁷⁸⁸

У предмету који се водио пред Апелационим судом Сједињених Америчких Држава⁷⁸⁹ покенут је поступак против одговорних лица у фабрици која се бавила производњом дезинфекционих средстава, а процес производње обухватао је и производњу различитих опасних и токсичних нуспроизвода који су се делом пумпали у резервоар који је на одговарајући начин пражњен, а делом складиштили у бачве које су се налазиле у оквиру постројења. Предлог менаџера фабрике ради уштеде простора је био да се бачве изместе и испразне на фарму која је била удаљена од постројења. По анонимној дојави Одељење за кривичне истраге ЕПА је изашло на лице места и утврдило да се на фарми налази опасан отпад, а да локација није геолошки подобна за одлагање опасног отпада. ЕПА је на лицу места извршила и узоркавање садржине бачви, као и узорковање воде и земље, те је лабораторисјком анализом утврдила да узорци садрже високу концентрацију материја које су сврстане у листу опасних отпада.

Примери из судске праксе Сједињених Америчких Држава су бројни, али су наведени издвојени ради илустрације важности и могућности разјашњења чињеница доказном радњом увиђаја, као објективном начину прикупљања података, који може да усмери цео даљи ток кривичног поступка, односно да определи која ће се наредна доказна радња изводити. Са друге стране не сме се занемарити чињеница сагледавања увиђаја кроз аспект неформалности, односно чињеница да се као најчешће прва доказна радња, увиђају се приступа са веома мало података, која увек морају бити проверавани. Када се говори о елементу информативности важно је указати и да сам увиђај пролази кроз фазе криминалистичких верзија, које су хипотетичке природе, те у том смислу и свака индиција мора бити предмет контроле.

У том смислу од велике је важности да се увиђај спроведе сходно конкретном догађају и да извештај садржи потпуне податке о месту извршења (који ће садржати

⁷⁸⁸Case United States of America, v. Angelo Paccione, Anthony Y. Vulpis, John J. McDonald, A & A Land Development, Stage Carting, Inc., August Recycling, Inc., New York Environmental Contractors, Inc., National Carting, Inc., Rosedale Carting, Inc. and Vulpis Brothers, Ltd., Defendants, 949 F2d. 1183 (1991), Nos. 1569-1576 and 1603, Dockets 90-1587 to 90-1593, 90-1597 and 90-1629, United States Court of Appeals, Second Circuit, Decided November 15, 1991.

⁷⁸⁹Case United States of America v. Northeastern pharmaceutical & Chemical co inc., a Dissolved Delaware Corporation, Edwin Michaels and John W. Lee, Ronald Mills and Syntex Agribusiness, Submitted March 25, 1985, Decided December 31, 1986.

потпун опис локације), предмету увиђаја, врсти насталог догађаја, начину извршења, врсти трагова, конкретности ситуације, временским приликама и редоследу извршења радњи⁷⁹⁰, а све уз асистенцију стручних лица, као што се врши у Сједињеним Америчким Државама.

Редослед извођења радњи би такође требао представљати веома важан елемент приликом планирања увиђаја, који се у том смислу не би требао занемаривати.

Иако морамо бити свесни да припадници органа унутрашњих послова располажу скромнијом опремом у односу на полицијске снаге развијенијих земаља, унапређење доказне радње увиђаја је могуће кроз ангажовање стручњака који би у великој мери помогли полицији у спровођењу ове доказне радње. Поред наведеног пожељно би било да се увиђај спроводи као обавезна доказна радња у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине.

2.5. Реконструкција догађаја

Реконструкција догађаја је процесна и криминалистичка радња која се спроводи понављањем радњи или ситуација у условима под којима се према изведеним доказима догађај одиграо, а у случају да се догађај одиграо на различите начине, по казивању сведока или окривљених, понављање ће се обавити посебно са сваким од њих⁷⁹¹. Реконструкција догађаја се дефинише и као врста увиђаја која служи проверавању изведених доказа или утврђивању чињеница које су значајне за разјашњење предмета доказивања.⁷⁹² Када се реконструкција посматра са научног аспекта, она се може разумети као постављена хипотеза која се тестира.

Када говоримо о врсти овог доказне радње можемо рећи да се ради о непосредној, општој, стварној и оригинерној доказној радњи.

У процесном смислу постављени су формални услови под којима се ова радња може извршити, што јасно указује да је пожељно да се ова доказна радња спроводи након других доказних радњи, односно као вид провере или вид разјашњења чињеница

⁷⁹⁰Шкулић М, (1998), 115-116.

⁷⁹¹*Ibidem*, 222.

⁷⁹²Бркић С, Бугарски Т, (2020), 218.

које не могу бити утврђене другим доказним радњама. Сама техника спровођења реконструкције, се као и код увиђаја одвија по правилима криминалистике, која се спроводи кроз дефинисање одређених захтева и то просторно-амбијенталних, временско-метеоролошких и осталих тактичко-техничких услова.⁷⁹³ Оно што је важно напоменути јесте да је реконструкција мисаони процес, који се по правилу спроводи на месту извршења кривичног дела, у што приближнијим временским условима, уз коришћење истих средстава и предмета.

Са друге стране у криминалистичком смислу постоје подељена мишљења шта то представља реконструкција. Васиљевић сматра да реконструкција некада може бити техничко средство за одређивање увиђаја, а некад самостална радња у оквиру увиђаја⁷⁹⁴, односно да реконструкција може бити и самостална доказна радња, а и део увиђаја. Постоје аутори који су стављају да је реконструкција несамостална радња, а постоје и аутори, као што је Вауер који је ставља да реконструкција представља самосталну радњу. Имајући у виду важеће одредбе Законика о кривичном поступку, који реконструкцију сврстава у самосталну доказну радњу, отклоњене су све недоумице по питању самосталности ове доказне радњеу нашем законодавству.

Реконструкција као самостална доказна радња код нас је први пут нормирана Закоником о кривичном поступку из 2006. у делу који носи назив увиђај и реконструкција. Важећи ЗКП посебно нормира ову доказну радњу и предвиђа да орган поступка може одредити реконструкцију догађаја ради проверавања изведених доказа или утврђивања чињеница које су од значаја за разјашњење предмета доказивања, а који се обавља тако што се понављају радње или ситуације у условима под којима се према изведеним доказима догађај одиграо. Уколико су у исказима појединих сведока или окривљених радње или ситуације различито приказане реконструкција ће се извршити са сваким од њих уз могућност да се поново изведу поједини докази. Реконструкција се само не сме обављати на начин којим се вређа јавни ред и морал, или се доводи у опасност живот и здравље људи (чл. 137 ЗКП).

Када говоримо о резултатима доказне радње реконструкције догађаја, односно о информацијама до којих можемо доћи, несумњиво је да на овај начин можемо проверити резултате увиђаја, исказа сведока и окривљеног, као и да прикупимо

⁷⁹³Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 54.

⁷⁹⁴Васиљевић Т, (1964), 264.

податке до којих се коришћењем осталих доказних радњи није могло доћи. Оно што Алексић и Шкулић наводе као посебно важно код ове доказне радње јесте да се сама симулација догађаја треба употпуни фотографијама, скицама, видео материјалом, како би се сам догађај учинио реалнијим.⁷⁹⁵

Постоје и мишљење које заступа Шкулић да би сврсисходно било реконструкцију вршити у току увиђаја⁷⁹⁶ јер се тада можемо ослонити на сећање учесника и аутентичност локације. Он такође наводи да би најсврсисходније било истовремено са реконструкцијом и увиђајем спроводити ситуационо вештачење уз обавезно присуство суда.⁷⁹⁷ И Водинелић⁷⁹⁸ је мишљења да би учинковито било истовремено спроводити ове радње, мада је става да је исто тешко замисливо у пракси, због различитог поимања и доживљавања теренског и лабораторијског утврђивања чињеница. Оно што примећујемо као предност јесте да уколико се реконструкција обавља заједно са увиђајем, тада су мање могућности за грешку, односно чињенично стање се једновремено може утврдити и проверити. Наведено мишљење заступа и Водинелић који сматра да уколико би реконструкција заиста била предузимана као прва радња заједно са увиђајем тада би могла да пружи податке о могућности да се на одређену даљину нешто запази, да се нешто чује, као и да одговори на питања да ли се нешто може извршити на описан начин, у одређено време са одређеним предметом⁷⁹⁹.

Постоје мишљења да реконструкција догађаја не треба бити вреднована као веродостојна доказна радња, из разлога временске и просторне инкомпатибилности, као и мишљења да се оно суштински не разликује од испитивања сведока који такође реконструишу догађаје перципираних елемената.⁸⁰⁰

Реконструкцију догађаја, као доказну радњу треба разликовати од експеримента⁸⁰¹ јер експеримент ЗКП не предвиђа као посебну доказну радњу, али коришћење истог може имати одређени оперативни значај. Криминалистички

⁷⁹⁵ Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 57.

⁷⁹⁶ Шкулић М, (1998), 226.

⁷⁹⁷ Шкулић М, (1998), 231.

⁷⁹⁸ Водинелић В, (1972), 235.

⁷⁹⁹ Вид. В. Водинелић, (1972), 239-240.

⁸⁰⁰ Halilović N, Korajlić N, Contributions to the debate on legal nature of crime reconstruction in the criminal procedure law theory, *NBP* br. 1/2013, 73-80.

⁸⁰¹ Иако постоје мишљења да су ова два појма синоними. Вид. Петрић Б, *Коментар Закона о кривичном поступку*, Београд, 1985, 469.

експеримент се разликује од реконструкције јер он сам по себи уводи новине које одступају од имитације оригинала.⁸⁰²

За разлику од осталих доказних радњи, доказна радња реконструкција догађаја садржана у Закону о кривичном поступку Шпаније, Анголе и Перуа и Русије.

2.5.1. Реконструкција догађаја у пракси и рачунарска реконструкција догађаја

Емпиријско истраживање које је спроведено је показало да је реконструкција догађаја веома ретко коришћена доказна радња, мада реконструкција догађаја представља доказну радњу која се генерално веома ретко врши у пракси. Можда је разлог овакве статистике, како наводи Chisum, чињеница да се ради о веома компликованој радњи која се бави људским деловањем и покушава да исприча целу причу, а најчешће може да исприча само секвенце.⁸⁰³

У Сједињеним Америчким Државама реконструкција се најчешће користи код трагова крви⁸⁰⁴, али је важно указати да реконструкција може бити подобна доказна радња за разјашњење следа догађаја и успостављања правца истраге, а што може бити од значаја код расветљавања кривичних дела против животне средине.

Постоје мишљења да трагови могу показати бројне везе, посебно код кривичних дела против животне средине, имајући у виду да се понављањем догађаја може доћи до значајних података који би објаснили везу између лица, предмета и последице.⁸⁰⁵

За разлику од традиционалне реконструкције догађаја за проверавање или утврђивање чињеница које су од значаја за предмет доказивања кривичних дела против животне средине применљивија је савремена рачунарска анимација, коју се назива и компјутерском реконструкцијом догађаја. Рачунарска анимација тако омогућава симулацију реалног времена у реалном окружењу, са којим корисник комуницира кроз више чулних опажаја, како би што више људских сензора било укључено.⁸⁰⁶ Систем

⁸⁰²Постоје мишљења да би експеримент могао самостално да се предузима и то у склопу фазе увиђаја и вештачења. Вид. Жарковић М, Бјеловук И, Кесић Т, (2012), 75.

⁸⁰³Chisum W. J, Crime reconstruction in *The Forensic Laboratory Handbook: Procedures and Practice* (ed. Mozayani A, Noziglia C), Totowa, 2006, 63-78.

⁸⁰⁴*Ibidem*, 69.

⁸⁰⁵https://iaimjournal.com/wp-content/uploads/2015/10/iaim_2015_0210_09.pdf, 08. Мај 2022.

⁸⁰⁶Ševčík J, Adámek M, Virtual Crime Scenario Reconstruction, Methods Assessment, Proceedings of the 29th DAAAM International Symposium Vienna, <https://www.researchgate.net/profile/Jiri-Sevcik->

компјутерске анимације је у директној вези са дигиталним доказима, односно исти захтева да се све информације похране на меморију рачунара, како би се у одговарајућем програму уз примену одговарајућих формула спровела симулација.⁸⁰⁷

Рачунарска анимација ни у Сједињеним Америчким Државама није често коришћена радња доказивања кривичних дела против животне средине, али је на одређени начин примењена у случају експлозије Рафинерије у Тексасу. Примена компјутерске или дигиталне реконструкције изазвала је веома бурну полемику по питању дозвољености и тачности података добијених рачунарском анализом, што можда и представља разлог ретке примене ове радње у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине. У случају експлозије Рафинерије у Тексасу рачунарска реконструкција је коришћена за анализу технолошког процеса пуштања у погон дела система и поступања по одлукама и налозима одговорних лица у постројењу. Наиме у конкретном случају одлука одговорних лица је била да предузму одређене радње, које су биле у супротности са процедуром, али су сматрали да иста може умањити штету, па се поставило питање да ли би у конкретној ситуацији да нису поступили противно процедури штета наступила, или би штета била већих размера. У смислу наведеног симулација је показала да је узрок настанка експлозије недовољна обученост у нетипичним ситуацијама, недовољно људства, неодговарајуће радно време спрам радних задатака, као и да је поступање противно процедури довело до минимизовања штете.⁸⁰⁸

Рачунарска реконструкција која би могла да послужи у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине би захтевала израду софтвера која би функционисао као једначина са непознатама, у којој уношењем познатих параметара систем решава непознате. Систем компјутерске анимације би тако уз коришћење панорамских фотографија могао да уочи видљиве промене у појединачном еко медијуму, али и да служи поређењу пређашњег и садашњег стања. Предност симулације огледала би се и у чињеници да није могуће све доказе одпремити за лабораториску анализу, као и да најчешће није могуће утврдити пређашње стање, а помоћу дизајнираног софтвера могла би се симулирати 3д структура окружења. Уз

[2/publication/329459801_Virtual_Crime_Scenario_Reconstruction_Methods_Assessment/links/5cde8ae2299bf14d959fee20/Virtual-Crime-Scenario-Reconstruction-Methods-Assessment.pdf](https://www.ida.liu.se/~729A98/Seminarier/articles/beyond_human_machinery.pdf), 17. Децембар 2022.

⁸⁰⁷Carrier B, Spafford E. H, Getting Physical with the Digital Investigation Process, *International Journal of Digital Evidence* 2/2003, <https://www.utica.edu/academic/institutes/ecii/publications/articles/A0AC5A7A-FB6C-325D-BF515A44FDEE7459.pdf>, 17. Децембар 2022.

⁸⁰⁸https://www.ida.liu.se/~729A98/Seminarier/articles/beyond_human_machinery.pdf, 17. Децембар 2022.

помоћ ласерских скенера, панорамских слика, скица и моделирања, који нису непознати у дигиталној форензици може се извршити симулација места догађаја, с тим да су истраживања показала да коришћења ласера, не мора увек бити веродостојно, јер некада рефлексија зрака не преноси верну слику.⁸⁰⁹ Рачунарска реконструкција догађаја би тако могла да буде средство проверавања чињеница, али и указивања на пропусте или нелогичности у следу догађаја. Оно што се поставља као питање јесте да ли би ова доказна радња могла да се користи као посебна доказна радња, или би ипак више одговарала криминалистичкој форми експеримента.

Истраживање које је спроведено је показало да је реконструкција догађаја ретко коришћена доказна радња и у упоредноправној судској пракси, али не треба заборавити да суд, одбрана и јавно тужилаштво током читавог судског поступка заправо настоје да догађај реконструише, те у том смислу постоји врло оправдан разлог за коришћење ове доказне радње. С тим у вези пожељно би било да се доказна радња реконструкција догађаја више примењује у поступцима за кривична дела против животне средине, као и да се осмисли програм компјутерске симулације, који би макар послужио у криминалистичке сврхе.

2.6. Исправе

Исправе представљају доказну радњу, које познаје већина савремених правних система и која се веома често користи у судским поступцима уопште. Коришћење исправа као доказне радње било је оспоравано посебно у енглеском праву, имајући у виду да су постојала мишљења да се употребом исправа нарушава постулат о прибављању чињеница из нечега што нема непосредна сазнања.⁸¹⁰ Савремена регулатива кривичнопроцесног законодавства скоро без изузетка нормира ову доказну радњу, регулишући је на истовестан начин.

Исправе, као доказна радња, код нас постоје још од Законика о поступку судском у кривичним делима из 1865. године. Законик о кривичном поступку предвиђа

⁸⁰⁹ Bostanci R, 3D Reconstruction of Crime Scenes and Design Considerations for an Interactive Investigation Tool, *International Journal of Information Security Science* 2/2015, 52.

⁸¹⁰Крапац Д, (1995), 81.

радњу доказивања исправама као доказну радњу која се врши читањем, гледањем, слушањем или увидом у садржај. Исправе се издају од стране државних органа или лица који су вршиоци јавних овлашћења, а исправа се прибавља по службеној дужности, или на предлог странака прибавља орган поступања или подноси сама странка (чл. 138 и 139 ЗКП).

Доказивање исправом се врши читањем, гледањем, слушањем или увидом у садржај исправе, а претпоставља се да су исправе истинитог садржаја, те је терет доказивања на оном ко оспорава веродостојност исправе.⁸¹¹

Под исправом се сматра сваки предмет или рачунарски податак који је подобан или одређен да служи као доказ чињенице која се утврђује у поступку⁸¹², односно доказ чињенице која има значаја за правне односе, као и рачунарски податак (чл. 112 КЗ). Тако исправа не може представљати телесни предмет са написаном мишљу, већ садржај мора бити изражен у писаној форми, фигуративно, оптички, звучно, у облику електронског записа или на други начин.⁸¹³

Када говоримо о издаваоцу исправе законска одредба је јасна и нема дилеме да јавну исправу може издати само државни орган и носилац јавних овлашћења у границама своје надлежности. Наведено наравно значи да и страна јавна исправа може бити једнако третирана као и домаћа, под условом признања од стране домаћих органа⁸¹⁴. Наведено значи да законодавац регулише питање издаваоца јавне исправе, а да је питање легитимног издаваоца исправе је значајно јер поред јавних исправа постоје и приватне исправе које нису издате од стране државног органа или носиоца јавних овлашћења, већ од стране физичких и правних лица који нису носиоци јавних функција. Наведено не значи да приватна исправа не може бити третирана као исправа.

Исправе претстављају веома корисну доказну радњу, имајући у виду да се из садржине истих може доћи до података значајних за кривични поступак.

Када говоримо о карактеристикама можемо рећи да се ради о непосредном, општем, стварном, писаном и оригинерном доказу.

⁸¹¹Шкулић М, (2016), 236.

⁸¹²Илић Г, et al, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, 2014, 393.

⁸¹³Илић Г, et al, (2014), 393.

⁸¹⁴Познић Б, (2009), 601.

Исправе представљају доказну радњу коју познаје већина савремених закона о кривичном поступку, укључујући и упоредноправне форме који су предмет анализе.

Питање домета исправа, у домаћој пракси проширено је Пресудом Врховног Касационог суда⁸¹⁵ којом је јасно утврђено да се видео снимци са сигурносних камера могу сматрати исправом и као такви користити у судском поступку. Наведено је значајно јер је имало примену у једном случају пред Другим основним судом у Београд, у ком је снимак сигурносне камере био кључан у разјашњењу чињеница у вези са кривичним дело убијања и мучења животиња (чл. 269 КЗ).⁸¹⁶

Исправа као доказна радња најчешће је коришћена у поступцима за кривична дела против животне средине и то код кривичног дела убијање и мучење животиња (чл. 269 КЗ) код којих је достављан извештај ветеринара и обдукциони извештај.⁸¹⁷ Исправе као доказна радња коришћена је и код кривичног дела шумске крађе (чл. 275 КЗ) у којима се неретко користио извештај реонског шумског чувара, а и код осталих кривичних дела у којима су коришћени записници, одлуке, потврде и уверења.

Исправа као доказна радња се веома често користи и упоредноправној пракси, а посебно код кривичних дела против животне средине, имајући у виду да се у поступцима неретко користе различити документи којим се доказују неке чињенице у поступку.

Коришћење исправа представља неизоставну доказну радњу у домаћој и упоредној судској пракси. Не сме се занемарити да се ради о доказној радњи која садржи податке значајне за утврђивање чињеница у кривичном поступку, као што је нпр. ветеринарски извештај.

Имајући у виду да се ради о доказној радњи која се користи у кривичним поступцима за сва кривична дела, специфичности у погледу саме доказне радње нису утврђене.

⁸¹⁵Пресуда Врховног касационог суда Кзз 104/19 од 06.02.2019. године.

⁸¹⁶Пресуда Другог основног суда у Београду К 943/20 од 12.10.2021. године.

⁸¹⁷Песуде Првог основног суда у Београду К 4473/11 од 05.10.2012, К 1408/15 од 12.05.2016., Решење и Пресуда Трећег основног суда у Београду К 461/18 од 03.02.2021., Спк 223/15 од 01.04.2015. године.

2.7. Узимање узорака

Узимање узорака представља савремену доказну радњу, која је унета у домаће законодавство Закоником о кривичном поступку из 2001. године. Узимање узорака представља све чешће коришћену доказну радњу у кривичним поступцима у судској пракси.

Закоником о кривичном поступку под узимањем узорака подразумева узимање биометријских узорака, узимање узорака биолошког порекла и узимање узорака за форензичко-генетичку анализу. Узимање биометријских узорака своди се на узимање отисака папиларних линија и делова тела, букални брис и узимање личних података ради састављања личног описа и фотографија (чл. 140 ЗКП). Узимање узорака биолошког порекла и других медицинских радњи неопходних за анализу чињеница у поступку могуће је узети од окривљеног, уз опрез да иста не сме бити штетна по здравље. Узорци за форензичко – генетску анализу могу се узети са лица места, од окривљеног и оштећеног или других лица (чл. 142 ЗКП). Узимање узорака је наравно могуће и пожељно на лицу места, а узорковање спроводи здравствени радник по наредби носиоца јавнотужилачке функције или суда (чл. 141 ЗКП).

Биометријски узорци представљају фиксирање података који су трајно или у дужем временском периоду непроменљиви, односно константне физичке карактеристике једног лица (чл. 141 ЗКП).⁸¹⁸ У том смислу не ради се о класичном узорковању, већ о прикупљању података о биометријској мапи лица, димензијама зеница и другим карактеристикама и специфичностима једног лица. Како Шкулић наводи биометријски узорци више служе идентификацији, односно представљају податке који се могу обрађивати.⁸¹⁹

Биолошки узорци за разлику од биометријских представљају праве узорке који могу бити људског, животињског и биљног порекла. Биолошки узорци се према Закону о националном ДНК регистру⁸²⁰ дефинишу се као сваки материјал хуманог порекла, који се може довести у везу са кривичним делом, или узорак узет у циљу утврђивања идентитета на ком се може извршити одговарајућа ДНК анализа (чл. 1).

⁸¹⁸ Шкулић М, (2016), 236.

⁸¹⁹ *Ibidem*, 236.

⁸²⁰ *Сл. гласник РС* бр. 24/218

Трагови људског порекла могу бити трагови папиларних линија, стопала, зуба, крви, длаке, сперме, пљувачке и ноктију. Трагови папиларних линија приликом додира са предметима остављају своје слике односно трагове који могу бити видљиви и невидљиви⁸²¹. Разлика између фиксирања видљивих и невидљивих трагова се састоји у томе што се обојени видљиви трагови фиксирају фотографисањем, а рељефни видљиви трагови фотографисањем под косим осветљењем, мулажирањем, запрашивањем уз помоћ црне штампарске боје и беле хартије. Невидљиви трагови се фиксирају кроз запрашивање помоћу аргентората, графита, магнетне четкице, пламена, кристала јода, изазивањем сребронитратом и нинхидрином.⁸²² Оно што је подједнако важно јесте да се фотографишу и изузму отисци и лица који немају везе са кривичним делом, како би се изоловали.

Поред трагова људског, животињског и биљног порекла, могу постојати и трагови боје, сечења, гребања, стакла, земље, прашине на свим местима, па и у бравама и катанцима⁸²³. Криминалистичке анализе које се још користе су и неутронска активациона анализа, ласерска микроспектрална анализа, атомска апсорпциона спектрофотометрија, рендгенска дифракциона анализа и хемијске анализе.

Узорци који се користе за форензичко-генетичку анализу представљају узорковање анализом дезоксирибонуклеинске киселине, познатије као ДНК анализа. ДНК анализа представља најпопуларнију и најчешћу врсту анализе које се спроводи. Узимање узорака за ДНК анализу може се извршити узорковањем са места извршења кривичног дела или другог места где се налазе трагови и од лица која се могу довести у везу са кривичним делом. Овом анализом истражује се спорни биолошки материјал, тако што се из ћелије естрактује дезоксирибонуклеинска киселина, како би се уз помоћ посебних метода испитали делови њиховог ланца са циљем идентификовања генетског материјала појединца.⁸²⁴ Када говоримо о ДНК анализи лица која се могу довести у везу са кривичним делом, заправо говоримо о анализи којом се молекуле ДНК дели на фрагменте, који се потом процесом електрофорезе раздваја. Раздвојени делови се преносе на најлонске или нитроцелулозне мембране, где се на њих делује ултраљубичастим зрацима који их фиксирају, те потом се на њих делује радиоактивним честицама који се везују за делове ДНК које садрже елементарне

⁸²¹Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 82.

⁸²²*Ibidem*, 82-87.

⁸²³*Ibidem*, 99-103.

⁸²⁴Илић Г, et al, (2014), 400.

секвенце.⁸²⁵ Када се на мембране нанесе фолија ствара се геномски отисак који представља предмет компарације.⁸²⁶

Оно што је важно код самог узорковања није само да се до конкретних трагова дође, већ да се они на адекватан начин прикупе, складиште, обезбеде, чувају обраде и евидентирају. Оно на шта такође треба указати јесте да се ради о траговима који су подложни контаминацији људи, али и утицају природних појава.

Као што је већ и наведено највећа пажња се посвећује питањима биометријских узорака и ДНК анализи. У смислу наведеног неретко се државе опредељују за стварање базе података која садржи податке о ДНК, односно ДНК регистре. И Република Србија је Законом о националном ДНК регистру успоставила базу података форензичко-генетичке анализе за потребе кривичног поступка, утврђивање идентитета несталих лица, непознатих лица и лешева, делова тела и обраду других питања (чл. 1).

Узимање узорака се у судској пракси најчешће користи код кривичних дела које имају везе са наркотицима⁸²⁷ у којима се најчешће поставља питање доказне снаге ове доказне радње, с тим да пракса неретко указује да ова доказна радња, као и остале доказне радње подлежу истим правилима оцене доказа.⁸²⁸

Анализирајући упоредноправно законодавство увиђамо да не предвиђају сви закони о кривичном поступку узимање узорака, а Закон о кривичном поступку Немачке инсистира да лице које обавља анализу не сме бити орган поступка који спроводи истрагу (чл. 87ф), док Закон о кривичном поступку Шпаније посебну пажњу посвећује акредитацији лабораторија.

2.7.1. Узимање узорака из животне средине

Када говоримо о узимању узорака у контексту кривичних дела против животне средине морамо почети од мишљења француског криминолога Локарда који је први

⁸²⁵Алексић Ж, Шкулић М, (2010), 183.

⁸²⁶Baechtel S, Presley K. W, Smerick J. B, Typing of DNA from Simulated Forensic Specimens, *Journam of Forensic Sciences* 4/1995, 536.

⁸²⁷Као пример се може навести Пресуда Вишег суда у Ужицу Кж 132/19 од 05.08.2019. године.

⁸²⁸Пресуда Вишег суда у Ужицу Кж 68/16 од 07.03.2016. године.

заговарао вредност испитивања трагова у материјалима као што су земља и прашина⁸²⁹. Од тада па до данас могућности су значајно технолошки напредовале, а савремене ДНК технологије омогућавају да се компоненте идентификују на основу информација о ДНК компоненти.

Технологија која се користи у тестирању животне средине назива се метакарбодирање и подразумева симултани процес анализе стотину различитих узорака. Ова технологија омогућава генерисање података из компоненти специфичних гена, а најчешће је коришћена код повезивања људи и објеката са одређеном геолокацијом и идентификовање лица који су оставили траг уз помоћ микробног отиска прста.⁸³⁰

За анализу састава из ДНК неопходно је пре свега одвојити ћелијске материјале и узорке, који могу садржати различита загађења. Избор екстраховања ДНК зависи од медијума из ког је ДНК екстрахована, а у највећем броју случајева медијум је тло или седиментни материјал.⁸³¹ Бројна истраживања која су спровођена, више су се бавила подобношћу медијума за анализу, као што је подобност амеба, као и врстом саме анализе, као што су ланчана реакција полимеразе и секвенца ДНК. Узорци се тако могу екстрактовати из земље, седимената, разбацаног лишћа, фекалија, измета, воде, леда, биљног ткива и животињских трагова.

Једна од најхваљенијих анализа која се примењује, користи биљке, највише полен и печурке повезане са прашином и земљом лица места, која микроскопским путем упоређује састав узорака места злочина са каталозима референтног материјала. Поред ове анализе постоје и анализе које укључују идентификацију географског порекла узорка уз помоћ микроба, за коју сматрају да није толико поуздана имајући у виду да су бактерије подложне променама.⁸³²

Када се говори о траговима, важно је указати и да идентификација трагова сечења није подобна код тестерастих сечива, којим се најчешће извршавају кривична дела Пустошења шума (чл. 274 КЗ) и Шумска крађа (чл. 275 КЗ).

⁸²⁹Allwood J, Fierer N, Dunn R, The future of Environmental DNA in Forensic Science, *Appl Environ Microbiol* 86 (2)/2000, 1504-15019, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31704676/>, 23. Април 2022.

⁸³⁰Allwood J, Fierer N, Dunn R, (2000), 1505.

⁸³¹Lear G, et al, Methods for the extraction, storage, amplification and sequencing DNA from environmental samples, *New Zealand Journal of Ecology* 42/2018, 2-100.

⁸³²Allwood J, Fierer N, Dunn R, (2000), 1510.

Постоје мишљења да је идентификација узорка земљишта кључна код форензичких истрага, јер геолошке анализе не праве разлику између хомогених тла, а биолошке компоненте дају превелики број информација. Идентификација узорака земљишта заснива се на морфолошкој класификацији, односно обухвата микробе ДНК за форензичко поређење земљишта.⁸³³

Питање самог узимања узорака мора обухватити и питање складиштења узорака, који захтевају одговарајући простор, температуру и влажност.

Анализирајући узимање узорака у вези са кривичним делима против животне средине дошло се до података да је у појединим државама прихваћен термин *Environmental Dna-eDNA* који се може дефинисати као ДНК који се прикупља из животне средине.⁸³⁴ ЕДНК као термин користи се у Сједињеним Америчким Државама, Јапану, Канади и Новом Зеланду. ЕДНК је заправо термин чији је разлог настанка везиван за потребе истраживања других научних области о питањима као што су проблем мреста и повратка одраслог лососа у области Хокаидо и Санрику у Јапану⁸³⁵ или проблем инвазије пужева блата у слатке воде у Канади.⁸³⁶ Тек касније се спознала могућност коришћења узорака животне средине за разјашњење кривичних дела. У смислу наведеног говори се о пољу које још увек није довољно развијено на светском нивоу, али постоје примери као што су Сједињене Америчке Државе где се узимање узорака животне средине заиста спорводи и примењује у контексту откривања и доказивања ових кривичних дела.

Имајући у виду специфичност ове анализе, неопходан предуслов за спровођење целокупне анализе захтева ангажовање експерта и акредитоване лабораторије, који су неопходан предуслов за спровођење ове доказне радње. Као пример се може навести случај фалсификовања тестова о загађености воде, ваздуха и земљишта од стране овлашћене приватне лабораторије у држави Вирџинија. Хиљаде урађених анализа односиле су се на дозвољен ниво загађења, а овај случај је окарактерисан као једно од

⁸³³Giampaoli S, et al., The environmental biological signature: NGS profiling for forensics comparison of soil, *Forensics Science International* 240/2014, 41-47.

⁸³⁴Lear G, et al, (2000), 8.

⁸³⁵Minegishi Y, et al, Spatiotemporal distribution of juvenile chum salmon in Otsuchi Bay, Iwate, Japan, inferred from Japan, 2019, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0222052>, 24. April 2022.

⁸³⁶Ponce J, Arismendi I, Thomas A, Using in-situ environmental DNA sampling to detect the invasive New Zealand Mud Snail (*Potamopyrgus antipodarum*) in freshwater, *PubMed Central*, 2021, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8359795>, 24. April 2022.

највећих кривичних дела против животне средине, да би након само неколико недеља истраге и безуспешних покушаја доказивања кривичног дела, лабораторија наставила са својим радом.⁸³⁷ На основу наведеног поред ангажовања експерата веома је важно да лабораторије буду акредитоване у складу са међународним стандардима.

Уколико се осврнемо на судску праксу и коришћење ове доказне радње морамо анализирати судску праксу Сједињених Америчких Држава. У предмету који се односио на спровођење једног великог инжењерског пројекта⁸³⁸, познатији као Систем пловних путева Чикага, чија пловност је била од великог значаја за напредак индустрије и трговине, дошло је до испуштања канализације у језеро и преусмеравања воде из језера Мичиген. Преусмеравање воде довело је и до миграције азијског шарана, који су почели да истискују аутохтоне врсте. Анализа ДНК која је рађена обухватала је узорковање воде и тестирање на маркерима који одговарају врсти ове рибе. У предмету⁸³⁹ који је покренуо *Foundation on Economic trends* утврђено је да је генетски инжењеринг важан за научни напредак, а посебно јер генетски инжењеринг омогућава контролу фундаменталних процеса живота и еволуције. Најзанимљивији случај који у највећој мери објашњава мане ове анализе тиче се предмета које је покренуло Удружење за молекуларну патологију против патената који се односе на људске гене.⁸⁴⁰ Наиме овај поступак је вођен због патента, који је био усмерен ка изолованој ДНК у целини или делове секвенци означених као изоловање брца1 и брца2 гена, односно патента о методама за анализу која је требала да покаже присуство мутација које корелирају са предиспозицијом за карцином дојке или јајника. Иако је питање овог случаја било да ли се овакво достигнуће може патентирати, занимљиво је на који начин је ово удружење указало на недостатке анализа ДНК. Коментар струке је указивао да ДНК не треба третирати другачије од било ког хемијског једињења, те да приликом избора анализа треба бити веома обазрив, јер анализа не треба да доведе до карактерно другачије трансформације.

⁸³⁷Moenssens A, Novel Scientific Evidence in Criminal Cases: Some Words of Caution, *Journal of Criminal Law and Criminology* 84/1993, 1-22.

⁸³⁸Case State of Michigan et al, Plaintiffs-Appellants, and Grand Traverse Band of Ottawa and Chippewa Indians v. United States Army Corps of Engineers et al, and City of Chicago, et al, United States Court of Appeals, 667 F3d 765 (2011), No. 10-3891, decided August 24, 2011.

⁸³⁹Case Foundation on economic trends et al. v. Margaret M. Heckler, Secretary of the Department of Health & Human Services, et al, Regents of the University of California, a Corporation, United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit 756 F. 2d 143 (1985), Nos. 84-5314, 84-5419, decided February 27, 1985.

⁸⁴⁰Case Association for Molecular Pathology et al, v. United States Patent and trademark office, 702 F.Supp.2d 181 (2010), No. 09 Civ. 4515, United States District Court, S.D. New York, Amended April 5, 2010.

Анализирајући одредбе важећег ЗКП о узимању узорак у контексту узимања узорак из животне средине наилазимо на један проблем. Наиме биометријски узорци (чл. 140 ЗКП) и узорци биолошког порекла (чл. 141 ЗКП) се искључиво могу узети од осумњиченог, оштећеног и других лица, што значи искључиво од људских бића. Иако узорци биолошког порекла могу бити људског, животињског и биљног порекла, чл. 141. ЗКП се може применити само на узорке хуманог порекла, односно узорке које се могу узети од људи и животиња. Наведено значи да се доказна радња узимања узорак из чл. 140 и 141 ЗКП не може применити у погледу узимања осталих узорак из животне средине. Са друге стране узорци за форензичко-генетичку анализу (чл. 142 ЗКП) се могу узети осим од окривљеног, оштећеног и других лица и са места кривичног дела и другог места на ком се налазе трагови кривичног дела. Према мишљењу Илића, Мајића, Бељанског и Трешњева⁸⁴¹ место кривичног дела и друго место на ком се налазе трагови кривичног дела треба тумачити у складу са чл. 136 ст. 1 КЗ, односно као места на ком је учинилац предузео радњу кривичног гоњења, места на ком је наступила последица кривичног дела и сваког другог места на ком се могу пронаћи предмети и трагови кривичног дела. Како даље наводе материјални услов за предузимање ове доказне радње је потреба да се открије учинилац или утврде друге чињенице у поступку. Начелно ЗКП не говори о могућности узимања узорак за форензичко-генетичку анализу из животне средине односно из екомедијума (вода, ваздух, земљиште), али истовремено оставља могућност да се узимање узорак за форензичко-генетичку анализу изврши са места кривичног дела и другог места на ком се налазе трагови кривичног дела. Имајући у виду специфичности кривичних дела против животне средине у погледу радње и последице извршеног кривичног дела, али и чињеницу да је спроведено емпиријско истраживање показало да доказна радња узимања узорак није предложана ни у једном кривичном предмету, поставило се питање да ли је доказна радња узимања узорак примењива у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине.

Оно на шта је посебно важно указати јесте чињеница да је доказна радња узимања узорак генерално конципирана као узимање узорак од физичких лица, па се у пракси могу јавити недоумице у погледу примене ове доказне радње. Из наведеног се може извести закључак да је доказну радњу узимање узорак потребно изменити у смислу увођења могућности узимања узорак из екомедијума.

⁸⁴¹ Илић Г, et al, (2016), 400.

2.8. Провера рачуна и сумњивих трансакција

Провера рачуна и сумњивих трансакција је доказна радња регулисана у важећем Законику о кривичном поступку, а која је унета у домаће законодавство након доношења Закона о ратификацији Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма.⁸⁴² Ова доказна радња има за циљ прикупљање документације и података који могу да представљају доказ о кривичном делу, имовини прибављеној кривичним делом, као и о сумњивим новчаним трансакцијама.⁸⁴³ Поред доказне радње, провера рачуна и сумњивих трансакција представља и меру за спречавање даљег улагања противправно стечене имовинске користи, односно увођења незаконито стечене имовине у легалне токове и онемогућавања одузимања у оквиру кривичног поступка⁸⁴⁴.

У упоредно правном законодавству примећено је да се доказна радња провере рачуна и сумњивих трансакција не издваја као посебна доказна радња у свим законским решењима, имајући у виду да се ова радња најчешће предузима у преткривичном поступку и то највише код кривичних дела привредног криминала. У смислу наведеног провера рачуна и сумњивих трансакција се врши у предистражном поступку, а прикупљени подаци у самом поступку се користе у форми исправа.

Према одредбама ЗКП доказна радња провера рачуна и сумњивих трансакција, сврстана је у опште доказне радње, а формалан услов за предузимање ове радње је постојање наредбе, а материјални услов је да се ова доказна радња може предузети код кривичних дела за која се може изрећи казна затвора у трајању од 4 године или тежа казна и код тачно одређених кривичних дела која су посебно побројана, а не обухватају ни једно од кривичних дела против животне средине. Наведено значи да се ова доказна радња с обзиром на критеријум висине запрећене казне, може предузети само код појединих кривичних дела против животне средине (нпр. загађење животне средине; уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра).

⁸⁴²Сл. гласник РС – Међународни уговори 19/09.

⁸⁴³Бркић С, Бугарски Т, (2020), 223.

⁸⁴⁴*Ibidem*, 223.

Проверу рачуна и сумњивих трансакција налаже носилац јавнотужилачке функције, а иста подразумева прибављање података: о рачунима које осумњичени има, или их контролише, средствима које се на њима налазе и другим подацима из евиденција банака или финансијских организација (чл. 144 ЗКП). Банка и финансијска организација којој је налог упућен, дужна је да достави тражене податке, а у случају да се у року од 6 месеци од дана упознавања са подацима поступак не покрене, сви материјали се морају уништити.

Прибављање података је у надлежности носиоца јавнотужилачке функције, који без одобрења суда има могућност да потражује и оствари увид у податке, док надзор над трансакцијама захтева одобрење суда, који образложеном наредбом одобрава надзори може трајати 3 месеца и бити продужен за још 3 месеца (чл.145 ЗКП). Банка или финансијска организација има обавезу достављања периодичних извештаја, али и најаве када и каква ће трансакција бити обављена. Поред ове две радње сумњива трансакција може бити и привремено обустављена наредбом судије, на предлог носиоца јавнотужилачке функције најдуже 72 сата, а у случају да мера обухвата и нерадне дане, иста се може продужити за 48 сати (чл. 146 ЗКП).

У судској пракси се ова доказна радња најчешће користи у кривичним поступцима који се воде за кривична дела праће новца, трговину људима, злоупотребу положаја, трговину утицајима, као и друга кривична дела која спадају у домен привредног криминала, која укључују деловање организоване криминалне групе и послове са наркотицима.

Емпиријско истраживање које је спроведено је показало да ни у једном предмету није извођена ова доказна радња, са чим у вези треба напоменути да су у само два предмета правна лица одговарала за кривична дела против животне средине. Ово је веома важно истаћи јер упоредноправна теорија и пракса као највеће загађиваче означавају управо компаније, док са друге стране указују и да организовани еколошки криминалитет постаје најлукративнија делатност. Ова доказна радња би била применљива и код откривања и доказивања организованих криминалних група која врше кривична дела против животне средине, а посебно јер Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал није имало у својој пракси ни један случај који се односи на кривична дела против животне средине.

Бројни извештаји међународних тела указују на тенденције и развој криминалитета, као и чињеницу да се светски криминалитет не разликује у великој мери, односно да социјално-економски фактор може само да увећа стопу криминалитета, што показују различити извештаји о стању криминалитета у мање развијеним државама. С тим у вези, социјално-економско стање у нашој земљи, као и географски положај свакако омогућавају развој различитих криминалних активности које погађају животну средину.

Уколико пођемо од претпоставке да постоји тамна бројка криминалитета, као и да постоје индиције које указују на вршење кривичних дела против животне средине, а посебно правних лица, било би веома корисно користити ову доказну радњу у поступцима за кривична дела против животне средине. У смислу наведеног могућност коришћења доказне радње провера рачуна и сумњивих трансакција код кривичних дела против животне средине захтевала би да се ова кривична дела уврсте у групу кривичних дела код које се може предузети ова доказна радња.

2.9. Привремено одузимање предмета

Привремено одузимање предмета представља веома значајну радњу у свим кривичним поступцима, па и у поступцима за кривична дела против животне средине.

Привремено одузимање предмета је доказна радња која је у наше законодавство унета Закоником о судском поступку из 1929. и то као узапћење, а савремено кривично законодавство, односно упоредноправно законодавство ову доказну радњу сврстава у опште доказне радње које се најчешће предузимају у предистражном поступку. Као и код доказне радње провере рачуна и сумњивих трансакција, ова доказна радња у појединим законима није посебно предвиђена, али се подразумева у преткривичном поступку, а у самом кривичном поступку се садржина радњи презентује у форми исправе која садржи податке о предметима који су одузети. Доказна радња привремено одузимање предмета је у нераскидивој вези са доказном радњом претресања, имајући у виду да резултат претресања јесте проналажење предмета који могу бити одузети.

Законик о кривичном поступку предвиђа да се морају одузети предмети који су били намењени или употребљени за извршење кривичног дела, или су настали

извршењем кривичног дела, или када се одређени предмет може поново употребити за извршење, или када је зарад заштите опште безбедности или моралних разлога неопходно њихово одузимање (чл. 87 ЗКП) или могу послужити као доказ у кривичном поступку (чл. 147 ЗКП). Предмет одузимања могу бити и средства сумњивих трансакција, уређаји за аутоматску обраду података и уређаји и опрема на којој се чувају или могу чувати електронски записи. Привременим одузимањем предмета одузимају се и обезбеђују покретне и непокретне ствари које могу бити од значаја за кривични поступак. Ове предмете треба разликовати од противправно стечене имовинске користи, за које важе правила о одузимању имовинске користи стечене кривичним делом, али која по ставу Врховног суда Србије⁸⁴⁵ такође могу бити одузета кроз правила о привременом одузимању предмета. Васиљевић и Грубач су мишљења да предмет може бити и ствар која не служи директно у сврху доказивања, већ као узорак за упоређивање.⁸⁴⁶

Питање спровођења ове доказне радње је у надлежности органа поступка, а најчешће полиције која се прва сусреће са криминалним догађајем, а само питање форме одлуке у којој се ова доказна радња одређује није посебно прописано. У теорији постоје различита мишљења по питању форме наредбе за предузимање ове доказне радње⁸⁴⁷, али се по правилу у пракси она усмено одређује. Приликом одузимања предмета лицу коме је предмет одузет издаје се потврда о привремено одузетим предметима, а лице од кога се предмет одузима је дужно да омогући приступ предмету, преда предмет и пружи обавештења потребна за њихову употребу. Лице од кога се предмет одузима може потписати потврду о привремено одузетим предметима, али одбијање потписивања не може бити од утицаја на законитост прибављања доказа⁸⁴⁸. Предмети који су одузети, вратиће се када престану разлози због којих су одузети или не постоје разлози за њихово трајно одузимање (чл. 151 ЗКП), или када су одузети предмети неопходни држаоцу и пре наступања ових разлога.

Потврда о привремено одузетим предметима је веома често коришћена као доказна радња код кривичних дела против животне средине убијање и мучење

⁸⁴⁵Одлука ВСС Кж 1277/01 од 27. Фебруара 2001. године.

⁸⁴⁶Васиљевић Т, Грубач М, (2010), 193.

⁸⁴⁷Вид. Илић Г, et al, (2014), 410.

⁸⁴⁸Пресуда Врховног Касационог суда Кзз 145/21 од 18.02.2021. године.

животиња (чл. 269 КЗ)⁸⁴⁹, пустошење шума (чл. 274 КЗ)⁸⁵⁰, шумске крађе (чл. 275 КЗ)⁸⁵¹, незаконитог риболова (чл. 276 КЗ)⁸⁵², незаконитог лова (чл. 277 КЗ).⁸⁵³

Имајући у виду да се ради о доказној радњи која се користи у кривичним поступцима за сва кривична дела, специфичности у погледу саме доказне радње нису утврђене.

2.10. Претресање

Претресање представља доказну радњу која претходи доказној радњи привременог одузимања предмета, а као самостална доказна радња уведена је у наше законодавство Законом о кривичном поступку из 1948. године.

Претресање представља општу доказну радњу која се по правилу предузима у припремном стадијуму кривичног поступка, јер је већа вероватноћа проналажења предмета и трагова релевантних за кривични поступак, у најранијој фази кривичног поступка.

Законик о кривичном поступку предвиђа да се претресање стана, других просторија и лица може предузети, уколико је вероватно да ће се овом доказном радњом пронаћи окривљени, трагови кривичног дела или предмети важни за поступак (чл. 152 ЗКП). Претресање се разликује од увиђаја, јер заправо представља материјално истраживање над лицима и стварима, са циљем проналажења трагова кривичног дела, учиниоца кривичног дела или предмета важних за кривични поступак.⁸⁵⁴ Предмет претресања могу бити и уређаји за аутоматску обраду података и опреме на којој се налазе електронски записи.⁸⁵⁵ Претресање је најчешће предходница привременог

⁸⁴⁹Пресуда Трећег основног суда у Београду Спк 223/15 од 01.04.2015, Решење Четвртог општинског суда у Београду К 17185/10 од 17.07.2009. године.

⁸⁵⁰Пресуда К 5610/10 Првог основног суда у Београду од 02.11.2011. године.

⁸⁵¹Пресуда Трећег основног суда К 1091/20 од 20.10.2020., Пресуда Другог основног суда у Београду К 1007/15 од 21.03.2016., Пресуда Другог општинског суда у Београду К 22072/10 од 21.03.2008., Пресуда Петог општинског суда у Београду К 3902/07 од 11.09.2007. године.

⁸⁵²Пресуда Трећег основног суда у Београду К 180/18 од 04.12.2018. године.

⁸⁵³Пресуда Другог основног суда у Београду К 49/14 од 08.07.2014., Пресуда Првог основног суда у Београду К 41/13 од 13.02.2014. године.

⁸⁵⁴Ђурђић В, *Основи криминалистике*, Ниш, 2012, 145.

⁸⁵⁵Предмет претресања може бити и садржина мобилног телефона, Вид. Пресуда Врховног Касационог суда Кзз 1378/19 од 11.02.2020. Разликовање постоји код добровољне предаје електронског записа, које не захтева предходну наредбу суда, док је за радњу претресања неопходна наредба суда. Вид. Пресуда

одузимања предмета, а само претресање може бити предузето по основу наредбе коју на образложени предлог носиоца јавнотужилачке функције доноси суд, односно без наредбе у случају када постоји сагласност држаоца, уколико неко зове у помоћ, ради непосредног хапшења, ради извршавања одлуке суда о притварању или довођењу окривљеног и ради отклањања непосредне и озбиљне опасности за људе и имовину (чл. 155 и 158 ЗКП). О претресању се сачињава записник, а постоји могућност и тонског и оптичког снимања и фотографисања пронађених предмета. Када су испуњени формални и материјални услови, записник о претресању и потврда о привремено одузетим предметима током претресања као исправе могу бити коришћене као врло важан доказ у кривичном поступку. Предмет претресања могу бити станови и друге просторије, превозна средства, слободни простори, дворишта, баште и други простори. Оно што је важно јесте да се приликом претреса користи адекватан прибор како би се на законит начин прикупили, запаковали, обележили, складиштили и чували одузети предмети. Поред претреса просторија, могуће је и да се изврши претрес лица, одеће и људског тела.

Имајући у виду да се ради о доказној радњи која се користи у кривичним поступцима за сва кривична дела, специфичности у погледу саме доказне радње нису утврђене.

2.10.1. Претресање у судској пракси Републике Србије

Претресање представља доказну радњу која се уобичајено користи у кривичним поступцима, с тим што највећа разлика у упоредноправном законодавству постоји око питања наредбе за претрес. Најизраженије разликовање примећено је у Сједињеним Америчким Државама где је питање наредбе неретко тачка спотицања теорије и судске праксе. У контексту кривичних дела против животне средине навешће се случај *Frank v. Maryland*⁸⁵⁶ у ком је Врховни суд Сједињених Америчких Држава установио да четврти амандман⁸⁵⁷ ограничава могућност инспекцијског надзора без налога за претрес, чиме је инспекцији за заштиту животне средине онемогућен слободан

Вишег суда у Београду Кж 73/20 од 15.07.2020., Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж1 110/19 од 14.03.2019. године.

⁸⁵⁶Case *Frank v. Maryland*, U.S. Supreme Court 359 U.S. 360 (1959).

⁸⁵⁷<https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/amendment/amendment-iv#:~:text=The%20right%20of%20the%20people.and%20the%20persons%20or%20things>, 01. Јун 2021.

приступ, имајући у виду да ни једна радња не може бити предузета без постојања налога.

То наравно не значи да се у Сједињеним Америчким Државама не обавља претрес и то најчешће возила у току рутинске контроле, који у контексту кривичних дела против животне средине, веома често резултира проналаском рибе из недозвољеног риболова⁸⁵⁸, оклопа корњача⁸⁵⁹, транспорта опасног отпада⁸⁶⁰, кријумчарења заштићених врста⁸⁶¹, транспорт опасних хемикалија.⁸⁶² Поред претреса возила, лични претрес је такође веома честа превентивна радња, а приликом претреса пртљага проналазиле су се кријумчарене живе заштићене врсте.⁸⁶³

Претрес возила, пртљага и лични претрес је у највећем броју случајева везан за илегално уношење или изношење заштићених врста, па су се тако у пракси дешавали случајеви паковања птичијих јаја у вреће које су везиване за тело, жаба у пластичним флашама, лављих канци у кутијама за кафу, тропских гуштера у књигама и хубара у ручним фрижидерима.⁸⁶⁴

Претресање је као доказна радња у домаћој судској пракси веома често предузимана код претреса стана и возила и то највише код кривичних дела Незаконитог риболова (чл. 277 КЗ)⁸⁶⁵ и Убијања и мучења животиња (чл. 269).⁸⁶⁶

2.11. Специфичности доказних радњи у кривичном поступку за кривична дела против животне средине

Када говоримо о доказним радњама које су сврсисходне за откривање и доказивање кривичних дела против животне средине, не можемо а да не поменемо

⁸⁵⁸ Case United States v. Marcos Esteban Gonzalez Acedo, No. 21-CR-01838, S.D. California.

⁸⁵⁹ Case United States v. Ashtyn Rance, No. 7:21-CR-00005 M.D. Georgia.

⁸⁶⁰ Case United States v. Aaron Rochester, No.5:18-CR-04073 N.D. Iowa.

⁸⁶¹ Case United States v. Evangelina Amaro, No. 21-CR-01932, S.D. California.

⁸⁶² Case United States v. Kathy Velazquez Montufar, No. 3:21-CR-02057, S.D. California.

⁸⁶³ Case United States v. Francis Gurahoo, No. 1:19-CR-00315, E.D. New York.

⁸⁶⁴ Прикривање кријумчарења дивље флоре и фауне, Приручник за студије случаја, Cirtes, Interpol, 2010, 6-24.

⁸⁶⁵ Пресуда Првог основног суда у Београду К 20123/10 од 17.09.2010., Пресуда Првог општинског суда у Београду К 893/08 од 27.02.2009. године.

⁸⁶⁶ Пресуда К 6862/12 Првог основног суда у Београду од 22.01.2013. године.

мишљење које износи Uhlmann⁸⁶⁷, који сматра да је први проблем, који предходи доказивању чињеница, да правила о терету доказивања наводе државне органе да избегавају кривично гоњење, када је разумевање норми о кривичним делима против животне средине само по себи тешко. Поменути аутор такође наводи и да терет доказивања на страни јавног тужиоца, који има задатак да убеди пороту, а да неретко и због сопственог незнања није сигуран у сам случај, што наводи јавне тужиоце да препусте овај посао парничарима.

Постоје мишљења да се доказним радњама изводи мрежа закључака, а да се закључци контролишу применом универзалних метода који утврђују истинитост или неистинитост закључака. Третирајући доказну радњу као део мреже закључака, Shuman представља систем који се не базира на различитости доказа, већ на начину њихове оцене. Тако сматра да систем мрежне и универзалне оцене доказа – NAG може да разјасни однос између доказа и хипотезе.⁸⁶⁸ Са друге стране постоје мишљења и да универзалан систем не може довести до рационалне и реалне оцене доказа, те да је неопходно доказне радње прилагодити реалној ситуацији.

Унапређење доказних радњи у поступцима за кривична дела против животне средине се упоредноправно гледано кретално у више смерова.

Једно од решења, као што је пример Кореје, унапређење радњи откривања и доказивања засновали су на примени унапређене технологије. Наиме статистика је показала да је увођење *Tele-Monitoring System (TMS)* унапредило откривање и доказивање кривичних дела против животне средине кроз појачан систем праћења испуштања опасних материја индустријских постројења.⁸⁶⁹ Овај систем се заснивао на праћењу испуштања опасних материја путем сензора инсталираних у дроне. Мере које су се такође показале као корисне у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине су сателитско праћење пловила, мониторинг искоришћавања шума, савремени комплети за ДНК анализу, хемијски трагачи, бар кодови и радиофреквентне идентификационе ознаке.⁸⁷⁰

⁸⁶⁷ Uhlmann D, Environmental Crime Comes of Age: The Evolution of Criminal Enforcement in the Environmental Regulatory Scheme, *Utah L. Rev.* 4/2009, 1223-1252.

⁸⁶⁸ Tillers P, (2008), 182.

⁸⁶⁹ https://www.kicj.re.kr/board.es?mid=a20601010300&bid=0029&tag=&act=view&list_no=12415, 19. Децембар 2022.

⁸⁷⁰ Brack D, Hayman G, *International Environmental Crime: The nature and control of environmental black markets*, London, 2002, 26-27.

Друго решење које је показало веома добре резултате у унапређењу откривања и доказивања кривичних дела против животне средине обухватало је развијање посебне врсте форензике животне средине.

Форензика животне средине представља веома развијену грану форензике која има задатак да разјасни ко је одговоран за загађења, када и како је загађење настало.⁸⁷¹ Грана форензике, специјализована за утврђење промене које могу настати у животној средини, полази од претпоставке да је поред стручности органа који су специјализовани, неопходно и коришћење алатки који прате технолошка достигнућа. Форензика животне средине тако испитује материјалне доказе, промене, али не и промене понашања. Оно што је значајно јесте да ова врста форензике има на располагању различите врсте анализа, које зависе од врсте загађења или промене, применом које се анализирају трагови који не морају бити прикупљени непосредно након извршења кривичног дела. Основни принципи на којима се форензика животне средине темељи су коришћење различитих врста анализа, анализирање свих информација које се тичу догађаја и окружења и сагледавање шире слике. Технике које могу бити коришћене укључују класичне форензичке методе, технике таргетирања контаминације (кроз одређене маркере и остатке) а које зависе од конкретног загађења.⁸⁷²

Форензика животне средине свакако представља интердисциплинарни приступ који укључује коришћење форензичке хемије, узимање отисака прстију, хидрогеологију, стратиграфију, геохемију, хеометрију и проучавање историје локације.⁸⁷³

Седамдесетих година прошлог века у Сједињеним Америчким Државама почиње да се развија и примењује форензика животне средине, односно различити методи које су се временом унапређивали. Оно што повезује различите методе јесте узорковање једињења маркера, који могу бити биомаркери, фекални стероиди, кофеин, мирисни материјали, нафта, вишекомпонентна једињења, органске и неорганске супстанце. Оно што је најдрагоценије у овим методама јесте што анализа може да

⁸⁷¹Petrisor I, (2014), 4.

⁸⁷²*Ibidem*, 23-194.

⁸⁷³Wail D, *Environmental Forensic Chemistry and Sound Science in the Courtroom Fordham Environmental Law Review* 12(2)/ 2000, 293-327.

покаже врсту, количину, порекло и временски период присуства загађујуће материје.⁸⁷⁴ Интегритет података до којих се долази применом форензике животне средине, говори у прилог тврдњи да се говори о анализама које пружају податке уз помоћу којих се у великој мери разјашњава чињенично стање, односно подацима који могу бити од суштинске важности за кривични поступак.⁸⁷⁵ Технике и методи анализе зависе и од саме врсте загађења, односно у зависности од врсте сумње стручни тимови имају на располагању различите реагенсе.

Могућност поређења промене са пређашњим стањем може се вршити и на основу дигиталних података мапирањем тла, који садржи податке који су значајни за каснију могућност указивања на одступања.⁸⁷⁶

Форензика животне средине тако обухвата различите методе које се примењују у зависности од конкретне ситуације, од којих ћемо поменути само неке:

1. Анализа *Finger print Analysis of Leachate Contaminants (FALCON)* служи идентификацији извора загађења и обухвата обрасце различитих отисака, а показала се као корисна код откривања и доказивања загађења које су се испуштала у воде, а која потичу од индустријских постројења.⁸⁷⁷
2. Анализа *Hydrocarbon Contamination Evaluation by FT-IR Spectroscopy* служи утврђењу нивоа загађења воде и порекла загађења.
3. Анализа *Micro-beam Characterization of Soils and Mineral Particles-M 4 Торнадо* служи анализи минералних честица и других честица тла
4. Анализа *Ion Mobility Spectrometry (IMS)* пружа високу осетљивост на специфичан опсег високо токсичних хемикалија, а служи детектовању токсичних супстанци у постројењима.

⁸⁷⁴Wail D, (2000), 300-303.

⁸⁷⁵Иако веома ефикасан, систем лабораториске анализе у Сједињеним Америчким Државама је у првих двадесет година праћен бројним контраверзама и корупцијом, а како се каснијим истрагама утврдило и бројним фалсификовањем извештаја и налаза.

⁸⁷⁶McKinley J, How useful are databases in environmental and criminal forensics?<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1023.6423&rep=rep1&type=pdf>, 15. Март 2022.

⁸⁷⁷<https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-06/documents/plumb2004.pdf>, 18. Децембар 2022.

5. Анализа *Infrared spectroscopy (IR)* преставаља начин детектовања токсичних гасова на ширем подручју.⁸⁷⁸

Иако су наведене само неке од анализа важно је указати на чињеницу да се форензика животне средине стално унапређује и развија, као и да је иста веома корисна у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине.

Наведено је садржано и у бројним извештајима ЕПА која указује на потребу коришћења најсавременијих научних и техничких достигнућа и ангажовања високо стручних теренских тимова, у борби против криминалитета у области животне средине, који би на адекватан начин могли да прикупљају, складиште и депонују узорке, те да их применом најсавременијих метода анализирају.⁸⁷⁹

Треће решење унапређења откривања и доказивања кривичних дела против животне средине јесте могућност коришћења посебних доказних радњи.

Оно што чини разлику између случајева који се воде у Сједињеним Америчким Државама и код нас јесте да у Сједињеним Америчким Државама постоји могућност коришћења и доказних радњи које су код нас регулисане као посебне, које у великој мери олакшавају откривање кривичних дела против животне средине као што су ангажовање прикривеног иследника⁸⁸⁰, контролисана испорука⁸⁸¹, тајни надзор комуникације.⁸⁸²

Посебне доказне радње се у већини правних система везују за тачно одређена кривична дела, те је могућност коришћења посебних доказних радњи код кривичних дела против животне средине у Републици Србији једино могућа у случају када је извршилац кривичног дела против животне средине организована криминална група. Неопходно је поменути и да код одређених кривичних дела, која су посебно наведена Законом о кривичном поступку, постоји могућност спровођења посебних доказних радњи (чл. 162 ЗКП)⁸⁸³, које се предузимају од стране полиције, Безбедносно-

⁸⁷⁸<https://www.bruker.com/ko/applications/detection-and-environmental/forensics/environmental-forensics.html>, 19. Децембар 2022.

⁸⁷⁹<https://www.epa.gov/sites/default/files/documents/oceftbrochure.pdf>, 13. Март 2022.

⁸⁸⁰Case United States v. Uzi Levi, No. 3:21-CR-00096, District Alaska, Case United States v. Vincent F. Rivere, et al., No. 2:20-CR-00151, E.D. La.

⁸⁸¹Case United States v. Gary Tucker, No. 1:21-CR-20263, S. D. Florida.

⁸⁸²Case United States v. ShanePatrick Sprague, Circuit Court of Appeal No. 20-13275.

⁸⁸³Посебне доказне радње се могу одредити за тачно одређена кривична дела, за кривична дела у односу на која поступа јавно тужилаштво посебне надлежности и за спречавање и ометање доказивања у односу на одређена кривична дела.

информативне агенције и Војнобезбедносне агенције, а које превазилазе уобичајена овлашћења полиције у фази која предходи кривичном поступку.⁸⁸⁴ Резултати добијени спровођењем посебних доказних радњи користе се у кривичном поступку.

Посебне доказне радње које су предвиђене Законом о кривичном поступку Републике Србије су тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, симуловани послови, контролисана испорука, рачунарско претраживање података и прикривени иследник.

Тајни надзор комуникације подразумева надзор над комуникацијом која се обавља путем телефона или других техничких средстава, као и надзор над електронском адресом, заплону писама и других пошиљки, која се показала као корисна доказна радња у откривању и доказивању илегалне трговине заштићеним врстама и недозвољног складиштења опасних материја.⁸⁸⁵

Доказна радња тајног праћења и снимања омогућава откривање контаката, лоцирања лица и ствари и као и доказна радња симуловани послови, која служи откривању сумулованих куповина, продаја, услуга и подмићивања и доказна радња прикривеног иследника показала као корисна у откривању и доказивању илегалне трговине заштићеним врстама и недозвољног складиштења опасних материја.⁸⁸⁶

Доказна радња контролисане испоруке показала се као корисна у откривању и доказивању илегалне трговине заштићеним врстама и уношења у државу и транспорта опасних материја.⁸⁸⁷

Анализа домаће судске праксе показала је да се пред Посебним одељењем Вишег суда у Београду није водио ни један поступак за кривична дела против животне средине, те у том смислу посебне доказне радње никад нису ни предузимане у судској пракси у контексту ових кривичних дела.

Посебне доказне радње у пракси су примењиване у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине у Сједињеним Америчким Државама у којима

⁸⁸⁴ Јолцић В, Крстић Ј, Валидност доказа прибављених од обавештајних агенција, *Ревуја за криминологију и кривично право* бр. 1/2017,125-140.

⁸⁸⁵ <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-06/documents/plumb2004.pdf>, 19. Децембар 2022.

⁸⁸⁶ <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-06/documents/plumb2004.pdf>, 19. Децембар 2022.

⁸⁸⁷ <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-06/documents/plumb2004.pdf>, 19. Децембар 2022.

је показано да се уз примену ових доказних радњи ефикасно могу открити кривична дела која се посебно односе на кријумчарење заштићеним врстама, уношење опасних материја, илегално одлагање отпада, али и различите врсте загађења.

Наведене посебне доказне радње, а посебно контролисана испорука, симуловани послови и тајни надзор комуникације био би од великог значаја за откривање и доказивање кривичних дела које врше правна лица.

Посебна доказна радња рачунарско претраживање података (чл. 178-180 ЗКП), која се као и остале посебне доказне радње одобрава наредбом судије, на образложени предлог носиоца јавнотужилачке функције, омогућава компарацију обрађених личних и других података, са подацима који се односе на осумњиченог и конкретно кривично дело. Конкретна радња подразумева постојање података из различитих евиденција који се упоређују са полицијским подацима о извршеним кривичним делима, лицима и конкретним специфичностима, а која би могла да допринесе ефикаснијем откривању и доказивању кривичних дела против животне средине. Имајући у виду чињеницу да доказна радња рачунарско претраживање података користи податке који су већ доступни овлашћеним лицима, проширењем коришћења ове доказне радње би се на легитиман начин остварила и могућност коришћења одређених оперативних сазнања у кривичном поступку. У контексту наведеног постоје мишљења и да би база података о кривичним делима против животне средине у великој мери олакшала посао откривања кривичних дела, као и да би иста допринела утврђивању важних података које су допринеле извршењу кривичног дела, да би подаци могли да служе као подлога за превенцију и сузбијање, као и да би иста могла представљати добру полазну основу научне експертизе.⁸⁸⁸

Имајући у виду статистичке податке о учињеним кривичним делима, извештаје о стању животне средине, као и указивање бројних међународних тела на недовољност садашњих могућности доказних радњи, предложена решења која постоје у неким другим законодавствима су имала за циљ да се на свеобухватан начин сагледају начини унапређења откривања и доказивања кривичних дела против животне средине.

⁸⁸⁸ Grishin D. et al, Information technology in the penitentiary crimes prevention and specific environmental crimes investigation, E3S Web of Conferences 244, 12020 (2021), https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2021/20/e3sconf_emmft2020_12020/e3sconf_emmft2020_12020.html, 14. Март 2022.

3. Предлог унапређења доказних радњи

Емпиријско истраживање је показало да се у домаћој судској пракси изводи мало доказа у поступку, а оно што може бити промењено, а не представља промену форме тиче се могућности за коришћења већег броја доказа, односно спровођење више доказних радњи.

Први предлог, који би унапредио откривање и доказивање кривичних дела против животне средине заснива се на предлогу развоја форензике заштите животне средине и коришћењу метода који су се показали као ефикасни.

Други предлог, који би у великој мери допринео откривању кривичних дела против животне средине, а који би уједно олакшао и доказивање тиче се проширења коришћења посебних доказних радњи и када извршилац није организована криминална група и на кривична дела против животне средине. Иако се наведеном може упутити критика дела мањег друштвеног значаја, или да постоји оправдан разлог зашто ова кривична дела нису сврстана у дела на која се могу применити посебне доказне радње, чини се да је предлог нешто што ће бити захтев кривичног права будућности, те да ће се пре или касније посебне доказне радње проширити и на кривична дела против животне средине.

Трећи предлог који би допринео доказивању кривичних дела против животне средине односи се на измену важећих одредби ЗКП и то чл. 141 ЗКП увођењем додатног става којим би се предвидела могућност узимања узорака биолошког - биљног порекла из животне средине који могу бити од значаја за утврђење чињеница у поступку, чл. 142 ЗКП увођењем додатне тачке у ставу 1 - узимање узорака из животне средине и сврставање кривичних дела против животне средине у групу кривичних дела у односу на која се може применити доказна радња провера рачуна и сумњивих трансакција (чл. 143 ЗКП).

Упоредноправна судска пракса је показала да је учешће стручних консултаната у поступцима за кривична дела против животне средине нужно, те је препорука да доказној радњи увиђаја присуствују и стручњаци (присуство стручњака зависи од врсте кривичног дела, те уколико се нпр. ради о загађењу воде важно би било укључити технологе и биологе као консултанте), као и да се вештачење не посматра

као радња која ће само одужити процес, већ као могућност да се у сваком конкретном случају сагледа последица.

IV СПЕЦИФИЧНОСТИ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Кривични поступак се може дефинисати као скуп правних правила поступања који омогућавају уређен начин решавања кривичноправне ствари.

Појам кривичног поступка се може схватити у реалистичком смислу, који полази од кривичног поступка као физичког феномена и дефинише га помоћу спољних елемената.⁸⁸⁹ Тако Васиљевић заступа мишљење да је кривични поступак скуп процесних радњи процесних субјеката.⁸⁹⁰ Поред реалистичког поимања, кривични поступак се може посматрати и као правни однос, који захтева појмовно одређење правног феномена, односно дефинише кривични поступак као друштвени однос регулисан правом, који се успоставља између одређених субјеката, поводом одређених објеката, који је управљен ка одређеном циљу, а који се састоји из права и обавеза и претпоставља одређене правне чиниоце.⁸⁹¹ Тако Бркић дефинише кривични поступак као правни однос који настаје између процесних субјекта, поводом захтева за расправљање кривичнопроцесне ствари, који претпоставља постојање одређеног степена сумње да је учињено кривично дело, састоји се од процесних функција, а спроводи се у циљу примене материјалног права, односно заштите друштва од криминалитета.⁸⁹²

Класично поимање кривичног поступка, које је доминантно у домаћој теорији, у великој мери разликује се од поимања кривичног поступка у Сједињеним Америчким Државама. Наиме у земљи англосаксонске правне традиције кривични поступак се дефинише као уређен поступак са јасно дефинисаним гаранцијама окривљеног.⁸⁹³ Док су се теоретичари на тлу Европе бавили предностима и манама поимања правних појмова у оквиру различитих школа права, на тлу Сједињених Америчких Држава водила се борба око остваривања права окривљеног, која је обухватала дomete и ограничења права загарантованих уставним амандманима и судске одлуке које су постављале темељ данашњих правних стандарда.

⁸⁸⁹Бркић С, (2016), 5.

⁸⁹⁰Васиљевић Т, (1981), 5.

⁸⁹¹Бркић С, (2016), 5.

⁸⁹²*Ibidem*, 5.

⁸⁹³Israel J, Free-Standing Due Process and Criminal Procedure: The Supreme Court's Search for Interpretive Guidelines, *Saint Louis University Law Journal* 2/2011, 306-432.

У смислу наведеног можемо рећи да се сваки савремени кривични поступак заснива на уређеним правилима поступања у којима се окривљеном омогућује остваривање уставом и другим актима загарантованих права у поступку.

Кривични поступак заправо служи примени материјалног кривичног права, односно омогућава спровођење материјалних кривичноправних норми. Наиме да би друштвено непожељно понашање било санкционисано неопходно је постојање диспозиције и санкције у материјалном смислу, али и постојање правила која би омогућила спровођење поступка, уз поштовање загарантованих права, а који би резултирали санкционисањем или несанкционисањем друштвено непожељног понашања. Да би један поступак могао да започне, да се спроведе и оконча неопходно је да постоје основни процесни субјекти.

Кривични поступак је у почетку био посматран као приватна ствар странака, да би се касније развио у поступак као институцију јавног поретка.⁸⁹⁴ У том смислу историјски типови кривичних поступака се деле на акузаторски, инквизиторски и мешовити модел.⁸⁹⁵ Акузаторски тип карактерише страначки сукоб, чије доказе вреднује непристрасан суд. Настао још у време старе Грчке и Рима, када је деликт сматран приватном ствари странака, суд је одлучивао по принципу слободне оцене доказа.⁸⁹⁶ Јачањем државе стварала се и идеја спајања функције оптужбе и самог суђења у истом субјекту, праћена стварањем инквизиторског кривичног поступка, који је по оценама многих недемократски модел јер се није бавио положајем окривљеног, односно окривљени у кривичном поступку није уживао права која данас ужива. Инквизиторски поступак карактерисао је темељан и могло би се рећи одлучујући истражни поступак, сублимирана улога суда као органа оптужбе и суђења, али и начело легалитета и официјелности, који су задржани и у савременом кривичном поступку.⁸⁹⁷ У европско-континенталном правном систему, кривични поступак је мешовит, односно сублимирао је најбоље елементе инквизиторског и акузаторског поступка.

Промена система условила је и промену функција, која се кретала од сједињења функција у једном субјекту, до поделе процесних функција на три одвојена и

⁸⁹⁴Ђурђић В, (2014), 21.

⁸⁹⁵Шкулић М, (2016), 11.

⁸⁹⁶*Ibidem*, 12.

⁸⁹⁷Стаменковић М, Преглед акузаторског, инквизиторског и савременог кривичног поступка кроз развој кривичног процесног права, *Култура полиса* бр. 44/2021, 123-133.

самостална процесна субјекта: овлашћеног тужиоца, суд и окривљеног.⁸⁹⁸ Развојем модела кривичног поступка, развијале су се и основне процесне функције, али се и разјаснио појам субјеката кривичног поступка. Живановић тако идентификује процесне субјекте кроз опредељење процесних функција, односно кроз способност сопственог одлучивања сопственом процесном радњом.⁸⁹⁹ Бркић сматра да су кривичнопроцесне функције носеће улоге које припадају основним процесним субјектима поводом расправљања предмета кривичног поступка.⁹⁰⁰ У том смислу извршено је и разликовање у односу на главне процесне субјекте, без којих кривични поступак не би ни постојао и споредне кривичнопроцесне субјекте, чије постојање није нужан услов вођења поступка. Функције процесних субјеката се тако могу посматрати и као функције гоњења, одбране и суђења.

Основни предмет кривичног поступка је кривично дело, односно утврђивање да ли одређено дело предвиђа кривично дело, да ли е оумњичено лице извршило то дело, и уколико јесте да ли постоје услови за изрицање кривичне санкције.

Претпоставке за вођење кривичног поступка је постојање три основна процесна субјекта и испуњење стварних и правних услова.

Циљ кривичног поступка је да нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични законик, на основу закона и правично спроведеног поступка (чл. 1 ЗКП).

Када говоримо о току кривичног поступка, још за време Наполеонове владавине, под утицајем енглеског кривичног поступка, развио се модел који подразумева изражена начела оптужбе и равноправности странака уз структуралну поделу поступка на претходни и главни поступак.⁹⁰¹ У смислу наведеног већина савремених законодавастава познаје основну поделу на претходни и главни стадијум поступка чија путања зависи и од других фактора.

⁸⁹⁸Бркић С, Тезе о процесним функцијама у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2017, 1399-1408.

⁸⁹⁹Живановић Т, *Основни проблеми грађанског и кривичног процесног права (поступка)*, Београд, 1941, 141.

⁹⁰⁰Бркић С, (2017), 1402.

⁹⁰¹Стаменковић М, (2021), 130.

Структурална подела на претходни и главни кривични поступак представља скоро општеприхваћен начин уређења кривичног поступка уопште, али сам изглед кривичног поступка мора бити употпуњен постулатима на којима се темељи.

Једно од главних начела савременог кривичног поступка је начело акузаторности, које подразумева да су судска и тужилачка функција раздвојене, те да покретање кривичног поступка спада у надлежност тужилаштва, као заступника оптужбе. Начело легалитета официјалног кривичног гоњења⁹⁰² се надовезује на начело акузаторности и представља обавезу носиоца јавнотужилачке функције да покрене кривични поступак за кривична дела која се гоне по службеној дужности, када се испуне стварни и правни услови. Супротно начелу легалитета, начело опортунитета постоји у кривичном поступку и представља могућност непредузимања гоњења, иако постоје основи сумње да је кривично дело извршено, у случајевима када су испуњени законом предвиђени услови. Начело *ne bis in idem* представља правило да се окривљеном не може два пута судити за исто дело.

Поред наведених начела, кривични поступак карактеришу и начела вођења кривичног поступка и то начела форме, судске одлуке и циља и начина вођења поступка⁹⁰³.

Начела форме вођења кривичног поступка су начело контрадикторности (*audiatur et alter pars*), усмености и јавности.⁹⁰⁴ Доношење одлука базира се на начелу већинског одлучивања у зборном саставу⁹⁰⁵, слободног судијског уверења и права на коришћење правног лека.

Начела циља и основног начина вођења кривичног поступка су начела којима се може упутити највише критике. Прво начело је начело истине, које може бити у пуном обиму оствариво у системима у којима као једно од начела доношења одлуке доминира

⁹⁰²Шкулић М, (2016), 57-59.

⁹⁰³ *Ibidem*, 75.

⁹⁰⁴Начело јавности представља једно од суштинских начела кривичног поступка којим се обезбеђује транспарентан рад суда и представља један од механизма контроле рада суда. Наиме начело јавности пре свега омогућава да претресу може присуствовати јавност, што значи да је грађанима омогућен увид у рад суда. Начело јавности представља правило, од кога се може одступити у тачно превиђеним случајевима (пр. поступак према малолетним учиниоцима кривичног дела).

⁹⁰⁵Суђење може бити и инокосно и зборно. Правило предвиђено Уставом РС из 2006 (чл. 142 ст.6) по коме је примат дат начелу зборности рада суда у односу на рад судије појединца је укинута амандманима из 2021. године. На тај начин је остављена могућност да се законом предвиди поступање суда у зборном саставу као правило или иззетак. На овом месту је потребно напоменути да је у упоредном праву присутна тенденција ширења надлежности судије појединца (Вид. Бркић С, Бугарски Т, *Кривично процесно право I- друго измењено и допуњено издање*, Нови Сад, 2022, 83-85.

начело материјалне истине. Са друге стране већина упоредноправних законодавства не предвиђа обавезу окривљеног да говори истину, већ могућност да изнесе одбрану. Када се говори о истини, она се може везивати за обавезу учесника који полажу заклетву пред судом да говоре истину. Наведеном се свакако може упутити и критика контроле истине, имајући у виду да кривично дело давања лажног исказа постоји у домаћем законодавству, али да се у пракси веома ретко покрећу поступци за кривично дело давања лажног исказа.⁹⁰⁶ Начело истине може такође бити посматрано и кроз вечиту дилему поимања појмова права и правде, који нису синоними. Друго начело је начело правичног вођења кривичног поступка, за које савремени аутори сматрају да је суштинско начело кривичне процедуре, јер обједињује сва начела кривичног поступка и има етички карактер, односно гарантује да ће судски поступак бити фер, законит и правичан.⁹⁰⁷

Кривични поступак се одвија према општим правилима прописаним законом, али поред опште кривичнопроцесне форме домаће законодавство и страна законодавства познају посебне кривичне поступке, који се суштински не разликују од општег кривичног поступка, али се формално разликују. Када се говори о суштинској разлици, сваки кривични поступак има исти циљ, односно тежи истом циљу, али сам пут од сазнања за извршено кривично дело до коначне одлуке може бити различит. Како наводи Бркић, општа форма намењена је суђењу у свим случајевима који нису изузети, а посебне форме представљају одступање од опште форме, засноване на различитим основама.⁹⁰⁸

1. Врсте кривичних поступака

Општи кривични поступак представља општа правила решавања кривичнопроцесне ствари. Општи кривични поступак се може посматрати као унификовани кривични поступак у ком не постоје одступања од процедуре, односно

⁹⁰⁶У прилог наведеном може се навести да Кривични законик (чл. 335) предвиђа кривично дело давања лажног исказа, а према статистичким подацима Републичког завода за статистику од 296 кривичних пријава у 2020. осуђено је 28 пунолетних учинилаца за кривично дело давања лажног исказа, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20211195.pdf>, 20. Септембар 2020.

⁹⁰⁷Шкулић М, (2016), 88-90.

⁹⁰⁸Бркић С, (2004), 142.

процедура за примену материјалних одредби кривичног права не познаје никакве изузетке. Унификовани кривични поступак везује се за раније законе о кривичном поступку, односно период пре увођења разликовања. Са друге стране општи кривични поступак може бити посматран и као процедура која се примењује у ситуацијама, које нису изузете од општег правила.

Диференцијација кривичнопроцесних форми, односно стварање разлика у процедури је у великој мери утицала и реформисала правила кривичног поступка, како у домаћем, тако и у упоредноправним системима. Одступање од опште форме темељи се на разликовању, а оно што је карактеристично за општи кривични поступак јесте да он представља основу у односу на коју се врши одступање.

Посебан кривични поступак може се дефинисати као одступање од правила општег кривичног поступка, којим се истовремено стварају нова правила, којим се не мења суштина кривичног поступка. Разлог стварања посебних кривичних поступака може се посматрати и из угла потребе за попуштањем стега строге процедуре која за резултат има ефикасност, рационализацију и адекватну друштвену реакцију.

Диференцијација у кривичном поступку, као појам, се може дефинисати као разликовање, које оправдава одступање од уобичајеног, односно опште форме. Наведено значи да оправданост разликовања мора бити утемељена у чврстом основу, који тиме не мења суштину и функционалност кривичног поступка и која истовремено не умањује загарантована права странака у поступку. Како Бркић наводи диференцијални моменат мора променити процесну структуру, односно диференцијација не може представљати поједине одредбе о процесним субјектима, процесним радњама или чињење поступка флексибилнијим⁹⁰⁹, већ је неопходно да исте промене процесну структуру. Такве промене, које карактерише специфичан основ, али које не производе структуралну измену процеса називају се процесним варијабилитетима.

Диференцијација као одступање од унификованог поступка представља правило савременог кривичног поступка, а примећено је да се у теоријском смислу већина аутора бави питањем облика диференцијације, а не саме диференцијације као појма.

⁹⁰⁹*Ibidem*, 144.

Одступање проналазимо код појединих руских аутора који се баве појмовним одређењем диференцијације, дефинишући је кроз облике процесне форме.⁹¹⁰

Када говоримо о настанку и потреби за одступањем од опште форме можемо извести закључак да је предходница диференцијације диверзија, односно да се потреба за одступањем од унификованог поступка развијала кроз преношење кривичне одговорности на терен ван кривичног поступка, као што је случај са поравнањима са накнадом, а касније и различитим нагодбама и увођењем у досије.⁹¹¹

Одступање од опште форме може бити посматрано као правична, ефикасна и економична реакција на криминалитет, односно растерећење кривичног поступка.⁹¹² Одступање од опште кривичнопроцесне форме мора садржати именоватељ који оправдава диференцијацију, али које суштински не мења кривични поступак, нити умањује права странака у поступку.

Класификација посебних кривичнопроцесних форми се може извршити према критеријумима: обима диференцијалног регулисања; основа диференцирања; степена сложености процесне структуре; обавезности примене; самосталности у односу на општу кривичнопроцесну форму.⁹¹³

Форма диференцијације може бити потпуна и непотпуна, с тим да су непотпуне чешће, имајући у виду да оне децидно предвиђају различитости, а у осталом делу упућују на примену општих правила. За разлику од непотпуних, потпуна диференцијација регулисања представља могућност да се поступак води по потпуно засебним правилима. Диференцијацијални моменат, како наводи Бркић, мора бити присутан у основу и структури процесне форме.⁹¹⁴ По основу диференцијације специфичност може постојати у односу на процесни објект, процесни субјект и специфичности кривичне санкције.⁹¹⁵ Када се диференцијација врши у односу на објект, разликовање се може односити на тежину кривичног дела и довољност доказне

⁹¹⁰ Borodinova T. G, Topical Issues of Interpretation of the Sciminal Procedure Norms on the Basis of Judicial Practice Taking into Account the International and Russian Components, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies* 3/2020, 46-58.

⁹¹¹ Thaman S, *World Plea Bargaining: Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial*, Durham, 2010, 25.

⁹¹² Сијерчић-Чолић Х, *Кривично процесно право, Књига II, Ток редовног кривичног поступка и посебни поступци*, Сарајево, 2008, 17.

⁹¹³ Бркић С, Бугарски Т, *Кривично процесно право II*, Нови Сад, 2021, 202.

⁹¹⁴ Бркић С, Скраћени и општи кривични поступак и њихове трансформације, *Crimen* бр. 3/2016, 327-357.

⁹¹⁵ Бркић С, Бугарски Т, (2021), 202.

грађе. Код диференцијације у односу на процесни субјект, разликовање може бити утемељено у посебностима окривљеног, оштећеног, тужиоца и суда. Основ диференцијације може бити и степен сложености процесне структуре, обавезност примене и критеријум самосталности. Поред основа диференцијације, одступање мора имати и своју структуру која га чини различитом од опште кривичнопроцесне форме.

Оправданост диференцијације темељи се на потреби за адекватном друштвеном реакцијом на противправно понашање, као и прилагодљивости форме предмету.

За потребе предметне анализе фокусираћемо се на диференцијацију садржану у субјекту и/или објекту, а имајући у виду да савремени закони о кривичном поступку познају диференцијацију по свим основама.

Тако процесни објект може показивати особености на темељу материјало-правног аспекта (тежине кривичног дела) и процесног аспекта (довољност доказне грађе). Један од најчешћих форми кривичнопроцесне диференцијације темељи се на материјало-правном аспекту и назива се скраћени поступак, код кога изостаје фаза истраге, а који се најчешће темељи на разлогу економичности поступка. Наведено се оправдава тврдњом да кривична дела мање друштвене опасности не треба да оптерећују суд, у погледу утрошка времена, особља и материјалних средстава. Најчешћа посебна форма је свакако упрошћена форма, с тим да разлике постоје у односу на висину запрећене казне која се у упоредном праву креће најчешће од пет до десет година затвора.

Када се говори о процесном субјекту, који чини основ диференцијације, мисли се на одређене специфичности које оправдавају одступање од опште кривичнопроцесне форме, од којих пресудну улогу има посебност окривљеног. Један од примера специфичности кривичнопроцесног субјекта јесте поступак према малолетним учиниоцима кривичних дела. Из наведеног важно је указати да особености које на страни других учесника поступка најчешће немају пресудну улогу у могућности за одступање од опште форме. У односу на специфичности кривичне санкције одступање се заснива на врсти санкције која није казна, као што је обавеза психијатријског лечења и чувања у здравственој установи.

Оправданост одступања од опште кривичнопроцесне форме може се посматрати кроз призму потребе за економичношћу поступка, као што је пример скраћеног

поступка, прилагођавања личности окривљеног, као што је случај код малолетних учинилаца кривичних дела, или потребе за прилагођавањем специфичном стању окривљеног које је поткрепљено врстом санкције која се може изрећи, као што је случај код изрицања мере безбедности обавезног психијатријског лечења.⁹¹⁶ Оправданост одступања може бити посматрана и кроз призму хетерогене структуре кривичних дела и њихових извршилаца.⁹¹⁷ Поред наведеног не сме се занемарити ни да борба против савременог облика криминалитета захтева адекватну друштвену реакцију, која почива на кривичном поступку који мора пратити трендове криминалитета, односно који мора прилагодити поступак, уколико општа кривичнопроцесна форма не доноси жељене резултате.

Поред посебних процесних форми Бркић уводи и један посебан модалитет који назива процесним варијабилитетима, код којих се процесна структура не мења, већ се модалитет заснива на различитости у погледу процесног субјекта или процесне радње која резултира потребом за флексибилнијом одредбом.⁹¹⁸ Како наводи, одступајуће одредбе, које настају због специфичности у погледу основа, не представљају посебну форму јер изостаје елемент структуралног одступања. Бркић наводи и да коначни изглед одступајуће норме може имати карактер новума или ширења, а може имати своје утемељење у тежини или врсти кривичног дела, врсти санкције или кривичноправне мере.

ЗКП под посебне поступке нормира скраћени поступак⁹¹⁹, поступак за изрицање мера безбедности, поступак за одузимање имовинске користи, поступак за преиначење правноснажне пресуде, поступке за остваривање права осуђеног, поступак за остваривање права лица неосновано лишеног слободe или неосновано осуђеног и поступке за издавање потернице или објаве. Иако закон не сврстава поступке међународне кривичноправне помоћи у посебне поступке, ипак овај поступак представља одступање од опште кривичнопроцесне форме. Како је већ и наведено ЗКП

⁹¹⁶Бркић С, (2010), 287.

⁹¹⁷Бејатовић С, Поједностављене форме поступања као битно обележје реформи кривичног процесног законодавства земаља региона у *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* – (ур. Јовановић И, Станисављевић М), 2013, 11-31.

⁹¹⁸Бркић С, (2010), 294.

⁹¹⁹У кривичнопроцесне форме код којих изостаје истрага спадају скраћени поступак, поступак за кривична дела оптуженог откривена на главном претресу и поступак непосредног оптужења, а у кривичнопроцесне форме код којих изостаје главни стадијум поступак споразумевања о признању кривичног дела, док под код посебне кривичнопроцесне форме рочиште за изрицање кривичне санкције изостају две фазе и истрага и главни претрес.

користи само термин посебни поступци, док домаћи аутори неретко прибегавају и сопственим поделама. Тако Васиљевић⁹²⁰, Стевановић⁹²¹ и Ђурђић⁹²² одступање од општег поступка називају посебним поступцима, а Бејатовић⁹²³ и Димитријевић поред посебних, одступања систематизују и у помоћне поступке. Димитријевић под помоћне поступке сврстава поступак за пружање међународне кривичноправне помоћи и издавања потернице и објаве.⁹²⁴ Јекић потом уводи поделу на особене кривичне поступке и посебне поступке⁹²⁵, а Грубач ствара поделу на посебне кривичне поступке и посебне некривичне поступке.⁹²⁶ Лазин је у своју поделу уврстио посебне кривичне поступке, посебне одредбе код изрицања појединих кривичних санкција, помоћне поступке и поступке за пружање међународне кривичноправне помоћи.⁹²⁷ Шкулић поделу врши на посебне кривичне поступке и посебне модификујуће кривичнопроцесне одредбе⁹²⁸, а Бркић све подводи под посебне кривичнопроцесне форме.⁹²⁹ Аутори старијих издања литературе из области кривичнопроцесног права, као што су Марковић и Доленц не посвећују већу пажњу питањима одступања од општих кривичнопроцесних правила, због тада важећих прописа.⁹³⁰ ЗКП користи само термин посебни поступци, па тако и аутори Коментара законика о кривичном поступку⁹³¹ користе само термин посебни поступци.

Занимљиво је да су посебни кривични поступци уведени у законодавства држава у региону у размаку од само неколико година (Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина), а да је за све измене заједничко увођење посебног кривичног поступка који има за циљ рационализацију кривичног поступка, односно повећање економичности и ефикасности, као и поступка споразумевања о признавању кривичног дела(кривице), при чему је потребно истаћи и могућност коришћења споразума о признању дела као доказа у кривичном поступку.⁹³² Наведена новина се у контексту

⁹²⁰ Васиљевић Т, (1981), 689.

⁹²¹ Стевановић Ч, *Кривично процесно право СФРЈ*, Београд, 1982, 344-386.

⁹²² Ђурђић В, *Кривично процесно право – ток кривичног поступка*, Ниш, 1998, 284-339.

⁹²³ Бејатовић С, *Кривично процесно право*, Београд, 2008, 511-557.

⁹²⁴ Димитријевић Д, *Кривично процесно право*, Београд, 1981, 313-354.

⁹²⁵ Јекић З, *Кривично процесно право*, Београд, 2003, 22.

⁹²⁶ Грубач М, *Кривично процесно право*, Београд, 2006, 499-541.

⁹²⁷ Лазин Ђ, *Посебни и помоћни кривични поступци*, Београд, 1995, 5.

⁹²⁸ Шкулић М, (2016), 452.

⁹²⁹ Бркић С, (2016), 209.

⁹³⁰ Бркић С, Класификација процесних форми у кривичном процесном праву Србије, *Зборник радова Правног факултета у овом Саду* бр. 3/2010, 275-303.

⁹³¹ Илић Г, et al, (2014), 1099.

⁹³² Вид. Блажић Павићевић М, (2020), 350-359.

питања које је предмет анализе може тумачити и у контексту спремности за уношењем новина, када постоје довољно чврсти разлози за стварањем посебних поступака.

2. Кривични поступак за кривична дела против животне средине

Када говоримо о кривичним делима против животне средине можемо се сложити са мишљењем да је кривичноправна заштита животне средине, односно регулатива у материјалном смислу нешто што представља савремени тренд, односно нешто што је општеприхваћена нужност савремене регулативе. Са друге стране сматрамо да само постојање материјалног закона представља само полазну основу, која не може остварити своју сврху без постојања адекватног кривичног поступка.

У домаћем законодавству, као и у већини упоредноправних решења кривични поступак за кривична дела против животне средине није препознат као поступак који испуњава критеријуме посебне процесне форме, али у иностраној литератури проналазимо мишљења која указују на специфичности кривичног поступка за кривична дела против животне средине. У смислу наведеног инострани аутори специфичност поступка за кривична дела против животне средине темеље на тешкоћама у борби против ове врсте савременог криминалитета, који захтева адекватну друштвену реакцију, а која се не може постићи применом опште процесне форме.

Уколико пођемо од претпоставке да свако кривично дело има одређене различитости, те да свака група кривичних дела има одређене посебности, које нужно не оправдавају модификацију кривичног поступка, поставља се питање да ли постоје чиниоци који оправдавају одређено одступање.

Као прво важно је навести да животна средина мора бити приоритетно питање не само у области кривичног права него у свим областима правне науке и других природних и друштвених наука.⁹³³ Приоритетност питања изражавамо кроз степен друштвеног интереса, односно интереса за заштитом животне средине, који

⁹³³O'Leary R, *Environmental change: Federal courts and the EPA*, Philadelphia, 2010, 182.

превазилази лични интерес појединца и постаје општи интерес друштва. Степен друштвене опасности код кривичних дела против животне средине, иако неадекватно изражен кроз појединачну кривичну санкцију, показује тенденцију раста и адекватну реакцију.

Надаље неопходно је сагледати сегмент неоправданог подстицања лица да врше ову врсту кривичних дела. У области животне средине подстицаји могу бити негативно вредновање отпада, усклађивање резултата са вредношћу дозвољеног загађења, коришћење неприступачних подручја, занемаривање свих елемената животне средине и не придавање важности животу човека у здравој животној средини.

Оно што је посебно важно и са чим се не можемо сагласити је чињеница да кривична дела против животне средине спадају у кривична дела која се могу подвести под лакша кривична дела, имајући у виду висину запрећене казне, а из разлога очигледног негирања степена друштвене опасности коју ова кривична дела могу изазвати, те долазимо до питања поступка који је предвиђен с обзиром на критеријум тежине кривичног дела, односно запрећене кривичне санкције.

Како Hansen истиче проблеми спровођења кривичних поступака за кривична дела против животне средине много су шири од питања самог откривања и доказивања кривичног дела.⁹³⁴ Наиме он сматра да сам концепт традиционалног кривичног права не одговара у потпуности ширини модификација кривичне одговорности код ових кривичних дела. Он заступа мишљење да се код ових кривичних дела свест мора проширити и на „намерно затварање очију“ или намерно непроширивање знања, односно намерно остајање у незнању. Као другу важну модификацију Hansen наводи да угао посматрања мора бити прожет принципом права на јавно благостање, који припада свакоме.

Када говоримо о мањкавостима суђења у контексту кривичних дела против животне средине, можемо поћи од општих критика које се могу упутити општем кривичном поступку. Као прва критика која се упућује општем поступку може се навести да су подручни судови заинтересованији за тежа кривична дела, или како их називају *high-level criminal cases* као што су наркотици и вандализам.⁹³⁵ Фокусираност на одређена кривична дела чини незаинтересованим судове за друга кривична дела,

⁹³⁴ Hansen K, Knowing "Environmental Crimes" *William Mitchell Law Review* 16/1990, 987-1023.

⁹³⁵ Berman G, Feinblatt J, *Good Courts: The Case for Problem-Solving Justice*, New Orleans, 2005, 20.

што резултира повећањем криминалитета у несанкционисаној области, или области криминалитета која се традиционално завршава нижим казнама. Као један он начина решавања проблема незаинтересованих судова наилазимо на модел формирања посебних судова или одељења. У Сједињеним Америчким Држава крајем двадесетог века појавили су се судови које називају *problem-solving courts* којима је поред регуларне функције суђења задатак и да промене понашање осуђеног, односно да изрекну мере које ће утицати на окривљеног да поново не изврши ново кривично дело. Овај модел поред тога што остварује суштину кривичног поступка, а то је да има утицај на извршиоца кривичног дела, а не само да га казни, омогућава судовима да се баве сваким предметом, а не само „озбиљнијим деликтима“. Овакав модел специјализације судова и бављење суштином кривичног поступка је према истраживањима смањило проценат конкретног појавног облика криминалитета, смањило проценат повратника, али је повољно утицао и на оштећене који су се у овим поступцима осећали сигурнијим.⁹³⁶

Наредна критика се може упутити органу одлучивања који неретко не разуме суштину проблема кривичних дела против животне средине.⁹³⁷ Критика која је оправдавала потребу за одступањем од опште форме у Сједињеним Америчким Државама објашњавана је кроз проблем неразумевања суштине проблема. Критике које су упућиване органима одлучивања, темељиле су се на идеји да се ради о специфичним кривичним делима која захтевају свеобухватан приступ и потребу за специјализацијом органа поступања. Другачије посматрање кривичних дела против животне средине и прилагођавање поступка карактеристикама кривичних дела довело је до позитивних резултата, а највише код великог броја осуда правних лица за кривична дела против животне средине.⁹³⁸

Имајући у виду да кривични поступак за кривична дела против животне средине није препознат као посебна процесна форма нити процесни варијабилитет, у поступцима за кривична дела против животне средине примењују се правила опште процесне форме, али и правила посебних процесних форми, које се примењују на основу критеријума тежине кривичног дела.

⁹³⁶Berman G, Feinblatt J, (2005), 24.

⁹³⁷Bizjak D, *The protection of the environment through criminal law in Croatia*, Degree of Master of Science, Department of Environmental Sciences and Policy of Central European University, 2015, 57.

⁹³⁸Lynch M, et al, *Green criminology: Crime, Justice and Environment*, Oakland, 2017, 344.

2.1. Примена правила опште процесне форме у поступцима за кривична дела против животне средине

Општа процесна форма или општи кривични поступак представља општа правила решавања кривичнопроцесне ствари, односно унификовани поступак у ком не постоје одступања од редовне процедуре.

У контексту кривичних дела против животне средине, анализирана је примена опште форме у домаћем и упоредноправном законодавству.

У нашем кривичнопроцесном законодавству, у поступку за кривична дела за која је као главна казна прописана казна затвора преко 8 година примењују се правила опште процесне форме, а у поступцима за кривична дела против животне средине примена опште процесне форме, спрам висине запрећене казне може се применити само код кривичног дела уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја у свом квалификованом облику (чл. 266 ст. 3 и 5 КЗ).

Када говоримо о општем кривичном поступку код нас, кривични поступак се састоји од претходног стадијума и главног стадијума, а претходни стадијум обухвата истражни поступак и фазу оптужења. Фаза истраге је прва фаза предходног стадијума, која се покреће против пунолетног учиниоца кривичног дела или непознатог учиниоца, када постији основ сумње да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности и за које је прописана казна затвора преко 8 година.⁹³⁹

Фаза оптужења у општем поступку састоји се од подизања и судске контроле оптужног акта. Наиме, након прикупљања довољно доказа који поткрепљују оправдану сумњу да је конкретно лице извршило одређено кривично дело сачињава се оптужница која садржи означавање надлежног суда, податке о окривљеном, чињенично стање, правну квалификацију, образложење и предлог доказа на којима се темеље чињеничне тврдње, а који ће се изводити на главном претресу (чл. 332 ЗКП). Оптужни акт може садржати и предлог кривичне санкције, а што се у пракси ретко догађа, али није у супротности са одредбама ЗКП.

⁹³⁹Бркић С, Бугарски Т, (2021), 87.

Након подношења оптужнице носиоца јавнотужилачке функције следи судска контрола оптужнице коју врши ванпретресно веће, након чега следи припрема за главни претрес и главни претрес. Након главног претреса следи доношење и објављивање пресуде и поступак по правним лековима.

Домаћи аутори неретко припреме за главни претрес објашњавају само цитирањем законске одредбе, односно да припрема за главни претрес, следи након потврђивања оптужнице и обухвата одржавања припремног рочишта, заказивање главног претреса и доношење других одлука које се односе на управљање поступком.⁹⁴⁰

Када говоримо о саставу већа које суди у првом степену за кривична дела против животне средине у општем кривичном поступку суди мало веће за кривична дела за која предвиђена казна затвора у трајању од 8 до 20 година и које је састављено од судија професионалца и двоје судија поротника. У поступцима за дело организованог криминала у првом степену тзв. мало професионално веће које чини троје судија професионалаца. У скраћеном поступку у првом степену увек суди судија појединац (чл. 22 ЗКП).

Анализирајући упоредноправну регулативу примећујемо да се у Хрватској општа процесна форма примењују код кривичних дела загађења животне средине и то само за квалификовани облик (чл. 193 Казненог закона)⁹⁴¹ и кривичног дела тешка кривична дела против животне средине (чл. 214. Казненог закона).⁹⁴² Код ова два кривична дела иницијално се покреће општи кривични поступак пред општинским судом којим руководи веће састављено од судије професионалца и двојице поротника. Иако иницијално постоји примена опште процесне форме само за два кривична дела, Закон о кривичном поступку Хрватске предвиђа издавање казног налога за кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању до пет година, а који се доставља

⁹⁴⁰Шкулић М, (2016), 360.

⁹⁴¹Ко унесе, убаци или испусти ствар или јонизујуће зрачење у ваздух, воду, море, земљиште, испод земље и тиме угрози живот или здравље људи казниће се казном затворау трајању од 1 до 8 година.

⁹⁴²Кривично дело предвиђено чл. 214 везује се за радњу извршења кривичних дела из чл. 193 ст. 1 и 2, чл. 194 ст. 1 и 2, чл. 196 ст. 1 и 2, чл. 197 ст. 1, чл. 198 ст. 1 и чл. 199. Када као последица радњи извршења наведених кривичних дела наступи тешка телесна повреда једне или више особа, или се промене не могу дуже време отклонити или наступи велика несрећа, забрањена је казна затвора од 1 до 10 година. За квалификован облик предвиђена је казна затвора од 3 до 15 година, уколико наступи смртна последица. Четвртим ставом је предвиђена казна затвора у трајању од 1 до 8 година када као последица кривичних дела из чл. 193 ст. 3, чл. 194 ст. 3, чл. 196. ст. 3, чл. 197 ст. 2 и чл. 198 ст. 2 наступи смртни исход. Ставом пет је предвиђена казна затвора у трајању од 1 до 8 година када у случају радње из чл. 200 ст. 1 и 2, чл. 201 ст. 1 и 3 и чл. 202 ст. 1 проузрокује знатна штета.

окривљеном који има право на приговор у року од 8 дана. Уколико окривљени изјави приговор, поступак се враћа на општи поступак са расправом, односно наставак поступка се одвија по правилима општег кривичног поступка. Ово решење омогућава вођење општег кривичног поступка за сва кривична дела против животне средине.

У Црној Гори општа процесна форма се примењује код квалификованих облика кривичних дела: загађења животне средине; противправна изградња, стављање у погон и рад објекта и постројења који загађују животну средину; оштећења животне средине; загађења животне средине отпадом; крађа заштићеног природног добра; квалификовани облик уношења и изношења опасних материја; недозвољено поступање са опасним материјама и основни облик кривичног дела грађења сложеног инжењерског објекта без грађевинске дозволе.

Имајући у виду да на територији Федерације Босне и Херцеговине важе четири кривична законика и закона о кривичном поступку, а да је највећи број кривичних дела садржан у Кривичном законнику Републике Српске, питање општег кривичног поступка посматрано је кроз Законик о кривичном поступку Републике Српске⁹⁴³, који предвиђа примену правила опште процесне форме за кривична дела: тежег облика оштећење објекта и уређаја за заштиту животне средине; уношења опасних материја у Републику Српску; код квалификованог облика незаконитог лова; незаконитог заузимања и експлоатације природних богатстава и добара од општег значаја; уништења или оштећења заштићених природних вредности или добара и основног облика изазивања пожара.

У Шпанији се општа процесна форма према одредбама Закона о кривичном поступку примењује само код четири кривична дела, која спадају у групу кривичних дела против животне средине, а којим се регулише загађење и оштећење животне средине нуклеарном енергијом и јонизујућим зрачењем (чл. 341, 342, 343 и 346).

У Русији Закон о кривичном поступку предвиђа посебне поступке, који не обухватају кривична дела против животне средине, те у смислу наведеног општи кривични поступак се води за сва кривична дела, која не спадају у категорију посебних процесних форми. Када предмет стигне у суд, судија коме је предмет додељен прво одлучује да ли ће заказати припремно рочиште или седницу већа, а занимљиво је да се

⁹⁴³ *Сл.гласник РС* бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021.

припремно рочиште одржава само у случају да постоји неко претходно питање као што је питање притвора, укључења јавности, издвајања незаконитих доказа, учешће пороте или немогућност гођења (чл. 229).

Када се анализира елемент висине запрећене казне, примећујемо да се у упоредноправним решењима општа процесна форма примењује за већи број кривичних дела против животне средине у односу на упрошћену процесну форму, из разлога што за њу предвиђена нижа запрећена казна. Па су тако на пример, оштрије казне за кривична дела против животне средине проналазимо у Русији за кривично дело повреде правила о поступању са опасним материјама и отпадом (чл. 274. Кривични закон), у Немачкој Кривични закон предвиђа строжије казне за два кривична дела и то озбиљна загађења животне средине и изазивање озбиљне опасности испуштањем отпада (чл. 330 и 330а). У Кини казне за кривична дела против животне средине су доста строжије у односу на друга обрађивана упоредноправна законодавства, док у Перуу и Анголи постоје незнатно строжије казне за кривична дела против животне средине.

2.2. Примена правила посебне процесне форме у поступцима за кривична дела против животне средине

Посебан кривични поступак представља опступање од опште процесне форме који има другачију процесну структуру.

Анализирајући домаће и упоредноправно законодавство изводи се закључак да се поступци за кривична дела против животне средине најчешће одвијају по посебној процесној форми скраћеног поступка, и то на темељу критеријума висине запрећене казне, које сврставају ова кривична дела у категорију кривичних дела мање друштвене опасности.

Имајући у виду да се скраћени поступак води за кривична дела за која је као главна казна прописана новчана казна или казна затвора до 8 година, посебна процесна форма скраћеног поступка примењује се за сва кривична дела против животне средине, осим за квалификовани облик кривичног дела уношење опасних материја у

Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 ст. 3 и 5 КЗ).

Посебни кривични поступци су регулисани у већини савремених закона о кривичном поступку, али у контексту кривичних дела против животне средине нису примећена одступања у погледу структуре, већ имајући у виду висину запрећене казне, примена одредби које регулишу скраћени поступак.

Сprovedено истраживање је показало да су се сви кривични поступци за кривична дела против животне средине у РС у периоду од 01.01.2010. до 20.10.2021. водили по правилима скраћеног поступка, осим што се у неколико поступака користила и кривичнопроцесна форма споразума о признању кривичног дела.

2.2.1. Примена правила скраћеног поступка у поступцима за кривична дела против животне средине

Кривична дела против животне средине због висине запрећене казне испуњавају услов за вођење скраћеног поступка, чији је основ процесне диференцијације мала тежина кривичног дела.⁹⁴⁴

Скраћени поступак се према одредбама ЗКП води за кривична дела за која је као главна казна прописана новчана казна или казна затвора до 8 година (чл. 495 ЗКП). Наведено значи да је овај поступак намењен за решавање кривичних ствари које су једноставније и лакше, односно за кривична дела мање друштвене опасности и мање сложене структуре.⁹⁴⁵

Скраћени поступак код нас представља посебан поступак, код ког изостаје фаза истраге, а оптужни акти су оптужни предлог носиоца јавнотужилачке функције који се подноси на основу кривичне пријаве, непосредног сазнања или материјала прибављених у предистражном поступку⁹⁴⁶ и приватна тужба. Скраћени поступак почиње одређивањем главног претреса или рочишта за изрицање кривичне санкције или доношењем решења о одређивању притовора пре оптужења (чл. 7 ЗКП). Носилац јавнотужилачке функције пре подношења оптужног предлога или одбацивања

⁹⁴⁴Бркић С, (2016) 211.

⁹⁴⁵Бркић С, Бугарски Т, (2021), 203.

⁹⁴⁶Бркић С, (2016), 212.

кривичне пријаве може у најкраћем року предузети одређене доказне радње. Оно што чини разлику у садржини између оптужнице и оптужног предлога јесте што оптужни предлог мора садржати име и презиме окривљеног са личним подацима уколико су познати, кратак опис дела, законски назив кривичног дела, означање суда, доказне предлоге и предлог врсте и мере кривичне санкције, али не и образложење. У оптужном предлогу носилац јавнотужилачке функције може предложити и да се закаже рочиште за изрицање кривичне санкције. Даља разлика се тиче формалног потврђивања оптужног акта, јер се након подношења оптужног предлога врши судска контрола оптужног предлога од стране судије појединца (чл. 501 ЗКП). Судија приликом испитивања оптужног предлога има могућност да у случају да исти није прописно састављен врати оптужни предлог на исправку, с тим да ЗКП предвиђа различит правни режим уколико је у питању носилац јавнотужилачке функције који у случају да не исправи оптужни предлог у закону предвиђеном року и по протеку рока може поднети нови, док у односу на приватног тужиоца постоји претпоставка незаинтересованости за кривично гоњење у законом предвиђеном року, када се примењује начело *ne bis in idem*.

Уколико носилац јавнотужилачке функције одустане од кривичног гоњења, оштећени стиче право на супсидијарну тужбу од потврђивање оптужнице у оптештем кривичном поступку, односно од заказивања главног претреса у скраћеном поступку, односно заказивања рочишта за изрицање кривичне санкције, а до тада уколико носилац јавнотужилачке функције пре тога одустане, оштећени има само право приговора непосредно вишем носиоцу јавнотужилачке функције, који о томе доноси коначну одлуку у форми решења.

Фаза главног претреса у скраћеном поступку се суштински не разликује од општег поступка, осим што се цео поступак одвија ефикасније и економичније. Разликовања која постоје односе се на брзину одређивања места и времена одржавања главног претреса (најкасније у року од 30 дана, у случају притворских предмета 15 дана од дана достављања оптужног акта окривљеном, чл. 504 ЗКП), изреке, објављивања и израде пресуде (чл. 507 ЗКП), поуке да се на главни претрес могу приложити докази или благовремено предложити докази (чл. 506 ЗКП) и краћи рок за изјављивање жалбе (8 дана). Веће разлике односе се на могућност да се главни претрес одржи у одсуству окривљеног, када му се суди за кривично дело за које се може изрећи новчана казна или казна затвора у трајању до три године, уколико уредно

позван окривљени не дође на главни претрес под условом да његово присуство није нужно и да је пре тога био саслушан (чл. 507 ЗКП). Друга разлика односи се на случај признања окривљеног на главном претресу. Наиме у општем кривичном поступку када окривљени призна да је учинио кривично дело, орган поступка је дужан да и даље прикупља доказе о учиниоцу и кривичном делу, само уколико постоји основана сумња у истинитост признања или је признање непотпуно (чл. 88 ЗКП), док у случају признања оптуженог на главном претресу у скраћеном поступку, који испуњава претпоставке из чл. 88 ЗКП, судија може након узимања изјава од странака може прећи на извођење доказа од којих зависи врста и мера кривичне санкције, као и могућност за изрицање блаже казне (чл. 508 ЗКП).

Рочиште за изрицање кривичне санкције представља посебну процесну форму, имајући у виду да поседује основе одступања који мењају структуру кривичног поступка, с тим да је у ЗКП рочиште за изрицање кривичне санкције одређено као модификација скраћеног поступка, а не као посебна процесна форма. Рочиште за изрицање кривичне санкције одликује одступање које се темељи на тежини кривичног дела, а које за последицу има структуралну промену у форми изостанка и истраге главног претреса. Примена ове форме зависи од испуњења законом прописаних услова и то материјалног услова да се може применити код кривичних дела за која се може изрећи новчана казна или казна затвора до пет година и формалног услова да постоји предлог за ову процесну форму, односно да је носилац јавнотужилачке функције у оптужном предлогу ставио предлог за одржавање рочишта за изрицање кривичне санкције (чл. 512 ЗКП). Носилац јавнотужилачке функције може упутити овакав предлог уколико на основу сложености прикупљених доказа или услед хапшења окривљеног при извршењу кривичног дела или признања окривљеног, носилац јавнотужилачке функције оцени да одржавање главног претреса није потребно. Предлог казне у случају оваквог предлога је нижа казна у односу на законом прописану и то према правилима које је законодавац посебно регулисао (чл. 512 ЗКП). По пријему оптужног предлога суд испитује испуњеност услова за одржавањем рочишта и уколико се сложи заказује рочиште за изрицање кривичне санкције, или одређује главни претрес (чл. 514 ЗКП). Ова форма такође предвиђа убрзану процедуру и у одређеној мери представља одрицање окривљеног од права на суђење у случају да се окривљени сагласи са наводима носиоца јавнотужилачке функције. Уколико се окривљени сагласни са наводима носиоца јавнотужилачке функције или уколико се не

одазове позиву за рочиште суд ће одмах по окончању рочишта донети осуђујућу пресуду, а у супротном ће наредбом одредити главни претрес (чл. 517 ЗКП). Оно што је специфично за ову форму јесте што је код овог поступка правно средство приговор. Приговор се може уложити само против осуђујуће пресуде уколико окривљени није се одазвао на позив за рочиште и уколико суд усвоји приговор заказује се главни претрес и поступак се даље води по правилима скраћеног поступка (чл. 518 ЗКП).

Сprovedено емпиријско истраживање је показало да постоје поступци за кривична дела против животне средине у којим је одржавано рочиште за изрицање кривичне санкције по предлогу носиоца јавнотужилачке функције.

Према упоредноправним решењима је Законом о кривичном поступку Хрватске⁹⁴⁷ (чл. 540) предвиђено издавање казеног налога и изрицање судске опомене за кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању до пет година, а који подразумева изрицање казне без расправе. Истрага се не спроводи код кривичних дела за која се може изрећи казна затвора у трајању до 5 година, али се могу предузети одређене доказне радње по налогу државног браниоца (чл. 213). Питање садржаја и контроле оптужнице је регулисано на исти начин, као и у ЗКП, с тим да потврђивању оптужнице претходни седница којој присуствују све странке и учесници у поступку. На овој седници државни тужилац брани оптужницу, а одбрана оспорава наводе, предлаже доказе у корист одбране и указује на пропусте у истрази (чл. 350). На овој седници оштећени може образложити имовинскоправни захтев, након чега веће одлучује да ли ће потврдити оптужницу. Након потврђивања оптужнице следи поступак који се не разликује од главног претреса према ЗКП и завршава се изрицањем пресуде. Закон о кривичном поступку Црне Горе⁹⁴⁸ предвиђа вођење скраћеног поступка за кривична дела за која је забрањена казна затвора у трајању до 5 година (чл. 446). Поступак се покреће оптужним предлогом, који се садржински не разликује од оптужног предлога према ЗКП. Након предходног испитивања оптужног предлога, заказује се главни претрес, који ће се по могућности одржати без прекидања (чл. 458). Питање садржаја, контроле и потврђивања оптужног акта је регулисано на исти начин, као и у ЗКП, као и питање припреме, припремног рочишта, главног претреса и

⁹⁴⁷ *Narodne novine* br.152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14.

⁹⁴⁸ *Сл. лист ЦГ* бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 – одлука УС, 2/2015 – одлука УС, 35/2015, 58/2015 – др. закон, 28/2018 – одлука УС и 116/2020 – одлука УС.

доношење одлуке. Законик о кривичном поступку Републике Српске⁹⁴⁹ предвиђа поступак за издавање казеног налога, за кривична дела за која је предвиђена казна затвора до 5 година. Питање садржаја и контроле оптужнице је регулисано на исти начин као и у ЗКП, након чега започиње главни претрес, који начелно нема припремно рочиште, већ је оно регулисано као прво рочиште главног претреса, а окончава се изрицањем пресуде. У Шпанији⁹⁵⁰ Закон о кривичном поступку посебне поступке који предвиђају убрзану процедуру, и то поступак који носи назив брзо изрицање казне, који је предвиђен за кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању не дужем од 1 године и кривична дела из области саобраћаја (чл.803а) и скраћени поступак за тачно одређена кривична дела (чл. 795).⁹⁵¹ Класичан скраћени поступак предвиђа нешто вишу границу запрећене казне и то 9 година, и не искључује предистражни поступак, односно фазу истраге. Након оптужења улази се у главни поступак који има за циљ доношење пресуде, а оно што чини разлику у односу на општи поступак више се тиче убрзања поступка у техничком смислу, достављања писане одбране и краће рокове (чл. 757-794). Оно што је важно приметити јесте да скраћени поступак не искључује могућност спровођења истраге. Руски Закон о кривичном поступку⁹⁵² познаје посебне форме у које спадају поступак према малолетницима (чл. 420-432), поступак који се бави урачунљивошћу (чл. 433-446), поступак у ком су извршиоци кривичних дела носиоци различитих јавних функција (чл. 447-452) и поступак међународне кривичноправне помоћи. У Немачкој Закон о кривичном поступку⁹⁵³ такође предвиђа посебне поступке и то усмени претходни поступак који се води за тачно одређена кривична дела у које спада и кривично дело забране држања и трговине животињама (чл. 407), док се убрзани поступак води у поступцима једноставног чињеничног стања и јасних доказа, где је предмет подобан за непосредну расправу (чл. 417). У осталим случајевима, који не испуњавају услове за вођење посебне процесне форме води се општи кривични поступак. Закон о кривичном

⁹⁴⁹ *Сл.гласник РС* бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021.

⁹⁵⁰ *Ley de Enjuiciamiento Criminal*,

https://www.imolin.org/doc/amlid/Espana_Ley%20de%20Enjuiciamiento%20Criminal.pdf, 03. Март 2023.

⁹⁵¹ Поменути поступак се води за кривична дела као што су крађа, разбојништво, безбедност саобраћаја и кривична дела против здравља људи.

⁹⁵² *Criminal – Procedural Code of the Russian Federation*,

<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=T:/IP/N/IRUSE6-02.pdf&Open=True>, 03. Март 2023.

⁹⁵³ *Strafprozeßordnung – StPO*, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html, 03. Март 2023.

поступку Кине⁹⁵⁴ не познаје посебне форме, већ се општа процедура примењује на све случајеве. Након што тужилаштво достави суду предмет, суд испитује да ли је потребно допунити истрагу, или одлучује о отварању суђења. Закон о кривичном поступку Перуа⁹⁵⁵ познаје посебне поступке и то убрзани, поступак за носиоце јавних функција, безбедносне процесе, поступак међународне правне помоћи и друге поступке. Убрзани поступак се покреће у случају флагрантног деликта, добровољног признања и довољности доказа (чл. 446). Закон о кривичном поступку Анголе⁹⁵⁶ (чл. 300) познаје и посебне поступке и то прекршајни, скраћени и поступак пред врховним Трибуналом када поступа као првостепени суд.

Компаративна анализа је показала и другачија решења као што је могућност спровођења истраге у скраћеном поступку, као што је пример Шпаније и могућност коришћења правног средства којим се након изјављивања даљи поступак води по правилима општег кривичног поступка, као што је пример у Хрватској.

3. Специфична питања у поступку за кривична дела против животне средине од значаја за преиспитивање адекватности процесне форме

Анализирајући кривичне поступке за кривична дела против животне средине примећене су одређене специфичности односно одступања која су објашњена кроз основе одступања од универзалних правила општег поступка.

Одступање од правила општег кривичног поступка може имати карактер стварања новог правила или карактер ширења постојећег, али одређено одступање не мора проузроковати ни било какву промену.

Имајући у виду наведено посебне процесне форме захтевају испуњење тачно одређених услова одступања, док процесни варијабилитети подразумевају

⁹⁵⁴ Criminal Procedure Law of the People's Republic of China, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/cn/cn204en.pdf>, 03. Март 2023.

⁹⁵⁵ Código Procesal Penal, Decreto Legislativo No. 957, <https://cdn.www.gob.pe/uploads/document/file/1542316/Libro%20Procesal%20Penal.pdf>, 03. Март 2023.

⁹⁵⁶ Lei no. 38/20, <https://cfa.legal/wp-content/uploads/2020/11/L-39.20-Codigo-de-Processo-Penal.pdf>, 03. Март 2023.

различитости у погледу процесних субјеката или процесне радњи које резултирају потреби за променом.

С обзиром на то да су услови за посебну процесну форму шири, одступања примећена у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине анализирана су кроз одступања која оправдавају посебну процесну форму.

Одступање од унификованог поступка мора садржати именоване који оправдава разликовање и присутан је у основу и структури кривичнопроцесне форме.

Имајући у виду да диференцијална специфичност захтева разликовање према основу диференцирања, специфичност мора постојати у односу на објект и/или субјект или кривичну санкцију, а иста је сагледана у односу на кривична дела против животне средине.

Када говоримо о кривичним делима против животне средине, односно о питању да ли постоје одређене карактеристике које оправдавају било какво одступање од опште форме, односно који би потенцијално изменили структуру кривичног поступка⁹⁵⁷, а што представља став појединих иностраних аутора, морамо анализирати све основе диференцирања.

Диференцијација у односу на објект у материјалном смислу представља тежина кривичног дела, а имајући у виду висину запрећених казни за кривична дела против животне средине, несумњиво заључујемо да се овај критеријум не може применити.

Диференцијација у односу на објект у процесном смислу подразумева довољност доказне грађе, те наведени основ диференцијације није од значаја за критеријум који желимо применити.

Диференцијација у односу на процесни субјект обухвата специфичности окривљеног, оштећеног или суда, с тим да од нарочитог значаја може бити специфичност окривљеног.

Посебности окривљеног у кривичном поступку за кривична дела против животне средине постоје, али сматрамо да иста не оправдавају процесну

⁹⁵⁷Hansen K, (1990), 998.

диференцијацију. Иако посебности окривљеног не преовладавају, свакако да су примећене различитости код окривљеног, оштећеног и суда.

Кривичне санкције које се могу изрећи у поступцима за кривична дела против животне средине нису различите, односно своде се на казне, с тим да постоји посебност у виду могућности изрицања мере заштите и очувања животне средине.

Иако кривични поступци за кривична дела против животне средине не испуњавају услове стварања посебне процесне диференцијације, анализом домаће и упоредноправне литературе, регулативе и судске праксе уочене су одређене посебности и проблеми.

Када говоримо о кривичном поступку, основни циљ поступка је доношење правичне одлуке, те у том смислу можда је најбоље почети од принципа ресторативне правде за коју поједини аутори сматрају да представља једну од основних карактеристика које разликују општи кривични поступак од кривичног поступка за кривична дела против животне средине. Ресторативна правда по Marshall представља процес у ком се све стране, које имају удела у кривичном делу, окупљају како би заједнички решиле последице кривичног дела и потенцијалну импликацију последице у будућности.⁹⁵⁸ Ресторативна правда уместо ретрибуције, не представља нови институт, имајући у виду да исти постоји у кривичноправној теорији и представља постизање јединствених решења у заједницама, који одговарају њиховој средини, култури и приликама.⁹⁵⁹ Овакав приступ подразумева доношење одлуке на темељу сагласности свих оштећених и подразумева повраћај у стање које је постојало пре извршеног противправног понашања. Void сматра да остваривање ресторативне правде зависи највише од судије, те сматра да је код примене института ресторативне правде неопходна специјализација судова.⁹⁶⁰ Walters и Westerhuis сматрају да управо потреба за ресторативном правдом и штета која може бити нанета животной средини, чине разлику општег поступка и поступка за кривична дела против животне средине.⁹⁶¹ Са друге стране постоје аутори који су става да еколошка правда може бити досегнута тек

⁹⁵⁸ Marshall T, The Evolution of Restorative Justice in Britain, *European Journal of Criminal Policy and Research* 4/1996, 21–42.

⁹⁵⁹ Костић М, Ресторативна правда у домаћем законодавству, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* бр. 47/2016, 63-76.

⁹⁶⁰ Boyd C, Expanding the Arsenal for Sentencing Environmental Crimes: Would Therapeutic Jurisprudence and Restorative Justice Work? *William & Mary Environmental Law and Policy Review* 32(2)/2008, 483–512.

⁹⁶¹ Walters R, Westerhuis D, Green Crime and the Role of Environmental Courts, *Crime, Law and Social Change* 59(3)/2013, 279–290.

када еколошка штета престане да буде маргинализована, а што пореде са случајевима маргинализације аутохтоних врсти.⁹⁶²

White сматра да се појма правде у поступцима за кривична дела против животне средине мора шире посматрати и то кроз остваривање материјалне правде, процедуралне правде, дистрибутивне правде (загађивач плаћа), ресторативне правде и терапијске правде.⁹⁶³

Постоје мишљења да раздор између циљева и одмазде јасно указује да постоји одређени проблем у процедури⁹⁶⁴, па се поставља питање шта се дешава када се искористе средства и ресурси, када је штета причињена, а у судском поступку није утврђена одговорност. Оно што поједини аутори сматрају пресеком реалног стања је да је знање судија о овим кривичним делима оскудно, да се недовољно вреднују ови деликти, у смислу процене друштвене опасности и да се животна средина сваког дана загађује без кажњавања.⁹⁶⁵ Оно што такође чини тачку раздвајања јесте и да неретко државе врше или дозвољавају вршење ових кривичних дела, представљених као понашање које је вишег интереса, односно које је када се врши од стране власти или за потребе скупљања „политичких поена“ дозвољено.

Код иностраних аутора примећено је да различитост врло често темеље и на примени института умишљаја, које мора бити шире тумачено у односу на питање утврђивања одговорности код ових кривичних дела, а што наравно у великој мери одступа од традиционалног поимања питања свести у контексту кривичне одговорности. Питање свести је једно од питања које је посебно проблематично у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине, а које се може видети и у једном великом случају који је попримио међународне размере. У случају Престиж, танкер је 2002. услед несреће испустио 70 тона нафте у Атлантски океан, а штета је захватила обале Шпаније, Француске и Португала. У овом случају окарактерисаном као „еколошка катастрофа“ који је привукао велику пажњу јавности, од почетка до краја поступка највећи проблем представљало је доказивање постојања

⁹⁶²<https://eprints.lincoln.ac.uk/id/eprint/31647/>, 25. Новембар 2021.

⁹⁶³White R, (2014), 95-96.

⁹⁶⁴Pemberton A, *Environmental Victims and Criminal Justice: Proceed with Caution in Environmental crime and its victims : perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 77.

⁹⁶⁵White R, *Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Victimisation in Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 87.

или непостојања свести, која ни након целокупног доказног поступка није разјашњена.⁹⁶⁶

Проблем који многи наводе као кључан по питању спровођења кривичноправне заштите животне средине заснива се на преклапања грађанске, управне, прекршајне и кривичне одговорности, односно чињеници да је велики број понашања у вези животне средине регулисан кроз различите области. Овај проблем у Сједињеним Америчким Државама објашњавају кроз термин тужилачка дискреција, у ком тужилаштво неретко пребацује надлежност на грађанске спорове⁹⁶⁷ и друге преступе.⁹⁶⁸ У контексту саме норме којом се регулише кривичноправна заштита животне средине наилазимо на једно мишљење да је у Сједињеним Америчким Државама великим број закона донетих у овој области донет у журби, као и да приликом њиховог доношења није узето у обзир да ли је процесуирање ових кривичних дела уопште могуће.⁹⁶⁹

У домаћем кривичном законодавству питање „преклапања“ одговорности је посебно примећено код прекршајне и кривичне одговорности за дела против животне средине. Питање преклапања регулативе у домаћем законодавству посебно је примећено код нормативе кривичне и прекршајне одговорности из области животне средине, које је отворило и посебан проблем примене начела *ne bis in idem* у односу на сличне радне извршења које се могу подвести и под кривично дело и прекршај. Наиме начело *ne bis in idem* је у пракси домаћих судова у контексту недозвољених понашања против животне средине третирано као сметња, односно као забрана поновног суђења уколико је из истог недозвољеног понашања, односно истог чињеничног стања вођен један поступак и донета коначна одлука. Наиме, претежно су се у пракси дешавале ситуације да је поводом истог догађаја лице осуђено или ослобођено у прекршајном поступку, а што је представљало сметњу за вођење кривичног поступка. ЗКП предвиђа да нико не може бити гођен за кривично дело за које је одлуком суда правноснажно ослобођен или осуђен, или за које је оптужба правноснажно одбијена или је поступак правноснажно обустављен (чл. 4). Устав РС (чл. 34) на исти начин регулише немогућност поновног гођења, с тим да у истом ставу додаје и да судска одлука не

⁹⁶⁶Вид. Pleić M, Kazneni progon i istraživanje kaznenih djela protiv okoliša, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 2/2016, 615-617.

⁹⁶⁷Uhlmann D, 2009, 1244.

⁹⁶⁸Neafsey E, Bonanno E, Parallel Proceedings and the Fifth Amendment's Double Jeopardy Clause, *Fordham Environmental Law Review* 3/2011, 719-735.

⁹⁶⁹Spah L, Environmental Self-Audit Privilege: The Straw That Breaks the Back of Criminal Prosecutions, *Fordham Environmental Law Review* 3/2011, 635-677.

може бити измењена на штету окривљеног у поступку по ванредном правном леку, а истим забранама подлеже и вођење поступка за неко друго кажњиво дело. Као пример наведеном може се навести раније поменути предмет који се водио пред Првим основним судом у Београду у ком је у току кривичног поступка достављено Решење Прекршајног суда у Београду где је у односу на исти догађај донета коначна одлука.⁹⁷⁰ Суд је у конкретном случају обуставио поступак са образложењем да би другачија одлука била повреда начела *ne bis in idem*.⁹⁷¹ Како би се у потпуности сагледало питање које доводи до проблема у пракси неопходно је анализирати и праксу и ставове Европског суда за људска права (у наставку ЕСЈП), односно сагледати питање тумачења Додатног протокола бр. 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода.⁹⁷² Додатним протоколом бр. 7 загарантована је немогућност суђења и кажњавања у истој правној ствари (чл. 4), који подразумева да се ради о поступцима који су по својој природи кривични, да се односе на исто дело и да се ради о поновном поступку.⁹⁷³ Уколико се анализирају ставови ЕСЈП по питању начела *ne bis in idem* може се извести закључак да су реалне ситуације мењале ставове суда у контексту другачијег приступа сложеним проблемима, што не значи и да је конкретно питање до сада јединствено решено. Како примећује Илић у контексту разматрања проблематике примене начела *ne bis in idem* код прекршајне и кривичне одговорности проблем не представља само питање поновног гоњења, већ питање *res iudicata* за лакше дело које може представљати сметњу за вођење кривичног поступка.⁹⁷⁴ ЕСЈП је у својој пракси тако као одлучујуће критеријуме, у оцени да ли се ради о истом делу, ценио кроз призму *idem factum* без обзира на квалификацију⁹⁷⁵, затим као могућност примене института идеалног стицаја где једно недозвољено понашање може довести до стицаја два кривична дела⁹⁷⁶, као и да је неопходно ценити битне чињенице.⁹⁷⁷ Поред покушаја дефинисања одлучујућих критеријума који представљају сметњу за вођење кривичног поступка када је један окончан, пред ЕСЈП се поставило и питање проблема вођења

⁹⁷⁰ Пресуда Пр 179229/10 Прекршајног суда у Београду од 26.02.2013. године.

⁹⁷¹ Решење К 24691/10 Првог основног суда у Београду од 06.03.2012, потврђено Решењем Кж2 1481/13 Апелационог суда у Београду од 10.04.2013. године.

⁹⁷² https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MNE.pdf, 29. Март 2023.

⁹⁷³ Guide on Article 4 of Protocol N° 7 to the European Convention on Human Rights Right not to be tried or punished twice 2017, 5, http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_Protocol_7_ENG.pdf, 29. Март 2023.

⁹⁷⁴ Илић Г, Начело *ne bis in idem* у пракси Европског суда за људска права, *Страни правни живот* бр. 3/2017, 21-34.

⁹⁷⁵ Case of Gardinger v. Austria, App. no 15963/92, Judgement 23. October 1995.

⁹⁷⁶ Case Oliveira v. Switzerland, App. no 25711/94, Judgment 30. July 1998.

⁹⁷⁷ Case of Houser-Sporn v. Auistria, App. no. 37301/03, Judgement 7. December 2006.

паралелних поступака у којим треба водити рачуна о садржинској и временској повезаности.⁹⁷⁸ Наведено указује да се о начелу *ne bis in idem* мора водити рачуна у паралелним поступцима, посебно водећи рачуна о садржинској и временској повезаности, с тим да ЕСЈП још увек није ценио питање *res iudicata* за лакше дело које несумњиво постоји у поступцима где је прекршајно утврђена одговорност за дело које може бити подведено и под кривичну одговорност. Управо наведено може представљати проблем у поступцима за кривична дела против животне средине где несумњиво један догађај може бити основ за покретање кривичног и прекршајног поступка.

Веома је интересантан један од случајева у Сједињеним Америчким Државама који даје други поглед на различите проблеме које друга кривична дела проузрокују животној средини. Наиме у предмету *United States v. Luis Madrigal-Reyes*⁹⁷⁹, поступајући суд је кривично дело илегалне производње и продаје марихуане посматрао и кроз утицај који узгајање ове биљке има на шуму у којој се ова недозвољена психоактивна супстанца гајила, те осудио окривљеног и за кривично дело илегалне производње и продаје опојних средстава, али и за загађење воде, ваздуха, земљишта и угрожавање станишта жутоноге жабе и пегаве сове. Овај случај не представља преседан јер не узима у обзир само кривично дело које има везе са психоактивним супстанцама, већ чињеницу да узгајање марихуане захтева коришћење веома штетних пестицида који могу оставити последице на све елементе животне средине.⁹⁸⁰

Како White наводи потребно је решити проблем који подразумева неразумевање еколошког криминалитета, несхватање кривичних дела против животне средине као „правих кривичних дела“ занемаривања штете, недовољно стручности⁹⁸¹, а што је можда и најважније препознавање свеобухватне различитости.

Проблеми у откривању и доказивању ових кривичних дела такође су указали на специфичности у погледу сложености чињеничног стања и сложеност доказне грађе, која се огледа и у сложености радње извршења и последици извршеног кривичног дела. Специфичност радње извршења обухвата одступања у погледу проблема

⁹⁷⁸ Case Marguš v. Croatia, App. no - 4455/10, Judgment 27. May 2014.

⁹⁷⁹ Case United States v. Luis Madrigal-Reyes, et al., No. 1:19-CR-00186, E.D. California.

⁹⁸⁰ Case United States v. Jesus Mauricio Reyes, et al., No. 3:20-CR-02711, S.D. California, Case United States v. Lester Eduardo Cardenas Flores et al., No. 1:19-CR-00186, E.D. California.

⁹⁸¹ White R, Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Victimization in *Environmental Crime and its victims: Perspectives within Green Criminology* (ed. Spapens E, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 87-102.

прихватања, (не)дозвољености радње, временског и просторног одређења радње извршења, а сложеност последице одступања код временског и просторног сагледавања последице, процене штете, (не)дозвољеног понашања које узрокује штету и будуће штете.

Кривична одговорност обухвата одговорност физичких лица и правних лица, с тим да је примећено да постоје одређене специфичности које карактеришу физичка и правна лица. Као посебан проблем издвојило се питање одговорности правних лица за кривична дела против животне средине.

Средином прошлог века Antonio Cassese је говорио да основни проблем еколошких кривичних дела представља вредновање и сврставање еколошке штете на веома ниско место на лествици, да државе нису биле вољне да са другим државама разговарају о овом проблему, а јавно мњење није било заинтересовано да сазна и појми опасности кривичних дела против животне средине.⁹⁸²

3.1. Оправданост основа одступања код процесног субјекта одлучивања

Компаративном анализиом упоредноправне литературу дошло се до закључка да је различитост процесног субјекта код кривичних дела против животне средине препозната као специфичност суда, која је резултирала стварањем специјализованих органа поступања.

Уколико говоримо о организацији, упоредноправо гледано постоје три модела организације судова надлежних за поступање у предметима кривичних дела против животне средине. Први модел је поступање у предметима од стране судова опште надлежности, у којима поступају судије кривичари. Други модел је модел поступања судова опште надлежности у којима поступају судије који су специјализовани за материју кривичних дела против животне средине. Трећи модел су специјализовани судови у којима поступају специјализоване судије.

Пример првог модела у ком је у надлежности општих кривичних судова поступање у предметима за кривична дела против животне средине је тренутно

⁹⁸²Saif-Alden Wattad M, The Rome Statue and Captain Planet: What Lies Between 'Climate Against Humanity' and the Natural Environment?, *Fordham Environmental Law Review* 2/ 2009, 265-285.

заступљен у Србији, Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Анголи и Русији. Оно што чини разлику између држава које су задржале општу надлежност судова је одступање од одређених традиционалних елемената, којим се није мењала процедура, али су се унапредиле доказне радње или други елементи, којим се надомешћује специјализација органа поступања. Као пример државе која није формирала посебан еколошки суд нити увела специјализацију органа поступања може се навести Немачка која је поштрила санкције, сматрајући да ће на тај начин одвратити учиниоце од вршења кривичних дела против животне средине, а није мењала односно прилагођавала кривични поступак, већ је унапредила начине откривања кривичних дела, односно прилагодила идентификацију учиниоца специфичностима самог кривичног дела.⁹⁸³

Други модел је можда најзаступљенији и заснива се на специјализацији органа поступања. Специјализација полиције, тужилаштва и суда није кумулативно постављена, али постоје и државе које предвиђају специјализацију свих органа откривања и доказивања кривичних дела против животне средине. Специјализација органа поступања такође не искључује и прилагодљивост радњи доказивања кривичних дела против животне средине. Примери другог модела су поједине државе у Сједињеним Америчким Државама, Шпанија, Кина, Чиле, Шведска.

Трећи модел је модел стварања посебних еколошких судова, који је за сада заступљенији у управној и грађанској материји, али постоје примери који потврђују постојање посебних еколошких судова који поступају у кривичним предметима као што су Перу, Нови Зеланд и Аустралија.

Land and Environment Court of New South Wales је суд у Аустралији који поступа у кривичним и грађанским предметима за кривична дела против животне средине. Када говоримо о поступању овог суда у кривичним предметима, поступа се по посебној процедури која носи назив *Class 5 Proceedings*⁹⁸⁴ која се примењује у свим кривичним поступцима за кривична дела против животне средине.⁹⁸⁵ Основни циљ посебне процедуре је да се поступак брзо спроведе, а окривљеном се даје могућност

⁹⁸³ Almer C, Goeschl T, The political economy of the environmental criminal justice system: a production function approach, *Public Choice* 148/2011, 611–630.

⁹⁸⁴ https://lec.nsw.gov.au/documents/practice-notes/Practice_Note_Class_5_Proceedings_10.12.20.pdf, adopted 10. December 2020, 21. Новембар 2021.

⁹⁸⁵ Основни закон којим се штити животна средине је *Land and Environment Court Act No 204*, <https://legislation.nsw.gov.au/view/whole/html/inforce/current/act-1979-204>, 03. Март 2023.

ублажавања казне у случају потпуног признања. На прелиминарном рочишту суд процењује временски оквир поступка и радње које се требају предузети (чл. 25).⁹⁸⁶ Брзина поступка се огледа у томе што процедура предвиђа да се прво саслушање има одржати 6 недеља након покретања поступка, а тужилаштво и одбрана су дужни да обавесте суд о свим радњама које ће предложити у поступку.⁹⁸⁷ Занимљиво је да ова процедура инсистира на писменим поднесцима и обавештавању суда унапред о коришћењу и позивању на одређене одлуке или прописе, како би их суд унапред могао проучити, а што није својствено кривичном поступку.

Environmental Court of New Zealand- Te Kōti Taiiao o Aotearoa је суд на Новом Зеланду који поступа у кривичним, грађанским и управним предметима. Суд је организован као другостепени, те одлучује по жалбама, а смештен је у три центра од којих судије по потреби одлазе у друге делове земље ради предузимања потребних радњи.⁹⁸⁸ Суђење се врши по посебној процедури, али у пракси се већина предмета решава поравнањем пре суђења.

Сједињене Америчке Државе представљају пример трећег модела у којој се чини највише пажње посвећује кривичним делима против животне средине. У Сједињеним Америчким Државама је још седамдесетих година прошлог века усвојена већина еколошких статута, након чега је развијена грађанска заштита у еколошким споровима. Разлог проширења заштите био је заснован на потреби да програм права заштите животне средине мора имати и казнено-правну димензију. Десет година касније при одељењу за правосуђе оформљена је јединица за заштиту животне средине чији је фокус био еколошки криминалитет⁹⁸⁹, чим је нагло повећано кривично гоњење за ова кривична дела. Ова идеја је поделила теоретичаре јер су једни сматрали да је еколошки криминалитет сложенији и другачији, док су други били става да кривичноправна заштита није погодна за примену у случају животне средине.⁹⁹⁰

⁹⁸⁶ Овај институт је и код нас познат, али се примењује у парничном поступку, с тим што је у пракси временски оквир и за спор мале вредности најмање шест месци.

⁹⁸⁷ Наведена одредба такође није непозната у нашем правном систему имајући у виду да у парничном поступку странке у одговору на тужбу или најкасније на припремном рочишту имају могућност да предложе све доказне предлоге (чл. 308 ЗПП). Вид. Закон о парничном поступку, *Сл. гласник РС* бр. 72/2001, 49/2013- одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.

⁹⁸⁸ <https://www.environmentcourt.govt.nz/>, 22. Новембар 2021.

⁹⁸⁹ Atkins A, A Complicated Environment: The Problem with Extending Victims' Rights to Victims of Environmental Crimes, *Washington and Lee Law Review* 67/2010, 1623-1658.

⁹⁹⁰ *Ibidem*, 1628.

Постоје и трибунали, а један од најпознатијих је Национални зелени трибунал Индије. Индија се суочила са великим проблемом загађења животне средине, за који су навели да потиче од проблема немогућности извршне власти да спроводи законе, због чега је трпела бројне унутрашње и међународне притиске. Први корак ка решавању овог питања решаван је кроз материју парничног поступка, а затим и кривичног поступка. Овај Трибунал је заправо специјализован суд опште надлежности јер има и кривично и парнично одељење, с тим да га не чине само професионалне судије већ и стручњаци из различитих области.⁹⁹¹

3.2. Сложеност чињеничног стања

Упоредноправном анализом релевантне литературе дошло се до закључка да је различитост поступка за кривична дела против животне средине темељена и на сложености чињеничног стања и сложености доказне грађе.

У процесноправном смислу објекти поступка могу показивати особености у области чињеничне и доказне грађе.⁹⁹²

Једна од основних карактеристика полазне основе код кривичних дела против животне средине, јесте што код ових кривичних дела неретко уобичајено правило места извршења кривичног дела, узрока и последице нема уобичајени след. Код ових кривичних дела чини се да је физичка локација мање битна, те се концепт мора редизајнирати, како би се догађај повезао са учиниоцем.⁹⁹³

Да би разумели кривично дело, неопходно је да исправно и потпуно сагледамо полазну основу. Пре свега неопходно је разумети да су кривична дела против животне средине различита, те да могу бити узрокована простим кршењем прописа, које може бити вршено намерно и ненамерно. Постоје мишљења и да лица која трпе штету, која је последица напада на конкретни елемент животне средине, такође могу бити

⁹⁹¹ Amirante D, Environmental Courts in Comparative Perspective: Preliminary Reflections on the National Green Tribunal of India, *Pace Envtl. L. Rev.* 29/2012, 441-469.

⁹⁹² Бркић С, (2004), 190.

⁹⁹³ Benson M, Medensen T, Eck J, White-Collar Crime from an Opportunity Perspective in *The Criminology of White-Collar Crime* (ed. Simpson S, Weisburd D), New York, 2009, 175-193.

извршиоци нових кривичних дела⁹⁹⁴, што додатно усложњава приступ проблему. Недостатак ресурса, као што је пример крађе воде⁹⁹⁵ може бити узрокован недовољном количином конкретног ресурса, елементарним непогодама или сукобима, односно ратним дејствима у којима становништво неретко оскудева са најосновнијим животним потребама.

Када помињемо истовремену дозвољеност и недозвољеност морамо поменути и да су многе државе ради заштите суверених граница своје државе предузимале одређене радње које су у већој мери штетиле животној средини. Као пример наведеном може се навести да су још Римски војници засолили земљу Картагине, а да је нафта испуштана у Персијски залив да би се контаминирала вода у Кувајту.⁹⁹⁶

Надаље узрок може бити стварање илегалних депонија, убијање животиња, сеча шума, употреба олова у производњи, вршење нуклеарних проба, као и многе друге активности које можда могу постати легалне, али не и легитимне. Велики проблем такође може представљати експлоатација руда, коју врше мултинационалне компаније зарад стицања профита, које начелно имају политичку подршку, али које остављају трајне последице по живот човека у здравој животној средини. Све наведено представља плејаду радњи који приступ проблему чине сложеним и пре упуштања у сам проблем.

Полазну основу усложњава, чини комплексном и неговање вредности које погодују кривичном делу, односно које стварају опасну зону по животну средину и живот човека. Када се говори о погрешним вредностима не мисли се само на жељу компанија да остваре већи капитал, већ и о просечном човеку који неће водити рачуна да ли ће купити производ који је штетан по животну средину, или за чију је производњу коришћена опасна технологија, или куповати јефтинију храну без обзира што има ознаку генетички модификованих производа.⁹⁹⁷

⁹⁹⁴Potter G, The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a 'Green' Perspective to Mainstream Criminology in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 7-22.

⁹⁹⁵Крађа воде је предвиђена као кривично дело у земљама где не постоји довољна количина пијуће воде, као што је случај са Нигеријом.

⁹⁹⁶Drumbl M, Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes, *Fordham International Law Journal* 22/1998, 122-153.

⁹⁹⁷Clifford M, The Corporation as Villain and Victim: Reflections on Privilege, Complicity, Awareness, and Accountability in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 41-62.

Надаље се мора поменути да је свако кривично дело против животне средине у бити дело против човека, али то не значи да је свако дело криминализовано. Желели ми да прихватимо или не, чињеница је да и када помислимо да једно дело има елементе кривичног дела, истовремено се сусрећемо са проблемом одакле почети и како доказати конкретну противправну радњу.

Када се суочимо са негирањем кривичног дела против животне средине или када се ослонимо на недовољно обучен кадар питамо се одакле почети. Почетак би свакако морао бити тражен у тачки одакле је све почело, а то у праву једино може бити чињенично стање.

Када говоримо о чињеничном стању код кривичних дела против животне средине, неминовно прелазимо на неправнички терен и питања која превазилазе домете једног правника. Наведено се може објаснити кроз веома практичан пример, када постоји основ сумње да је извршено кривично дело из области привредног криминала службеници који су теоријски и практично обучени за рад на оваквим предметима много лакше ће приликом првог упознавања са предметом знати о чему се ради или шта да траже. Све наведено указује да приступ проблему мора бити отворенији и флексибилнији.⁹⁹⁸ Поједини аутори чак наводе да је полазну основу некада врло тешко утврдити, имајући у виду да кривично право санкционише друштвено непожељно понашање, а да код кривичних дела против животне средине говоримо о клизној скали моралне прихватљивости.⁹⁹⁹

Како бисмо одржали тезу да је полазна основа код кривичних дела против животне средине сложена, послужићемо се конкретним проблемима и реалним примерима.

Загађење се по дефиницији везује са штету причињену човеку и животној средини људском активношћу, али је важно раздвојити штету причињену људском активношћу и штету насталу природним загађењем кроз природне процесе испуштања загађујућих материја у животну средину.¹⁰⁰⁰ Када говоримо о људској активности и извору загађења, загађења могу бити разнолика, а самим тим различита загађења

⁹⁹⁸ White R, *Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Victimization in Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M) Surrey, 2014, 89-101.

⁹⁹⁹ White R, *Environmental Crime and Problem-solving Courts*, *Crime, Law and Social Change* 59(3)/2013, 267-278.

¹⁰⁰⁰ Radojević M, Bashkin V, *Practical environmental analysis*, Cambridge, 2006, 38.

стварају другачије промене у животној средини. Оно на шта је такође важно указати јесте да већина супстанци које доводе до загађења представљају састојке животне средине који су безбедни у дозвољеним количинама.¹⁰⁰¹ У највећем броју случајева прекорачење се везује за индустријску активност, док постоје и синтетички загађивачи који не могу представљати природни процес.

Како наводе Radojević и Bashkin, да би реално сагледали слику једног загађења неопходно је да извршимо позадински мониторинг (природну концентрацију састојака) и мониторинг загађења. Мониторингом загађења утврђујемо која је супстанца присутна и у којој количини, односно спроводи се квалитативна и квантитативна хемијска анализа, која према задатку може бити комплетна, парцијална, крајња, микроанализа и *ultra-trace* хемијска анализа. Питање врсте анализе је питање које свакако не може бити правно питање, већ процена стручњака релевантне области. Поред наведеног важно је и да лабораторије поседују одговарајуће апарате и реагенсе како би цео поступак било могуће спровести, као и да постоји одговарајућа опрема за узорковање и похрањивање узорака, а пожељно би било да се сви ови подаци похрањују у јединствену рачунарску базу.

Као последње, али можда и најпроблематичније, поставља се економско питање цене коштања сагледавања загађења. Radojević и Bashkin наводе и да проблем мониторинга загађења може настати и у идеалним условима, јер се стручњаци стално сусрећу са проблемом сложености полазне основе узроковане неретко ниском концентрацијом узорка, сложеном матрицом, интерференцијом, контаминацијом, разноврсношћу узорака, реакцијом анализата, избором погрешне методе.¹⁰⁰²

Када говоримо о загађењу морамо бити свесни да су сва жива бића изложена различитим токсичним хемикалијама, од којих су неке непознатог или неутврђеног ризика. Наведено значи да се у бити сусрећемо са бројним лековима, адитивима, пестицидима, индустријским хемикалијама, природним токсинима и кућним отровима за које ни природне науке немају одговарајуће процене ризика.¹⁰⁰³ У том смислу хемикалије које је направио човек могу имати позитивне и негативне ефекте у зависности од количине и начина примене. Немогућност сагледавања коначног исхода,

¹⁰⁰¹ *Ibidem*, 39.

¹⁰⁰² *Ibidem*, 106.

¹⁰⁰³ Hafeez R, et al, Environmental toxicology - Fundamental and forensic in *Trends of environmental forensics in Pakistan* (ed. Iftikhar S), London, 2019, 19-52.

неминовно доводи до руковођења теоријом вероватноће, са очекивањем позитивног исхода. Наведен пример може се прсликати и на негативне ефекте који могу довести до загађења, код ког опет теоријом вероватноће, можемо претпоставити размере неочекиваног нежељеног исхода. Као што у случају преминулог пацијента одбукцијом можемо утврдити узрок смрти, тако и након загађења токсикологија може показати узрок загађења. Једина разлика између ова два примера је у томе што је последица код преминулог пацијента видљива, а то је смрт једног човека, док у случају животне средине не можемо са сигурношћу потврдити колика је штета настала. У контексту наведеног да би разумели „квар“ односно са каквим оштећењем се суочавамо пожељно је да се аналитички разложе питања како би се нестручним актерима откривања и доказивања разјасниле и приближиле промене, радње и штета. У томе нам може помоћи форензичка истрага уз коју можемо открити стварне трагове криминалне или некриминалне радње, уз коју је потребно укључити и инжењерску процену помоћу које можемо идентификовати извор, узрок и одговорност.¹⁰⁰⁴ На темељу ових трагова можемо утврдити полазну чињеничну основу која нам може дати даљи правац откривања идоказивања кривичног дела.

Проблем загађеног и нечистог ваздуха представља проблем данашњице, за који многи сматрају да је један од најтеже доказивих штета. Несумњиво је да савремена технологија, друштвени развој и индустрија не могу бити одрживе без одређеног степена загађења, те смо неретко сведоци информација о претерано загађеном ваздуху. Када говоримо о загађеном ваздуху не можемо се ослонити на информације да је превише моторних возила, неквалитетног грева, без улажења у суштину проблема загађења ваздуха. Један од великих проблема, по становишту појединих иностраних аутора, представља трговина емисијом угљеника.¹⁰⁰⁵ Пласиране информације о ваздуху исто тако налазимо и код проблема загађености воде, тла и флоре и фауне. Оно што је заједничко за све елементе природе који посебно бивају погођени извршеним кривичним делом јесте да процесу откривања претходи озбиљан рад на разјашњењу основних трагова.

¹⁰⁰⁴Sahania S, Forensic materials analysis and engineering in *Trends of environmental forensics in Pakistan* (ed. Iftikhar S), London, 2019, 155-182.

¹⁰⁰⁵Walters R, Martin P, Trade in 'Dirty Air': Carbon Crime and the Politics of Pollution in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 121-132.

У контексту наведеног полазимо од чињеничног стања које неретко може бити сложено и општих доказних радњи који неретко нису довољни. Иако се наведеном може упутити критика да се традиционалним доказним радњама може разјаснити чињенично стање код кривичних дела против животне средине, подсетићемо да код ових кривичних дела некада сазнамо за кривично дело када спознамо сразмере наступеле последице, да немамо сазнања о самој радњи извршења, нити сведоке, нити идеју за који догађај или извор можемо везати насталу последицу.

У смислу наведеног специјализација органа поступања, коришћење одговарајућих техника откривања и радњи доказивања је нешто што може унапредити и олакшати рад органа поступања од најраније фазе, у којој се и прикупљају основне чињенице на којој темељимо цео случај.

3.3. Сложеност доказне грађе

Имајући у виду да је објашњена сложеност чињеничне основе код кривичних дела против животне средине, потребно је објаснити и проблеме доказивања ових кривичних дела.

Наиме, емпиријско истраживање је показало да се од доказних радњи најчешће користе саслушање окривљеног и испитивање сведока, а да се недовољно користе доказне радње вештачења, увиђаја, претресање и исправе. Наведено указује да се и капацитет расположивих доказних средстава не користи у пуном обиму, а посебно доказне радње реконструкције догађаја и узимања узорка.

Разлике између домаће и иностране судске праксе примећујемо код коришћења доказних радњи, код којих се спознаја сложености чињеничне грађе разјашњава кроз коришћене адекватних доказних радњи.

И поред коришћења пуног капацитета доказних радњи, *Eurojust* у свом извештају указује да је код трговине угроженим врстама веома тешко доказати како је лице дошло у посед одређене угрожене врсте, код илегалне трговине отпадом намеру извршиоца, а код загађења вода извор загађења.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰⁶Strategic Project on Environmental Crime Report, 2014,

У Сједињеним Америчким Државама кеса са медицинском отпадом бачена на улици представља аларм за слање специјалне јединице која обезбеђује подручје и позива државно одељење за јавно здравље, које је обучено за идентификацију медицинског и опасног отпада, као и ватрогасну екипу. Након што одељење за јавно здравље утврди да се ради о дериватима нафте обавештава се јединица за изливање нафте, пристижу представници ЕПА и државни тужилац.¹⁰⁰⁷ Наведени пример представља реални пример који показује озбиљност приступа кривичним делима против животне средине, као и скуп радњи некарактеристичних за сва остала кривична дела. Након што се опасне материје на безбедан начин обезбеде, потребно је извршити адекватну анализу која ће моћи да да више података који могу допринети разјашњавању самог кривичног дела. *The Department of Public Works- DPW* представља обучену јединицу за кривична дела против животне средине која у држави Њујорк има посебну лабораторију са одговарајућим условима и реагенсима, а у случају да не поседују одређени реагенс на располагању им стоје спољни сарадници односно акредитоване лабораторије. Ова јединица посебно води рачуна о испуштању отпадних вода, те је забележен и случај монтирања канализационих монитора који су у конкретном индустријском постројењу забележиле доток отпадних вода у канализацију, доставиле узорке лабораторији и на основу тога је касније и покренута истрага.¹⁰⁰⁸ У Сједињеним Америчким Државама често је и надзор комуникације доводио до корисних информација код кривичних дела која су се односила на опасан отпад.

Такође је важно сагледати и доказну грађу у поступцима за кривична дела против животне средине и друга кривична дела и то посебно чињеницу да један процес може имати одређени број научних доказа¹⁰⁰⁹, који морају бити анализирани од стране стручњака на начин који одговара кривичном поступку. С тим у вези кривични поступци за кривична дела против животне средине захтевају ангажовање стручних лица у фази претходног и главног поступка.

https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/environmental-crime-report_2014-11-21-EN.pdf, 08. Март 2022.

¹⁰⁰⁷ Owens R, Local Environmental Prosecutions: Coordinating Law Enforcement and Regulatory Agency Resources, *Fordham Environmental Law Review* 3/ 2011, 909-925.

¹⁰⁰⁸ *Ibidem*, 922.

¹⁰⁰⁹ Sulistyani W, Environmental Crime Victims under Criminal Justice System: A Study on the Development of Environmental Victimology, 2019, <http://journal.unpad.ac.id/pjih/article/viewFile/21426/10204>, 25. Новембар 2021.

Надаље је важно указати и на тешкоће у доказивању које произлазе из сложене чињеничне грађе и природе кривичних дела. Наведено темељимо на мишљењу да различитост радње извршења кривичног дела и последице захтева употребу различитих доказних радњи, а не само доказних радњи који се „по навици“ користе код лакших кривичних дела.

Уколико анализирамо пример једног судског поступка пред судом у Сједињеним Америчким Државама можемо видети да већина доказне грађе обухвата увиђај у присуству стручњака, узимања различитих узорака који се анализирају уз помоћ различитих анализа, па тек онда исказе окривљеног, саслушање сведока, вештачења и исправе. Оно што је примећено као разлика јесте да је темељ доказне грађе формиран на бази објективних доказа којим се у великој мери разјашњава чињенична грађа, на коју у току самог доказног поступка у малој мери могу утицати субјективне доказне радње.

Приликом оцене да ли одступање оправдава измене, можемо се осврнути на речи судије Judith Kaye¹⁰¹⁰ која сматра да „стабилност не подразумева инертност на промене, већ да стабилност значи стабилност институција које се развијају и прате промене у друштву. Уколико нешто није покварено не значи да оптимално функционише, као и да му није потребно да ради боље“.

Иако врста и природа кривичног дела указују на одређене специфичности, значај и тежина кривичног дела представљају општеприхваћено препознати критеријум основа диференцијације, док критеријум врсте и природе кривичног дела остаје запостављен.¹⁰¹¹

Разлог наведеном можемо тражити у бојазни за разједињавањем кривичног поступка, које може угрозити једнакост правне заштите и приступ правди. Тежња ка унификованом кривичном поступку однела је и превагу у неким кривичнопроцесним системима, који нпр. не познају изостанак истраге код кривичних дела мање друштвене опасности, док са друге стране постоје и кривичнопроцесни системи код којих превагу има прилагођеност кривичног поступка остварењу циља. Најчешћи примери јесу природа кривичних дела против привреде и организовани криминалитет, које најчешће карактерише специфичност процесног субјекта.

¹⁰¹⁰Kaye J. S, interview with Robert Victor Wolf, Sept. 28, 2001.

¹⁰¹¹Бркић С, (2004), 175.

Уколико саберемо све факторе које чине полазну основу сложеном можемо закључити да скуп догађаја, стања, односа, предмета и својстава¹⁰¹² који су од значаја за одлучивање код кривичних дела против животне средине и у материјалном и процесном смислу могу бити превазиђени одређеним модалитетом.

У прилог наведеног говори и чињеница да је проценат откривених кривичних дела против животне средине релативно низак, а казне за откривена и доказана кривична дела прилично благе. Све наведено доводи до слабог превентивно-репресивног утицаја који одаје утисак толерантног и благонаклоног механизма, склоног опросту, који не остварује функцију одвраћања и упозорења.

4. Специфичности субјеката кривичног поступка за кривична дела против животне средине

Заштита, очување и унапређење животне средине постало је једно од најважнијих и најзахтевнијих питања на глобалном нивоу. Развијањем знања о животној средини развијали су се и политички, економски и правни утицаји и модели доприноса заштити, очувању и унапређењу животне средине у оквиру поља деловања. Тако се допринос правне науке кретао од стварања одговарајуће регулативе, а наставио се стварањем специјализованих тела у области коју проучавамо.

Питање различитости процесних субјеката кривичног поступка сагледано је кроз сегмент специјализације органа поступања и кроз сегмент специфичности окривљених и оштећених лица.

Сегмент специјализације органа поступања обухвата специјализацију полиције, тужилаштва и суда¹⁰¹³, а разлог установљавања специјализације заснива се на потреби за ефикасним и рационалнијим решавањем случајева. Иако се појава специјализованих судова у упоредноправним системима односи на управни, парнични и кривични поступак, анализа ће обухватати само кривичну материју.

¹⁰¹² *Ibidem*, 193.

¹⁰¹³ У упоредноправним решењима наилазимо и на трибунале, специјализоване државне органе овлашћене да на основу закона доносе обавезујуће одлуке. У Тасманији нпр. постоји Трибунал за управљање и планирање. Вид. Pring G, Pring C, *Environmental Courts & Tribunals: A Guide for Policy Makers*, Nairobi, 2016, 20.

Примећујемо да специјализација постоји и у другим гранама права, али и институционално и ванституционално, када се говори о овој области. Имајући у виду да специјализација органа поступања не представља правило, већ изузетак у упоредноправној регулативи, поставило се питање да ли постоје одређене специфичности које се тичу ових субјекта, које их чине различитим у односу на исте ове субјекте који поступају у поступцима за друга кривична дела.

Поред питања специјализације органа поступања, анализирани су и специфичности окривљеног лица, са посебним освртом на одговорност правних лица, као и специфичности оштећених лица кривичним делима против животне средине.

4.1. Специјализација органа поступка

Појава међународне и унутрашње регулативе у области еколошко-кривичних норми створила је потребу прилагођавања правног апарата специфичностима која ова кривична дела разликују од осталих кривичних дела. Како наводи *Marshall* ресторативна правда је процес у ком је циљ поступка не само питање кривичне одговорности, већ и њене импликације у будућности.¹⁰¹⁴ Имајући у виду да се ради о облику криминалитета са којим се државе тешко боре, као један од начина борбе против еколошког криминалитета развијала се и идеја специјализације органа поступања, која није преовладавајућа, али која се све више развија.

Специјализација представља основу модерног друштва у свим друштвеним сферама, а судска власт представља начелни изузетак од тог правила, имајући у виду да су судије саме по себи специјализоване за одлучивање о правним питањима.¹⁰¹⁵ Поборници овог става сматрају да специјализација сужава поглед и перспективу и стварају ограничења и пристрасност у одређеној материји којом се баве.

У највећем броју случајева разлог увођења специјализације темељи се на политичкој одлуци, најчешће руковођеној економским утицајем или могућношћу за ефикасније спровођење владиних мера.¹⁰¹⁶

¹⁰¹⁴Marshall T, (1996), 21–42.

¹⁰¹⁵Shapiro M, *The Supreme Court and Administrative Agencies*, New York, 1968, 153.

¹⁰¹⁶Baum L, *Specializing The courts*, Chicago, 2011, 207-208.

Имајући у виду да је у досадашњем раду већ било речи о општој организацији, надлежностима и процесним могућностима полиције, тужилаштва и суда, у овом делу ће бити анализирани искључиво специфичности ових органа код поступања у кривичним предметима против животне средине.

Анализа специфичности полиције, тужилаштва и суда ће тако обухватити питање организовања, функционисања и оправданости специјализације.

4.1.1. Специјализација полиције

Разлог увођења специјализације органа откривања и доказивања темељи се на потреби за ефикаснијим функционисањем и деловањем, односно спознаји да досадашњи класични приступ откривању и доказивању кривичних дела против животне средине није давао задовољавајуће резултате, а да се увођењем специјализације органа поступања може ефикасније одговорити на изазове еколошког криминалитета. Наведеном се може придодати и да поступајући органи неретко сусрећу са компликованим чињеничним стањима, изазовним питањима и сложеним међународно признатим концептима¹⁰¹⁷, који захтевају и специјализацију кадра.

Кривична дела против животне средине одликују одређене специфичности, које захтевају специјализацију органа откривања, односно посебну обуку и едукацију полицијских службеника. Едукација полицијских службеника у области кривичних дела против животне средине настала је из потребе за сузбијањем овог облика криминалитета.

У упоредноправним решењима постоје различити модалити организације полицијских јединица, а само постојање посебних полицијских јединица не значи и нужно да се ради о обученом кадру. Посебне полицијске јединице постоје у Белгији, Естонији, Ирској, Грчкој, Шпанији, Француској, Италији, Холандији, Аустрији, Португалу, а специјализација полицијских службеника постоји у Чешкој, Данској, Хрватској, Литванији, Шведској и Финској.

¹⁰¹⁷Human E, Walters R, Maguire R, Environmental Crime and Specialist Courts: The Case for a 'One-Stop (Judicial) Shop' in Queensland, *Current Issues in Criminal Justice*, 27 (1)/2015, 59-77; Favarin S, et. al, Crime proofing analysis of the Waste Regulation: A special focus on the European Union, Finland, Italy and the Netherlands - Key findings. Project BlockWaste, 2017, https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/16031995/WP_2_D_2_2_Crime_Proofing_analysis_of_the_regulation_summary_key_findings_ENG.pdf, 13. Март 2022.

У Шпанији постоји Служба за заштиту природе Цивилне гарде (*Seropna*) која је специјализована за кривична дела против животне средине.¹⁰¹⁸ Ова служба је задужена за заштиту земљишта, воде, атмосфере, очување биљних и животињских врста. Организациона структура *Seropna* обухвата централну оперативну јединицу за заштиту животне средине *Ucoma*, а на покрајинском нивоу техничке канцеларије, тимове за заштиту природе, патроле за заштиту природе и тимове распоређене у десет националних паркова.¹⁰¹⁹

У Сједињеним Америчким Државама постоје посебне еколошке полиције, у неким државама чак специјализоване за одређене области.¹⁰²⁰ У Сједињеним Америчким Државама полицијски службеници који конкуришу за посао морају да имају одређене квалификације које подразумевају ниво стручне спреме у зависности од тога да ли конкуришу за ниже или више позиције у оквиру еколошке полиције, завршену обуку за рад у овој служби, искуство у полицијским структурама, две године активне војне службе, односно за више позиције искуство у области еколошког инжењерства или еколошке технологије, а за највише позиције факултетске дипломе из области биологије, еколошког инжењерства, еколошке хемије и др.¹⁰²¹

У Индији постоје специјализоване обавештајне јединице које су формиране у оквиру Бироа за контролу криминалитета против дивљих животиња, који се фокусира на интензиван обавештајни рад.

Постоје мишљења да је први корак ка превенцији и ефикасном истраживању кривичних дела против животне средине едукација полицијских службеника. Програм обуке би се морао заснивати на системској едукацији и подизању свести о озбиљности ове врсте криминалитета. Тако постоје препоруке да едукација мора обухватати основе кривичноправне заштите животне средине, информације о проблемима животне средине и законску регулативу. Почети едукације се тако везују за Сједињене Америчке Државе где је основан *NETI* – Национални институт за обуку заштите

¹⁰¹⁸ Fajarado T, et al, *Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report*, Study in the framework of the EFFACE research project, Granada, 2015, 56.

¹⁰¹⁹ https://web.archive.org/web/20131022042642/http://www.guardiacivil.es/es/institucional/especialidades/Medio_ambiente/, 20. Децембар 2022.

¹⁰²⁰ <https://portal.ct.gov/DEEP/Environmental-Conservation-Police/Environmental-Conservation-Police-Officers>, 26. Мај 2021.

¹⁰²¹ <https://www.cs.ny.gov/announcarchive/announcements/26-874.cfm?live=false#mq>, 20. Децембар 2022.

животне средине крајем двадесетог века.¹⁰²² По овом моделу оснивани су институти и у Аустралији и Новом Зеланду, за које се сматра да су у великој мери унапредили начин откривања кривичних дела против животне средине. Имајући у виду препоруке Интерпола и Европола, Словенија је ревносно приступила истраживању специјализације полицијских службеника. Истраживање које је спроведено анализирали су Павшер, Франца и Контић и изнели став да није довољно само осмислити начин едукације, руководећи се стандардима постојећих начина обуке, већ је потребно стално испитивати да ли обука доноси резултате.¹⁰²³ Аутори износе закључак да програм обуке мора обухватати: познавање и разумевање проблема животне средине на глобалном нивоу, моделе за учење у складу са ЕУ стандардима, преношење стечених знања и коришћење приручника који одговарају реалном стању.

У Републици Србији је препозната потреба за специјализацијом полицијских службеника, те је формирана посебна јединица при Дирекцији полиције – Управи криминалистичке полиције која је централизована, са тенденцијом да се децентрализује, под називом Полицијска јединица за сузбијање еколошког криминала, чија организација и функционисање не одступа од уобичајене организације и функционисања полицијских јединица. Јединица је почела са радом почетком 2022. и до сада је остварила значајне резултате. Наиме од оснивања до новембра 2022. на територији Републике Србије полицијски службеници су открили 703 кривична дела из области животне средине, од чега је надлежним тужилаштвима поднето 673 кривичне пријаве против 612 лица. Најчешће откривана кривична дела су Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ) и Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 КЗ). Усавршавање полицијских службеника засновано је на похађању домаћих и међународних радионица, семинара и састанака¹⁰²⁴.

Формирање посебне јединице у Републици Србији, као и резултати који су остварени у кратком временском периоду потврђују чињеницу да је специјализација органа откривања кривичних дела против животне средине потребна и оправдана. У прилог наведеном посебно говори податак да у најчешће откривана кривична дела

¹⁰²² Pavšer N, Franca B, Kontić B, Environmental Crime Training Needs Analysis of Slovene Police Forces, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 4/2016, 415.

¹⁰²³ *Ibidem*, 426.

¹⁰²⁴ Допис МУП – Дирекција полиције-Управа криминалистичке полиције 03/2 бр. 14809/22-4 од 29.12.2022. године

спада и кривично дело уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 КЗ) и то из разлога јер је у периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. укупан броја кривичних поступака на територији Републике Србије за ово кривично дело износио 29.

4.1.2. Специјализација јавног тужилаштва

Поред специјализације полицијских снага, специјализација органа обухвата и специјализацију тужилаштва и судова.

За специјализацију тужилаштва, као органа који руководи предистражним поступком и који спроводи истрагу веома је важно да ли постоји и специјализација полиције и то из разлога јер је једино едуковањем свих субјеката откривања кривичних дела могуће ефикасно супротстављање овом облика криминалитета.

У Перуу је 2018. конституисан еколошки суд, због великог броја кривичних дела против животне средине и то највише у регији *Madre de dios*, након чега је уследила специјализација тужилаштва у истој регији у којој је Резолуцијом¹⁰²⁵ основано специјално тужилаштво за кривична дела против животне средине. Проблем са којим су се суочавали јесте застој у истрагама, који је настајао због неприлагођених доказних радњи, односно немогућности да се општим доказним радњама утврди чињенично стање и одговорни учиниоци кривичних дела.¹⁰²⁶ Оно што је такође представљао проблем јесте мањак специјализованих тужиоца који је условљен недостатком финансијских средстава, па тако у области Лорето (површина ове области је 368.852 км²) постоји само један тужилац специјализован за заштиту животне средине.¹⁰²⁷ Тужиоци за заштиту животне средине у Бразилу баве се заштитом животне средине у кривичној и грађанској материји, док су у Сједињеним Америчким Државама специјални тужиоци на различите начине организовани на савезном и државном нивоу. Министарство правде има Одељење за кривична дела против животне

¹⁰²⁵ Resolucion de Junta de Fiscales supremos N° 027-2010-MP-FN-JFS, <https://sinia.minam.gob.pe/node/8525/backlinks>, 09. Септембар 2021.

¹⁰²⁶ <https://news.mongabay.com/2018/04/special-judiciary-on-environmental-crimes-established-in-peru/>, 09. Септембар 2021.

¹⁰²⁷ Analysis of law enforcement efforts to combat wildlife and forest crime in Peru, 42, https://www.unodc.org/documents/peruandecuador/Informes/Informes-Analiticos/PERU_report_Toolkit_FINAL_EN.pdf, 09. Септембар 2021.

средине¹⁰²⁸ са тужиоцима за заштиту животне средине који покрећу поступак у случају када је извршено кривично дело против животне средине. У Белгији постоји специјализација тужилаштва која је распрострањена на територији целе државе.¹⁰²⁹ У Шпанији постоји Секција за животну средину која се може формирати у регионалним тужилаштвима, а тужилаштво може ангажовати и стручњаке из различитих области који могу бити саветници у поступцима, или у изградњи случајева, а постоји и координатор за еколошки криминалитет при канцеларији јавног тужиоца. У Кини је подржан предлог за формирање специјализованих одељења тужилаштва за решавање спорова од јавног интереса у које спада и животна средина¹⁰³⁰, који још увек није реализован.

Питање специјализације тужилаштва у одређеним земљама створило је и идеју за повезивањем и стварањем мреже тужилаца од којих је једна *ЕНПЕ* која укључује тужиоце за кривична дела против животне средине Белгије, Финске, Немачке, Италије, Шпаније, Холандије, Шведске и Уједињеног Краљевства који организују конференције које служе размени мишљења и унапређивању знања.¹⁰³¹ Европол у својим извештајима указује на значај специјализације органа откривања и указује да су специјализација и узајамна сарадња кључни фактори у побољшању откривања кривичних дела против животне средине.¹⁰³²

Специјализација тужилаштва не постоји у Републици Србији, као ни у земљама у региону.

4.1.3. Специјализација суда

Када говоримо о еколошким судовима важно је истаћи да еколошки судови нису непознаница, али у погледу поступања у управној и грађанској материји. За разлику од наведеног неколицина еколошких судова има надлежност за поступање у кривичним стварима.

¹⁰²⁸ <https://www.justice.gov/jm/jm-5-11000-environmental-crimes>, 07. Септембар 2021.

¹⁰²⁹ Lavrysen L, Billiet C, Berghe J. V, Protection of the Environment through Criminal Law: the Implementation and Application of the Eco-crime Directive in the EU Member States, EUFJE Conference 2015, <https://www.eufje.org/images/docConf/bol2015/BE%20bol2015.pdf>, 22. Новембар 2021.

¹⁰³⁰ <https://www.clientearth.org/latest/latest-updates/opinions/a-new-force-in-china-s-environmental-public-interest-litigation/>, 19. Новембар 2021.

¹⁰³¹ <http://www.basel.int/Default.aspx?tabid=2940>, 22. Март 2022.

¹⁰³² https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/jha_envicrime.pdf, 12. Март 2022.

Када се говори о специјализацији органа поступања уопште можемо као пример навести Сједињене Америчке Државе где питање специјализације судске власти не обухвата Врховни суд, а Федерални судови поседују одређене елементе специјализације, које не ограничавају саме судије у ширењу својих знања.

Агенда Уједињених Нација за одрживи развој до 2030.¹⁰³³ садржи препоруке које би требале да промовишу и омогуће одрживи развој у периоду до 2030. који подразумева и једнак приступ правди и изградњу ефикасних и одговорних институција. У ставу 16.6. ове Агенде посебно је наглашено да је одрживи развој немогућ без ефикасних, одговорних и транспарентних институција на свим нивоима. По доношењу ове Агенде УНЕП¹⁰³⁴ је разрадио ове тезе износећи став да је једина могућност досезања потребне ефикасности, одговорности и транспарентности у домену правосуђа специјализација еколошких судова и трибунала.¹⁰³⁵ Када се говори о специјализованим еколошким судовима, мора се пре свега указати на то да се говори о институцијама које не представљају новину, или револуционарни предлог, већ појаву која функционише и у развијеним и неразвијеним земљама, системима који захтевају специјализацију појединца и системима који не захтевају никакву специјализацију, судовима који поступају са више или мање успеха.¹⁰³⁶ Оно што се истиче као предност јесте стручност, ефикасност, транспарентност, економичност и уједначеност. Стручни кадар ће донети, како наводе, боље одлуке, а судска пракса ће бити уједначена, поступак бржи, видљивија ће бити политичка фокусираност ка унапређењу животне средине, а њихов рад посвећенији и одлучнији, чиме ће се и јавности пружити већи степен сигурности и поверења, а трошкови поступка ће бити мањи.¹⁰³⁷ Овакво решење пружа могућност креативности и разматрања алтернативног начина решавања поступака, као и разматрање различитих модалитета истраге. Наведено наравно не значи да увођење посебних еколошких судова и тужилаштва само по себи достиже наведене циљеве, али да представља добру полазну основу за постизање препоручених циљева.

¹⁰³³ The 2030 Agenda for sustainable development A/RES/70/1, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>, 6. Септемар 2021.

¹⁰³⁴ United Nations Environment Programme

¹⁰³⁵ Pring G, Pring C, (2016), 4.

¹⁰³⁶ Еколошки судови постоје у Сједињеним Америчким државама, Аустрији, Аустралији, Индији, Бразилу, Бангладешу, Канади, Чилеу, Кини, Коста Рики, Јапану, Кенији, Пакистану, Белгији, Филипинима, Шведској итд.

¹⁰³⁷ *Ibidem*, 13-14.

Предности овог модела наравно не могу бити рационално приказане без разматрања мана или проблема који могу наступити.

Наиме, оно што се може упутити као критика свакако јесте да ово није једина област која оправдава постојање специјализованости органа поступања, а да увођење посебног суда може довести до маргинализације предмета, фрагментације и недовољног броја предмета. Оно што такође може представљати ману предложеног система јесте што овакав предлог захтева реформу, изискује новчана средства како у погледу логистике, тако и у погледу специјализације кадра¹⁰³⁸. Мора се указати и на чињеницу да увођење специјализованих судова није у свим земљама довело до жељених резултата¹⁰³⁹, па је тако нпр. Јужноафричка Република, распустила свој суд.¹⁰⁴⁰

О специјализацији и посебној едукацији тужиоца, судова и полицијских службеника говорило се у Сједињеним Америчким Државама још крајем прошлог века, када је Министарство правде ове државе објавило документ у ком се као један од основних начина борбе против кривичних дела против животне средине навела специјализација органа поступања.¹⁰⁴¹ Први еколошки суд у Сједињеним Америчким Државама формиран је у Индијанополису –Индијани 1978, а потом у Мемфису, Коламбусу и Охају. Циљ формирања специјализованих судова био је да се праву на живот у здравој животној средини да већи приоритет, да се превентивно утиче и да се смањи време трајања поступка. Ваум сматра да су еколошки судови распрострањени по читавој Америци највише на југу, а да њихова организација варира од севера ка југу, као и да су ови судови најсличнији судовима за насиље у породици, имајући у виду да је тачка повезивања озбиљност у примени права грађанским судовима са којима је тачка повезивања побољшање услова живота заједнице.¹⁰⁴²

Не сме се занемарити ни чињеница да било који модел, који може бити предмет разматрања, мора бити у духу националног права и организације судова и тужилаштва. Тако су и могућности да специјализовани суд или тужилаштво функционише као засебан орган, као посебно одељење или као суд/тужилаштво опште надлежности у

¹⁰³⁸*Ibidem*, 15.

¹⁰³⁹Pring G. и Pring C. сматрају да на овај начин судије могу постати и пристрасни.

¹⁰⁴⁰*Ibidem*, 13.

¹⁰⁴¹ U.S. Department of Justice - Office of Justice Programs, Doc. No. 143270, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/143270NCJRS.pdf>, 13. Март 2022.

¹⁰⁴²Baum L, (2011), 130.

ком се предмети додељују специјализованим судијама и тужиоцима. Постоји и могућност, која се наравно заснива само на могућности, да све судије прођу обуку из ове области.

Као пример се може навести Аустралија у којој постоји засебан суд који се назива *Land and Environment Court* који има и кривично и грађанско одељење. Кривично одељење овог суда поступа по процедури која се разликује од општег поступка, која поступак чини ефикаснијим, те је по овој убрзаној процедури донето 63% осуђујућих пресуда у 2019. Години.¹⁰⁴³

Land and Environment Court of New South Wales је суд у Аустралији који поступа у кривичним предметима за кривична дела против животне средине по посебној процедури, а који је према организацији судова виши суд (чл. 5).¹⁰⁴⁴ Председника суда и судије именује Гувернер, а услов вршења судијског позива је да се ради о лицу које већ обавља судијску функцију, или адвокату са најмање седам година искуства (чл. 8). Када говоримо о саставу судског већа, занимљиво је да Закон о кривичном поступку (чл. 132)¹⁰⁴⁵ предвиђа да у поступку може судити судија појединац, само када се странке са тим сагласе. У том смислу у односу на питање састава суда, примењују се опште одредбе кривичног поступка, а поред судија, којих има осам, важну улогу имају и научно-технички комесари, којих има шест и који у великој мери доприносе раду суда.¹⁰⁴⁶ На званичном сајту суда налазе се различити формулари, а већина поступака се решава посредовањем без суђења.¹⁰⁴⁷ У самом поступку уколико окривљени нема браниоца биће му постављен саветник, који је стручан у области која је предмет поступка. Сва саслушања су врло транспарентна, па се на сајту суда може видети распоред суђења и предмет поступка.

За разлику од Аустралије, Нови Зеланд има веома занимљив систем функционисања специјализованог суда, кога чине специјализоване судије и повереник

¹⁰⁴³<https://www.lec.nsw.gov.au/lec/types-of-cases/criminal-proceedings.html>, 6. Септембар 2021.

¹⁰⁴⁴Land and Environment Court Act 1979 No 204,<https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-1979-204#sec.5>, 21. Новембар 2021.

¹⁰⁴⁵Criminal Procedure Act 1986 - As at 10 November 2021 - Act 209 of 1986, http://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdb/au/legis/nsw/consol_act/cpa1986188/, 21. Новембар 2021.

¹⁰⁴⁶Pring G, Pring C, Environmental Courts & Tribunals: A Guide for Policy Makers – UNEP, UNON, Nairobi, 2016, 21.

¹⁰⁴⁷Walters R, Westerhuls D, (2013), 279-290.

из различитих области животне средине. Судије су тако распоређене у три кључна региона, али по потреби одлазе у друге области.¹⁰⁴⁸

Environmental Court of New Zealand- Te Kōti Taiāo o Aotearoa је организован као национални суд који одлучује у поступцима на територији читаве државе. Судије су смештене у три центра, одакле путују у друге делове земље, а овај суд је по својој организацији апелациони суд, односно суд који одлучује о жалбама првостепених судова. Овај суд је конституисан Законом о управљању ресурсима¹⁰⁴⁹ као општи специјализовани суд, а има председника суда, судије и комесаре.¹⁰⁵⁰

Са друге стране постоје и решења у ком су еколошки судови део општег судског система, уз одређени ниво засебности који се огледа у примени засебне процедуре. Пример оваквог уређења је Одељење за животну средину Вишег суда у Вермонту – Сједињене Америчке Државе.¹⁰⁵¹

Поред два класична модела, постоји и модел заступљен у Чилеу и Шведској који се може назвати комбиновани модел и заснива се на укључивању специјализованих судија и научно или технички компетентних стручњака. Важно је напоменути да овај систем за сада не обухвата поступање у кривичној материји, имајући у виду да подразумева мешовито веће сачињено од професионалних судија, техничких стручњака и лаика.

На Филипинима је Еколошки суд створен Одлуком Врховног суда као Специјалан суд који има улогу да поступа у предметима загађења животне средине и то по посебној процедури, а у Малезији постоји 95 основних судова који поступају само у кривичним предметима против животне средине.¹⁰⁵²

За разлику од наведених модела, постоји још један модел који није модел специјализације суда као институције, већ специјализације поступајућих судија кроз обуку. Наиме у Индонезији не постоји засебан суд или одељење, већ обавезна обука судија, која је уздигнута у ранг програма сертификације. Наведени приступ је по

¹⁰⁴⁸<https://environmentcourt.govt.nz/about/jurisdiction/>, 06. Септембар 2021.

¹⁰⁴⁹Land Transport Management Act, <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2003/0118/latest/DLM226230.html>, 22. Новембар 2021.

¹⁰⁵⁰Pring G, Pring C, (2016), 23.

¹⁰⁵¹<https://www.vermontjudiciary.org/environmental>, 07. Септембар 2021.

¹⁰⁵²*Ibidem*, 29.

мишљењу судија Врховног суда Индонезије, начин заобилажења политичких процеса усвајања измена и допуна закона.¹⁰⁵³

У Белгији не постоје еколошки судови на територији читаве државе, већ постоје у Фламанској регији и Валонској регији¹⁰⁵⁴, а у појединим областима постоји неформална специјализација судија. За разлику од судова на територији читаве државе специјализација тужилаштва представља правило.¹⁰⁵⁵

Тајланд нема класичне еколошке судове, али је за разумевање система уређења еколошких одељења важно указати да Врховни суд има надлежност поступања само у парничним и кривичним предметима. Уредбом председника Врховног суда¹⁰⁵⁶ формирана је *Green Bench* у форми већа Врховног суда која има могућност преиспитивања одлука. Када се ради о кривичним предметима који се односе на кривична дела против животне средине, процедура која се примењује темељи се на општим одредбама кривичног поступка уз поштовања принципа животне средине. Оно што је обавезно за судију који поступа у овим предметима јесте да поседује додатна знања из области животне средине и да буде упознат са природом еколошких проблема.¹⁰⁵⁷

У Шпанији не постоји специјализација судова, иако се већ годинама упућују критике у смислу потребе за специјализацијом и то посебно у делу испитивања које захтева поседовање специјализованих знања из области животне средине. У Кини се већ годинама говори о реформи правосуђа која би обухватала и установљавање еколошких судова, с тим да се сагледавши свеобухватност ових измена приступило прво специјализованом систему суђења и то кроз формирање одељења у две провинције, да би се овај тренд наредних година ширио на судове свих надлежности.¹⁰⁵⁸ У Перуу је 2018. конституисан еколошки суд надлежан за управну, уставну и кривичну материју, односно специјализован за кривична дела против

¹⁰⁵³ *Ibidem*, 32.

¹⁰⁵⁴ Белгија као федерална држава има хоризонтално и вертикално законодавство, које регијама даје одређену слободу по питању уређења одређених питања.

¹⁰⁵⁵ Lavrysten L, Billiet C, Berghe J. V, Protection of the Environment through Criminal Law: The Implementation and Application of the Eco-crime Directive in the EU Member States, EUFJE Conference 2015, <https://www.eufje.org/images/docConf/bol2015/BE%20bol2015.pdf>, 22. Новембар 2021.

¹⁰⁵⁶ Regulation of the President of the Supreme Court No. 30 BE.2547 (AD.2004)

¹⁰⁵⁷ <https://www.ajne.org/sites/default/files/event/2051/session-materials/25-session-5.green-benches-in-thailand-winai-ruangsri.pdf>, 22. Новембар 2021.

¹⁰⁵⁸ Zhang J, A thesis on the establishment of specialized environmental and resources courts in China, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/354/1/012059>, 07. Септембар 2021.

животне средине, због великог броја кривичних дела против животне средине и то највише у регији *Madre de dios*. Специјализацију суда пратила је и специјализација тужилаштва, а убрзо након почетка рада овог суда, суд је постао „затрпан“ предметима. Специјализација судова и тужилаштва још увек не постоји у Немачкој, Русији и Анголи, а што се тиче држава у региону, за сада нема примера постојања еколошких судова, специјализованих тужилаца и судија, нити постајања посебне процедуре.

Разлог увођења специјализованих судова се темељи и на идеји да редовне судије, немају довољно потребних знања, имајући у виду да иста превазилазе правничку струку, односно да предметна проблематика захтева и познавање других наука које се баве животном средином.

Други значајан разлог јесте да општи кривични поступак релативно дуго траје, а да последица извршеног кривичног дела, која не буде санирана или заустављена може имати изузетно велике размере, које могу нанети штету друштву, те је у друштвеном, а не појединачном интересу да се поступак ефикасно оконча.

Уколико једна држава разматра могућност специјализације органа поступања, а пре свега тужилаштва и судова, неопходно је да спроведе истраживање које мора укључити географски домет¹⁰⁵⁹, односно уређење судова. Поред наведеног неопходно је утврдити да ли се специјализација односи само на кривичну материју или и специјализацију суда у грађанскоправној материји, као и који ће бити услов за избор судије/тужиоца. Уколико постоји потреба за специјализацијом организација, односно усвајање модела специјализације мора бити усклађено са потребама конкретне државе и прилагођено постојећим важећим законским прописима.

Као најфункционалнији модел третира се модел који подразумева високу стручност органа поступања, непристрасност при избору кандидата и самосталност суда, односно постојање посебних еколошких судова¹⁰⁶⁰, а предлог најбољег решења у погледу тужилаштва је обука тужилаца.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁹Pring G, Pring C, *Greening Justice, Creating and Improving Environmental Courts and Tribunals*, 2009, 30, <https://www.law.du.edu/documents/ect-study/greening-justice-book.pdf>, 07. Децембар 2022.

¹⁰⁶⁰*Ibidem*, 110.

¹⁰⁶¹Pring G, Pring C, (2016), 46.

Када се говори о специјализацији судова, занимљиво је истаћи да је група активиста у јуну 2021. покренула идеју доношења амандмана на Римски статут Међународног кривичног суда, сматрајући да је потребно да се прошири заштита животне средине, јер како они сматрају уништавање животне средине поприма ниво екоцида (нагла промена животне средине).¹⁰⁶²

Поједини аутори сматрају да је оправданост специјализације судова у овој области везана за материју поступања, односно да се ради о специфичној материји која захтева јединствену методологију одлучивања и познавање бројних прописа и стандарда.¹⁰⁶³ Анализа која се бавила ефикасношћу ових судова утврдила је да је за функционисање еколошког суда неопходно да буде признат од стране извршне власти¹⁰⁶⁴, као и да је пожељно да еколошки суд решава све предмете који се тичу животне средине.¹⁰⁶⁵ Иако је број еколошких судова, који се баве материјом грађанског и управног поступка већи, постоје мишљења да би решење било да еколошки суд поступа и у кривичним предметима.

Постоје и мишљења да специјализација судова није потребна у овој области па тако на целом подручју Велике Британије нема специјализације судова у области животне средине, јер сматрају да судије лаици могу успешно решити једноставније предмете, а да компликованији предмети свакако, у складу са организацијом судова, неће бити у надлежности основних судова.¹⁰⁶⁶ Са друге стране постоје и мишљења да суд као орган нема улогу коју је некад имао, јер све зависи од извршне власти, те да је у том смислу потпуно ирелевантна организација и специјализација судова.¹⁰⁶⁷

Имајући у виду да се укупан број кривичних поступака против животне средине у односу на укупан број свих кривичних поступака у последњих десет година на годишњем нивоу кретао од 0,01 % до 0,2%, предлог модела који би могао бити

¹⁰⁶² <https://ilg2.org/2021/06/30/prosecuting-environmental-crimes-at-the-international-criminal-court-is-a-crime-of-ecocide-necessary/>, 22. Новембар 2021.

¹⁰⁶³ Hamman E, Walters R, Maguire R, Environmental Crime and Specialist Courts: The Case for a 'One-Stop (Judicial) Shop' in Queensland, *Current issues in Criminal Justice* 27/2015, 59-77.

¹⁰⁶⁴ Иако се чини да је овакав услов у супротности са начелом поделе власти, ова критика се заснива на примеру суда у Бангладешу, за који сматрао да није опстао јер није имао подршку власти.

¹⁰⁶⁵ Preston B, Characteristics of Successful Environmental Courts and Tribunals, *Journal of Environmental Law* 26/ 2014, 365–393.

¹⁰⁶⁶ https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-uk-en.do?member=1#II, 22. Новембар 2021.

¹⁰⁶⁷ Leventhal H, Environmental decision making and the role of the Courts, *American Law Register* 3/1973, 50-555.

адекватан представља комбиновани модел који се темељи на специјализацији судова и обавезној обуци тужилаштва уз ангажовање компетентних стручњака.

4.2. Специфичности окривљеног физичког лица за кривична дела против животне средине

Окривљени је лице против ког се води кривични поступак, због постојања доказа на којима се темељи релевантни степен сумње.¹⁰⁶⁸ Окривљени може бити физичко лице и правно лице.

У Србији КЗ као материјални извор права предвиђа искључиво одговорност физичких лица, као учиниоца кривичних дела, док је одговорност правних лица, као учиниоца кривичних дела регулисана Законом о одговорности правних лица за кривична дела.¹⁰⁶⁹

Када говоримо о извршиоцу кривичног дела, односно окривљеном лицу код кривичних дела против животне средине, важно је указати да извршиоци кривичних дела против животне средине могу бити физичка лица и правна лица. Питање одговорности физичких лица заснива се на принципу субјективне одговорности, а у односу на карактеристике физичког лица као субјекта извршења кривичног дела пронађене су одређене специфичности у односу на окривљене за друга кривична дела.

Питање да ли код кривичних дела против животне средине на исти начин могу одговарати и физичка, као и правна лица, као и да ли сва лица могу једнако одговарати и бити кажњена није питање које се поставља само у нашем правном систему.

Одговорност физичких лица као извршилаца кривичних дела против животне средине има одређене специфичности које се огледају у извршавању ових кривичних дела од стране екотерориста (еколошке радикалне групе) и организованих криминалних група.

О кривичним делима против животне средине вршеним од стране организованих криминалних група је већ било речи и оно што издваја ове поступке

¹⁰⁶⁸ Шкулић М, (2016), 122.

¹⁰⁶⁹ Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Сл. гласник РС* бр. 97/2008.

јесте примена правила поступка који се односе на организовани криминал, као посебан кривични поступак или поступак који у одређеним фазама одступа од правила општег кривичног поступка. У нашој држави још не постоји ни један предмет пред посебним одељењем Вишег суда у Београду надлежним за организовани криминал, који се односи на кривична дела против животне средине, али упоредноправна судска пракса познаје овакве случајеве.

У кривичном поступку који се водио против организоване криминалне групе коју је чинило 5 лица, који су осуђени да су извршили илегалну сече шуме¹⁰⁷⁰ у области Всетин у Републици Чешкој доказано је да је ова организована криминална група у дужем временском периоду удружено вршила илегалну сечу стабала и према процени вештака шумарске струке прибавила противправну имовинску корист у износу од 830.000 Евра. У поступку за кривично дело илегалног лова заштићених птица који се водио у Мађарској утврђена је умешаност италијанских и мађарских ловаца за илегални лог и кријумчарење преко 11.000 мртвих птица, процењене вредности од 1.200.00 Евра, за које се сумњало да су намењени продаји италијанским ресторанима. Након спроведене истраге тужилаштво је подигло оптужницу против више лица, које су окарактерисали као организовану криминалну групу која је вршила кривична дела против животне средине.¹⁰⁷¹

Према подацима из Финалног извештаја кандидата за приступ ЕУ у периоду од 1992-2003 највећи број кривичних поступака за кривична дела против животне средине извршене од стране организованих¹⁰⁷² криминалних група било је у Пољској и то укупно 66.¹⁰⁷³

Појам екотероризам настао је седамдесетих година прошлог века, а Eagan га дефинише као употребу насиља усмереног ка животној средини од стране еколошки оријентисаних наднационалних група из еколошко политичких разлога.¹⁰⁷⁴ *Laqueur, White, Liddick, Griset, Mahan* овај појам дефинишу као активности еколошких

¹⁰⁷⁰Judicial file No. 1T 100/2001-1421, District Court of Vsetín, Czech Republic, decided Mart 18, 2002.

¹⁰⁷¹Fröhlich T, Organised environmental crime in a few Candidate Countries, Final Report, BfU, Kassel, 2003, https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/pdf/organised_candidate_countries.pdf, 120.

¹⁰⁷²Стојановић З, *Међународно кривично право*, Београд, 2008, 25.

¹⁰⁷³Fröhlich T, (2003), 138. У осталим државама које су биле предмет анализе много мањи број поступака је вођен и то у Естонији 7, у Мађарској 1, у Литванији 5, а у Пољској 6.

¹⁰⁷⁴Eagan S, From Spikes to Bombs: The Rise of Eco-Terrorism, NCJ 162468, 1992, 1-18, <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/spikes-bombs-rise-eco-terrorism>, 2. Новембар 2021.

радикалних група.¹⁰⁷⁵ У директној вези са овим групама можемо повезати и еколошке организоване криминалне групе као извршиоце кривичних дела против животне средине.

У пракси постоји и неколицина случајева у којима су појединци означени као екотерористи. Један од примера је случај *United States of America v. Kendall Tankersley aka Sarah Kendall Harvey*¹⁰⁷⁶ у ком су групе активиста еколога извршили паљење и вандализам над неколико државних и приватних зграда, те су њихове радње означене као екотероризам. У случају *United States of America v. Katherine Christianson and Bryan Rivera*¹⁰⁷⁷ К.К. и Б.Р. били су припадници групације која се представљала под називом Фронт за ослобођење земље, а која је од стране безбедносних служби означена као екотерористичка група. Поред учешћа на протестима, како је наведено у уводном делу пресуде, ова два лица су учествовала и у уништавању пројеката америчке шумарске службе Висконсин.

Поред специфичности окривљеног физичког лица за кривична дела против животне средине, важно је указати и на још једну специфичност која директно утиче на окривљеног у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине. Наиме, окривљеном је у кривичном поступку загарантовано право на одбрану, као право да се сам брани, ангажује браниоца кога изабере, односно да се брани уз помоћ браниоца постављеног по службеној дужности који ће стручно и савесно заступати његове интересе, односно саветовати и предузимати радње које су у најбољем интересу окривљеног.¹⁰⁷⁸ Окривљени у кривичном поступку мора имати браниоца уколико је нем, глув, слеп, неспособан да се сам успешно брани, у случају када се кривични поступак води због кривичног дела за које се може изрећи казна затвора у трајању од осам година или тежа казна, уколико је лишен слободе или му је изречена мера забране напуштања стана, ако му се суди у одсуству, односно уколико се главни претрес одржава у одсутности окривљеног коју је сам проузроковао, односно уколико се главни претрес одржава у одсутности, уколико је окривљени удаљен из суднице,

¹⁰⁷⁵Postuszna E, Mareš M, Environmental extremist and animal rights single issue perpetrators in *Understanding Lone Actors Terrorism: Past experience, future, outlook, and response strategies* (ed. Fredholm M), London, 2016, 87-107.

¹⁰⁷⁶537 F. 3d 1100 (2008), No. 07-30334, United States Court of Appeals, Argued and Submitted May 5, 2008, Filed August 12, 2008.

¹⁰⁷⁷586 F. 3d 532 (2009)Nos. 09-1526, 09-1615., United States Court of Appeals, argued September 24, 2009, decided November 9, 2009.

¹⁰⁷⁸ Блажић Павићевић М, Обавезна стручна одбрана у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2018, 413-429.

уколико се води поступак изрицања мера безбедности обавезног психијатријског лечења и у случају преговорања са јавним тужиоцем о закључењу споразума (чл. 74 ЗКП). Уколико анализирамо обавезну одбрану у односу на критеријум висине запрећених казни (чл. 74 ст. 1 т. 2 ЗКП) код кривичних дела против животне средине, закључујемо да обавезна одбрана постоји само у случају тежих облика кривичног дела Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 ст. 3 и 5 КЗ). Уколико анализирамо обавезност одбране у вези чл. 74 ст. 1 т. 2 ЗКП, закључујемо да окривљени у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине, осим изузетка из чл. 266 ст. 3 и 5 КЗ, нема право на стручну одбрану од стране постављеног браниоца, већ искључиво стручну одбрану изабраног браниоца. Наведено је значајно анализирати кроз призму предлога специјализације органа поступања насупротив којих би се морао наћи процесни пуномоћник који би својим правним знањем и вештинама помагао окривљеном у проналажењу и утврђивању чињеница применом прописа и коришћењем процесних права у циљу заступања најбољег интереса окривљеног¹⁰⁷⁹. Наведено имплицира да је оправдана и специјализација браниоца, али и да је право окривљеног на стручну одбрану у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине делимично ограничено, имајући у виду комплексност чињеничне и доказне грађе у овој врсти поступака.

4.3. Специфичности окривљеног правног лица за кривична делима против животне средине

За кривична дела против животне средине је веома важна одговорност правних лица као извршиоца кривичних дела против животне средине. Имајући у виду да су правна лица веома често загађивачи кроз своје производне и процесне делатности, посебна пажња је посвећена питању одговорности правних лица за кривична дела против животне средине.

Уколико анализирамо питање одговорности правних лица несумњиво је да морамо поћи од чињенице да је појава правних лица у правном животу, наметнула и обавезу установљавања одговорности за различита противправна понашања. Тако је

¹⁰⁷⁹ Крапас Д, *Казнено процесно право, Прва књига: Институције*, Загреб, 2010.

већ у средњем веку развитак правне науке довео до тога да је држава признавала и кривичну одговорност правних лица.¹⁰⁸⁰ Данас бројни упоредноправни системи предвиђају кривичну одговорност правних лица, од којих свакако предњачи англосаксонски систем, а од земаља европско-континенталног система једна од првих држава која је увела кривичну одговорност правних лица у своје кривичне законе је Холандија још пре седамдесет година.¹⁰⁸¹ Поред Конвенције о транснационалном организованом криминалу, значајан допринос кривичној одговорности правних лица имали су и већ поменути документи из области заштите животне средине као што су Конвенција о заштити животне средине применом кривичног права из 1998, Директива Европског Парламента и Савета о кривичноправној заштити животне средине из 2008, као и бројне друге међународне конвенције и препоруке из области кривичног права.¹⁰⁸²

Када говоримо о упоредноправним системима, кривична одговорност правних лица постоји у Сједињеним Америчким Државама и утемељена је на одлуци Врховног суда¹⁰⁸³, а у Кини кривична одговорност правних лица постоји, али не за сва дела и сличнија је одговорности за привредне преступе.¹⁰⁸⁴ Одговорност правних лица за кривична дела постоји и у Хрватској¹⁰⁸⁵, Црној Гори¹⁰⁸⁶ и Перуу.¹⁰⁸⁷

У Немачкој и поред бројних утицаја и потребе за регулисањем кривичне одговорности правних лица и даље је заступљено уверење да одговорност правних лица није у духу кривичног права, те да може постојати само прекршајна одговорност.¹⁰⁸⁸ Слично као и у Немачкој, проблем кривичне одговорности правних лица постоји у Русији.¹⁰⁸⁹ У Шпанији је дуго преовладало уверење да је кривична одговорност правних лица у супротности са кривичним начелима и институтима, а Органским законом 5/2010 уведена је промена, која је у великој мери изменила питање

¹⁰⁸⁰Deisinger M, Vrhovšek M, *Krivična odgovornost pravnih lica*, Beograd, 2009, 24.

¹⁰⁸¹*Ibidem*, 30.

¹⁰⁸²*Ibidem*, 32-42.

¹⁰⁸³New York Central and Hudson River Railroad Company v. United States, No. 57, 212 U.S. 481 (1909), Supreme Court of United States.

¹⁰⁸⁴Cohen M, (1992), 138-140.

¹⁰⁸⁵Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, *Narodne novine* br. 151/03, 110/07, 45/11, 143/12.

¹⁰⁸⁶Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela, *Службени лист РЦГ* бр. 2/07, 13/07, 30/12.

¹⁰⁸⁷OECD Report, 2019, 10 [https://one.oecd.org/document/DAF/WGB\(2019\)1/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/WGB(2019)1/FINAL/en/pdf), 04. Новембар 2021.

¹⁰⁸⁸<https://www.revuedesjuristesdesciencespo.com/index.php/2020/11/01/corporate-criminal-liability-in-germany-an-overdue-reform/>, 4. Новембар 2021.

¹⁰⁸⁹Minyazeva T, Serebrennikova A, Criminal Responsibility of Legal Persons in Russia and Germany: to the Treatment of the problem, https://lexrussica.msal.ru/jour/article/view/285?locale=en_US, 4. Новембар 2021.

кривичне одговорности правних лица¹⁰⁹⁰, односно уведена је кривична одговорност правних лица.¹⁰⁹¹ У Анголи постоји кривична одговорност правних лица у оквиру основног кривичног законодавства, а у Босни и Херцеговини је прихваћен модел аутономне или самосталне одговорности, која постоји и када учинилац као физичко лице није учинилац кривичног дела.¹⁰⁹²

Када посматрамо основ кривичне одговорности правних лица, може се поћи од опште прихваћеног уверења да је кривична одговорност правних лица нужна. Са друге стране за разлику од грађанске одговорности правних лица који се суштински не разликују у великој мери од одговорности правних лица, кривична одговорност правних лица дуго времена је била проблем коме се приступало на различите начине.

Према теорији фикције¹⁰⁹³ кривична одговорност може постојати само код органа правног лица, или његових представника. Насупрот теорији фикције према органској теорији¹⁰⁹⁴ правна лица су реална бића, те као таква могу бити учиниоци кривичних дела и сносити и одговорност. На темељу ове две теорије развиле су се бројне теорије о кривичној одговорности правних лица, а једна од новијих је теорија о аутономној кривичној одговорности која има своја два облика, а то су одговорност због погрешне организације управљања и пропуста у вршењу обавезног надзора.¹⁰⁹⁵ Занимљиво је и да *Adams & Lee* у својој коауторској публикацији чак износе став да одговорност правних лица за кривична дела против животне средине треба постојати и у случају нехатног поступања, као и да код ових кривичних дела не би требао да се примењује институт правне заблуде. Поменути став није усамљен, имајући у виду да је *Responsible Corporate Officer Doctrine (RCO)*, настала на темељу појединих одлука Врховног суда, значајно проширила могућности одговорности правних лица.¹⁰⁹⁶ Ова доктрина кривичну одговорност изводи из обрасца управног надзора, односно фокусира се на кривичној одговорности коју изводи из радњи подређених.¹⁰⁹⁷ У контексту кривичних дела против животне средине примена ове доктрине могућа је у

¹⁰⁹⁰LO 5/2010 de 22 de junio y 3/2011, de 28 de enero, <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2010-9953>, 4. Новембар 2011.

¹⁰⁹¹La Cuesta J. L., Criminal Responsibility of Legal Persons in Spanish Law, *Dans Revue internationale de droit pénal* 1-2/ 2013, 43-179.

¹⁰⁹²Вид. Deisinger M, Vrhovšek M, (2009), 197.

¹⁰⁹³Savigny K, *System des heutigen Römischen Rechts*, Berlin, 1840, 168.

¹⁰⁹⁴Gierke O, *Das deutsche genossenschaftsrecht*, Berlin, 1881, 202.

¹⁰⁹⁵Deisinger M, Vrhovšek M, (2009), 72.

¹⁰⁹⁶Uhlmann D, 2209, 1240.

¹⁰⁹⁷Kushner A, Applying the Responsible Corporate Officer Doctrine outside the Public Welfare Context, *J. Crim. L. & Criminology* 2(93) 2003, 681-712.

ситуацијама када тужилаштво има посредан доказ да је окривљени имао одређена сазнања о недозвољеној радњи, али нема доказ да је запослено или службено лице дозволило недозвољну радњу. Наиме доктрина RCO у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине шире тумачи *mens rea*, односно дозвољава приписивање одређених радњи службеном лицу, без обзира на то да ли реално може да докаже *mens rea* у ужем смислу. Као пример се може навести случај *United States v. Iverson* у ком је председник хемијске компаније оглашен одговорним за све радње испуштања загађујућих материја у воду, на основу тога што је доказано да је повремено присуствовао пражњењу бубњева, јер је његово повремено присуствовао недозвољеним радњама третирано као доказ постојања налога за такве недозвољене радње.¹⁰⁹⁸

Питање одговорности правних лица за кривична дела против животне средине у Сједињеним Америчким Државама развило се још крајем прошлог века, када су и поједини аутори указивали на озбиљност ове врсте одговорности и указивали на потребу за процесуирањем одговорности правних лица, али и потребу за изрицањем строжијих кривичних санкција.¹⁰⁹⁹ Деведесетих година прошлог века у Сједињеним Америчким Државама спроведено је истраживање које је за циљ имало да се утврди ко је најчешће одговоран за кривична дела против животне средине и резултати су показали да је у кривичном поступку највише осуђено физичких лица, или одговорних лица у правним лицима, али да је ретка појава утврђења одговорности правних лица за одређена чињења или нечињења.¹¹⁰⁰ Политика одговорности правних лица за кривична дела против животне средине, тако се у духу кривичног права кретала ка уређењу политике кажњавања која је имала за примарни циљ да се штета накнади. Тако су уведени различити модели, који су чак укључивали и могућност погодбе, али и потпуну санацију која је укључивала потпуну накнаду оштећеним лицима, процентуално одређену накнаду која се прорачунава путем формуле и условну казну. Циљ увођења ове не свакидашње санкције према правним лицима има контролну функцију окренуту у смеру временски прецизиране контроле која би поред кажњавања имала и улогу појачаног надзора над понављањем кривичног дела. Не сме се занемарити ни чињеница да се у поменутој држави говори о новчаним казнама

¹⁰⁹⁸ 162 F.3d 1015 (9th Cir. 1998)

¹⁰⁹⁹ Cohen M, Environmental Crime and Punishment: Legal/ Economic Theory and Empirical Evidence on Enforcement of Federal Environmental Statutes, *Journal of Criminal Law and Criminology* 4/1992, 1070-1107.

¹¹⁰⁰ Cohen M, (1992)1056-1107.

милионских износа. Поред ових санкција постоје и санкције јавног извињења, друштвенокорисног рада, донација локалним еколошким пројектима и суспендовања обављања делатности.¹¹⁰¹ Оно што би било последица изречене казне, односно осуде правног лица за конкретно кривично дело је нарушавање угледа и репутације пословања конкретног правног лица, онемогућавање или отежавање надметања у јавним пројектима, као и изазивање неповерења у даље пословање. Наведено се нажалост може очекивати у економски стабилним државама, док код држава у транзицији се не можемо ослонити на правила поштеног пословања.

Уколико се осврнемо на упоредноправну судску праксу у погледу саме казне, можемо видети да је у предмету *Southern Union Company v. United States*¹¹⁰² утврђено постојање кривичног дела и одговорност правног лица због складиштења течне живе у погону, без дозволе и изречена новчана казна од по 50.000 долара за сваки дан, а укупно максимално 38.1 милион долара. У предмету *United States of America v. Johnson & Towers, Jack W. Hopkins and Peter Angel*¹¹⁰³ суд је утврдио постојање кривичног дела и одговорност правног лица због одлагања хемикалија у фабрици, односно одлагања опасног отпада у резервоар за складиштење, који се испумпавао у ров којим се даље загадила земља и биљке, подвлачећи да код оваквих кривичних дела одредбе треба тумачити у контексту заштите и потребе за јаснијом регулативом.

Међу иностраним ауторима наилазимо и на раслојавање и разликовање између микро и макро привредних субјеката, односно мултинационалних компанија, те се поставља питање оправданости различитог степеновања одговорности које се неретко поставља у публикацијама иностраних аутора који обрађују овај проблем код економски развијенијих друштава. Иако се чини да констатација која ће уследити није у духу кривичног права, поједини аутори постављају и питање да ли се за исто кривично дело привредним субјектима различитог ранга може изрећи иста казна. У конкретном случају мисли се на билансе и приходе мултинационалних компанија и микро привредних субјеката.¹¹⁰⁴

¹¹⁰¹*Ibidem*, 1082.

¹¹⁰²*Southern Union Company v. United States*, 132 S.Ct. 2344 (2012)567 U.S. 343, Supreme Court of United States, Argued March 19, 2012. Decided June 21, 2012.

¹¹⁰³*United States of America v. Johnson & Towers, Jack W. Hopkins and Peter Angel* 741 F.2d 662 (1984) No. 83-5745. United States Court of Appeals, Third Circuit, argued May 21, 1984, decided August 15, 1984, amended August 21, 1984.

¹¹⁰⁴Klahsen K, (1999), 3.

Постоје и мишљења да правна лица врше кривична дела против животне средине најчешће на два начина и то кроз кршење правних прописа, дела која су законом предвиђена као кривична дела, али и дела која у себи укључују и различите преварне радње или фалсификовања.¹¹⁰⁵ Оно што такође представља разлику јесте што код правних лица одговорност може бити индивидуална или командна¹¹⁰⁶, а одређена кривична дела могу бити извршена од стране лица која поседују одређена стручна знања из конкретне области, односно лица која не могу бити у заблуди око питања противправности конкретне радње или пропуштања. Оно што представља тачку разликовања је свакако питање да ли се иста врста санкције може изрећи према физичком и правном лицу.

Анализа развоја кривичне одговорности оравних лица имала је за циљ да укаже на важност установљавања кривичне одговорности за кривична дела против животне средине.

Имајући у виду природу кривичних дела против животне средине, као и чињеницу да иста могу бити извршена и од стране физичких и правних лица, кроз призму окривљеног лица указаће се на одређене проблеме кривичне одговорности правног лица као извршиоца кривичног дела у РС. Основ одговорности правног лица у домаћем праву је Закон о одговорности правних лица којим је уређен поступак, услови одговорности, ограничења, кривичне санкције и друга питања од значаја за примену овог правног прописа, а којим је предвиђено да је дело које је законом предвиђено као кривично дело извршило одговорно лице и то у оквиру вршења послова или овлашћења, а ради стицања користи (чл. 6). Даље Закон који уређује одговорност правних лица, као врсту кривичних санкција предвиђа казну (новчана казна и престанак правног лица), условну осуду и меру безбедности (чл. 13 КЗ). Занимљиво је да чл. 14. даје обрачун новчане казне спрам висине запрећене казне затвора, која би била изречена за физичко лице као учиниоца кривичног дела. Тако за дело за које је прописана казна затвора у трајању од једне године или новчана казна еквивалент казне физичком лицу износи од сто хиљада динара до милион динара, а за највишу казну код

¹¹⁰⁵ Cohen M, Environmental crime and punishment: Legal/Economic Theory and empirical evidence on enforcement of Federal Environmental Statutes, *Journal of Criminal Law and Criminology* 4/1992, 1056-1107.

¹¹⁰⁶ United States v. Park, 421 U.S. 658 (1975), представља један од цитиранијих предмета у ком је надзорник и поред наредбе запосленима кривично одговарао због дела које је законом предвиђено као кривично дело против животне средине.

ове групе кривичних дела, затвор до десет година, односно новчану казну у износу од десет до двадесет милиона динара.

Истраживање које је обухватило период од доношења Закона о одговорности правних лица за кривична дела до 22.10.2021. показало је да су вођена само два кривична поступка за кривична дела против животне средине у којима је окривљено правно лице, као и да су правна лица одговарала за привредне преступе у такође малом броју поступака. За разлику од праксе у Републици Србији, у Хрватској одговорност правних лица за кривична дела против животне средине је од 2005. до 2009, где је од укупног броја пријава број пријава, оптужби и осуда за кривична дела против животне средине варирао од 7-11%¹¹⁰⁷.

Приликом анализе литературе које се бави овим питањем, наишло се и на један став који укључује и кривичну одговорност државе за кривична дела против животне средине.¹¹⁰⁸

Када говоримо о држави као извршиоцу кривичних дела против животне средине, пре свега указујемо да овакав став односно проширење круга окривљених лица на вршиоце јавних власти или државу, представља нешто што можемо пронаћи код иностраних аутора, махом из Сједињених Америчких Држава. Имајући у виду важећи КЗ, али и друге законске прописе и теоријска разматрања, учинило се потребним да се зарад потпуне анализе питања окривљеног лица осврнемо и на став о могућности посматрања државе као извршиоца кривичног дела.

У савременом кривичном праву опште је прихваћен принцип индивидуалне и субјективне одговорности, али у међународном кривичном праву постоје мишљења да колективна одговорност има своје оправдање, због чињенице да се нека међународна кривична дела врше од стране различитих организација, или да су део плана или политике организација или држава. Ипак треба нагласити да није већинско мишљење да постоји оправданост кривичне одговорности држава.

У домаћем законодавству које регулише одговорност правних лица прецизно је дефинисано да Република Србија, аутономне покрајине, јединице локалне самоуправе

¹¹⁰⁷ Novosel D, Rogić-Hadžalić D, *Kaznena odgovornost pravnih osoba za kaznena djela 2005. – 2009*, Zagreb, 2010, 12.

¹¹⁰⁸ Situ Y, Emmons D, (2000), 84.

и њихови органи¹¹⁰⁹ не могу одговарати за кривична дела (чл. 3 ЗОПЈ). У том смислу одговорност државе ће бити анализирана кроз теоријски приступ питању одговорности државе, али и државну политику која може побољшати и погоршати стање животне средине. Ту се мисли на уговоре које влада закључује са компанијама, чије активности могу бити штетне по животну средину. Законски процесни легитимитет правних лица, у овом случају компанија није споран, али се поставља и питање каква је одговорност владе која је закључила уговор са неетичким правним субјектом. У смислу наведеног у Сједињеним Америчким држава донет је посебна Федерална уредба - *Federal Acquisition Regulation* која има за циљ да заштити државу од компанија које неодговорно или „неетички понашају”.¹¹¹⁰ Friedrichs наводи да је одговорност државе постоји када је у противправну радњу којом се угрожава животна средина укључена држава¹¹¹¹. Situ и Emmons дају дефиницију да одговорност државе постоји када се повреди домаће право, принципи међународног права или повреде међународни договори¹¹¹². Ови аутори даље наводе да кривично дело учињено до стране државе, заправо може бити извршено конкретно од стране „владиних агенција, организација, запослених физичких лица и функционера” али да кривично дело може бити и доношење документа којим се нарушавају принципи животне средине. Они даље наводе да се под овим сматра тестирање оружја, неадекватно одлагање медицинског отпада, одлуке о крчењу шума, нуклеарне пробе и многе друге радње које влада оправдава кроз документе које доноси, а које генерално посматрано штете животној средини.¹¹¹³ И поред тога што наведени аутори сматрају да би држава требала бити одговорна, ипак истичу да доктрина не даје простора за спровођење ове идеје, те у својим закључним разматрањима предлажу да решење може бити појачан надзор и контрола посебно од стране Агенције за заштиту животне средине.

Оно што може бити анализирано у контексту ове идеје јесте обавеза предвиђена Уставом РС да је свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина одговорна

¹¹⁰⁹Према важећим законским прописима Народна Банка Србије има статус правног лица, те је изузета од ове одредбе, као и берзе и Републичка дирекција за робне резерве. Вид. Врховшек М, Која правна и одговорна лица могу бити одговорна за кривична дела, *Право-теорија и пракса* бр. 7-9/2011, 22-53.

¹¹¹⁰Davidson J, Polluting Without Consequence: How BP and Other Large Government Contractors Evade Suspension and Debarment for Government Contractors Evade Suspension and Debarment for Environmental Crime and Misconduct *Environmental Crime and Misconduct*, 29 *Pace Envtl. L. Rev.* 257/2011, 257-288.

¹¹¹¹O’Friedrich D, State Crime or Governmental Crime: Making Sense of the Conceptual Confusion in *Control state crime* (ed. Ross J), New York, 1995, 74.

¹¹¹²Situ Y Emmons D, (2000), 84.

¹¹¹³*Ibidem*, 85-105.

за заштиту животне средине (чл. 74), што значи да су држава и аутономне покрајине одговорне за заштиту животне средине.

Закон о заштити животне средине прописује да је орган одговоран за остваривање права човека на живот и развој у здравој животној средини и уравнотежен однос привредног развоја и животне средине министарство надлежно за послове животне средине, покрајински орган надлежан за послове животне средине и надлежни орган јединица локалне самоуправе (чл. 3). Закон о министарствима¹¹¹⁴ предвиђа да је за животну средину надлежно Министарство заштите животне средине и Агенција за заштиту животне средине која има својство правног лица (чл. 6). Имајући у виду да су министри за свој рад и стање из свог делокруга одговорни за рад министарства, као и да поред колективне одговорности владе постоји и материјална и кривична одговорност министара, одговорност државе се на крају може свести на индивидуалну одговорност физичког лица. Наиме материјална одговорност министра је одговорност за штету насталу приликом вршења службене дужности нанете његовом незаконитом радњом, а кривична одговорност када приликом вршења службене дужности учини дело кажњиво по кривичном закону.¹¹¹⁵ Са друге стране Агенција за заштиту животне средине има својство правног лица, те у том смислу може одговарати за послове из своје надлежности као правно лице.

Када сагледамо целокупну регулативу и потребе за модификацијом регулативе, јасно је да се кривична одговорност физичких и правних лица не може поистоветити, барем у погледу санкције. Са друге стране питање различитости казне која се може изрећи према успешнијим или мање успешним, већим или мањим правним лицима не би требала бити конципирана на основу форме организације, већ на основу саме радње и загађења које је учињено.

Оно што се може извести као закључак на основу спроведеног емпиријског истраживања јесте да у домаћој судској пракси постоји „тамна бројка криминалитета“ када се говори о кривичној одговорности правних лица за кривична дела против животне средине, али и да се не сме дозволити да друштвено непожељна понашања остану несанкционисана.

¹¹¹⁴ *Сл. гласник РС* бр. 128/2020 и 116/2022.

¹¹¹⁵ Марковић Р, *Уставно право*, Београд, 2009, 345.

4.4. Специфичности оштећеног лица кривичним делима против животне средине

Кривичноправна теорија и пракса је за разлику од окривљеног, оштећеног првобитно посматрала као доказно средство, односно средство сазнавања чињеница релевантних за кривични поступак. Положај оштећеног лица у кривичном поступку је, кроз еволуирање кривичнопроцесног права, претрпео значајне измене, посматрајући од института одмазде, па до прецизно дефинисаних права која се гарантују оштећеном. Несумњиво је да је заштита права оштећеног један од услова за демократизацију кривичног поступка, али се сагледавањем решења не сме заборавити да се поред превентивне и репресивне сврхе кривичнопроцесног права, кривични поступак мора водити и ради заштите интереса оштећеног, односно задовољења правде и материјалног обештећења. Спознајом потребе за уважавањем оштећеног, чија улога не сме бити само у функцији доказне радње, дошло се до модела који треба да буде правичан према оштећеном. У том смислу највећи допринос уврштавању права оштећеног у значајна питања кривичноправне теорије дао је концепт модела кривичног поступка познатији као *victim participations* или трећи модел кривичног поступка који се заснива на правичности и поштовању оштећеног.¹¹¹⁶ Поред трећег модела кривичног поступка¹¹¹⁷ несумњиво је да су значајан допринос имали и виктимолошки концепти о правима жртава¹¹¹⁸, који су утицали на целокупна кривична законодавства, како у материјалном тако и процесном смислу.

¹¹¹⁶ Beloof D, The Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model, *Utah Law Review* 2/1999, 289-333.

¹¹¹⁷ Паркер у својој теоријској концепцији о моделима кривичног поступка, познатијим као *crime control* и *due process*, износи став да је акценат кривичног поступка на репресији кривичних дела, односно поступке без претераног формализма и права одбране, које подразумева ограничења извршне власти. Вид. Parker H, *The Limits of the Criminal Sanction*, Stanford, CA, 1968, 159.

¹¹¹⁸ У овом раду ће се користити термин оштећено лице, имајући у виду да се анализира кривичнопроцесно питање, а да је термин жртва криминолошке природе, односно из разлога јер важећи ЗКП користи термин оштећено лице. КЗ користи термин жртва у чл. 54 (општа правила о одмеравању казне захтевају узимање у обзир свих околности, посебно држање окривљеног после учињеног кривичног дела, као и однос према жртви кривичног дела); чл. 72 (услови за одређивање заштитног надзора подразумевају да када суд изрекне условну осуду постоји могућност стављања учиниоца под заштитни надзор, када с обзиром на одређене околности које укључују и однос према жртви кривичног дела постоји процена да би се стављањем под заштитни надзор потпуније могла остварити сврха условне осуде); чл. 73 (садржина заштитног надзора може обухватити и обавезу отклањања или ублажавања штете причињене кривичним делом, а нарочито измирење са жртвом учињеног кривичног дела); чл. 77 (при одлучивању да ли ће изрећи судску опомену суд ће ценити и однос учиниоца према жртви кривичног дела) и чл. 388 (кривично дело трговине људима у ставу осам предвиђа да ко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање положаја ради експлоатације казниће се казном затвора од 6 месеци до 5 година). Поред наведеног термин жртва је и ужи појам, имајући у виду да се односи на физичка лица чија су права непосредно повређена односно угрожена. Вид. Илић Г, et al, *Поступање у случајевима насиља у*

Значајни међународни документи који се баве оштећеним лицима су: Декларација о основним начелима правде за жртве злочина и злоупотребе власти¹¹¹⁹ користи термин жртва, која дефинише жртву као сва лица која су претрпела било какав вид штете, укључујући телесне повреде, душевне повреде и патњу, материјалне губитке или угрожавање основних права.¹¹²⁰ Конвенција против транснационалног организованог криминалитета¹¹²¹, потврђена Протоколом о превенцији, сузбијању и кажњавању трговине људским бићима, нарочито женама и децом и Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом (чл. 25) регулише питање помоћи жртвама и њиховој заштити и предвиђа да су државе у обавези да предузму мере у циљу помоћи и заштити жртвама кривичних дела предвиђених Конвенцијом, а посебно у случајевима претњи одмаздом и застрашивањем. Протоколи донети уз Конвенцију посебно предвиђају заштиту и помоћ жртвама трговине, са посебним акцентом на заштиту приватности и идентитета жртава, односно заштиту жртвама кријумчарења. Римски статут Међународног кривичног суда¹¹²² предвиђа обавезу овог суда да успостави принципе који се односе на обештећење жртава, те на основу њих одреди висину штете. Предвиђено је да Међународни кривични суд осуђеном лицу може наложити накнаду штете, повраћај у пређашње стање, рехабилитацију и компензацију. Овај суд може наложити и да се штета исплати из Фонда-*The Trust Fond* који је основан за помоћ жртвама и њиховим породицама.

Питање положаја оштећеног у кривичном поступку неједначено се развијало у државама чланицама Европске Уније, све до 1999. године, када је при Европском Савету у Темпереу донет Закључак који указује на потребу заштите жртава

породици и побољшање положаја жртве у кривичном поступку – искуства из праксе, Београд, 2016, 58. Постоје и мишљења да жртва представља лице чија су права или добра повређена или угрожена кривичним делом, али и кршењем међународних норми о људским правима. Вид. Јовановић С, Галоња А, *Заштита жртва трговине људима у кривичном и прекршајном поступку*, Београд, 2012, 79. Иако инострани аутори у највећој мери користе термин *victim* у овом раду ће се користити термин оштећено лице.

¹¹¹⁹ Декларација о основним начелима правде за жртве злочина и злоупотребе власти (*Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power- GA Res. 40/34, Annex 1985*)

¹¹²⁰ Термин жртва је одређен веома широко те обухвата и сроднике жртве, као и лица која су претрпела штету помажући жртви. Декларација предвиђа да се према жртвама треба опходити саосећајно, поштујући право на достојанство личности, те им пружити адекватан приступ правди, односно омогућити им сагласно националним прописима конкретне државе, адекватну накнаду и то кроз брз, праведан, економичан и приступачан поступак

¹¹²¹ Конвенција против транснационалног организованог криминалитета (*United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto GA Res. 55/25*) 2000, потврђена Законом о потврђивању Конвенције Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 6/2001.

¹¹²² Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – међународни уговори* бр. 5/2001.

криминалитета, нарочито у погледу приступа правди и компензацији за штету.¹¹²³ У том правцу донета је Оквирна одлука о положају жртава криминалитета у правном систему 2001/220 Савета Европе, као и Упутство Савета о компензацији за жртве криминала 2004/80/ЕЗ, који представљају прве инструменте којим се уводе обавезујућа правила о положају жртве. На нивоу Европске Уније донета је Директива 2012/29/ЕУ о успостављању минималних стандарда за права, подршку и заштиту жртава кривичних дела¹¹²⁴ која је имала за циљ јачање права, подршке и заштите жртава кривичних дела¹¹²⁵. Жртва је дефинисана као физичко лице, које је претрпело штету укључујући телесну, емоционалну штету, економски губитак узрокован учињеним кривичним делом, али и следбеници лица чија је смрт наступила као последица учињеног кривичног дела¹¹²⁶. Конвенција Савета Европе о накнади штете жртвама насилничког криминалитета¹¹²⁷ предвиђа да држава на територији где је учињено кривично дело треба да обезбеди компензацију жртви, уколико су остали извори недоступни за потпуну компензацију. Компензација се гарантује жртвама које су претрпеле тешке телесне повреде или погоршање здравља директно умишљајно учињеним насилним кривичним делом, односно њеним следбеницима у случају наступања смрти, као последице учињеног кривичног дела и може бити одређена када учинилац не може бити гоњен или кажњен.¹¹²⁸ Препорука Комитета министара Савета Европе¹¹²⁹ Р (85)11 о положају жртава у оквиру кривичног права и поступка је значајна јер разликује директну и индиректну секундарну виктимизацију, те под директном подразумева неадекватан третман од стране полиције, поновљено испитивање, недовољну заштиту од публицитета, застрашивања и освете, а под индиректном неадекватну комуникацију

¹¹²³ Шкулић М, Илић Г, Матић Бошковић М, *Унапређење Законика о кривичном поступку*, Београд, 2015, 155.

¹¹²⁴ Директива 2012/29/ЕУ Европског парламента и већа о успостављању минималних стандарда за права, подршку и заштиту жртава кривичних дела, *Сл. лист Европске Уније* Л 315/57.

¹¹²⁵ Директива предвиђа да се према жртвама треба опходити са поштовањем, на осећајан и професионалан начин, недискриминаторски са посебним акцентом на заштиту од секундарне виктимизације. Лице би требало сматрати жртвом без обзира на чињеницу да ли је учинилац идентификован, или не, али се под жртвама требају сматрати и следбеници лица, чија је смрт наступила као последица учињеног кривичног дела. Уколико се ради о вансудској нагодби, жртва нема могућност преиспитивања одлуке, осим уколико се ради о опомени или обавези.

¹¹²⁶ На нивоу Европске Уније донета је и Директива 2011/36/ЕУ о спречавању трговине људима и заштити жртава, Директива 2011/92/ЕУ о сузбијању сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања деце и дечије порнографије.

¹¹²⁷ Европска Конвенција о накнади штете жртвама насилничког криминалитета (*European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes*) European Treaty Series no. 116, Strasbourg, 1983.

¹¹²⁸ На нивоу Савета Европе донета је и Конвенција о спречавању и борби против трговине људима.

¹¹²⁹ Препорука Комитета министара Савета Европе Р (85)11 о положају жртава у оквиру кривичног права и поступка (Recommendation No. R (85)11 of Committee of ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure, 1985)

и размену информација жртве и правосудног система, тешкоће са правом на компензацију од стране државе и тешкоће са остваривањем накнаде штете.

Немачка својим Закоником о кривичном поступку регулише и користи термин оштећено лице, дефинишући га као лице чија су имовинска и лична права повређена кривичним делом.¹¹³⁰ Кривично процесно законодавство Хрватске жртву дефинише као лице која због учиниоца кривичног дела трпи физичке и психичке последице, имовинску штету или повреду права, а оштећени је жртва или друга особа чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено. У законима који важе на територији Босне и Херцеговине из кривичнопроцесне материје оштећени је лице чије је лично или имовинско право повређено или угрожено.

Из наведеног можемо закључити да се сви међународни документи, као и упоредноправна решења користе класичним поимањем објекта заштите кривичног права, односно да у центар заштите стављају човека, а поставља се питање да ли је то за штетуа нанету кривичним делима против животне средине довољно.

Правна теорија и позитивно законодавство до данашњих дана нису успели да уобличе једну универзалну и општеприхваћену дефиницију појма оштећеног лица, односно да се одреде за коришћење универзалног термина за лице оштећено кривичним делом. Један од разлога различитог појмовног дефинисања јесте и што се упоређујући бројне текстове, публикације, регулативу и међународне документе инострани аутори одређују за термин *victim*, који користе и за лице погођено криминалном активношћу у кривичном поступку.

Већина савремених закона оштећено лице дефинише као лице чије је лично или имовинско право повређено или угрожено, а могућност оштећеног да оствари своја права у судском поступку темељи се на повреди, која истовремено представља и напад на друштвени интерес.¹¹³¹ Иако право на накнаду штете не може бити посматрано као додатни вид кажњавања, постоје аутори који су мишљења да окривљени мора одговарати и пред лицем које је оштећено кривичним делом¹¹³², да право оштећеног представља право на обештећење, да накнада представља сатисфакцију прошлости и

¹¹³⁰ Loffelmann M, *The Victim in Criminal Proceedings: A systematic portrayal of victim protection under German criminal procedure law*, *Resource material series* no.70, 131st International Training course visiting experts' papers, 41-68.

¹¹³¹ Илић Г, О положају оштећеног у кривичном поступку, *Анали правног факултета у Београду* бр. 1/2012, 137-158.

¹¹³² Shoham G, Кнепер Р, Кетт М, *International handbook of criminology*, New York, 2010, 105.

будућности, повраћај онога што је повређено и право на престанак „зла”.¹¹³³ Постоје и мишљења да се задовољење оштећеног никада не може постићи¹¹³⁴ што наравно не значи да оштећени не треба да остварује своја права, већ да се не може очекивати успостављање потпуне равнотеже.

Према важећем ЗКП оштећеним се има сматрати лице чије је лично или имовинско право оштећено или угрожено (чл. 2).

Наведено указује да целокупна међународна и национална регулатива не познају одступања од класичног поимања заштитног објекта у ком је носилац заштитног објекта појединац, у односу на ког се штите основна права и друштвена добра која су у функцији постојања и остваривања основних права човека.¹¹³⁵

Наиме оно на шта је важно указати је да КЗ под оштећеним лицем сматра искључиво физичко лице, као и да Закон о заштити животне средине заштиту еко медијуми своди на остваривање права човека на живот и развој у здравој животној средини.

Када се говори о кривичним делима против животне средине у вези са оштећеним лицима, пре свега се мора указати да постоје одређене специфичности које карактеришу оштећено лице кривичним делом против животне средине.

Прво питање које се намеће јесте ко може бити оштећен кривичним делима против животне средине? Јасно је да то може бити физичко лице, као објект заштите, али то не значи да једина штета може настати у односу на једну или више особа. Надаље се поставља питање да ли оштећено може бити правно лице? Оштећена овом врстом кривичних дела свакако може бити и животна средина, односно елемент животне средине који је погођен или угрожен кривичним делом, која наравно не представља објект заштите и нема процесни субјективитет, али чињенично бива погођен. Постоје и мишљења да код ових кривичних дела оштећени није видљив или да не постоји¹¹³⁶, као и да оштећени некада није ни свестан да је оштећено лице кривичним делом. У смислу наведеног предмет расправе је било и питање на који

¹¹³³ Блажић Павићвић М, Накнада штете као супсидијарна одговорност државе у вези са кривичним делом, *РККП* бр. 1/19, 137-156.

¹¹³⁴ Garkawe S, Restorative Justice from the Perspective of Crime Victims, *Queensland University of Tehnology law Journal* 15/1999, 40-56.

¹¹³⁵ Стојановић З, (2006), 130.

¹¹³⁶ Skinnider E, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, 2011, 23.

начин сазнати о постојању оштећених лица.¹¹³⁷ Са становишта домаћег законодавства, само физичко лице могу имати процесни субјективитет, те у том смислу право лице и животна средина или елемент животне средине, као део колективног добра не може остварити заштиту, имајући у виду да не постоји модалитет којим би се омогућило стицање статуса оштећеног.

Када је кривичним делом погођено физичко лице оно има процесни субјективитет, односно могућност да покуша да оствари своје право на накнаду штете, али се поставља питање шта се дешава са загађењима која су нанета животnoj средини или неком њеном елементу. Ко је и да ли је у случају загађења животне средине легитимисан да тражи заштиту? Ово питање често остаје на маргини, а предложена решења се више односе на појачавање мера превентивног деловања и отклањања узрока криминалитета.¹¹³⁸

Даље је важно указати да штета може наступити у односу на једно лице или више лица, што није одступање у односу на остала кривична дела, али одступање постоји када једна радња изазове последицу становницима једног насеља, општине, града или регије. Оно што представља проблем, који је препознат јесте да класичан кривични поступак предпоставља једног оштећеног, или неколицину који имају исти интерес, али код ових кривичних дела интереси оштећених могу бити супротстављени.¹¹³⁹ Још једна различитост се огледа у томе што код одређених кривичних дела и сам окривљени може бити оштећен кривичним делом чији је извршилац. Williams чак сматра да је термин штета неподобан, и заступа став да се код ових кривичних дела ради о повредама¹¹⁴⁰ имајући у виду да се ради о појму који неретко може бити несагледив и тешко прецизно изражен. Савремено кривично законодавство и савремени теоретичари и даље немају конкретно решење овог проблема, имајући у виду да би свако решење захтевало суштинску измену поимања неких од основних института кривичног права.

Оно што је такође примећено је питање шта се дешава у ситуацијама када штета постоји, а нема оштећеног лица, односно на основу специфичности последице

¹¹³⁷ Вид. <https://law.uh.edu/faculty/thester/courses/Environmental-Enforcement-2014/Environmental%20Crimes%20and%20Victims%20Rights.pdf>, 12. Новембар 2021.

¹¹³⁸ Bisschop L, Walle G. V, Environmental victimisation and Conflict Resolution: A Case Study of e-Waste in *Emerging Issues in Green Criminology - Exploring Power, Justice and Harm* (ed. Walters R, Drake D, Wyatt T), Hampshire, 2013, 34-54.

¹¹³⁹ Skinnider E, (2011), 2.

¹¹⁴⁰ Williams C, An environmental victimology, *Social Science* 23(1)/1996, 16-40.

кривичних дела против животне средине у тренутку покретања кривичног поступка нико се не идентификује као оштећен конкретним кривичним делом. У конкретном случају поставља се питање да ли држава може заступати колективан интерес, односно да ли у РС правобранилаштво има право и обавезу заступања интереса целокупног друштва у поступцима где није повређено конкретно лично право. Исто питање би се могло поставити и у случају када се изврши кривично дело Убијања и мучења животиња (чл. 269 КЗ) над псом који нема власника, те не постоји ни конкретан однос човека према псу.

Друго одступање које утиче на оштећено лице јесте и питање доказивања узрочне везе између радње и последице, због специфичности ова два елемента, односно проблема идентификације окривљеног. Оно што конкретно утиче на оштећено лице јесте идентификација учиниоца кривичног дела, због специфичности које се неретко тичу просторне различитости места извршења кривичног дела и наступања последице. Иако се чини да идентификација окривљеног претходи питању остваривања права оштећеног лица, ипак је она од пресудне важности јер без идентификације окривљеног нема ни могућности спровођења поступка и остваривања права оштећеног лица. Пређашњи коментар се може посматрати као генерални проблем, иако се чини да је код кривичних дела против животне средине он израженији због специфичности радње извршења, последице и саме узрочне везе. Као пример наведеном може се навести проблем климатских промена, или загађења ваздуха код којих је врло тешко идентификовати ко је учинилац кривичног дела. Наведеном доприноси и чињеница да неретко сама радња није противправна суштински, већ постаје противправна када се премаше утврђени лимити дозвољености. Идентификација окривљеног као проблем који утиче на оштећено лице, не може бити решена све док се не прихвати модалитет у погледу радње извршења, последице и узрочне везе код ових кривичних дела.

Треће одступање тиче се саме штете, односно врсте штете, која се разликује од класичног поимања штете. Поједини аутори сматрају да питање штете не може да се посматра као штета учињена конкретном оштећеном, нити природи, већ да еколошка штета мора бити сагледана и из перспективе друштвене штетности, односно друштвеног проблема.¹¹⁴¹ Постоје мишљења, чији је један од заступника Hall, да се

¹¹⁴¹Potter G, The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a 'Green' Perspective to Mainstream Criminology in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M) Surrey, 2014, 7-22.

штета може класификовати на четири начина и то: утицај на здравље, утицај на економију, друштвено-културни утицај и безбедносни утицај.¹¹⁴² Он даље наводи да је здравствени утицај у највећем складу са класичним концептом штете, да је видљив, мерљив и предвидљив. Наводи и да смртни случајеви узроковани загађењем коштају привреде Европске Уније на годишњем нивоу око 161 милијарде Евра. Економски утицај објашњава кроз смањење ресурса које негативно утиче на индустрију, на који се наслања и смањење радне снаге. Друштвено-културни утицај је најбоље објашњен на Конференцији УН у Рију 2012. на којој је један од закључака био да сви зависе од екосистема и то како у погледу опстанка, тако и у погледу економског, социјалног и културног благостања.¹¹⁴³ Иако се наведено можда чини упитним, када се боље сагледа овај утицај он је веома логичан, имајући у виду да када се велике еколошке катастрофе догоде, све друге људске активности престају. Када се каже да се овај утицај чини упитним мисли се на то да се, можда лаички, једно право сматра важнијим од другог, што није исправно имајући у виду да су сва права у односу једнакости и подједнаке важности, те посматрајући из овог угла може се закључити да је овакав „екстреман“ закључак ипак оправдан. Последњи утицај односи се на безбедности аспект, који се раније везивао за оружане сукобе, али данас се везује и за поменуте појмове организованог еколошког криминалитета и екотероризма. Овоме се свакако може додати и бојазан од климатских промена, недостатка хране и воде за пиће, али и сваког другог загађења које доводи до погоршања здравља.

Четврта специфичност се надовезује на питање штете, а тиче се временске условљености која је значајна због одговора на питање шта се дешава са последицама штете које накнадно наступе. У конкретном случају полази се од претпоставке да се моментом покретања кривичног поступка утврдило колико лица је оштећено конкретним кривичним делом, односно имајући у виду сразмере штете, шта се дешава у ситуацији када се након окончања кривичног поступка из истог критичног догађаја јаве нови оштећени, или када додатна штета наступи након окончања кривичног поступка. Један од примера везује се за рециклажу и илегално одлагање отпада чији токсини се лако шире кроз земљу, ваздух и воду и ту остају дуги низ година.¹¹⁴⁴ У том смислу, „прва штета“ може претстављати утицај једног опасног средства, а „друга

¹¹⁴²Hall M, *Vistims of Environmental Harms and Their Role in National and International Justice in Emerging Issues in Green Criminology - Exploring Power, Justice and Harm* (ed. Walters R, Drake D, Wyatt T), Hampshire, 2013, 218-241.

¹¹⁴³*Ibidem*, 226.

¹¹⁴⁴Bisschop L, Walle G, (2013), 40.

штета" промене које последично настају од опасног средства. Са друге стране квантитативно изражавање штете зависи од времена изложености, које тако може градивно разликовати висину штете која потиче од истог догађаја. Као пример се може навести илегална депонија на којој раде радници, који имају највећи степен изложености. Одмах иза њих изложени су људи који живе у непосредној близини, а уколико се на одређеној удаљености налази и нека плантажа или газдинство и производи могу бити изложени загађењу, које може изазвати последице и код крајњег корисника. Питање које се односи на саму штету јесте, како доказати да је штета настала од кривичног дела које се временски не поклапа са наступелом последицом, као и шта се дешава код последица које нису очигледне или у директној вези са радњом извршења. Постоје мишљења да непосредна веза кривичног дела и настале штете, искључује многа кривична дела против животне средине¹¹⁴⁵, те ово питање представља још један разлог оправдања специфичности оштећеног кривичним делима против животне средине.

Пета специфичност тиче се могућности израчунавања висине штете, која је у директној вези са претходним питањима. Почевши од проблема немогућности изражавања штете ван индивидуално претрпљене штете, сама последица не мора настати моментом извршења кривичног дела већ знатно касније. Пример наведеном су различита обољења код људи и животиња која су наступала много након изложености самом загађењу, климатске промене итд. Стварна штета се свакако процењује уз помоћ стручног лица, у овом случају вештака одређене струке, те се чини да ово питање може бити решиво у односу на појам тренутне штете. Оно што се у литератури намеће као проблем јесте будући ефекат штетне радње, који је тешко сагледив, а самим тим и израчунљив.

Шеста специфичност односи се на остваривање права на накнаду штете и оно што се намеће као први проблем јесте да је узрок штете најчешће немар, а не умишљајно поступање или прекомерно загађење, код ког се враћамо на основни проблем код ових кривичних дела, а то је да је конкретна радња дозвољена до одређене границе. Други важан проблем тиче се питања прекограничног кретања штете, које је у директној вези са питањем надлежности суда, односно органа коме се подноси пријава. Поред ова два проблема код појединих аутора се јавља и став да новчана накнада

¹¹⁴⁵Pemberton A, *Environmental Victims and Criminal Justice: Proceed with Caution in Environmental crime and its victim: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 70.

оштећеном код кривичних дела против животне средине није довољна, односно да се њом не може постићи сврха репарације.¹¹⁴⁶ *Hall* наводи и да остваривање права на накнаду штете треба да буде гаранција једнака за све, али да заправо остваривање права у многоме зависи од поделе на оне који „имају и немају”.¹¹⁴⁷ *Jarell* и *Ozmy* сматрају да највећи број оштећених никада неће ни доћи у могућност да оствари загарантовано право, јер учинилац никада неће бити пронађен.¹¹⁴⁸

И када се преброди први проблем идентификације окривљеног и покретања поступка, то и даље не значи да ће загарантовано право бити остварено. Када се покрене судски поступак наилази се на проблем неадекватних доказних радњи, који уколико и доведу до осуђујуће пресуде која садржи и обавезу накнаде штете, доводи до проблема који је видљив код свих кривичних поступака, а то је проблем наплате. У нашем правном систему могућност наплате зависи од платежне моћи осуђеног лица, који неретко нема имовине или нема примања. Спровођење наплате у том смислу бива отежано, имајући у виду да би се наплата спровела неопходно је да постоји било каква имовина која би могла бити предмет извршења. Када се ради о правним лицима као извршиоцима кривичних дела проблем такође може представљати капитал друштва и одговорност самог друштва. Имајући у виду да се ради о општем проблему, решење би се свакако могло тражити кроз формирање посебних фондова, који би се регресно наплаћивали од окривљених или који би могли да покрију одређени проценат штете у случају потпуне неликвидности.

Имајући у виду да се ради о проблему који је препознат, свакако да би могућност решавања могла бити постигнута и кроз механизам међународног стандарда садржаног у форми Конвенције, којим би се супсидијарна одговорност државе проширила и на оштећена лица кривичним делима против животне средине.

Уколико сагледамо резултате емпиријског истраживања, али и упоредноправну судску праксу примећујемо да се износи штета драстично разликују.

Сва наведена одступања имају један заједнички именоватељ који се заснива на томе да кривично правна заштита одговара антропоцентризму у ком је човек

¹¹⁴⁶Hall M, (2014), 103-118.

¹¹⁴⁷*Ibidem*, 114.

¹¹⁴⁸Jarell M, Ozmy J, *Communities as Victims of Environmental Crime: Lessons from the Field in Environmental crime and its victims : perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 249-261.

највреднији део природе¹¹⁴⁹, па тако је и кривичноправни однос према природи антропоцентричан, док постоје и мишљења да се животна средина мора посматрати кроз екоцентричан приступ у ком је човек само део природе. Несумњиво је да концепција кривичне одговорности не може подржати екоцентричан приступ, посебно из разлога јер се концепт кривичног поступка базира на човеку који је управо супротан екоцентричном приступу.

4.4.1. Имовинскоправни захтев оштећеног у поступцима за кривична дела против животне средине

Право на остваривање имовинскоправног захтева у кривичном поступку представља једно од основних права оштећеног, у виду компензације, реституције и накнада штете, а штета нанета извршењем кривичног дела може бити материјална (новчани губици, штета нанета имовини, телесне повреде, нарушено здравље и др.) и нематеријална (душевна и емоционална патња и др.)

Имајући у виду указане специфичности, а посебно ко може бити оштећен кривичним делом против животне средине може се извести закључак да се може расправљати само о имовинскоправном захтеву оштећеног физичког лица. То даље значи да уколико нема оштећеног физичког лица, нема ни могућности за накнаде штете. То надаље доводи до закључка да поједини еко медијум може бити загађен, али у колико исти нема тренутни утицај на лично или имовинско добро физичког лица, не постоји ни могућност да се штета отклони.

У контексту наведеног поставља се питање да ли у конкретном случају држава може бити одговорна за штету, имајући у виду да је Уставом РС држава и аутономна покрајина одговорна за заштиту животне средине.

Према ЗКП-у имовинскоправни захтев расправиће се у кривичном поступку, уколико то неће утицати на одуговлачење поступка. Такође уколико суд донесе пресуду којом се окривљени ослобађа оптужбе, оптужба се одбија или се обуставља поступак, а оштећено лице ће се упутити на остваривање свог захтева пред парничним судом. Поступајући суд може упутити оштећеног на парнични поступак у целини или

¹¹⁴⁹ Марушић Јаблановић М, Станишић Ј, Предвиђање еколошког активизма- улога, знања, ставова, афеката и понашања, *Андрогошке студије* бр. 11/2020, 127-144.

делимично и када је учинилац осуђен и када нема довољно основа за одлучивање. Имовинскоправни захтев се такође може односити на повраћај ствари или поништај одређеног правног посла, а на предлог оштећеног могу се одредити привремене мере обезбеђења захтева.

Уколико сагледамо остваривање имовинско правног захтева у домаћој судској пракси у кривичном поступку, у око 50% предмета о имовинскоправном захтеву одлучивано је у кривичном поступку.

За разлику од домаћег законодавства, Сједињене Америчке Државе су поред права која су на федералном нивоу била призната жртвама и то право да има саветодавну улогу у одлучивању о гођењу, право да присуствује у поступку и праву да буде информисана о осуди, односно казни проширена. Конгрес је 2004. године усвојио Акт о правима жртава¹¹⁵⁰ који гарантује права жртвама у кривичном поступку. Овим Актом су загарантована права одговарајуће заштите жртвама, право на потпуну и благовремену реституцију, да се према жртви опходе са достојанством и да се поступак спроведе без одуговлачења.

Поред наведеног важно је указати и на проблем остваривања права на накнаду штете, односно чињеницу да није довољно гарантовати само право, већ омогућити и остваривање права на накнаду штете. Систем накнаде штете од учиниоца кривичног дела темељи се на принципу реституције, односно плаћања од стране извршиоца кривичног дела¹¹⁵¹, које је неретко праћено бројним проблемима. Спознајом проблема остваривања права на накнаду штете упоредноправно посматрано, појавила су се одређена решења, која не искључују обавезу накнаде штете од стране учиниоца кривичног дела, али која пружају могућност накнаде која се касније регресира од стране извршиоца кривичног дела. Тако је укључивање државе и различитих фондова код појединих аутора представљено и као подстрек оштећенима да пријаве кривична дела¹¹⁵², као и идеја да уколико држава није успела да спречи, има обавезу да накнади штету оштећеном лицу.¹¹⁵³ Остваривање права на накнаду штете из посебних фондова не представља идеју садашњице, јер се још у Хамурабијевом законнику може пронаћи

¹¹⁵⁰ Акт о правима жртава (*Crime' victims' right Act*) 2004, <https://www.justice.gov/usao/resources/crime-victims-rights-ombudsman/victims-rights-act>, 13. Октобар 2021.

¹¹⁵¹ Scutt J, *Restoring Victims of Crime*, Canberra, 1980, 4.

¹¹⁵² Мрвић-Петровић Н, Ћирић Ј, Обештећење жртава насиља из јавних фондова, *Социолошки преглед* бр. 2/ 2013, 211-229.

¹¹⁵³ Wright M, *Justice for Victims and Offenders: A Restorative Response to Crime*, Winchester, 1996, 44.

одредба да уколико се разбојник не пронађе, опљачкани може тражити све што му је украдено, а насеље и старешина ће накадити све што му је однето.¹¹⁵⁴ Питање накнаде штете је тако регулисано и међународним документима као што су: Декларација УН о основним начелима правде у вези са жртвама кривичних дела и злоупотребе власти¹¹⁵⁵, Резолуција 77/27 о накнади штете жртвама злочина¹¹⁵⁶, Европска Конвенција о накнади штете жртвама насилних кривичних дела¹¹⁵⁷, Директивом 2004/80/ЕУ¹¹⁵⁸ и Директивом 2012/29/ЕУ¹¹⁵⁹ којима је заједничко да држава треба да омогући накнаду штете, односно да треба да се установи супсидијарна одговорност државе.

Из наведеног се може закључити да у случају када не постоји окривљени за загађења, односно када не може утврдити ко је правни интерес санације али и одговорност би требала бити на држави, а како је и предвиђено чл. 74 Устава РС који предвиђа да је свако, а посебно РС и аутономна покрајина одговорна за заштиту животне средине. У том смислу важно би било установљавање супсидијарне одговорности државе и аутономне покрајине, али и обавезе санације у случају када нема окривљеног за загађење, односно обавезе успостављања пређашњег стања.

5. Предлог унапређења поступка за кривична дела против животне средине

Проблеми спровођења кривичног поступка за кривична дела против животне средине сагледани су кроз могућност унапређења и побољшања остваривања права човека на живот у здравој животној средини у пуном обиму. Проблеми са којим се суочавамо у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине

¹¹⁵⁴ Блажић Павићевић М, (2019), 141.

¹¹⁵⁵ Усвојена Резолуцијом Генералне Скупштине УН 40/34 од 29. Новембра 1985, не подлеже ратификацији, јер не представља међународни уговор чл. 12-13, <http://media.cgo-cce.org/2013/06/17-Deklaracija-o-osnovnim-nacelima-pravde-u-vezi-sa-zrtvama-krivicnih-djela-i-zloupotrebe-vlasti.pdf>, 11. Новембар 2021.

¹¹⁵⁶ Resolution (77) 27 on the compensation of the victims of crime, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 28 September 1977, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=595033&SecMode=1&DocId=659298&Usage=2>, 11. Новембар 2021.

¹¹⁵⁷ European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, ETS no. 116, Strasbourg 24 November 1983, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/116?desktop=true>, 11. Новембар 2021.

¹¹⁵⁸ Council Directive 2004/80/EC relating to compensation to crime victims, *Official Journal of the European Union* L 261/15.

¹¹⁵⁹ Green paper Compensation to crime victims COM (2001) 536, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52001DC0536>, 11. Новембар 2021.

заснивамо на сложености чињеничног стања и сложеност доказне грађе, као и специфичности процесног субјекта који нису довољни за стварање посебне процесне форме.

Наиме специфичност процесног субјекта не може бити посматрана као пресудан елемент који би дозволио структурално одступање, али може бити посматран као елемент који испуњава услов за модификацију. У смислу наведеног предложена је форма специјализације суда, са предлогом решења мешовитог модела у оквиру поступајућих основних судова, којим се не би нарушило уређење судова, али и специјализација главних учесника у откривању и доказивању кривичних дела против животне средине.

Специјализација органа поступања би допринела и бољим резултатима у борби против кривичних дела против животне средине које извршавају правна лица, а на што посебно упућују резултати емпиријског истраживања. Наиме емпиријско истраживање је показало да су правна лица одговарала у само два кривична поступка за кривична дела против животне средине.

Специјализација органа поступања би допринела и унапређењу откривања и доказивања кривичних дела против животне средине, које темељимо на резултатима емпиријског истраживања која показују да се у РС откривају и доказују само одређена кривична дела против животне средине.

Имајући у виду проблеме у остваривању права оштећеног лица у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине, дошло се до закључка да би се проблем санације штете могао превазићи доношењем прецизније регулативе која се односи на супсидијарну одговорост државе и поштовање обавезе државе да успостави пређашње стање, а у складу са Уставом РС.

V МЕЂУНАРОДНА ПРАВНА ПОМОЋ У КРИВИЧНИМ СТВАРИМА

Развој савременог друштва пратило је стварање слободног тржишта, слободан промет капитала, роба и услуга, технолошке иновације, индустријски напредак, слободе кретања и брзе размене информација, а што је довело до потребе за друштвеним прилагођавањем, кретањем и комуникацијом ван граница суверених држава. Прекогранична кретања и позитивне последице прилагођавања тржишним променама, створиле су простор и за негативне појаве, односно криминалне активности интернационалних димензија. Нужност сарадње држава у борби против криминалних активности прекограничних размера створила је темељ из ког се развила међународна правна помоћ у кривичним стварима.

Наиме државе су се налазиле пред изазовом изналажења адекватног одговора на проблем криминалног деловања прекограничних размера, а одговор држава на ову негативну друштвену појаву захтевао је сарадњу и изградњу поверења у борби против криминалитета. Са појавом криминалних активности прекограничних размера државе су постале свесне да против онога шта урушава систем вредности две или више држава једино могу да се боре удруженим снагама. На основу наведеног потреба за међудржавном сарадњом препозната је на међународном нивоу, а први облици су се односили на појединачне случајеве сарадње у конкретним предметима и пружање помоћи у кривичним стварима.

Постоје мишљења да се суштински облици прекограничног криминалитета не разликују од криминалног понашања на унутрашњем плану, већ да се разликују у погледу манифестације која обухвата простор две или више држава, или укључују извршиоце из две или више држава.¹¹⁶⁰ С тим у вези треба дефинисати дистинкцију између међународних кривичних дела и прекограничног криминалитета. Наиме међународна кривична дела уперена су против општег правног поретка, а прекогранични криминалитет погађа интересе више држава.¹¹⁶¹

¹¹⁶⁰Никач Ж, *Међународна сарадња држава у борби против криминалитета*, докторска дисертација, Београд, 1998, 35.

¹¹⁶¹Киурски Ј, Грнинић В, Положај и овлашћења јавног тужиоца у поступку пружања међународне правне помоћи у *Усаглашеност домаћих прописа са институтима Европске уније у области међународне правне помоћи у кривичним стварима и препоруке за хармонизацију*, Београд, 2011, 43.

Међународна кривичноправна помоћ је потреба садашњице, односно једини ефикасан начин борбе против савременог прекограничног криминалитета. Неопходност постојања сарадње темељи се на ограничењима суверене државе да поступа ван граница територијалног суверенитета, односно ограничењима успостављеним националним нормативним оквиром. На овај начин државе су у могућности да се заједнички боре против криминалитета који се прилагођава променама друштвеног развоја брже него друштво.

Међународну кривичноправну помоћ Бугарски дефинише као механизме отклањања препрека надлежности и изналагање адекватног одговора на различите облике криминалитета, посредством којих правосудни и други органи једне државе пружају помоћ правосудним и другим органима друге државе у вези са извршеним кривичним делима.¹¹⁶² Бркић међународу кривичноправну помоћ дефинише као предузимање правних или техничких радњи од стране надлежних државних органа једне државе – замољене државе, на основу замолнице надлежног органа друге државе-државе молиље, ради омогућавања кривичног гоњења, суђења или извршења кривичних санкција.¹¹⁶³ Постоје и мишљења да је реч о извесном облику сарадње која превазилази националне оквире и састоји се од преузимања превентивних и репресивних мера с циљем сузбијања кривичних дела, а која се остварује од момента сазнања за извршено кривично дело па све до извршења одлука које су ступиле на правну снагу.¹¹⁶⁴

Домаћа литература познаје две поделе међународне помоћи у кривичним стварима, те тако Васиљевић врши поделу на активну правну помоћ – пружање помоћи и пасивну правну помоћ – примање помоћи.¹¹⁶⁵ Поред ове поделе постоји и класична поделана кривичноправну помоћ у ужем смислу – *мала кривичноправна помоћ* (права или типична) која обухвата извршење процесних ствари и примену одређених мера.¹¹⁶⁶ Кривичноправна помоћ у ширем смислу подразумева извршење стране кривичне пресуде, уступање кривичног гоњења и екстрадицију окривљених и осуђених лица.¹¹⁶⁷

¹¹⁶²Бугарски Т, (2014), 105.

¹¹⁶³Вркић С, (2010), 385.

¹¹⁶⁴Димитријевић Д, Стефановић-Лазич М, Лазин Ђ, (1986), 348.

¹¹⁶⁵Васиљевић Т, (1981), 733.

¹¹⁶⁶Илић Г, „Мала“ међународна правна помоћ у кривичним стварима са становишта праксе и упоредног законодавства, *Страни правни живот* бр. 1/2012, 106.

¹¹⁶⁷Шкулић М, (2016), 505.

Шкулић наводи да поред кривичноправне помоћи у ужем и ширем смислу постоје и видови сарадње који не представљају типичну међународну помоћ, као што су одрицање државе од права на гоњење или прихватање гоњења, омогућавање да окривљени буде физички присутан у земљи у којој се гони, признавање формалног ауторитета стране кривичне пресуде у једном делу и размена релевантних информација.¹¹⁶⁸

Иако ЗКП не регулише питање међународноправне помоћи у кривичним стварима, па самим тим и не сврстава поступак међународне кривичноправне помоћи у посебне поступке. Димитријевић, Васиљевић, Стевановић и Јекић сматрају да се ради о посебном поступку, а Бркић сматра да се ради о помоћној (конексној) процесној форми.¹¹⁶⁹ Имајући у виду да су поменути аутори објављивали своје радове у различитим временским периодима, не чуди што су поједини аутори сврставали међународну кривичноправну помоћ у посебне поступке имајући у виду тадашњу регулативу кривичнопроцесне материје, односно регулисање ове материје кроз кривично процесно законодавство. Наиме пре ступања на снагу посебног Закона који регулише ову материју, међународна кривичноправна помоћ била је регулисана Законом о кривичном поступку који је посебне главе посвећивао поступку за пружање међународне правне помоћи и извршење међународних уговора у кривичним стварима и поступку за издавање окривљених и осуђених лица.¹¹⁷⁰

Међународна правна помоћ у кривичним стварима у контексту кривичних дела против животне средине у највећој мери заснована је на проблему еколошког прекограничног криминалитета, или како га поједини аутори називају транснационалног еколошког криминалитета, односно кривичних дела против животне средине са елементом прекограничности. Сам појам „прекогранични“ дефинисан је Конвенцијом Уједињених нација о транснационалном организованом криминалу¹¹⁷¹ која предвиђа да је кривично дело по природи транснационално уколико је учињено у више држава; уколико је учињено у једној држави, а већи део припреме, планирања, руковођења или контроле је обављан у некој другој држави; уколико је учињено у једној држави, али је у њега укључена група која се бави криминалним активностима у

¹¹⁶⁸ Шкулић М, (2016), 505.

¹¹⁶⁹ Бркић, С, (2010), 302.

¹¹⁷⁰ *Сл. лист СРЈ* бр. 70/01 и 68/02, *Сл. гласник РС* бр. 58-04, 85/05, 115/05 и 49/07.

¹¹⁷¹ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр.6/2001.

више држава или уколико је учињено у једној држави, а последице су наступиле у другој држави (чл. 3 п1).

Из наведеног инострани аутори махом не дефинишу појам прекограничног еколошког криминалитета, већ се фокусирају на облике испољавања, а као облике испољавања Wright наводи трговину опасним материјама и трговину природним ресурсима.¹¹⁷² Прекогранични еколошки криминалитет се дефинише и као кретање извршилаца, оштећених и кривичних дела које није ограничено географским границама, а које самим тим отежава откривање и праћење.¹¹⁷³ Међу домаћим ауторима Писарић сматра да прекогранични еколошки криминалитет постоји када су ефекти криминалитета прекограничне природе, или када постоји кретање илегалне робе преко граница једне државе.¹¹⁷⁴ Поменути ставови су слични и са мишљењем Boister који сматра да не могу ни сва кривична дела против животне средине имати прекогранични карактер.¹¹⁷⁵

Дефиниција прекограничног еколошког криминалитета садржана је у коауторском раду Бејатовића и Шикмана, који дефинишу овај појам као криминалне радње појединаца или група које укључују елементе транснационалности, а обухватају укупност криминалних активности којима се угрожава животна средина и здравље људи.¹¹⁷⁶

Највећи број аутора који се бави прекограничним еколошким криминалитетом у својим радовима, прекогранични еколошки криминалитет објашњава кроз дефинисање кривичних дела против животне средине и кроз појаву организованог еколошког криминалитета.

Имајући у виду пораст еколошког криминалитета, а посебно прекограничног еколошког криминалитета, чинило се важним да се кривична дела против животне средине сагледају и кроз механизам међународне помоћи у кривичним стварима.

¹¹⁷²Wright G, (2011), 333.

¹¹⁷³Cools M. et. al, *EU Criminal justice, financial&economics crim: New perspectives*, Portland, 2011, 158.

¹¹⁷⁴ Писарић М, Сузбијање прекограничног еколошког криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2011, 426.

¹¹⁷⁵Boister N, *An Introduction to Transnational Criminal Law*, Oxfore, 2018, 200-210.

¹¹⁷⁶Бејатовић С, Шикман М, Транснационални еколошки криминалитет у *Сузбијање криминалитета, европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет* (ур. Шикман М), Зборник радова са међународне стручне конференције Требиње, 18-20 март 2014, 13.

За остваривање међународне кривичноправне помоћи неопходно је постојање легислативе која поред националног оквира подразумева и међународне инструменте.

1. Инструменти међународне кривичноправне помоћи

Међународна правна помоћ у кривичним стварима одвија се на основу билатералних и мултилатералних уговора, који у складу са Уставом чине саставни део правног поретка и примењују се непосредно.¹¹⁷⁷

Најзначајнији мултилатерални уговор свакако представља Конвенција Савета Европе о међународној помоћи у кривичним стварима¹¹⁷⁸, а која је допуњена додатним протоколом из 1978. и додатним протоколом из 2001. године.

Конвенција о међународној помоћи у кривичним стварима предвиђа да су стране уговорнице у обавези да пруже једна другој најширу могућу правну помоћ у сваком поступку који се односи на кривична дела чије гоњење у тренутку када је затражена помоћ спада у надлежност органа стране молиље, с тим да се не примењује на вршење одлука о хапшењу и пресуда, нити војна кривична дела која не представљају обична кривична дела (чл. 1). Овом Конвенцијом предвиђа се достављање процесних аката и судских одлука, односно долазак пред суд сведока, вештака и окривљених, достављање извода и обавештења из казних евиденција, поступак поступања по замолници, доставу ради кривичног гоњења и размену извештаја о пресудама. Допуне које су уследиле кроз додатне Протоколе, односиле су се на упрошћавање и убрзавање поступка.¹¹⁷⁹

Имајући у виду облике међународне сарадње за међународну помоћ у кривичним стварима значајне су Европска Конвенција о преносу поступка у кривичним стварима из 1972.¹¹⁸⁰, којом се регулише питање преношења кривичног гоњења, Европска

¹¹⁷⁷Слијепчевић Љ, Међународни уговори у кривичној области и међународна правна помоћ, *Правни информатор* бр. 3/2014, 54-63.

¹¹⁷⁸Закон о потврђивању Европске Конвенције о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, са додатним протоколом, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* 10/2001.

¹¹⁷⁹Бугарски Т, (2014), 106.

¹¹⁸⁰Закон о потврђивању Европске Конвенције о преносу поступка у кривичним стварима, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* 10/2001.

Конвенција о међународном важењу кривичних пресуда са додацима¹¹⁸¹, Европска конвенција о екстрадицији, са додатним протоколима¹¹⁸², Европска Конвенција о трансферу осуђених лица, са додатним протоколима¹¹⁸³ и Европска Конвенција о надзору условно осуђених или условно ослобођених лица.¹¹⁸⁴

Из наведеног може се закључити да се ради о мултилатералним уговорима који су закључени пре много година, те у циљу унапређења међународне сарадње у кривичним стварима питање међународне помоћи се поново отворило као питање које треба унапредити.

Наиме потреба за бржом и ефикаснијом сарадњом у кривичним стварима отворена је за дискусију као питање 1998. у Кардифу од стране Велике Британије, са идејом изналажења најбољег начина примене одредаба Амстердамског уговора¹¹⁸⁵, којим је предвиђено да се у року од две године од његовог ступања на снагу покрене процес олакшавања заједничког признавања одлука и извршења пресуда у кривичним стварима. Европски савет је препознао значај предлога, а што је резултирало поновним разматрањем идеје о принципу узајамног признавања одлука, те је 1999. на самиту у Тампереу, Европски савет изнео закључак да узајамно признавање треба да буде основа правосудне сарадње у грађанскоправној и кривичноправној области.¹¹⁸⁶ Европска комисија је потом, 2001. усвојила Програм мера за спровођење принципа узајамног признавања одлука у кривичним стварима¹¹⁸⁷, чиме је измењен начин правосудне сарадње на нивоу Европске уније.¹¹⁸⁸

Поред инструмената који регулишту питање међународне помоћи у кривичним стварима, постоје и инструменти који се баве посебном врстом помоћи које се пружају

¹¹⁸¹Закон о потврђивању Европске Конвенције о међународном важењу кривичних пресуда са додацима, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* 13/2002.

¹¹⁸²European Convention on Extradition ETS 24, 13.XII.1957, <https://rm.coe.int/1680064587>, 21. Децембар 2022.

¹¹⁸³Закон о потврђивању Европске Конвенције трансферу осуђених лица са додатним протоколом, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 4/2001.

¹¹⁸⁴Закон о потврђивању Европске Конвенције о надзору условно осуђених или условно ослобођених лица са додатним протоколом, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 4/1991.

¹¹⁸⁵Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN>, 18. Мај 2021.

¹¹⁸⁶Mitsilegas V, *EU Criminal Law*, Oregon, 2009, 116.

¹¹⁸⁷Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, (2001/C 12/02), Official Journal of the European Communities, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001Y0115\(02\)&from=ES](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001Y0115(02)&from=ES), 13. Мај 2021.

¹¹⁸⁸Ивановић А. Р, Ивановић А. Б, „Европски доказни налог и европски налог за истрагу у кривичним стварима“, *Правне теме* бр. 5/215, 199-217.

међународним трибуналима и судовима, а као пример се може навести Међународни кривични суд основан Римским статутом. Римски статут Међународног кривичног суда, имплементиран у домаће законодавство Законом о потврђивању Римског статута међународног кривичног суда¹¹⁸⁹, сврстан је у мултилатералне уговоре у кривичним стварима, али се исти не бави међународном помоћи између држава, већ посебан одељак посвећује међународној сарадњи и помоћи које регулише кроз питање односа држава према Међународном кривичном суду.

Наведени инструменти кривичноправне помоћи представљају заједнички именитељ за све кривичне ствари, али када говоримо о прекограничном еколошком криминалитету у контексту међународне помоћи неопходно је указати и на документе који регулишу поједина питања прекограничних загађења.

Наиме елемент прекограничности у вези са животном средином, не мора нужно бити везан за криминалне активности, већ се као прекограничан посматра и кроз функционисање индустријских постројења, легално кретање отпада, а заступљен је и у другим сегментима који представљају дозвољене радње. У одређеним случајевима, које иницијално нису окарактерисани као криминалне активности радње могу стећи статус прекограничног загађења. Као пример се може навести Конвенција о прекограничним ефектима индустријских удеса¹¹⁹⁰ донета са циљем заштите људи и животне средине од ефеката индустријских удеса. Индустријски удес се описује као неконтролисани догађај за време чије активности, која укључује опасне материје у инсталацији или приликом транспорта, наступе (директно или индиректно, непосредно или одложено) негативни прекогранични утицаји од једне стране уговорнице ка другој страни уговорнице (чл. 1). Државне уговорнице се обавезују на међусобну помоћ, која није стриктно дефинисана као помоћ у кривичним стварима, већ је дефинисана на општи начин (чл. 12). Конвенција о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту¹¹⁹¹ регулише питање сарадње у циљу спречавања, смањења и контроле штетних прекограничних утицаја (чл. 2), Базелска Конвенција о контроли

¹¹⁸⁹ *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 5/2001.

¹¹⁹⁰ Закон о потврђивању Конвенције о прекограничним ефектима индустријских удеса, *Сл. гласник РС – Међународни уговори* бр. 42/2009.

¹¹⁹¹ Закон о потврђивању Конвенције о процени утицаја на животнеу средину у прекограничном концепту, *Сл. гласник РС – Међународни уговори* бр. 102/2007.

прекограничног кретања опасних отпада и њиховом одлагању¹¹⁹², бави се опасним отпадом, а Конвенција о прекограничном загађењу ваздуха, загађењима ваздуха.

Наведено је имало за циљ да укаже на присутност елемента прекограничне природе код свих еко-медијума која се не везује само за криминалне активности, већ и за активности које су законите, али које могу постати недозвољене, под одређеним условима.

Када су у питању кривична дела против животне средине посебно значајну улогу имају одређене организиције, чији рад је од пресудне важности за сузбијање прекограничног еколошког криминалитета.

2. Међународне организације и борба против еколошког криминалитета

Значај међународне правне помоћи у кривичним стварима препознат је и од стране Европске уније, која је механизам унапређења помоћи поред нормативе, засновала и на моделу формирања органа, мрежа и организација за које се показало да у борби против савременог криминалитета имају изузетно важну улогу.

Европска правосудна мрежа *European Judicial Network* формирана је 1998. усвајањем Заједничке акције стварања Европске правосудне мреже од стране Савета Европе¹¹⁹³, а која је ступила на снагу 7. августа 1998. године. Оснивање ове мреже настало је из потребе за побољшањем правосудне сарадње између држава чланица¹¹⁹⁴, која би омогућавала непосредну сарадњу у борби против организованог криминалитета, а посебно прекограничног организованог криминалитета.

¹¹⁹²Закон о потврђивању Базелске Конвенције о прекограничном кретању опасних отпада и њиховом одлагању, *Сл. гласник РС – Међународни уговор* бр. 2/99.

¹¹⁹³ 98/428/ЈНА, Official Journal L 191, 07/07/1998 P. 0004 – 0007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998F0428>, 01.06.2021.

¹¹⁹⁴ Акциони план за борбу против организованог криминала који је усвојен у Амстердаму 17. јуна 1997. и Заједничка акција Савета Европе 96/277/ЈНА (https://eur-lex.europa.eu/eli/joint_action/1996/277/oj) од 22. априла 1996. представљају оквир за размену магистрата за везу с циљем побољшања правосудне сарадње.

Са минималном организационом структуром¹¹⁹⁵ која функционише по принципу „контактних тачака“ држава чланица и Европске комисије, омогућено је повезивање лица која у државама чланицама имају значајну улогу на пољу правосудне сарадње у кривичним стварима, с циљем успостављања „стручне мреже“ ради обезбеђења адекватног извршења захтева за међународну правну помоћ.¹¹⁹⁶

Успостављање мреже показало се као недовољно ефикасно¹¹⁹⁷, те је предложено формирање тела у области правосудне сарадње по угледу на Европол, који промовише европске интеграције у сфери полицијске сарадње. На темељу идеје о формирању новог тела на Европском савету са самита из Тампереа 1999. изнет је закључак о потреби за формирањем новог тела, које се назива *Eurojust*¹¹⁹⁸. Тако је Уговором из Нице¹¹⁹⁹ предвиђено да *Eurojust* треба да омогући ближу сарадњу у области правосудја, нарочито у погледу узајамне правне помоћи и екстрадиције.¹²⁰⁰

У закључцима из Тампереа Европски савет је установио оквир организације и функционисања, са назнаком да је у циљу борбе против организованог криминалитета потребно формирати орган који ће чинити полиција, тужиоци и судије држава чланица. Основни задатак *Eurojust* је да омогући координацију и сарадњу органа држава чланица у кривичном гоњењу и спровођењу истрага, као и да сарађује за Европском правосудном мрежом¹²⁰¹.

Прво је формирана привремена јединица *Pro-Eurojust (Provisonal Eurojust)*, која је са радом почела 2001. у Бриселу, а Одлуком Европског савета о оснивању Европске правде од 28. фебруара 2002.¹²⁰² ова јединица престаје да постоји.¹²⁰³ Доношење одлуке

¹¹⁹⁵ Бугарски Т, Писарић М, Узајамно признавање судских одлука као основ прибављања и преноса доказа у кривичном поступку, *Зборник радова Прваног факултета у Новом Саду* бр. 4/2016, 1775-1195.

¹¹⁹⁶ Gless S, Wahl T, A Comprasion of the Evolution and Pace of Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters: A Race Between Europol and Eurojust? In *The Needed Balances in EU Criminal Law: Past, Present and Future* (ed. Briere C, Weyembergh), Oxfore, 2018, 339-354.

¹¹⁹⁷ Формирање мреже имало је за циљ превазилажење ограничења у правосудној сарадњи, а фактори који су онемогућавали постизање жељених резултата били су недостатак поверења одлучујућих органа држава чланица, сметње у примени механизма, језичке баријере, одсуство ефикасности у процесуирању, недовољно стручног кадра и неусаглашеност нормативних аката. Вид. Mitsilegas V, (2009), 188-189.

¹¹⁹⁸ Mitsilegas V, (2009), 187.

¹¹⁹⁹ Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (2001/C 80/01), *Official Journal* C 080, 10/03/2001 P. 0001 – 0087, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12001C%2FTXT>, 30.05.2021.

¹²⁰⁰ Suominen A, „The past, present and the future of Eurojust” *Maastricht journal of European and comparative law* 2/2008, 217-234.

¹²⁰¹ Mitsilegas V, (2009), 189.

¹²⁰² 2002/187/JHA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002D0187>, 30.05.2022.

о оснивању *Eurojust*, праћено је бројним потешкоћама у погледу природе овлашћења¹²⁰⁴, статуса и међусобног односа са другим телима и институцијама Европске уније.¹²⁰⁵

Eurojust као орган Европске уније са посебном правном личношћу, основан је са циљем установљавања кривичне надлежност, налик надлежности Европола, уз шира овлашћења у погледу кривичних дела рачунарског криминала, преваре и корупције, прања новца, еколошког и организованог криминалитета (чл. 4)¹²⁰⁶ и могућношћу да пружи помоћ на захтев надлежног органа државе чланице у вези са спровођењем истраге и кривичним гоњењем других, додатних кривичних дела.¹²⁰⁷ С почетка *Eurojust* требао је да буде сачињен од по једног представника сваке државе чланице (чл.2 Одлуке 2205/671/ЈНА).

Eurojust је основан са циљем побољшања координације између надлежних органа држава чланица у кривичном гоњењу, као и да међу надлежним органима држава чланица унапреди сарадњу и да пружи подршку како би се обезбедило ефикасно кривично гоњење и истрага.¹²⁰⁸

Eurojust је основан као „кооперативна јединица“, која има самосталну правну личност, те може закључивати споразуме са трећим странама попут Европола као и са државама које нису чланице.¹²⁰⁹

Eurojust од држава чланица може затражити разматрање: предузимања кривичног гоњења или спровођења истрага; координацију држава чланица у случају процене да би једна држава боље спровела истрагу или кривично гоњење; формирање заједничких истражних тимова - *Joint Investigation Team*¹²¹⁰ и достављање информација.¹²¹¹

Европски савет је 2008. одобрио нову Одлуку о јачању *Eurojust*, која је имала за циљ побољшање оперативних радњи, повећање размене информација, јачање сарадње

¹²⁰³Gless S, Wahl T, 345

¹²⁰⁴Највећи проблем представљало је питање надлежности, односно која ће кривична дела бити у надлежности Eurojust. Вид. Mitsilegas V, (2009), 190-191.

¹²⁰⁵*Ibidem*, 191.

¹²⁰⁶Одлука Европског савета 2005/671/ЈНА,

<https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7mlc3gyxp/vlodhwgzvzyo>, 22. Децембар 2022.

¹²⁰⁷*Ibidem*, 194.

¹²⁰⁸*Ibidem*, 194-195.

¹²⁰⁹ Вид. Suominen A, (2008), 221-222.

¹²¹⁰ Council Framework Decision of 13 June 2002 on joint investigation teams, OJL 162/1 (20 June 2002).

¹²¹¹Gless S, Wahl T, 347.

држава чланица и *Eurojust*-а, као и јачање сарадње са државама које нису чланице. Лисабонски уговор из 2007. велику пажњу посветио је развоју *Eurojust* дефинишући улогу као пружање подршке и јачање координације и сарадње између надлежних националних органа у циљу сузбијања криминалитета који обухвата две или више држава чланица.¹²¹² Лисабонски уговор је значајан и из разлога јер предвиђа обавезу увођења минималних стандарда у погледу дефинисања кривичних дела и казни. Европски парламент и Савет је 2018. усвојио Уредбу о Агенцији Европске уније за кривичноправну сарадњу *European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*¹²¹³.

Развојни пут *Eurojust* праћен је и развијањем идеје о оснивању органа у чијој надлежности ће бити кривично гоњење на територији свих држава Европске уније. Након неколико неуспелих идеја, уследио је предлог Европске комисије у Ници о формирању наднационалног органа за кривично гоњење и вођење истрага за кривична дела која погађају економски интерес Европске уније.¹²¹⁴ Европска комисија је 2013, само три године касније сачинила Предлог Уредбе о оснивању Европског јавног тужилаштва¹²¹⁵ чија су овлашћена била ограничена само на кривична дела која су усмерена на економске интересе Европске уније, а који није био прихваћен. На нивоу Европске уније је 2017. увојена Уредба о спровођењу појачане сарадње ради оснивања Европског јавног тужилаштва - *European Public Prosecutor's Office*, након дугих преговора вођених између држава чланица и институција Европске уније.¹²¹⁶

Проблем код усвајања Уредбе о оснивању Европског јавног тужилаштва заснивао се на критикама да би се стварањем оваквог тужилаштва нарушио суверенитет држава чланица, односно да би се успоставила могућност контролисања националних институција од стране европског тела. Поред наведених критика, незадовољство је изазивала и чињеница да би оснивање Европског јавног тужилаштва дало овој канцеларији много већа права и овлашћења него што то имају појединачне државе

¹²¹² <https://www.eurojust.europa.eu/about-us/history>, 22.12.2022.

¹²¹³ <https://www.eurojust.europa.eu/about-us/history>, 19.05.2021. Примена Уредбе започела је 12. децембра 2019, а Република Србија је држава потписница.

¹²¹⁴ *Ibidem*, 303-312.

¹²¹⁵ Proposal for a Council Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office/* COM/2013/0534 final-2013/0255, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52013PC0534>, 01.06.2021.

¹²¹⁶ Бугарски Т, Писарић М, Оснивање и организација Европског јавног тужилаштва, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2019, 17-35.

чланице.¹²¹⁷ Споразумно решење је било да надлежности Европског јавног тужилаштва обухватају само кривична дела која су у финансијском интересу Европске уније. У односу на ова кривична дела Европско јавно тужилаштво може покренути и спроводити истрагу, преузимати кривично гоњење и заступати оптужбу у поступцима пред државама чланицама.¹²¹⁸

Анализирајући регулативу Европске уније у контексту кривичних дела против животне средине, као и различите ставове иностраних аутора, наилазимо на један закључак који износе Mitsilegas и Giuffrida, а то је да еколошки криминалитет никад није у довољној мери обрађен, иако се наводно сврстава у приоритетне проблеме, већ да је увек сврстан у остала кривична дела, или кроз наводе да се већа пажња мора усмерити ка облицима криминалних понашања према животној средини.¹²¹⁹

Анализирајући проблематику која представља део проблема, потребно је истаћи које организације су значајне за откривање кривичних дела против животне средине. Ту су Интерпол и Европол, али међу значајне организације се сврставају и Европска канцеларија за борбу против финансијских престапа – *OLAF*, Европска агенција за управљање оперативном сарадњом- *FRPNTEX* и Европска полицијска школа- *CEPOL*.

2.1. Интерпол

Интерпол представља највећу светску међународну полицијску организацију основану 1923. у Бечу, која омогућава сарадњу криминалистичких полиција и пружа подршку свим органима, агенцијама и организацијама који се боре са међународним криминалитетом.¹²²⁰ Интерпол као организација броји велики број држава чланица, а свака од њих има свој Национални биро, као спону између чланице и организације, али и чланице и других чланица. Национални центри су повезани са Генералним секретаријатом, односно командним и комуникационим центрима, као и базама

¹²¹⁷Oberg J, „The European Public Prosecutor: Quintessential supranational criminal law?“, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 28(2)/2021, 165.

¹²¹⁸Бугарски Т, Писарић М, Надлежност Европског јавног тужилаштва, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2019, 389.

¹²¹⁹Mitsilegas V, Giuffrida F, The Role of EU Agencies in Fighting Transnational Environmental Crime: New Challenges for Eurojust and Europol in *Brill Research Perspectives in Transnational Crime* (ed.Mitsilegas V), London, 2017, 43.

¹²²⁰Уљанов С, (2012), 69.

података, а размена података омогућена је на основу стандарда на којима се темељи функционисање ове организације.¹²²¹

Проблем еколошког криминалитета препознат је од стране Интерпола као вид криминалитета који захтева бољу полицијску сарадњу, те је на 61. Генералној Скупштини Интерпола 1992. образован посебан Одбор за еколошки криминал¹²²², који чине четири радне групе за загађења животне средине, заштиту дивље флоре и фауне, незаконити риболов и незакониту сечу шума. Ове јединице пружају подршку чланицама у спровођењу истрага, координишу оперативан рад, прикупљају и деле информације. Посебну пажњу у оквиру еколошког криминалитета посвећују едукацији, округлим столовима, али и директним учешћем у поступцима кроз распоређивање специјалних службеника који могу „укључити“ дигиталну форензику или учествовати у тајним операцијама кроз давање упутстава.

У оквиру Интерпола оформљен је и комитет који руководи групама за незаконити риболов, шумску крађу, загађења и дивље животиње, као и посебне радне групе за специјализацију органа поступања.¹²²³

У извештају који обухвата период до 2015. посебан акценат је стављен на различитост кривичних дела против животне средине, са предлогом да државе морају да се уједине око борбе за чистију животну средину, што захтева увођење другачијих стратегија које захтевају обавезну обуку, укључивање мрежа за борбу против прања новца и анти-корупцијске органе, размену обавештајних података и коришћење експерата у поступцима откривања и доказивања.¹²²⁴ Интерпол је формирао и посебне истражне тимове подршке који пружају веома широку асистенцију националним тимовима.

Интерпол је спровео и већи број заједничких акција, односно заједничких операција, које су у зависности од акције имале различити фокус деловања, па тако је

¹²²¹ *Ibidem*, 70.

¹²²² Љуштина А, Бјеловук И, Међународна полицијска сарадња у функцији унапређења безбедности и сузбијања еколошког криминала, у *Сузбијање криминалитета, европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет* (ур. Шикман М.) Зборник радова са међународне стручне конференције Требиње, 18-20 март 2014, 116.

¹²²³ <https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime/Our-response-to-environmental-crime>, 12. Март 2022.

¹²²⁴ Environmental Crime and its Convergence with other Serious Crimes, <https://www.interpol.int/en/content/download/5086/file/INTERPOL%20Strategic%20Report%20-%20Environmental%20Crime%20and%20its%20Convergence%20with%20other%20Serious%20Crimes.pdf>, 23. Децембар 2022.

акција „RAMP 10“ била усмерена на илегалну трговину и недозвољено поседовање угрожених врста гмизаваца и водоземаца, а акција „Тигар“, на експлоатацију тигрова. Поред наведених акција спровођене су и бројне друге акције које у свом фокусу имале опасан отпад, трговину слоновачом и друго.¹²²⁵

Поред заједничких акција Интерпол је иницирао повезивање стварањем мрежа на свим континентима, програма, агенција, асоцијација и друге видове повезивања како у оквиру континента, тако и на глобалном нивоу.¹²²⁶

Једна од препорука Интерпола представља и предлог формирања Националне радне групе за безбедност животне средине коју би чинили полиција, царина, агенција за заштиту животне средине, специјализоване агенције, јавна тужилаштва, невладине организације и владини партнери. Оваква радна група је формирана у оквиру Интерпола са циљем помоћи државама чланицама како и на који начин да се боре против еколошког криминалитета.¹²²⁷

Резултати проактивног рада Интерпола најбоље су приказани кроз статистичке резултате према којима је у периоду од 2018. до 2021. заплењено 167.452 тона отпада.¹²²⁸

На основу наведеног, од изузетног значаја је то што је Република Србија чланица Интерпола, чиме је омогућена сарадња у борби против еколошког криминалитета, али и едукација и развој форензике заштите животне средине.

Активна улога Интерпола у борби против еколошког криминалитета се огледа у чињеници да се на Интерполовој потерници тренутно налази 7 лица за којима се трага због извршења кривичних дела против животне средине.¹²²⁹

2.2. Европол

¹²²⁵ Уљанов С, (2012), 76.

¹²²⁶ <https://www.interpol.int/en/content/download/5071/file/Directory%20of%20Environmental%20Law%20Enforcement%20Networks.pdf>, 23. Децембар 2022.

¹²²⁷ <https://www.interpol.int/en/content/download/5071/file/Directory%20of%20Environmental%20Law%20Enforcement%20Networks.pdf>, 23. Децембар 2022.

¹²²⁸ <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/results-eu-fight-against-crime-2018-2021/>, 23. Децембар 2022.

¹²²⁹ <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2019/INTERPOL-makes-public-appeal-to-help-track-environmental-fugitives>, 23. Децембар 2022.

Озбиљност и тежина кривичних дела против животне средине препозната је и од стране Европола, који борбу против кривичних дела против животне средине сврстава у један од приоритета.

Европска полицијска канцеларија –*Europol* је организација за спровођење закона Европске уније која се бави криминалистичким обавештајним подацима, са циљем да унапреди ефикасност и сарадњу држава чланица у борби против најтежих облика међународног организованог криминалитета и тероризма.¹²³⁰ Оснивање ове канцеларије предвиђено је Уговором из Мастрихта, а Конвенцију о Европолу су ратификовале све државе чланице и иста је ступила на снагу 1998. године. Европол је заправо и раније почео са радом формирањем јединице за дроге, али са циљем проширивања надлежности, што се постепено и дешавало. Основни задаци који су садржани у годишњим програмима рада обухватају размену информација, пружање оперативне помоћи, израду стратешких докумената и експертизу истрага.¹²³¹

Увођење Европоловог информационог система у великој мери је утицало на унапређење брзе и безбедне размене информација између држава чланица, као и процену претње која обухвата обим, карактер и утицај криминалитета. Поред информационог система значајну улогу имају и обавештајни подаци којима обично не располажу органи гоњења државе чланице, а које могу користити у свом раду у откривању кривичних дела. Официри за везу Европола ангажовани су у размени информација држава чланица и Европола и координацији резултата, а аналитичари предузимају стратешке и оперативне анализе у оквиру Одељења за анализу Европола.¹²³² Анализом рада информационог система спрам „тамне бројке криминалитета“ извео се закључак да досадашње ангажовање није довољно већ се подаци морају учинити доступнијим, а нужно је успоставити и практичну сарадњу. Сви проблеми морају бити решени и кроз одговарајућу легислативу, која несумњиво има интенцију ширења и развоја.

Заинтересованост Европола за кривична дела против животне средине се може описати кроз појам прогресивног напретка имајући у виду да до пре неку годину само је неколико службеника било задужено за кривична дела против животне средине, а данас функционише мрежа за заштиту животне средине – *EnviCrimeNet*, која повезује

¹²³⁰Nunzi A, European Police Office, *Revue internationale de droit pénal* 1-2/2006, 285.

¹²³¹*Ibidem*, 286.

¹²³²*Ibidem*, 291.

полицijske службенике, који заједно са Европолом раде на обавештајним пројектима користећи податке различитих јурисдикција са циљем препознавања највећих проблема.

У оквиру Европола основан је Европски центар за тешки организовани криминал – *ESOCC* који има задатак да пружи оперативну подршку државама чланицама и то анализу података, ангажовање на терену, размену информација и друге видове подршке. У оквиру овог центра основана је и посебна јединица која носи назив Јединица ЕУ за организовани криминал, која покрива организоване криминалне групе високог ризика, еколошки криминалитет и кривична дела против имовине.¹²³³

Интерпол је у своје приоритете за период од 2022-2025. сврстао и разбијање криминалних мрежа, са посебним фокусом на трговину опасним отпадом и дивљим животињама, као и на криминалне мреже и појединачне криминалне активности правних лица који се инфилтрирају у легалне пословне структуре на високом нивоу.¹²³⁴

3. Облици остваривања међународне помоћи у кривичним стварима у Републици Србији

Легислатива у оквиру националног оквира у Републици Србији садржана је у Закону о међународној правној помоћи у кривичним стварима (у даљем тексту ЗМППКС)¹²³⁵ којим се уређује поступак међународне помоћи у случају да не постоје предвиђени уговори или када одређена питања њиме нису уређена.

Поред Закона о међународној помоћи у кривичним стварима важно је истаћи да је Република Србија (у даљем тексту РС) закључила и велики број билатералних споразума у кривичним стварима и то са Алжиром, Албанијом, Аустријом, Белгијом, Белорусијом, Босном и Херцеговином, Бугарском, Великом Британијом, Грчком, Данском, Ираком, Италијом, Казахстаном, Кипром, Мађарском, Северном Македонијом, Монголијом, Немачком, Пољском, Румунијом, Русијом, Сједињеним

¹²³³ <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-serious-and-organised-crime-centre-esocc>, 24. Децембар 2022.

¹²³⁴ <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/eu-policy-cycle-empact>, 24. Децембар 2022.

¹²³⁵ *Сл. гласник РС* бр. 20/2009.

Америчким Државама, Словачком, Словенијом, Турском, Француском, Холандијом, Хрватском, Црном Гором, Чешком, Швајцарском и Шпанијом.¹²³⁶

Облици међународне правне помоћи тако обухватају радње у теорији описане као међународна правна помоћ у ширем смислу која се проширује и на остале облике међународне правне помоћи.

Вршење међународне правне помоћи у кривичним ствари иницира се замолницом, која има тачно прописан садржај (чл. 5 ЗМППКС), а органи надлежни за пружање помоћи су домаћи судови и јавна тужилаштва, док се поједине радње предузимају и од стране министарства надлежног за правосуђе (чл. 4 ЗМППКС).

Замолница се доставља преко министарства надлежног за правосуђе или на захтев замољене државе дипломатским путем, а у случају узајамности и непосредно или посредством Међународне организације криминалистичке полиције (чл. 6 ЗМППКС). Материјални услови за пружање помоћи су да кривично дело за које се захтева помоћ представља кривично дело по закону РС, да за исто дело није правноснажно окончан поступак пред домаћим судом односно кривична санкција у потпуности извршена, као и да није наступила застарелост кривичног гоњења (осим за дела против међународног хуманитарног права), односно да су лица обухваћена актом амнестије или помиловања, да се захтев не односи на политичко кривично дело или дело повезано са политичким кривичним делом, односно да се састоји искључиво од повреде војних дужност, да се пружањем помоћи не повређује суверенитет, јавни поредак или други интерес од суштинског значаја за РС (чл. 7 ЗМППКС). Пружање међународне помоћи у кривичним стварима се темељи на узајамности, која се претпоставља, на тајности података, а предвиђена су и правила о употреби језика и трошковима поступка.

Новим Законом о уређењу судова (чл. 25) предвиђено је да Виши суд води поступак за изручење окривљеног или осуђеног лица, пружа међународну правну помоћ у поступку за кривично дело из своје надлежности, извршава кривичну пресуду иностраног суда, одлучује о признању и извршењу стране судске и арбитражне одлуке, ако законом није друкчије прописано, одлучује о сукобу надлежности основног суда са

¹²³⁶ <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/25262/bilateralni-sporazumi-u-krivicnim-stvarima-.php>, 21. Децембар 2022.

свог подручја, обезбеђује и пружа помоћ и подршку сведоку и оштећеном и врши друге послове и надлежности одређене законом.

Облици међународне помоћи у кривичним стварима су: изручења окривљеног или осуђеног лица; преузимања и уступања кривичног гоњења, извршења кривичне пресуде и остале облике међународне помоћи.

3.1. Изручење окривљеног или осуђеног лица

Основно начело које се примењује код изручења окривљеног или осуђеног лица је начело специјалитета, које подразумева да изручено лице не може бити кривично гоњено, подвргнуто извршењу кривичне санкције или изручено трећој држави за дело које није предмет изручења, осим у случају тачно предвиђених изузетака (чл. 14 ЗМППКС). У ситуацији када су у замолници наведени одређени поступци, а накнадно се сазна за друге поступке, тада се у складу са Европском Конвенцијом о екстрадицији кривично гоњење привремено обуставља из формалних разлога у односу на део поступака који нису обухваћени замолницом, а може се наставити по одобрењу замољене државе¹²³⁷. Са друге стране постоји и судска одлука у којој је поступајући суд заузео став да уколико се изручење осуђеног тражи за одређена кривична дела, у односу на која делимично постоје услови за изручење, односно за одређени број дела су испуњени услови, а за одређени број нису испуњени услови за изручење, изручење ће се дозволити у односу на сва кривична дела.¹²³⁸ Наведено указује да је од пресудне важности да ли су сва кривична дела наведена у замолници, у односу на испуњеност формалних услова за кривична дела за које се захтева изручење.

Изручење страној држави се дозвољава ради вођења поступка за кривично дело за које је као најнижа казна предвиђена казна затвора од годину дана, а ради извршења кривичне санкције за најмање 4 месеца (чл. 13 ЗМППКС).

На основу наведеног се може извести закључак да институт изручења има кривичноправни карактер, али и политичко-управни карактер, имајући у виду

¹²³⁷Решење Апелационог суда у Београду Кж2 3817/10 од 02.11. 2010. године.

¹²³⁸Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж 849/13 од 16.04.2013. године.

чињеницу да у великом броју држава коначну одлуку о изручењу доноси орган управе.¹²³⁹

Предуслов за изручење је достављање одговарајуће документације и испуњење претпоставки за изручење: да лице није држављанин РС; да дело није извршено на територији РС, против ње или њеног држављанина; да се против истог лица не води исти поступак у РС; да постоје услови за понављање кривичног поступка за дело за које се тражи изручење; да је утврђена истоветност лица; да постоји довољно доказа који поткрепљују основану сумњу да је лице извршило кривично дело; да у случају осуде у одсуству држава молиља гарантује да ће поступак бити поновљен у присуству окривљеног лица; да држава молиља гарантује да за кривично дело за које се тражи изручење није прописана смртна казна (чл. 16 ЗМППКС).

Питање суђења у одсуству разматрано је и од стране Уставног суда који је разматрао питање да ли постоји ризик да ће окривљени претрпети флагрантно ускраћивање правде у земљи која тражи изручење, те закључио да гаранција не може бити довољна за обезбеђење адекватне заштите од ризика флагрантног кршења правде. У образложењу је указао на обавезу замољене државе да испита да ли се гаранција обезбеђује у практичној примени и даје довољно јемства да ће окривљени бити заштићен од ускраћивања правде.¹²⁴⁰

Поступак изручења се покреће на основу замолнице, коју министарство надлежно за правосуђе доставља надлежном суду на чијем подручју лице борави или се затекне. У случају да је замолница прописно сачињена и даје уз њу достављена потрбна документација, а судија за претходни поступак¹²⁴¹ доноси наредбу за довођење, коју спроводи полиција (чл. 18 ЗМППКС). Уколико је у оквиру замолнице тражено да се изврши претресање лица, просторија и одузимање предмета, судија за претходни поступак ће наредити претрес и одузимање предмета. Судија за претходни поступак у овом поступку има обавезу да лице поучи о правима и саслуша лице на околности важне за утврђење постојања претпоставки за изручење, личне прилике, држављанство, однос према држави молиљи и захтеву за изручење. Судија за

¹²³⁹Бркић С, Бугарски Т, (2021), 265.

¹²⁴⁰Одлука Уставног суда Србије Уж 2203/16 од 11.07.2019. године.

¹²⁴¹Закон о пружању међународне помоћи у кривичним стварима и даље користи термин истражни судија, иако је важећим ЗКП укинута функција истражног судије и уведена функција судије за претходни поступак. Имајући у виду да Закона о пружању међународне помоћи у кривичним стварима није усаглашен са ЗКП, истражни судија би се морао тумачити као судија за претходни поступак, а који ће у наставку бити коришћен.

претходни поступак одлучује о притвору, као и притвору по захтеву пре подношења замолнице за изручење (чл. 22 ЗМППКС). Одлуку о изручењу доноси ванпретресно веће и то у форми одлуке којом се одбија изручење или доноси решење о испуњености услова за изручење (чл. 27 ЗМППКС). Правноснажно решење о испуњености претпоставки за изручење се потом доставља министру надлежном за правосуђе, који доноси позитивно или негативно решење о изручењу (чл. 31 ЗМППКС) или решење о одлагању изручења (у случају да постоји други кривични поступак који се води пред судом у РС или док лице не изврши кривичну санкцију која му је у другом поступку изречена). Министар надлежан за правосуђе може донети и решење о привременом изручењу које подразумева да ће лице бити враћено у РС (чл. 35 ЗМППКС).

Изручење окривљеног или осуђеног лица подразумева и изручење РС које се заснива на замолници РС која се упућује иностраној држави када се против лица води кривични поступак у РС или му је суд у РС изрекао кривичну санкцију.

У односу на питање изручења РС, Врховни Касациони суд је донео одлуку у којој је образложио да се против окривљеног може покренути кривични поступак или извршити кривична санкција само за кривично дело које је у изручењу одобрено, осим уколико се окривљени одрекао тог права, или уколико страна држава није поставила такав услов¹²⁴². Услов за изрицање и извршење кривичне санкције може зависити и од захтева стране државе у погледу врсте и висине кривичне санкције који обавезују домаћи суд уколико су у сагласности са националним прописима.

Поред изручења Закон о међународној помоћи у кривичним стварима предвиђа и могућност спровођења преко територије РС на основу замолнице, о којој одлучује министар надлежан за правосуђе (чл. 40 ЗМППКС).

3.2. Преузимање и уступање кривичног гоњења

Страној држави може се уступити кривично гоњење осумњиченог или окривљеног за кривично дело које спада у надлежност домаћег суда (чл. 49 ЗМППКС). Услов за уступање кривичног гоњења је достављање замолнице и оригинал или оверен препис кривичних списа, а претпоставке су да се ради о лицу које има пребивалиште

¹²⁴²Пресуда Врховног Касационог суда Кзз 623/19 од 25.06.2019. године.

или боравиште у замољеној држави, или да лице у замољеној држави издржава казну затвора или другу кривичну санкцију која се састоји од лишења слободе (чл. 51 ЗМППКС). У случају да је кривичним делом оштећена РС, држављани РС или правно лице са седиштем на територији РС, посебно ће се ценити могућност остваривања имовинскоправног захтева. Решење о поступку уступања доноси пре покретања кривичног поступка носилац јавнотужилачке функције, до ступања оптужнице на правну снагу судија за претходни поступак на предлог носиоца јавнотужилачке функције, до почетка главног претреса ванпретресно веће по прибављеном мишљењу носиоца јавнотужилачке функције, а до завршетка главног претреса веће по прибављеном мишљењу носиоца јавнотужилачке функције (чл. 52 ЗМППКС). На одлуку о уступању кривичног гоњења окривљени има право жалбе, о којој не одлучује судија појединац, већ ванпретресно веће.¹²⁴³ Последице уступања кривичног гоњења не ослобађају обавезе правосудне органе да предузимају процесне радње које не трпе одлагања, а домаћи органи настављају гоњење у случају да замољена држава достави одлуку о непреузимању, одустане од преузимања, или уколико РС одустане од уступања (чл. 54 ЗМППКС). Као и код изручења окривљеног и осуђеног, захтев за притварање може предходити замолници.

Код питања уступања кривичног гоњења веома је важно сагледати да ли се пружањем међународне помоћи повређује јавни интерес РС па је тако у предмету у ком је лице користило фалсификоване исправе одбијен захтев за уступање кривичног гоњења као неоснован са образложењем да је коришћењем фалсификованих исправа окривљени предузео радњу извршења према Министарству унутрашњих послова, као једином органу надлежном за издавање личних докумената, те би се уступањем кривичног гоњења поставило питање да ли Република Србија штити своје интересе.¹²⁴⁴ Наведени предмет се може довести у везу за питањем правилног сагледавања интреса од јавног значаја, имајући у виду да се кривичним делима против животне средине оштећују еко медијуми који у ширем смислу представљају конзистентну територију Републике Србије.

Преузимање кривичног гоњења представља могућност РС да замолницом тражи преузимање гоњења које спада у надлежност државе молиље, под условом да лице има

¹²⁴³Решење Основног суда у Чачку К 441/16 од 30.05.2017. године.

¹²⁴⁴Решење Основног суда у Чачку Кв 280/17 од 19.07.2019. потврђено решењем Вишег суда у Чачку Кж 74/17 од 07.09.2017. године.

пребивалиште или боравиште у РС или да лице издржава казну затвора или другу кривичну санкцију која се састоји од лишења слободе у РС.

Поступак покреће министарство надлежно за послове правосуђа замолницом коју заједно са кривичним списима доставља јавном тужилаштву на чијем подручју лице има пребивалиште или боравиште, или издржава казну затвора или другу кривичну санкцију која подразумева лишење слободе, или јавном тужилаштву који учествује у кривичном поступку који се води против лица за исто или друго кривично дело (чл. 44 ЗМППКС). Оно што се посебно испитује јесте да се захтев не односи на политичко кривично дело, или дело које је повезано са политичким кривичним делом, односно да се не састоји искључиво од повреде војних дужности, као и да се пружањем правне помоћи неће повредити суверенитет, безбедност, јавни поредак или други интерес. Надлежни носилац јавнотужилачке функције преузима гоњење само ако су испуњене претпоставке које се односе на пружање помоћи, али и претпоставке за кривично гоњење.¹²⁴⁵

У судској пракси заузет је став по питању предузимања процесних радњи у оквиру међународне правне помоћи, у ком је јасно образложено да се у сваком конкретном случају мора водити да рачуна да ли је предузета процесна радња предузета противно основним начелима домаћег правног поретка и међународним стандардима¹²⁴⁶, као и да се предузета радња мора ценити спрам закона који се примењивао у моменту предузимања конкретне процесне радње.

Преузети поступак се води по прописима РС, уз ограничење у погледу могућности суђења у одсуству, а изречена кривична санкција не може бити строжија од кривичне санкције предвиђене прописима државе молиље. Као и у случају уступања, пре подношења замолнице може се упутити захтев за притварање осумњиченог.

3.3. Извршење кривичне пресуде

Институт извршења кривичне пресуде има за циљ извршење правноснажне пресуде државе молиље у замољеној држави.

¹²⁴⁵Бркић С, Бугарски Т, (2021), 273.

¹²⁴⁶Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж 2-214/16 од 03.04.2019. године.

Поступак извршења отпочиње замолницом и захтева да уколико се ради о замолници за извршење пресуде у РС да је осуђени држављанин РС, или има пребивалиште или боравиште у РС, или да у РС већ издржава казну која се састоји од лишења слободе, по ранијој пресуди (чл. 58 ЗМППКС). За спровођење поступка надлежан је суд по последњем пребивалишту или боравишту осуђеног или по месту извршења казне, а пре замолнице као код осталих механизма може се поднети захтев за притварање, који предходи замолници. Поступак по замолници министарство надлежно за правосуђе доставља надлежном суду уз замолницу и оверени препис кривичне пресуде уз мишљење о испуњености предуслова, а суд одлучује у седници већа, те може признати страну кривичну пресуду или одбити замолницу. Оно што је важно истаћи јесте да иницирање признања пресуде мора следити утврђену процедуру, што значи да друга лица, па ни учесници у поступку нису овлашћени да иницирају признање или извршење кривичне пресуде.¹²⁴⁷ Разлика у односу на механизме преузимања гоњења или изручења огледа се и у погледу кривичних списа, јер држава молила није у обавези да доставља све кривичне списе, него само правноснажну пресуду.¹²⁴⁸

Извршење стране пресуде је могуће уз премештај, односно уз механизам премештања лица које у другој држави издржава кривичну санкцију, која се састоји од лишења слободе, а са чим мора да се сагласи министар надлежан за правосуђе (чл. 65 ЗМППКС). Извршење уз премештај значи да лице не може бити притворено, гоњено или подвргнуто извршењу кривичне санкције за неко раније дело, а претпоставке за премештај односе се на уверење да ће премештај побољшати изгледе за друштвену рехабилитацију и да је осуђени са тим сагласан.¹²⁴⁹

Претпоставке и услови за извршење пресуде РС у иностраној држави су у начелу исте, осим што захтевају постојање услова на страни стране државе, с разликом да одлуку о уступању доноси ванпретресно веће суда који је донео пресуду у првом степену, по прибављаном мишљењу носиоца јавнотужилачке функције (чл. 73 ЗМППКС), а у погледу последице преузимања извршења домаће кривичне пресуде поступак извршења кривичне санкције у РС се обуставља (чл. 46 ЗМППКС). Извршење домаће кривичне пресуде је такође могуће уз премештај, с тим да молбу за премештај

¹²⁴⁷ Решење Апелационог суда у Београду, Кж По1-Кре 3/20 од 16.01.2020. године.

¹²⁴⁸ Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 2725/11 од 21.12.2011. године.

¹²⁴⁹ Сагласност осуђеног није и не може бити у директној вези са његовим породичним и личним приликама, Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж-Кре 4/17 од 14.03.2017. године.

подноси осуђени или држава чији је држављанин осуђени или у којој има пребивалиште или боравиште, уколико се осуђени са тим сагласи (чл. 79 ЗМППКС). Одлуку о премештају доноси такође ванпретресно веће по прибављеном мишљењу носиоца јавнотужилачке функције (чл. 80 ЗМППКС), а спровођење премештаја се поверава полицији.

3.4. Остали облици међународне правне помоћи у кривичним стварима

Остали облици међународне помоћи обухватају предузимање процесних радњи, примену мера, размену обавештења и писмена и привремену предају лица.

Остали облици међународне помоћи у кривичним стварима се предузимају под условом да се против истог лица не води кривични поступак због дела поводом ког се захтева помоћ, као и да су испуњени услови из ЗКП, који су предвиђени за предузимање радњи или примену мера, односно да су радње предузете сагласно домаћем законодавству.

Основна разлика између „велике“ и „мале“ помоћи јесте у томе што се код осталих облика међународне помоћи не поставља питање да ли је пружање правне помоћи дозвољено. То надаље значи да се ради о једноставнијем поступку, неоптерећеном формалностима, који подразумева брзо и ефикасно поступање по захтеву.¹²⁵⁰

Различитост у односу на друге видове помоћи заснива се на чињеници да се радње предузимају на начин који предвиђа закон државе молиље, уколико није у супротности са начелима правног поретка РС (чл. 90 ЗМППКС), а постоји и могућност присуства радњама од стране представника иностраног органа.

Оно што може представљати проблем јесу различитости у погледу процесне форме за предузимање процесних радњи, односно опасност да тражена радња неће моћи да се уподоби са формом процесне радње државе молиље.¹²⁵¹ У смислу наведеног подељена су мишљења по питању формалноправне важности предузетих радњи, те постоје мишљења да радње аутоматски имају формалну важност, односно да предузете радње могу бити уподобљене, као и мишљење које износи Илић да процесне разлике могу да

¹²⁵⁰ Илић Г, (2012), 107.

¹²⁵¹ *Ibidem*, 109.

буду такве да начин предузимања и прикупљања у једној држави буде дозвољен, а у другој недозвољен. Чини се да је у контексту изнетог става важно конкретну ситуацију тумачити у контексту чл. 90 ЗМППКС који предвиђа да се радње предузимају на начин који предвиђа закон државе молиље, уколико није у супротности са начелима правног поретка РС и правилног тумачења осталих облика међународне правне помоћи.

У смислу наведеног у радње које се могу извршити као процесне радње спадају: позивање; достављање писмена; саслушање окривљеног; испитивање сведока; испитивање вештака; увиђај; претресање просторија и лица; привремено одузимање предмета.

С обзиром на то да одредбе о доказним радњама нису усклађене са одредбама важећег ЗКП, непосредно се примењују одредбе важећег ЗКП.

У остале доказне радње спадају и радње које обухватају размену обавештења и достављање писмена и предмета који су у вези са кривичним поступком, достављање података без замолнице, коришћење аудио-видео конференцијске везе, формирање заједничких истражних тимова и привремену предају лица лишеног слободе ради испитивања пред надлежним органом државе молиље.

Закон о међународној помоћи у кривичним стварима регулише и привремену предају лица, одлагање пружања правне помоћи, достављање писмена домаћим држављанима у иностранству и лицима са дипломатским имунитетом.

У остале доказне радње сврстана је и могућност стварања заједничких истражних тимова, која се показала као веома корисна доказна радња.

4. Заједнички истражни тимови

Борба против кривичних дела усмерених ка животној средини намеће низ изазова, са којим се суочавају органи откривања кривичних дела који неретко оскудевају у ресурсима и људству. Имајући у виду да се ради о кривичним делима која имају мултидисциплинарну природу, прилагодљивост органа откривања мора да прати мултидисциплинарни приступ и развој криминалних активности, а који захтева сарадњу са различитим специјализованим органима.

Различити изазови у оперативном раду органа откривања и доказивања, као и у спровођењу истраге, када је у питању савремени криминалитет, наметнули су потребу за стварање специфичног механизма који носи назив заједнички истражни тимови.

Други додатни протокол уз Европску Конвенцију о међусобној правној помоћи у кривичним стварима (у даљем тексту ЕКМППКС)¹²⁵² предвиђа могућност стварања заједничких истражних тимова. Међусобним споразумима надлежних органа две или више страна уговорница могу се формирати заједнички истражни тимови са посебном наменом и на ограничени временски период, који се може продужавати, а ради вођења истрага на територији једне или више страна уговорница. Могућност формирања заједничких истражних тимова везана је за истраге које захтевају сложену и опсежну истрагу повезану са другим странама уговорницама, или уколико природа захтева предузимање координисаних и усклађених радњи. Захтев за формирање заједничког истражног тима може потећи од било које државе која уз предлог предлаже и састав тима, с тим да вођа тима мора бити представник стране на чијој се територији делује, уз поштовање националног законодавства државе у којој се радње предузимају (чл. 20 ЕКМППКС). Република Србија је ратификовала овај Протокол 26.04.2007, а почела са применом 1.08.2007, стим да су и све државе са којима се Република Србија граничи ратификовале овај Протокол.

Основна карактеристика заједничких истражних тимова је доминантно присуство међународног елемента, који делује на темељу споразума, те њихово оснивање не зависи од тежине кривичног дела, већ од елемената међународних и прекограничних димензија кривичног дела¹²⁵³. Заједнички истражни тимови формирају се због истраге конкретног кривичног дела, што значи да није могуће основати истражни тим као јединицу за сузбијање криминалитета генерално, већ због конкретног кривичног дела. У смислу наведеног формирању заједничког истражног тима претходи дефинисање кривичног дела, анализа правног оквира, споразумевање о главним елементима, иницирање затева за формирање тима, израда споразума, потписивање споразума и спровођење оперативног акционог плана.¹²⁵⁴

¹²⁵²Закон о ратификацији Другог додатног Протокола уз Европску Конвенцију о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, *Сл. лист СЦГ – Међународни уговори* бр. 2/2006.

¹²⁵³Jeseničar J, Sagmeister Ranzinger A, *Priručnik o zajedničkim istražnim timovima*, Sarajevo, 2014, 9.

¹²⁵⁴*Ibidem*, 15.

Формирање заједничких истражних тимова предвиђено је и Конвенцијом о полицијској сарадњи у југоисточној Европи¹²⁵⁵ и то за специфичне потребе и одређени период, уз могућност продужења, а у циљу спровођења истраге у једној или више уговорних страна, који формирају тим. Разлози и услови се суштински не разликују од услова предвиђених Другим додатним протоколом, с тим да постоји могућност и тражења помоћи треће стране која није учествовала у закључивању споразума (чл. 27).

Правни оквир формирања заједничких истражних тимова обухвата и друге Конвенције, од којих је за кривична дела против животне средине значајна Конвенција о узајамној помоћи и сарадњи царинских службеника¹²⁵⁶, која такође предвиђа могућност формирања заједничких истражних тимова (чл. 24).

Доношење одлуке о формирању заједничког истражног тима обавезује и на укључивање *Eurojust* и Европола које су укључене у оперативне и друге састанке, односно формирање тимова је у појединим државама немогуће без укључивања ове две организације¹²⁵⁷. Протоколом о заједничким истражним тимовима предвиђено је да службеници *Europol* могу да учествују у раду тимова уколико се ради о истрази за кривична дела из надлежности ове организације, а улога службеника је да учествују у раду тимова, пруже помоћ у свим активностима и размени информација, с тим да немају овлашћења у примени мера принуде.¹²⁵⁸ Улога службеника уређује се споразумом, а сва сазнања која се прикупе у току оперативног рада могу се уврстити у информациони систем. У циљу унапређења сарадње *Европол* је реализовао и посебан пројекат прикупања националне легислативе, а у процес формирања и рада заједничких истражних тимова укључили су се и *Eurojust* и Европска канцеларија за борбу против превара – *OLAF*.

Боље повезивање и координација полиције и царине, унапређена је и формирањем *SECI* центра, регионалне оперативне организације Југоисточне Европе, а чија чланица

¹²⁵⁵ Закон о потврђивању Конвенције о полицијској сарадњи у југоисточној Европи, *Сл. гласник РС* бр. 70/2007. Могућност формирања заједничких истражних тимова предвиђено је и Конвенцијом о борби против транснационалног организованог криминала, Конвенцијом против корупције, Конвенцијом о прању, тражењу, заплени, одузимању прихода стечених криминалом и финансирању тероризма, Конвенцијом о високотехнолошком криминалу, Оквирном одлуком Савета Европе о формирању заједничких истражних тимова.

¹²⁵⁶ Convention drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on mutual assistance and cooperation between customs administrations, *Official Journal C* 024, 23/01/1998 P. 0002 - 0022

¹²⁵⁷ Бугарски Т, Заједнички истражни тимови као инструмент прекограничне сарадње у кривичним стварима, *Crimen* бр. 3/2017, 461-482.

¹²⁵⁸ *Ibidem*, 476.

је и Република Србија, која има значајну улогу у размени информација и организовању оперативних састанака.¹²⁵⁹

У контексту кривичних дела против животне средине *Eurojust* у својим извештајима наводи да је њихов допринос у борби против овог савременог облика криминалитета изузетно висок, а да се заснива на њиховом доприносу у оперативној, правној и финансијској подршци заједничким истражним тимовима, а значај се огледа и у формирању мреже заједничких тимова.

Према званичним подацима објављеним на страници *Eurojust* ова организација је учествовала у кординисању неколико великих акција које су предузимане последњих година, од којих посебно напомињу заједничке тимове који су највише радили на случајевима опасног отпада.¹²⁶⁰ Према подацима *Eurojust* заједнички истражни тимови који су радили на случајевима еколошког криминалитета формиран су још 2018. када је формирано 4 заједничка истражна тима, да би сваке наредне године, па и у току 2021. 6 заједничких истражних тимова радило на случајевима сузбијања еколошког криминалитета.¹²⁶¹ Број заједничких истражних тимова у сузбијању еколошког криминалитета је далеко мањи у односу на остала кривична дела, односно налази се на 11 месту, а у процентима износи 8,1 % укупне ангажованости заједничких истражних тимова.

У великој акцији која је трајала од 2018. до 2021. *Eurojust* је кординисао акцију која је резултирала хапшењем организоване криминалне групе на територији Мађарске и Словачке која је илегално трговала нелегалним отпадом, али и вршила фалсификовање исправа у пословању са правним лицима из неколико држава, те противправним радњама стекла имовинску користи у износу од 130 милиона евра.

Заједнички истражни тим формиран је и 2017. као асистенција органима Краљевине Холандије и Краљевине Белгије у једном случају у ком су коришћени опасни биоциди, односно фипронил у исхрани животиња. Наиме, група лица је на територији поменутих држава вршила недозвољену дистрибуцију биоцида за животињске фарме, чиме је заразила не само животиње, већ и људе као конзументе производа животињског порекла.

¹²⁵⁹ *Ibidem*, 479.

¹²⁶⁰ <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-environmental-crime-factsheet-v3.pdf>, 24.

Децембар 2022.

¹²⁶¹ <https://www.eurojust.europa.eu/annual-report-2021/environmental-crime>, 26. Децембар 2022.

5. Узајамно признавање судских одлука

Узајамно признање судских одлука је као идеја први пут изнета од стране Велике Британије, током председавања Саветом Европске уније 1998, са образложењем да између држава чланица постоје велике разлике у легислативи, које онемогућавају ефикасно супротстављање савременим безбедносним ризицима, те да је увођење узајамног признања судских одлука од суштинске важности за унапређење међусобне сарадње држава чланица.¹²⁶² Наредне године на Самиту у Тампереу потврђен је принцип узајамног признања, који је потом прецизиран у Програму мера за имплементацију узајамног признања одлука у кривичним стварима.¹²⁶³ Програм садржи препоручене мере које се односе на: признавање пресуда које је донела друга држава; признање одлука у преткривичном поступку; изрицање и извршење санкција; одлуке након изрицања санкција и процену примене мера од стране држава чланица. Наведено говори у прилог чињеници да институ узајамног признања истовремено унапређује међународну помоћ у кривичним стварима, али и поспешује хармонизацију легислативе. Поред препоручених мера, Програм предвиђа и формирање Европског информационог система казних евиденција (чл. 3).

Несумњиво је да је усвајање принципа узајамног признања судских одлука променио начин сарадње држава чланица, а постоје и мишљења да је овакав вид сарадње значајан у борби против прекограничног криминалитета.¹²⁶⁴ Међусобно признање одлука имало је за циљ да се превазиђу препреке и недостатци формалне помоћи у кривичним стварима¹²⁶⁵, а које захтевају поштовање строге и споре процедуре. Због наведеног, постепено су се развијали и неформалнији облици сарадање. Неформални видови сарадње, који подразумевају непосредну комуникацију између надлежних правосудних органа¹²⁶⁶ као незаменљиви показали су се у случајевима када се правна помоћ тиче мера принуде и одређених доказних радњи.¹²⁶⁷ Принцип узајамног признања тако подразумева: обавезу признавања судске одлуке;

¹²⁶² Стојковић С, *Узајамно признање одлука у кривичним стварима и права окривљеног лица*, докторска дисертација, Нови Сад, 2016, 59.

¹²⁶³ Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters (2201/C 12/02), *Official Journal of the European Communities* C-12/10 15.01.2001.

¹²⁶⁴ Mitsilegas V, (2009), 116.

¹²⁶⁵ Klimek L, Free Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU, *The Lawyer Quarterly* 4/2012, 252.

¹²⁶⁶ Стојковић С, (2016), 297.

¹²⁶⁷ Бугарски Т, (2017), 462.

ограничен основ одбијања извршења одлуке; укидање традиционалних основа одбијања правне помоћи; директну комуникацију надлежних органа; ограничења поље примене материјалног права; стриктне рокове и др.¹²⁶⁸

На основу наведеног закључује се да узајамно признавања одлука почива на идеји признавања/прихватања одлука једне земље чланице као својих иако су оне донете од стране надлежних органа друге земље чланице, којом приликом изостаје потреба проверавања законитости предметне одлуке.¹²⁶⁹

Поред предности које се упућују узајамном признању судских одлука, важно је указати да овај принцип има и одређене недостатке пре свега јер се њим не могу прибавити све врсте доказа, као и из разлога постојања бројних разлога за одбијање извршења захтева.¹²⁷⁰

Како би принцип узајамног признавања заиста био остварен неопходно је испуњење одређених претпоставки, а који се односе на успостављање одређеног степена хармонизације легислативе¹²⁷¹ и постојање узајамног поверења¹²⁷² које мора почивати на заштити људских права и основних слобода у свакој држави чланици. У циљу обезбеђења наведеног, од стране Европске комисије донета је Зелена књига о процесним мерама осумњичених и окривљених у кривичном поступку.¹²⁷³

Најзначајнији видови неформалне сарадње оставрују се посредством Европског налога за хапшење као прве мере донете у светлу принципа узајамног признавања и Европског налога за прикупљање доказа.

5.1. Европски налог за хапшење

Савет Европе је 2002. донео Оквирну одлуку о европском налогу за хапшење и поступку предаје¹²⁷⁴ којом је дотадашњи систем изручења, изразито политичке и

¹²⁶⁸ Вид. Стојковић С, (2016), 67.

¹²⁶⁹ Бугарски Т, Писарић М, (2016), 1182.

¹²⁷⁰ Бугарски Т, (2014), 116.

¹²⁷¹ *Ibidem*, 117.

¹²⁷² Klimek L (2012), 252.

¹²⁷³ Киурски Ј, Грнинић В, (2011) 134.

¹²⁷⁴ Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0584:EN:HTML>, 25. Децембар 2002.

међудржавне природе замењен системом предаје лица између правосудних органа држава чланица.¹²⁷⁵

Европски налог за хапшење представља први инструмент узајамног признања судских одлука у кривичним стварима, који уводи радикалне промене у класичан концепт сарадње. Европски налог за хапшење представља судску одлуку донету у једној држави чланици ради хапшења траженог лица од стране друге државе чланице и предају држави издавања налога за потребе кривичног гоњења или извршења казне затвора или притвора (чл. 1 Оквирне одлуке о европском налогу за хапшење и поступку предаје). Подручје примене Европског налога за хапшење предвиђа испуњење минимума прописане казне лишења слободе од најмање 12 месеци или издавање налога за лишење слободе од најмање 4 месеца, с тим да је ставом два предвиђено да за посебно побројана кривична дела у које спадају и кривична дела против животне средине, може применити Европски налог за хапшење без провере двоструке кажњивости, када се ради о запрећеној казни од најмање 3 године затвора.

Европски налог за хапшење се тако може издати у случају спровођења истраге, односно у фази преткривичног поступка, као и код извршења изречене казне и извршења одлуке о притвору. Оно што је посебно значајно је да налог може издати надлежни суд, тужилаштво или надлежни орган, у зависности од националне легислативе, али да полиција нема овлашћења издавања налога за хапшење. Наведено значи да је механизам спровођења овог вида сарадње олакшан спрам пружања међународне помоћи у кривичним стварима, која захтева укључивање администрације.

Издавање Европског налога за хапшење захтева примену начела пропорционалности, односно узимање у обзир одлучујућих фактора: тежина дела; могућа изречена казна; могућност задржавања; интереси оштећених лица.

Одлука предвиђа разлоге за неизвршење и обавезно неизвршење налога и то као апсолутне и факултативне сметње, као и посебан облик и форму налога. Садржај налога је у том смислу стандардизован, како држава којој је упућен налог не би имала потребу за додатним информацијама или објашњењима, које би пролонгирала спровођење налога. На исти начин је уређен и облик предаје који подразумева следећи редослед радњи: слање налога; хапшење и упознавање са загарантованим правима;

¹²⁷⁵Ђурђић В, Европски налог за хапшење, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2012, 23.

одлучивање о притварању; пристанак лица; одлучивање о предаји; обавештавање о спроведеном хапшењу.

У случају када је држави која шаље налог за хапшење познато боравиште траженог лица тада се налог директно шаље другој држави за коју има сазнање да се лице налази, а уколико је боравиште непознато тада се може издати потерница путем Шенгенског информационог система или преко Интерпола.¹²⁷⁶

5.2. Европски налог за спровођење истрага

Систем прикупљања и обезбеђења доказа на нивоу Европске уније, као идеја препозната је на самиту у Тампереу 1999, потом у Програму мера Европског савета из 2001. да би Хашким програмом¹²⁷⁷ Европски савет био позван да донесе Оквирне одлуке у овој области. Инструмент узајамног признавања у контексту спровођења истрага поред наведених правних извора темељи се и на Шенгенској Конвенцији¹²⁷⁸ којом се омогућава директна комуникација држава чланица (чл. 53), Оквирној одлуци Савета Европске уније о налогу за прикупљање предмета, докумената и података ради њиховог коришћења у кривичном поступку¹²⁷⁹ и Оквирној одлуци Савета Европске уније о извршењу одлука о привременом одузимању предмета¹²⁸⁰, односно Директиви о Европском истражном налогу у кривичним стварима (у даљем тексту Директива 2014/41/ЕУ).¹²⁸¹

Веома важан сегмент сарадње држава чланица односи се на спровођење истраге односно могућност прикупљања и обезбеђења доказа у кривичним стварима, а што се

¹²⁷⁶ Вид. Стојковић С, (2016), 85.

¹²⁷⁷ The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union (2005/C 53/01), *Official Journal of the European Union*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52005XG0303%2801%29>, 22.12.2022.

¹²⁷⁸ The Schengen acquis - Agreement between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders, *Official Journal L 239*, 22/09/2000 P. 0013 – 0018.

¹²⁷⁹ Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters, *Official Journal L 350/72*, 30.12.2008.

¹²⁸⁰ Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence, *Official Journal L 196*, 2.8.2003.

¹²⁸¹ Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters, *Official Journal L 130*, 1.5.2014.

показало као веома корисно у борби против организованог криминалитета и прекограничног криминалитета.

Идеја на којој су се Оквирне одлуке темељиле јесте стварање једног консолидованог инструментационог на нивоу Европске уније заменити принцип узајамне правне помоћи у области кретања доказа.¹²⁸²

Принцип слободног кретања доказа међу државама чланицама, који подразумева прихватање прибављених доказа у кривичним стварима је препознат и као један од циљева успостављања јединственог подручја слобода, безбедности и правде, односно као предуслов ефикасног супротстављања прекограничном и организованом криминалитету.¹²⁸³

Директива 2014/41/ЕУ предвиђа да европски налог за спровођење истраге представља судску одлуку издату или потврђену од стране надлежних органа државе чланице ради извршења једне или неколико посебних истражних радњи у другој држави чланици (чл. 1). Доношење Директиве имало је за циљ успостављање јединствене регулативе, имајући у виду да се показало да постајање расцепкане регулативе чини ову област комплексном и компликованом.¹²⁸⁴ Циљ доношења ове Директиве је да се инструмент налога за спровођење истраге учини ефикасним у прибављању и преносу доказа.

Подручје примене ове Директиве везује се за све истражне радње, осим формирање заједничких истражних тимова и прикупљање доказа од стране заједничких истражних тимова. Налог се може издати у вези кривичног поступка који је покренут или се може покренути пред надлежним телом државе чланице и поступцима које покрећу управни органи за дела која су законима државе чланице предвиђена као кривична дела. Форма налога је као и у случају Европског налога за хапшење садржана у обрасцу који се попуњава, како би држава којој се налог упућује имала све потребне информације. Оно што је посебно предвиђено јесте да уколико је у образцу назначено предузимање одређене радње која не постоји по праву државе која треба да спроведе налог, или уколико иста не би била доступна може се предузети различита радња (чл. 10 Директиве 2014/41/ЕУ). Директива посебно предвиђа разлоге за непризнавање или

¹²⁸² Ивановић А.Р, Ивановић А. Б, (2015), 204.

¹²⁸³ Klimek L, (2012) 251.

¹²⁸⁴ Бугарски Т, Писарић М, Узајамно признање судских одлука као основ прибављања и преноса доказа у кривичном поступку, *Зборник радова Прваног факултета у Новом Саду* бр. 4/2016, 1177.

неизвршење, рокове и начин преноса доказа, као и разлоге за одлагање. Директива посебно предвиђа случајеве привременог премештаја ради предузимања истражне радње, саслушање путем видео-конференцијске везе или друге врсте аудио-визуелног преноса, саслушање путем телефонске комуникације, а што представља унапређене методе предузимања доказних радњи. Поред наведеног Директива омогућава пружање информација о банковним и другим финансијским рачунима, пословању, предузимање тајних истрага, али и предузимање посебних доказних радњи као што су тајни надзор комуникације. Оно што представља разлику у односу на ранију регулативу у овој области односи се на установљавање права окривљеном, односно његовом браниоцу да тражи издавање налога за спровођење истраге.

Када се овакви докази прибаве, прво се приступа поступку признавања, па тек онда оцене. Имајући у виду да је Конвенцијом о узајамној правној помоћи у кривичним стварима установљено правило предузимања доказних радњи по правилима државе која је упутила захтев, у том смислу у литератури наилазимо на прихватљивост ових доказа кроз модел неутралности (оцена ваљаности се испитује само према правилима државе која је упутила захтев) и модел двоструке прихватљивости (потребно је да доказ буде ваљан по правилима обе државе).¹²⁸⁵

6. Међународна правна помоћ у кривичним стварима у пракси министарства надлежног за послове правосуђа Републике Србије за кривична дела против животне средине

Међународна помоћ у кривичним стварима представља веома важан механизам сарадње и заједничке борбе против савременог облика криминалитета.

Имајући у виду озбиљне последице које могу настати извршавањем кривичних дела против животне средине поставило се питање да ли је међународна помоћ у кривичним стварима коришћена у поступцима за кривична дела против животне средине.

¹²⁸⁵ *Ibidem*, 1179.

Према подацима Министарства правде Републике Србије ¹²⁸⁶ у периоду од 01.01.2011. од када је уведено електронско евидентирање предмета међународне правне помоћи до 05.01.2023. пружани су сви видови међународне правне помоћи у кривичним стварима за кривична дела против животне средине, који су обрађени по облику међународне помоћи.

1. Изручење окривљених и осуђених лица

Републици Србији је достављено 6 замолница за изручење окривљених и осуђених лица због кривичног дела Шумска крађа.

Република Србија је доставила две замолнице за изручење окривљених и осуђених лица и то 1 Румунији због кривичног дела Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 КЗ) и 1 замолницу Аустрији због кривичног дела Убијање и злостављање животиња (чл.269 КЗ).

Табела 5-1: Изручење окривљених и осуђених лица

Изручење иностраној држави	6
Изручење РС	2

2. Преузимање и уступање кривичног гоњења

Републици Србији је достављена 21 замолница за преузимање кривичног гоњења и то 1 за кривично дело Убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ) и 20 за кривично дело Шумска крађа (чл. 275 КЗ).

Република Србија је уступила кривично гоњење у 7 предмета од којих је 1 предмет уступљен Црној Гори за кривично дело Убијање и злостављање животиња.

Табела 5-2: Преузимање и уступање кривичног гоњења

¹²⁸⁶ Министарству правде упућен је допис за приступ информацијама од јавног значаја, сходно Закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја, *Сл. гласник РС* бр.120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 и 105/2021.

Преузимање кривичног гоњења	21
Уступање кривичног гоњења	7

3. Извршење пресуда

Републици Србији је достављена 1 замолница за извршење кривичне пресуде за кривично дело Шумска крађа.

Република Србија је доставила 3 замолнице за извршење домаће пресуде у иностранству због кривичног дела Шумска крађа (чл. 275 КЗ).

Табела 5-3: Извршење пресуда

Извршење стране пресуде	1
Извршење пресуде РС	3

4. Остали облици међународне правне помоћи

Република Србија је пружила међународну помоћ у 41 предмету и то: 3 замолнице за кривично дело Оштећење животне средине, 1 замолницу за кривично дело Убијање и злостављање животиња, 1 замолницу за кривично дело Преношење заразних болести код животиња, 2 замолнице за кривично дело Пустошења шума, 34 замолнице за кривично дело Шумска крађа, 1 замолницу за кривично дело Незаконити лов и 1 замолницу за кривично дело Незаконити риболов.

Република Србија је тражила остале облике међународне помоћи у 63 предмета и то: 1 замолницу за прибављање извода из казнене евиденције за кривично дело Загађење животне средине (чл. 260 КЗ), 1 замолницу за прибављање извода из казнене евиденције за кривично дело Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261 КЗ), 1 замолницу за прибављање извода из казнене евиденције за кривично дело оштећења животне средине (чл. 264 КЗ), 1 замолница у поступку за кривично дело Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265 КЗ), 1 замолницу за уручење аката код кривичног дела Уношење опасних материја у Србију и Недозвољено прерађивање, одлагање и

складиштење опасних материја (чл. 266 КЗ), 6 замолница за кривично дело Убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ), 3 замолнице за кривично дело Пустошење шума (чл. 274 КЗ), 45 замолница за кривично дело Шумска крађа (чл. 275 КЗ), 3 замолнице за кривично дело Незаконити лов (чл. 276 КЗ) и 1 замолница за кривично дело Незаконити риболов (чл. 277 КЗ)¹²⁸⁷.

Табела 5-4: Остали облици међународне правне помоћи

Пружена међународноправна помоћ	41
Тражена међународно правна помоћ	63

На основу достављених података може се закључити да се међународна помоћ у кривичним стварима за кривична дела против животне средине интензивно остварује, као и да се у највећој мери помоћ тражи и пружа у оквиру осталих облика међународне помоћи.

На основу достављених података може се извести закључак да се изручење окривљених и осуђених лица, преузимање и уступање кривичног гоњења, извршење пресуда и пружање осталих облика међународне правне помоћи највише односи на кривично дело шумска крађа (чл. 275 КЗ).

На основу достављених података може се извести закључак да се међународна правна помоћ у кривичним стварима везаним за кривична дела против животне средине, а посебно у оквиру осталих облика међународне помоћи, у најмањој мери односи на врсту еколошког криминалитета која најчешће има облик прекограничности. Наиме резултати показују да су трговина опасним материјама и трговина природно заштићених добара, као најчешћи облици испољавања еколошког прекограничног криминалитета, били предмет међународне правне помоћи у кривичним стварима у само 2 предмета.

Наведено са једне стране може потврдити тврдњу да је откривање прекограничног еколошког криминалитета веома комплексно, односно да и даље представља изазов, док са друге стране статистички подаци могу указивати и да на

¹²⁸⁷Допис Министарства правде бр. 7-00-00206/2022-32 од 05.01.2023. године.

територији РС не постоје случајеви или покушаји прекограничне трговине опасним материјама и природно заштићеним врстама.

Не треба занемарити ни податак објављен у последњем извештају Европола¹²⁸⁸ у ком се наводи да трговина опасним отпадом у географској димензији показује тенденцију кретања опасног отпада из земаља централе ка источној Европи, у ком се помињу и државе чланице са којима се РС граничи и то Бугарску и Румунију. У смислу наведеног постоје индиције да би РС могла бити земља у коју се уноси опасан отпад, те имајући у виду потенцијалну опасност, важно је да се већа пажња усмери ка овом питању, а посебно у смеру појачане контроле, односно изналажења адекватних начина откривања.

¹²⁸⁸ Environmental crime in the age of climate change: 2022 threat assessment, 2022, 15, <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/environmental-crime-in-age-of-climate-change-2022-threat-assessment>, 06. Мапр 2023.

VI ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Емпиријско истраживање обухватило је све судске поступке за кривична дела против животне средине који су вођени пред основним судовима на територији Републике Србије у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021, а који се налазе у архивама судова.

Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва (у даљем тексту ЗСПСЈТ) предвиђена је надлежност 66 основних судова који поступају на територији Републике Србије (чл. 3 ЗСПСЈТ).¹²⁸⁹ Законом о уређењу судова из 2008.¹²⁹⁰ уређена је надлежност судова, те је (чл. 22) предвиђено да основни суд суди у првом степену за кривична дела за која се као главна казна може изрећи новчана казна или казна затвора до десет и десет година, осим уколико за поједина од њих није надлежан други суд. Имајући у виду висину запређених казни за кривична дела против животне средине, односно чињеницу да је за сва кривична дела из области кривичних дела против животне средине надлежан основни суд истраживање које је спроведено обухватило је кривичне предмете свих основних судова.

Пре Закона о уређењу судова из 2008. и Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва из 2013. на снази је био Закон о судовима¹²⁹¹ који је (чл. 12) предвиђао надлежност општинских судова за предмете који су данас у надлежности основних судова, а који су делимично обухваћени овим истраживањем.

Истраживање које је спроведено није рађено методом случајног узорка, већ узорак представљају сви предмети који се налазе у архивама судова, како би се на јединствен начин представили подаци целокупне судске праксе за кривична дела против животне средине. Сличних истраживања у овој области није било, а поготово истраживања које се не базирају на случајном узорку.

¹²⁸⁹Сл. гласник РС бр. 101/2013.

¹²⁹⁰Сл. гласник РС бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 – др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 – одлука УС, 87/2018 и 88/2018 – одлука УС. Нови Закон о уређењу судова, Сл. гласник РС бр. 10/2023 је ступио на снагу 9.02.2023, а примењиваће се од дана конституисања Високог савета судства, а чл. 24 предвиђа надлежност основног суда на исти начин као и предходни закон .

¹²⁹¹Сл. гласник РС бр. 46/91, 60/91 - испр., 18/92 – испр. и 71/92.

Истраживање које је постављено на овакав начин може бити од фундаменталног значаја за научно засноване закључке, а на овако методолошки постављеном узорку може се извршити темељна анализа и учинити предлози *de lege ferenda*.

Истраживање је обухватило временски период од почетка примене Кривичног законика, 1.01.2006, односно код одређених судова од 1.01.2014. као дана оснивања појединих судова. Имајући у виду да је електронско вођење предмета отпочело 1.01.2010, као и да су архиве појединих судова измештене, а поједини предмети недоступни, истраживање се базирало на свим предметима који су електронски унети у базу података судова, као и предметима који су започети или окончани пре формирања електронске базе, а у зависности од доступности података кривичним писарницама.

Наиме, имајући у виду да су се пре увођења електронске базе података, подаци о кривичним поступцима уписивали ручно, код појединих судова није било могуће пронаћи предмете пре 1.01.2010. имајући у виду да је таква претрага захтевала да се зна тачан број и ознака предмета.

У смислу наведеног истраживање је обухватило све предмете којим судови располажу на територији Републике Србије.

Укупан број кривичних поступака који је обрађен износи 6.795 поступака за кривична дела против животне средине.

Од укупно 66 основних судова на територији Републике Србије 60 судова је поступало у поступцима за кривична дела против животне средине.

Од укупно 18 кривичних дела против животне средине поступци су се водили за 15 кривичних дела против животне средине.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267 КЗ), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268 КЗ) и Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272 КЗ) КЗ.

Анализа и приказ резултата истраживања вршени су према следећим критеријумима:

1. броју кривичних поступака по кривичним делима

2. окривљеном у кривичном поступку
3. доказним радњама које су коришћене
4. врсти одлуке

Резултати истраживања су анализирани са аспекта корелативног односа постављених критеријума у циљу изналажења неправилности и извођења закључака.

Резултати истраживања приказани су методом моделовања, коришћењем табела и графикана, а резултати су изражавани бројчано и у процентима.

1. Приказ и анализа резултата истраживања према броју кривичних поступака по кривичним делима

Укупан број спроведених кривичних поступака за кривична дела против животне средине износи 6.795.

Пред посебним одељењем Вишег суда у Београду за организовани криминал у периоду од оснивања овог суда до 1.10.2021. године није вођен ни један поступак који би обухватао извршење кривичних дела против животне средине.¹²⁹²

Како би се сагледали сви обрађени подаци, дат је табеларни и графички приказ.

1) Основни суд у Алексинцу

Пред Основним судом у Алексинцу у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. није вођен ни један поступак за кривична дела против животне средине.¹²⁹³

2) Основни суд у Аранђеловцу

Пред Основним судом у Аранђеловцу укупно је вођено 83 поступка и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹²⁹⁴

¹²⁹²Допис председника Вишег суда у Београду Су VIII-48 21/2022 од 24.01.2022. године.

¹²⁹³Допис Основног суда у Алексинцу Су бр. II-17A-6/22 од 18.04.2022. године.

¹²⁹⁴Допис Основног суда у Аранђеловцу од 27.04.2022. године.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-1: Основни суд у Аранђеловцу

Кривично дело	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	1	15	2	57	8

3) Основни суд у Бачкој Паланци

Пред Основним судом у Бачкој Паланци укупно је вођено 2 поступка и то за једно кривично дело у периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹²⁹⁵

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код

¹²⁹⁵Допис Основног суда у Бачкој Паланци Су II -17А-6/2022 од 21.04.2022. године.

животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Шумска крађа (чл. 275), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-2: Основни суд у Бачкој Паланци

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња
Број	2

4) Први основни суд у Београду

Пред првим основним судом укупно је вођено 92 поступка и то за седам кривичних дела у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹²⁹⁶

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-3: Први основни суд у Београду

Кривич	Загађење животне	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и	Убијање и злостављање	Пустошење	Шумска крађа	Незаконити	Незаконити риболов
--------	------------------	---	-----------------------	-----------	--------------	------------	--------------------

¹²⁹⁶Законом о судовима, *Сл. гласник РС* бр. 46/91, 60/91 - испр., 18/92 – испр. и 71/92 је предвиђао уређење судова у Београду (чл. 18) и то пет општинских судова чија је надлежност била установљена по територијалном принципу на следећи начин: Први општински суд у Београду је био надлежан за градске општине Палилула и Стари град; Други општински суд у Београду за градске општине Савски венац, Чукарица и Раковица; Трећи општински суд у Београду за градске општине Врачар и Звездара; Четврти општински суд у Београду за градске општине Земун и Нови Београд; Пети општински суд у Београду за градске општине Барајево, Вождовац и Гроцка. Након доношења новог закона, Први основни суд у Београду је наследио предмете Првог и Трећег и дела Другог општинског суда у Београду.

но де ло	средине	складиштење опасних материја	е животиња	шума	а	ЛОВ	В
Бр ој	1	1	18	9	49	3	11

5) Други основни суд у Београду

Пред другим основним судом укупно је вођено 28 поступка и то за четири кривична дела од дана оснивања Другог основног суда 1.01.2014. до 20.10.2021. године.¹²⁹⁷

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-4: Други основни суд у Београду

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	3	1	23	1

6) Трећи основни суд у Београду

Пред Трећим основним судом укупно је вођено 7 поступка и то за четири кривична дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹²⁹⁸

¹²⁹⁷Допис Другог основног суда у Београду Су бр. 1132/2021 од 06.04.2022. године.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити лов (чл. 276) КЗ.

Табела 6-5: Трећи основни суд у Београду

Кр ив ич но де ло	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити риболов
Бр ој	1	3	2	1

7) Основни суд у Бечеју

Пред Основним судом у Бечеју укупно је вођено 87 поступка и то за три кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹²⁹⁹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у

¹²⁹⁸ АВП систем електронске евиденције је уведен 1.01.2010. те се подаци о предметима пре увођења електронске евиденције морају претраживати ручно по броју предмета. У судовима који имају велики број предмета и које немају уписник по кривичном делу, претрага пре 1.01.2010. није била могућа.

¹²⁹⁹ Допис Основног суда у Бечеју Су II-17А 4/2022 од 18.04.2022. године.

Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити лов (чл. 276) КЗ.

Табела 6-6: Основни суд у Бечеју

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити риболов
Број	9	66	12

8) Основни суд у Бору

Пред Основним судом у Бору укупно је вођено 46 поступка и то за четири кривична дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁰⁰

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-7: Основни суд у Бору

¹³⁰⁰Допис Основног суда у Бору Су II-17А 4/2022 од 4.05.2022. године.

Кривично дело	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа
Број	1	6	1	36

9) Основни суд у Брусу

Пред Основним судом у Брусу у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. није вођен ни један поступак за кривична дела против животне средине.¹³⁰¹

10) Основни суд у Бујановцу

Пред Основним судом у Бујановцу укупно је вођено 136 поступка и то за четири кривична дела у временском периоду од 1.01.2014. када је почео са радом до 20.10.2021. године.¹³⁰²

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274) КЗ.

Табела 6-8: Основни суд у Бујановцу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
---------------	--------------------------------	--------------	----------------	--------------------

¹³⁰¹Допис Основног суда у Брусу Су бр. II-17A-4/22 од 4.05.2022. године

¹³⁰²Допис Основног суда у Бујановцу Су II-17A 7/2022 од 28.04.2022. године.

Број	3	128	2	1
------	---	-----	---	---

11) Основни суд у Ваљеу

Пред Основним судом у Ваљеу укупно је вођено три поступка и то за једно кривично дело у временском периоду од 01.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁰³

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Шумска крађа (чл. 275), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-9: Основни суд у Ваљеу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња
Број	3

12) Основни суд у Великој Плани

Пред Основним судом у Великој Плани укупно је вођено 49 поступка и то за четири кривична дела, од 01.01.2014. када је суд почео са радом до 20.10.2021. године.¹³⁰⁴

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и

¹³⁰³ Допис Основног суда у Ваљеу Су II-17A 17/2022 од 10.05.2022. године.

¹³⁰⁴ Допис Основног суда у Великој Плани Су II-17A 4/2022 од 18.04.2022. године.

постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити лов (чл. 276) КЗ.

Табела 6-10: Основни суд у Великој Плани

Кривично дело	Загађење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити риболов
Број	1	7	38	2

13) Основни суд у Великом Градишту

Пред Основним судом у Великом Градишту у временском периоду од 1.01.2014. када је формиран до 20.10.2021. није вођен ни један поступак за кривична дела против животне средине.¹³⁰⁵

14) Основни суд у Врању

Пред Основним судом у Врању укупно је вођен 131 поступак и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁰⁶

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња

¹³⁰⁵ Допис Основног суда у Великом Градишту Су бр. II-17A-3/22 од 1.04.2022. године.

¹³⁰⁶ Допис Основног суда у Врању Су II-17A 7/2022 од 21.04.2022. године.

нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274) КЗ.

Табела 6-11: Основни суд у Врању

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Преношење заразних болести код животиња	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	2	4	1	114	7

15) Основни суд у Врбасу

Пред Основним судом у Врбасу укупно је вођено 42 поступка и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³⁰⁷

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-12: Основни суд у Врбасу

Кривичн	Загађењ	Непредузимањ	Убијање и	Пустошењ	Шумск	Незаконит	Незаконит
	е	е мера заштите	злостављањ				

¹³⁰⁷ Допис Основног суда у Врбасу Су II-17А 6/2022 од 21.04.2022. године.

о дело	животне средине	животне средине	е животиња	е шума	а крађа	и лов	и риболов
Број	1	1	5	5	26	3	1

16) Основни суд у Вршцу

Пред Основним судом у Вршцу укупно је вођено 77 поступка и то за три кривична дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године¹³⁰⁸.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Убијање и злостављање животиња (чл. 269), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274) КЗ.

Табела 6-13: Основни суд у Вршцу

Кривично дело	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	71	3	3

17) Основни суд у Горњем Милановцу

Пред Основним судом у Горњем Милановцу укупно је вођено 115 поступака и то за пет кривичних дела у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021.¹³⁰⁹

¹³⁰⁸ Допис Основног суда у Вршцу Су II-17A 4/2022 од 20.04.2022. године.

¹³⁰⁹ Допис Основног суда у Горњем Милановцу Су VIII-42-3/2022 о од 27.04.2022. године.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-14: Основни суд у Горњем Милановцу

Кривично дело	Загађење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	1	3	22	80	9

18) Основни суд у Деспотовцу

Пред Основним судом у Деспотовцу укупно је вођено 44 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³¹⁰

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање

¹³¹⁰Допис Основног суда у Деспотовцу од 20.04.2022. године.

ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272) КЗ.

Табела 6-15: Основни суд у Деспотовцу

Кривично дело	Загађење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Бр	1	5	1	1	26	2	8

19) Основни суд у Димитровграду

Пред Основним судом у Димитровграду укупно је вођено 15 поступка и то за четири кривична дела, у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³¹¹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-16: Основни суд у Димитровграду

¹³¹¹Допис Основног суда у Димитровграду Су II-17А 4/2022 од 19.04.2022. године.

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити лов
Бој	3	1	9	2

20) Основни суд у Зајечару

Пред Основним судом у Зајечару укупно је вођено 304 поступка и то за четири кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³¹²

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-17: Основни суд у Зајечару

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	9	24	256	13	1

21) Основни суд у Зрењанину

Пред Основним судом у Зрењанину укупно је вођено 107 поступка и то за седам кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³¹³

¹³¹²Допис Основног суда у Зајечару од 19.04.2022. године.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274) КЗ.

Табела 6-18: Основни суд у Зрењанину

Кривично дело	Непредузимање мера заштите животне средине	Оштећење животне средине	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконит и лов	Незаконит и риболов
Број	1	1	1	7	79	3	15

22) Основни суд у Ивањици

Пред Основним судом у Ивањици укупно је вођено 157 поступка и то за четири кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³¹⁴

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у

¹³¹³Допис Основног суда у Зрењанину Су II-17А 5/2022 од 27.04.2022. године.

¹³¹⁴Допис Основног суда у Ивањици од 29.04.2022. године.

Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-19: Основни суд у Ивањици

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	1	28	126	2

23) Основни суд у Јагодини

Пред Основним судом у Јагодини укупно је вођено 83 поступка и то за четири кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³¹⁵

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Шумска крађа (чл. 275), Незаконити лов (чл. 276) КЗ.

Табела 6-20: Основни суд у Јагодини

¹³¹⁵Допис Основног суда у Јагодини Су II-17А 4/2022 од 6.05.2022. године.

Кривично дело	Загађење животне средине	Непредузимање мера заштите животне средине	Убијање и злостављање животиња	Незаконити риболов
Број	1	2	26	54

24) Основни суд у Кикинди

Пред Основним судом у Кикинди укупно је вођено 88 поступка и то за седам кривична дела, у временском периоду од 01.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³¹⁶

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274) КЗ.

Табела 6-21: Основни суд у Кикинди

Кривично дело	Загађење животне средине	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	2	2	6	70	2	5

25) Основни суд у Књажевицу

¹³¹⁶ Допис Основног суда у Кикинди Су II- 17А-7/22 од 27.04.2022. године.

Пред Основним судом у Књажевцу укупно је вођено 34 поступка и то за три кривична дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³¹⁷

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-22: Основни суд у Књажевцу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа
Број	2	1	26

26) Основни суд у Крагујевцу

Пред Основним судом у Крагујевцу укупно је вођено 334 поступка и то за пет кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³¹⁸

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и

¹³¹⁷Допис Основног суда у Књажевцу од 6.05.2022. године.

¹³¹⁸Допис Основног суда у Крагујевцу од 13.05.2022. године.

недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-23: Основни суд у Крагујевцу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	23	10	275	15	11

27) Основни суд у Краљеву

Пред Основним судом у Краљеву укупно је вођено 89 поступка и то за шест кривична дела у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³¹⁹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-24: Основни суд у Краљеву

Кривично дело	Уништење, оштећење,	Убијање и злостављање	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов

¹³¹⁹Допис Основног суда у Краљеву Су II-17А 8/2022 од 21.04.2022. године.

	изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	животиња				
Број	2	15	3	62	5	2

28) Основни суд у Крушевцу

Пред Основним судом у Крушевцу укупно је вођено 164 поступка и то за осам кривична дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³²⁰

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Производља штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-25: Основни суд у Крушевцу

Кривично дело	Загађење животне средине	Оштећење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Несавесно пружање ветеринарске помоћи	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	1	15	2	3	132	9	1

29) Основни суд у Куришумлији

¹³²⁰Допис Основног суда у Крушевцу Су II-17А 44/2022 од 21.04.2022. године.

Пред Основним судом у Куршумлији укупно је вођено 219 поступка и то за пет кривичних дела, у временском периоду од 1.01.2014. до 20.10.2021. године.¹³²¹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-26: Основни суд у Куршумлији

Кривично дело	Загађење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	1	1	9	208	3

30) Основни суд у Лазаревцу

Пред Основним судом у Лазаревцу укупно је вођено 135 поступка и то за шест кривичних дела, у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³²²

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и

¹³²¹ Допис Основног суда у Куршумлији Су II-17А 6/2022 од 27.04.2022. године.

¹³²² Допис Основног суда у Лазаревцу Су II-17А 4/2022 од 27.04.2022. године.

недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-27: Основни суд у Лазаревцу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	6	3	124	1	1

31) Основни суд у Лебану

Пред Основним судом у Лебану укупно је вођено 110 поступка и то за шест кривична дела од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³²³

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-28: Основни суд у Лебану

Кривично дело	Оштећење објеката и уређаја за	Убијање и злостављање животиња	Загађивање хране и воде за исхрану,	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
---------------	--------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------	----------------	--------------	----------------

¹³²³Допис Основног суда у Лебану Су II-17а-3/22 од 19.04.2022. године.

	заштиту животне средине		односно напајање животиња			
Број	1	4	1	38	64	2

32) Основни суд у Лесковцу

Пред Основним судом у Лесковцу укупно је вођено 131 поступак и то за пет кривичних дела од 01.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³²⁴

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-29: Основни суд у Лесковцу

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и зостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	1	16	17	87	10

33) Основни суд у Лозници

Пред Основним судом у Лозници укупно је вођено 98 поступка и то за шест кривичних дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³²⁵

¹³²⁴ Допис Основног суда у Лесковцу Су II-17а-8/22 од 10.05.2022. године.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-30: Основни суд у Лозници

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	1	1	27	1

34) Основни суд у Мајданпеку

Пред Основним судом у Мајданпеку у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. није вођен ни један поступак за кривична дела против животне средине.¹³²⁶

35) Основни суд у Мионици

Пред Основним судом у Мионици укупно је вођено 98 поступка и то за шест кривичних дела, у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³²⁷

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у

¹³²⁵ Допис Основног суда у Лозници Су II-17а бр. 5/22 од 29.04.2022. године.

¹³²⁶ Допис Основног суда у Мајданпеку Су II-17а бр. 6/22 од 18.04.2022. године.

¹³²⁷ Допис Основног суда у Мионици Су II-17а бр. 4/22 од 28.04.2022. године.

Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-31: Основни суд у Мионици

Кривично дело	Загађење животне средине	Непредузимање мера заштите животне средине	Убијање и злостављање животиња	Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа
Број	1	1	8	2	13	73

36) Основни суд у Младеновцу

Пред Основним судом у Младеновцу укупно је вођено 180 поступка и то за четири кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³²⁸

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

¹³²⁸Допис Основног суда у Младеновцу Су II-17а бр. 5/22 од 29.04.2022. године.

Табела 6-32: Основни суд у Младеновицу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	10	2	84	2

37) Основни суд у Неготину

Пред Основним судом у Неготину укупно је вођено 97 поступка и то за шест кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³²⁹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-33: Основни суд у Неготину

Кривично дело	Загађење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	2	7	80	6	1

38) Основни суд у Нишу

¹³²⁹Допис Основног суда у Неготину Су II-17а бр. 4/22 од 10.05.2022. године.

Пред Основним судом у Нишу укупно је вођено 180 поступка и то за четири кривична дела, у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³⁰

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-34: Основни суд у Нишу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	14	7	150	9

39) Основни суд у Новом Пазару

Пред Основним судом у Новом Пазару укупно је вођено 522 поступка и то за осам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³¹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Несавесно пружање

¹³³⁰ Допис Основног суда у Нишу Су II-17а-28/22 од 29.04.2022. године.

¹³³¹ Допис Основног суда у Новом Пазару од 11.05.2022. године.

ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Пустошење шума (чл. 274) КЗ.

Табела 6-35: Основни суд у Новом Пазару

Кривично дело	Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Преношење заразних болести код животиња	Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	1	4	6	1	487	20	2

40) Основни суд у Новом Саду

Пред Основним судом у Новом Саду укупно је вођено 210 поступка и то за десет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³³²

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272) КЗ.

Табела 6-36: Основни суд у Новом Саду

¹³³²Допис Основног суда у Новом Саду Су VIII-42-25/22 од 28.04.2022. године.

К р и в и ч н о д е л о	Загађ ење живот не среди не	Оштећ ење живот не среди не	Униште ње, оштећењ е, изношењ е у иностран ство и уношење у Србију заштићен ог природн ог добра	Уношењ е опасних мат. у Србију и недозво љено прерађва ње, одлагање и складиш тење опасних материја	Убијање и злостав љање животи ња	Загађив ање хране и воде за исхран у, односно напаја ње животи ња	Пустош ење шума	Шум ска крађ а	Незакони ти лов	Незак онити рибол ов
Б р ој	3	2	4	4	23	1	4	119	9	51

41) Основни суд у Обреновцу

Пред Основним судом у Обреновцу укупно је вођено 21 поступка и то за четири кривична дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³³

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

¹³³³ Допис Основног суда у Обреновцу Су II-17А-6/22 од 09.05.2022. године.

Табела 6-37: Основни суд у Обреновцу

Кривично дело	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	2	2	16	1

42) Основни суд у Панчеву

Пред Основним судом у Панчеву укупно је вођено 195 поступка и то за девет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³⁴

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-38: Основни суд у Панчеву

Кривично дело	Загађење животне средине	Непредузимање мера заштите животне средине	Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	3	3	2	7	26	3	132	10	12

¹³³⁴Допис Основног суда у Панчеву Су II-17A-11/22 од 19.04.2022. године.

43) Основни суд у Параћину

Пред Основним судом у Параћину укупно је вођено 87 поступка и то за четири кривична дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³⁵

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-39: Основни суд у Параћину

Кривично дело	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа
Број	2	8	8	68

44) Основни суд у Петровцу на Млави

Пред Основним судом у Петровцу на Млави укупно је вођено 35 поступка и то за четири кривична дела у временском периоду од 1.01.2014. до 20.10.2021. године.¹³³⁶

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних

¹³³⁵ Допис Основног суда у Параћину Су II-17A-5/22 од 20.04.2022. године.

¹³³⁶ Допис Основног суда у Петровцу на Млави Су II-17A-6/22 од 26.04.2022. године.

постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-40: Основни суд у Петровцу на Млави

Кривично дело	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и Кривично дело складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа
Број	2	3	4	26

45) Основни суд у Пироту

Пред Основним судом у Пироту укупно је вођено 298 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³⁷

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272) КЗ.

Табела 6-41: Основни суд у Пироту

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију	Убијање и злостављање	Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
---------------	--	-----------------------	--	----------------	--------------	----------------	--------------------

¹³³⁷Допис Основног суда у Пироту Су II-17A-6/22 од 26.04.2022. године.

о	заштићеног природног добра	животиња	животиња				
Број	6	6	2	6	265	10	3

46) Основни суд у Пожаревцу

Пред Основним судом у Пожаревцу укупно је вођено 123 поступка и то за шест кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³⁸

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити лов (чл. 276) КЗ.

Табела 6-42: Основни суд у Пожаревцу

Кривично дело	Загађење животне средине	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити риболов
Број	1	1	10	7	92	12

47) Основни суд у Пожеги

Пред Основним судом у Пожеги укупно је вођено 140 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³³⁹

¹³³⁸ Допис Основног суда у Пожаревцу Су II-17А-10/22 од 05.05.2022. године.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-43: Основни суд у Пожеги

Кривично дело	Загађење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	12	22	91	12	3

48) Основни суд у Прибоју

Пред Основним судом у Прибоју укупно је вођено 25 поступка и то за два кривична дела у временском периоду од 1.01.2014. до 20.10.2021. године.¹³⁴⁰

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на

¹³³⁹ Допис Основног суда у Пожеги II Су 17а 9/22 од 29.04.2022. године.

¹³⁴⁰ Допис Основног суда у Прибоју Су бр. 1/22 од 26.04.2022. године.

информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-44: Основни суд у Прибоју

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа
Број	1	24

49) Основни суд у Пријепољу

Пред Основним судом у Пријепољу укупно је вођено 257 поступка и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁴¹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-45: Основни суд у Пријепољу

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
---------------	--------------------------------	----------------	--------------	----------------	--------------------

¹³⁴¹ Допис Основног суда у Пријепољу Су II Су 17а 3/22 од 10.05.2022. године.

Број	3	3	245	5	1
------	---	---	-----	---	---

50) Основни суд у Прокупљу

Пред Основним судом у Прокупљу укупно је вођено 497 поступка и то за укупно шест кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁴²

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-46: Основни суд у Прокупљу

Кривично дело	Загађење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	7	33	445	10	1

51) Основни суд у Рашкој

Пред Основним судом у Рашкој у периоду од 01.01.2006. до 20.10.2021. није вођен ни један поступак за кривична дела против животне средине.¹³⁴³

52) Основни суд у Руми

¹³⁴² Допис Основног суда у Прокупљу Су II-17А -11/22 од 28.04.2022. године.

¹³⁴³ Допис Основног суда у Рашкој Су II-17А-4/22 од 26.04.2022. године.

Пред Основним судом у Руми укупно је вођено 106 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2014. као дана формирања до 20.10.2021. године.¹³⁴⁴

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-47: Основни суд у Руми

Кривично дело	Загађење животне средине	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	2	11	3	82	4	3

53) Основни суд у Сенти

Пред Основним судом у Сенти укупно је вођено 93 поступка и то за шест кривичних дела у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³⁴⁵

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење

¹³⁴⁴ Допис основног суда у Руми од 29.04.2022. године.

¹³⁴⁵ Допис Основног суда у Сенти Су II-17A-3/22 од 19.04.2022. године.

опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274) КЗ.

Табела 6-48: Основни суд у Сенти

Кривично дело	Загађење животне средине	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	6	9	64	5	9

54) Основни суд у Сјеници

Пред Основним судом у Сјеници у периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. није вођен ни један поступак за кривична дела против животне средине.¹³⁴⁶

55) Основни суд у Смедереву

Пред Основним судом у Смедереву укупно је вођено 109 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁴⁷

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на

¹³⁴⁶Допис Основног суда у Сјеници од 27.04.2022. године.

¹³⁴⁷Допис Основног суда у Смедереву Су II-17A-7/22 од 29.04.2022. године.

информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-49: Основни суд у Смедереву

Кривично дело	Загађење животне средине	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	3	6	3	86	6	4

56) Основни суд у Сомбору

Пред Основним судом у Сомбору укупно је вођено 122 поступка и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁴⁸

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

¹³⁴⁸ Допис Основног суда у Сомбору Су II-17A-7/22 од 20.04.2022. године.

Табела 6-50: Основни суд у Сомбору

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	11	2	69	11	29

57) Основни суд у Сремској Митровици

Пред Основним судом у Сремској Митровици укупно је вођено 116 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁴⁹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-51: Основни суд у Сремској Митровици

Кривично дело	Загађење животне средине	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	2	1	4	2	78	18	11

58) Основни суд у Старој Пазови

¹³⁴⁹Допис Основног суда у Сремској Митровици Су II-17А-9/22 од 04.05.2022. године.

Пред Основним судом у Старој Пазови укупно је вођено 14 поступка и то за три кривична дела у временском периоду од 1.01.2014. као дана формирања суда до 20.10.2021. године.¹³⁵⁰

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити лов (чл. 276) КЗ.

Табела 6-52: Основни суд у Старој Пазови

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити риболов
Број	1	17	1

59) Основни суд у Суботици

Пред Основним судом у Суботици укупно је вођено 102 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁵¹

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда

¹³⁵⁰ Допис Основног суда у Старој Пазови Су II-17A-10/22 од 10.05.2022. године.

¹³⁵¹ Допис Основног суда у Суботици Су II-17A-15/22 од 21.04.2022. године.

права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Ннесавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-53: Основни суд у Суботици

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	6	1	22	2	57	5	9

60) Основни суд у Сурдулици

Пред Основним судом у Сурдулици укупно је вођено 28 поступка и то за четири кривична дела у временском периоду од 1.01.2014. до 20.10.2021. године.¹³⁵²

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Пустошење шума (чл. 274), Незаконити лов (чл. 276) КЗ.

Табела 6-54: Основни суд у Сурдулици

¹³⁵²Допис Основног суда у Сурдулици СуП-17а-4/22 од 20.04.2022. године.

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Шумска крађа	Незаконити риболов
Број	1	4	22	1

61) Основни суд у Трстенику

Пред Основним судом у Трстенику укупно је вођено 61 поступка и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁵³

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-55: Основни суд у Трстенику

Кривично дело	Убијање и злостављање животиња	Несавесно пружање ветеринарске помоћи	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	4	1	1	51	4

62) Основни суд у Убу

Пред Основним судом у Убу укупно је вођено 68 поступка и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁵⁴

¹³⁵³ Допис Основног суда у Трстенику Су VI-42-6/22 од 28.04.2022. године.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производља штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-56: Основни суд у Убу

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	1	6	20	37	4

63) Основни суд у Ужицу

Пред Основним судом у Ужицу укупно је вођено 75 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године.¹³⁵⁵

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи

¹³⁵⁴ Допис Основног суда у Убу СуII-17а-7/22 од 6.05.2022. године.

¹³⁵⁵ Допис Основног суда у Ужицу Су II-17А-10/22 од 05.05.2022. године.

(чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273) КЗ.

Табела 6-57: Основни суд у Уживу

Кривично дело	Загађење животне средине	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконити лов	Незаконити риболов
Број	1	1	9	6	47	7	4

64) Основни суд у Чачку

Пред Основним судом у Чачку укупно је вођено 84 поступка и то за пет кривичних дела у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273), Незаконити лов (чл. 276), Незаконити риболов (чл. 277) КЗ.

Табела 6-58: Основни суд у Чачку

Кривично дело	Непредузимање мера заштите животне средине	Оштећење животне средине	Убијање и злостављање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа

Број	2	1	5	28	48
------	---	---	---	----	----

65) Основни суд у Шапцу

Пред Основним судом у Шапцу укупно је вођено 159 поступка и то за седам кривичних дела у временском периоду од 1.01.2010. до 20.10.2021. године¹³⁵⁶.

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272) КЗ.

Табела 6-59: Основни суд у Шапцу

Кривично дело	Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	Убијање и злостављање животиња	Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	Пустошење шума	Шумска крађа	Незаконит и лов	Незаконити риболов
Број	1	14	2	18	121	2	1

66) Основни суд у Шиду

Пред Основним судом у Шиду укупно је вођено 122 поступка и то за укупно три кривична дела у временском периоду од 1.01.2006. до 20.10.2021. године.¹³⁵⁷

Кривични поступци нису вођени за кривична дела: Загађење животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261), Противправна изградња

¹³⁵⁶Допис Основног суда у Шапцу Су VIII-42-7/22 од 19.04.2022. године.

¹³⁵⁷Допис Основног суда у Шиду Су II-17A-14/22 од 05.05.2022. године.

и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећење животне средине (чл. 264), Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266), Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268), Убијање и злостављање животиња (чл. 269), Преношење заразних болести код животиња (чл. 270), Несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271), Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272), Незаконити риболов(чл. 277) КЗ.

Табела 6-60: Основни суд у Шиду

Кривично дело	Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	Шумска крађа	Незаконити лов
Број	2	116	4

Резултати спроведеног истраживања су показали да од 66 основних судова на територији Републике Србије 60 судова је поступало у поступцима за кривична дела против животне средине.

Од укупно 18 кривичних дела против животне средине поступци су се водили за 15 кривичних дела против животне средине, а кривични поступци нису вођени за кривична дела Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267 КЗ), Повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268 КЗ) и Производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272 КЗ).

Укупан број поступака за временски период који је обрађен чини око 17% кривичних поступака који се на годишњем нивоу покрену на територији Републике Србије.

Највећи број кривичних поступака водио се за кривично дело Шумска крађа (чл. 275 КЗ) и то у процентима 77,97%.

Највећи број поступака водио се пред Основним судом у Новом Пазару, а што у односу на укупан број предмета пред овим судом није велики број, имајући у виду да је

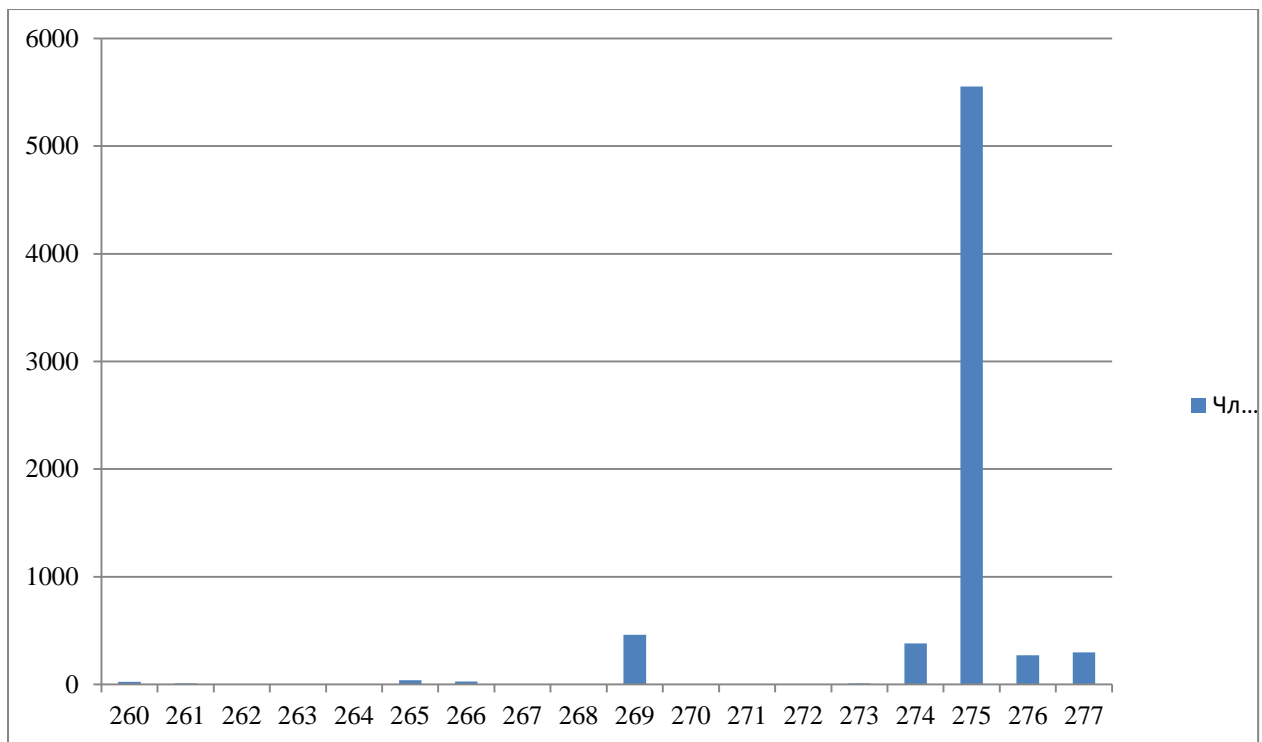
према објављеним подацима Републичког завода за статистику број оптужења у 2020. пред овим судом износио 347.¹³⁵⁸

Однос укупног броја кривичних дела против животне средине приказан је у табели и графикону.

Табела 6-61: Укупан број поступака по кривичном делу

¹³⁵⁸Шутић В, *Билтен пунолетних учинилаца кривичних дела у Републици Србији: пријаве, оптужења и осуде*, Београд, 2021, 62.

незаконити риболов	298
незаконити лов	270
шумска крађа	5554
пустошење шума	382
загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	10
производња штетних средстава за лечење животиња	/
несавесно пружање ветеринарске помоћи	3
преношење заразних болести код животиња	5
убијање и злостављање животиња	463
повреда права на информисање о стању животне средине	/
недозвољена изградња нуклеарних постројења	/
уношење опасних мат. у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	29
уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	40
оштећење животне средине	5
оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине	2
противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину	2
непредузимање мера заштите животне средине	10
загађење животне средине	25
Број	

Графикон 6-1: Укупан број поступака по кривичном делу

Анализирањем статистичких података који се односе на број кривичних поступака и кривична дела за која су вођени поступци, можемо исказати сумњу да класичне мере и радње откривања и доказне радње одговарају сузбијању само одређених кривичних дела из групе кривичних дела против животне средине.

Као аргумент наведеном можемо узети за пример загађења три основна еко медијума воде, ваздуха и земљишта.

Као пример загађења вода можемо узети слив реке Топлице која извире на источној страни Копаоника испод Панчићевог врха, а улива се у Јужну мораву код Дољевца. Река Топлица својим сливом тече кроз насељена места која припадају општинама Брус, Крушевац, Куршумлија, Прокупље и Ниш.

Сprovedено истраживање је показало да је у периоду од 1.01.2010. до 20.1.2021. пред Основним судовима у Прокупљу и Куршумлији вођен по један поступак за кривично дело Загађење животне средине (чл. 260 КЗ), пред Основним судом у Крушевцу по један кривични поступак за кривично дело Загађење животне средине (чл. 260 КЗ) и Оштећење животне средине (чл. 264 КЗ), а да пред Основним судовима у Брусу и Нишу није вођен ни један кривични поступак за кривична дела против животне средине која као радњу извршења предвиђају и загађење воде.

Према подацима објављеним у извештају Агенције за заштиту животне средине о статусу површинских вода у периоду од 2017. до 2019. оцена статуса реке Топлице је означена наранџастом бојом, односно бојом која указује на слабу оцену и присуство загађујућих супстанци а посебно Fg (гвожђе).¹³⁵⁹ Подаци Агенције за заштиту животне средине указују и на загађења Велике Мораве, Јужне Мораве, Млаве, Ветернице, Тамнаве и других река, што показује да извештавање Агенције за заштиту животне средине указује на постојање загађења воде.

Као пример загађења ваздуха, узет је као пример град Бор, а према подацима објављеним у извештају Агенције за заштиту животне средине¹³⁶⁰ средња годишња вредност загађења ваздуха у граду Бору на мерним станицама Градски парк, Брезоник и Институт приказана је као прекогранична вредност SO₂ (сумпор диоксида) за који је приказано да потиче од производње електричне и топлотне енергије у проценту преко 90%. Резултати емпиријског истраживања су показали да пред основним судом у Бору у периоду од 01.01.2010. до 01.10.2021. није вођен ни један кривични поступак за кривична дела против животне средине која као радњу извршења предвиђају и загађење ваздуха.

Као пример загађења земљишта узет је регион централне Србије, а према подацима објављеним у извештају Агенције за заштиту животне средине¹³⁶¹ Институт за земљиште из Београда је реализовао пројекат контроле плодности и утврђивања садржаја опасних и штетних материја у земљи на простору централне Србије и то 15 општина у периоду који обухвата 2016 и 2017. годину. Истраживање је показало прекорачење максимално дозвољених концентрација арсена, кадмијума, хрома, никла, олова, цинка и флуора. У истом временском периоду анализиран је број кривичних поступака за кривична дела против животне средине које као радњу извршења предвиђају и загађење земљишта, те је утврђено да на територији општина које су биле предмет истраживања и то пред Основним судом у Бујановцу, Врању, Димитровграду, Лесковцу, Лебану, Пироту и Куршумлији није вођен ни један кривични поступак.

¹³⁵⁹ Чађо С, et. al, Статус површинских вода Србије у периоду од 2017 -2019, Београд, 2021, 28-130.

¹³⁶⁰ Ј. Кнежевић et. al, Квалитет ваздуха у Републици Србији 2019. године, Београд, 2020,18.

¹³⁶¹ Извештај о стању земљишта у Републици Србији, индикаторски приказ, 2016-2017, http://www.sepa.gov.rs/download/zemljiste/Zemljiste2016_2017.pdf, 05. Март 2023.

Анализирајући подаци указују да постоји вероватноћа да се одређена кривична дела против животне средине извршавају на територији Републике Србије, али да иста остају неоткривена.

2. Приказ и анализа резултата истраживања који се односе на окривљеног у кривичном поступку за кривична дела против животне средине

Према доступним подацима основних судова у Републици Србији од укупно 6.798 кривичних поступака, окривљени у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине, су били физичка лица и два правна лица.

Извршиоци кривичних дела су углавном мушкарци, који су вршили кривична дела и у саизвршилаштву, а жене извршавају ова кривична дела процентуално у мање од 10% случајева.

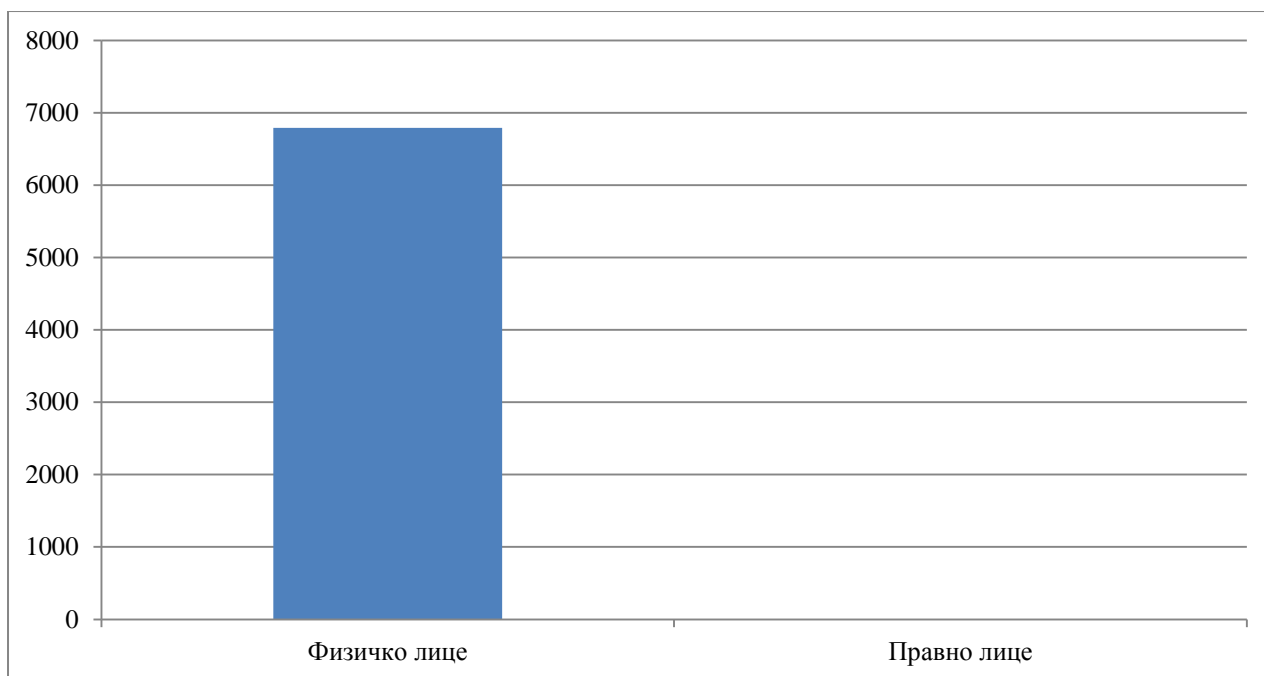
У односу на питање претходне осуђиваности, примећено је да је у мушкој популацији изражена околност раније осуђиваности, у мањој мери за истоврсна кривична дела, што код женске популације није случај.

Зачуђује податак да је Закон о одговорности правних лица за кривична дела у примени већ 15 година, а да су у том периоду вођена само два поступка у ком су окривљена правна лица и то пред Основним судом у Шапцу и Основним судом у Кикинди за кривична дела против животне средине.

Однос укупног броја окривљених физичких и правних лица приказан је у табели и графикону.

Табела 6-62: Однос броја окривљених физичких и правних лица

Окривљено физичко лице	Окривљено правно лице
6793	2

Графикон 6-2: Однос броја окривљених физичких и правних лица

Наведено се може упоредити са привредним преступима правних лица, односно бројем привредних преступа који су вођени против правних лица за привредне преступе из области животне средине у периоду од 2016-2020 на узорку који обухвата град Београд.¹³⁶²

Табела 6-63: Број осуђених правних лица за привредне преступе из области животне средине на територији града Београда

Година	2016	2017	2018	2019	2020
Осуђена правна лица	8	13	8	/	1

Упоредивањем анализираних података који обухватају кривичну одговорност правних лица и одговорност за привредне преступе може се извести закључак да се веома ретко покрећу поступци против правних лица, како кривични поступци, тако и поступци за привредне преступе.

¹³⁶²Билтен –правна и одговорна лица – учиниоци привредних преступа у Републици Србији за 2016, 2017, 2018, 2019 и 2020. годину, <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/ucinioci-privrednih-prestupa/>, 17. Фебруар 2022

Према подацима Агенције за заштиту животне средине¹³⁶³ објављеним у Извештају о заштити животне средине фактори негативних утицаја у животној средини су производња и потрошња у привредним секторима, а регистар испуштања преноса загађујућих материја, садржи списак правних лица која су окарактерисана као велики извори загађења и највећи загађивачи.

Имајући у виду податке који указују да су правна лица велики извори загађења и највећи загађивачи, резултати емпиријског истраживања су потврдили сумњу у постојање „тамне бројке криминалитета“ код правних лица као извршиоца кривичних дела против животне средине.

3. Приказ и анализа резултата истраживања према спроведеним доказним радњама

Подносиоци кривичних пријава су у највећем броју случајева лица која имају непосредна сазнања о конкретном догађају, оштећена лица и полицијски службеници.

Истраживање је показало да се кривичне пријаве веома ретко подносе од стране инспекцијских органа, а позитиван пример може представљати једна кривична пријава поднета од грађевинске инспекције града Краљева за кривично дело уношење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265) КЗ.

Приликом анализе резултата истраживања доказних радњи које су предузимане примећено је да постоји уједначеност по питању врсте доказних радњи које се предузимају.

Доказне радње које нису предузимане ни у једном кривичном поступку су реконструкција догађаја (чл.137 ЗКП), узимање узорака (чл. 140, 141, 142 ЗКП) и провера рачуна и сумњивих трансакција (чл. 143 ЗКП).

Нјачешће коришћене доказне радње су: саслушање окривљеног (чл. 85 ЗКП) и исказ сведока (чл. 91 ЗКП).

¹³⁶³ Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2021. годину, http://www.sepa.gov.rs/download/IZVESTAJ_2021.pdf, 03. Март 2023.

Друге доказне радње које се предузимају су: увиђај (чл. 133 ЗКП), привремено одузимање предмета (чл. 147 ЗКП) и претресање (чл. 152 ЗКП).

Доказна радња вештачења (чл. 113 ЗКП) се најчешће предузима код кривичних дела шумске крађе (чл. 275 КЗ) и убијања и злостављања животиња (чл. 276), а вештачења су најчешће вршена од стране вештака геодетске, шумарске, ветеринарске и економске струке.

Доказна радња увиђаја (чл. 133 ЗКП) се најчешће предузима код кривичног дела Убијања и мучења животиња (чл. 269 КЗ) и то без присуства носиоца јавнотужилачке функције, а стручни саветници у кривичним поступцима нису предлагани.

Доказна радња привременог одузимања предмета (чл. 147 ЗКП) се користила код кривичних дела шумске крађе (чл. 275 КЗ), пустошења шума (чл. 274 КЗ), незаконитог лова (чл. 276 КЗ), незаконитог риболова (чл. 277 КЗ) и убијања и мучења животиња (чл. 269 КЗ).

Доказна радња претресања (чл. 152 ЗКП) се користила у одређеном броју предмета, с тим да је примећено да се чешће вршило претресање без наредбе и то стана и других просторија (чл. 158 ЗКП) код кривичног дела Незаконити риболов (чл. 277 КЗ) и претресање лица (чл. 159 ЗКП) код кривичних дела Незаконити лов (чл. 276 КЗ) и Незаконити риболов (чл. 277). Поред доказне радње претресања вршен је и преглед заустављеног возила код кривичних дела Пустошења шума (чл. 274 КЗ), Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Незаконити лов (чл. 276 КЗ) и Незаконити риболов (чл. 277 КЗ).

Доказивање исправом (чл. 138 ЗКП) се користило сам код кривичног дела убијања и злостављања животиња (чл. 269 КЗ), када се као доказ изводио извештај ветеринара. У неколико кривичних поступака коришћени су и снимци сигурносних камера.

Доказне радње које су се спроводиле у судовима који су узети као узорак су следеће доказне радње:

1) Први основни суд у Београду

Табела 6-64: Први основни суд у Београду

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	+	+

2) Други основни суд у Београду

Табела 6-65: Други основни суд у Београду

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Узорака	рачуна	Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	+	/

3) Трећи основни суд Београду

Табела 6-66: Трећи основни суд

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	+	/

4) Основни суд у Бечеју

Табела 6-67: Основни суд у Бечеју

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	/	/	/	/	/	/	+	/

5) Основни суд у Великој Плани

Табела 6-68: Основни суд у Великој Плани

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	/	/	/	/	/	/	/	/

6) Основни суд у Вршцу

Табела 6-69: Основни суд у Вршцу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	+	/	/	+	/

7) Основни суд у Горњем Милановцу

Табела 6-70: Основни суд у Горњем Милановцу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	/	/	/	/	/

8) Основни суд у Деспотовцу

Табела 6-71: Основни суд у Деспотовцу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	/	/

9) Основни суд у Димитровграду

Табела 6-72: Основни суд у Димитровграду

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	/	/	/	/	/

10) Основни суд у Зајечару

Табела 6-73: Основни суд у Зајечару

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	/	/	/	/	/

11) Основни суд у Зрењанину

Табела 6-74: Основни суд у Зрењанину

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	+	/	/	/	/

12) Основни суд у Лазаревицу

Табела 6-75: Основни суд у Лазаревицу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	/	/	/	/	/

13) Основни суд у Лебану

Табела 6-76: Основни суд у Лебану

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	+	/	/	/	/

14) Основни суд у Краљеву

Табела 6-77: Основни суд у Краљеву

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	+	+

15) Основни суд у Крушевицу

Табела 6-78: Основни суд у Крушевицу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	+	/

16) Основни суд у Мионици

Табела 6-79: Основни суд у Мионици

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	/	/	/	+	/

17) Основни суд у Панчеву

Табела 6-80: Основни суд у Панчеву

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	/	/	/	/	/	/	/	/

18) Основни суд у Пожаревицу

Табела 6-81: Основни суд у Пожаревицу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	/	/	/	/	/

19) Основни суд у Прокупљу

Табела 6-82: Основни суд у Прокупљу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	/	/

20) Основни суд у Пожеги

Табела 6-83: Основни суд у Пожеги

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	/	/	/	/	/

21) Основни суд у Руми

Табела 6-84: Основни суд у Руми

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	/	/	/	+	/	/	+	/

22) Основни суд у Сенти

Табела 6-85: Основни суд у Сенти

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	/	/	/	/	/

23) Основни суд у Старој Пазови

Табела 6-86: Основни суд у Старој Пазови

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	/	/	/	+	+

24) Основни суд у Сурдулици

Табела 6-87: Основни суд у Сурдулици

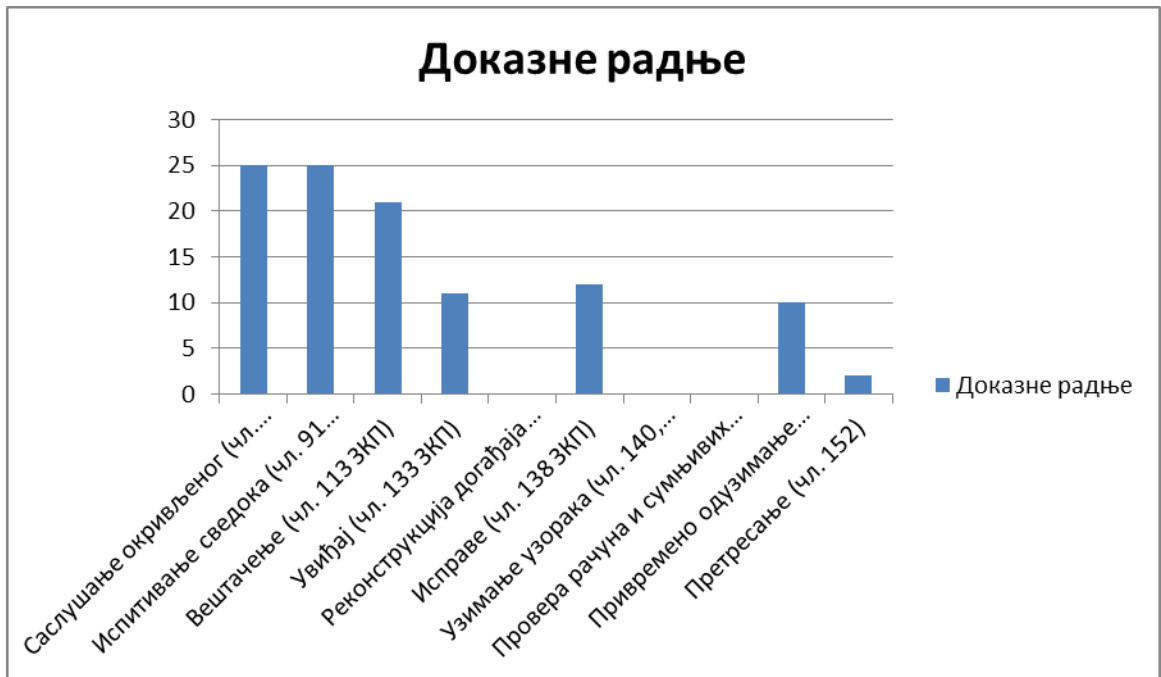
Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	/	/	/	/	/	/	/

25) Основни суд у Шатцу

Табела 6-88: Основни суд у Шатцу

Сасл. окр.	Исп. сведока	Вештачење	Увиђај	Рек. дог.	Испр.	Уз. узорака	Пр. рачуна	Пив. Одуз. предмета	Претресање
+	+	+	+	/	+	/	/	/	/

Графикон 6-3: Однос коришћења доказних радњи

Анализа примене доказних радњи садржи податке о томе које се доказне радње генерално предузимају код кривичних дела против животне средине, што не значи да се све доказне радње предузимају у свим кривичним поступцима нити код свих кривичних дела против животне средине.

Коришћење већег броја доказних радњи везује се за кривична дела која се чешће откривају, а како је већ објашњено доказна радња вештачења (чл. 113 ЗКП) се најчешће предузима код кривичних дела Шумске крађе (чл. 275 КЗ) и Убијања и злостављања животиња (чл. 276), а доказна радња увиђаја (чл. 133 ЗКП) се најчешће предузима код кривичног дела Убијања и мучења животиња (чл. 269 КЗ).

Из наведеног се може изразити сумња да се не користи пун капацитет расположивих доказних радњи и то посебно код кривичних дела која се ређе и откривају. Имајући у виду анализиране податке пожељно би било да се у кривичним

поступцима за кривична дела против животне средине више користи доказна радња увиђаја (чл. 133 ЗКП), али и да се користе доказне радње реконструкција догађаја (чл. 137 ЗКП) и узимање узорака (чл. 140, 141, 142 ЗКП). Предузимањем предложених доказних радњи би се у већој мери могло разјаснити чињенично стање, односно доказна грађа би се у већој мери темељила на материјалним доказима.

Из наведеног се намеће питање да ли се чињенично стање може разјаснити само коришћењем најчешће коришћених доказних радњи испитивања сведока и саслушања окривљеног, или и да је потребно користити и друге доказне радње, које су по својој природи објективније.

Имајући у виду податке који су објављени од стране Агенције за заштиту животне средине, о којима је било речи у делу који се односи на анализу резултата истраживања према броју кривичних поступака за кривична дела против животне средине, односно подацима да загађења постоје, намеће се закључак да постоји доказна радња чијим би коришћењем могло у већој мери да се разјасни чињенично стање. Наиме коришћењем доказне радње узимања узорака из еко медијума (вода, ваздух, земљиште, флора и фауна) у великој мери би се могло допринети формирању доказне грађе која би у потпуности могла да разјасни чињенично стање у делу која се односи на радњу извршења и последицу извршеног кривичног дела.

4. Приказ и анализа резултата истраживања по врсти одлуке

У кривичним предметима за кривична дела против животне средине вођени су посебни кривични поступци и то: скраћени поступак, поступак непосредног оптужења, рочиште за изрицање кривичне санкције и поступак споразумевања о признању кривичног дела. Неколико предмета је окончано и применом института опортунитета, а скраћени поступак је вођен у око 90% предмета.

У 40-50% предмета одлука се заснивала на признању окривљеног.

Кривични поступци за кривична дела против животне средине окончавани су осуђујућим или ослобађајућим пресудама, решењима о обустави поступка, одустанком тужиоца, одбачајем оптужног предлога и одбијањем оптужног предлога, као и мером

безбедности обавезног психијатријског лечења. Најчешћи разлог доношења решења о обустави поступка је наступање апсолутне застарелости и *res iudicata*. Најчешћи разлог доношења ослобађајуће пресуде је недостатак доказа.

Мера обавезног психијатријског лечења изрицана је код кривичног дела Убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ) и то од стране Другог основног суда у Београду, Основних судова у Краљеву, Аранђеловцу, Новом Саду, Бечеју, Обреновцу.

Приказ анализе одлука којима је окончан кривични поступак, приказан је кроз резултате сваког појединачног суда.

1) Основни суд у Аранђеловцу

Табела 6-89

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин ¹³⁶⁴
63	10	6	/	3	1

2) Основни суд у Бачкој Паланци

Табела 6-90

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
2	/	/	/	/

3) Први основни суд у Београду

Табела 6-91

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог

¹³⁶⁴ Формулација „Решено на други начин“ садржана је у дописима појединих судова може се односити на решење о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења у здравственој установи или на слободи, решење о раздвајању поступка, решење о спајању поступка, решење о ненадлежности, решење о одређивању другог стварно надлежног суда, решење о уступању гоњења и друго.

68	3	13	4	2
----	---	----	---	---

4) Други основни суд у Београду

Табела 6-92

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
19	2	6	/	/

5) Трећи основни суд у Београду

Табела 6-93

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
3	/	2	/	1

6) Основни суд у Бечеју

Табела 6-94

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин
74	1	1		3	4

7) Основни суд у Бору

Табела 6-95

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
27	20	1	/	12

8) Основни суд у Бујановцу

Табела 6-96

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
108	17	7	/	2

9) Основни су у Ваљево

Табела 6-97

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
3	/	/	/	/

10) Основни суд у Великој Плани

Табела 6-98

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
19	1	2	1	10

11) Основни суд у Врању

Табела 6-99

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
93	33	/	/	2

12) Основни суд у Врбасу

Табела 6-100

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог

36	1	2	1	3
----	---	---	---	---

13) Основни суд у Вршицу

Табела 6-101

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
61	5	/	/	7

14) Основни суд у Горњем Милановцу

Табела 6-102

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
88	16	/	/	6	1

15) Основни суд у Деспотовцу

Табела 6-103

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
17	12	7	4	3

16) Основни суд у Димитровграду

Табела 6-104

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
8	7	/	/	/

17) Основни суд у Зајечару

Табела 6-105

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
241	63	/	/	/

18) Основни суд у Зрењанину

Табела 6-106

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
89	5	13	/	/

19) Основни суд у Ивањици

Табела 6-107

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
84	39	31	/	/

20) Основни суд у Јагодини

Табела 6-108

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
55	11	6	/	5	6

21) Основни суд у Кикинди

Табела 6-109

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
83	3	/	/	1

22) Основни су у Књажевицу

Табела 6-110

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
23	3	3	/	3

23) Основни су у Крагујевцу

Табела 6-111

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
238	73	2	11	/

24) Основни суд у Краљеву

Табела 6-112

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
60	15	10	/	4

25) Основни суд у Крушевицу

Табела 6-113

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
96	27	11	/	16	12

26) Основни су у Куришумлији

Табела 6-114

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
171	17	8	/	10	14

27) Основни суд у Лазаревцу

Табела 6-115

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
54	21	12	2	17	28

28) Основни суд у Лебану

Табела 6-116

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
50	1	7	/	18

29) Основни су у Лесковцу

Табела 6-117

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
71	24	9	4	39	1

30) Основни су у Лозници

Табела 6-118

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
/	/	29	/	2

31) Основни су у Мионици

Табела 6-119

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
67	11	6	12	/

32) Основни суд у Младеновцу

Табела 6-120

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин
51	8	16	1	9	5

33) Основни су у Неготину

Табела 6-121

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
76	14	/	/	8

34) Основни суд у Нишу

Табела 6-122

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин

120	24	8	18	3	5
-----	----	---	----	---	---

35) Основни су у Новом Пазару

Табела 6-123

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
307	41	8	/	55	1

36) Основни суд у Новом Саду

Табела 6-124

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијеноптужни предлог	Решен на др. начин
148	8	27	5	14	17

37) Основни су у Обреновцу

Табела 6-125

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
19	1	/	/	1

38) Основни суд у Панчеву

Табела 6-126

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
171	6	6	2	10	3

39) Основни суд у Параћину

Табела 6-127

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
49	12	4	/	11	5

40) Основни су у Петровцу на Млави

Табела 6-128

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
28	/	5	1	/	2

41) Основни суд у Пироту

Табела 6-129

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин
134	34	16	/	61	1

42) Основни су у Пожаревцу

Табела 6-130

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
109	3	13	5	2

43) Основни суд у Пожеги

Табела 6-131

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
75	21	34	3	8

44) Основни суд у Прибоју

Табела 6-132

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин
16	/	3	/	3	2

45) Основни су у Пријеполу

Табела 6-133

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
124	73	28	/	5	26

46) Основни су у Прокупљу

Табела 6-134

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
369	67	18	5	24	14

47) Основни суд у Руми

Табела 6-135

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин
81	6	4	/	1	1

48) Основни суд у Сенти

Табела 6-136

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
77	4	4	/	1	6

49) Основни су у Смедереву

Табела 6-137

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
77	3	13	2	/

50) Основни суд у Сомбору

Табела 6-138

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
105	5	7	/	1

51) Основни суд у Сремској Митровици

Табела 6-139

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин

73	6	8	/	/	7
----	---	---	---	---	---

52) Основни су у Старој Пазови

Табела 6-140

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
19	/	/	/	/

53) Основни суд у Суботици

Табела 6-141

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин
74	1	9	/	1	11

54) Основни суд у Сурдулици

Табела 6-142

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
29	4	2	/	2

55) Основни суд у Трстенику

Табела 6-143

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
34	7	7	4	4

56) Основни су у Убу

Табела 6-144

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
51	8	2	2	10

57) Основни су у Ужицу

Табела 6-145

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
50	9	7	/	8

58) Основни суд у Чачку

Табела 6-146

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
66	8	3	/	8

59) Основни суд у Шатцу

Табела 6-147

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на други начин
127	14	2		5	5

60) Основни су у Шиду

Табела 6-148

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог
74	2	4	/	1

Анализа резултата је показала да Основни суд у Лозници није донео ни једну осуђујућу пресуду, а да је Основни суд у Старој Пазови доносио само осуђујуће пресуде.

У кривичним поступцима за кривична дела против животне средине изрицане су казне и мере упозорења. У кривичним поступцима за кривична дела против животне средине изрицане су условне осуде и судске опомене, с тим да условне осуде представљају најчешће изричану кривичну санкцију. У кривичним поступцима за кривична дела против животне средине изрицане су затворске казне, новчане казне и рад у јавном интересу. У кривичним поступцима за кривична дела против животне средине изрицане су и мере безбедности и то обавезног психијатријског лечења на слободи и одузимање предмета.

Жалба је веома ретко изјављивана у овим поступцима, у просеку у 20% предмета.

О имовинскоправном захтеву суд је одлучивао и у кривичном поступку, али је и оштећене упућивао на остваривање захтева у парничном поступку.

Пред Основним судом у Параћину водило се неколико поступака за кривично дело Шумска крађа (чл. 275 КЗ) за физичка лица за којима је расписана потерница, а притвор је веома ретко одређиван и то најчешће из разлога јер се лице за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело крије, или му се не може утврдити идентитет, или у својству оптуженог очигледно избегава да дође на главни претрес или постоје друге околности које указују на опасност од бекства (чл. 211 ст. 1 ЗКП). Притвор је у највећем броју случајева одређиван као крајња мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, односно када се сврха обезбеђења окривљеног није могла остварити блажим мерама.

Начин окончања кривичних поступака приказан је табелом и графиконом.

Табела 6-149: Начин решавања кривичних поступака

Осуђујућа пресуда	Ослобађајућа пресуда	Обустава поступка	Одбачен оптужни предлог	Одбијен оптужни предлог	Решен на др. начин
4806	817	452	87	454	177

Графикон 6-4: Начин решавања кривичних поступака

Укупан број осуђујућих пресуда је далеко већи од свих осталих одлука, али је потребно указати и да се највећи број поступака, али и осуђујућих пресуда односи на кривична дела Убијање и мучење животиња (чл. 269 КЗ), Пустошење шума (чл. 274 КЗ), Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Незаконити лов (чл. 276 КЗ) и Незаконити риболов (чл. 277 КЗ), а да је број поступака за остала кривична дела против животне средине изузетно мали.

5. Проблеми идентификовани током анализе података емпиријског истраживања

Резултати емпиријског истраживања су показали да је укупан број кривичних поступака за кривична дела против животне средине много мањи у односу на број кривичних поступака који се на годишњем нивоу воде пред основним судовима на територији Републике Србије за сва остала кривична дела, односно да износе само 17 %.

Како би сагледали кривичну одговорност физичких лица анализирана је и прекршајна одговорност физичких лица за прекршаје из области животне средине, а као пример узет је Прекршајни суд у Београду.

Пред Прекршајним судом у Београду, који је надлежан за све прекршаје на територији градских општина Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Земун, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град, Сурчин и Чукарица (ЗСПСЈТ чл. 2) у периоду од 01.01.2010. до 01.10.2021. вођено је укупно 1131 прекршајни поступак против физичких лица као извршиоца прекршаја из области заштите животне средине.

Због кршења одредби Закона о заштити животне средине донето је 70 осуђујућих и 7 ослобађајућих пресуда.

Због кршења одредби Закона о управљању отпадом донето је 11 осуђујућих и 1 ослобађајућа пресуда.

Због кршења одредби Закона о заштити од буке у животној средине донето је 42 осуђујуће и 6 ослобађајућих пресуда.

Због кршења одредби Закона о водама донето је 33 осуђујуће и 4 ослобађајуће пресуде.

Због кршења одредби Закона о заштити природе донето је 21 осуђујућа и 1 ослобађајућа пресуда.

Због кршења одредби Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда донето је 111 осуђујућих и 11 ослобађајућих пресуда.

Због кршења одредби Закона о заштити од јонизујућих зрачења и нуклеарној сигурности донето је 6 осуђујућих и 1 ослобађајућа пресуда.

Због кршења одредби о инспекцијском надзору донето је 178 осуђујућих и 20 ослобађајућих пресуда.

Због кршења Закона о добробити животиња донето је 30 осуђујућих и 3 ослобађајуће пресуде.

Због кршења одредби Закона о сточарству донета је 1 осуђујућа пресуда.

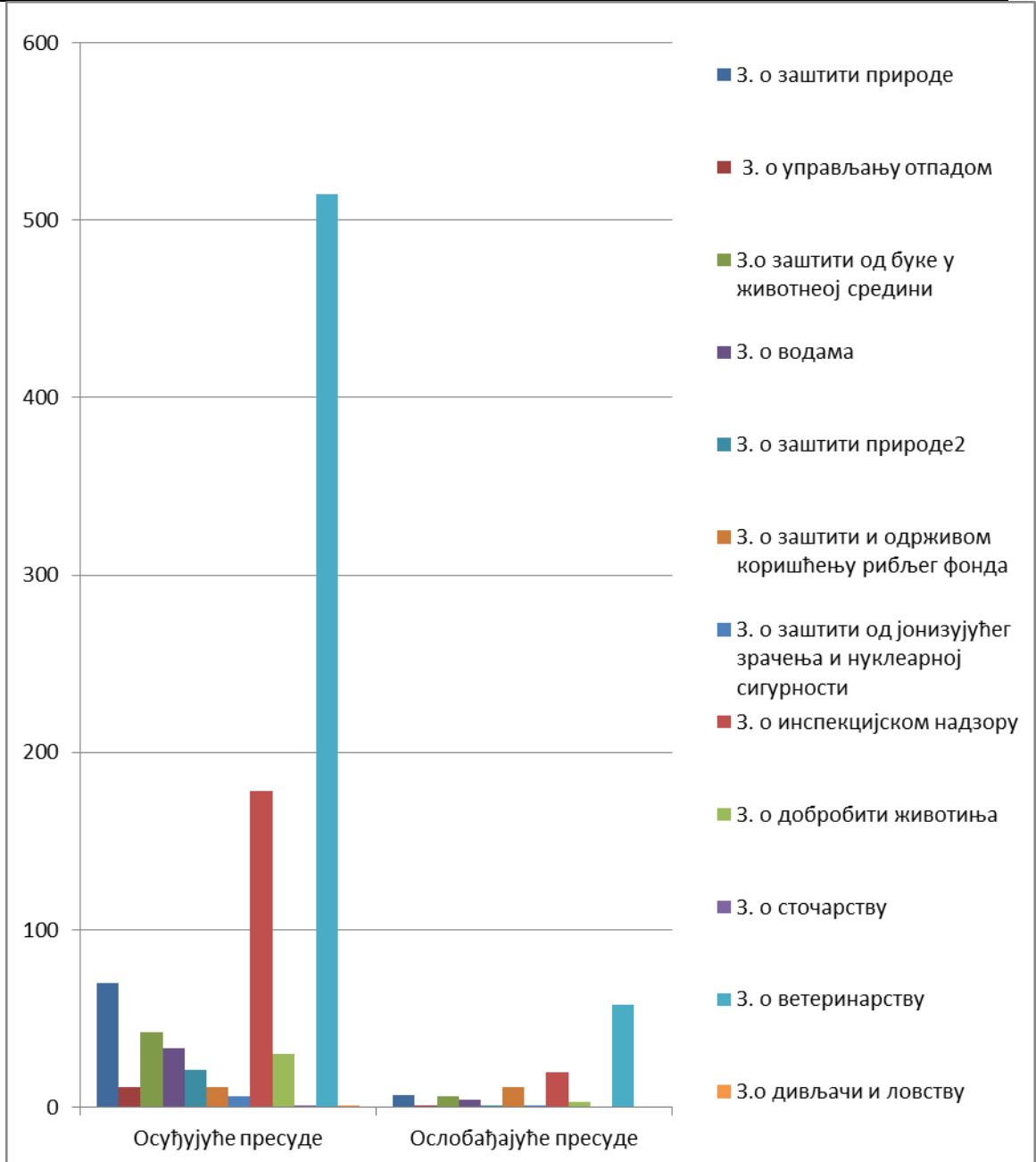
Због кршења одредби Закона о ветеринарству донето је 515 осуђујућих и 58 ослобађајућих пресуда.

Због кршења одредби Закона о дивљачи и ловству донета је једна осуђујућа пресуда.

Табела 6-150: Одлуке у прекршајним поступцима против животне средине

Закон и	З. о заш тит и жи вот не сре дин е	З. о упра вља њу отпа дом	З. о заш тит и од бук е	З. о во да ма	З. о заш тит и при род е	З о заш тит и и одр ж. кор . риб љег фо нда	З. о заш тит и од јони зујућ ег зрач ења и нукл еарн ој сиг.	З. о инспе кцијск ом надзор у	З. о добр обит и жив оти ња	З. о сточ арст ву	З. о ветери нарств у	З. о див љач и и лов ств у
Осуђу јуће пресу де	70	11	42	33	21	111	6	178	30	1	515	1

Осло бађај уће пресу де	7	1	4	1	11	1	20	3	1	/	58	/
-------------------------------------	---	---	---	---	----	---	----	---	---	---	----	---

Графикон 6-5: Одлуке у прекршајним поступцима

Поступци нису вођени због повреда Закона о амбалажи и амбалажном отпаду, Закона о процени утицаја на животну средину, Закона о стратешкој процени утицаја на

животну средину, Закона о интегрисаном спречавању и контроли загађења животне средине, Закона о заштити ваздуха, Закона о хемикалијама, Закона о биоцидним производима, Закона о заштити земљишта, Закона о заштити од нејонизујућих зрачења, Закона о националним парковима, Закона о транспорту опасног отпада, Закона о забрани изградње нуклеарних електрана у СРЈ, Закона о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и његовом уништавању¹³⁶⁵.

Подаци о прекршајној одговорности не разликују се у великој мери од података о одговорности за кривична дела против животне средине и привредне преступе из области животне средине, али јесу у супротности са подацима објављеним од стране Агенције за заштиту животне средине о загађењима животне средине.

Упоређујући податке о загађењима и податке о поступцима учинила се оправданом сумња да се у Републици Србији извршавају кривична дела против животне средине која остану неоткривена.

У прилог наведеном говори и податак да су кривични поступци пред већином судова вођени само за кривична дела Убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ), Пустошење шума (чл. 274 КЗ), Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Недозвољени лов (чл. 276 КЗ) и Недозвољени риболов (чл. 277 КЗ), а да су кривични поступци за остала кривична дела вођени спорадично.

Подаци о извршиоцима кривичних дела против животне средине показују да се кривични поступци воде у односу на физичка лица, а да правна лица нису извршиоци кривичних дела против животне средине, што није у складу са подацима Агенције за заштиту животне средине о највећим загађивачима.

Анализа резултата коришћења доказних радњи у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине показала је недовољно коришћење пуног капацитета доказних радњи посебно код кривичних дела која се ређе откривају.

Анализа резултата одлука којим се окончава кривични поступак показала је велики број осуђујућих пресуда и то 70,75 %, с тим да су исте изрицане у највећем броју случајева код кривичних дела Убијање и злостављање животиња (чл. 269), Пустошење шума (чл. 274), Шумска крађа (чл. 275), Недозвољени лов (чл. 276) КЗ и

¹³⁶⁵Обавештење о траженим информацијама Прекршајног суда у Београду Су II 17а-11/2022-3 од 08.02.2022. године.

Недозвољени риболов (чл. 277 КЗ), а да је врста изрицане одлуке превасходно била условна осуда.

Код одређених кривичних дела против животне средине и то Загађење животне средине (чл. 260 КЗ), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261 КЗ), Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262 КЗ) и Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263 КЗ) у случају да суд изрекне условну осуду истовремено може обавезати учиниоца и да у одређеном року предузме одређене мера заштите очувања и унапређења животне средине, односно код кривичног дела Оштећење животне средине (чл. 264 КЗ), мере у циљу отклањања штетних последица по животу средину и код кривичног дела Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266 КЗ) мера заштите од јонизујућих зрачења или друге прописане мере. Анализом резултата спроведеног остраживања утврђено је да судови у Републици Србији нису изрицали ове мере.

Примећен је и релативно велики број обустава поступка из разлога застарелости кривичног гоњења, као и веома мали број не окончаних поступака.

Анализа свих резултата, укључујући и изражене сумње могу указивати и на одсуство заинтересованости криминалне политике за сузбијање кривичних дела против животне средине.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Заштита животне средине завређује све већу пажњу цивилног друштва, а разлоге за то налазимо на свим нивоима, од локалних до глобалних проблема са којима се савремени човек суочава. Забринутост за стање у ком се животна средина налази, али и у каквој животној средини ће живети будуће генерације је оправдано и утемељено на различитим научним доказима, али и објективним променама у животној средини. Наиме, садашње генерације су сведоци промена које доводе у питање остваривање права човека на живот у здравој животној средини. Имајући у виду да ниједан „кутак“ земљине кугле није поштеђен загађења, заштита животне средине обухвата различите поступке и мере еколошке одбране¹³⁶⁶ који захтевају мултидисциплинарни приступ.

Решавање еколошких проблема није могуће без мултидисциплинарног приступа, односно мултидисциплинарног концепта који захтева укључивање природних и друштвених наука, а који имају за циљ да благостање садашњих и будућих генерација учине одрживим уз неминовна ограничења биосфере.¹³⁶⁷

Наука је делатност којом покушавамо да разумемо, објаснимо и предвидимо свет у којем живимо¹³⁶⁸, а начин проучавања права код нас се назива правном науком. Правна наука је нормативна, херменеутичка и емпиријска дисциплина правног са(знања)¹³⁶⁹, која тежи да путем одређених метода утврди исказе о праву који су донекле проверљиви и који доприносе бољем разумевању права, као нормативне појаве. Научно проучавање права пружа систематизовано излагање о правилима и принципима који уређују одређену врсту друштвених односа, анализу односа између различитих правила и принципа унутар система, отклањање противречности између њих и евентуално пожељна решења регулисања друштвених односа.¹³⁷⁰ Поред дескрипције, правна наука има улогу да систематизује анализираних норми, принципе и концепте, уочи и реши проблеме који се могу појавити у примени права, отклони противречности у самом систему, те предложи пожељна решења. Наука, па самим тим

¹³⁶⁶ Станковић Д, Триван Г, Одрживи развој у концепцији мултидисциплинарног приступа заштите животне средине, *Топола* бр. 183-184/2009, 129-136.

¹³⁶⁷ *Ibidem*, 132.

¹³⁶⁸ Okasha S, *Filozofija nauke*, Sarajevo, 2004, 1.

¹³⁶⁹ Дајовић Г, Проучавање права-правна наука, теорија и филозофија, *Правни записи* бр. 2/2017, 222-248.

¹³⁷⁰ *Ibidem*, 227-228.

и правна наука, никада сасвим не досеже истину¹³⁷¹ већ своје тезе гради на одређеним темељним ставовима унутар научно правне заједнице свог времена.

Након спроведене систематизације ученог проблема у ужем слислу, потребно је било уклопити проблем у ширу слику, што у конкретном случају значи допринети остваривању права човека на живот у здравој животној средини. У контексту конкретне проблематике, задатак науке је на ширем плану посматран као могућност стварања основа по ком би функционисао одрживи развој и прогрес животне средине, а што подразумева и санкционисање најнепожељнијег понашања и установљавање стандарда који има заштитну улогу. Задатак правне науке је у ужем смислу посматран кроз призму да ниво еколошке одбране захтева укључивање кривично правне заштите, као заштите *ultima ratio*.

Кривичноправна заштита животне средине представља неопходан механизам заштите човека од нежељеног понашања, која не може бити потпуна уколико обухвата само постојање норме којом је прописано недозвољено понашање уз претњу кривичном санкцијом, већ је неопходно да постоји и одговарајући поступак који би омогућио примену такве норме на конкретан случај и санкционисање нежељеног понашања.

Улога кривичног права у остваривању права човека на живот у здравој животној средини је посматрана као *ultima ratio*, због чега је посебно значајно испитати адекватност и ефикасност поступка за кривична дела против животне средине.

Питање адекватности и ефикасности поступка за кривична дела против животне средине, као и важност сагледавања питања животне средине из угла кривичнопроцесног права, имала је за циљ дефинисање предлога којим би се унапређење кривичноправне заштите свело на праву меру. Идентификовањем проблема утврђени су недостатци и спорна питања, као и мањкавости у законским решењима, које у примени доводе у питање остварење основних начела кривичног поступка.

Чињенице о стању животне средине у смислу загађења и оштећења, оправдано доводе у питање остваривање циљева кривичног права, како специфичности, тако и питање превенције. Несумњиво је да је кривичноправна заштита животне средине

¹³⁷¹ *Ibidem*, 229.

неопходан механизам заштите који има корективну сврху, али оно што је подједнако важно јесте да се учине предлози како би кривичноправна заштита била адекватна и ефикасна, а што оправдава предмет ове докторске дисертације.

Анализом домаће и иностране литературе дошло се до закључка да проблематика поступка као целине, за кривична дела против животне средине није предмет довољног интересовања, већ предмет интересовања претстављају само неки сегменти кривичног поступка.

Спроведено емпијско истраживање омогућило је сагледавање целокупног друштвеног контекста, те указало на одређене проблеме. Анализа резултата емпијског истраживања је показала да се пред основним судовима на територији Републике Србије од укупног броја кривичних поступака 17 % кривичних поступака води за кривична дела проти животне средине, али да се од тога 98, 12% поступака води за 5 кривичних дела и то Убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ), Пустошење шума (чл. 274 КЗ), Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Недозвољени лов (чл. 276 КЗ) и Недозвољени риболов (чл. 277 КЗ), а да се само 1,88% поступака односи на осталих 13 кривична дела против животне средине.

Непостојање статистичких података у односу на одређена кривична дела доводи у питање да ли се кривична дела против животне средине у довољној мери откривају, јер чињеница да нема статистичких података не значи да се не извршавају. Наиме поред теоријских сумњи у постајање „тамне бројке криминалитета“, емпијско истраживање је поткрепило дилему о постојању „тамне бројке криминалитета“, а постоје и бројни објективни показатељи промена еко медијума којима сведочимо, као и подаци Агенције за заштиту животне средине о загађењима.

Наиме веома мали број кривичних дела против животне средине који су усмерени ка конкретном еко медијуму су предмет судских поступака, а параметри оцене квалитета појединих еко медијума показују да су загађења основних еко медијума много бројнија. У прилог наведеном као један од главних узрочника загађења стручњаци из области животне средине наводе људски фактор.

Разлог тренутног стања може бити објашњен кроз превагу економског интереса над заштитом животне средине, односно кроз чињеницу да сведочимо о времену у ком је економски развој и стварање профита доминантнији и важнији.

Насупрот томе вредновање природних ресурса и еколошки опрез предствља највећи изазов са којим се човечанство суочава, али се нажалост у истом не препознаје никакав бенефит.

Имајући у виду превагу економије над животном средином, постављамо питање да ли себе доводимо у заблуду стварајући систем који штити животну средину, а који у пракси не остварује превентивну и репресивну сврху.

У том смислу оправдано се намеће питање да ли је постојање заштите у виду санкционисања понашања оствариво у кривичном поступку, или постоје специфичности које захтевају одређене модификације.

Суштина судске одлуке је да има утицај на друштвене вредности, на радне и породичне навике, на начин живљења и поступања према природи, а сврха кривичног права је да одмери моралну погрешност и добробит заједнице.¹³⁷² Уколико судска одлука не остварује утицај на појединца и друштво, тада је потребно размотрити начине унапређења, који би могли бити и сврставање и изједначавање животне средине и здравља човека, односно превазилажење холистичког приступа и умањења значаја овог питања.¹³⁷³

Допринос теоријског и емпиријског истраживања у проучавању специфичности кривичног поступка за кривична дела против животне средине састоји се у анализи свих сегмената питања, идентификовању проблема и изналажењу решења за поступке за кривична дела против животне средине. Проблеми које се јављају у пракси и недовољна заинтересованост за предметну проблематику резултирали су формулисањем предлога *de lege ferenda*, који могу послужити у будућој реформи законодавства.

У смислу наведеног постоје мишљења да би стављање у изглед строжије казне смањило, односно примена економске теорије злочина и казне одвратила потенцијалне извршиоце од извршења кривичних дела против животне средине.¹³⁷⁴ Са друге стране

¹³⁷²White R, Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Victimization in *Environmental Crime and its victims Perspectives within Green Criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 87-102.

¹³⁷³Wakefield S, Baxter J, Linking Health Inequality and Environmental Justice: Articulating a Precautionary Framework for Research and Action' *Geography Publications* 272/ 2010, 95- 102.

¹³⁷⁴Faure M, Visser M, Law and Economics of Environmental Crime: a Survey, 2003, 3, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.549.9704&rep=rep1&type=pdf>, 13 Март 2022.

постоје и мишљења да поштравање казни није довољно већ, да је потребно концептуално ускладити еколошко кривично право, а казне учинити одвраћујућим.¹³⁷⁵

Спроведено истраживање је дало одговор на бројна питања, али и отворило нове дилеме, те се може извести закључак да није довољно само поштрити кажњавање, већ да је потребно учинити додатни напор како би кривични поступак за кривична дела против живоне средине могао да оствари циљ.

Потврда о идеји потребе прилагођавања поступка препозната је и од стране Европског парламента који је 2021. поднео предлог за замену Директиве 228/99/ЕЗ новом Директивом¹³⁷⁶, у ком се наводи да се мора побољшати ефикасност истрага, оперативан рад и откривање кривичних дела против животне средине, побољшати прекогранична истрага и изрицати санкције које би остваривале улогу одвраћања од поновног извршавања ових кривичних дела.

У смислу наведеног поставило се питање о колективној и индивидуалној свести и прихватању противправних понашања као недозвољених, као и да ли је један од разлога оваквог стања недовољна образованост, едукација и значај животне средине за остваривање свих других људских права, те да ли можемо постати свесни значаја животне средине уколико ревносно сагледамо све чињенице. Анализирајући све чиниоце указано је на специфичности радње извршења кривичних дела против животне средине, као и како исте могу утицати на сам кривични поступак, односно да ли утичу на комплексност чињеничног стања и доказне грађе.

Питање последице извршених кривичних дела против животне средине није сагледавано ван оквира класичног поимања штете, посматрајући тако објекат заштите кроз антропоцентрични приступ у коме је човек најважнији део природе. Иако концепција кривичног права одговара овом приступу, иста је показала одређене мањкавости, а посебно у ситуацијама када су одређеном радњом извршења нанета велика загађења животној средини, али без тренутног утицаја на лично добро физичког лица. Важност другачијег сагледавања последице веома је добро приказано и кроз утицај које последице могу имати на криминалитет уопште, па је тако истраживање

¹³⁷⁵ https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf, 08. Март 2022.

¹³⁷⁶ Proposal for a Directive of the European Parliament and of Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, Brussels, 15.12.2021 COM(2021) 851 final 2021/0422 (COD).

спроведено у Сједињеним Америчким Државама показало да изложеност олову у детињству утиче на повећање стопе криминалитета на једном подручју.¹³⁷⁷

Анализом резултата емпиријског истраживања поткрепљене су дилеме о постојању „тамне бројке криминалитета“ код одређених кривичних дела против животне средине, те су идентификовани проблеми у откривању ових кривичних дела и предложена решења унапређења откривања у виду специјализација органа откривања, која би се заснивала на едукацији припадника полицијских снага коришћењем постојећих међународних капацитета, као што су пројекти *Interpol* који у циљу едукације службеника организују регионалне састанке, округле столове, дискусије и предавања, пружају аналитичку и оперативну подршку. Предлог унапређења откривања кривичних дела против животне средине засновао се и на коришћењу другачијих криминалистичких радњи, осавремењавању техничке експертизе и формирању базе података са еколошком информацијом.

Као и у случају специјализације полицијских службеника, било би сврсисходно да се спроведе специјализација носилаца јавнотужилачке функције, судија и браниоца. Едукација би морала обухватати и укључивање у Европске мреже, учешће на округлим столовима, дискусијама, присуство научним и стручним конференцијама. За едукацију би била важна и израда приручника која би олакшала упознавање са проблемима животне средине, националном и међународном регулативом, праксом и препорукама међународних тела. Могућност специјализације у поступању за кривична дела против животне средине не би било у супротности са важећом легислативом.

Спроведеним истраживањем идентификовани су и проблеми у доказивању кривичних дела против животне средине, односно проблем недовољности доказа, као и коришћење ограниченог броја доказних радњи. Оно што може бити промењено, а не представља суштинску промену односи се на коришћење укупног капацитета расположивих доказних радњи, односно тенденцију ширења доказних радњи које се користе у осталим кривичним поступцима. Предлог који би у великој мери допринео откривању и доказивању кривичних дела против животне средине, а који би уједно олакшао и доказивање кривичних дела против животне средине тиче се проширења коришћења посебних доказних радњи на кривична дела против животне средине.

¹³⁷⁷Taylor M, et al, The relationship between atmospheric lead emissions and aggressive crime: an ecological study, *Environ Health* 15(23)/2016, <https://ehjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12940-016-0122-3>, 14. Март 2022.

Наведен предлог не представља изоловани случај имајући у виду да се анализом упоредноправне судске праксе дошло до података да се велики број кривичних дела против животне средине у Сједињеним Америчким Државама открива и доказује уз помоћ доказних радњи, које код нас носе назив посебне доказне радње. Могућност коришћења посебних доказних радњи захтевала би измену чл. 162. ЗКП којим би се ст. 2 проширио и на кривична дела против животне средине, чији су учиниоци физичка лица.

Анализом различитих теоријских ставова, домаће и иностране судске праксе идентификоване су различитости и проблеми у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине који се огледају у „преклапању одговорности“, принципу ресторативне правде и друго. Одступање од правила општег кривичног поступка је тако утемељено на сложеном чињеничном стању, сложеној доказној грађи и различитостима процесних субјектата. Посебан проблем представља и одговорност правних лица за кривична дела против животне средине, имајући у виду да су резултати емпиријског истраживања показали да су кривични поступци за кривична дела против животне средине у којима су окривљена правна лица вођени у само два поступка у периоду од доношења Закона о одговорности правних лица до 20.10.2021. године.

Посебан проблем представља и идентификација оштећеног кривичним делима против животне средине, као и мањкавост регулативе у ситуацијама када није могуће идентификовати оштећеног, односно у погледу остваривања права на накнаду штете. Својеврстан антагонизам представља чињеница да је Уставом Републике Србије предвиђено да је свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина одговорна за заштиту животне средине (чл. 74 ст. 2). У том смислу Република Србија би своју дужност могла остварити оснивањем јавног фонда из ког би се могла исплаћивати накнада штете, односно финансирати мере санације штете проузроковане загађењем, без обзира на то да ли је утврђена кривична одговорност за конкретно загађење¹³⁷⁸. Поред наведене ситуације коришћење средства јавног фонда би могло бити коришћено и у случајевима супсидијарне одговорности, односно оштећени би могао да буде намирен из средстава фонда, а држава би се накнадно могла регресно наплатити од осуђеног.

¹³⁷⁸ Блажић Павићевић М, (2019), 151.

Права оштећеног у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине такође могу бити ограничена применом начела опортунитета, имајући у виду да се од начела легалитета може одступити у предистражном поступку, када се ради о релативно лакшим кривичним делима, у која спадају и одређена кривична дела против животне средине. Имајући у виду да уколико су испуњени услови за примену начела опортунитета и то када се ради о кривичним делима за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година и када осумњичени прихвати једну или више обавеза¹³⁷⁹, носилац јавнотужилачке функције може одложити кривично гоњење и у наредби о одлагању одредити рок у ком осумњичени мора извршити преузете обавезе (чл. 283 ЗКП). Када осумњичени испуни обавезу, носилац јавнотужилачке функције решењем одбацује кривичну пријаву, а оштећени у тој ситуацији нема на располагању правно средство којим би се противио одлуци. Наведено значи да оштећени у случају испуњења формалних услова, нема могућност ни на који начин да утиче на примену начела опортунитета. Имајући у виду последице које могу наступити извршењем кривичних дела против животне средине, а посебно код кривичних дела Загађења животне средине (чл. 260), Непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261 КЗ), Противправне изградње и стављања у погон објеката и постројења која загађују животну средину (чл. 262), Оштећења објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263), Оштећења животне средине (чл. 264), Уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265), Уништења, оштећења, изношења у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265) Недозвољене изградња нуклеарних постројења (чл. 267) КЗ, чини се оправданим да у случајевима опортунитета за ова кривична дела износ накнаде буде далеко већи, односно да сразмерно одговара штети.

Могућност унапређења откривања кривичних дела против животне средине сагледана је и из угла савременог прекограничног организованог криминалитета, те је питање међународне помоћи у кривичним стварима анализирано кроз могућности унапређења међународне помоћи у кривичним стварима за кривична дела против животне средине. Иако коришћена у пракси, закључено је да би било сврсисходно

¹³⁷⁹ Да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да накнади причињену штету; да на рачун прописан за уплату јавних прихода уплати одређени новчани износ, који се користи за хуманитарне и друге сврхе; да обави одређени друштвенокористан или хуманитаран рад; да испуни доспеле обавезе издржавања; да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога; да се подвргне психосоцијалном третману ради отклањања узорка насилничког понашања; да изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком.

користити инструменте међународне помоћи, а посебно могућност формирања заједничких истражних тимова.

Анализирањем резултата емпиријског истраживања установљено је да:

1. пред основним судовима на територији Републике Србије 98,12% кривичних поступака за кривична дела против животне средине, у предметима који су доступни у архивама судова, а који обухватају период од 1.01.2006. до 20.10.2021, је вођено за 5 кривичних дела и то Убијање и злостављање животиња (чл. 269 КЗ), Пустошење шума (чл. 274 КЗ), Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Недозвољени лов (чл. 276 КЗ) и Недозвољени риболов (чл. 277 КЗ), а само 1,88% поступака се односило на осталих 13 кривична дела против животне средине;
2. постоји велика несразмера у броју кривичних поступака који се води у односу на окривљена физичка лица и правна лица, те да је број кривичних поступака у којима су окривљена физичка лица 6793, а у којима су окривљена правна лица 2.
3. доказне радње које нису предузимане ни у једном кривичном поступку су реконструкција догађаја (чл.137 ЗКП), узимање узорака (чл. 140, 141, 142 ЗКП) и провера рачуна и сумњивих трансакција (чл. 143 ЗКП);
4. укупан број осуђујућих пресуда је далеко већи од свих осталих одлука, али се највећи број осуђујућих пресуда односи на кривична дела Убијање и мучење животиња (чл. 269 КЗ), Пустошење шума (чл. 274 КЗ), Шумска крађа (чл. 275 КЗ), Незаконити лов (чл. 276 КЗ) и Незаконити риболов (чл. 277 КЗ), а да је број поступака за остала кривична дела против животне средине изузетно мали.

На основу спроведеног истраживања изведен је закључак да постоји недовољно препознавање проблема, те да је потребно извршити одређена прилагођавања која би омогућила остваривање кривичноправне заштите животне средине, односно којим би се омогућно остваривање права човека на живот у здравој животној средини. Специфичности које су идентификоване код процесних радњи и процесних субјеката, оправдавају модификовање поступка и то у виду предложеног решења, које би имало карактер новума и ширења, а које је садржано у предлозима *de lege ferenda* којим би се целокупно унапредила кривичноправна заштита животне средине, откривање и доказивање кривичних дела против животне средине, кривични поступак учинио ефикаснијим, а то су:

1. проширење кривичноправне заштите животне средине би требало обухватити и заштиту озонског омотача и простора испод површине земље, као и угрожавање које може настати непрописно грађеним објектима и урбанистичким плановима. У том смислу потребно је увести посебна кривична дела против животне средине, као нпр. загађење озонског омотача; загађење животне средине непрописно грађеним објектима и урбанистичким плановима; а кривично дело Загађење животне средине (чл. 260 КЗ) проширити на начин да се поред загађења ваздуха, воде и земљишта обухвати и простор испод површине земље;
2. модификација кривичног поступка за кривична дела против животне средине подразумевала би специјализацију органа откривања кривичних дела против животне средине и то полицијских службеника при формираној Јединици за сузбијање еколошког криминала и заштиту животне средине, али и инспектора за заштиту животне средине, која би подразумевала стицање посебних знања и вештина из области заштите животне средине кроз специјализоване обуке полицијских службеника и инспектора за заштиту животне средине и стварање посебних тимова, који би у оквиру својих група имати стручњаке из области заштите животне средине (биолози, хемичари, технолози). За едукацију би била важна и израда приручника који би олакшао упознавање са проблемима животне средине, националном и међународном регулативом, праксом и препорукама међународних тела;
3. унапређење откривања кривичних дела против животне средине, по угледу на поједина упоредноправна решења, заснивано је на коришћењу другачијих криминалистичких радњи, осавремењавању техничке експертизе, развијању форензике животне средине и формирању базе података са еколошком информацијом, која би била доступна свим органима откривања кривичних дела против животне средине;
4. модификација кривичног поступка за кривична дела против животне средине подразумевала би специјализацију носилаца јавнотужилачке функције. Едукација би морала обухватати и укључивање у Европске мреже, учешће на округлим столовима, дискусијама, присуство научним и стручним конференцијама. За едукацију би била важна и израда приручника која би олакшала упознавање са проблемима животне средине, националном и међународном регулативом, праксом и препорукама међународних тела;

5. модификација кривичног поступка за кривична дела против животне средине подразумевала би проширење коришћења посебних доказних радњи и када извршилац није организована криминална група и на кривична дела против животне средине, односно сврставање кривичних дела против животне средине у групу кривичних дела која су побројана чл. чл. 162. ст. 2 ЗКП;
6. измена важећих одредби ЗКП и то чл. 141 ЗКП којим је регулисана доказна радња узимања узорак биолошког порекла увођењем додатног става којим би се предвидела могућност узимања узорак биолошког - биљног порекла из животне средине који могу бити од значаја за утврђење чињеница у поступку;
7. измена важећих одредби ЗКП и то чл. 142 ЗКП којим је регулисана доказна радња узимања узорак за форензичко-генетичку анализу увођењем додатне тачке у ставу 1 узимање узорак из животне средине;
8. измена важећих одредби ЗКП и то чл. 143 којим је регулисана доказна радња провера рачуна и сумњивих трансакција уврштавањем кривичних дела против животне средине у групу кривичних дела у односу на које се ова доказна радња може предузете без обзира на висину запрећене казне;
9. модификација кривичног поступка за кривична дела против животне средине подразумевала би специјализацију суда са предлогом решења мешовитог модела у оквиру поступајућих основних судова, односно формирање одељења у оквиру основних судова које би чинили судије специјализоване за кривична дела против животне средине;
10. одговорност Републике Србије и аутономне покрајне за заштиту животне средине остваривала би се и формирањем посебног јавног фонда из ког би се могла исплаћивати накнада штете, односно финансирати мере санације штете проузроковане загађењем, а који би се финансирао из средстава прикупљених од пореских обвезника као обвезника еколошких накнада, донација и буџетских средстава намењених за заштиту животне средине.

Поред предлога *de lege ferenda* сагледавање проблема у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине резултирало је и формулисањем одређених препорука:

1. потпуном рајашњењу чињеничног стања у кривичним поступцима за кривична дела против животне средине у великој мери би допринело коришћење пуног капацитета доказних радњи, као и развијање форензике заштите животне

средине као систематске и научне обраде физичких, хемијских или историјских информација у циљу стварања одбрамбених научних и правних закључака о извору или старости испуштања загађења у животну средину;

2. остваривање кривично правне заштите животне средине је бити посматрано кроз превентивну и репресивну улогу, те би превентивна улога могла бити оснажена увођењем обавезне едукације о животној средини у систем основног, средњег и високог образовања, а репресивна улога кроз појачан надзор граничне полиције, полицијских и царинских службеника поготово у погледу праћења уношења опасних материја у Републику Србију;
3. имајући у виду све присутнију појаву организованог еколошког криминалитета и прекограничног еколошког криминалитета, потребно је ојачати међународну сарадњу, као и користити у већој мери инструменте међународне помоћи у кривичним стварима, а посебно могућност формирања заједничких истражних тимова.

Анализа домаће и иностране литературе и легислативе, као и домаће и иностране праксе судова оправдала је питање да ли кривични поступци за кривична дела против животне средине имају одређене специфичности, имајући у виду да су идентификовани проблеми, мањкавости и недостатци у примени важећих законских решења.

Допринос теоријског и емпиријског истраживања специфичности кривичног поступка за кривична дела против животне средине састоји се у дефинисању предлога којим би се унапређење кривичноправне заштите свело на праву меру, а што је резултирало формулисањем предлога *de lege ferenda* и препорука које би унапредиле остваривање сврхе кривичноправне заштите животне средине, а које могу послужити у будућој реформи кривичнопроцесног законодавства.

ЛИТЕРАТУРА

Домаће и инстрране књиге, уџбеници и монографије:

1. Abadinsky H, *Organized crime*, Chicago, 1990.
2. Алексић Ж, Шкулић М, *Криминалистика*, Београд, 2010.
3. Allwood J, Fierer N, Dunn R, *The future of Environmental DNA in Forensic Science*, *Appl Environ Microbiol*, 2000, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31704676/>
4. Banks D, et al, *Environmental crime: A treatise to our future*, https://www.unodc.org/documents/NGO/EIA_Ecocrime_report_0908_final_draft_low.pdf
5. Baum L, *Specializing The courts*, Chicago, 2011.
6. Bayer V, *Jugoslovensko krivično procesno pravo, kwiga druga, Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku*, Zagreb, 1978.
7. Bayer V, *Kazneno postupovno pravo*, Zagreb, 1943.
8. Бејатовић С, *Кривично процесно право*, Београд, 2014.
9. Бејатовић С, *Кривично процесно право*, Београд, 2008.
10. Bennett W, Hess K, *Criminal investigation*, Belmont, 2007.
11. Berman G, Feinblatt J, *Good Courts: The Case for Problem-Solving Justice*, New Orleans, 2005.
12. Вех F, *Arguments, Stories and Criminal Evidence: A Formal Hybrid Theory*, New York, 2011.
13. Bizjak D, *The protection of the environment through criminal law in Croatia*, Degree of Master of Science, Department of Environmental Sciences and Policy of Central European University, 2015.
14. Voister N, *An Introduction to Transnational Criminal Law*, Oxfore, 2018.
15. Бошковић М, *Методика откривања и разјашњавања еколошког криминалитета*, Београд, 1993.
16. Bricknell S, *Environmental Crime in Australia*, Canberra, 2010.
17. Бркић С, *Рационализација крвичног поступка и упрошћене процесне форме*, Нови Сад, 2004.
18. Бркић С, *Кривично процесно право II*, Нови Сад, 2016.
19. Бркић С, Бугарски Т, *Кривично процесно право I*, Нови Сад, 2020.
20. Бркић С, Бугарски Т, *Кривично процесно право II*, Нови Сад, 2021.

21. Бркић С, Бугарски Т, *Кривично процесно право I- друго измењено и допуњено издање*, Нови Сад, 2022.
22. Brown M, *Criminal Investigation: Law and Practice*, Woburn, 2001.
23. Бугарски Т, *Доказне радње у кривичном поступку*, Нови Сад, 2014.
24. Van Haute E, *Green parties in Europe*, London, 2016.
25. Васиљевић Т, *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Београд, 1981.
26. Васиљевић Т, Грубач М, *Коментар закона о кривичном поступку*, Београд, 1982.
27. Влаховић Б, *Тржиште и маркетинг*, Нови Сад, 2018.
28. Водинелић В, *Криминалистика*, Београд, 1972.
29. Водинелић В, *Нова врста веитачења – ситуациона експертиза*, Загреб, 1986.
30. Von Gierke O, *Das deutsche genossenschaftsrecht*, Berlin, 1881.
31. Von Savigny K, *System des heutigen Römischen Rechts*, Berlin, 1840.
32. Galbraith J, *Economics and the public purpose*, Boston, 1973.
33. Gardner T, Anderson T, *Criminal evidence: Principles and cases*, Boston, 2016.
34. Gifis S, *Dictionary of Legal Terms: definitions and explanations for non-lawyers*, New York, 2016.
35. Главач В, *Увод у глобалну екологију*, Загреб, 2001.
36. Glaser J, *Handbuch des Strafprozesses: Erster Band Systematisches Handbuch der Deutschen Rechtswissenschaft. Neunte Abtheilung, vierter Theil, erster Band*, Leipzig, 1883.
37. Gorphe F, *L'appréciation des preuves en justice Essai d'une méthode technique*, Paris, 1947.
38. Gosling J, *The Global Response to Transnational Organized Environmental Crime - Part of the Global Initiative against Transnational Organized Crime series on Environmental Crime*, Geneva, 2014, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2019/04/TGIATOC-The-Global-Response-to-Transnational-Organized-Environmental-Crime-web.pdf>
39. Gounev P, Ruggiero V, *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal Partnerships*, London, 2012.
40. Грубач М, *Кривично процесно право*, Београд, 2006.
41. Грубач М, *Кривично процесно право*, Београд, 2009.
42. Грубиша М, *Чињенично стање у кривичном поступку*, Загреб, 1980.
43. Deisinger M, Vrhovšek M, *Krivična odgovornost pravnih lica*, Београд, 2009.

44. Димитријевић Д, Златић М, Лазин Ђ, *Кривично процесно право*, Београд, 1986.
45. Димитријевић Д, *Кривично процесно право*, Београд, 1981.
46. Döhring E, *Die Erforschung des Sachverhalts im Prozeß*, Berlin, 1964.
47. Дреновак-Ивановић М, *Приступ правди у еколошким правним стварима*, Београд, 2014.
48. Дреновак-Ивановић М, Ђорђевић С, Важић С, *Правни инструменти еколошке заштите-грађанскоправна и кривичноправна заштита*, Београд, 2015.
49. Drielak S, *Environmental Crime: Evidence Gathering and Investigative Techniques*, Springfield, 1998.
50. Drielak S, *Environmental Crime: Evidence Gathering and Investigative Techniques*, Illinois, 2019.
51. Ђурђић В, *Кривично процесно право –општи део*, Ниш, 2014.
52. Ђурђић В, *Кривично процесно право – ток кривичног поступка*, Ниш, 1998.
53. Ђурђић В, *Основи криминалистике*, Ниш, 2012.
54. Жарковић М, Бјеловук И, Кесић Т, *Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа*, Београд, 2012.
55. Живановић Т, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Општи део, прва књига, Београд, 1935.
56. Живановић Т, *Основни проблеми грађанског и кривичног процесног права (поступка)2*, Београд 1941.
57. Здравковић Љ, *Криминологија*, Ниш, 2012.
58. Zhang J, *A thesis on the establishment of specialized environmental and resources courts in China*, <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/354/1/012059>
59. Игњатовић Ђ, *Криминологија*, Београд, 2010.
60. Илић Г, et al, *Поступање у случајевима насиља у породици и побољшање положаја жртве у кривичном поступку – искуства из праксе*, Београд, 2016.
61. Илић Г, et al, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, 2014.
62. Jeseničar J, Sagmeister Ranzinger A, *Priručnik o zajedničkim istražnim timovima*, Sarajevo, 2014.
63. Јевтић Д, Поповић Д, *Историја држава и права југословенских народа*, Београд, 1990.
64. Јекић З, *Кривично процесно право*, Београд, 2003.
65. Јекић З, *Докази и истина у кривичном поступку*, Београд, 1989.

66. Јовановић С, Галоња А, *Заштита жртава трговине људима у кривичном и прекршајном поступку*, Београд, 2012.
67. Јолцић В, *Еколошко право- Општи и Посебан део (Пример Србије-државе у транзицији)*, Београд, 2008.
68. Јолцић В, *Еколошки криминалитет у праву и стварности*, Београд, 1995.
69. Јолцић В, *Еколошко-правна заштита као развојна променљива: Теоријско практични приступ*, Београд, 2011.
70. Јолцић В, *Кривична, дисциплинска и материјална одговорност за загађивање животне средине, казнена политика у области заштите у свету и код нас*, Београд, 2007.
71. Јолцић В, Јовашевић Д, *Еколошки привредни преступи*, Београд, 2013.
72. Јолцић В, Јовашевић Д, *Еколошки прекршаји у правном систему Републике Србије, теоријско-практични приступ*, Београд, 2013.
73. Јолцић В, Јовашевић Д, *Еколошко кривично право, међународни и уствани основи, стварности и могућности*, Београд, 2011.
74. Karplus V, Mengying Wu, *Crackdowns in Hierarchies: Evidence from China's Environmental Inspections*, MIT Sloan Research Paper no. 5700-19, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3449177.
75. Kiss A, Shelton D, *Guide to International Environmental Law*, Boston, 2007.
76. Klahsen K. D, *Environmental crime and correlation with Environmental Protection Agency variables*, University of Houston-Clear Lake - ProQuest Dissertations Publishing, 1999, <https://www.proquest.com/openview/ff3fed8b4f4e29f985de49217d3b0c6a/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>.
77. Кнежевић Ј, et al, *Квалитет ваздуха у Републици Србији 2019. године*, Београд, 2020.
78. Колдин А. Ј, et al, *Криминалистика социјалистических стран*, Москва, 1986.
79. Крапас Д, *Казнено процесно право, Прва књига: Институције*, Загреб, 2010.
80. Крапас Д, *Engleski kazneni postupak*, Загреб, 1995.
81. Лазин Ђ, *Посебни и помоћни кривични поступци*, Београд, 1995.
82. Lama D, *Snaga suošecanja*, Zbirka predavanja Njegove Svetosti Dalaj Lame XIV, Загреб, 1999.
83. Лилић С, Дреновак-Ивановић М, *Еколошко право*, Београд, 2014.

84. Litvishko P, *Investigation of Environmental Crime in the Russian Federation*, 2013, https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_22/Thematic_Discussions/Presentation_Panellists/EEG_Russia_Litvishko_Presentation.pdf
85. Лукић Р, *Методологија права*, Београд, 1979.
86. Лукић Т, *Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију*, Нови Сад, 2008.
87. Lynch M. et al, *Green Criminology: crime, justice, and the environment*, Oakland, 2017.
88. Марјановић Д, Приморац Д, *Молекуларна форензичка генетика*, Сарајево, 2009.
89. Марковић М, *О доказима у кривичном поступку*, Београд, 1908.
90. Марковић Р, *Уставно право*, Београд, 2009.
91. Megson D, et al, *A review of the determination of persistent organic pollutants for environmental forensic investigations*, https://e-space.mmu.ac.uk/617385/8/ACA-16-17-Rev%205_clean.pdf
92. Minegishi Y, et al, *Spatiotemporal distribution of juvenile chum salmon in Otsuchi Bay, Iwate, Japan, inferred from Japan*, 2019, <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0222052>
93. Minyazeva T, Serebrennikova A, *Criminal Responsibility of Legal Persons in Russia and Germany: to the Treatment of the problem*, https://lexrussica.msal.ru/jour/article/view/285?locale=en_US
94. Mitsilegas V, *EU Criminal Law*, Oregon, 2009.
95. Mitsilegas V, Fitzmaurice M, Fasoli E, *Fighting Environmental National Legal Instruments Relevant to Fighting Environmental Crime*, Country Report on Germany, Study in the framework of the EFFACE research project, Berlin, 2015.
96. Mitsilegas V, Giuffrida F, *The Role of EU Agencies in Fighting Transnational Environmental Crime: New Challenges for Eurojust and Europol in Brill Research Perspectives in Transnational Crime* (ed. Mitsilegas V), London, 2017.
97. Митровић Д, *Теорија државе и права*, Београд, 2010.
98. Mlinar Z, Teune H, *Social Ecology of Change: From Equilibrium to Development*, London, 1978.
99. Morrison R. D, Hone J. R, *Introduction to Environmental forensics*, <https://www.eolss.net/sample-chapters/C09/E6-38A-17.pdf>

100. McKinley J, *How useful are databases in environmental and criminal forensics?*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1023.6423&rep=rep1&type=pdf>
101. McDonnell-Elmetri Z, *The Crime of Ecocide: The answer to our Environmental emergency?*, <https://www.otago.ac.nz/law/research/journals/otago828558.pdf>
102. Никач Ж, *Међународна сарадња држава у борби против криминалитета*, докторска дисертација, Београд, 1998.
103. Николић-Ристановић В, Константиновић-Вилић С, *Криминологија*, Београд, 2018.
104. Novosel D, Rogić-Hadžalić D, *Kaznena odgovornost pravnih osoba za kaznena djela 2005. – 2009*, Zagreb, 2010.
105. Odum E, Barrett G, *Fundamental of ecology*, Philadelphia, 1971.
106. Okasha S, *Filozofija nauke*, Sarajevo, 2004.
107. O'Leary R, *Environmental change: Federal courts and the EPA*, Philadelphia, 2010.
108. Osborne D, Wernicke S, *Introduction to Crime Analysis: Basic resources for criminal justice practice*, New York, 2003.
109. O' Tolle G, *Politics Latin America*, New York, 2013.
110. Parker H, *The Limits of the Criminal Sanction*, Stanford, 1968.
111. Петаковић Р, *Кривични закон Србије са судском праксом и регистром појмова и Закон о извршењу кривичних санкција*, Београд, 1991.
112. Petrisor I, *Environmental forensics Fundamental: A Practical Guide*, New York, 2014.
113. Петрић Б, *Коментар Закона о кривичном поступку*, Београд, 1985.
114. Печујлић М, *Методологија друштвених наука*, Београд, 1977.
115. Пешић В, *Основи практичне истраживачке криминолошке методологије*, Београд, 1969.
116. Пешић В, Црнобрња-Исаиловић Ј, Томовић Љ, *Принципи екологије*, Подгорица, 2009.
117. Писарић М, *Посебности доказивања дела високотехнолошког криминала – докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016.

118. Познић Б, *Коментар Закона о кривичном поступку према тексту Закона из 1976. године са доцнијим изменама и допунама*, Едиција Коментари, књига 22, Београд, 2009.
119. Ponce J, Arismendi I, Thomas A, *Using in-situ environmental DNA sampling to detect the invasive New Zealand Mud Snail (Potamopyrgus antipodarum) in freshwater*, 2021, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8359795>
120. Pring G, Catherine Pring, *Environmental Courts & Tribunals: A Guide for Policy Makers*, Nairobi, 2016.
121. Pring G, Pring C, *Greening Justice, Creating and Improving Environmental Courts and Tribunals*, 2009, <https://www.law.du.edu/documents/ect-study/greening-justice-book.pdf>
122. Притузова В, *Закључение експерта как доказательство в советском уголовном процессе*, Минск, 1959.
123. Purner S, Marković D, *Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Nemačke*, Magistrat Sarajevo, 2011.
124. Radojević M, Bashkin V, *Practical environmental analysis*, Cambridge, 2006.
125. Rebovich D, Curtis G, *Crimes Against the Environment*, New York, 2020.
126. Ристић Т, Коматина С, *Увод у екологију*, Брчко, 2014, 3.
127. Roberts P, Zuckerman A, *Criminal evidence*, Oxford, 2010.
128. Roeder H, *Lehrbuch des Österreichischen Strafverfahrensrechtes*, Vienn, 1963.
129. Савић П. Ј, *Теорија судских доказа у кривичним делима*, Београд, 1886.
130. Saferstein R, *Criminalistics – An introduction to forensic science*, New Jersey, 2007.
131. Сијерчић-Чолић Х, *Кривично процесно право, Књига II, Ток редовног кривичног поступка и посебни поступци*, Сарајево, 2008.
132. Симоновић Б, *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Крагујевац, 1997.
133. Sina S, *Fighting Environmental Crime in Germany: A Country Report*, Study in the framework of the EFFACE research project, Berlin, 2015.
134. Situ Y, Emmons D, *Environmental crime: The Criminal Justice System's Role in Protecting the Environment*, London, 2000.
135. Skinnider E, *Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues*, Vancouver, 2011.

136. Scutt J, *Restoring Victims of Crime*, Canberra, 1980.
137. Соковић С, *Вештачење као доказ у кривичном поступку*, Крагујевац, 1997.
138. Стевановић Ч, *Кривично процесно право СФРЈ*, Београд, 1982.
139. Stoett P, *The evolution of and future prospects for transnational environmental crime prevention, Commission on Global Security, Justice & Governance - The Hague Institute for Global Justice*, https://www.stimson.org/wp-content/files/Commission_BP_Stoett.pdf
140. Строгович М. С, *Кривични судски поступак – уџбеник за правне факултете и институте*, Београд, 1948.
141. Стојковић С, *Узајамно признање одлука у кривичним стварима и права окривљеног лица*, докторска дисертација, Нови Сад, 2016.
142. Стојановић З, *Међународно кривично право*, Београд, 2008.
143. Стојановић З, *Кривично право – општи део*, Београд, 2010.
144. Стојановић З, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2018.
145. Стојановић З, Перић О, *Кривично право: посебан део*, Београд, 2009.
146. Sulistyani W, *Environmental Crime Victims under Criminal Justice System: A Study on the Development of Environmental Victimology*, 2019, <http://journal.unpad.ac.id/pjih/article/viewFile/21426/10204>
147. Sutherland E, *White-Collar Crime*, New York, 1949.
148. Shapiro M, *The Supreme Court and Administrative Agencies*, New York, 1968.
149. Shoham G, Kneper P, Kett M, *International handbook of criminology*, New York, 2010.
150. Thaman S, *World Plea Bargaining: Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial*, Durham, 2010.
151. Ћорић Д, *Увод у еколошку етику*, Крагујевац, 2017.
152. Serena Favarin, et al, *Crime proofing analysis of the Waste Regulation: A special focus on the European Union, Finland, Italy and the Netherlands - Key findings. Project BlockWaste*, 2017, https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/16031995/WP_2_D_2_2_Crime_Proofing_analysis_of_the_regulation_summary_key_findings_ENG.pdf

153. Fajarado T, et al, *Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report*, Study in the framework of the EFFACE research project, University of Granada, 2015.
154. Faure M, Visser M, *Law and Economics of Environmental Crime: a Survey*, 2003,
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.549.9704&rep=rep1&type=pdf>
155. Felson M, *Crime and Nature*, London, 2006.
156. Fröhlich T, *Organised environmental crime in a few Candidate Countries*, Final Report, Kassel, 2003,
https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/pdf/organised_candidate_countries.pdf
157. Higgins P, *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and political parties destroying the planet and proposing the laws needed to eradicate ecocide*, London, 2010.
158. Hirschi T, *Causes of delinquency*, Berkely, 1969.
159. Hochstetler K, Keck M, *Greening Brazil – Environmental Activism in State and Society*, London, 2007.
160. Houck, M. M, Siegel. J, *Fundamentals of forensic science*, Amsterdam, 2006.
161. Huber J, *Humanökologie als Grundlage einer präventiven Umweltpolitik*, Berlin, 1983.
162. Cain M, Bowman W, Hacker S, *Ecology*, Sunderland, 2008.
163. Callicott J. B, Frodeman B, *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy*, Detroit, 2009.
164. Clifford M, *Environmental Crime: Enforcement, Policy, and Social Responsibility*, Gaithersburg, 1998.
165. Clifford M, Edwards T, *Environmental Crime*, MA, 2012.
166. Cools M, et al, *EU Criminal justice, financial & economics crim: New perspectives*, Portland, 2011.
167. Cressey D, *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, New York, 1969.
168. Чађо С, et al, *Статус површинских вода Србије у периоду од 2017 -2019*, Београд, 2021.
169. Шешкић Б, *Општа методологија*, Београд, 1980.

170. Шкулић М, *Увиђај и криминалистичке верзије: Савет пројекта Конституисање Србије као правне државе*, Београд, 1998.
171. Шкулић М, Илић Г, Матић Бошковић М, *Унапређење Законика о кривичном поступку*, Београд, 2015.
172. Шкулић М, *Кривично процесно право*, Београд, 2011.
173. Шкулић М, *Кривично процесно право*, Београд, 2016.
174. Шкулић М, Илић Г, *Нови Законик о кривичном поступку Србије: Како је пропала реформа – шта да се ради?* Београд, 2012.
175. Шутић В, *Билтен пунолетних учинилаца кривичних дела у Републици Србији: пријаве, оптужења и осуде*, Београд, 2021.
176. Wigmore J. H, *Evidence in trials at common law*, Boston, 1940.
177. Wright M, *Justice for Victims and Offenders: A Restorative Response to Crime*, Winchester, 1996.
178. Wyatt T, Environmental prosecution reporttackling environmental crime in Europe, LIFE14 GIE/UK/000043,LIFE-ENP,2017, https://www.environmentalprosecutors.eu/sites/default/files/document/Сap%20and%20Gap%20report_FINAL_Print.pdf

Домаћи и инстрани научни чланци, конференције, приручници и извештаји:

1. Алексић Ј, et al, Тровање животиња-ветеринарско медицински и кривично правни аспект, *Ветеринарски гласник* бр. 3-4/2014, 251-263.
2. Almer C, Goeschl T, The political economy of the environmental criminal justice system: a production function approach, *Public Choice* 148/2011, 611–630.
3. Amirante D, Environmental Courts in Comparative Perspective: Preliminary Reflections on the National Green Tribunal of India, *Pace Env'tl. L. Rev.* 2/2012, 441-469.
4. Амићић Г, Тулум Д, Петричевић В, Дефинисање, карактеристике и узоци еколошког криминалитета у Зборник радова – Сузбијање криминалитета и европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет (ур. Шикман М), *Међународна научна конференција*, Требиње, 18-20. Март 2014, 33-42.
5. Atkins A, A Complicated Environment: The Problem with Extending Victims' Rights to Victims of Environmental Crimes, *Washington and Lee Law Review* 4/2010, 1623-1658.

6. Ayling J, Reducing Demand for Illicit Wildlife Products: Crafting a 'Whole-of-Society' Approach in *Handbook of Transnational Environmental Crime* (ed. Elliot L, Schaedla W) Northampton, 2016, 346-368.
7. Baechtel S, Presley K, Smerick J, Typing of DNA from Simulated Forensic Specimens, *Journam of Forensic Sciences* 4/1995, 536-545.
8. Бараненко Е, Станковић И, Значај еколошких накнада за политику заштите животне средине у Србији и Републици Чешкој у *Економски аспекти еколошке политике* (ур. Драшковић Б), Београд, 2012, 223-241.
9. Башановић Б, Научна и друштвена потреба социолошког изучавања екологије, *Социолошка луча* бр. (IV/2)/2010, 159-165.
10. Бејатовић С, Институт гоњења по предлогу оштећеног и постојеће измене југословенског кривичног законодавства, *Анали Правног Факултета у Београду* бр. 1-2/1994, 28-36.
11. Бејатовић С, Поједностављене форме поступања као битно обележје реформи кривичног процесног законодавстава земаља региона у *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионална кривични процесна законодавства и искуства у примени* – (ур. Јовановић И, Станисављевић М), 2013, 11-31.
12. Бејатовић С, Шикман М, Транснационални еколошки криминалитет у Сузбијање криминалитета, европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет (ур. Шикман М) *Зборник радова са међународне стручне конференције* Требиње, 18-20 март 2014, 13-32.
13. Beloof D, „The Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model" *Utah Law Review* 2/1999, 289-333.
14. Benson M, Medensen T, Eck J, White-Collar Crime from an Opportunity Perspective in *The Criminology of White-Collar Crime* (ed. Simpson S, Weisburd D), 2009, 175-193.
15. Беук С, Еколошка теологија и хришћанска демократија у *Хришћанство и демократија – између антагонизма и могућности* (ур. Јабланов Јоксимовић Ј.) Београд, 2010, 153-173.
16. Bisschop L, Walle G. W, Environmental victimisation and Conflict Resolution: A Case Study of e-Waste in Emerging Issues in *Green Criminology - Exploring Power, Justice and Harm* (ed. Walters R, Drake D, Wyatt T), Hampshire, 2013, 34-54.

17. Блажић Павићевић М, Споразум о признању кривичног дела – појам, правна природа и коришћења споразума о признању кривичног дела као доказа, *Crimen* бр. 3/2020, 346-365.
18. Блажић Павићевић М, Обавезна стручна одбрана у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2018, 413-429.
19. Блажић Павићевић М, Накнада штете као супсидијарна одговорност државе у вези са кривичним делом, *PKKP* бр. 1/19, 137-156.
20. Bolšec N, Filozofija ekologije Tome Akvinskog kao valjana duhovnost, *Obnovljeni život* br. 4 (70)/2015, 443-456.
21. Borodinova T. G, Topical Issues of Interpretation of the Sciminal Procedure Norms on the Basis of Judicial Practice Taking into Account the International and RussianBostanci R, 3D Reconstruction of Crime Scenes and DesignConsiderations for an Interactive InvestigationTool, *International Journal of Information Security Science* 2/2015, 50-58.
22. Bošković A, Pavlović Z, Problemski osvrti na organizaciju predhodnog krivičnog postupka u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* br. 1/2016, 189-207.
23. Бошковић М, Јединство криминалистичке методике и криминалистичке технике у прикупљању и оперативном коришћењу материјалних доказа са освртом на кривична дела у вези са опојним дрогама, *Безбедност* бр. 1/1993, 15-27.
24. Boyd C, Expanding the Arsenal for Sentencing Environmental Crimes: Would Therapeutic Jurisprudence and Restorative Justice Work? *William & Mary Environmental Law and Policy Review* 32(2)/2008, 483–512.
25. Brisman A, Environment and Conflict: A Typology of Representations in *Environmental Crime and Social Conflict: Contemporary and Emerging issue* (ed. South N, White R, Brisman A), Surrey, 2015, 285-312.
26. Бркић С, Скраћени и општи кривични поступак и њихове трансформације, *Crimen* бр. 3/2016, 327-357.
27. Бркић С, Класификација процесних форми у кривичном процесном праву Србије, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2010, 275-303.
28. Бркић С, Тезе о процесним функцијама у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2017, 1399-1408.

29. Бугарски Т, Кривични поступак за кривична дела против животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2015, 1633-1647.
30. Бугарски Т, Заједнички истражни тимови као инструмент прекограничне сарадње у кривичним стварима *Crimen* бр. 3/2017, 461-482.
31. Бугарски Т, Испитивање сведока, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2013, 131-143.
32. Бугарски Т, Писарић М, Оснивање и организација Европског јавног тужилаштва, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2019, 17-35.
33. Бугарски Т, Писарић М, Узајамно признање судских одлука као основприбављања и преноса доказа у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2016, 1165-1182.
34. Бугарски Т, Писарић М, Надлежност Европског јавног тужилаштва, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2019, 385-404.
35. Т. Бугарски, Изазови еколошког организованог криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2015, 1097-1107.
36. Vynum T, Controversies in the study of organized crime in *Organized Crime In America: Concepts And Controversies* (ed. Vynum T), New York, 1987, 3-11.
37. Водинелић В, Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави, *Безбедност* бр. 2/1994, 177-188.
38. Водинелић М, Научни проблеми на релацији доказни извор-доказ-доказивање у кривичном процесном праву, *Анали Правног факултета у Београду* бр. 3-4/1994, 282-297.
39. Врховшек М, Која правна и одговорна лица могу бити одговорна за кривична дела, *Право-теорија и пракса* бр. 7-9/2011, 22-53.
40. Вукићевић М, Екологизација друштвене надградње (Добровољне мере еколошке политике и синтеза њиховог оживотворења – право на здраву животну средину) *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1-2/2003, 71-81.
41. Garland D, Sparks R, Criminology, social theory and the challenge of our times, *British Journal of Criminology* 40 (2)/ 2000, 1-22.
42. Garkawe S, Restorative Justice from the Perspective of Crime Victims, *Queensland University of Technology law Journal* 15/1999, 40-56.

43. Garcia L. C, et al, Brasil's worst mining disaster: Corporations must be compelled to pay the actual environmental cost in Ecological application, (ed. Schimel D), vol. 27, issue 1, 5-9, <https://esajournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/eap.1461>,
44. Giampaoli S, et al, The environmental biological signature: NGS profiling for forensics comparison of soil, *Forensics Science International* 240 (2014), 41-47.
45. Gless S, Wahl T, A Comprasion of the Evolution and Pace of Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters: A Race Between Europol and Eurojust? in *The Needed Balances in EU Criminal Law: Past, Present and Future* (ed. Briere C, Weyembergh), Oxfore, 2018, 339-354.
46. D. Grishin, et al, Information technology in the penitentiary crimes prevention and specific environmental crimes investigation, *E3S Web of Conferences* 244, 12020 (2021) https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2021/20/e3sconf_emmft2020_12020/e3sconf_emmft2020_12020.html,
47. Грубач М, Нови Закон о кривичном поступку Руске Федерације, *Гласник Адвокатске Коморе Војводине* бр. 5-6/2003, 232-238.
48. Davidson J, Polluting Without Consequence: How BP and Other Large Government Contractors Evade Suspension and Debarment for Government Contractors Evade Suspension and Debarment for Environmental Crime and Misconduct Environmental Crime and Misconduct, *29 Pace Env'tl. L. Rev.* 257 (2011), 257-288.
49. Дајовић Г, Проучавање права-правна наука, теорија и филозофија, *Правни записи* бр. 2/2017, 222-248.
50. De La Cuesta H. L, Criminal Responsibility of Legal Persons in Spanish Law, *Dans Revue internationale de droit pénal* 2013/1-2 (Vol. 84), 143-179.
51. Димитријевић М, Порески подстицаји у функцији заштите животне средине у *Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић-Бојовић А), Београд, 2012, 230-241.
52. Dishman C, Terrorism, crime, and transformation, *Studies in Conflict and Terrorism* 24 (1)/2001,43–58.
53. Дракић Д, Кривично дело загађења животен средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2009, 2019-229.

54. Drumbl M, Waging War Against the World: The Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes, *Fordham International Law Journal* 1/1998, 122-153.
55. Dunmore W, Failure of accused to testify, *Yale Law Journal* 6/1917, 464-470.
56. Ђурђевић З, Главна обележја тужитељске истраге према хрватском ЗКП од 2008. до 2013. године у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 59-78.
57. Ђурђић В, Трајковић М, О истини у кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* бр. 65/2013, 111-128.
58. Ђурђић В, Европски налог за хапшење, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2012, 21-37.
59. Eagan S, From Spikes to Bombs: The Rise of Eco-Terrorism, *NCJ* 162468, 1992, 1-18, <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/spikes-bombs-rise-eco-terrorism>
60. Ekins P, The Kuznets curve for the environment and economic growth: examining the evidence, *Environment and Planning* 29/1997, 805 – 830.
61. Ивановић А. Р, Ивановић А. Б, „Европски доказни налог и европски налог за истрагу у кривичним стварима“, *Правне теме* бр. 5/2015, 199-217.
62. Илић Г, „Мала“ међународна правна помоћ у кривичним стварима са становишта праксе и упоредног законодавства, *Страни правни живот* бр. 1/2012, 106-114.
63. Илић Г, О положају оштећеног у кривичном поступку, *Анали правног факултета у Београду* бр. 1/2012, 137-158.
64. Илић Г, Начело ne bis in idem у пракси Европског суда за људска права, *Страни правни живот* бр. 3/2017, 21-34.
65. Israel J, Free-Standing Due Process and Criminal Procedure: The Supreme Court’s Search for Interpretive Guidelines, *Saint Louis University Law Journal* 2(45)/2011, 306-432.
66. Jarrell M, Environmental Crime and Injustice: Media Coverage of a Landmark Environmental Crime Case, *The Southwest Journal of Criminal Justice* 6(1)/2009, 25-44.
67. Jarrell M, Ozymy J, Communities as Victims of Environmental Crime: Lessons from the Field in *Environmental crime and its victim: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White P, Kluin M), Surrey, 2014, 249-261.

68. Локсић И, Кривичноправна заштита животне средине у законодавству и пракси у *Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић-Бојовић А), Београд, 2012, 20-32.
69. Јолцић В, Крстић Ј, Валидност доказа прибављених од обавештајних агенција, *Ревизија за криминологију и кривично право* бр. 1/2017, 125-140.
70. Karplus V, Mengying Wu, Crackdowns in Hierarchies: Evidence from China's Environmental Inspections, MIT Sloan Research Paper no. 5700-19, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3449177
71. Киурски Ј, Трнинић В, Положај и овлашћења јавног тужиоца у поступку пружања међународне правне помоћи у *Усаглашеност домаћих прописа са институтима Европске уније у области међународне правне помоћи у кривичним стварима и препоруке за хармонизацију*, Београд, 2011, 41-64.
72. Klimek L, Free Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU, *The Lawyer Quarterly* 4/2012, 250-290.
73. Kluin M, Jagtman E, A Decade of Violations in the Dutch Chemical Industry in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Sparens T, White P, Kluin M), Surrey, 2014, 149-170.
74. Коларевић Д, Форензичка наука и криминалистика, *Наука, безбедност, полиција* бр. 1/2008, 121-138.
75. Корјалић Н, et al, Криминалистичко-криминолошке специфичности еколошког криминалитета, *Универзитетска хроника* бр. 3/2010, 71-76.
76. Korsell L. E, Big stick, little stick: Strategies for controlling and combating environmental crime, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2(2)/2001, 127–148.
77. Костић М, Ресторативна правда у домаћем законодавству, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* бр. 47/2016, 63-76.
78. Костић М, Еколошки криминал и његово сузбијање, *Правни живот – Право и време* бр. 10/2009, 175-182.
79. Khan M. I, Yen-Chiang C, Environmental Challenges and Current Practices in China—A Thorough Analysis, *Sustainability* 10/2018, 25-47, https://www.researchgate.net/publication/326508568_Environmental_Challenges_and_Current_Practices_in_China-A_Thorough_Analysis
80. Kushner A, Applying the Responsible Corporate Officer Doctrine outside the Public Welfare Context, *J. Crim. L. & Criminology* 2(93)2003, 681-712.

81. Lavrov V. P, Vasilyeva M. A, Issues of Forensic Inquiries and Preliminaries in Investigating Ecological Crimes, *European Research Studies Journal* Vol. XXI, *Special Issue 2/2018*, 348-355.
82. Лазаревић Љ, Однос између криминалне политике и кривичног права – прилог схватањима професора Милутиновића, *Анали Правног Факултета у Београду* бр. 1-2/1994, 119-133.
83. Лазаревић Љ, Однос између криминалне политике и кривичног права – прилог схватањима професора Милутиновића, *Анали Правног Факултета у Београду* бр. 1-2/1994, 119-133.
84. Лазаревић Љ, Чикашка школа социјалне екологије, *Глобус* бр. 36/2011, 35-52.
85. Лазаров З, Испитивање сведока као доказна радња и заштита сведока у кривичном поступку, *Crimen* бр. 1/2018, 103-120.
86. Lazarus R, Meeting the Demands of Integration ill the Evolution of Environmental Law: Reforming Environmental Criminal Law, *GEO. L.J.* 83/1995, 2407- 2419.
87. Lazarus R, Mens rea in Environmental criminal law: Reading Supreme Court Tea level, *Fordham Environmental Law Journal* 3 (7)/2011, 861-880.
88. Лакић С, Искуства и уочени проблеми у примјени тужилачке истраге у БИХ у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 89-106.
89. Lear G, et al, Methods for the extraction, storage, amplification and sequencing DNA from environmental samples, *New Zeland Journal of Ecology* 42 (2018), 2-100.
90. Leventhal H, Environmental decisionmaking and the role of the Courts, *American Law Register* 3(122)/1973, 50-555.
91. Lega M, et al, Remote sensing in environmental police investigations: aerial platforms and an innovative application of thermography to detect several illegal activities, *Environ Monit Assess* 186/2014, 8291-8301.
92. Лилић С, Еколошка инспекција у законодавству Србије и Европске Уније у *Педесет година европске Уније* (ур. Ћирић Ј), Београд, 2010, 277-278.

93. Loffelmann M, The Victim in Criminal Proceedings: A systematic portrayal of victim protection under German criminal procedure law, *Resource material series* no.70, 131st International Training course visiting experts' papers, 41-68.
94. Лукић Т, Дигитални докази, *Зборник правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2012, 177-192.
95. Лукић Т, Писарић М, Специјализација правосудних и других органа у борби против еколошког криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/12, 219-239.
96. Lynch M, et al, Is it a Crime to Produce Ecological Disorganization? Why Green Criminology and Political Economy Matter in the Analysis of Global Ecological Harms, *The British Journal of Criminology* 6/2013, 997–1016.
97. Љуштина А, Безбедност грађана и еколошки криминалитет, *Криминалистичке теме* бр. 1-4/2006, 199-208.
98. Љуштина А, Бјеловук И, Међународна полицијска сарадња у функцији унапређења безбедности и сузбијања еколошког криминала у Сузбијање криминалитета, европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет (ур. Шикман М) *Зборник радова са међународне стручне конференције Требиње*, 18-20 март 2014, 113-124.
99. Marshall T, The Evolution of Restorative Justice in Britain, *European Journal of Criminal Policy and Research* 4/1996, 21–42.
100. Martin P, Schmitter H, Schneider P, A brief history of the formation of DNA databases in forensic science within Europe, *Forensic Science International* 119/2001, 225-231.
101. Марушић Јаблановић М, Станишић Ј, Предвиђање еколошког активизма-улога, знања, ставова, афеката и понашања, *Андрагошке студије* бр. 11/2020, 127-144.
102. Микић В, Заштита животне средине у упоредном уставном прегледу у *Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић-Бојовић А), Београд, 2012, 212-229.
103. Миладиновић А, Поповић П, Криминолошко-криминалистичке специфичности еколошког криминалитета, Међународна полицијска сарадња у функцији унапређења безбедности и сузбијања еколошког криминала у *Сузбијање криминалитета, европске интеграције, с освртом*

- на еколошки криминалитет (ур. Шикман М) Зборник радова са међународне стручне конференције Требиње, 18-20 март 2014, 425-440.
104. Мирков Ж, Судски поступак у Душановом закону – доказна средства и положај окривљеног, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2019, 1283-1296.
 105. Мирков Ж, О појму окривљеног и његовом исказу у кривичном поступку, *Civitas* бр. 2/2019, 161-176.
 106. Moenssens A, Novel Scientific Evidence in Criminal Cases: Some Words of Caution, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 84 (1)/1993, 1-22.
 107. Мрвић-Петровић Н, Поштовање начела ne bis in idem при суђењу за сличне прекршаје и кривична дела, *Журнал за криминалистику и право* бр. 2/2014, 27-40.
 108. Мрвић-Петровић Н, Ћирић Ј, Обештећење жртава насиља из јавних фондова, *Социолошки преглед* бр. 2/ 2013, 211-229.
 109. McGee R, Block W, Pollution Trading Permits as a form of market socialism and the search for a real market socialism and the search for a real market solution to Environmental Pollution, *Environmental Law Journal* 6/1194, 51-77.
 110. Николић Д, Начела тужилачког концепта истраге као основа њене нормативне разраде (са посебним освртом на нови ЗКП Србије) у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 33-42.
 111. Nunzi A, European Police Office, *Revue internationale de droit penal* 1-2/2006, 285-292.
 112. Oberg J, „The European Public Prosecutor: Quintessential supranational criminal law?“ *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 28(2)/2021, 164–181.
 113. Орловић С, О зеленим политичким странкама, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 3/2015, 1109-1125.
 114. O’Friedrich D, State Crime or Governmental Crime: Making Sense of the Conceptual Confusion in *Control state crime* (ed. Ross J), New York, 1995, 55-82.
 115. Owens R, Local Environmental Prosecutions: Coordinating Law Enforcement and Regulatory Agency Resources, *Fordham Environmental Law Review* 3 (7)/2011, 909-925.

116. Pavišić B, Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 2/2008, 489-602.
117. Pavšer N, Franca B, Kontić B, Environmental Crime Training Needs Analysis of Slovene Police Forces, *Revija za kriminalistiko in kriminologiju* 4/2016, 414–429.
118. Pemberton A, Environmental Victims and Criminal Justice: Proceed with Caution in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 63-86.
119. Пивић Н, Хисторијски приказ положаја оштећеног у кривичном поступку, *Анали правног факултета у Зеници* бр. 8/2011, 153-177.
120. Писарић М, Сузбијање прекограничног еколошког криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2011, 425-439.
121. Писарић М, Предпоставке за откривање еколошког криминалитета, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2015, 785-795.
122. Pleić M, Kazneni progon i istraživanje kaznenih djela protiv okoliša, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* br. 2/2016, 601-622.
123. Popović S, Between Products and Processes: An Equilibrium of Economic and Ecological Demands, *International conference Finding Way to the Economic Growth of Montenegro*, Budva, 29-30. May 2012, 249-257.
124. Postuszna E, Mareš M, Environmental extremist and animal rights single issue perpetrators in *Understanding Lone Actors Terrorism: Past experience, future, outlook, and response strategies* (ed. Fredholm M), London, 2016, 87-107
125. Potter G, The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a 'Green' Perspective to Mainstream Criminology in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 7-22.
126. Preston B, Characteristics of Successful Environmental Courts and Tribunals, *Journal of Environmental Law* no. 26/2014, 365–393.
127. Радуловић Д, Сврха истраге као фактор њеног обима (осврт на ЗКП Црне Горе) у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), 2014, 153-161.
128. Рамљак А, Жртве еколошког криминалитета (масовна и интензивна виктимизација), *Криминалистичке теме* бр. 1-2/2002, 75-94.

129. Rege A, Lavorgana A, Organiyation, operations, and success of environmental organiyed crime in Italy and India: a comparative analysis, *The European Journal of Criminology* 14/2017, 160-182.
130. Ризнић Д, et al, Економски аспекти одрживог развоја и утицај на животну средину, *Међународна конференција о обновљивим изворима електричне енергије*, МКОИЕЕ, 17-18. Октобар 2016. Београд, 139-147.
131. Ризнић Д, Глобализација и промене у економији и њихов утицај на животну средину, *Ecologica* бр. 55/2009, 484-489.
132. Ристивојевић Б, Бугарски Т, Кривично дело „убијање и мучење животиња" из члана 269 КЗ РС у светлу Закона о добробити животиња, *Наука, безбедност, полиција* бр. 1/2014, 1-19.
133. Ристивојевић Б, Негативна криминално-политичка кретања у материјалном кривичном законодавству Србије од доношења КЗ: Темељно опредељење законодавца или инцидент, *Crimen* бр. 2/2012, 170-190.
134. Rousseau S, Timing of environmental inpections: Survival of the compliant, *Journal of Regulatory Economics* 32/2007, 17-36.
135. Салма Ј, Облигационоправна заштита животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 2/2009, 33-53.
136. Sahania S, Forensic materials analysis and engineering, in *Trends of environmsntal forensics in Pakistan* (ed. Iftikhar S), London, 2019, 155-182.
137. Симовић М, Концепција тужилачке истраге у Закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине: стање и проблеми, у *Тужилачка истрага – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. Јовановић И, Петровић-Јовановић А), Београд, 2014, 43-58.
138. Слијепчевић Љ, Међународни уговори у кривичној области и међународна правна помоћ, *Правни информатор* бр. 3/2014, 54-63.
139. Solodov D, Zebek E, Environmental Criminal Enforcement in Poland and Russia: Meeting Current Challenges, *Utrecht Law Review* 16(1)/2020, 140–150.
140. Соковић С, Савремене глобалне тенденције у контроли криминалитета (карактеристике, перспективе и осврт на домаће прилике) *Crimen* бр. 2/2011, 212-226.
141. Suominen A, „The past, present and the future of Eurojust” *Maastricht journal of European and comparative law* 2/2008, 217-234.

142. Стаменковић М, Преглед акузаторског, инквизиторског и савременог кривичног поступка кроз развој кривичног процесног права, *Култура полиса* бр. 44/2021, 123-133.
143. Станковић Д, Триван Г, Одрживи развој у концепцији мултидисциплинарног приступа заштите животне средине, *Топола* бр. 183-184/2009, 129-136.
144. Стевановић Ч, Став суда према доказимау кривичном поступку, *Зборник Правног Факултета у Нишу* 1976, 257-272.
145. Stretesky P, Knight O, The Uneven Geography of Environmental Enforcement INGOs in Emerging Issues in *Green Criminology Exploring Power, Justice and Harm* (ed. Walters P, Westerhuis D, Wyatt T), Hampshire, 2013, 173-196.
146. Стојановић З, Гарантивна функција кривичног права, у *Казнена реакција у Србији VI део – тематска монографија*, (ур. Игњатовић Ђ), Београд, 2016, 1-15.
147. Стојановић З, Кривично право и душевна болест, *Социологија* 2(52)/2015, 219-230.
148. Taylor M, et al, The relationship between atmospheric lead emissions and aggressive crime: an ecological study, *Environ Health* 15(23)/2016, <https://ehjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12940-016-0122-3>
149. Tillers P, There Universal Principles or Forms of Evidential Inference? Of Inference Networks and Onto-Epistemology in Crime, Procedure and Evidence in a Comparative and International Context - Essays in *Honour of Professor Mirjan Damaška* (ed. Jackson J, Langer M, Tillers P), Portland, 2008, 179-198.
150. Годић Д, Дујић И, Квалитет ваздуха у прописима Републике Србије и Европске Уније (од нејасне дефиниције до сложеног система заштите ваздуха), *Зборник радова Правног Факултета у Нишу* бр. 87/2020, 37-54.
151. Tomašević G, Krstulović Dragičević A, Pleić M, Pravni položaj okrivljenika u kaznenom postupku Dalmatinskih statuta, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 1/2014, 77-108.
152. Тубић Б, Правна начела у области заштите животне средине у Европској унији, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2012, 491-506.
153. Ћифрић I, Kontekst socijalne ekologije, *Revija za sociologiju* br. 1-2/1988, 61-73.
154. Ћорић Д, Еколошка етика – појам, историјат и правци развоја, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2012, 459-473.

155. Ђорић Д, Дубинска екологија- настанак, принципи, перспектива, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2012, 349-367.
156. Угрчић Н, Верско мишљење и обликовање еколошке етике и свести, *Религија и толеранција* бр. 10 (6)/2008, 90-102.
157. Уљанов С, Стандарди Интерпола у борби против еколошког криминала у *Екологија и право* (ур. Чавошки А, Кнежевић Бојовић А), Београд, 2012, 67-87.
158. Uhlmann D, Prosecutorial Discretion and Environmental Crime, *Envtl. L. Rep.* 45/2015, 10801-10808.
159. Uhlmann D, Environmental Crime Comes of Age: The Evolution of Criminal Enforcement in the Environmental Regulatory Scheme, *Utah L. Rev.* 4/2009, 1223-1252.
160. Фејеш И, Положај окривљеног у истрази у неким историјским моделима кривичног поступка, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 4/2014, 103-129.
161. Фејеш И, Модели испитивања окривљеног и сведока у савременом кривичном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/2011, 141-166.
162. Freeland S, Crimes against the environment: a role for the International Criminal Court, *Revue Juridique Polynésienne* 4/2004, 201-237.
163. Halilović H, Korajlić N, Contributions to the debate on legal nature of crime reconstruction in the criminal procedure law theory, *NBP* 1/2013, 73-80.
164. Hall M, Victims of Environmental Harms and Their Role in National and International Justice in *Emerging Issues in Green Criminology - Exploring Power, Justice and Harm* (ed. Walters R, Drake D, Wyatt T), Hampshire, 2013, 218-241.
165. Hansen K, Knowing „Environmental Crimes" *William Mitchell Law Review*, 16/1990, 987-1023.
166. Hachiya M „The history and the present of Minamata disease" *Japan Medical Association Journal* 3/2006, 112-118.
167. Hedemann-Robinson M., Environmental Inspections and the EU: Securing an Effective Role for a Supranational Union Legal Framework, *TEL* 6:1/2017, 31-58.
168. Hafeez R, et al, Environmental toxicology - Fundamental and forensic in *Trends of environmental forensics in Pakistan* (ed. Iftikhar S), London, 2019, 19-52.

169. Hawke N, Crimes against the Environment, *Anglo-American Law Review* 16/1987, 90-96.
170. Hedman S, Expressive functions of criminal sanctions in environmental law, *George Washington Law Review* 59(4)/1991, 889-899.
171. Hertz M, Structures of Environmental Criminal Enforcement, *Fordham Environmental Law Review* 3/2011, 679-718.
172. Horvatić Ž, Problem odnosa u zakonu propisane i sudskim presudama primijenjene kaznenopravne represije prema počiniteljima kaznenih djela (zakonska i sudska kaznena politika), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* br. 2/2004, 381-434.
173. Human E, Walters R, Maguire R., Environmental Crime and Specialist Courts: The Case for a 'One-Stop (Judicial) Shop' in Queensland, *Current Issues in Criminal Justice* 27(1)/2015, 59-77.
174. Carrier B, Spafford E.H, Getting Physical with the Digital Investigation Process, *International Journal of Digital Evidence* 2/2003, <https://www.utica.edu/academic/institutes/ecii/publications/articles/A0AC5A7A-FB6C-325D-BF515A44FDEE7459.pdf>
175. Caudill J, et al, On gang Affiliation, Gang Databases and Prosecutorial outcomes, 2014, 1-20, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0011128714541203>
176. Cauley D, Constitutionality of Warrantless Environmental Inspections, *Columbia Journal of Environmental law* 15/1983, 85 – 97.
177. Clifford M, The Corporation as Villain and Victim: Reflections on Privilege, Complicity, Awareness, and Accountability in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 41-62.
178. Cohen M, Environmental crime and punishment: Legal/Economic Theory and empirical evidence on enforcement of Federal Environmental Statutes, *Journal of Criminal Law and Criminology* 82/1992, 1056-1107.
179. Chisum W. J, Crime reconstruction in *The Forensic Laboratory Handbook: Procedures and Practice* (ed. Mozayani A, Noziglia C), Totowa, 2006, 63-78.
180. Шаркић С, Може ли се говорити о заштити животне средине у средњовековној Србији, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* бр. 1/14, 45-52.

181. Шикман М, Примјена индицијалног метода у откривању и разјашњавању кривичних дела организованог криминалитета, *Часопис за криминалистику, криминологију и сигурносне студије* бр. 3-4/2011, 99-116.
182. Шкулић М, Кривичноправна заштита животне средине, *Правни живот* бр. 9/2001, 257-280.
183. Шкулић М, Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка, *Crimen* бр. 2/2013, 176-234.
184. Шкулић М, Један поглед на Законик о кривичном поступку у контексту улоге Уставног суда и односа између кривичног процесног права/кривичног права и уставног права, *Зборник радова 34. сусрета Копаоничке школе природног права – „Слободан Перовић“ – међународна научна конференција*, Том I, Београд, 2021, 379 – 431.
185. Wail D, Environmental Forensic Chemistry and Sound Science in the Courtroom *Fordham Environmental Law Review* 2(12)/2000, 293-327.
186. Wakefield S, Baxter J, Linking Health Inequality and Environmental Justice: Articulating a Precautionary Framework for Research and Action, *Geography Publications* 272/ 2010, 95- 102.
187. Walters R, Martin P, Trade in ‘Dirty Air’: Carbon Crime and the Politics of Pollution in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. T. Spapens, R. White, M. Kluin), Surrey, 2014, 121-132.
188. Walters R, Westerhuis D, Green Crime and the Role of Environmental Courts, *Crime, Law and Social Change* 59(3)/2013, 279–290.
189. Williams C, An environmental victimology, *Social Science* 23(1)/1996, 16–40.
190. Wright M, Imfeld W, Environmental crimes: Investigative Basics, *FBA Law Enforcement Bullten* 4(60)/1991, 2-5.
191. Wright G, Conceptualising and combating transnational environmental crime, *Trends of Organized Crime* 14 (4)/2011, 332-346.
192. White R, Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Victimisation in *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology* (ed. Spapens T, White R, Kluin M), Surrey, 2014, 89-101.
193. White R, Environmental Crime and Problem-solving Courts, *Crime, Law and Social Change* 59(3)/2013, 267–278.

194. White R, What is to be done about environmental crime? In *The Routledge Handbook of International Crime and Justice Studies* (ed. Arrigo B, Bersot H), London, 2014, 445-468.
195. Жевлаков Э, Сулова Н, 'Экологическая преступность в Российской Федерации в 1990–2000 гг.' *Уголовное Право* 3/2000, 67-74.
196. Прикривање кријумчарења дивље флоре и фауне, Приручник за студије случаја, Cirtes, Interpol, 2010.
197. Извештај о стању земљишта у Републици Србији, индикаторски приказ, 2016-2017, http://www.sepa.gov.rs/download/zemljiste/Zemljiste2016_2017.pdf
198. Извештај о стању животне средине у Републици Србији за 2021. годину, http://www.sepa.gov.rs/download/IZVESTAJ_2021.pdf
199. OECD Report, 2019, 10
[https://one.oecd.org/document/DAF/WGB\(2019\)1/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/WGB(2019)1/FINAL/en/pdf),
200. Analysis of law enforcement efforts to combat wildlife and forest crime in Peru, 42, https://www.unodc.org/documents/peruandecuador/Informes/Informes-Analiticos/PERU_report_Toolkit_FINAL_EN.pdf
201. Environmental crime in the age of climate change: 2022 threat assessment, <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/environmental-crime-in-age-of-climate-change-2022-threat-assessment>
202. Guide on Article 4 of Protocol N° 7 to the European Convention on Human Rights Right not to be tried or punished twice 2017, http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_Protocol_7_ENG.pdf,
203. Report on Eurojust's Casework on Environmental Crime January 2021, 21 https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf

Домаћи прописи и извештаји:

1. Декларација о основним начелима правде за жртве злочина и злоупотребе власти (*Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power- GA Res. 40/34, Annex 1985*).
2. Конвенција против транснационалног организованог криминалитета (*United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto GA Res. 55/25*) 2000, потврђена Законом о потврђивању Конвенције

- Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола *Службени лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 6/2001.
3. Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда, *Службени лист СРЈ – међународни уговори* бр. 5/2001.
 4. Закон о потврђивању Европске Конвенције о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, са додатним протоколом, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* 10/2001.
 5. Закон о потврђивању Европске Конвенције о преносу поступка у кривичним стварима, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* 10/2001.
 6. Закон о потврђивању Европске Конвенције о међународном важењу кривичних пресуда са додацима, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* 13/2002.
 7. Закон о инспекцијском надзору, *Сл. гласник РС* бр. 36/2015, 44/2018 - др. закон и 95/2018.
 8. Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС* бр.116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 – др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 – одлука УС, 87/2018 и 88/2018 – одлука УС.
 9. Закон о удружењима, *Сл. гласник РС* бр.51/2009, 99/2011 – др. закон и 44/2018 – др. закон.
 10. Закон о ратификацији Другог додатног Протокола уз Европску Конвенцију о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, *Сл. лист СЦГ – Међународни уговори* бр. 2/2006.
 11. Правилник о полицијским овлашћењима, *Сл. гласник РС* бр. 4/2019 и 93/2022.
 12. Кривични законик ФНРЈ, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 13/51.
 13. Законик о поступку судском у кривичним делима за Књажевство Србију, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/pageFlip/reader/index.php?type=publications&id=3303&m=2#page/4/mode/2up>
 14. Законик о судском кривичном поступку, *Службене новине* бр. 45/29.
 15. Закон о министраствима, *Сл. гласник РС* бр. 128/2020 и 116/2022.
 16. Закон о кривичном поступку, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 97/48.
 17. Законик о кривичном поступку, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 40/53.
 18. Законик о кривичном поступку, *Сл. лист СФРЈ* бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86 74/87, 57/89 и 3/90 и *Сл. лист СРЈ* бр. 27/92 и 24/94.

19. Законик о кривичном поступку, *Сл. лист СРЈ* бр. 70/2001 и 68/2002 и *Сл. гласник РС* бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон, 72/2009 и 76/2010.
20. Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС* бр. 46/2006, 49/2007, 122/2008, 72/2009.
21. Закон о заштити од буке у животној средини, *Сл. гласник РС* бр. 96/2021.
22. Закон о јавном реду и миру, *Сл. гласник РС* бр. 6/2016 и 24/2018.
23. Закон о планирању и изградњи, *Сл. гласник РС* бр. 72/2009, 81/2009 -испр, 64/2010 – одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – одлука УС, 50/2013 – одлука УС, 98/2013 –одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – др. закон, 9/2020 и 52/2021.
24. Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС, 62/2021 – одлука УС.
25. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 6/2001.
26. Закон о јавном тужилаштву, *Сл. гласник РС* бр. 116/2008,104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 38/2012 – одлука УС, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 106/2015 и 63/2016 – одлука УС.
27. Кривични законик, *Службени гласник РС* бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
28. Закон о здрављу биља, *Сл. гласник РС* бр. 41/2009 и 17/2019.
29. Закон о државној управи, *Сл. гласник РС* бр.79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018 и 30/2018 – др. закон.
30. Закон о заштити животне средине, *Сл. гласник РС* бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закон и 95/2018 –др. закон.
31. Правилнику о утврђивању списка психоактивних контролисаних супстанци, *Сл. гласник РС* бр. 31/2016.
32. Кривични законик, *Сл. гласник РС* бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
33. Закон о средствима за заштиту биља, *Сл. гласник РС* бр. 41/2009 и 17/2019.
34. Закон о генетички модификованим организмима, *Сл. гласник РС* бр. 41/2009.

35. Закон о водама, *Сл. гласник РС* бе. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018 и 95/2018 – др. закон.
36. Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС* бр. 98/2006.
37. Основни Кривични закон, *Сл. лист СФРЈ* бр. 44/76, 36/77 – испр., 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 – испр. и 54/90, *Сл. лист СРЈ* бр. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 41/93, 50/93, 24/94, 61/2001 и *Сл. гласник РС* 39/2003.
38. Кривични закон Републике Србије, *Сл. гласник СРС* бр. 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 и *Сл. гласник РС* бр. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95-529, 44/98.
39. Законом о ратификацији Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље флоре и фауне, *Сл. лист СРЈ- Међународни уговори* бр. 11/2001.
40. Закон о ратификацији Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 9/85.
41. Закон о ветеринарству, *Сл. гласник РС* бр. 91/2005, 30/2010, 93/2012 и 17/2019 – др. закон.
42. Кривични законик, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 106/47.
43. Општи закон о лову, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 105/47.
44. Општи закон о шумама, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 106/47.
45. Општи закон о спречавању и сузбијању заразних болести, *Сл. лист ФНРЈ* бр. 37/48.
46. Закон о привредним преступима, *Сл. лист СФРЈ* бр. 4/77, 36/77 – испр., 14/85, 10/86 (пречишћен текст), 74/87, 57/89 и 3/90 и *Сл. лист СРЈ* бр. 27/92, 16/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 и 64/2001 и *Сл. гласник РС* бр. 101/2005 – др. закон.
47. Закон о прекршајима, *Сл. гласник РС* бр. 65/2013, 13/16, 98/16 – одлука УС, 91/19 и 91/19 – др. закон.
48. Закон о заштити ваздуха, *Сл. гласник РС* бр. 36/2009, 10/2013 и 26/2021 – др. закон.
49. Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Сл. гласник РС* бр. 35/09.
50. Закона о изменама и допунама Кривичног законика, *Сл. гласник РС* бр. 35/09.
51. Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС* бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – др. закон, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 –

- др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 – одлука УС, 87/2018 и 88/2018 – одлука УС.
52. Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва, *Сл. гласник РС* бр. 101/2013,
 53. Закон о судовима, *Сл. гласник РС* бр. 46/91, 60/91 - испр., 18/92 – испр.и 71/92.
 54. Закону о међународној правној помоћи у кривичним стварима, *Сл. гласник РС* 20/2009.
 55. Закон о потврђивању протокола из 1997. године о изменама и допунама Међународне Конвенције о спречавању загађења мора са бродова из 1973. године, измењене и допуњене Протоколом из 1978. *Службени гласник РС – Међународни уговори* бр. 1/10.
 56. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 6/2001.
 57. Закон о полицији, *Сл. гласник РС* бр. 6/2016, 24/2018, 87/2018.
 58. Закон о националном ДНК регистру, *Сл. Гласник РС* бр. 24/218.
 59. Закону о међународној правној помоћи у кривичним стварима, *Сл. лист РС* бр. 20/2009.
 60. Европска Конвенција о накнади штете жртвама насилничког криминалитета (*European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes*) European Treaty Series no. 116, Strasbourg, 1983.
 61. Закон о ратификацији Европске Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ – међународни уговори* бр. 9/2003,5/2005,7/2005-исправка и *Службени гласник РС- међународни уговори* бр. 12/2010.
 62. Правилник о националној листи индикатора животне средине, *Сл. гласник РС* бр. 37/2011.
 63. Правилник о методологији за израду националног и локалног регистра извора загађивања, као и методологији за врсте, начине и рокове прикупљања података, *Сл. гласник РС* бр. 91/2010, 10/2013 и 98/2016.
 64. Закона о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине, *Сл. гласник РС- Међународни уговори* бр. 38/09.

65. Закона о ратификацији Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, *Сл. гласник РС- Међународни уговори* бр. 19/09.
66. Закон о потврђивању Конвенције о прекограничним ефектима индустријских удеса, *Сл. гласник РС-Међународни уговори* бр. 42/2009.
67. Закон о потврђивању Базелске Конвенције о прекограничном кретању опасних отпада и њиховом одлагању, *Сл. гласник РС – Међународни уговор* бр. 2/99.
68. Закон о потврђивању Конвенције о процени утицаја на животнеу средину у прекограничном концепту, *Сл. гласник РС – Међународни уговори* бр. 102/2007.
69. Закон о потврђивању Европске Конвенције трансферу осуђених лица са додатним протоколом, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 4/2001.
70. Закон о потврђивању Европске Конвенције о надзору условно осуђених или условно ослобођених лица са додатним протоколом, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 4/1991.
71. Закон о потврђивању Конвенције о полицијској сарадњи у југоисточној Европи, *Сл. гласник РС* бр. 70/2007.
72. Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Сл. лист СЦГ – Међународни уговори* бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр. и *Сл. гласник РС – Међународни уговори* бр. 12/2010 и 10/2015.
73. Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Сл. гласник РС* бр. 97/2008.
74. Закон о потврђивању Римског статута међународног кривичног суда, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори* бр. 5/2001.
75. Законик Цара Стефана Душана, (превод Никола Радојчић), САНУ, Београд, 1959,
https://archive.org/stream/RadojicZakonikCaraStefanaDusana1960/Radojic%20-%20Zakonik%20cara%20Stefana%20Dusana%20%281960%29_djvu.txt
76. Закон о јавном тужилаштву, *Сл. гласник РС* бр. 10/2023.
77. Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС* бр. 10/2023.
78. Закон о судијама, *Сл. гласник РС* бр. 10/2023.
79. Судски пословник, *Сл. гласник РС* бр. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015, 113/2015 -испр., 39/2016,56/2016, 77/2016, 16/2018, 78/2018, 43/2019, 93/2019 и 18/2022.

Иностранни прописи, препоруке и извештаји:

1. Директива 2012/29/ЕУ Европског парламента и већа о успостављању минималних стандарда за права, поспрку и заштиту жртава кривичних дела, *Службени лист Европске Уније* Л 315/57.
2. The Prosecution service – Organic statute, <https://www.fiscal.es/documents/20142/147455/Spanish+Law+on+Prosecutors.pdf/d9362d59-1d2f-9659-349b-a4fe61ef5b7c?version=1.1>
3. Strafprozeßordnung, *Federal Law Gazette* I, p. 1074, 1319, last amended by Article 3 of the Act of 11 July 2019 *Federal Law Gazette* I.
- 4.Codigo Procesal Penal, Decreto Legislativo No. 957, <https://cdn.www.gob.pe/uploads/document/file/1542316/Libro%20Procesal%20Penal.pdf>
5. Criminal-Procedural Code of the Russian Federation No. 174-FZ of December 18, 2001, with Amendments and Additions of May 29, July 24, 25, October 31, 2002, June 30, July 4, 7, December 8, 2003, April 22, June 29, December 2, 28, 2004, June 1, 2005, <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=T/IP/N/1RUSE6-02.pdf&Open=True>
6. Кривични закон Републике Хрватске, *Народне новине* бр. 25/77, 50/78, 25/84, 52/87, 43/89, 8/90, 9/91, 33/92, 39/92, 77/92 и 91/92.
7. Закон о кривичном поступку Републике Српске, *Сл.гласник РС* бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021.
8. Powers of Environmental Protection Agency, 18 U. S. Code 3063.
9. Land and Environment Court Act No 204, <https://legislation.nsw.gov.au/view/whole/html/inforce/current/act-1979-204>
10. Zakon o kaznenom postupku, *Narodne novine* br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19.
11. Criminal Procedure Law of the People's Republic of China, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/cn/cn204en.pdf>
12. Resolucion de Junta de Fiscales supremo's N° 027-2010-MP-FN-JFS, <https://sinia.minam.gob.pe/node/8525/backlinks>
13. Land Transport Management Act, <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2003/0118/latest/DLM226230.html>,

14. Uredba o unutarnjem ustrojstvu Državnog inspektorata, *Narodne novine* br. 97/20 i 119/20.
15. Законик о кривичном поступку, *Сл. лист ЦГ* бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 – одлука УС, 2/2015 – одлука УС, 35/2015, 58/2015 – др. закон, 28/2018 – одлука УС и 116/2020 – одлука УС.
16. Закон о инспекцијама Републике Српске, *Сл. гласник РС* бр. 18/2020.
17. Закон о животној средини, *Сл. лист РЦГ* бр. 52/16, чл.
18. Закон о државном инспекторату, *Narodne novine* br. 115/18, čl. 74.
19. Закон о инспекцијама Федерације Босне и Херцеговине, *Službene novine* br. 73/14.
20. Законик о судском кривичном поступку, *Службене новине* бр. 45/29.
21. Regulation of the President of the Supreme Court No. 30 BE.2547 (AD.2004)
22. Strafprozeßordnung – StPO, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html,
23. Lei no. 38/20, <https://cfa.legal/wp-content/uploads/2020/11/L-39.20-Codigo-de-Processo-Penal.pdf>
24. Закон о одговорности правних особа за казнена дјела, *Narodne novine* br. 151/03, 110/07, 45/11, 143/12.
25. Закон о одговорности правних лица за кривична дјела, *Službeni list RCG* br. 2/07, 13/07, 30/12.
26. Código de Procedimientos penales, https://web.oas.org/mla/en/Countries_Intro/Per_intro_fundtxt_esp_3.pdf
27. Закон о инспекцијама Републике Српске, *Сл. гласник РС* бр. 18/2020
28. Закон о животној средини, *Сл. лист РЦГ* бр. 52/16.
29. Directive 2003/4/EU of the European Parliament and Council on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC, *Official Journal of the European Union* L 41/2 of 28. January 2003.
30. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, signed on 25 June 1998 in Aarhus, entered into force on 30 October 2001.
31. Convention drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on mutual assistance and cooperation between customs administrations, *Official Journal* C 024, 23/01/1998 P. 0002 – 0022.

32. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, signed on 25 June 1998 in Aarhus, entered into force on 30 October 2001.
33. Lei 39/20, *Diario de Republica Orgao official dea Republica de Angolai Serie* N.º 179 , de 11 de Novebro de 2020.
34. Single European Act, *Official Journal of the European Communities* L 163/1, <http://eur-lex-europa.eu>
35. Законик о кривичном поступку, *Сл. лист ЦГ* бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 – одлука УС, 2/2015 – одлука УС, 35/2015, 58/2015 - др.закон, 28/2018 – одлука УС и 116/2020 –одлука УС.
36. Закон о кривичном поступку Bosne i Hercegovine, *Sl. glasnik BiH* br. 3/2003, 32/2003 - ispr, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018.
37. Закон о кривичном поступку Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021.
38. Закон о кривичном поступку Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, *Sl. glasnik Brčko distrikta BiH* br. 34/2013 - prečišćen tekst, 27/2014, 3/2019 i 16/2020.
39. Закон о кривичном поступку Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine Federacije BiH* br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10 i 8/13.
40. United States Code, 2018 Edition, Supplement 1, Title 1 <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title1&edition=prelim>,
41. Land and Environment Court Act 1979 No 204, <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-1979-204#sec.5>,
42. Criminal Procedure Act 1986 - As at 10 November 2021 - Act 209 of 1986, http://www8.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdb/au/legis/nsw/consol_act/cpa1986188/
43. Resolution (77) 27 on the compensation of the victims of crime, adopted by the Council of Europe Committee of Ministers on 28 September 1977,
44. European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, ETS no. 116, Strasbourg 24 November 1983, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/116?desktop=true>.

45. Council Directive 2004/80/EC relating to compensation to crime victims, *Official Journal of the European Union* L 261/15.
46. Green paper Compensation to crime victims COM (2001), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52001DC0536>.
47. Resolution 1994/15 – The role of criminal law in the protection of the environment, 43rd plenary meeting, http://unodoc.org/document/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1990-1999/1996/ECOSOC/Resolution_1996-10.pdf
48. Resolution 1996/10 – The role of criminal law in the protection of the environment, 45rd plenary meeting, 23. July 1996, <https://digitallibrary.un.org/record/222528>
49. Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0584:EN:HTML>
50. Resolution 2004/55 – Protection against product harmful to health and the environment, 50th plenary meeting, 23 July 2004, <http://un.org/en/ecosoc/docs/2004/resolutin%202004-55.pdf>
51. Resolution 2010/18, Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, 45th plenary meeting 22 July 2010, <http://un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/documents/2010/res-2010-18.pdf>
52. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters (2201/C 12/02), *Official Journal of the European Communities* C-12/10 15.01.2001.
53. Resolution 1993/28-The role of criminal law in protection of the environment, 43rd plenary meeting, 27 July 1993, http://old.radicali.it/search_view.php?id=21648&lang=&cms=7
54. Preparations for the Ninth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, <https://digitallibrary.un.org/record/157567>
55. Resolution (77) 28 on the contribution of criminal law to the protection of the environment, adopted by the Committee of Ministers on 28. September 1977, at the 275th meeting of the Ministers' Deputies, <http://rm.coe.int/16804efa66>
56. Resolution 45/121 adopted at Eight United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders on 68th plenary meeting 14 Decembar

- 1990,
https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1990-1999/1990/General_Assembly/A-RES-45-120.pdf
57. Resolution 1992/22 – Implementation of General Assembly resolution 46/152 concerning operational activities and coordination in the field of crime prevention and criminal justice,
<https://www.un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/documents/2020/resolution-1992-22.pdf>
58. Proposal for a Directive of the European Parliament and of Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, Brussels, 15.12.2021 COM(2021) 851 final 2021/0422 (COD)
59. Kazneni zakon Hrvatske, *Narodne novine* br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.
60. Кривични законик Црне Горе, *Сл. лист РЦГ* бр. 70/2003, 13/2004-испр. И 47/2006 и *Сл. лист ЦГ* бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – др. закон, 40/2013, 56/2019 – испр. 14/2015, 42/2015, 58/2015 – др. закон, 44/2017, 49/2018 и 3/2020.
61. Кривични закон Босне и Херцеговине, *Сл. гласник БИХ* бр. 3/2003, 32/2003 – испр, 37/2003, 54/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018.
62. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Сл. новине Федерације БИХ* бр. 36/2003, 21/2004 – испр., 36/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017.
63. Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, *Сл. гласник Брчко дистрикта БИХ* бр. 19/2020.
64. Кривични законик Републике Српске, *Сл. гласник РС* бр. 64/2017, 104/2018 – одлука УС и 15/2021.
65. Ley de Enjuiciamiento Criminal,
https://www.imolin.org/doc/amlid/Espana_Ley%20de%20Enjuiciamiento%20Criminal.pdf,
66. The Schengen acquis - Agreement between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders, *Official Journal L 239* , 22/09/2000 P. 0013 – 0018

67. Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters, *Official Journal L* 350/72, 30.12.2008.
68. Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence, *Official Journal L* 196, 2.8.2003.
69. The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union, (2005/C 53/01), *Official Journal of the European Union*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52005XG0303%2801%29>
70. Strafgesetzbuch – StGB, *Federal Law Gazette* I. 3. 3322.
71. Уголониј кодекс Росујској Федерацијиот 13.06.1996. Н-63-Ф3 (пед. от 05.04.2021, с изм. от 08.04.2021.)
72. Criminal Law of the People’s Republic of China, <https://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/criminal-law-of-the-peoples-republic-of-china>
73. Penal Code of Angola, <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/07/Penal-Code-Angola.pdf?x96812>
74. European Convention on Extradition ETS 24, 13.XII.1957, <https://rm.coe.int/1680064587>
75. Código Penal, Decreto Legislativo N. 635 del 3 de abril de 1991 -Ley 31178
76. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, <http://legal.un.org/avl/ha/dunche/dunche.html>
77. Regulation (EC) No. 1013/2006 of European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on shipments of waste, *Official Journal of the European Union L* 190/1, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32006R1013>
78. Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN>
79. Directive 2009/123/EC of the European Parliament and of the Council o 21 Oktober 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on

- the introduction of penalties for infringements, *Official Journal of the European Union* L 2580/52, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0123&from=EN>
80. Directive 2005/35/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on ship-source pollution and on the Introduction of penalties for Infringements, *Official Journal of the European Union* L 255/11, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0035>
 81. Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, *Official Journal of the European Union* L 3285/28, <http://legislation.gov.uk>
 82. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Council of Europe, Strasbourg 1998, European Treaty Series No. 172, <https://rm.coe.int/168007f3f4>
 83. Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter – London Convention, enacted 1972, in force 1975)
 84. Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and See, www.imo.org
 85. Recommendation 2001/331/EU of the European Parliament and of the Council of 4 April 2001 providing for minimum criteria for environmental inspections in the Member States, *Official Journal* L 118 , 27/04/2001 P. 0041 – 0046.
 86. Акт о правима жртава (Crime' victims' right Act) 2004, <https://www.justice.gov/usao/resources/crime-victims-rights-ombudsman/victims-rights-act>
 87. Европска Конвенција о накнади штете жртвама насилничког криминалитета (European Convention on the Compensation of Victimes of Violent Crimes) European Treaty Series no. 116, Strasbourg, 1983.
 88. Препорука Комитета министара Савета Европе Р (85)11 о положају жртава у оквиру кривичног права и поступка(Recommendation No. R (85)11 of Committee of ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure, 1985.
 89. Charter of Fundamental rights of European Union 2007/C/303/01, adopted by European parliament, Council and Commission 14. December 2017, *Official Journal of the European Union* C 303/1.

179. Lei Organica 5/2010 de 22 de junio y 3/2011, de 28 de enero, <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2010-9953>
180. Ley 31166, publicada el 14 de abril de 2021, modificado por la Ley 31212, modificado por la Ley 31308, <https://lpderecho.pe/nuevo-codigo-procesal-penal-peruano-actualizado/>
181. U.S. Department of Justice - *Office of Justice Programs*, Doc. No. 143270, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/143270NCJRS.pdf>
182. The 2030 Agenda for sustainable development A/RES/70/1
183. Европска правосудна мрежа, 98/428/ЈНА, *Official Journal* L 191, 07/07/1998 P. 0004 – 0007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998F0428,01.06.2021>.
184. Заједничка акција Савета Европе 96/277/ЈНА, https://eur-lex.europa.eu/eli/joint_action/1996/277/oj
185. Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (2001/C 80/01), *Official Journal* C 080, 10/03/2001 P. 0001–0087, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12001C%2FTXT,30.05.2021>.
186. Одлука Европског савета о оснивању Eurojust 2002/187/ЈНА, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002D0187,30.05.2022>.
187. Одлука Европског савета 2005/671/ЈНА, <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vlodhwgzvzyo>,
188. Council Framework Decision of 13 June 2002 on joint investigation teams, OJL 162/1 (20 June 2002).
189. Proposal for a Council Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office/* COM/2013/0534 final - 2013/0255, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52013PC0534>,
190. Judicial file No. 1T 100/2001-1421, District Court of Vsetín, Czech Republic, decided Mart 18, 2002.
191. Conclusions of the Seminar on the Policy of Criminal Law in the Protection of Nature and the Environment in a European Perspective, held at Lauchhammer, Germany, from 25 to 29 April 1992, https://www.un.org/ecosoc/sites/www.un.org.ecosoc/files/documents/2021/resolution-1993-28_0.pdf,

192. Environmental Crime and its Convergence with other Serious Crimes, <https://www.interpol.int/en/content/download/5086/file/INTERPOL%20Strategic%20Report%20%20Environmental%20Crime%20and%20its%20Convergence%20with%20other%20Serious%20Crimes.pdf>
193. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters, (2001/C 12/02), *Official Journal of the European Communities*, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001Y0115\(02\)&from=ES](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001Y0115(02)&from=ES)
194. The Interpol General Assembly Resolution AG-2010-RES-03, <https://www.interpol.int>

Интернет извори:

1. <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2019/INTERPOL-makes-public-appeal-to-help-track-environmental-fugitives>
2. <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/25262/bilateralni-sporazumi-u-krivicnim-stvarima.php>,
3. <https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-06/documents/plumb2004.pdf>,
4. <https://www.brucker.com/ko/applications/detection-and-environmental/forensics/environmental-forensics.html>
5. https://www.kicj.re.kr/board.es?mid=a20601010300&bid=0029&tag=&act=view&list_no=12415
6. https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf
7. <https://www.eurojust.europa.eu/about-us/history>,
8. <https://www.eurojust.europa.eu/about-us/historyE/CN.15/2021/L.4/Rev.1>
9. https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_30/ECN152021_L4_Rev1_approved_COW_unedited.pdf
10. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=595033&SecMode=1&DocId=659298&Usage=2>,
11. www.europa.eu/european-union/documents-publications/official-documents_en
12. <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal%20Procedure%20Act%202016.pdf>

13. <https://www.revuedesjuristesdesciencespo.com/index.php/2020/11/01/corporate-criminal-liability-in-germany-an-overdue-reform/>
14. <https://ilg2.org/2021/06/30/prosecuting-environmental-crimes-at-the-international-criminal-court-is-a-crime-of-ecocide-necessary/>,
15. https://e-justice.europa.eu/content_access_to_justice_in_environmental_matters-300-uk-en.do?member=1#II,
16. <http://www.basel.int/Default.aspx?tabid=2940>
17. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
18. http://www.velikaplana.rs/podaci/katastar_150902_234223.pdf
19. <http://inspektorat.vladars.net/stranica/223/pregled>,
20. http://eprints.staffs.ac.uk/6883/1/DETRITUS%2010-2020_pages%20III-IV_Environmental%20forensic%20%281%29.pdf
21. <http://inspektorat.vladars.net>
22. <https://www.eurojust.europa.eu/annual-report-2021/environmental-crime>,
23. <https://www.afp.gov.au/what-we-do/crime-types/environmental-crime>
24. <https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime>
25. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/environmental-crime>
26. <https://en.vmm.be/>
27. <http://www.envicrimenet.eu/>
28. <https://www.ekologija.gov.rs/inspekcija>
29. <https://www.findlaw.com/criminal/criminal-procedure/real-and-demonstrative-evidence.html>
30. <https://news.mongabay.com/2018/04/special-judiciary-on-environmental-crimes-established-in-peru/>
31. <https://www.justice.gov/jm/jm-5-11000-environmental-crimes>
32. <https://www.clientearth.org/latest/latest-updates/opinions/a-new-force-in-china-s-environmental-public-interest-litigation/>
33. <https://www.dzs.hr/>
34. <https://safety4sea.com/ukraine-ecological-inspections-temporarily-halted>
35. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/117611/pace-code-a-2011.pdf
36. <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/ministarstvo>

37. <https://www.gov.uk/government/collections/na-database-documents>
https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Publications/Reports/environmental-crime-report_2014-11-21-EN.pdf
38. <https://www.reuters.com/article/us-china-environment-crime-idUSKCN1Q30ZE>
39. <http://monstat.org/uploads/files/publikacije/godisnjak%202020/29.pdf>,
40. <https://www.statista.com/statistics/1063005/russia-environmental-crimes-count-by-type/>,
41. <http://www.bhas.ba/Calendar/Category/16>
42. <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=25997>
43. <https://www.uscourts.gov/news/2016/12/22/environmental-crime-tops-list-organizations>.
44. <http://www.ecologic.eu/18422>
45. <http://mass.gov.com>,
46. <https://www.ajne.org/sites/default/files/event/2051/session-materials/25-session-5.green-benches-in-thailand-winai-ruangsri.pdf>
47. <https://podaci.dzs.hr/hr/arhiva/kazneno-pravosude-i-socijalna-zastita-metodologija-esspros/punoljetni-pocinitelji-kaznenih-djela-prijave-optuzbe-i-osude/>
48. https://www.ida.liu.se/~729A98/Seminarier/articles/beyond_human_machinery.pdf,
49. <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-environmental-crime-factsheet-v3.pdf>
50. <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/rs/%d0%bd%d0%b0%d0%b4%d0%bb%d0%b5%d0%b6%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b8/%d0%b8%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%86%d0%b8%d1%98%d1%81%d0%ba%d0%b8-%d0%bf%d0%be%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b8/%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8-%d1%81%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d0%b8%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%86%d0%b8%d1%98%d1%81%d0%ba%d0%b5-%d0%bf%d0%be/>
51. <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2021/03/KONACAN-Predlog-Izvestaja-za-2020-zivotna-sredina-ZA-SAJT-A31.03.2021.pdf>
52. <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2020/05/god.izvest-2019sektor-za-insp.pdf>
53. <http://www.ekourbapv.vojvodina.gov.rs/wp-content/uploads/2019/03/IZVESTAJ-2018-INSPEKCIJA-ZBIRNO-A.pdf>

54. <https://www.jurispro.com/category/environmental-s-118>
55. <https://www.statista.com/statistics/1063005/russia-environmental-crimes-count-by-type/>
56. <https://www.justice.gov/jm/jm-5-11000-environmental-crimes>
57. <https://www.reuters.com/article/us-china-environment-crime-idUSKCN1Q30ZE>,
58. <https://ocindex.net/country/angola>
59. https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/jha_envicrime.pdf,
60. <https://eprints.lincoln.ac.uk/id/eprint/31647https://news.mongabay.com/2018/04/special-judiciary-on-environmental-crimes-established-in-peru>
61. <https://www.lec.nsw.gov.au/lec/types-of-cases/criminal-proceedings.html>
62. <https://www.environmentcourt.govt.nz/>
63. <https://www.vermontjudiciary.org/environmental>
64. <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-serious-and-organised-crime-centre-esocc>
65. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/eu-policy-cycle-empact>
66. <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje>
67. <https://w2.vatican.va/content/vatican/en.html>
68. http://www.spc.rs/sr/vesti_vesti_iz_sestrinskih_crkava?page=6
69. https://cfpub.epa.gov/compliance/criminal_prosecution/index.cfm?action=3&prosecution_summary_id=3009
70. <https://www.greens-efa.eu/en/fighting-for-you/greens-in-governments>,
71. <http://www.propisionline.com/Practice/Decision/46377>
72. https://www.researchgate.net/profile/RaduRautiu/publication/240634761_Evaluation_of_Soil_Pollution_with_Copper_Lead_Zinc_and_Cadmium_in_the_Mining_Area_Baia_Mare/links/0deec52fdf90259d83000000/Evaluation-of-Soil-Pollution-with-Copper-Lead-Zinc-and-Cadmium-in-the-Mining-Area-Baia-Mare.pdf
73. <https://www.epa.gov/sites/default/files/documents/oceftbrochure.pdf>
74. [https://gijn.org/organized-crime-chapter-7-environmental-crimes/file:///C:/Users/PC/Downloads/UNEP%20global%20environmental%20alert%20service_%20January%202013-2013GEAS-Jan2013%20\(1\).pdf](https://gijn.org/organized-crime-chapter-7-environmental-crimes/file:///C:/Users/PC/Downloads/UNEP%20global%20environmental%20alert%20service_%20January%202013-2013GEAS-Jan2013%20(1).pdf)
75. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/results-eu-fight-against-crime-2018-2021/>
76. <https://www.interpol.int/en/content/download/5071/file/Directory%20of%20Environmental%20Law%20Enforcement%20Networks.pdf>,

77. <https://www.interpol.int/en/content/download/5071/file/Directory%20of%20Environmental%20Law%20Enforcement%20Networks.pdf>
78. <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/environmental-crime>
79. https://www.unodc.org/documents/toc/factsheets/TOC12_fs_environment_EN_Plain.pdf
80. <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-marks-a-decade-of-tackling-serious-organized-environmental-crime>
81. <https://www.environmentcourt.govt.nz/about>
82. <https://www.google.com/search?q=google+translate&oq=google+translate&aqs=chrome.69i59l2j0l7j0i271.4399j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
83. https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf
84. https://www.unodc.org/documents/toc/factsheets/TOC12_fs_environment_EN_Plain.pdf
85. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8524/-UNEP%20global%20environmental%20alert%20service_%20January%202013-2013GEAS-Jan2013.pdf?sequence=3&isAllowed=yhttps://portal.ct.gov/DEEP/Environmental-Conservation-Police/Environmental-Conservation-Police-Officers
86. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-53773502>,
87. <https://rs.n1info.com/vesti/ekoloski-genocid-smeca-toliko-da-se-ne-vidi-povrsina-potpeckog-jezera/>
88. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-55646178>,
89. <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18&edition=prelim>,
90. https://www.ombudsman.co.me/docs/1492516359_21022017-preporuka-ep.pdf
91. <https://law.uh.edu/faculty/thester/courses/Environmental-Enforcement-2014/Environmental%20Crimes%20and%20Victims'%20Rights.pdf>,
92. <https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/amendment/amendment-iv#:~:text=The%20right%20of%20the%20people,and%20the%20persons%20or%20things>
93. <http://aimcontrolgroup.com/en/russia-inspection/survey.html>
94. <https://www.umweltbundesamt.de/en/topics/sustainability-strategies-international/environmental-law/environmental-compliance-assurance>

95. <https://www.oecd.org/countries/peru/regulatory-enforcement-and-inspections-in-the-environmental-sector-of-peru-54253639-en.htm>
96. https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/Angola_-_Environmental_Sector_Support_Project__ESSP_-_Appraisal_Report.pdf
97. https://hsdl.org/?view&did=772257file:///C:/Users/PC/AppData/Local/Temp/Practice_Note_Class_5_Proceedings__10.12.20.pdf
98. https://iaimjournal.com/wp-content/uploads/2015/10/iaim_2015_0210_09.pdf
99. <https://www.epa.gov/enforcement/environmental-crimes-case-bulletin>,
100. https://web.archive.org/web/20131022042642/http://www.guardiacivil.es/es/institucional/especialidades/Medio_ambiente
101. <https://www.cs.ny.gov/announcarchive/announcements/26-874.cfm?live=false#mq>
102. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MNE.pdf

Страна судска пракса:

1. Case Frank v. Maryland, U.S. Supreme Court 359 U.S. 360 (1959)
2. Case United States of America v. Duke Energy Corporation, 278 F. Supp. 2d 619 (2003), United States District Court, M.D. North Carolina, No. CIV. 1:00CV01262. District Court, M.D. North Carolina, 26. August 2003
3. Case United States v. Uzi Levi, No. 3:21-CR-00096, District Alaska, Case United States v. Vincent F. Rivere et al., No. 2:20-CR-00151, E.D. La.
4. Case United States v. Gary Tucker, No. 1:21-CR-20263, S.D. Florida.
5. Case United States v. ShanePatrick Sprague, Circuit Court of Appeal No. 20-13275
6. Case United States v. Hopkin, Supreme Court 116 S Ct. 733 (1996)
7. Case Babbitt v. Sweet Home Chapter of Communities for a Great Oregon, Supreme Court 115 S.Ct. 2407 (1995).
8. Case United States of America v. Northeastern pharmaceutical & Chemical co inc., a Dissolved Delaware Corporation, Edwin Michaels and John W. Lee, Ronald Mills and Syntex Agribusiness, Submitted March 25, 1985, Decided December 31, 1986.
9. Case Liparova v. United States 471 U.S. 419, 425 n. 9, (1985)

10. Case United States v. Iverson 162 F.3d 1015 (9th Cir. 1998)
11. Case Camara v. Municipal Court of the City and County of San Francisco, Supreme Court of United States, 387 U.S. 523 (1967)
12. Case Southern Union Company v. United States, Supreme Court of United States, 132S.Ct. 2344 (2012)
13. Case United States of America v. D. Hoflin, United States Court of Appeals, 880F.2d 1033 (1989)
14. Case P. Berger and E. Berger v. Hanlon and others, United States Court of Appeals, 129.F3d 505 (1977)
15. Case United States v. Marcos Esteban Gonzalez Acedo, No. 21-CR-01838, S.D. California
16. Case United States v. Ashtyn Rance, No. 7:21-CR-00005 M.D. Georgia
17. Case United States v. Aaron Rochester, No.5:18-CR-04073 N.D. Iowa
18. Case United States v. Evangelina Amaro, No. 21-CR-01932, S.D. California
19. Case United States v. Kathy Velazquez Montufar, No. 3:21-CR-02057, S.D. California
20. Case United States v. Francis Gurahoo, No. 1:19-CR-00315, E.D. New York
21. Case Geer v. Connecticut, Supreme Court of United States, 161 U.S. 519 (1896)
22. Case Department of fish and Game v. Anderson-Cottonwood irrigation district, Court of Appelas of California, 8 Cal.App.4th 1554 (1992)
23. Case United States of America v. Melville O'Neal Atkinson, United States court of Appeals, 966 F.2d 1270 (1992)
24. Case United States v. Robert Yost et al., No. 2:21-CR-00467, W.D. Pensilvania
25. Case Middlesex country sewerage authority et al. v. National sea Clammers association, Supreme Court of Unitet States, 453 U.S. 1 (1981)
26. Case American states insurance co v. Harvey Koloms, Supreme Cort of Illinois, 87 N.E.2d 72 (1997)
27. Case Babbitt v. Sweet Home Chapter, Communities for Great Ore,Supreme Court of Unitet States 515 U.S. 687 (1995)
28. Case United States v. International Minerals and ChemicalCorp, Supreme Court of Unitet States, 402 U.S. 558 (1971)
29. Case Enerildiz v. Turkey, European Court for Human Rights, App. No. 48939/99
30. Case District Court of Vsetin, No. 1T 100/2001-1421

31. Case State of Michigan, et al., Plaintiffs-Appellants, and Grand Traverse Band of Ottawa and Chippewa Indians, v. United States Army Corps of Engineers, et al., and City of Chicago, et al., United States Court of Appeals, 667 F.3d 765 (2011), No. 10-3891, decided August 24, 2011.
32. Case Foundation on Economic Trends et al. v. Margaret M. Heckler, Secretary of the Department of Health & Human Services, et al., Regents of the University of California, a Corporation, United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit 756 F.2d 143 (1985), Nos. 84-5314, 84-5419. decided February 27, 1985.
33. Case Association for Molecular Pathology et al., v. United States Patent and Trademark office, 702 F.Supp.2d 181 (2010), No. 09 Civ. 4515. United States District Court, S.D. New York, Amended April 5, 2010
34. Case United States v. Park, 421 U.S. 658 (1975)
35. Case Southern Union Company v. United States, 132 S.Ct. 2344 (2012) 567 U.S. 343, Supreme Court of United States, Argued March 19, 2012. Decided June 21, 2012
36. Case United States of America v. Johnson & Towers, Jack W. Hopkins and Peter Angel 741 F.2d 662 (1984). No. 83-5745. United States Court of Appeals, Third Circuit, argued May 21, 1984, decided August 15, 1984, amended August 21, 1984
37. Case United States of America, v. Kendall Tankersley, aka Sarah Kendall Harvey, 537 F.3d 1100 (2008), No. 07-30334, United States Court of Appeals, Argued and Submitted May 5, 2008, Filed August 12, 2008
38. Case United States of America v. Katherine CHRISTIANSON and Bryan Rivera, 586 F.3d 532 (2009) Nos. 09-1526, 09-1615., United States Court of Appeals, argued September 24, 2009, decided November 9, 2009
39. Case United States of America, v. Angelo Paccione, Anthony Y. Vulpis, John J. McDonald, A & A Land Development, Stage Carting, Inc., August Recycling, Inc., New York Environmental Contractors, Inc., National Carting, Inc., Rosedale Carting, Inc. and Vulpis Brothers, Ltd., Defendants, 949 F.2d 1183 (1991), Nos. 1569-1576 and 1603, Dockets 90-1587 to 90-1593, 90-1597 and 90-1629, United States Court of Appeals, Second Circuit, Decided November 15, 1991.
40. Case Sharma (by her litigation representative Sister Marie Brigid Arthur) v Minister for the Environment, Federal Court of Australia, FCA 560, File no. VID 607 of 2020.
41. Case Southern Union Company v. United States, 132 S.Ct. 2344 (2012) 567 U.S. 343, no. 11-94, Argued March 19, 2012, Decided June 21, 2012

42. Case Marsh, Secretary of the Army et al v. Oregon Natural Resource Council et al, 490 U.S. 360 (1989), no. 87-1704, Argued January 9, 1989, Decided May 1, 1989
43. Case General electric co. et al. v. Joiner et ux. 522 U.S. 136 (1997) No. 96-188 Argued October 14, 1997. Decided December 15, 1997.
44. Case of Gardinger v. Austria, App. no 15963/92, Judgement 23. October 1995.
45. Case Oliveira v. Switzerland, App. no 25711/94, Judgment 30. July 1998.
46. Case of Houser-Sporn v. Auistria, App. no. 37301/03, Judgement 7. December 2006.
47. Case Marguš v. Croatia, App. no - 4455/10, Judgment 27. May 2014.

Домаћа судска пракса:

1. Оптужни предлог Трећег основног јавног тужилаштва КТ 1803/21 од 17.05.2021. године
2. Пресуда Трећег соновног суда у Београду К 461/18 од 3.02.2021. године
3. Пресуда Другог основног суда у Београду К 943/20 од 12.10.2021. године
4. Пресуда Првог основног суда у Београду К 41/13 од 13.02.2014. године
5. Пресуда Првог основног суда у Београду К 1896/14 од 21.01.2015. године
6. Пресуда Првог основног суда у Београду К 763/13 од 17.06.2016. године
7. Пресуда Првог основног суда у Београду К 4250/12 од 6.09.2013. године
8. Пресуда Првог основног суда у Београду К 187/19 од 27.02.2019. године
9. Пресуда Првог основног суда у Београду К 21180/10 од 10.11.2010. године
10. Пресуда Петог општинског суда у Београду К 14095/10 од 19.06.2008. године
11. Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1154/07 од 8.02.2008. године
12. Пресуда Првог основног суда у Београду К 22874/10 од 24.10.2011. године
13. Решење Четвртог опшинског суда у Београду К 17185/10 од 17.07.2009. године
14. Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1095/06 од 16.05.2007. године
15. Пресуде Првог основног суда у Београду К 10777/10 од 11.08.2009. године
16. Пресуда Другог основног суда у Београду К 668/14 од 11.08.2014. године
17. Пресуда Првог основног суда у Београду К 22265/10 од 17.01.2012. године
18. Решење Трећег општинског суда у Београду К 8455/10 од 6.11.2009. године
19. Предсуда Петог општинског суда у Београду К 14059/10 од 19.06.2008. године

20. Пресуда Другог основног суда у Београду К 380/14 од 2.03.2015. године
21. Пресуда Првог општинског суда у Београду К 684/07 од 19.02.2009. године
22. Пресуда Петог општинског суда у Београду К 902/07 од 11.09.2007. године
23. Пресуде Првог основног суда у Београду К 23015/20 од 9.12.2011. године
24. Пресуда Другог основног суда у Београду К 49/11 од 8.07.2014. године
25. Пресуда Првог основног суда у Београду К 5148/11 од 19.09.2012. године
26. Пресуда Првог општинског суда у Београду К 1811/07 од 10.06.2008. године
27. Пресуда Првог општинског суда у Београду К 683/07 од 27.02.2009. године
28. Пресуда Трећег основног суда у Београду К 701/21 од 23.08.2021. године
29. Пресуда Првог општинског суда у Београду К 893/08 од 27.02.2009. године
30. Решење Трећег општинског суда у Београду К 1094/09 од 06.11.2009. године
31. Решење Четвртог општинског суда у Београду К 1575/07 од 17.07.2009. године
32. Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1095/06 од 16.05.2007. године
33. Пресуда Трећег основног суда у Београду К 1290/20 од 10.03.2021. године
34. Пресуда Првог основног суда у Београду К 21180/10 од 10.11.2010. године
35. Пресуда Првог општинског суда у Београду К 683/08 од 27.02.2009. године
36. Пресуда Пр 179229/10 Прекршајног суда у Београду од 26.02.2013. године
37. Решење К 24691/10 Првог основног суда у Београду од 06.03.2012., потврђено Решењем Кж2 1481/13 Апелационог суда у Београду од 10.04.2013. године
38. Одлука ВСС Кж 1277/01 од 27.02.2001. године
39. Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 3031810 од 27.04.2010. године
40. Пресуда Окружног суда у Београду Кж 3159/08 од 20.03.2008. године
41. Пресуда Другог основног суда у Београду К 380/14 од 2.03.2015. године
42. Пресуда Основног суда у Старој Пазови К 365/21 од 6.10.2021. године
43. Пресуда Уставног суда Уж-1285/2012, 26.03.2014. године
44. Пресуда К 701/21 Трећег основног суда у Београду од 23.08.2021. године
45. Решење К 1666/16 Првог основног суда у Београду од 1.10.2020. године
46. Пресуда К 6862/12 Првог основног суда у Београду од 22.01.2013.
47. Оптужни предлог Основног јавног тужилаштва у Аранђеловцу КТО 181/18 од 06.09.2019. године
48. Пресуда К 701/21 Трећег основног суда у Београду од 23.08.2021. године
49. Пресуда К 899/07 Петог општинског суда у Београду од 20.03.2008. године

50. Пресуда К 13327/10 Првог основног суда у Београду од 17.07.2012. године
51. Решење К 8070/10 Првог основног суда у Београду од 8.03.2012. године
52. Пресуда К 8422/10 Првог основног суда у Београду од 5.11.2012, потврђена пресудом Апелационог суда у Београду Кж1 305/13 од 5.02.2013. године
53. Пресуда Другог основног суда у Београду К 943/20 од 12.10.2021. године
54. Пресуда К 380/14 Другог основног суда у Београду од 2.03.2015. године
55. Пресуда К 5148/11 Првог основног суда у Београду од 19.09.2012. године
56. Пресуда Врховног касационог суда Кзз 104/19 од 6.02.2019. године
57. Пресуда Врховног Касационог суда Кзз 145/21 од 18.02.2021. године
58. Пресуда Врховног касационог суда Кзз 1378/19 од 11.02.2020. године
59. Пресуда Вишег суда у Београду Кж 73/20 од 15.07.2020. године
60. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж1 110/19 од 14.03.2019. године
61. Пресуда Вишег суда у Ужицу Кж 132/19 од 5.08.2019. године
62. Пресуда Вишег суда у Ужицу Кж 68/16 од 7.03.2016. године
63. Решење Трећег општинског суда у Београду К 1094/09 од 6.11.2009. године
64. Пресуда Пр 179229/10 Прекршајног суда у Београду од 26.02.2013.
65. Решење К 24691/10 Првог основног суда у Београду од 06.03.2012., потврђено Решењем Кж2 1481/13 Апелационог суда у Београду од 10.04.2013. године
66. Пресуда Трећег основног суда у Београду Спк 223/15 од 1.04.2015. године
67. Решење Четвртог општинског суда у Београду К 17185/10 од 17.07.2009. године
68. Пресуда К 5610/10 Првог основног суда у Београду од 2.11.2011. године
69. Пресуда Трећег основног суда у Београду К 1091/20 од 20.10.2020. године
70. Пресуда Другог основног суда у Београду К 1007/15 од 21.03.2016. године
71. Пресуда Другог општинског суда у Београду К 22072/10 од 21.03.2008. године
72. Пресуда Петог општинског суда у Београду К 3902/07 од 11.09.2007. године
73. Пресуда Трећег основног суда у Београду К 180/18 од 4.12.2018. године
74. Пресуда Другог основног суда у Београду К 49/14 од 08.07.2014. године
75. Пресуда Првог основног суда у Београду К 41/13 од 13.02.2014. године
76. Пресуда Првог основног суда у Београду К 20123/10 од 17.09.2010. године
77. Пресуда Првог општинског суда у Београду К 893/08 од 27.02.2009. године

78. Допис председника Вишег суда у Београду Су VIII-48 21/2022 од 24.01.2022. године
79. Допис председника Вишег суда у Београду Су VIII-48 21/2022 од 24.01.2022. године
80. Допис Основног суда у Алексинцу Су бр. II-17A-6/22 од 18.04.2022. године
81. Допис Основног суда у Аранђеловцу од 27.04.2022. године
82. Допис Основног суда у Бачкој Паланци Су II -17A-6/2022 од 21.04.2022. године
83. Допис Другог основног суда у Београду Су бр. 1132/2021 од 06.04.2022. године
84. Допис Основног суда у Бечеју Су II-17A 4/2022 од 18.04.2022. године
85. Допис Основног суда у Бору Су II-17A 4/2022 од 4.05.2022. године
86. Допис Основног суда у Брусу Су бр. II-17A-4/22 од 4.05.2022. године
87. Допис Основног суда у Бујановцу Су II-17A 7/2022 од 28.04.2022. године
88. Допис Основног суда у Ваљеву Су II-17A 17/2022 од 10.05.2022. године
89. Допис Основног суда у Великој Плани Су II-17A 4/2022 од 18.04.2022. године
90. Допис Основног суда у Великом Градишту Су бр. II-17A-3/22 од 01.04.2022. године
91. Допис Основног суда у Врању Су II-17A 7/2022 од 21.04.2022. године
92. Допис Основног суда у Врбасу Су II-17A 6/2022 од 21.04.2022. године
93. Допис Основног суда у Вршцу Су II-17A 4/2022 од 20.04.2022. године
94. Допис Основног суда у Горњем Милановцу Су VIII-42-3/2022 од 27.04.2022. године
95. Допис Основног суда у Деспотовцу од 20.04.2022. године
96. Допис Основног суда у Димитровграду Су II-17A 4/2022 од 19.04.2022. године
97. Допис Основног суда у Зајечару од 19.04.2022. године
98. Допис Основног суда у Зрењанину Су II-17A 5/2022 од 27.04.2022. године
99. Допис Основног суда у Ивањици од 29.04.2022. године
100. Допис Основног суда у Јагодини Су II-17A 4/2022 од 06.05.2022. године
101. Допис Основног суда у Кикинди Су II- 17A-7/22 од 27.04.2022. године
102. Допис Основног суда у Књажевцу од 06.05.2022. године
103. Допис Основног суда у Крагујевцу од 13.05.2022. године

104. Допис Основног суда у Краљеву Су II-17A 8/2022 од 21.04.2022. године
105. Допис Основног суда у Крушевцу Су II-17A 44/2022 од 21.04.2022. године
106. Допис Основног суда у Куршумлији Су II-17A 6/2022 од 27.04.2022. године
107. Допис Основног суда у Лазаревцу Су II-17A 4/2022 од 27.04.2022. године
108. Допис Основног суда у Лебану Су II-17a-3/22 од 19.04.2022. године
109. Допис Основног суда у Лесковцу Су II-17a-8/22 од 10.05.2022. године
110. Допис Основног суда у Лозници Су II-17a бр. 5/22 од 29.04.2022. године
111. Допис Основног суда у Мајданпеку Су II-17a бр. 6/22 од 18.04.2022. године
112. Допис Основног суда у Мионици Су II-17a бр. 4/22 од 28.04.2022. године
113. Допис Основног суда у Младеновцу Су II-17a бр. 5/22 од 29.04.2022. године
114. Допис Основног суда у Неготину Су II-17a бр. 4/22 од 10.05.2022. године
115. Допис Основног суда у Нишу Су II-17a-28/22 од 29.04.2022. године
116. Допис Основног суда у Новом Пазару од 11.05.2022. године
117. Допис Основног суда у Новом Саду Су VIII-42-25/22 од 28.04.2022. године
118. Допис Основног суда у Обреновцу Су II-17A-6/22 од 09.05.2022. године
119. Допис Основног суда у Панчеву Су II-17A-11/22 од 19.04.2022. године
120. Допис Основног суда у Параћину Су II-17A-5/22 од 20.04.2022. године
121. Допис Основног суда у Пироту Су II-17A-6/22 од 26.04.2022. године
122. Допис Основног суда у Пироту Су II-17A-6/22 од 26.04.2022. године
123. Допис Основног суда у Пожаревцу Су II-17A-10/22 од 05.05.2022. године
124. Допис Основног суда у Пожеги II Су 17a 9/22 од 29.04.2022. године
125. Допис Основног суда у Прибоју Су бр. 1/22 од 26.04.2022. године
126. Допис Основног суда у Пријепољу Су II Су 17a 3/22 од 10.05.2022. године
127. Допис Основног суда у Прокупљу Су II-17A -11/22 од 28.04.2022. године
128. Допис Основног суда у Рашкој Су II-17A-4/22 од 26.04.2022. године
129. Допис основног суда у Руми од 29.04.2022. године
130. Допис Основног суда у Сенти Су II-17A-3/22 од 19.04.2022. године
131. Допис Основног суда у Сјеници од 27.04.2022. године
132. Допис Основног суда у Смедереву Су II-17A-7/22 од 29.04.2022. године
133. Допис Основног суда у Сомбору Су II-17A-7/22 од 20.04.2022. године
134. Допис Основног суда у Сремској Митровици Су II-17A-9/22 од 04.05.2022. године
135. Допис Основног суда у Старој Пазови Су II-17A-10/22 од 10.05.2022. године
136. Допис Основног суда у Суботици Су II-17A-15/22 од 21.04.2022. године

137. Допис Основног суда у Сурдулици СуII-17а-4/22 од 20.04.2022. године
138. Допис Основног суда у Трстенику Су VI-42-6/22 од 28.04.2022. године
139. Допис Основног суда у Убу СуII-17а-7/22 од 06.05.2022. године
140. Допис Основног суда у Ужицу Су II-17А-10/22 од 05.05.2022. године
141. Допис Основног суда у Шапцу Су VIII-42-7/22 од 19.04.2022. године
142. Допис Основног суда у Шиду Су II-17А-14/22 од 5.05.2022. године
143. Решење апелационог суда у Београду Кж2 3817/10 од 02.11. 2010.
144. Решење Основног суда у Чачку Кв 280/17 од 19.07.2019. потврђено решењем Вишег суда у Чачку Кж 74/17 од 7.09.2017. године
145. Одлука Уставног суда Србије Уж 2203/16 од 11.07.2019. године
146. Пресуда Врховног Касационог суда Кзз 623/19 од 25.06.2019. године
147. Решење Основног суда у Чачку К 441/16 од 30.05.2017. године
148. Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж 2-214/16 од 3.04.2019. године
149. Решење Апелационог суда у Београду, КжПо1-Кре 3/20 од 16.01.2020. године
150. Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 2725/11 од 21.12.2011. године
151. Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж-Кре 4/17 од 14.03.2017.
152. Допис МУП – Дирекција полиције-Управа криминалистичке полиције 03/2 бр. 14809/22-4 од 29.12.2022. године
153. Допис Министарства правде бр. 7-00-00206/2022-32 од 05.01.2022. године

План третмана података

Назив пројекта/истраживања
Назив институције/институција у оквиру којих се спроводи истраживање
а) б) в)
Назив програма у оквиру ког се реализује истраживање
1. Опис података
<p>1.1 Врста студије</p> <p><i>Укратко описати тип студије у оквиру које се подаци прикупљају</i></p> <p>Није било прикупљања података.</p> <p>1.2 Врсте података</p> <p>а) квантитативни</p> <p>б) квалитативни</p>

1.3. Начин прикупљања података

- a) анкете, упитници, тестови
- б) клиничке процене, медицински записи, електронски здравствени записи
- в) генотипови: навести врсту _____
- г) административни подаци: навести врсту _____
- д) узорци ткива: навести врсту _____
- ђ) снимци, фотографије: навести врсту _____
- е) текст, навести врсту _____
- ж) мапа, навести врсту _____
- з) остало: описати _____

1.3 Формат података, употребљене скале, количина података

1.3.1 Употребљени софтвер и формат датотеке:

- a) Excel фајл, датотека _____
- б) SPSS фајл, датотека _____
- в) PDF фајл, датотека _____
- д) Текстфајл, датотека _____
- е) JPG фајл, датотека _____
- ф) Остало, датотека _____

1.3.2. Број записа (код квантитативних података)

а) број варијабли _____

б) број мерења (испитаника, процена, снимака и сл.) _____

1.3.3. Поновљена мерења

а) да

б) не

Уколико је одговор да, одговорити на следећа питања:

а) временски размак између поновљених мера је _____

б) варијабле које се више пута мере односе се на

в) нове верзије фајлова који садрже поновљена мерења су именоване као

Напомене: _____

Да ли формати и софтвер омогућавају дељење и дугорочну валидност података?

а) *Да*

б) *Не*

Ако је одговор не, образложити _____

2. Прикупљање података

2.1 Методологија за прикупљање/генерисање података

2.1.1. У оквиру ког истраживачког нацрта су подаци прикупљени?

а) експеримент, навести тип _____

б) корелационо истраживање, навести тип

ц) анализа текста, навести тип _____

д) остало, навести шта _____

2.1.2 Навести врсте мерних инструмената или стандарде података специфичних за одређену научну дисциплину (ако постоје).

—

—

2.2 Квалитет података и стандарди

2.2.1. Третман недостајућих података

а) Да ли матрица садржи недостајуће податке? Да Не

Ако је одговор да, одговорити на следећа питања:

а) Колики је број недостајућих података? _____

б) Да ли се кориснику матрице препоручује замена недостајућих података? Да Не

в) Ако је одговор да, навести сугестије за третман замене недостајућих података

—

2.2.2. На који начин је контролисан квалитет података? Описати

—

—

2.2.3. На који начин је извршена контрола уноса података у матрицу?

—

—

3. Третман података и пратећа документација

3.1. Третман и чување података

3.1.1. Подаци ће бити депоновани у _____
репозиторијум.

3.1.2. _____ URL _____ адреса

3.1.3. _____ DOI

3.1.4. Да ли ће подаци бити у отвореном приступу?

а) Да

б) Да, али после ембарга који ће трајати до _____

в) Не

Ако је одговор не, навести разлог _____

3.1.5. Подаци неће бити депоновани у репозиторијум, али ће бити чувани.

Образложење

3.2 Метаподаци и документација података

3.2.1. Који стандард за метаподатке ће бити примењен?

3.2.1. Навести метаподатке на основу којих су подаци депоновани у репозиторијум.

Ако је потребно, навести методе које се користе за преузимање података, аналитичке и процедуралне информације, њихово кодирање, детаљне описе варијабли, записа итд.

3.3 Стратегија и стандарди за чување података

3.3.1. До ког периода ће подаци бити чувани у репозиторијуму? _____

3.3.2. Да ли ће подаци бити депоновани под шифром? Да Не

3.3.3. Да ли ће шифра бити доступна одређеном кругу истраживача? Да Не

3.3.4. Да ли се подаци морају уклонити из отвореног приступа после извесног времена?

Да Не

Образложити

4. Безбедност података и заштита поверљивих информација

Овај одељак МОРА бити попуњен ако ваши подаци укључују личне податке који се односе на учеснике у истраживању. За друга истраживања треба такође размотрити

заштиту и сигурност података.

4.1 Формални стандарди за сигурност информација/података

Истраживачи који спроводе испитивања с људима морају да се придржавају Закона о заштити података о личности (https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_podataka_o_licnosti.html) и одговарајућег институционалног кодекса о академском интегритету.

4.1.2. Да ли је истраживање одобрено од стране етичке комисије? Да Не

Ако је одговор Да, навести датум и назив етичке комисије која је одобрила истраживање

—

4.1.2. Да ли подаци укључују личне податке учесника у истраживању? Да Не

Ако је одговор да, наведите на који начин сте осигурали поверљивост и сигурност информација везаних за испитанике:

- а) Подаци нису у отвореном приступу
- б) Подаци су анонимизирани
- ц) Остало, навести шта

—

—

5. Доступност података

5.1. Подаци ће бити

a) јавно доступни

б) доступни само уском кругу истраживача у одређеној научној области

ц) затворени

Ако су подаци доступни само уском кругу истраживача, навести под којим условима могу да их користе:

—

—

Ако су подаци доступни само уском кругу истраживача, навести на који начин могу приступити подацима:

—

—

5.4. Навести лиценцу под којом ће прикупљени подаци бити архивирани.

6. Улоге и одговорност

6.1. Навести име и презиме и мејл адресу власника (аутора) података

6.2. Навести име и презиме и мејл адресу особе која одржава матрицу с подацима

6.3. Навести име и презиме и мејл адресу особе која омогућује приступ подацима другим истраживачима
